

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

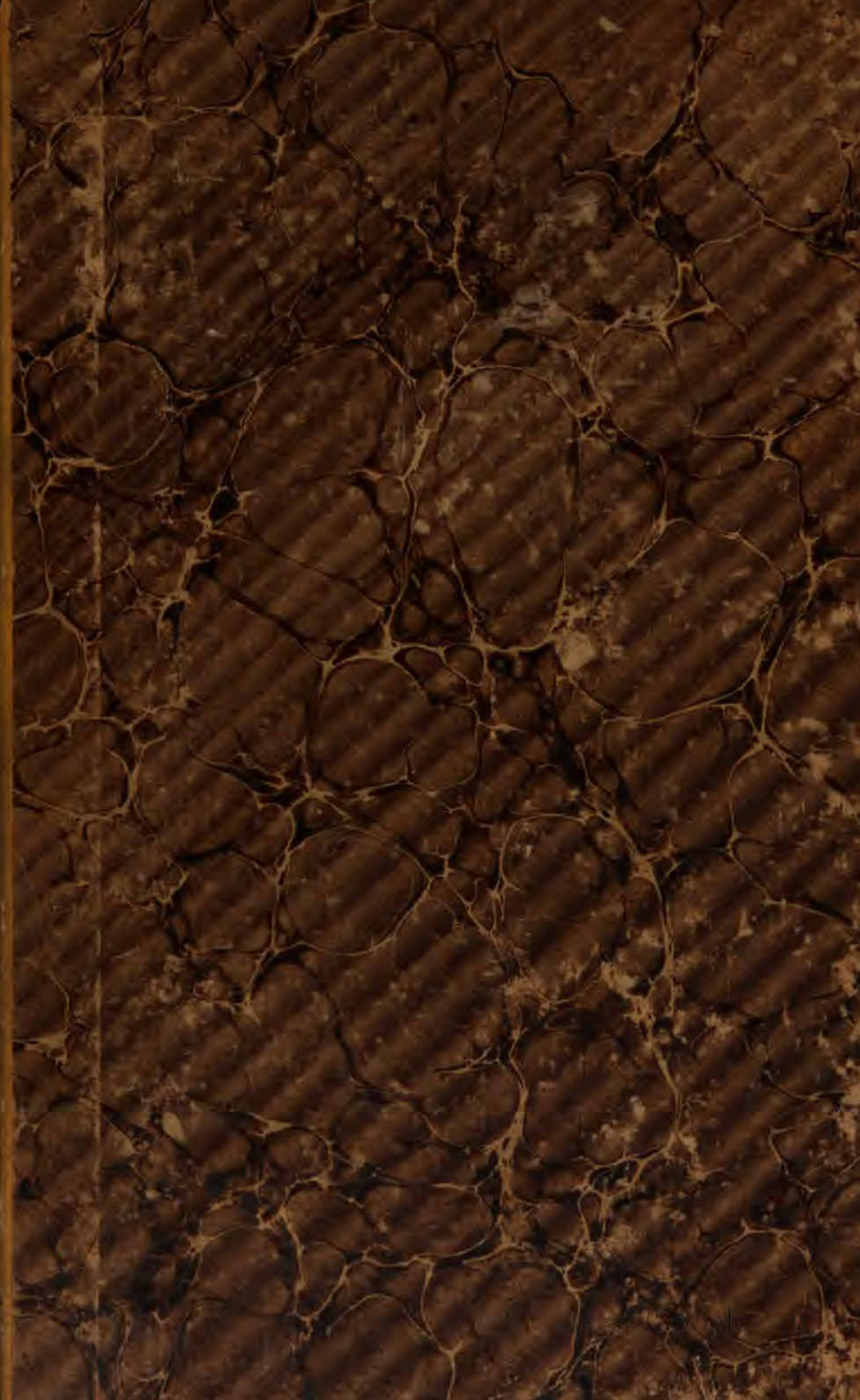
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

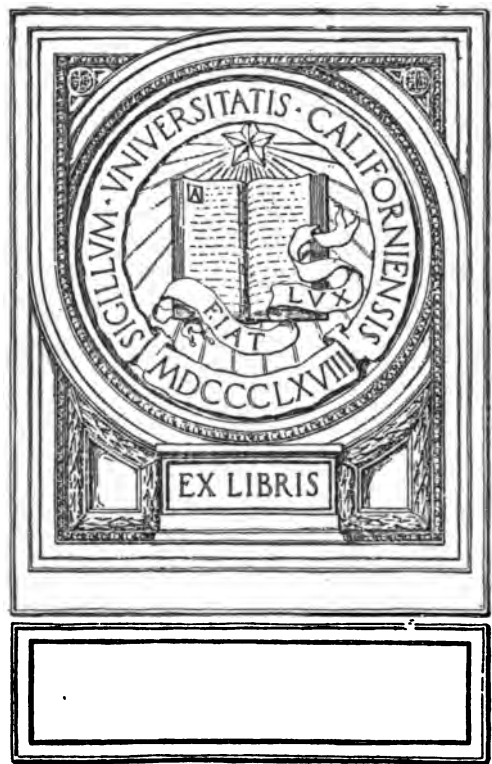
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Ph. cl.

J.

11 50

ANTIQUITATES

IVRIS PVBLICI

GRAECORVM.

DELINEAVIT

GEORG. FRID. SCHOEMANN.

"

LIBRARY OF
THE UNIVERSITY OF
TORONTO

GRYPHISWALDIAE.

IMPENSIS C. A. KOCHIL.

LONDINI APUD **BLACK ET ARMSTRONG.**

PARISIIS APUD **BROCKHAUS ET AVENARIUM.**

MDCCCXXXVIII.

JC 73
S3

70 1000
1000000000

P r a e f a t i o.

Quo consilio hunc librum et cui potissimum generi lectorum conscripserim, quosque mihi fines huius antiquitatum doctrinae iuvenibus tradendae constituerim, quum in prooemio satis explicatum sit, pluribus nunc a me disseri nihil attinet. Neque verendum esse arbitror, ne aut alienum a philologi professione aut minus necessarium litterarum nostrarum studiosis laborem suscepisse videar, nisi quis forte aut consistere sine accuratiore antiquitatum cognitione philologiam posse opinetur, aut Graecarum antiquitatum cognoscendarum subsidia studiosis adolescentibus ea iam parata esse iudicet, quibus acquiesci commode possit. Ac de philologiae quidem ambitu disputare supervacaneum esse puto, quandoquidem satis mihi iam ab aliis refutata esse videtur eorum ratio, qui amplissimam professionem aut sui animi ac doctrinae finibus circumscribere aut plane alio detorquere conantur; in antiquitatibus autem Graecis illustrandis quum non pauci viri doctissimi proximis abhinc decenniis magna cum laude versati sint, tamen qui iustum doctrinae corpus discentium studiis accommodatum componere conaretur, si a minutis brevioriis discesseris, unus extitit, vir clarissimus Carolus Fridericus Hermannus, cuius liber quam cupide exceptus sit repetita intra paucos annos editio demonstrat. Hunc ego quanti facerem in censura eius, Annall. critt. Berol. ann. 1836 vol. II no. 92 sqq., publice professus sum: neque tamen quae minus mihi probanda viderentur dissimulavi. Et sunt praeter ea, quae ibi exposui, etiam alia, in

quibus meum de recta tradendarum antiquitatum ratione iudicium a viro praestantissimo dissidet, quae hoc loco persequi nolo quum ipsa librorum nostrorum comparatio qualia haec sint cuilibet apertum facere possit. Ceterum magnopere me quum Hermanni libro, tum iis quos ante eum Guil. Wachsmuthius et Frid. Guil. Tittmannus de iure publico Graecorum ediderunt, in hoc meo conscribendo adiutum esse, ingratus sim si dissimulem. Quamquam vere dicere possum, nullum non locum ita a me tractatum esse, quasi hi libri non extarent, neque quidquam a me scriptum esse, quod non aut ipse solus invenissem, aut, etiamsi ab aliis acceptum, meis tamen oculis pervestigassem ac verum esse comperissem. Interim officii mei esse duxi, ut laudarem quoque loco quorum ex libris aut ego profecissem aut ea, quae mihi pro consilii mei ratione breviter tantummodo attingenda fuerunt, plenius cognosci possent. Sed quum plurima his proximis annis in hoc genere scripta sint, nequaquam haec omnia a me lecta esse non est quod diffitear. Et nonnulla quidem, quum valde cupe-rem cognoscere, non tamen potui nancisci; alia, quum non sine molestia ac sumptibus comparassem, spem meam magnopere fefellerunt; quae res quominus cum poenitentiae periculo de pluribus conquirendis laborarem me deterruit. Ita factum est haud dubie ut nonnulla etiam melioris notae praetermitterem; plura tamen eiusmodi esse arbitror, quae ignorasse impune sit. Si quid autem hoc in genere libro meo deest, id abunde Hermanni copiae supplere poterunt, quippe qui omnes fere etiam exilissimos libellos et iuvenilium studiorum specimina commemorare non dedignatus sit. Unum opus longe praestantissimum doleo non ante absolutam et iam typis descriptam maiorem libri partem in manus meas pervenisse, H. F. Clintoni Fastorum Hellenicorum tomum primum, quem quidem in ea parte, quae est de gentis Graecae stirpibus, non sine emolumento usurpare potuissem. Etiam Petri van Limburg Brouweri librum,

Histoire de la civilisation morale et religieuse des Grecs. A Groningue 1833—1837., sero nactus sum, qui Part. II tom. I de iuris gentium apud Graecos observatione copiose disserit. Sed hoc damnum levius puto, quandoquidem de iure ipso Brouwerus nihil admodum habet, quod non aut ab aliis aut a memet ipso expositum sit: neglecti vero et violati iuris exempla proponere nihil opus erat. Absolvi autem libri scriptionem schedarumque maiorem partem typographo Berolinensi describendam transmissi mense Iulio h. a., quod memorandum duxi propterea, ne quis praeter haec quae modo dixi etiam alia nonnulla cognitu digna, quae sub idem illud tempus aut etiam post edita sunt, praetermissa a me esse criminetur. De formula et ratione, qua in rerum tractatione usus sum, praefari hoc unum libet: spectasse me imprimis quidem ut liber scholis academicis accommodatus evaderet, prospiciendum tamen etiam iis lectoribus censuisse, qui privato studio neque magistri auxilio adiuti antiquitates cognoscere cuperent. Itaque brevitem ita ubique sequutus sum, ut non officeret perspicuitati: summas tantum rerum proposui, sed has ipsas quantum fieri potuit plane et dilucide: leviora aut praetermisi aut breviter attigi, indicatis simul aut veterum scriptorum locis aut recentiorum libris, unde plenior notitia peti posset, quumque de nonnullis rebus certa satisque explorata tradi non possent, harum disceptatione abstinui, nisi si breviter absolvi posse videretur, quae autem longiorem disputationem poscerent, tetigi tantummodo, quo vel in scholis accuratius pertractarentur, vel auditores aut lectores ipsi ad quaerendum impellerentur. Ceterum quod non eodem omnia modo et aequabili mensura tractata sunt, non mea culpa aut arbitrio factum, sed fontium atque subsidiorum impari condicioni imputandum est. Multa enim, quae accuratius nosse maxime cupias, cognosci propter veterum monumentorum defectum aut paucitatem non satis possunt. Alia igitur ratione ac modulo metiendum est scriptoris

opus ex disiectis passim et mutilis reliquiis operose congestum, quam quod ex abundanti materia construere licuit. In hoc, quid ars et symmetria poscat, in illo, quid materia sinat videndum est. Est porro haec antiquitatum Graecarum condicio, ut de quibusdam rebus non uno loco agi, sed easdem saepius commemorari necesse sit, quum nexus aut perspicuitatis ratio iubeat. Huiusmodi igitur repetitiones nemo reprehendet, sed hoc unum videbit, sitne quod quoque loco positum est apte et convenienter positum. Denique in sermone nulli magis rei quam facilitati et perspicuitati studui: ornamenta et flosculos orationis libri consilium excludebat. Latine autem scripsi quia etiam ab exteris haec legi cupiebam. Externa libri species ut formarum elegantia et chartae bonitate commendabilis foret a bibliopola provisum est, ac vellem magnopere etiam reliqua omnia cum hac specie concordare. Sed perincommode accidit, ut nonnullis in plagulis litterarum formae non satis omnes plane et distincte prelo exprimerentur, et vitia quaedam vel a typosetha vel ab iis, quorum manibus schedae descriptae erant, studiosis adolescentibus, vel etiam a me ipso commissa a correctore ob typosethae socordiam frustra tollerentur. Quamquam pleraque horum levia sunt nulliusque momenti, e. c. *n* aliquoties pro *u* positum, *e* pro *c*, aut accentus vocum graecarum omissi aut perperam notati, aut vocabula quaedam non pari ubique ratione scripta, velut condicio et conditio, pulchritudo et pulcritudo, res publica et respublica, aliaque eiusdem generis quae enumerare putidum sit. Graviora, quae quidem animadverterim, omnia in fine libri indicavi et correxi. Ceterum his atque talibus aequi lectores facile ignoscent: liber ipse si intelligentibus harum rerum iudicibus probabitur et aliquid certe ad cognitionem Graecae antiquitatis promovendam eiusque amorem in adolescentum animis alendum facere posse censebitur, operae pretium fecisse videbor.

Scrib. in universitate Pomerana a. d. XV. Cal.
Nov. ann. MDCCCXXXVII.

Conspectus partium et capitum.

	Pag.
Prooemium	1
Pars I. De Graeciae situ, magnitudine et partibus . . .	17
— II. De gentis Graecae stirpibus	36
— III. De Graecarum rerum publicarum formis earumque mutationibus in universum	53
Pars IV. 1. De Spartanorum re publica	104
— — 2. De Cretensium re publica	149
— V. De re publica Atheniensium	161
Pr. De originibus r. p. A. eiusque mutationibus usque ad Philippi tempora	ib.
Cap. 1. De hominum in Attica generibus . . .	192
— 2. De populi divisionibus	200
— 3. De senatu quingentorum	210
— 4. De comitiis	219
— 5. De magistratibus	235
— 6. De iudiciis	262
— 7. De oeconomia rei publicae	302
— 8. De disciplina publica	330
— 9. De statu Athenarum post proelium Chae- ronense usque ad Romanorum domina- tionem	354
— VI. De institutis iuris gentium	364
Cap. 1. De iure gentium in universum . . .	ib.
— 2. De communione sacrorum	377

opus ex disiectis passim et mutilis reliquiis ope-
 rose congestum, quam quod ex abundanti materia
 construere licuit. In hoc, quid ars et symmetria
 poscat, in illo, quid materia sinat videndum est.
 Est porro haec antiquitatum Graecarum condicio,
 ut de quibusdam rebus non uno loco agi, sed eas-
 dem saepius commemorari necesse sit, quum ne-
 xus aut perspicuitatis ratio iubeat. Huiusmodi
 igitur repetitiones nemo reprehendet, sed hoc unum
 videbit, sitne quod quoque loco positum est apte
 et convenienter positum. Denique in sermone nulli
 magis rei quam facilitati et perspicuitati studui:
 ornamenta et flosculos orationis libri consilium ex-
 cludebat. Latine autem scripsi quia etiam ab ex-
 teris haec legi cupiebam. Externa libri species ut
 formarum elegantia et chartae bonitate commenda-
 bilis foret a bibliopola provisum est, ac vellem
 magnopere etiam reliqua omnia cum hac specie
 concordare. Sed perincommode accidit, ut non-
 nullis in plagulis litterarum formae non satis omnes
 plane et distincte prelo exprimerentur, et vitia quae-
 dam vel a typhotheta vel ab iis, quorum manibus schedae
 descriptae erant, studiosis adolescentibus, vel etiam
 a me ipso commissae a correctore ob typhothetae socor-
 diam frustra tollerentur. Quamquam pleraque horum
 levia sunt nulliusque momenti, e. c. *n* aliquoties pro *u*
 positum, *e* pro *c*, aut accentus vocum graecarum omissi
 aut perperam notati, aut vocabula quaedam non
 pari ubique ratione scripta, velut condicio et
 conditio, pulchritudo et pulcritudo, res
 publica et respublica, aliaque eiusdem generis
 quae enumerare putidum sit. Graviores, quae qui-
 dem animadverterim, omnia in fine libri indicavi
 et correxi. Ceterum his atque talibus aequi lecto-
 res facile ignoscent: liber ipse si intelligentibus ha-
 rum rerum iudiciis probabitur et aliquid certe ad
 cognitionem Graecae antiquitatis promovendam eius-
 que amorem in adolescentum animis alendum fa-
 cere posse censebitur, operae pretium fecisse videbor.

Scrib. in universitate Pomerana a. d. XV. Cal.
 Nov. ann. MDCCCXXXVII.

Conspectus partium et capitum.

	Pag.
P rooemium	1
Pars I. De Graeciae situ, magnitudine et partibus . . .	17
— II. De gentis Graecae stirpibus	36
— III. De Graecarum rerum publicarum formis earumque mutationibus in universum	53
Pars IV. 1. De Spartanorum re publica	104
— — 2. De Cretensium re publica	149
— V. De re publica Atheniensium	161
Pr. De originibus r. p. A. eiusque mutationibus usque ad Philippi tempora	ib.
Cap. 1. De hominum in Attica generibus . . .	192
— 2. De populi divisionibus	200
— 3. De senatu quingentorum	210
— 4. De comitiis	219
— 5. De magistratibus	235
— 6. De iudiciis	262
— 7. De oeconomia rei publicae	302
— 8. De disciplina publica	330
— 9. De statu Athenarum post proelium Chae- ronense usque ad Romanorum domina- tionem	354
— VI. De institutis iuris gentium	364
Cap. 1. De iure gentium in universum	ib.
— 2. De communione sacrorum	377

VIII

Pars VI.

Pag.

Cap. 3.	De concilio Amphietyonum	385
— 4.	De oraculo Delphico	393
— 5.	De foederibus populorum intra unius terrae fines habitantium	398
— 6.	De iure coloniarum	414
— 7.	De principatu Graeciae	424
— 8.	De foedere Aetolico	436
— 9.	De foedere Achaico	441

Prooemium.

§. I.

Nullius facile disciplinae philologicae aut professio maior aut ambitus amplior aut fines incertiores haberi solent, quam huius quae ab antiquitatibus nomen accepit¹⁾: quae quum de Graecorum et Romanorum moribus, institutis, legibus se exposituram profitetur, nihil aliud videtur profiteri quam omnis Graecorum Romanorumque vitae publicae et privatae cognitionem, siquidem nulla non vitae pars aut moribus atque institutis aut legum praeceptis continetur. Itaque non modo rerum publicarum forma et administratio sed etiam deorum cultus, sacra, caerimoniae, belli gerendi ratio omnisque res militaris, artes porro variae aut ad necessitatem vitae aut ad liberalem animi culturam et oblectationem comparatae, vita denique domestica et privata et quidquid ac victum cultumque corporis pertinet, haec omnia, utpote aut legibus descripta aut moribus et institutis moderata, locum sibi suum in antiquitatibus deposcent²⁾.

1) Antiquitatum nomine veteres Romani libros inscripserunt de antiquis institutis et ritibus; et primus quidem, quod sciamus, M. Terentius Varro, cuius *antiquitates rerum humanarum*, itemque *antiquitates rerum divinarum* aliquoties a posterioribus commemorantur. Sed non paucos etiam aliorum libros similiter inscriptos fuisse Plinius docet Hist. natur. praef. tom. 1, p. 37 Tauchn. Cf. Gell. N. A. V, 13, XI, 1. XIII, 12.

2) Cf. F. A. Wolf *Darstellung der Aetherthumswissenschaft in Museo antiqu. stud.* (Berol. 1807.) vol. I. p. 54 et ed. S. F. W. Hoffmann (Lips. 1833.) p. 32. — Ed. Platner *über wissenschaftliche Begründung und Behandlung der Antiquitäten*. Marburg. 1812. — G. Bernhardt *Grundriss zur Encyclopaedie der Philologie*. (Hal. 1832.) p. 308 sqq.

Verum hanc tantam rerum multitudinem et varietatem, etiamsi satis omnia explorari et illustrari atque ita inter se necti et vinciri possent, ut unum tanquam corpus disciplinae existeret partibus ac membris apte compositum, maiorem tamen profecto et ampliorem dicemus, quam quae semestrium scholarum spatio aut pertractari commode a docentibus aut percipi a discentibus possit. Praeterea fatendum est non paucas ex illis rebus propter monumentorum defectum ne posse quidem ad iustae disciplinae rationes satis explorari et cognosci: alias plenius atque accuratius nosse, etiamsi possimus, vix tamen operae pretium videri³⁾: alias denique propter naturam suam atque ubertatem propriam sibi contemplationem et disciplinam postulare. Itaque quum omnem Graecorum Romanorumque vitam antiquitates complecti non possint, contrahantur necesse est in angustiore orbem rerum quae et dignae cognitu aut necessariae, et arctiore affinitatis vinculo inter se coniunctae itaque comparatae sint, ut commode a ceteris seiungi et ad propriae cuiusdam disciplinae rationem ac formam describi et componi possint. Jam vero quum omnis populorum vita in triplici rerum genere vertatur, occupataque sit aut in procurandis rebus ad victum cultumque corporis tuendamque rem familiarem necessariis, aut in iis studiis, quae ad rerum divinarum humanarumque cognitionem et liberalem animi cultum atque oblectationem pertinent, aut denique in civili societate ac re publica ordinanda, administranda, tuenda: ex his tribus rerum generibus id quod primo loco posuimus accuratius dataque opera perscrutari, etiamsi aliquid fortasse otiosae delectationis, veri tamen ac solidi fructus parum habere videtur⁴⁾:

3) Ruhnken *de doct. umbrat.* (Opuscul. Lugd. Bat. 1807.) p. 119: *paedagogorum ingeniis relinquendae sunt insulae de veterum calceis, annulis, fibulis et paenulis compilationes.*

4) Opificia artesque βίαια, agri cultura, res pecuaria, mercatura aliaque huius generis quamvis non mediocriter etiam ad

alterum genus, uberrimum illud longeque gravissimum, eae sibi disciplinae vindicant, quae in religionibus, philosophia, litteris artibusque elegantioribus cognoscendis versantur: restat igitur tertium, quod antiquitatibus demandemus tractandum.

§. II.

Versabitur ergo antiquitatum disciplina, quam quidem nos profitemur, in societate civili rebusque publicis quam fieri potest accuratissime et planissime proponendis; quod argumentum quam arcte cum historia coniunctum sit neminem fugit. Neque enim res gestae, quas historia narrat, recte intelligi causaeque rerum et eventus perspicere et iudicari possunt nisi idonea etiam status populorum interni ac rei publicae notitia asferatur, et rerum publicarum forma et condicio, quippe non una semper et immutabilis, sed alia aliis temporibus, illustrari et explicari non potest sine rerum atque eventuum, unde illae mutationes oriuntur, cognitione: ut plane divelli alterum ab altero ipsa utriusque ratio et natura non sinat. Perfectam igitur omnibusque numeris absolutam doctrinam animo informare licet talem, quae historiam et antiquitates una complectatur, causarumque et eventuum continua serie explicanda omnium in utroque genere rerum connexionem aperiat. Sed id quo minus effici a nobis in veterum populorum historia possit, quum aliae causae impediunt, tum haec imprimis, quod plurimarum rerum memoria aut prorsus intercepta aut ita tamen obscurata est, ut quo quaeque pertineat quaeve sit inter eas connexio plane intelligi non possit: ne dicam nullam tantum esse humanae mentis aciem, quae etiam in plenissima minimeque oblittera rerum omnium memoria illam quam dixi connexionem ubivis perspicere valeat. Ita sit ut et in re-

rerum publicarum statum et condicionem pertineant, non tamen propterea etiam technologiam veterum ac similes disciplinas philologi esse dicemus.

bus ab historico tradendis plurimae sint, quae qua ratione ad antiquitatum cognitionem et intellectum pertineant nemo dixerit, et in antiquitatibus multae quae nihil facere videantur ad historiam rerum gestarum melius intelligendam. Hanc ob causam sicut historici ex antiquitatibus ea tantum adsciscere solent, quibus se ad explicandas res gestas et eventus uti posse iudicent, ita etiam qui antiquitates tradunt ex historia nihil sibi assumendum censebunt, nisi quod ad formam et condicionem rei publicae eiusque mutationes explicandas pertinere intellexerint. Hanc igitur nos quoque in Graecis antiquitatibus rationem tenebimus: erimus tamen in hac historica parte brevissimi, quandoquidem auditores poscimus historiae cognitione iam probabiliter instructos, quos de plurimis rebus verbo monere satis sit.

§. III.

His itaque finibus inclusa Graecarum antiquitatum disciplina amplissimum tamen plurimarum maximeque variarum rerum orbem habebit perlustrandum. Nam non solum repetenda rerum publicarum quam fieri poterit longissime initia persequendaeque variae earum mutationes per omnem historiae decursum usque ad illa tempora, quum sub Romani imperii umbra Graecia paullatim quasi delitescerebat, verum etiam, quum Graecorum natio nunquam in unum rei publicae corpus coaluerit, sed in plurimas semper civitates divisa alias alibi leges, aliam rei publicae formam habuerit, fuerint tamen etiam communia quaedam totius gentis iura et instituta, quibus omnes inter se Graeci uterentur, porro variis foederum ac societatum generibus aliae cum aliis civitates modo arctius et diutius modo laxius et ad tempus coniunctae: harum omnium rerum nullam plane praetermitti debere apparet. Quamquam pariter de omnibus enucleate et copiose dicere vel dispar ipsarum dignitas et magnitudo vel monumentorum iniqua condicio ve-

tat. Nam si ab Atheniensibus et Lacedaemoniis discesseris reliquarum civitatum leges et insituta aut parum cognita sunt aut plane in obscuro latent, ita ut harum genus quidem rerum publicarum universe indicari institutorumque parva quaedam specimina passim reperta proponi, non autem plenior et quasi ad vivum expressa imago repraesentari possit. Hanc ob causam in Atheniensium praecipue et Lacedaemoniorum re publica accuratius cognoscenda acquiescere oportet; de reliquis quae comperta nobis et commemoratu digna sunt aptissime ibi significabimus ubi de Graecarum rerum publicarum formis et mutationibus in universum dicemus. Ceterum quum multiplex illa Graecae gentis in parvas easque admodum inter se dissimiles civitates divisio maximam partem et a terrae solique natura et a stirpis varietate repetenda sit, ante omnia de his quoque pauca erunt proponenda. Itaque omnis nostra commentatio his sex partibus absolvetur: I. De Graeciae situ magnitudine et divisione. II. De Graecorum populorum stirpibus. III. De Graecarum rerum publicarum formis earumque mutationibus in universum. IV. De re publica Lacedaemoniorum ¹⁾. V. De re publica Atheniensium. VI. De communibus Graecorum iuribus, societatibus, foederibus.

§. IV.

Fontes autem, ex quibus harum rerum cognitio petenda sit, sunt quidem pleraque quae aetatem tulerunt Graecae ac nonnulla etiam Romanae antiquitatis monumenta: non tamen eiusdem omnia sunt pretii aut ubertatis. Nam primum quum duplex sit monumentorum genus, litteratorum et non litteratorum, hoc posterius, in quo sunt v. c. aedificiorum antiquorum reliquiae artiumque et opificiorum opera, minoris est ad nostrum quidem

1) Huic parti commodè adiungemus quae de Cretensium institutis Spartanorum simillimis comperta habemus.

consilium momenti nulloque modo cum litteratis monumentis comparandum. Ex his autem rursus primo loco censendae sunt veterum scriptorum reliquiae, altero, loco inscriptiones, tertio loco nummi. E scriptoribus, quos omnes commemorare infinitum est et supervacaneum, eos tamen haud abs re erit indicare, qui praeter ceteros saepe nobis adeundi et tanquam testes advocandi erunt. Princeps omnium Homerus, qui ut ceteram heroicae aetatis vitam ita etiam rerum publicarum condicionem vividissime et haud dubie etiam verissime prodidit¹⁾. Pauciora Hesiodus suppeditat in operibus et diebus. Ceterorum vero veterum epicorum fragmenta tantum habemus admodum exigua nec magni momenti: recentiorum autem Alexandrinorum, Apollonii, personali Orphei, Quinti Calabri, Tryphiodori, Colluthi de heroica aetate testimonia non maiore fide digna videri debent, quam tragicorum poetarum, quos constat in moribus atque institutis illorum temporum repraesentandis summa libertate usos, nec tam veterum monumentorum fidem quam artis suae leges sequulos esse. — Proximorum post illam aetatem saeculorum aequalis memoria nulla extat praeter paucissima quaedam lyricorum poetarum fragmenta. Septimo ante C. n. saeculo leges a Charonda et Zaleuco scriptae perhibentur: sed quae tanquam ex horum legibus deprompta apud Diodorum Siculum et Joannem Stobaeum exstant, subditicia esse nunc quidem in confesso

1) De ratione qua Homerus in descriptione vitae heroicae versatus sit diversae sunt sententiae, quum alii eum suae aetatis mores et instituta expressisse ad eorumque similitudinem heroicam aetatem finxisse credant, alii eam ab Homero priscae aetatis imaginem proponi existiment, quae fuisset a prioribus vatibus, quos sane multos ante Homerum fuisse nemo ambigat, tanquam per manus tradita eoque facilius retenta et servata, quod non magno opere ab HomERICA aetate remota et diversa esset: idque haud dubie verum est. Conf. Wolf. Prolegg. ad Hom. p. XCII. Wachsmuth Antiqu. Hell. I, I p. 300 sqq. C. O. Mueller prolegg. mytholog. p. 349 sqq.

est²⁾. Solonis et legum pauculae quaedam reliquiae et versus aliquot supersunt rem Atheniensium publicam spectantes³⁾. Post Solonem usque ad Socratis aetatem extiterunt quidem non pauci et poetae et pedestris orationis scriptores: sed pedestrium nihil nisi paucissima fragmenta supersunt⁴⁾, nec multo melius de poetis actum est, e quibus Theognis gnomicus et Pindarus lyricus aliquid quamvis paullulum conferunt ad civilem qui illa aetate in aliquot Graeciae partibus fuit statum illustrandum⁵⁾. — Sequuntur tempora omnis scriptorum generis feracissima: e quibus primo loco historici commemorandi sunt, qui aequalem aetatis suae aut non multo vetustiorememoriam litteris consignarunt, Herodotus, Thucydides, Xenophon et qui longo ab his intervallo distat Polybius. Xenophontis autem non solum narrationem habemus rerum gestarum, sed etiam de civitatibus Atheniensium et Lacedaemoniorum libros⁶⁾. Plures historiarum scriptores perierunt, qui aut universam historiam, quoad illa aetate

2) Vid. Bentleii opuscul. p. 340 sqq. Heynii opuscul. acad. tom. II. p. 12 — 119. Sainte-Croix sur la législation de la grande Grèce, in Memm. de l'acad. des inscr. tom. XLII. p. 256 sqq.

3) Solonis Atheniensis carminum quae supersunt, ed. N. Bachius. Bonn. 1825. 8.

4) Historicorum Graecorum antiquiss. fragmenta, coll. em. expl. Fr. Creuzer. Heidelberg. 1806. 8. Pherecydis fragmenta coll. — fragm. Acusilai adiec. Fr. Gu. Sturz. Gerae 1789. 8. Hellanici Lesbii fragmenta coll. etc. Fr. Gu. Sturz. ed. 2. Lips. 1826. 8. Hecataei Milesii fragmenta ed. R. H. Klausen. Berol. 1831. 8.

5) Theognidis reliquiae, novo ordine dispos. comm. crit. et nott. adi. Fr. Th. Welker. Francof. ad M. 1826. 8. — Gu. Wachsmuth, de Pindaro rei publicae constituendae et gerendae praecatore. Kil. 1823. 24. 4. — Quid Homerus et Pindarus de virtute, civitate diis statuerint. Scr. O. Zeyss. Jenae. 1832. 4.

6) Sunt tamen hi libri a multis Xenophonti abiudicati, nec fortasse iniuria. Vid. de hac quaestione F. Haase, praef. ad Xen. de rep. Laced. (Berol. 1833.) qui tamen ipse libri authenticam defendit, quemadmodum et C. F. Hermann, in Zimmerm. diurn. scholast. ann. 1831. no. 149. et libri de rep. Ath. Fr. Gu. Krueger de vita Xenophontis p. 31.

fieri poterat, complectebantur, ut Ephorus et Theopompus ⁷⁾, aut suae et proxime superioris aetatis memoriam, ut Phylarchus ⁸⁾, aut in originibus potissimum et antiquitatibus illustrandis versabantur, ut Philochorus, Phanodemus aliique Atthidum scriptores ⁹⁾. In tam multorum iactura fragmentis doctorum virorum studio collectis et iis scriptoribus, qui ex illis hauserunt, acquiescendum est, ex quibus Diodorus et Plutarchus praecipui ¹⁰⁾. Historicis adiungendi sunt geographi, quorum qui unus fere de maioribus aetatem tulit, Strabo, plurima habet ad antiquitatum cognitionem utilissima: utilissimus etiam Pausanias, qui in percensendis et describendis vetustis artis operibus multa ex historia et antiquitatibus admiscere solet ¹¹⁾. — Ex philosophis ii tantum nobis commemorandi sunt, qui de vita et moribus ac de civili societate disseruerunt, Plato, imprimis propter libros de legibus ¹²⁾ (quamquam in Platonis omnibus dialogis plurima passim sparsa sunt ad cognoscendum Athenarum

7) Ephori Cumaei fragmenta, coll. atque illustr. Meier Marx. Caroliruhae. 1815. — Theopompi fragmenta, coll. R. H. Eyssonius Wichers. Lugd. Bat. 1829.

8) Phylarchi historiarum fragmenta, coll. F. Lucht. Lips. 1836.

9) Philochori fragmenta — ed. C. G. Siebelis. Lips. 1811. 8. Accedunt Androtionis *Atthid.* reliquiae. — Add. Boeckh, über den Plan der Atthis des Philochorus, in Comm. Acad. Boruss. ann. 1832 — Phanodemi, Demonis, Clitodemi atque Istri *Atthidion* — fragm. coll. C. G. Lenz et C. G. Siebelis. Lips. 1812. 8. cum Siebelisii prolusione de *Atthidion* scriptoribus, antea separatim edita Budissae 1812.

10) Conf. Heynius de fontibus et auctoribus historiarum Diodori. Comm. Gotting. vol. V, 3. et VII, 3 et in Diodori ed. Bipont. tom. I. p. XIX-CIV. — Heeren de fontibus et auctoritate vitt. parall. Plutarchi commentatt. quatuor. Gotting. 1820. 8.

11) Cf. F. S. C. Koenig, de Pausaniae fide et auctoritate. Berol. 1832. 8.

12) C. F. Hermann, disp. de vestigiis institutorum vet., imprim. Atticorum, per Platonis de legibus libros indagandis. Marburg. 1836. 4. — Id. Juris domestici et familiaris apud Platonem in legibus cum vet. Graec. inque primis Athenar. institutis comparatio. ib. eod. 4.

illo tempore statum magno opere pertinentia,) et Aristoteles propter libros de re publica. Multo plus etiam proficeremus ex huius libris πολιτειῶν, in quibus amplius CL rerum publicarum formam exposuerat: sed nihil ex his praeter pauca fragmenta superest¹³⁾. Ceterum multi etiam alii imprimis ex Aristotelis disciplina philosophi de re publica disputarunt aut etiam civitatum leges et instituta perscripserunt¹⁴⁾, ex quibus unius Heraclidae Pontici πολιτειῶν exigua particula servata est¹⁵⁾. Ex Aristotelis disciplina fuit etiam Dicaearchus Messenius cuius βίον Ἑλλάδος particula item exigua aetatem tulit¹⁶⁾, et Theophrastus cuius notationes morum nonnihil conferunt ad civilem quoque Atheniensium vitam cognoscendam. Hanc vero ex nullo sane scriptore melius et planius cognoscimus quam ex Aristophane, cuius comoediae, quamvis ridiculi causa vitia hominum et stoliditatem supra verum exaggerent, vividissimam tamen et si recte intelligantur verissimam exhibent Atticae civitatis imaginem¹⁷⁾. Recentioris comoediae scriptores omnes perierunt, et fragmenta nobis nulli fere usui sunt; sed extant imitationes Romanorum, Plauti et Terentii, quamquam hae, et maxime Plautinae, cum cautione usurpandae¹⁸⁾.

13) Aristotelis rerum publicarum reliquiae. Coll. Car. Frid. Neumann. Heidelb. 1827. 8. Meliorem horum fragmentorum collectionem ab A. Stahrlo exspectare licet.

14) Vid. Heyne, Opusc. Acad. tom. II. p. 280 sqq. Boeckh in Platonis Minoem, p. 81. Neumann in Aristot. r. p. fragm. p. 21. Wachsmuth. Antiquitt. Hell. II, 1, p. 438.

15) Heraclidae Pontici fragmenta de rebus publicis, ed. G. D. Koeler. Hal. 1804. 8. Extant fragm. etiam in Gronovii thesaur. Ant. Gr. tom. VI.

16) De Dicaearcho eiusque operibus, scr. Aug. Buttmann. Numburg. s. a. 4.

17) H. Th. Röscher, Aristophanes und sein Zeitalter. Berlin 1827. 8. P. F. Kanngiesser, die alte komische Bühne in Athen. Breslau 1817. 8.

18) Conf. G. Koepke, in Zimmermann. diurn. antiqu. (Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft.) ann. 1835, fasc. 12.

Ceterum quoniam recentior comoedia in privata ac domestica vita consistit nec rem publicam attingere solet, minoris est ad antiquitates nostras quam vetus illa momenti. Jam vero ad ius Atheniensium et rem iudiciariam cognoscendam nullum scriptorum genus uberius est quam oratores, veteres illi ab Antiphonte usque ad Dinarchum, qui in comitiis ac foro aut de rebus publicis aut de causis privatorum dixerunt¹⁹⁾. Nam recentiorum rhetorum potius quam oratorum, etiamsi nonnunquam argumenta tractant ex vetere historia desumpta, longe tamen minor auctoritas et rarior usus est. Cautius etiam agendum est cum artis oratoriae magistris, qui causarum aut publicarum aut privatarum exempla proponunt, ficta plerumque cum legibus item fictis, quae quum pro veris haberentur, insignium saepe errorum causae fuerunt²⁰⁾. — Postremo loco ii scriptores commemorandi sunt, qui postquam vetus Graecia defloruit in erudita Graecae antiquitatis cognitione ex vetustis monumentis haurienda elaborarunt. Id studium, Alexandriae praecipue celebratum, plurimos protulit variarum antiquitatum libros: nos unum habemus Athenaeum, qui licet in singulari genere versetur multa tamen passim admiscuit nobis quoque admodum utilia. Nec Aelianum praetermittemus, variae historiae compilatorem, in qua multa quidem levissima, nonnulla tamen satis bonae frugis. Plurimum autem debemus scholiorum et lexicorum scriptoribus, quorum illi ex veterum grammaticorum commentariis excerpserunt quae ad explicandos scriptores antiquos pertinerent, hi autem de rebus varii generis, grammaticis, historicis, antiquariis, secundum rerum aut litterarum ordinem exposuerunt, quales sunt imprimis

19) A. Westermann, Geschichte der griechischen Beredsamkeit. Leipz. 1833. 8.

20) Petito in Legg. Att., et magis etiam Mcursio in Themide Attica.

Julius Pollux, Harpocratio, Suidas, Photius, Zonaras alique complures.

§. V.

Secundum libros nullum genus monumentorum ad cognoscendas antiquitates utilius est inscriptionibus, quarum sat magnus numerus ad nostra tempora perduravit. Solebant enim Graeci et publica acta pleraque, ut leges, senatus consulta, foedera cum exteris pacta, porro magistratum indices, victorum in solemnibus ludis nomina aliaque id genus plurima lapidibus aut aeri incisa proponere, quo et cognosci a populo facilius possent et ad posteritatis memoriam certius propagarentur: et privatorum quoque negotia graviora, velut venditiones, donationes, oppignerationes fundorum eodem nonnunquam modo consignabantur: ut taceam titulos donariorum, statuarum, monumentorum varii generis. Colligendis autem inscriptionibus tanquam praestantissimo veteris historiae instrumento iam inter ipsos Graecos nonnulli operam dederunt, inde a Philochoro, qui primus in hoc genere elaborasse videtur ¹⁾; recentioribus temporibus tituli studiose vel a peregrinantibus descripti ²⁾ vel a viris eruditis in unum congesti, dispositi, emendati et explicati sunt ³⁾. De his

1) De Philochoro aliisque veteribus inscriptionum collectoribus vid. Boeckh. praef. Corp. Inscr. tom. I. p. VIII.

2) Primus ex horum numero fuit Cyriacus Anconitanus, qui anno MCCCXXXVII Graeciam peragravit. Editae autem inscriptiones a Cyriaco collectae superiore demum saeculo h. t.: Inscriptiones s. epigrammata Graeca et Latina reperta per Illyricum etc. Romae MDCCXLIV. Fol.

3) Plenissimum omnium huiusmodi collectionum usque ad annum MDCCXXXVII indicem habet Meuselius, Bibliothec. histor. vol. III, p. 328-345. His postea accesserunt Fr. Osann, Sylloge inscriptionum antiquarum Graecarum et Latinarum. Jenae (post. Darmstadii) MDCCXXXII sqq. X fasc. fol. H. J. Rose, Inscriptiones Graecae vetustissimae. Cantabrig. 1825. 8. C. Viduae, Inscriptiones antiquae in Turcico itinere collectae. Paris. 1818. 8. Griechische und Lateinische Inschriften, gesammelt von Otto Friedrich v. Richter, herausg. v. J. V. Franke. Berlin 1830. 4.

nuuc singillatim dicere nihil attinet, quia omnes, qui antehac in inscriptionibus studium suum et operam collocarunt, longe superavit et prorsus obscuravit unius viri, Augusti Boeckhii, industria, qui quidquid ubique Graecarum inscriptionum repertum est colligere, ordine commodissimo disponere, corrupta emendare, obscura illustrare instituit⁴⁾, tantumque incredibili labore, diligentia, doctrina, sagacitate effecit, quantum priores illi ne spe quidem et cogitatione concipere ausi sunt. — Postremo in nummis quoque eorumque vel signis vel inscriptionibus nonnihil saepe praesidii est ad historiam populorum et instituta illustranda: quin fuerunt qui etiam maiorem his quam inscriptionibus illis utilitatem vindicare conarentur. Rectissime autem Boeckhius⁵⁾ „qui imperatorum“ inquit „tempora et principum seriem rite deducere, imagines et hominum et deorum cognoscere atque ex his de variis variarum civitatum religionibus coniecturam facere velit, in nummis: qui mores et instituta populorum, rerum publicarum formas et administrationem, denique civiles privatasque veterum res universas indagare et linguae ac sermonis proprietates investigare constituerit, in inscriptionibus maius est praesidium habiturus⁶⁾.“

4) Corpus inscriptionum Graecarum, auctoritate et impensis Academiae litterarum Borussicae ed A. Boeckhius. Vol. 1. Berol. 1828. Vol. II. fasc. 1. ib. 1835. fol.

5) Praef. Corp. inscr. p. XL

6) E scriptoribus rei nummariae praecipue commemorandi sunt Ez. Spanhemius de usu et praestantia numismatum antiquorum. Ed. 2. Lond. et Amst. 1706. II Fol. Pelerin, Recueil de medailles etc. Paris. 1763. VIII. 4. Jos. Eckhel, Numi veteres ex museis Caes. Vind. Florent. etc. illustrati. Vienn. 1775. II. 4. Eiusd. Catalog. musei Caes. Vindob. ib. 1779. Fol. Eiusd. Doctrina nummorum veterum. Vindob. 1792 ss. IX. 8. Mionnet Description de medailles antiques Grecques et Romaines. Paris. 1887. II. Plura vid. ap. Meusel. Biblioth. histor. vol. III, p. 346 et in J. G. Lipsii Bibliotheca nummaria usque ad fin. saec. XVIII. Lipsiae 1801. II, 8.

§. VI.

Ex his igitur fontibus repetitam antiquitatum Graecarum doctrinam post renatas litteras inde a saeculo sexto decimo multi, quamquam vario consilio et successu tradere instituerunt. Nam initio cordatissimus quisque veterum rerum publicarum ac civilis disciplinae cognitionem omnemque populorum historiam expetendam censebat tanquam uberrimum civilis prudentiae fontem, unde exempla omnis generis et praecepta hauriri possent ad gerenda naviter negotia administrandamque rem publicam utilia. Sali consilio Carolus Sigonius, Guilelmus Postellus, Antonius Thysius, Ubbo Emmius, Nicolaus Cragius ¹⁾ aliique plures de veteris Graeciae rebus publicis scripserunt, doctrinae quidem copia, investigandi sollertia, iudicandi facultate admodum inter se dispares, id tamen omnes potissimum spectantes, ut veterum civitatum et institutorum memoriam ad aequalium suorum usum revocarent. Mox autem alii sive natura et ingenio sive consilio et voluntate ab hac civili ratione alieni id unum agere coeperunt, ut materiam omnis generis antiquariam undique conquirerent et componerent ²⁾, de utilitate et fructu parum fere solliciti, acervum tantummodo rerum quam pos-

1) Car. Sigonii de re publica Atheniensium libri quatuor. Bonon. 1564. 8. Postea saepius repetiti, et in Gronovii thesauro tom. V. — Guil. Postelli tractatus de re publica s. magistratibus Atheniensium, in Gron. thes. tom. V. Ant. Thysii de re publica Atheniensium tractatus politicus, ibid. Ubb. Emmii de compluribus Graecorum rebus publicis libri, ibid. tom. IV. Nic. Cragii de re publica Lacedaemoniorum libri IV. Genev. 1593. 4 et in Gron. thes. tom. V.

2) Ex hoc genere compilatorum praecipua laude dignus est Joannes Meursius, cuius de variis antiquitatum Graecarum partibus libri (de populis s. pagis Atticis, Athenae Atticae, Cecropia, Ceramicus geminus, Piraeus. Reliqua Attica. De regno Athen. De Archontibus, Athen. Fortuna Atheniensium. Themis Attica. Areopagus. Theseus. Solon. Pisistratus. Eleusinia. Panathenaea. Graecia feriata. De ludis Graecorum. Orchestra. De puerperio. De regno Laconico. Miscellanea Laconica. Creta. Cyprus. Rhodus.) plerique a Gronovio in thesauro A. Gr., omnes cum ceteris Meursii operibus ab Jo. Lami editi sunt, Florent. 1741-63. XII. Fol

sent plenissime cumulantes. Hinc ingenti labore et eximia nonnunquam doctrina conscripti de rebus minutulis commentarii, quos non immerito Ruhnkenius irridet ³⁾. Extiterunt deinde qui partas ab aliis et per multa vastaque volumina sparsas opes in brevius contrahendo et per partes digerendo corpora quaedam antiquitatum conficerent ad commodiorem ac faciliorem lectionem aut etiam ad scholarum usum accommodata, quale primus in Germania edidit Joannes Philippus Pfeifferus ⁴⁾, laudatissimum apud Britannos Joannes Potterus ⁵⁾, multique post eos alii, nec doctrina plerique nec iudicio magnopere pollentes ⁶⁾. Ab hoc arido et ieiuno genere diversam plane multoque subtiliorem et elegantiorum rationem instituerunt saeculo superiore docti quidam in Britannia

3) De doctore umbr. loco supra §. I, 3 citato. — Pleraque huius generis collecta sunt in Gronovii thesauro A. Gr. Lugd. Bat. 1697 — 1702. XIII. Fol. Index scriptorum in hoc thesauro editorum extat apud J. A. Fabricium, Bibliographia antiquaria (ed. 3. cur. P. Schaffshausen. Hamburg. 1760 4.) p. 72 sqq. et in Meuselii Bibliotheca historica Vol. III. part. 2. p. 155. In iisdem libris etiam de aliis plerisque antiquitatum scriptoribus dictum est.

4) J. P. Pfeiferi antiquitatum Graecarum gentilium, sacrarum, politicarum, militarium et oeconomicarum libri IV. Regimont. et Lips. 1699. 4. et postea saepius ed.

5) Joh. Potter Archaeologia Graeca, or the antiquities of Greece. Oxford. 1699. II. 8. In Latinum sermonem convers. in Gronovii thes. tom. XII, in Germanicum ab Jo. Jac. Rambachio, Hal. 1775. III. 8. (Tertius tomus habet Rambachii commentarios archaeologicos: *Archaeologische Untersuchungen*.)

6) Paucos commemorare satis est. Lamb. Bos, Antiquitatum Graecarum praecipue Atticarum descriptio brevis. Franequ. 1714. 8. et saep. alibi, postremo ed. ab J. C. Zeunio, Lips. 1787. 8. Franc. Rous, Archaeologiae Atticae libri VII. Lond. 1637. 4 et postea saepius. Sigb. Havercamp, Antiquitt. Graec. praecipue Atticarum descriptio brevis. Lugd. 1740. 8. P. F. A. Nitzsch, Beschreibung des häuslichen, gottesdienstlichen, politischen, kriegsrischen und wissenschaftlichen Zustandes der Griechen. Fortges. v. J. G. Ch. Höpfner u. G. G. S. Koepke. Erfurt 1791 - 1806. IV. 8. Thom. Harwood Grecian Antiquities or an account of the public and private life of the Greeks. Lond. 1801. 8. In Germanicum serm. convert. G. S. Forbiger. Lips. 1805. 8. J. C. L. Schaaf, Antiquitäten u. Archaeologie der Griechen u. Römer (in: Encyclopaedie der classischen Alterthumskunde tom. II.) Magdeb. 1808. 8.

adolescentes, status Graeciae civilis, qui fuit belli Peloponnesiaci tempore, vividiorum et tanquam ex oculatorum testimonio relationibus expressam imaginem describere conati⁷⁾: similique ratione in Gallia Bartholemius Anacharsin Scytham de omni Graecorum vita publica et privata, de litteris, artibus, moribus, ritibus, quae in itinere, circa medium quartum a. C. n. saeculum, cognovit, amicis suis per epistolas fecit exponentem⁸⁾. Hi libri, imprimis Bartholemi, lectu iucundissimi atque etiam perutiles sunt summaque laude digni: quamquam satis saepe aut falsa fictaque pro veris tradunt aut minus recta de quibusdam rebus iudicia promunt. — Nostra autem aetate a viris doctrina pariter et iudicio instructis omnis haec civilium antiquitatum materia diligentius denuo excussa, multa, quae priores neglexerant, protracta, fontes quoque non pauci novi reperti, novaque et longe quam olim clariore luce pleraeque huius disciplinae partes illustratae sunt⁹⁾. Finem vero his

7) Philippus Yorke, comes de Hardwicke, Carolus Yorke, huius frater, D. Rooke, D. Green alique plures, etiam erudita mulier Catharina Talbot, scripserunt Athenian letters, or the epistolary correspondence of an agent of the king of Persia, qui liber typis descriptus ann. 1741 et 1743. 8, 1. 4 itorumque 1781. IV. 8, sed non publicatus nisi ann. 1798. II. 4 et repet. Basileae 1800. III. 8. In Germ. serm. convert. Fr. Jacobs. Lips. 1799. 1800. II. 8.

8) Voyage du jeune Anacharsis en Grèce dans le milieu du quatrième siècle avant l'ère vulgaire. Paris 1788. VII. 8. et postea saepius ed. In Germ. serm. conv. ab J. E. Biester. Berolin. 1792. VII. 8. et a C. A. Fischer et Th. de Haupt, Mogunt. 1828 ss. XIV. 8.

9) F. A. Wolfii, A. Boeckhii, C. O. Muelleri, A. W. Heffteri, E. M. Meieri, E. Platneri aliorumque opera infra suo loco commemorabuntur: nunc praecipuos eorum nominare satis est, qui universas antiquitates civiles complexi sunt, quales sunt e nostratibus F. W. Tittmann, Darstellung der griech. Staatsverfassungen. Lips. 1822. 8. W. Wachsmuth, Hellenische Alterthumskunde aus dem Gesichtspunkte des Staates. Hal. 1826-1830. II. part. in IV voll. 8. C. F. Hermann, Lehrbuch der griech. Staatsalterthümer aus dem Standpunkte der Geschichte. Ed. 1. Heidelb. 1831. ed. 2. ib. 1836. 8. Huc pertinent etiam A. H. L. Heeren, Ideen über Politik, Handel und Verkehr der vornehmsten Völker der alten Welt. Vol. III part. 1. Götting. 1812. 8.

studiis et omni rerum humanarum historiae qui sapiunt omnes hunc propositum esse consentiunt, ut variis et multiplicibus quae ubique extiterunt, formis et speciebus humanitatis quam fieri potest plenissime et accuratissime perspectis vim ipsam et naturam humanitatis magis magisque mente et intelligentia complectamur.

et Opp. histor. vol. XV. K. D. Hüllmann, Staatsrecht des Alterthums, Colon. 1820. 8. Fr. Kortüm, zur Geschichte Hellenischer Staatsverfassungen, hauptsächlich während des Peloponnesischen Krieges. Heidelberg 1821. 8. Marq. de Pastoret, histoire de la législation, tom. V-IX. Paris. 1824-1827,

I. De Graeciae situ, magnitudine et partibus.

§. I.

Graecia omnis ¹⁾ a quadragésimo circuli meridiani gradu ad trigesimum sextum et paullo infra pertinet ²⁾, ut nulla sit pars Europae magis ad meridiem sita. Magnitudine omnium fere minima est. Nam a confiniis Macedoniae ad Taenarium promontorium longitudo est LV haud amplius milliarium: latitudo non eadem ubique; sed media ferme ab Ambracio sinu ad Maliacum stadiorum est circiter DCCC s. milliarium XX ³⁾: omnis autem superficiei, praeter insulas adjacentes, mensura milliarium quadratorum circiter MC ⁴⁾. Sed nulla

1) De Graeciae geographia conf. imprimis F. C. H. Kruse, *Hellas od. geographisch-antiquarische Darstellung des alten Griechenlandes* tom. I. Lips. 1825. II, 1. ibid. 1826. II, 2. 1827. 8. H. Clinton, de Graeciae magnitudine, in eiusd. *Fastis Hellenicis*, conv. a C. Gu. Kruegero. (Lips. 1830.) p. 391 sqq. *Mappis geographicis a Lapio et Leakio descriptis* non usus sum, sed iis tantummodo, quas Muellerus confecit: *Karte des Peloponnes während des Peloponnesischen Kriegs, cum explicationibus in Doriens.* tom. II. p. 423 sqq. et: *Tabula qua Graecia superior, qualis tempore belli Pelop. ineuntis fuit, descripta est, cum libello: Zur Karte des nördlichen Griechenlandes.* Vratislav. 1831. 8.

2) Vid. Krus. *Hell.* 1. p. 192. cf. tamen p. 595 et 605.

3) Strab. VIII, 1, p. 334 ed. Casaub.

4) Cf. Clinton F. H. p. 394 qui totius Graeciae cum insulis adjacentibus, sed Epiro excepta, magnitudinem censet mill. quadr. Angl. 22231 (geogr. circ. 1048) et quidem Thessaliae 5674 (267, 42) Acarnaniae 1571 (74,04) Aetoliae 1165 (55) Phocidis cum Doride et Locride 1570 (74) Boeotiae 1119 (52, 74; sec. Mueller. Orch. p. 31 circ. 58 Germ.) Atticae 720 (34; sec. Boeckh.

alia terra in tam exiguo spatio aut tam lata mari littora obiicit⁵⁾ tantaque sinuum multitudine interrupta est, aut tot montium iugis usque quaque porrectis in tam multas partes dirimitur, soli natura, situ ac coeli temperie in summa propinquitate maxime tamen inter se varias et diversas. Dividitur autem Graecia in tres partes maiores, quarum duae, altera ab Acrocerauniis montibus et Olympo ad Ambracium sinum et Maliacum, altera dehinc ad sinum Corinthium et Saronicum, continuo tractu procurrunt, tertia angusto quadraginta stadiorum isthmo⁶⁾ cum illis connexa est, omnes autem rursus multifariam montibus ubique discurrentibus dirimuntur.

§. II.

Primum enim ab eo montium tractu qui ab Illyria et Macedonia Graeciam separat, et cuius partes sunt Ceraunii et Cambunii montes cum Olympo¹⁾, unus quasi ramus ad meridiem versus procurrens, Pindus (hodie Agrapha)²⁾ superiorem

Oec. r. p. Ath. 1. p. 53 circ. 40 Germ.) Megaridis 143 (6,74) Achaiae cum agro Sicyonio et Phliasio 783 (36,90) Elidis cum Triphylia 930 (43,83) Arcadiae 1701 (80,17) Argolidis cum Corinthio agro et Cynuria 1307 (61,60) Laconicae 1896 (89,36) Messeniae 1162 (54,77) Insularum autem Euboeae 1410 (66,45) Corcyrae 211 (9,94) Leucadiae 116 (5,47) Cephalleniae 383 (18,05) Ithacae 22 (1,04) Zacynthi 153 (7,21) Cytherae 126 (5,94) Aeginae 41 (1,93) Salaminis 28 (1,32.) Sed pleraque horum admodum incerta sunt.

5) In Zach. Ephemer. geogr. tom. III (ann. 1799) fasc. 4. p. 364 circuitus littorum censetur 720 mill. geogr., quum Italia habeat 580, Suecia 390, Gallia 275.

6) Strab. VIII, 3 p. 334. Agathem. Geogr. I p. 193 Gron.

1) De Cerauniis s. Acrocerauniis cf. Dionys. Perieg. v. 388. Plin. H. N. IV, 1. Cambunii montes inter Macedoniam et Thessaliam nominantur a Livio e. c. XLII, 53. XLIV, 2. Graeci scriptores omnem hunc tractum Olympi nomine comprehendunt, v. c. Herodot. VII, 129. coll. I, 56. Idem τὸ Μακεδονικὸν ὄρος dicitur Herodot. VII, 131. Cf. Strab. VII, 8 p. 329, et de altitudine Olympi Krus. I p. 266.

2) De Pindo cf. Strab. IX, 5 p. 434. Eius summum iugum ad septentrionem Lacmos v. Lacmon dicitur. Herod. IX, 93. Steph. Byz. s. v. Casaub. ad Strab. p. 316.

Graeciam in duas partes dividit, quarum quae ad occidentem sita est, Epirus, quae ad orientem, Thessalia vocatur. Epirus omnis montana atque aspera³⁾ plurimas gentes habebat, alias barbaras, alias graecas quidem sed cum barbaris mixtas et a ceterorum Graecorum rebus atque commerciis plerumque seiunctas, cultuque etiam et moribus diversas⁴⁾. Thessalia montibus et ipsa undique septa est, sed campestribus regionibus interiectis, quarum superiorem, Pindo, Cambuniis montibus, Olympo, Ossa, Pelio, Othrye et Tymphresto inclusam⁵⁾, Peneus fluvius Graeciae maximus⁶⁾ ab occidente ad orientem versus perfluit, multisque minoribus amnibus auctus per angustam convallem inter Olympum et Ossam in mare prorumpit⁷⁾. Inferior Thessaliae planities, Tymphresto et Othrye ab illa superiore dirempta, ad meridiem Oetaeis iugis terminatur. Hanc Sperchius irrigat a Tymphresto ortus et in Pylaicum sinum infusus⁸⁾. Utraque pars agris et pascuis opima, frugum et pomorum ferax, pecori omnis generis, equis praecipue, idonea, portuosa etiam et maritimis commerciis apta, hominum numero, oppidis

3) Strab. VII, 7 p. 327.

4) Theopompus (ap. Strab. p. 323) quattuordecim gentes Epiroticas numerat, in quibus nobilissimos Chaones et Molossos. Thesprotos, Orestas, Atintanes, Parauaeos Thucyd. II, 80 et Strab. p. 321 barbaros vocant. Cf. id. p. 327 et IX, 5 p. 434. V, 2 p. 221. — De Illyriorum in Epirum irruptionibus cf. Mueller. Dor. I p. 5. 6. — Ceterum multi Epirum a Graecia plane segregarunt, et initium Graeciae fecerunt a sinu Ambracio. Ephor. ap. Strab. VIII, 1 p. 334 (Marx. p. 159). Dicaearch. descript. Graec. v. 24.

5) Cf. Herodot. VII, 129.

6) Plin. H. N. IV, 15: quingentis stadiis, dimidio eius spatii navigabilis.

7) Strab. VII, 8 p. 329. IX, 5 p. 438. — Olim nullo per montes exitu Peneus omnem hanc Thessaliae partem inundasse dicitur, donec terrae motu Olympus et Ossa divulsi viam angustam per Tempe convallem dederunt. Herod. VII, 6. Strab. p. 430. De Tempibus cf. et Plin. IV, 15. Aelian. V. H. III, 1. Larcher. ad. Herod. tom. VIII, p. 546.

8) De Tymphresto, Othrye, Sperchio vid. Strab. IX, 5 p. 433: de Oeta ib. 4 p. 428.

pagisque frequens, neque tamen pro magnitudine ac bonitate terrae etiam incolarum ingeniis felix aut civitatum potentia et gloria insignis⁹⁾. — Annexa ad orientem Thessaliae est Magnesia, a Penei ostio per Ossae et Pelii iuga in mare procurrens atque in ligulae formam desinens, inter quam et continentem terram Pagaseticus sinus infunditur¹⁰⁾.

§. III.

Infra Thessaliam et Oetaeos montes usque ad sinum Corinthium et Saronicum media est Graecia, quae et ipsa rursus in duas partes dividi potest. Nam ab Oeta versus meridiem Parnasi iuga procurrunt¹⁾, quibus ad occidentem alii montes, cum Pindo aut Oeta coniuncti, usque ad Ambraciam et Corinthii sinus littora porriguntur, modicis campis interiectis. Ex his primus mons Corax est²⁾, quem alii ignobiliores excipiunt, in promontorium Antirrhium desinentes³⁾. Inter hos et Parnasum Locri habitant, ii qui *ἐσπέραιοι* aut *Ὠζόλαιοι*⁴⁾ dicuntur, genus hominum agreste, manu promptum, bello et rapinis deditum, ab humanioribus artibus et mitiore vitae cultu alienum⁵⁾. Terra pleraque montana et aspera; sed ubi montes de-

9) Thucyd. I, 2. Strab. VIII, 8. p. 388. IX, 5 p. 430. Plat. Apolog. c. 15 in. Schol. Eurip. Phoen. 1426. Zenob. IV, 29. Prov. append. Vatic. IV, 6.

10) De Pelio monte cf. Dicaearch. p. 30 Buttm. de Magnesia in univ. Mueller. Orchom. p. 250.

1) Strab. IX, 3 p. 417. Krus. II, 2 p. 4 sqq. et de altitudine Parnasi cf. Mueller. Orchom. p. 88.

2) Strab. I. I. et X, 2 p. 450. Krus. p. 198 sqq.

3) Strab. X, 2 p. 460.

4) H. e. Olidi. De ratione nominis cf. Strab. IX, 4 p. 427. Pausan. X, 28, 1. Eustath. ad Iliad. II, v. 529 p. 276, 10. Larcher. ad Herod. tom. VIII, p. 306. Krus. II, 2 p. 156.

5) Thucyd. I, 5. III, 95. Ceterum erant hi ab Opuntiiis oriundi. Ephor. ap. Seymn. Chium v. 480. Eustath. ad Iliad. II 531 p. 277. 20.

sidunt, campi frugum et pomorum, oleae imprimis, feraces, pauci tamen et angusti⁶⁾. — Ultra hos Aetolia est, ad orientem et septentrionem montibus Corace et Callidromo, qui ab Oetaeis iugis ad Ambracium sinum procurrit⁷⁾, ad occidentem flumine Acheloo inclusa, qui e Pindo ortus per Epirum descendit Aetoliamque ab Acarnania dirimens mari Ionio infunditur⁸⁾. Inferior Aetolia, quamquam montibus passim prominentibus interrupta⁹⁾, campos tamen aliquot patentiores habet fertilitate insignes¹⁰⁾, imprimis ad Acheloum alterumque fluvium Euenum, qui in ipsa Aetolia e Bomiensium montibus originem habet et post modicum cursum prope Chalcin in mare influit¹¹⁾. Superior pars, eaque longe maior, tota est altis montibus obsita et propter hanc causam asperior¹²⁾. Populi Aetoliam antiquitus Graeci habebant, sed ita paullatim cum barbaris mixti, vix ut graecae stirpis vestigia apud multos superessent¹³⁾. — Haud absimilis natura Acarnaniae est¹⁴⁾, quam ab Aetolia Achelous dirimit: reliqua

6) Krus. I. I. p. 154, 157.

7) Strab. IX, 4 p. 428, ex quo discimus non ab omnibus hunc tractum Callidromum appellatum esse; quamquam aliud eius nomen, quod sciam, a nemine commemoratur, et Callidromum, nisi fallor, hodieque Graeci nominant.

8) Strab. X, 2 p. 449. Plin. IV, 2.

9) Aracynthum, Taphiassum, Chalcin Strabo nominat X, 2 p. 450. 451. Bomiensium montes Stephanus Byz. s. v. Βαμολ. Pan-aetolium montem, Acanthon, Macynium Plin. IV, 2.

10) Strab. p. 450. Cf. Krus. p. 190 et Thiersch, état actuel de la Grèce tom. I, p. 280.

11) Strab. p. 451.

12) Thucyd. III, 97. 98.

13) Id. III, 94. Polyb. XVII, 5. Liv. XXXII, 34. Athenae. XII, p. 527 B. Cf. Ithyphall. in Demetr. ap. Athenae. VI, 63 v. 25 sqq. et de sermone Aetolorum *ἁλλογενῶν* Eustath. ad Iliad. II, p. 279, 38.

14) Krus. II, 2 p. 302.

latera sinus Ambracius¹⁵⁾ et mare Siculum aluunt. Incolae tamen longe minus quam Aetoli cum barbaris mixti.

§. IV.

Hic ad occasum Graeciae terminus. Reversis autem ad Parnasum edita inter hunc et Oetam loca occurrunt ad Pindi et Cephisi confluentes, quorum alter ab Oeta, alter a Parnaso defluit¹⁾. Haec loca Dores insederunt, eorum maiores, qui deinde Peloponnesum fere totam occuparunt. — His ad dextram ex Oetaeis montibus Eurum versus Cnemis assurgit²⁾, quem deinceps Acontius cum Hedylio, Ptoon, Cerycion, Parnes excipiunt³⁾, iuxta maris Euboici et Euripi littora positi. His e regione declivia Parnasi, dein Heliconii colles⁴⁾: hos rursus Cithaeronis saltus excipit, qui Parnethem contingit⁵⁾. Ita hi montes convallem includunt ab Oeta ad Parnethem DL fere stadiorum longitudine porrectam, quam Cephisus amnis dimidiam perfluit, donec in media eius parte Copaide lacu excipitur. Exteriora horum montium declivia ad mare descendunt, superiorum ad Euboicum et Euripum, inferiorum ad sinum Criaeum. Euboici maris littora infra Cnemin montem Locri habent Epicnemidii, infra Acontium usque ad Ptoi radices Opuntii, loca maximam partem

15) Qui Acarnaniam ad septentrionem Epiro terminari dicunt, h. Ambriaciam et Argos Amphiloichicum, quae ipso situ ad Epirum pertinent, Acarnaniae accensent. Plin. IV, 1. cf. Scylac. Peripl. p. 28. Gronov. Strab. X, 2 p. 450.

1) Strab. IX, 4 p. 427.

2) Id. IX, 3 p. 416 extr. Eustath. ad Dionys. p. 425.

3) Strab. IX, 2 p. 413, 416. Pausan. IX, 23, 3, 4. Groskurd. ad Strab. tom. II, p. 200. Mueller. Orchom. p. 24, 34, 39. Krus. II, 1 p. 420, 421, 431. II, 2 p. 4. Thiersch état actuel de la Grèce tom. II p. 23.

4) Krus. II, 1 p. 424.

5) Id. ib. p. 4, 6. Mueller. Orchom. p. 22. Cf. et Wheler voyage de Dalmatie, de Grèce etc. trad. de l'Anglais (Amsterd. 1689.) p. 577.

fertilia et amoena ⁶⁾. Reliqua omnia Phocenses et Boeoti incolunt. Et Phocenses quidem ipsius Parnasi pleraque et quae infra hunc ad sinum Crisaeum pertingunt usque ad Heliconis radices ⁷⁾: praeterea vallem Cephisi superiorem usque ad fauces inter Parnasi iuga dextra et Hedylium montem, admodum angustas ⁸⁾. Boeoti inferiorem Cephisi vallem possident circaque Copaidem loca, dein modicis collibus interiectis ⁹⁾ ab Helicone usque ad Cithaeronem, Parnethem, Cerycium, Ptoum late patentem regionem campestrum, Asopo flumine, qui Cithaerone editus in Euripum influit, multis praeterea rivis minoribus et lacu Hylice irriguam ¹⁰⁾. Nihil in omni Graecia his Boeotiae campis uberius, nihil frugum, pecoris feracius; coeli tamen temperies gravior: crassus aer: aestates nimio saepe calore, hiemes frigore et humiditate molestae ¹¹⁾. — Restant trans utrumque montium tractum littora Euripi sinusque Crisaei, plana pleraque aut molliter declivia, minus quam vallis interior fertilia, neque tamen sterilia aut aspera: portubus quoque nonnullis instructa et rei piscatoriae maritimisque commerciis accommodata ¹²⁾.

§. V.

Infra Parnethem et Cithaeronem ad meridiem et Eurum versus littora paullatim coarctantur, donec in promontorium coeunt CCCLXXV fere stadiis a Boeotiae finibus remotum. Hoc promontorium Sunium est, terra Attica, triquetra figura et ipso situ ac soli natura in tres partes

6) Strab. IX, 4 p. 425. Krus. II, 2 p. 113, 136 sq.

7) Krus. I. I. p. 2.

8) Id. II, 1 p. 420, 431. Grosk. ad Strab. I. I. Thiersch. tom. 1 p. 280.

9) Wheler. p. 376. Mueller. Orchom. p. 33.

10) Strab. IX, 2 p. 405, 406.

11) Krus. II, 1 p. 419 et 499 sq.

12) Ephor. ap. Strab. IX, 2 p. 400.

divisa. Una pars, Boeotiae contermina, Cithaerone, Parnethe et horum tractibus infra procurrentibus montuosa, ἡ διακρία, δρενὴ Ἀττική¹⁾, a Dryoscephalis usque ad Cynosuram promontorium extenditur²⁾. Altera planior, campis patenterioribus, montibus paucioribus iisque modicis interiectis³⁾, infra Diacriam a Cynosura ad Zosterem promontorium pertinens, qua ad mare patet, Ἀτὴς interiorius πεδίων aut μεσόγαια vocatur⁴⁾. Tertia denique ab illis promontoriis usque ad Sunium in lingulae formam porrecta παραλλὰ dicitur⁵⁾. Solum Atticae etiam in campestribus regionibus tenue et Boeotiae fertilitati nullo modo comparandum, aquis non salis irriguum, nec frumenti admodum ferax, neque bonum aut equorum gregibus alendis sufficiens⁶⁾. Oleae tamen et ficus plurimae et praestantissimae proveniunt⁷⁾, et vinum quoque, quamquam minus generosum⁸⁾. Montes silvis fere carent, sed pecori, capris praecipue pascendis idonei⁹⁾: neque apes tacendae sunt thymoque fragrantia mella¹⁰⁾: porro in aliis marmoris praestantissimi¹¹⁾, in aliis argenti metalla¹²⁾. Littora Sa-

1) Strab. IX, 1 p. 391.

2) Cf. de comit. Athen. p. 343.

3) E. c. Corydallos, Aegaleo, Anchesmo, Lycabetto, Hymetto, de quibus vid. Mueller. in Ersch. et Gruber. Encyclop. tom. VI. p. 216. Krus. Hell. II, 1 p. 13.

4) De comit. Ath. l. l.

5) Ibid.

6) Mueller. l. l. p. 218. 219. Krus. p. 37. 54. Thiersch. II. p. 25.

7) Krus. p. 45—50. Mueller. p. 219. a.

8) Aristoph. Acharn. v. 183. Nubb. 1120. Wolf. ad Acharn. p. 61.

9) Krus. p. 52. 55. Mueller. p. 219. b.

10) Antiphan. ap. Athenae. II, 18 p. 43. Arcestr. ap. eund. III, 60 p. 102 D.

11) Conf. praeter Krus. p. 37 et Mueller. p. 218. a. imprimis Lud. Ross, das Pentelicon bei Athen und seine Marmorbrüche, in Diario artium (Kunstblatt.) ann. 1837 no. 2—4.

12) Boeckh, über die Laurischen Silberbergwerke, in Comm. Acad. Boruss. ann. 1816.

ronico sinui et Euboico mari obversa ad piscandum et navigandum invitant, portusque complures tutam navibus stationem praebent¹³⁾. Coelum purum plerumque et limpidum: neque aestivi calores nimii nec hiberna frigora molesta¹⁴⁾: amoenitas denique summa, quum ubique in montes, colles, campos et mare prospectus longissime pateat et maxima pulchritudine et varietate oculos animumque delectet¹⁵⁾. — Atticae ad occasum, qua devexa Cithaeronis iuga versus Saronicum sinum descendunt, mox in Cornua (*Κέρατα*) quae dicuntur assurgunt subitoque ad mare desidunt¹⁶⁾, Megaris incipit, quae olim Atticae pars fuit¹⁷⁾. Terra inter duos sinus coarctata, modica longitudine ad isthmum usque porrigitur¹⁸⁾: pleramque montes obtinent, Onei, Aegiplanctus, Geranei, una paullo latiore planitie ad Saronicum sinum relicta¹⁹⁾: cetera huius partis littora ardua et abrupta²⁰⁾: minus ardua sunt quae alter sinus alluit: portus utrimque, Nisaea et Pagae²¹⁾, maritimorum commerciorum copiam faciunt.

13) Portus sunt praeter Piraeum et Phalerum hi praecipui: Panormi (Liv. XXXI, 45) Thorici (Krus. p. 248) Eleusinis (id. p. 206) Anaphlysti (id. p. 235) Azeniae (id. p. 240) Sunii (id. p. 246).

14) Eurip. fragm. Erechth. 1, 15. Bartholdy, Bruchstücke zur nähern Kenntniss des heutigen Griechenlandes p. 214.

15) Bartholdy l. l. Mueller. p. 219. b. In universum conf. ornatissimam Atticae descriptionem ap. Aristid. Panathen. tom. I. p. 155 sqq. Dind.

16) Strab. IX, 1 p. 395. Gell itinerary of Greece p. 14.

17) Strab. p. 392.

18) Scylax p. 46 Gron. *παράλлов* ab agro Corinthio ad Atticae confinia stadiorum dicit CXL. Non omnia autem usque ad isthmum Megarenses tenebant, sed partem a Crommyone ad Scironias rupes Corinthii occupaverant. Krus, II, 1 p. 359 sq.

19) Krus. p. 317. 329.

20) Strab. IX, 1 p. 391. Krus. p. 321.

21) Krus. p. 385. 397.

§. VI.

Sequitur Peloponnesus peninsula angustis isthmi faucibus continenti adhaerens ¹⁾. Haec in longitudinem, ab Aegio, Achaiae urbe, usque ad Maleam promontorium, MCCCC habet stadia: paullo minus in latitudinem: circuitus est stadiorum fere IOODC, aut si sinus omittantur, qui oram ubique lacerant, MMMM ²⁾. Formam multi cum platani folio comparaverunt ³⁾: talem montium tractus efficiunt usque quaque discurrentes. Altissimi mediam fere partem opplent, in orbem quodammodo dispositi ⁴⁾: Cyllene, Artemisius cum Parthenio, Parnon, Borius, Lycaeus, Pholoe, Erymanthus cum Lampio ⁵⁾: ex his autem quasi quidam rami in omnes partes promittuntur. Intima Peloponnesi pars montibus illis cineta, Arcadia est. Haec sola Graeciae terra (si Doridem exceperis) nusquam mari alluitur nec flumina in mare emittit praeter unum Alpheum, ad occidentem versus, qua inter Lycaeam et Pholoen exitus patet ⁶⁾. Cetera et clausa undique montibus et intus quoque montuosa: planities paucae nec late patentes: salis autem hae ipsae editae et supra maris aequor elevatae ⁷⁾. In convallibus lacus plurimi et fontes, partim terrae faucibus hausti ⁸⁾, partim Alpheo excepti ⁹⁾. Coe-

1) Vid. §. 1, 6.

2) Strab. VIII, 2 p. 335 et 8 p. 389. Agathem. 1 Geograph. p. 193 Gron., ubi pro ἑξxz scrib. ἐxz. Cf. Pouqueville voyage tom. III p. 473. Mueller. Dor. II p. 425.

3) Strab. II, 1 p. 83 extr. VIII, 2 p. 335. Agathem. 1. l. Plin. IV, 5.

4) Mueller. Dor. I p. 67.

5) Strab. VIII, 3 p. 336. 341. 348. 357. ib. 6 p. 376. 8 p. 388. Pausan. II, 24, 2. 38, 7. V, 7, 1. VIII, 6, 2. 24, 2. 38, 3. 44, 4. 54, 5. Apollodor. ap. Steph. Byz. s. v. Κυλλήνη. Dodwell. Sickleri II, 2 p. 301. Pouquevill. tom. III p. 474 sq. IV p. 180. 322. 328. 335. V p. 90. Mueller. Dor. II p. 447.

6) Pouquevill. tom. IV p. 318 sqq.

7) Walpole travels p. 426.

8) Strab. VIII, 8 p. 389. Pausan. VIII, 7, 1. Dodwell. 1. l. p. 307. Pouquevill. IV p. 207. Krus. 1 p. 302.

9) Pausan. VIII, 14 et 38. V, 7, 1. Pouquevill. IV p. 318.

lum propter altitudinem locorum frigidius ¹⁰⁾: campi frugum satis seraces, herbidi, armentis alendis idonei ¹¹⁾: oleae, ficui parum apti ¹²⁾. In montibus silvarum copia ¹³⁾, et pecoris pascendi plurima opportunitas.

§. VII.

Ex Arcadiae Cyllene orientem versus montium tractus procurrit, faucibus perangustis interruptus, (unde *Τρητοῦ* nomen) ¹⁾ quem deinceps Arachnaeus, Titthius, Cynortius alique minores excipiunt ²⁾. His quae adiacet terra Argolis est, in paeninsulae formam excurrens, sinu inter ipsam et continentem Peloponnesum relicto. Ceterum Argolidem ipsam montes aut colles in multas partes minores dispescunt ³⁾, modici plerique, neque asperi, campis maximam partem foecundis et amoenis interiectis ⁴⁾, ex quibus qui latissime patet, in ipso sinus recessu inter Parthenium, Tretum et Arachnaeum est ⁵⁾. Littus utrumque plures et bonos portus habet ⁶⁾. — Duo alii montium tractus a Parnone et Lycaeo versus meridiem per Laconicam porrecti in promontoria Maleam et Taenarum desinunt. Horum alter, qui ad dextram est, modica altitudine, nominibus variis, Thornax, Menelaus, et quae sunt alia, appellatur ⁷⁾: ad sinistram Taygetus est longe excelsior, cacuminibus multifariam

10) Thiersch. I p. 285. cf. Polyb. IV, 21, 1.

11) Strab. VIII, 8 p. 388.

12) Thiersch. I. l.

13) Inde drymodes Arcadia Plin. IV, 10.

1) Pausan. II, 15, 4. Diodor. IV, 11. Dodwell. Sickler. II, 2 p. 17.

2) Pausan. II, 26, 4. 9. c. 27, 8. Dodwell. p. 75. 77.

3) Cf. Mueller. Dor. I p. 71. II p. 433 sqq.

4) Dodwell. I. l. p. 62. 74. 76. 88. 92. 100.

5) Id. p. 18 sq. Pouquevill. IV p. 157.

6) Scylax p. 43 sqq. Gron.

7) Pausan. III, 10, 10. c. II, 1. Polyb. V, 22, 3. Liv. XXXIV, 28, 7. Dodwell. p. 289.

fissis, descensu plerumque praecipiti ⁸⁾. Inter utrumque Eurotas volvitur, e confiniis Arcadiae oriundus, et in sinum Laconicum defluens ⁹⁾. Vallis qua currit ad septentrionem angusta, passim prope coeuntibus utriusque lateris montibus et ipsi flumini imminentibus ¹⁰⁾: quin olim etiam cursum eius obstruxisse dicuntur, ut omnia late aqua tegerentur, donec terrae motus exitum patefecerunt ¹¹⁾. Inferior vallis magis patescit, et ad sinum Laconicum late versus meridiem aperta est. Laeta haec loca et fertilia ¹²⁾: superior vallis nimis aestate caloribus, hieme frigoribus infesta ¹³⁾: neque tamen aut ingrata cultoris labori, aut inamoena adspectu ¹⁴⁾. Etiam quae trans montes sunt maritima loca campos habent satis benignos ¹⁵⁾. Ipsi autem montes non solum tutiorem ab hostium incursionibus Laconicam praestant, sed ferrum quoque et marmora suppeditant ¹⁶⁾. Littora non sine portibus: sed ex his duo reliquis capaciores, alter ad orientem ac mare Myrtoum, prope Epidaurum, *Μυρτών* propter hoc ipsum dictam, alter apud Gythium, ad sinum Laconicum, non natura sed arte factus ¹⁷⁾.

§. VIII.

Descendentibus de Taygeti iugis ad occidentem Nedon fluvijs occurrit, a Laconia Messeniam

8) Strab. VIII, 5 p. 363. Dodwell. u. s. et p. 164. 224.

9) Strab. VIII, 3 p. 343. Pausan. VIII, 44, 3. Dodwell. p. 273.

10) Polyb. V, 22, 3.

11) Wesseling. ad Diodor. XV, 64.

12) Dodwell. p. 294. Cf. Mueller. Dor. 1 p. 69.

13) Dodwell. p. 290.

14) Dodwell. p. 287. cf. Eurip. ap. Strab. VIII, 5 p. 366.

15) Mueller. l. l.

16) Dodwell. p. 292. Meursii Miscell. Lacon.

17) Scylax p. 37. Cf. G. Weber, de Gytheo et Lacedaemoniorum re navali. Heidelb. 1833. 8.

dirimens¹⁾. Trans Nedontem campi aperti, fontibus innumerabilibus irrigui, proventu omnis generis uberrimi, arvis et pascuis opimi, coeli temperie suavissimi²⁾, montibus nec multis neque altis interrupti, quorum unus tractus continuus ab Arcadiae Lycaeō ad meridiem descendens in Acritam promontorium excurrit³⁾. Hinc littora dextera in sinum curvantur Messenium, sinistra ad septentrionem procurrunt. In his portus plures et boni⁴⁾: unus praecipue insignis ad occidentale littus prope Pylum oppidum⁵⁾. Etiam Pamisus amnis, brevi cursu, sed lato alveo et profundo, navibus in interiora vehendis idoneus⁶⁾. — Supra Messeniam ad occidentalem Peloponnesi oram Elis (Elea) est, ab Arcadibus Lycaeī et Pholoēs iugis fluvioque Erymantho⁷⁾, a Messeniis Neda flumine discreta⁸⁾, ad septentrionem Araxo promontorio terminata⁹⁾, rivis Alpheo, Peneo, aliisque minoribus irrigua¹⁰⁾. Huius pars inferior inter mare et montes angustior, littoribus arenosis, intrantibus passim ac residentibus aquis marinis aut rivis obstructo effluvio stagnantibus¹¹⁾: interius campi satis fertiles, sed qui saepius tamen spem cultoris fallant¹²⁾. Superior pars latius extenditur et fe-

1) Mueller. Dor. I p. 146. II p. 455. Ceterum non iisdem semper Messeniae versus Laconiam fines, et Straboni VIII, 4, p. 360 Nedon per Laconiam fluit, scilicet contributa huic ab Augusto magna parte Messeniae. Pausan. IV, 1, 1. 30, 2. 31, 2.

2) Eurip. ap. Strabon. VIII, 5, p. 366. Dodwell. p. 208. 212. 216. 223 sq.

3) Strab. VIII, 4 p. 359.

4) Scylax p. 36.

5) Strab. VIII, 4 p. 359. Intt. ad Thucyd. IV, 3.

6) Pausan. IV, 34, 1. Strab. p. 361. Dodwell. p. 224.

7) Strab. VIII, 3 p. 336 et 357.

8) Id. p. 348. Pausan. V, 6, 2. Dodwell. p. 203.

9) Strab. p. 337. Pausanias tamen alium terminum facit, Larisum fluvium, VI, 26, 5 et VII, 17, 3. Ceterum cf. Dodwell. p. 153.

10) Strab. VIII, 3 p. 336. 337. 339. 343. Pausan. V, 7, 1.

11) Strab. p. 344. 346. Pausan. V, 5, 5. c. 6, 3.

12) Strab. p. 344.

ramis huc illuc dimissis, quibus insulae partes inter se separantur. Omnes ligna, ferrum suppetant. Campi fertilitate insignes, frugum, vini, pomorum omnis generis feraces¹³⁾: littora portuosa: sed a septentrione paullo difficiliora accessu, propter scopulos et saevum frequentibus procellis mare¹⁴⁾. — Supra Creticum mare Myrtoum est, appellatum ab insula parva haud procul ab Euboeae promontorio Geraesto¹⁵⁾. Hoc duobus sinibus recipitur, Argolico et Saronico. Insulae in Saronico memorandae sunt Calauria, ad Argolicum littus Troezeniorum portui Pogoni obiecta, parva sed non ignobilis¹⁶⁾: dein Aegina, clara quondam rebus maritimis¹⁷⁾, et Salamis, nemini inaudita¹⁸⁾. Aegaei maris maxima Euboea est, in longitudinem CL mill. pass. (MCC stad.) porrecta, latitudinem nusquam ultra XL m. p. (CCCXX stad.) extendens, nusquam infra duo m. p. (stad. XVI) contrahens: circuitu mill. pass. CCCLXV (stad. MMDCCCCXX)¹⁹⁾. Haec Atticae, Boeotiae, inferiori Thessaliae praetenditur, modico Euripi freto interfluente, ad mediam fere partem insulae, ubi Chalcis urbs, tam angusto, ut aliquando etiam ponte iungeretur²⁰⁾. Insula omnis generis rebus beata: littora portuosa, campi arvis et pascuis uberrimi: in montibus aeris et ferri metalla²¹⁾: et virorum quoque in omni Graecia optimi Euboicae Chalcidis incolae oraculi responso indicati sunt²²⁾. Supra Euboeam sinus Maliacus et

13) Cf. Meurs. Cret. lib. II c. 7 — 11.

14) Meurs. l. l. II c. 6 extr.

15) Plin. IV, 9 extr. Tzschuck. ad Pomp. Mel. II, 3, 3.

16) Strab. VIII, 6 p. 369 et 374.

17) C. O. Mueller, Aegineticorum liber. Berol. 1817.

18) Strab. IX, 1 p. 393.

19) Plin. IV, 21, cf. Strab. X, 1 p. 444.

20) Strab. p. 447.

21) Id. ibid.

22) Apud eundem p. 449.

Pagaseticus Thessaliam intrant²³⁾: supra Thessaliam sinus est Thermaicus²⁴⁾, cui ad dextram Chersonesus magna a Macedonia in Aegaeum mare porrigitur, Chalcidice a Graecis dicta, cum tribus peninsulis, Atho, Sithonia, Pallene²⁵⁾. Ante eas a Magnesia Thessaliae peninsula ad orientem sitae insulae parvae, Sciathus, Scopelus, Halonesus, Peparethus, Gerontia²⁶⁾. Infra has Scyros, et Euboeae ad meridiem Andros, Ceos, cum ceteris Cycladibus, quarum nobilissimae Delos, Paros, Naxos, Tenos²⁷⁾: dein Sporades, in quibus Ios, Leros, Melos, Amorgos, Thera, Astypalaea, Nisyros, Carpathus²⁸⁾. His Con quoque et Rhodum addimus²⁹⁾: ceteras Asiae littoribus adiacentes, ipsaque haec littora, quamquam a Graecis habitata, nunc tamen persequi non opus est: ea percensuisse satis est, quae iam ante Heraclidarum expeditionem a Graecis habitata esse aut constat aut perhibetur³⁰⁾.

§. X.

Ceterum harum omnium inter Graeciam et Asiam insularum ea est inter se et versus obiecta utrimque littora positio, littorumque ipsorum ac sinuum ea facies, vix ut dubitari possit, fuisse quondam continentem in his locis terram ingentibus motibus concussam et disruptam, ut desiderant alia in profundum et ingruentibus aquis mergerentur, alia summis tantummodo iugis promine-

23) Scylax. p. 58. 59.

24) Id. p. 61.

25) Pompon. Mel. II, 2, 10.

26) Plin. IV, 23. Strab. IX, 5 p. 436.

27) Strab. X, 5 p. 485 sq.

28) Id. ib. p. 487.

29) De hac vid. M. W. Heffter, über die allg. Geographie der Insel Rhodus. Brandenb. 1828.

30) Nam de Co, Rhodo, Nisyro, Carpatho ambigitur. Mueller, Dor. I p. 108. Dissen. ad Pindar. Olymp. VII, 32.

rent marique undique circumfuso insulae fierent ¹⁾. Ita quae Magnesiae versus orientem sunt Scia-
thus, Scopelus, Halonesus, Peparethus, Gerontia
cum Lemno et Imbro reliquiae sunt tractus mon-
tuoſi a Pelio Thessaliae usque ad Hellespontum
et Chersonesum Thraciam porrecti. Euboeam cum
vicinis terris olim cohaesisse ipse littorum utrim-
que aspectus fidem facit. Hanc autem quae ex-
cipit insularum series, Andros, Tenos et quae se-
quuntur, itemque eae quae ab Atticae paralia
procurrunt Helena, Ceos, Cythnos, ceteraeque Cy-
clades et Sporades cum Samo, Co, Rhodo, con-
tinentis inter Boeotiam Atticamque et Asiam mino-
rem tractus indicia praebent. Ita fit, ut quum
divulsa sit ab Asia Graecia, rursus tamen his in-
sulis interiectis cum ea quodammodo connectatur,
quae vicinae inter se omnes, et utramque conti-
nentem quasi contingentes faciliorem etiam imperi-
tis nautis transitum reddunt. Mare autem ipsum
Graeciae penitus infusum, sinuumque ac portuum
multitudo ad maritimos cursus accolas invitabat,
praesertim quibus tenuiora littora victum parcius
praeberent. Continentem vero Graeciam montium
tractus usque quaque interpositi in varias partes
dispescunt, incolasque multo magis, quam in pla-
nioribus terris, separant inter se, et in plures po-
pulos dividunt, suas quemque sedes separatim ha-

1) Terram continentem a Neptuno ruptam et in insulas dis-
cerptam personatus Orpheus Argon. v. 1287 *Αὐξωρίην* vocat, vel,
ut Muellero placet Orchom. p. 65, *Αὐξωρίην*, ut aliis, *Αὐξωρίην*,
quod nomen i. q. *ἀπὸ τῆς ῥαγῆς* significare volunt. — Pontum Euxinum
olim clausum, postea Bosporum Thracium perrupisse multi credi-
derunt. Vid. Strab. I p. 49. Diodor. V c. 47. Choiseul Gouffier,
recherches sur l'origine du Bosphore de Thrace in Memm. de
l'Institut. tom. II p. 184 an. 1815. Andreossy, Constantinople et
le Bosphore de Thr. (Paris. 1828) p. 237. 273. 302. — De ma-
gnis diluviis, Ogygio et Deucalionio, vid. G. Schubart de diluv.
Deuc. Jen. 1687. 4 et in Gron. Thes. tom. X p. 701 sqq. Fréret
obss. sur les deluges ou inondat. d'Ogyges et de Deucalion, in
Memm. de l'Acad. des Inscr. tom. XXIII p. 129 sqq. — Ceterum
etiam posterioribus temporibus terrae motibus Graeciam aliquo-
ties concussam et locorum faciem nonnihil immutatam esse con-
stat. Vid. Krus. Hell. I p. 291 sqq.

bentes ac facile a vicinorum incursionibus tuentes. Accedit mira partium varietas et dissimilitudo, soli, coeli, tempestatum alia alibi condicio, ut exiguo intervallo frigus hibernum a verno tepore aut calore aestivo, sterilitas a fertilitate, asperior locorum facies a laetissima ubertate et amoenitate distet²⁾. In universum tamen Graecia omnis quum soli bonitate tum coeli temperie admodum laudanda est: media inter frigoris nimii et caloris immodici molestias, quum aestatis gravitatem vel locorum situs vel flantes a septentrione venti mitigent³⁾, hiemes autem breviores sint, pluviasque potius quam gelu ac glaciem afferant⁴⁾, aer plerumque purus ac saluber⁵⁾, solum denique benignum, quod neque ingrato labore cultorem opprimat, nec nimia ubertate desidiam atque inertiam foveat, sed vires hominum exerceat, subsidia vitae et ornamenta copiose, luxuriae autem instrumenta parcissime suppeditet⁶⁾.

2) Theophr. hist. plant. VIII, 2. Cf. de Pauw recherches sur les Grecs I p. 85 sqq. Gell Journey p. 162. 355. Thiersch état actuel. I p. 280. 285. Krus. I p. 267.

3) Herodot. III, 106. Thiersch. p. 284. Krus. p. 265.

4) Thiersch. p. 280. 286 sq. Sed de duriore in quibusdam partibus hieme cf. Krus. p. 243. 253.

5) Thiersch. p. 288.

6) De opibus quas Graeciae solum subministrat, de frugibus, herbis, pomis, metallis, de bestiis quas alit etc. vid. Krus. I p. 327 sqq.

II. De gentis Graecae stirpibus.

§. I.

Graeciae populos constat sero demum uno omnes et communi Hellenum nomine comprehendere coepisse¹⁾: antiquitus Hellenes exigua tantum erant Graecorum pars, ab Homero una cum Myrmidonibus et Achaeis in inferiore Thessalia commemorati²⁾, multoque latius Achaeorum nomen patebat, quippe quo praeter illos in Thessalia Hellenum vicinos etiam Peloponnesii³⁾, quin omnes Graeciae populi promiscue a poeta appellentur⁴⁾, quemadmodum Danaï quoque et Argivi saepenumero universi vocantur⁵⁾. Sed initio in plerisque Graeciae partibus Pelasgorum gens habitasse dicitur⁶⁾, quos licet Homerus in Asianis tantummodo Troianorum sociis⁷⁾, non in Graeciae populis enumerandis commemoret, tamen quum Thessaliam Pelasgicum Argos dicat⁸⁾ et Dodonaeum Jo-

1) Cf. Thueyd. I, 3.

2) Iliad. II, 684.

3) Cf. Strab. VIII, 6 p. 369 extr.

4) Id. I. I. et I, 2 p. 35. XII, 8 p. 574.

5) Id. II. II. et VIII, 6 p. 371.

6) Hinc non solum Peloponnesum Ephorus apud Strab. V, 2 p. 221. Plin. IV, 6, aut Thessaliam Steph. Byz. s. v. Pelasgiam olim appellatam autumant, sed Herodotus II, 56 § *ἡ νῦν Ἑλλάς*, ait, *πρώτερον δὲ Πελασγίη καλεσμένη.*

7) Iliad. II, 840.

8) Ibid. 681. cf. Strab. V, 2 p. 221 qui proprie partem inter Penei ostia, Thermopylas et Pindum ita dictam statuit. cf. VIII, 6 p. 369.

vem Pelasgicum⁹⁾, gentis illius priscas in Thessalia et Epiro sedes satis aperte significat. Alii vero scriptores non in his solum terris¹⁰⁾, sed etiam in Boeotia et Attica, praeterea in Argolide, Achaia, Arcadia multisque maris Aegaei insulis, denique in Italia quoque Pelasgos habitasse memorant¹¹⁾, sive famam aliquam veterem sive coniecturam et probabilia argumenta sequuti, de quibus a nobis iam non potest certo iudicari. Et fuerunt etiam qui ortam hanc gentem in Peloponneso, et quidem in Argolide aut in Arcadia staterent, atque hinc quum in Thessaliam tum in alias terras etiam longinquiores migrasse¹²⁾. Censentur autem in Pelasgis etiam ii, qui alio nomine Tyrrheni vocantur¹³⁾, quorum aliquando et in Italia et in multis maris Aegaei insulis sedes fuerunt¹⁴⁾; in ipsa tamen Graecia vix commemorantur diserte¹⁵⁾ praeterquam in Attica, ubi non multis post bellum Troianum annis recepti arcem

9) Iliad. XVI, 233.

10) De Pelasgis in Thessalia cf. Strab. V, 2 p. 221. IX, 5 p. 443. XIII, 3 p. 621. Dionys. Hal. A. R. I, 17. Schol. Apoll. Rhod. I, 14. Schol. Ven. ad Iliad. II, 591. De Pelasgis in Epiro Strab. V, 2 p. 221. VII, 7, p. 327. Herodot. II, 52. Alexand. Ephes. ap. Steph. Byz. s. v. *Xaovia*. Baehr. ad Plut. Pyrrh. c. 1 p. 143. et Voemel de antiquis Thess. incolis. Francf. 1829. 4.

11) De Pelasgis in Boeotia vid. Strab. IX, 1 p. 249 cf. Krus. Hell. I p. 422. 429., de Attica Herod. I, 57. VIII, 44. de Argolide Dionys. A. R. I, 17. Strab. V, 2 p. 358. VIII, 6 p. 371. de Achaia Herod. VII, 94. de Arcadia id. I, 146. Strab. V, 2 p. 221. VIII, 3 p. 345. Pausan. VIII, 1. Apollod. III, 8. de insulis, Euboea, Dionys. I, 18. Andro, Conon. narr. 41 ap. Phot. Bekker. p. 139. Creta, Hom. Od. XIX, 175. Lemno et Imbro, Herod. V, 26. cf. Heyn. ad Il. tom. IV p. 417. Krus. Hell. I p. 409. 411. de Italia Steph. Byz. s. v. *Xios*. Niebuhr. H. R. I p. 26 sqq. ed. 2. In universum cf. G. G. H. Curtius de antiquis Italiae incolis pars I Gryphisw. 1829. 8.

12) Dionys. A. R. I, 17. — Ephor. ap. Strab. V, 2 p. 220. Serv. ad Virg. Georg. II, 83.

13) Thucyd. IV, 109. Soph. Inach. fr. ap. Dionys. I, 25.

14) Dionys. I. I. 18. Anticlid. ap. Strab. V, 2 p. 221.

15) Nam Sophocli (ap. Dionys.) qui Inachum Tyrrhenis Pelasgis imperantem facit, non multumtribuendum est.

Athenarum muro muniisse perhibentur, qui Pelasgicus propterea dicitur ¹⁶⁾. Hos in Atticam e Boeotia venisse ab Aeolensibus Boeotis pulsos nonnulli referunt ¹⁷⁾; nec videntur diversi ab iis fuisse, qui in Boeotia Cadmii s. Cadmiones appellati sunt ¹⁸⁾. Nam hos Phoenices fuisse, id quod veteres plerique crediderunt, perquam improbabile est. Ceterum quum aliquid haud dubie discriminis inter hosce Tyrrhenos Pelasgos fuerit eosque, qui in Peloponneso autochthones fuisse credebantur, quale hoc fuerit et quaenam omnino inter illos ceterosque Pelasgos ratio intercesserit, satis definiri non potest: neque veteribus ipsis hac de re constabat, quum modo distinguant utrosque inter se, modo confundant ¹⁹⁾.

§. II.

In quibusdam Graeciae partibus etiam Thraeces quondam consederant, diversi, ut videtur, ab iis quos posterior aetas hoc nomine appellabat supra Macedoniam usque ad Haemum et Istrum incolentes, Edones, Odomantos, Odrysas, Treres aliosque ¹⁾. Thracum in Graecia sedes commemorantur Attica Eleusis ²⁾, Boeotiae pars ad Heliconem et circa Anthedonem ³⁾, Phocidis regio

16) Hos Herodot. VI, 137 simpliciter Pelasgos dicit; Tyrrhenos Thucyd. IV, 109. Plutarch. Qu. Graec. n. 21. Callimach. ap. schol. Aristoph. Av. 832. Siculos Pausan. I, 28, 3, si locus sanus.

17) Strab. IX, 1 p. 401.

18) Mueller. Orchom. p. 440. Prolegg. mythol. p. 148.

19) Conf. impr. Mueller. Etrusc. I p. 75, qui nobis quidem plane satisfacit. Alias aliorum opiniones cognosces ap. Niebuhr. H. R. I p. 43 sqq. ed. 2. Ebert. Dissertt. Sicul. (Regimont. 1825. 8.) p. 33 sq. Clavier. hist. des pr. tems de la Grèce II p. 100. Larcher. Herodote VII p. 247 sqq. Wachsmuth. Hist. Rom. p. 92 sqq. Antiqu. Hell. I, 1 p. 27 et 308.

1) Mueller. Orchom. p. 382. Dor. I p. 9. cf. Diar. Gotting. ann. 1836. no. 17 p. 167 sqq.

2) Strab. VII, 7 p. 321. Acesodor. ap. schol. ad Soph. Oed. Col. v. 1051. — De bello Eumolpi cum Atheniensibus cf. qu. laud. Poppo ad Thucyd. II, 15.

3) Hellanic. ap. Ulpian. ad Dem. de cor. p. 73 C. (Sturz. p.

Daulica et Abae, unde etiam in Euboeam transie-
cisse credebantur ⁴⁾; praeterea ad Olympum mon-
tem in Pieria et circa Thessalica Tempe ⁵⁾. Sed
quum Thraces etiam ad Hellespontum commemo-
rari ab Homero videamus, Mysorum atque Hip-
pomolgorum vicinos ⁶⁾, credibile est hanc gentem
in terris ad septentrionem Graeciae sitis late dif-
fusam fuisse, unde quasdam colonias in Graeciam
miserint. Tribuitur autem his Thracibus impri-
mis Dionysi et Musarum cultus ⁷⁾, ac vetustissimi
poetae et mysteriorum sacerdotes, Orpheus, Mu-
saeus, Eumolpus, Thamyras, alii, Thraces fuisse
dicuntur ⁸⁾. Postea autem, et iam ante bellum
Troianum, in Attica cum indigenis Pelasgis plane
coaluerunt ⁹⁾, e Boeotia paullo post bellum Tro-
ianum ab Aeolensibus pulsati sunt ad Parnasum ¹⁰⁾,
in Phocide atque Thessalia ita paullatim delitue-
runt, ut vix tenuia nominis vestigia superessent ¹¹⁾:
neque in superioribus regionibus, in Pieria et ad
Hellespontum, veterum horum Thracum satis certa
vestigia relicta sunt, si quidem, ut supra diximus,
diversi hi erant ab iis qui postea eodem nomine

59.) Strab. IX. p. 401. 410. 471. Steph. Byz. s. v. *Ἀρδύδα*. Eu-
stath. ad Iliad. II, 508 p. 271, 14. schol. Aristoph. Nubb. v. 134.
Tzetz. ad Lycophr. 754.

4) Thucyd. II, 29. Pausan. I, 41, 8. — Aristot. ap. Strab. X
p. 445 et Eustath. ad Iliad. II p. 543, 10.

5) Strab. IX p. 410. 471. Steph. Byz. s. v. *Ἀλίστα*.

6) Hom. Iliad. II, 844. XIII, 5. 6.

7) Strab. X, 3 p. 471. Cf. IX p. 410. Heyn. opusc. acad. II
p. 308. Petersen de musar. ap. Graecos origine, in Muentzer. Mi-
scell. Hafniens. I p. 79. Mueller. Orchom. p. 381. 383.

8) De Orpheo cf. impr. G. H. Bode, de Orpheo poetarum
Graecorum antiquissimo. Götting. 1824. 4.

9) Hinc Eumolpidae Atheniensium *εὐμολπίδαι* accensentur. Cf.
Meier. de gentil. Att. (Hal. 1834) p. 41.

10) Strab. IX, 1 p. 401. Ephor. fr. p. 130 Marx.

11) *Θρακίδαι* gens Delphica. Diodor. XVI, 24. *Θρακίς* oppi-
dum Phocidis. Pausan. X, 3, 2. Hoc Strabo IX, 3 p. 423 Tra-
chinem dicit, eodem nomine, transposita tantum aspiratione,

vocabantur¹²⁾. — Praeterea etiam Leleges in compluribus Graeciae regionibus erant: gens non magno opere, si quid veterum scriptorum iudiciis tribuendum est, a Caribus diversa¹³⁾. Lelegem fabulae in Laconica autochthonem perhibent¹⁴⁾, itemque in Acarnania: in vicinis autem Acarnaniae insulis Teleboae a Lelegibus oriundi credebantur¹⁵⁾. Leleges porro in Locride, Phocide, Boeotia vicinaque Euboea, denique in Megaride multisque Aegaei maris insulis consedissee traduntur¹⁶⁾. Atque in harum possessione Lelegibus Cares successerunt, qui etiam in Peloponneso Epidaurum aliquando et Hermionen occuparunt¹⁷⁾. Homerus utrosque in Asia tantummodo commemorat inter socios Troianorum¹⁸⁾.

§. III.

Hae gentes et si quae aliae olim in Graecia fuerunt Pelasgorum, Thracum, Lelegum, Carum nominibus non comprehensae¹⁾, paullatim aut pul-

12) Cf. Wachsmuth. Ant. Hell. I p. 34.

13) Herodot. I, 171: *Οἱ Κᾶρες τὸ πάλαιον λεγόμενος Ἀέλεες*. Pausan. VII, 2, 4: *Ἀέλεες τοῦ Καρχοῦ μοῖρα*. Cf. Strab. VII, 7 p. 321 qui ab aliis eos pro iisdem cum Caribus, ab aliis pro sociis tantummodo et *συνολοίους* habitos esse refert. Add. XIII, 1 p. 611. XIV, 2 p. 661. Schol. Ven. ad II. X, 429, Eustath. ad XX, 96. Diversae utrosque stirpis fuisse nuper probare conatus est Soldanus in Welck. et Naek. Museo Rhenan. Ann. III fasc. 1. Utrisque pro Thracibus habet Uschold. in Zimmermann. Diurn. antiquar. (Zeitschrift f. d. Alterthumswissensch.) 1836. no. 44 p. 343.

14) Pausan. III, 1, 1. Apollod. III, 10. 3. 2. Schol. Eurip. Orest. 626. Etiam *ἡρώων* Lelegis Spartae fuit. Pausan. III, 12, 4.

15) Aristot. ap. Strab. VII, 7 p. 322. Schol. Apoll. Rhod. I, 747.

16) Aristot. I. l. cf. Strab. IX, 1 p. 401. Dicaearch. descr. Gr. v. 72. Scymn. v. 571. — Pausan. I, 39, 5. 44, 5. — Herodot. I, 171.

17) Aristot. ap. Strab. VIII, 6 p. 374.

18) Iliad. II, 867. X, 429.

1) Fabulosa historia Centauros, Lapithas, Phlegyas in Thesalia, Curetes in Aetolia, Aones, Hyantes, Hectenes, Temmices in Boeotia, Danaos in Argolide, Epeos et Caucones in Elide commemorat, qui num ad unam aliquam ex illis tribus gen-

sae ab Hellenibus e Graecia cesserunt, aut si qui remanerent, ita tamen mutata est rerum condicio, ut istis nominibus plane oblitteratis omnes Graeciae populi, etiamsi variis inter se appellationibus distincti, uno tamen et communi Hellenum nomine vocarentur universi. Et Hellenes quidem, ut supra diximus, ab Homero in Thessalia tantum commemorantur una cum Myrmidonibus et Achaeis, praeterque eos Perrhaebi, Lapithae, Dolopes, Centauri, Aenianes, Magnetes eandem Thessaliam incolentes ²⁾, quorum plerique iisdem nominibus etiam posteriore tempore ibi habitarunt, praeter Lapithas, Centauros, Myrmidones. Lapithas ante bellum Troianum Hercules oppressisse fertur ³⁾; alii fortasse extra Thessaliam fugerunt ⁴⁾, alii inter Aenianes delituerunt, cum quibus etiam Myrmidones coaluisse dicuntur ⁵⁾. Ceterum non diversa a Lapithis gens Phlegyarum fuit, qui aliquando praeter Thessaliae partem etiam Boeotiam tenuerunt ⁶⁾. Hos quum Delphicum templum violare conarentur Apollo perhibetur paene intermisisse: reliquiae tamen quaedam eorum etiam

tibus et ad quamnam referendi sint, certo perspicere non potest, nisi quod Centauros fuerunt qui Lelegibus, Caucones aut iisdem Lelegibus aut Pelasgis adnumerarent. Schol. Pind. Pyth. II, 78. Strab. XII, 3 p. 542. Mannert. Geogr. VIII p. 352. Voelker. Mythol. Japetid. p. 345. Dubitari autem non potest quin Pelasgicae stirpis multi populi non hoc generali nomine sed proprio quisque suo alius alibi appellatus sit, velut Graeci, Thesproti, Chaones, Molossi in Epiro (Aristot. Meteor. I, 14. Steph. Byz. s. v. *Γραικοί*. Welk. ad Alcman. fragm. p. 74. Steph. Byz. s. v. *Ἐγυρία* et *Χαονία*. Plut. Pyrrh. c. 1.) neque inepte conicias illud nomen aut ab uno aliquo populo, qui hoc proprium haberet, in plures cognatos translatum esse, aut etiam plane non proprium esse, sed inditum priscis campestrum regionum cultoribus ab advenis victoribus, qui editiora loca occupassent. Cf. Mueller. Orchom. p. 125.

2) Iliad. II, 749. I, 266. XII, 128. 181. Od. XXI, 295. II. IX, 480. II, 743. XI, 831. II, 749. 756.

3) Mueller. Orchom. p. 198.

4) Velut in Atticam, ubi *Περηϊοί* ab eorum principe Piri-thoo dicti credebantur. Mueller. l. l. 203.

5) Scymn. v. 615.

6) Mueller. Orchom. p. 188 sqq.

posteris temporibus in Panopeo, Phocidis oppido, agnoscebantur ⁷⁾. Cum Phlegyis autem etiam Minyae arctissime coniuncti in Thessalia et Boeotia fuerunt ⁸⁾. Hos in Boeotia Aeolenses subegerunt et plerosque expulerunt ⁹⁾: neque tamen nomen eorum in Boeotia prorsus deletum: et in Thessalia quoque aliquod Minyarum vestigium perduravit ¹⁰⁾.

§. IV.

Hellenes autem, quos Pelasgicae stirpis fuisse vix dubitari posse videtur ¹⁾, antiquissimas sedes fortasse in Epiro habuerunt et regione Dodonaea, quam ἀρχαίαν Ἑλλάδα et incolas eius prius Γραικοί, mox Ἕλληνας dictos esse Aristoteles memorat ²⁾. Hinc profecti primum, ut videtur, in Acarnaniam et Aetoliam, inde cum Lelegibus et Curetibus mixti ad Parnasum et Oetam, mox in Thessaliam

7) Pausan. IX, 36, 2. X, 4, 1.

8) Mueller. l. 1. p. 184.

9) Id. ib. p. 396.

10) Pausan. IX, 36, 3. Mueller. Dor. I p. 249 sq.

1) Diversae opinionis praecipui auctores Hecataeus (ap. Strab. VII, 7 p. 321.) et Herodotus fuisse videntur. Herodotum autem videmus hoc uno argumento uti, quod Pelasgorum quorundam Tyrrhenorum, qui ipsius aetate in Thraciae ora et ad Propontidem supererant, lingua barbara esset: quod argumentum quam infirmum sit facile demonstrari potest. Conf. Herb. Marsh. Horae Pelasg. p. 21. Et Herodotus ipse dubitanter loquitur. Contrariam sententiam quum alii produnt tum Dionys. A. R. I, 12: τὸ τῶν Πελασγῶν γένος Ἑλληνικόν. Ceterum de omni hac quaestione cf. Sturz. de dial. Mac. p. 11 sq. Marsh. Hor. Pelasg. Cantabrig. 1815. 8. Dissert. on the language of the Pelasgi, in Museo Cantabrig. tom. VI p. 234. Clavier. ad Apollod. tom. II p. 489. Niebuhr. H. R. I p. 31. Goettling in Annal. crit. Berol. ann. 1830 p. 303. Mueller. Dor. I p. 6. Tittmann. de foedere Amphictyon. p. 113. Krua. Hellas I p. 461 sq.

2) Aristot. Meteor. I, 14: οὗτος (loquitur de Deucalionis diluvio) περὶ τὸν Ἑλληνικὸν ἐγένετο μάλιστα τόπον, καὶ τοῦτον περὶ τὴν Ἑλλάδα τὴν ἀρχαίαν· αὕτη δ' ἐστὶν ἡ περὶ τὴν Δωδώνην καὶ τὸν Ἀχελῷον· ὅπου γὰρ οἱ Σελλοὶ ἐνταῦθα καὶ οἱ καλούμενοι τότε μὲν Γραικοὶ νῦν δὲ Ἕλληνες. Cf. Mueller. Aeginet. p. 159. Wachsmuth. Antiq. Hell. I, 1 p. 310. Graecos olim dictos esse, qui postea Hellenes a Deucalionis filio appellati sint, habet etiam Apollodor. I, 7, 3, 1.

migrarunt³⁾, unde postea in varias Graeciae partes sparsi, ut homines bellicosi facile quocunque venirent principatum sibi vindicarunt⁴⁾; quumque etiam veteres ubique incolae aut omnes aut plerique Pelasgi aut Leleges essent, apparet facile fieri potuisse, ut cum Hellenibus advenis in unum coalescerent, quippe qui et ipsi altera stirpe orti, altera aucti essent. Atque etiamsi fortasse in nonnullas Graeciae regiones aut nulli aut admodum pauci Hellenes pervenerunt⁵⁾, ea tamen erat ab origine inter hos et illarum regionum incolas stirpis et generis communio, quae etiam nominis communionem facilem redderet. Ceterum in ipsa Thessalia nulli relictī sunt, qui Hellenes proprio nomine vocarentur⁶⁾: qui autem inde profecti alias terras occuparunt, hi licet aliis alibi nominibus uterentur, tamen prisca illius memoriam non amiserunt, etiam religionibus haud dubie et sacris gentilitiis conservatam⁷⁾. Ita factum est ut nul-

3) Dionys. A. R. I, 17: *ἑλαύνοντες* (scil. veteres Thessaliae incolae Pelasgi) *Θεσπάλας ἐπὶ τῇ Κουρήτων καὶ Δελίων ὁρῶν Αἰτωλοὶ καὶ Λοκροὶ καλοῦνται καὶ συγχρῶν ἄλλων τῶν περὶ τὸν Παρνασσὸν ὀρεῶν, ἡγουμένου τῶν πολεμικῶν Δευκαλίωνος τοῦ Προμηθεύς*. Manifestum est autem hos Deucalionis comites pro Hellenibus Dionysio fuisse. Ceterum de Hellade Thessalica eiusque situ cf. Strab. IX p. 659. Mueller. Aegin. p. 15. 17.

4) Cf. Thucyd. I c. 3. Add. Wachsmuth. I, 1 p. 39. Niebuhr. H. R. I p. 33.

5) V. c. in Arcadiam. Herodot. VIII, 73. Pausan. V, 1, 4.

6) Muellero Aegin. p. 16 et Prolegg. myth. p. 168 Myrmidones ii esse videntur, quibus Hellenum nomen proprium atque avitum, quae sententia confirmatur eo, quod Iliad. XVI, 594. Myrmido quidam commemoratur *ὃς Ἑλλάδι οἶκτα ναιῶν ὄλεθρον τῇ μετέπειτα Μυρμιδόνεσσιν*. Itaque quum Il. II, 684 tria nomina ponantur, *Μυρμιδόνες τε καλεῖντο καὶ Ἕλληνες καὶ Ἀχαιοί*, videtur poeta omnes Peleō subditos promiscue his tribus nominibus appellatos dicere.

7) Jovem Hellenium et ab Aeginetis et a Spartanis antiquitus cultum esse constat, qui haud dubie non diversus fuit a Dodonaeo. Cf. Mueller. Aegin. p. 19. Dissen. ad Pindar. Nem. V, 9. neque omnino *θεῶν Ἑλληνικῶν* appellationem (apud Herodot. V, 49.) posterioribus demum temporibus ortam putem ad distinguendos Graecorum deos a dis barbarorum, sed longe prius credo Hellenicae gentis sacra hoc nomine a sacris ceterorum Graecorum

lum aptius nomen inveniri posset universis Graeciae populis designandis: et usurpatum ita primum ab Hesiodo et Archilocho esse dicitur⁸⁾. Hesiodus etiam primus aut praecipue Graecorum populorum origines Hellenicas fabulosis genealogiis celebrasse videtur. Nam quum quattuor Graecorum stirpes agnosceret, Aeolenses, Dorienses, Iones, Achaeos, has omnes ab Hellenis filiis aut nepotibus repetiit⁹⁾, ipsum vero Hellenem a Deucalione post diluvium ex Pyrrha procreatum fecit¹⁰⁾. Alii tamen neque Aeolensium neque Doriensium neque Achaeorum originem ab Hellene deducunt, sed Aeolum Jovis, Dorum Apollinis, Achaeum Neptuni filium faciunt¹¹⁾: neque dubium est quin Iones quoque a plurimis non ab Hellenis quodam nepote, sed ab Apollinis filio repetiti sint¹²⁾. Hellenem autem ipsum fuerunt qui

distincta fuisse: quamquam postea, ut nomine ita sacris cum omnibus communicatis, pristinae significationis memoria oblitterata est.

8) Strab. VIII, 6 p. 370. — *Παριλλυες καὶ Ἀχαιοὶ* iam in navium catalogo II. II, 530 commemorantur, item *Παριλλυες* de omnibus Graecis ap. Hesiod. O. et D. v. 527. *Ἑλλὰς* et *Ἀργος* de universa Graecia Odys. IV, 726. 816. XV, 80, ubi vix credo *Ἑλλάδα* solum Thessaliam significare (Mueller. Aegin. p. 15.) et *Ἑλλὰς* solum ap. Hesiod. O. et D. v. 652. Cf. et Nitzsch. ad Odys. tom. I p. 55.

9) Hesiod. fr. ap. Tzetz. ad Lycophr. v. 284. (Goettling. p. 210. Lehmann. de Hesiodi carm. perd. p. 25.)

10) Hesiod. ap. schol. Apollon. Rh. III p. 1086 (Goettl. p. 210.) ubi pro *Προμηθεὺς καὶ Πύρρᾱς* res ipsa docet scribendum esse *Δευκαλίωνος καὶ Πύρρᾱς*. Cf. schol. Ambros. ad Odys. X, 2 p. 330 Buttm. — Pyrrha ipsa nihil aliud nisi Thessaliam significat (vid. Rhian. ap. schol. Apollon. l. l. v. 1090.) et fuit Pyrrha olim urbs Thessaliae, postea Melite, ubi etiam sepultus Hellen putabatur. Strab. IX, 5 p. 432. Quippe in Thessalia plerique, et quidem in Dotio campo, qui pars est campi Pelasgici (Mueller. Aegin. p. 17.) non, cum Aristotele, in Epiro Hellenicae gentis origines statuebant.

11) Eurip. Jon. v. 63. Apollod. I, 7, 6. Dionys. A. R. I, 17.

12) Xuthum ipsum non alium quam Apollinem a primis fabulae inventoribus dictum esse credo cum Muellero Dor. I p. 239. Prolegg. myth. p. 274. Sed fuerunt fortasse etiam aliae de Ionicae gentis originibus fabulae, quarum vestigia Buttmannus demonstrare conatur in dissert. über die mythische Verbindung zw. Europa und Asien, in Comm. Acad. Boruss. 1818. 19. p. 228 sqq.

non a Deucalione, sed a Phthio Pelasgi aut Achaei filio procreatum dicerent ¹³⁾, aut, si a Deucalione, hunc tamen Pelasgi, aut Phthii, aut Achaei stirpe ortum putarent ¹⁴⁾: ex quo satis patet nequaquam omnes in ea fuisse sententia, quae hodieque defensores invenit, ut Hellenum stirpem a Pelasgis admodum diversam fuisse opinarentur. Non magis autem diversos ab Hellenibus Leleges fuisse vel illud documento est, quod quum Locros Hellenes esse constet, tamen hos antiquitus Leleges fuisse summo consensu traditur ¹⁵⁾, neque novum Locrorum nomen ab aliquo ex Hellenis prosapia repetitur, sed Locrum Amphictyonis, qui Hellenis frater fuerit, nepotem, Physci filium perhibent ¹⁶⁾.

§. V.

Ceterum plurimas fuisse in Graecia populorum migrationes, sedes omnium saepius mutatas, stirpes multifariam inter se mixtas antiquissimorum temporum historia quamvis fabulosa manifestum facit ¹⁾, quamquam singulorum memoriam in tanta rerum vetustate et fabularum incredibili discrepantia nemo extricari posse speraverit ²⁾.

13) Steph. Byz. s. v. Ἑλλᾶς. Cf. Eustath. ad Iliad. II, 683 p. 320, 30, qui duos Hellenes distinguendos credit.

14) Schol. Ven. ad Iliad. II, 681.

15) Hesiod. fr. ap. Strab. VII, 7 p. 322. Aristot. ap. eund. p. 321. Dicaearch. descr. Gr. v. 71. Scymn. v. 590. Dionys. A. R. I, 17.

16) Scymn. v. 587—590. Eustath. ad Iliad. II, 531. Schol. ad Pind. Olymp. IX, 96.

1) Cf. Thucyd. I, 2.

2) Multa multi vario successu conati sunt, quum fabularum iudicandarum et componendarum explicandarumque et inter se conciliandarum alias alii vias inirent, plerique non tam certae rationis norma quam hariolatione quadam et opinandi levitate aut lubidine et cupiditate ducti. Hinc libri prodierunt sat multi, quorum insigniores hi fere sunt: Erasm. Vinding. Hellen, in Gron. thes. tom. XI. Freret obs. general sur l'origine et sur l'ancienne histoire des prem. hab. de la Grece. in Memm. de l'Acad. des Inscr. tom. XXI. Clavier histoire des premiers temps de la Grèce. ed. 2. Paris 1822, III. 8. Larcher, Herodote tom. VII (essai sur

Sed si probabilitatem sequimur, tres potissimum discerni posse videntur maiores per pleramque Graeciam migrationes, quarum prima initium habuit a diluvio Deucalionio et Hellenicae gentis ex Epiro per Acarnaniam, Aetoliam, Phocidem in Thessaliam ingressu³⁾, altera a Thessalis e Thesprotia item in Thessaliam irrumpentibus⁴⁾, tertia huic prope coniuncta a Doriensium in Peloponnesum profectio. Obscurissima autem et ceteris fabulosior est primae illius migrationis memoria: nisi tamen quum Ionum et Achaeorum in Attica et Peloponneso habitantium origines a plerisque e Thessalia repeti et ad Hellenes referri soleant⁵⁾, probabile videtur aliquam Hellenum migrationem aliquando quum in Atticam tum in Peloponnesum factam esse, ubi Achaiam, Argolidem, Laconicam et Messeniam advenae occuparint, prisci autem

la chronologie d'Herodote) Paris 1802 8. Raoul-Rochette histoire critique de l'établissement des colonies grecques. ed. 2. Paris 1822. III, 8. C. D. Beck, Anleit. zur gen. Kenntniss der allgemeinen Welt- und Völkergeschichte I, 1. ed. 2. Lips. 1803. 8. H. G. Plass, Vor- und Urgeschichte der Hellenen, Lips. 1831. 8.

3) Vid. §. IV. 2.

4) Cf. Herodot. VII, 176. Vellei. Patere. I, 3. Clavier. II, 164. Mueller. Orchem. p. 377.

5) Vid. loco. ap. Meurs. regn. Att. II, 8. Lectt. Att. VI, 21. Clavier. ad Apollod. II p. 87. Beck. p. 828. 830. Manso Spart. I, 2 p. 52. — Quod ad Iones attinet, hi haud dubie multis in Peloponneso locis inter Achaeos mixti, nequaquam vero in sola Aegialea habitarunt. Id vel Ἰάσον Ἀργεῶν nomen ostendere possit, de quo cf. Strab. VIII p. 369 extr. Hellanic. ap. Eustath. ad Iliad. III, 75. Schol. Odys. XVIII, 246. Commemorantur autem Iones in aliquot Argolidis partibus, Epidauro, Hermione, Troezenae et in Cynuria regione. Strab. VIII p. 374. Pausan. II, 26, 2. Herod. VIII, 73. Mueller. Dor. I, 81 et 228. eandemque Achaeorum et Ionum linguam fuisse censet Pausan. II, 37, 3. Porro Iones erant in Corinthio agro, in parte Arcadiae et Messeniae, in Attica, in parte Boeotiae, in Euboea. Conon. narr. 26. Pausan. II, 25. IV, 34. IX, 26. X, 34. 35. Strab. X p. 456. 461. Steph. Byz. s. v. Καθαί et Ἑλλάνια. Ceterum hos omnes e Thessalia migrasse nemo dixerit, sed tantummodo admistam Ionibus in Attica gentem Hellenicam e Thessalia profectam fabulae de Xutho docere videntur. Stirps autem Ionum Pelasgica fuit, et nomen quoque haud dubie non in Attica demum post Hellenum adventum populo inditum, sed longe vetustius.

harum regionum incolae Pelasgi et Leleges aut coaluerint cum illis aut sedibus pulsī alio concesserint⁶⁾. Thessalorum autem migratione satis constat Aeolenses Boeotos e Thessalia, ubi circa Arnen sedes habebant, cedere coactos in Boeotiam commigrasse eamque Minyis et Cadmionibus subactis aut expulsis fere totam occupasse⁷⁾. Non longo post tempore Dorienses, qui post varias in ipsa Thessalia migrationes aliquamdiu ad Oetam et Parnasum pulsī Dryopibus consederant⁸⁾, hinc ad mare descenderunt et iuncti cum Aetolis⁹⁾ in Peloponnesum transiecerunt, ipsi, subactis paullatim Achaeis, Argolidem fere totam cum Corintho, Sicyone, Laconica, Messenia occuparunt¹⁰⁾, Aetoli autem in Elidem abierunt¹¹⁾. Pulsi a Doriensibus Achaei partim in Aegialeam confugerunt ad Iones: hi rursus in Atticam¹²⁾, cuius ipsius partem quandam brevi post tempore Dorienses e Corintho occuparunt¹³⁾. Alia autem pars Achaeorum in Boeotiam abiit, atque hinc magna variarum gentium multitudine adiuncta in Lesbū insulam et Asiae minoris oram transiecit¹⁴⁾. Iones dein ex Attica profecti et ipsi Asiam petiverunt¹⁵⁾. Postremo Doriensium quoque pars eodem abiit¹⁶⁾. In Graecia autem nullae amplius post haec tempora populorum migrationes factae sunt, sed cer-

6) Cf. Herod. VII, 94. I, 145. Pausan. VII, 1, 3. IV, 36, 1. Strab. VIII, 7 p. 219.

7) Cf. Mueller. Orchom. 391. 440. 476. Prolegg. myth. 148. 350. Ersch. et Grub. Encycl. XI p. 264.

8) Herodot. I c. 56. De Dryopibus cf. Sturz. ad Pherecyd. fr. p. 107. Mueller. Dor. I p. 41 sqq.

9) Pausan. V, 1. Ephor. ap. Strab. X, 3 p. 463.

10) Mueller. Dor. I p. 78 sqq.

11) Id. ib. p. 62.

12) Pausan. VII, 1, 3. 4.

13) Id. I, 39, 4. Herod. V, 76. Strab. IX p. 602. XIV p. 965.

14) Vid. Plehn. Lesbiorum lib. (Berol. 1826) p. 37 sqq.

15) Cf. Pausan. VII, 2, 1. Strab. XIV, 1 p. 633.

16) Strab. XIV p. 653. Mueller. Dor. I p. 102 sqq.

tis iam sedibus omnes habitabant¹⁷⁾. Erat autem universa Graecia per populos in hunc modum distributa.

§. VI.

Primum Thessaliae meliorem partem Thessali occupaverant, a Thesprotis Epirotico Pelasgicae stirpis populo oriundi¹⁾. Ab his prisci incolae partim pulsati partim subacti erant, ita ut alii servi Thessalorum (*πενέσται*), alii iniquo foedere iis subiuncti essent, velut Perrhaebi, Dolopes, Aenianes, Achaei Phthiotae, Melienses, Magnes²⁾. Infra Thessaliam inter Oetam et Parnasum quatuor Doridis oppida Dorienses tenebant³⁾, itemque Bulin in Phocidis et Boeotiae confiniis⁴⁾. Locridem iidem qui antiquitus habuerant Leleges tenebant, nec de aliarum stirpium advenis constat, nisi quod Hyantia Locridis oppidum Hyantes e Boeotia pulsos ibi consedissee probabile facit⁵⁾. Etiam in Phocide Leleges antiquitus et Hyantes fuerunt⁶⁾: sed quum nomen populi a Phoco quodam Ornytionis filio, qui Corinthius erat, et ab altero Phoco Aeaci filio Aegineta deducatur⁷⁾, advenae aliquando ex Aegina et Corintho priscis incolis admixti esse videntur. —

17) Thucyd. I, 12. Hinc Ephorus historiae contexendae initium sumpsit a Doriensium in Peloponnesum migratione. Vid. Ephor. fragm. Marx. p. 55 sq.

1) Herodot. VII, 176. Vellei. I, 3. Buttmann. de Aleuadis. Mytholog. II p. 261. Mueller. Dor. II p. 65 sq.

2) Vid. infra P. VI §. 18 quae de foedere Thessalico dicuntur.

3) Herod. VIII, 31. Thuc. III, 92. Strab. IX, 4 p. 427. Scymn. v. 591. De urbium numero et nominibus cf. Meurs. Miscell. Laccon. III, 9. Hemsterh. ad schol. Aristoph. Plut. v. 385. Mueller. Dor. I p. 35.

4) Pausan. X, 37, 2.

5) Steph. Byz. s. v. *Υαντες*.

6) Dicaearch. descr. Gr. v. 72. Scymn. v. 571. Strab. IX, I, p. 402. Schol. Ven. ad Iliad. II, 517.

7) Pausan. X, 1, 1. Scymn. v. 485. Mueller. Aegin. p. 23 not. t.

In Aetolia veteribus Lelegibus et Curetibus⁸⁾ primum Hyantes e Boeotia a Cadmionibus aut a Boeotis expulsi⁹⁾, deinde Epei ex Elide¹⁰⁾, mox barbari non pauci ex Epiro mixti esse dicuntur, qui omnes in commune Aetolorum nomen coaluerunt. Acarnaniam veterum item Curetum, Lelegum, Teleboarum, Cephallenum¹¹⁾ posteri tenebant, quibus postea coloni e Corintho accesserunt¹²⁾. Boeotiam Boeoti habebant Aeolenses e Thessalia oriundi, cum quibus Minyarum et Cadmionum reliquiae paullatim coaluerant: aliquot tamen oppida, Stiris, Thespieae, Hyle etiam Ionicae stirpis incolas habuisse dicuntur¹³⁾. Attica Ionum erat, Pelasgicae stirpis, quibus tamen Hellenes e Thessalia et aliquot etiam Thracum veterum reliquiae pluresque variarum stirpium advenae admixti esse videntur¹⁴⁾. Megaridem Dorienses occupaverant. Peloponnesi meliorem partem iidem Dorienses habebant, veteribus incolis, qui quidem non solum vertissent, partim subactis et in deditionum aut servorum condicionem detrusis, partim etiam mixtis cum Doriensibus et in unum populi corpus confusis. Illud in Laconia et Argis, hoc in Messenia, Sicyone, Phliunte, Troezenae, Corinthi factum est¹⁵⁾. Reliquae Peloponnesi mediam partem Arcades tenebant, Pelasgicae stirpis, et qui indigenae credebantur¹⁶⁾. Inter Arcadiam, Argolidem, Laconiam angustae erant

8) Strab. X, 3 p. 463.

9) Strab. IX, 2 p. 401. Pausan. X, 35, 4. Steph. Byz. s. v. *Alvolla*. Eustath. ad Iliad. II. p. 311, 18.

10) Ephor. ap. Strab. VIII, 3 p. 357. Pausan. V, 1. Scymn. v. 473.

11) Pausan. VIII, 24, 4. Aristot. ap. Strab. VII, 7 p. 322. Schol. Apoll. Rhod. 1, 747. De fabulosis Amphilochoi et Alcmæonis coloniis cf. Scymn. v. 455. 461.

12) Cf. Mueller. Dor. I p. 117.

13) Id. Orchom. p. 385. 391. et 237.

14) Vid. infra P. V §. 2.

15) Vid. P. IV §. 1.

16) Cf. supra §. I, 11.

Cynuriorum sedes, quos et ipsos indigenas fuisse dicunt, stirpis autem Ionicae, sed ita paullatim degeneratos, ut Doriensibus quam Ionibus similiores viderentur¹⁷⁾. Argolidis partem circa Hermionen et Asinen Dryopes tenebant, sedibus pristinis inter Parnasum et Oetam a Doriensibus pulsus et ab Achaeis, quorum tunc Argolis erat, recepti¹⁸⁾. Elidis inferiorem partem, quae Triphylia dicitur, Minyae habebant e Lemno insula¹⁹⁾ a Pelasgis Tyrrhenis eiectioni et aliquamdiu in Laconia commorati, unde in hanc terram profecti pulsus Cauconibus et Paroreatis Arcadibus urbes condiderunt Lepreum, Macistum, Phrixas aliasque²⁰⁾. Neque tamen Caucones et Paroreatas omnes eiectionis aut deletionis esse ipsum Triphyliae nomen fidem facit a tribus gentibus inditum²¹⁾. Superiorem Elidem Aetoli tenebant, Doriensium olim comites, cum veteribus Epeis mixti, quibus cum etiam antiqua stirpis coniunctio iis intercedebat²²⁾: nonnulli etiam Achaei ab iis recepti esse dicuntur²³⁾. Aegialeam denique Achaei ex Argolide et Laconia profugi occupaverant pulsisque prioribus incolis Ionibus terram a suo nomine Achaiam appellaverant²⁴⁾. Insularum quae Graeciae ad occidentem sunt primam Corcyram quoniam antiquitus habuerint incertum est: posteris

17) Herod. VIII, 73. Cf. tamen Mueller. Aegin. p. 47.

18) Herodot. I. l. cf. I, 56. Diodor. IV, 37. Strab. VIII, 6 p. 373. Pausan. IV, 34, 6. Heyn. ad Apollod. p. 194. Sturz. ad Pherecyd. p. 107. Mueller. Dor. I p. 42.

19) Hinc Lemnii ab Herodoto dicuntur VIII, 73. Cf. Mueller. Orchom. p. 300 sqq. et Boeckh, üb. die auf Thera entdeckten Inschriften, e Comm. Acad. Boruss. ann. 1836. seors. expr. p. 42.

20) Herodot. IV, 148.

21) Aliter tamen Strabo statuit VIII, 3 p. 337.

22) Strab. VIII, 3 p. 354. Pausan. V, 1. Heyn. ad Apollod. p. 43. — Ceterum Meierus in Ersch. et Grub. Encycl. sect. III tom. 3 p. 296 Eleorum nobilitatem Doricae stirpis fuisse censet.

23) Pausan. V, 4, 2.

24) Pausan. VII, 1.

temporibus coloni eo Corinthii deducti sunt²⁵). Leucadem, Cephalleniam, Ithacam ceterasque in ea regione minores insulas iidem qui olim incolae tenebant Cephallenes et Teleboae²⁶): quamquam Teleboarum nomen usurpari mature desiit. Coloni iis ex Corintho accesserunt²⁷). Euboeam pleramque Iones, aliquam partem Abantes, Dryopes, Aeolenses habebant²⁸). Cretam Dorienses insederant, et quidem, si fides fabulis habenda est, iam ante illam in Peloponnesum migrationem²⁹). Iidem postea e Peloponneso profecti, adiunctisque passim Minyis et Achaeis, alias complures inter Asiam et Graeciam insulas, e. c. Aeginam, Theram, Melum, Pholegandrum, Sicinum, Anaphen, Astypalaeam, Con, Rhodum et Cariae oram occupaverant³⁰). Cyclades cum Lydiae ora vicinisque insulis Iones ex Attica habitabant, sed admixtis multis etiam Minyis, Abantibus aliisque³¹). Lesbum, Tenedum, Hecatounesos, Mysiae littus Aeolenses tenebant³²); Lemnum, Imbrum, Samothracen Pelasgi Tyrreni³³). Sed hi quidem a veteribus Hellenum nomine excluduntur: reliquorum, qui universi hoc nomine compre-

25) Cf. G. C. A. Mueller de Coreyraeorum re publica. (Gotting. 1835) p. 11 sqq.

26) Vid. supr. §. II, 15. et de Cephallenibus Strab. X, 2 p. 452 sq. 456.

27) Strab. p. 452.

28) Strab. X, 1 p. 447. Pausan. IV, 34, 6. Scymn. v. 572. 576. Heyn. opusc. acad. II p. 273. Poppo. prolegg. ad Thuc. tom. 2 p. 257.

29) Diodor. IV, 60. V, 80. Hoeck. Creta tom. II p. 15 sqq. et de posterioribus Doriensium in Cretam migrationibus p. 417 sqq. Priscos incolae Homerus Eteocretas, Pelasgos, Cydonas dicit Odyss. XIX, 175. cf. Strab. X, 4 p. 475.

30) Vid. quae laud. §. V, 16. Add. Mueller. Orchom. p. 307 et 317.

31) Vid. §. V, 15. Cf. L. Lehnert de foedere Ionico (Berol. 1830) p. VI

32) Vid. §. V, 14.

33) Mueller. Orchom. p. 307 sqq. C. Rhode, res Lemnicae (Vratisl. 1829) p. 43 sqq. cf. p. 25 sqq.

henduntur, quum tres maiores stirpes numerari soleant, Aeolenses, Iones, Dorienses, longe plurimi latissimeque diffusi Aeolenses sunt ³⁴⁾: quumque Iones haud dubie itemque Dorienses naturali inter se cognatione arctius coniuncti satisque manifesto a ceteris discreti essent, Aeolenses admodum varii et multiplices ac vix omnes propius inter se quam cum illorum alterutris cognati fuisse videntur.

34) His etiam Achaei accensentur, Strab. VIII, 1 p. 333. quos ex Hesiodica genealogia propius cum Ionibus coniunctos fuisse conicias. De nomine cf. Menecl. ap. Etym. M. p. 27, 24: *Διότις διὰ τὸ ἐκ πολλῶν ἔθνων συνηθροῖσθαι.*

III. De Graecarum rerum publicarum formis earumque mutationibus in universum.

A. De rebus publicis aetatis heroicae.

§. I.

Graeciae populorum qualis initio et ante ea tempora, quorum certioremem aliquam memoriam Homerus servavit, status et condicio fuerit in obscuro est. Veteres quidem scriptores, quibus Pelasgi et Leleges autochthones sunt, hos ab initio feros atque incultos bestiarum instar egisse nec nisi paullatim ad humaniorem victum cultumque corporis¹⁾, ad matrimonia contrahenda²⁾ societatemque primum domus ac familiae dein pagorum atque oppidorum ineundam pervenisse, moribusque et legibus fundatis cultuque deorum et religionibus susceptis³⁾ mansuefactos esse statuunt. Nostra autem aetate autochthones illos fuisse dudum credi desitum est, et quemadmodum ceteris Europae terris ita Graeciae quoque primos incolae ex Asia advenisse iudicamus: quamquam qui-

1) Isocr. Panegyr. c. 6. et 10. Diodor. 1, 8. Pausan. II, 19, 5. VIII, 1, 2. Cf. Varro de r. r. I, 2. II, 1. Augustin. de C. D. XVIII, 6. Larcher. Herod. tom. VII p. 274. Et de βαλανγγαίᾳ quae coll. Meurs. ad Lycophr. v. 483.

2) Cecrops primus matrimonium sanxisse dicitur. Euseb. Praep. eu. X, 9.

3) Herodot. II, 52. Plat. Cratyl. p. 397. C. D. Meiners. histor. doct. de vero deo p. 164 sqq.

bus hi temporibus, quibus ex sedibus quaque via advenerint, quidve secum humanioris culturae, artium, institutorum civilium ac religionum attulerint, prudentiores ne quaeri quidem debere intelligunt ⁴⁾. Hoc tamen negari non posse videtur, multarum artium initia rudiores Graecos a cultioribus Asianis accepisse, veluti scripturam a Phoenicibus, quorum antiquissima cum Graecis commercia fuisse constat. Sed quae de coloniis a Cadmo e Phoenicia ⁵⁾, a Cecrope et Danao ex Aegypto in Graeciam deductis perhibentur fabulosa sunt omnia et parum credibilia ⁶⁾. Ceterum monumenta priscae huius aetatis nulla supersunt praeter paucas quasdam sed admirandas reliquias aedificiorum ⁷⁾, de

4) Tractarunt hanc quaestionem praeter alios Heynius, Suspicion. de Graecor. orig. a septentrionali plaga repetenda, in Comm. Soc. Gott. tom. VIII p. 20 sqq. Adelung, Mithridat. tom. II p. 339 sqq. Beck, Weltgesch. I p. 321. Kaanngieser, Grundriss der Alterthumswissenschaft p. 215 sqq. Schnitzler, in Schoell, Gesch. der Griech. Litt. tom. I p. 40—60. Plass, Vor- u. Ur-gesch. v. Griechenland p. 19 sqq. Conf. et Buttmann, über die mythische Verbindung zwischen Griechenland u. Asien, in Comm. Acad. Boruss. ann. 1819. 215 sqq. Mytholog. II p. 168 sqq.

5) Scripturam Graecorum e Phoenicia ortam praeter diserta veterum testimonia vel litterarum forma manifestum facere potest. Cf. Krus. Hell. I p. 577. Sed quo tempore litteras a Phoenicibus Graeci didicerint in varias partes disputatum est. Vid. Wolf, prolegg. ad Hom. p. 109—113. L. Hug, die Erfindung der Buchstabenschrift. Ulm 1801. 4. Amelang, von dem Alterthum der Schreibkunst. Gotting. 1807. 8. Kreuser, Vorfragen über Homer u. sein Zeitalter. Frankf. a. M. 1828. 8. Add. Schoell, Geschichte der Gr. Litt. I p. 74. 76. et in univers. de Graecorum cultura ex oriente repetita Bernhady Grundriss. d. Griech. Literatur I p. 154.

6) Cf. Mueller. Orchom. p. 106—122. Prolegg. mythol. p. 146 sqq. 175 sqq. 182 sqq.

7) Vid. impr. Dodwell. Sickler. II, 2 p. 42 sqq. 65 sqq. Petit Radel in Magazin encyclopedique tom. 5 p. 446. Hirt in F. A. Wolf Analect. I p. 156. Walpole Memoirs. etc. p. 315 sqq. W. Gell, Probestücke von Städttemauern des alt. Griechenlands. a. d. Engl. München 1831. Mueller. Orchom. p. 240. Handb. d. Archaeologie p. 26 sqq. Schelling, üb. das Alter der cyclop. Bauwerke in Griechenland. (Jahresbericht der Münch. Ak. d. Wiss. v. 1831—33. no. 3 p. 45.) Et de similibus in Italia reliquiis Gerhard, Gell et Petit Radel in Annali dell' istituto di corrisp. archeolog. tom. I p. 36. 182. 345.

quorum conditoribus inter ipsos Graecos posteriores tam parum constabat, ut vulgo Cyclopus ea opera esse fabularentur⁸⁾).

§. II.

Homerus autem, a quo omnis certior Graecae antiquitatis cognitio proficiscitur, totam nobis Graeciam in plurimas civitates divisam ostendit regio omnes imperio subiectas: eamque rerum publicarum formam omnium primam fuisse ceteri quoque scriptores uno ore testantur¹⁾. Sed post heroicam aetatem, quum Thessalorum et Doriensium migrationibus pleraeque Graeciae condicio magno opere immutata imperiaque ad alios translata, mox etiam novae extra Graeciam in Asia, Italia, Sicilia civitates conditae essent, magna coepit ubique rerum publicarum conversio et variae extiterunt civitatum formae. Sed omnis haec formarum varietas non incommode a veteribus politicis ad tria maxime genera revocari solet, prout vel penes unum, vel penes paucos, vel penes omnes summum est in re publica ius atque imperium: rursusque ex tribus his generibus unum quodque in binas species dividitur, prout, qui summam rerum tenent, potestate sua aut ad bonum publicum et communem omnium salutem utuntur, aut neglecta utilitate publica suo tantum commodo suisque opibus prospiciunt. Ita summum unius imperium aut regnum vocant aut dominationem (tyrannidem): ubi a paucis res publica administratur, aut aristocratia est aut oligarchia: denique universi populi imperium aut democratiam dicunt aut

8) Pindar. fragm. inc. no. 48 p. 245 Diss. Eurip. Herc. fur. 940 Herm. Pherecyd. Sturz. p. 82. Hecataeus Creuz. p. 72. Strab. VIII, 6 p. 369. 373. Apollod. II, 2, 1, 3. Pausan. II, 16, 4. 20, 5. 25, 7. VII, 25, 3. Schol. Apoll. Rhod. IV, 1091. Eustath. ad Iliad. II p. 286, 21.

1) Thucyd. I, 13. Arist. Polit. III, 9, 7. 10, 7. Dionys. A. R., V, 74. Polyb. VI, 4. Pausan. IX, 1.

ochlocratiam²⁾. Sed haec quo rectius intelligi et iudicari possint, de omni rei publicae vi et natura paullo accuratius disputandum est³⁾.

§. III.

Est igitur res publica res populi: populus autem non omnis hominum coetus quoquo modo congregatus, sed coetus multitudinis iuris consensu et utilitatis communione sociatus¹⁾. Eius autem prima causa coeundi non tam a consilio et utilitatis reputatione repeti debet, quam a naturali hominum inter se conciliatione²⁾, qua permoti qui stirpe, lingua, sedibus iisdem sunt etiam vitae quandam communionem ac societatem inire cupiunt. Ita quum coit inter se talis multitudo, quae numero suo rerumque ad usum vitae pertinentium copia satis se ipsa tueri possit³⁾ quumque et iuris consensu sociatur et certa quadam

2) Cf. Arist. Polit. III, 5, 1—4. Hic tamen quam nos democratiam diximus, communi nomine *πολιτειαν* appellat, et democratiam huius *παρίκρυσιν*, quam nos ochlocratiam diximus cum Polyb. VI, 4, 6. Ceterum ipse Aristoteles in usurpandis illis nominibus non ubique plane sibi constat, et minor etiam ceterorum scriptorum hac in re consensio est. Cf. Ethic. Nicom. VIII, 12. Rhetor. I, 8. Plat. Polit. p. 291 D sqq. de re publ. VIII p. 543 C. Diog. Laert. vit. Plat. tom. I p. 294 Huebn. Io. Stob. Eclog. eth. p. 328. Aeschin. in Timarch. p. 29. Plutarch. de monarch. c. 3. Wesseling. ad Diodor. XVIII, 74. Morus ad Isocr. Panegy. c. 35. Wolf. ad Dem. Lept. in Schaef. app. crit. tom. III p. 88. Haase ad Xenoph. de re publ. Laced. p. 182. Luzac de Socrate cive p. 67 sq. Hüllmann, Staatsrecht des Alterthums p. 111. Röscher, Aristophanes u. sein Zeitalter. p. 88 sq.

3) Conf. in univ. Berlin. Monatsschrift ann. 1793 p. 507 sqq. (Von den Ideen der Griechen über Staatsverfassung.) Conz, politische Meinungen der Alten, in: Museum f. Griech. u. Röm. Litt. Zürich 1795. St. 3. Schleiermacher, üb. die Begriffe der verschied. Staatsformen, in Comm. Acad. Boruss. 1814—15.

1) Cicero de re publ. I, 25.

2) Arist. Polit. I, 4, 9. III, 4, 2: *φύσει ἴσθιν ἄνθρωπος ζῶν πολιτικόν, θεὸς καὶ μηδὲν δέσμευος τῆς παρ' ἀλλήλων βοήθειας οὐκ ἔλαττον ὀρεγόμενος τοῦ συζῆν.*

3) Aristot. Oecon. I, 1 p. 2 Göttling.: *πόλις μὲν οὖν οἰκῶν πλεῖστος ἴσθι καὶ χώρος καὶ χρημάτων αὐταρχείας πρὸς τὸ εὖ ζῆν.* Cf. Polit. VII, 4, 7. III, 5, 14. Plat. republ. II p. 369 B sq.

earum rerum, quae ad tuendam conservandamque societatem pertinent, cura et administratione utitur, hanc civitatem s. civilem societatem appellamus. Atque quum ad ineundam huiusmodi societatem homo naturae voce impellatur, tum inita demum hac societate humanitatis vis tota emergit insitaeque in homine virtutis semina adolescunt, ut recte dixeris hominem extra civilem societatem non vere hominem evadere posse ⁴⁾, summumque civitatis finem hunc esse, ut humaniter ab hominibus vivatur ⁵⁾. — Sed ut iniri civilis societas initaeque ut retineri et conservari possit multis rebus opus est partim externis partim in hominum animo et voluntate positis ⁶⁾. Nam primum subsidia adesse oportet quibus vita sustentetur victusque ac cultus corpori paretur, qualia agrorum possessio et cultura, artesque et opificia suppeditant, dein vires bellicas ad hostiles impetus propulsandos, porro formulam quandam ac normam iuris, quo omnes inter se utantur, denique non alienum singulorum a civili societate animum et consentientem eius tuendae et conservandae voluntatem. Sine his enim rebus neque constare societas, neque id quod summum est effici poterit, ut vitae in civitate vere humanae locus fiat. Prospiciendum igitur erit ut nulla earum rerum unquam deficiat: ac primum quidem quid ubique faciendum sit, quod ad rem

4) Hoc est quod Aristoteles vult, quum Polit. I, 1, 11 civitatem natura priorem esse dicit quam singulos homines, quemadmodum totum natura prius sit partibus suis. Scilicet natura hominem eo consilio creavit ut civitatis membrum fieret, ideoque in procreando homine civitatem spectavit, sicut in manibus aut pedibus procreandis totum corpus: quamobrem quum ad corporis ideam membra, ad civitatis ideam hominem formaverit, recte sicut corpus membris ita civitas homine natura prior esse dicitur.

5) Finem civitatis τὸ εὖ ζῆν Aristoteles dicit Polit. I, 1, 8. cf. III, 4, 3. 5, 14: τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ζῆν εὐδαιμόνως καὶ καλῶς. Est autem εὐδαιμονία nihil aliud nisi ἐνίργεια κατ' ἀρετὴν. Cf. Ethic. Nicom. I, 6 p. 9 ed. Bekk. min. ib. 8 p. 11. IX, 9 p. 164. X, 7 p. 180.

6) Cf. Aristot. Polit. VII, 7, 4. Hippodam. ap. Stobaeum tom. II p. 122 Gaisf.

publicam pertineat, consultandum ac decernendum, dein consulta decretaque exequenda et ad effectum perducenda, denique si quid commissum sit contra rem publicam, animadvertendum, sive quid controversiae extiterit, dirimendum est. Harum rerum prima consilii publici, altera magistratuum, tertia iudicum est⁷⁾: quamquam horum munia prorsus inter se seiungi et diversis unum quodque hominibus mandari ipsa rei natura ac ratio non patitur⁸⁾. Neque enim si aut uni alicui aut etiam pluribus hoc commissum sit, ut de omni re publica consulant quidque ubique agendum ac pro iure observandum sit statuunt, hi omnia ita decretis et legibus comprehendere poterunt, ut certam ubique agendi ac iudicandi normam magistratibus et iudicibus praescribant, sed plurima semper horum consiliis et arbitrio relinquenda erunt⁹⁾: et antiquis temporibus, quum omne ius publicum privatumque consuetudine et moribus potissimum contineretur neque leges ullae scriptae essent, non poterat non liberrima de rebus agendis consulendi ac decernendi potestas magistratuum prudentiae, iuris autem dicendi norma iudicum probitati ac sapientiae permitti, ita ut etiam consilii publici pars maxima in magistratibus et iudicibus esset¹⁰⁾.

§. IV.

Iam vero omnis haec quae consulendo, exequendo, iudicando constat rei publicae administratio aut penes unum esse potest aut penes paucos aut penes populum universum. Atque unus quidem quum omnia ipse agere non possit, necesse

7) *Τὰ μὲν πάντα τῶν πολιτικῶν πασῶν — ἐν μὲν τὸ βουλευόμενον περὶ τῶν κοινῶν, ἕκαστον δὲ τὸ περὶ τὰς ἀρχάς — ἑτέρον δὲ τὸ τὸ δίκασον.* Arist. Polit. IV, 11, 1.

8) Cf. I. Bentham traité de législation civile et pénale tom. III p. 341 sqq.

9) Aristot. Polit. III, 11, 4. 7. c. 6, 13.

10) Cf. Tittmann. p. 10. Mueller. Dor. II p. 221.

est alios ab eo adhiberi consiliarios, ministros, iudices, qui tamen, si ab illius unius voluntate munus sibi traditum habent ab eiusque nutu et imperio pendent, recte unius arbitrio et potestate omnem rem publicam administrari dicemus. Sed haec forma imperii, quae est *μοναρχία* veri nominis vel *δεσποτεία* et *παμβασιλεία* ¹⁾, apud Graecos fere nunquam fuit: nam heroicae aetatis regna quam longe a monarchia illa remota fuerint mox apparebit ²⁾. Fiebat tamen postea nonnunquam ut homines factiosi per vim et astutiam summa rerum soli potirentur: quorum dominatio, legibus pariter et ingenio moribusque Graecorum contraria, *τυραννίς* vocatur ³⁾. Sed si in paucorum potestate res publica est, his princeps in civitate locus aut propter generis nobilitatem aut propter divitias datus est. Et initio quidem plerumque apud nobilitatem etiam divitiae maiores esse solent: proinde liberior quoque a rei familiaris cura animus rei que publicae tractandae maior facultas, itemque militarium artium maior exercitatio et praestantius armaturae genus ⁴⁾, quibus rebus quum et in pace et in bello ceteram multitudinem praecellant, non iniuria etiam in civitate principatum obtinere videntur. Horum ubi summa est minimeque limitata potestas, ibi et a consilio publico et a magistratibus et a iudiciis plebs excluditur, omniaque haec munia soli nobiles administrant, aut pari inter se iure, aut discrimine aliquo inter ipsos observato, veluti quum ad summos magistratus certis tantum familiis aditus hereditario iure patet; quod genus principatus *δυναστεία* vocatur ⁵⁾. Ubi autem non generis nobilitas sed census magnitudo

1) Arist. Polit. III, 10 p. tot. et II, 2.

2) Cf. id. ib. III, 10, 7.

3) Ibid. IV, 8, 3. V, 8, 22.

4) Ibid. IV, 4, 1. c. 6, 2.

5) Ibid. IV, 5, 1.

spectatur, haec *τιμοκρατία* s. *πλουτοκρατία* est ⁶⁾). Utrumque autem genus paucorum imperii, si vere illi dignos se loco suo praebent, nec natalibus solum aut censu, sed prudentia, iustitia, publicae salutis cura excellunt, optimique, quemadmodum appellari solent, ita etiam esse student, haec *ἀριστοκρατία* rite vocari poterit; ubi contra est, *ὀλιγαρχία* dicitur ⁷⁾). Ceterum et in aristocratia et in oligarchia multis modis illa paucorum potestas multitudinis iure temperari potest: velut si comitia sint in quibus et magistratus, non quidem ex plebe sed e nobilibus aut ditioribus, verum tamen a populo creentur, et de legibus quoque et rogationibus populus suffragium habeat, quamquam optimatum auctoritati obnoxium: si ad iudicia quoque populus admittitur, aliisque modis plurimis quos percensere longum est et supervacaneum ⁸⁾). Ubi autem nullo ordinis aut census discrimine ad rem publicam accedere quilibet potest, dummodo non indignus a populo iudicatus fuerit, populare imperium est s. *δημοκρατία*, quae rursus quo diligentius dignitatis rationem habet et legibus auctoritatisque optimorum obtemperat, eo propius ad aristocratiam accedit ⁹⁾); ubi autem minor est dignitatis ratio, plusque plebis lubido quam leges aut optimorum auctoritas valet, ibi *θλολοκρατία* existit.

§. V.

Cives autem veri nominis in omni imperii forma hi demum dicendi sunt, quibus ad aliquam rei publicae partem accedere licet ¹⁾): quamobrem in

6) Id. Ethic. Nicom. VIII, 12 in. Xenoph. Memm. IV, 6, 12. Cf. Wesseling. ad Diodor. XVIII, 16.

7) Aristot. Polit. III, 5, 2. Ethic. VIII, 12.

8) Id. Polit. IV, 11 sqq. VI, 1 sqq.

9) Cf. Luzac de Socrate cive p. 65. Hüllmann, Staatsrecht des Alterth. p. 111. Goettling, de aristocratia veterum, in Act. Acad. Ienens. I. p. 465.

1) Aristot. Polit. III, 1, 2 sqq. impr. §. 4: πολλῆς δὲ ἀπλῶς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ὀφείσται μᾶλλον ἢ τῷ μετέχειν κρείσσεως καὶ ἀρχῆς. §. 6:

unius aut paucorum imperio, si cetera multitudo prorsus a rei publicae administratione exclusa est, huic ne civium quidem nomen vere tribui potest, sed subditi rectius dicentur. Quodsi tamen hi quoque cives vocantur opponunturque servis aut peregrinis, civitas eorum iis tantum iuribus continetur, quibus prae illis quos dixi servis et peregrinis fruuntur, ut dominus eorum nemo privatus sit, ut connubium, commercium, sacrorum publicorum, tribulium, curialium communionem habeant, aliisque rebus similibus, quae minus ad summam rem publicam pertinent. Qui autem vere et optimo iure cives sunt, hos plurimum interest civitatis iure suo quam maxime dignos et ad rem publicam administrandam idoneos existere. Id autem fieri poterit duobus modis: primum ut a quaestu illiberali iisque negotiis, quibus animus hominum facillime corrumpi solet, arceantur²⁾. Quod quum tamen huiusmodi negotiis res publica carere non possit, rectius haec aut ab inquilinis aut a servis tractabuntur³⁾, (atque hanc ob causam servitus in populari imperio propemodum necessaria est⁴⁾): nihilque magis cavendum quam ne cives propter egestatem servilia ac sordida negotia ipsi obire cogantur⁵⁾. Deinde disciplina quaedam pu-

τὸν πολίτην ἔτιον ἀναγκαῖον εἶναι τὸν καθ' ἑκάστην πολιτείαν· διόπερ δ' λεγούσιν ἐν μὲν δημοκρατίᾳ μάλιστα ἐστὶ πολίτης, ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις ἐνδέχεται μὲν, οὐ μὴν ἀναγκαῖον. §. 8. ὃ γὰρ ἔξουσία κοινῶν ἀρχῆς βουλευτικῆς ἢ κριτικῆς πολίτην ἤδη λέγομεν. Hi sunt ei in τῇ πολιτείᾳ. V, 1, 6. c. 5, 5. 8. III, 4, 1. c. 5, 1. V, 7, 3. Plut. Qu. Graec. c. 1.

2) Cf. Xenoph. Oecon. IV, 2. 3

3) Arist. Polit. III, 3, 1.

4) Id. ib. — Phocensibus olim et Locris nullos servos fuisse Timaeus contendit ap. Polyb. XII, 6, 7 et Athenaeo. VI, p. 264 C., quod plerique de Locris Epizephyriis acceperunt, haud dubie perperam. Cf. Heyn. opusc. II p. 54. Goeller. ad Timaei fragm. p. 225.

5) Huc pertinent leges de agrorum modo et de conservandis familiarum possessionibus, quales commemorat Aristot. Polit. II, 4, 3. 4.

blica institui debet⁶⁾, qua cives boni evadant, mali turpitudine notentur et a re publica repellantur. Verum quum omnis civitas, qualiscunque est, id agere soleat, ut in statu suo se conservet, civis quoque optimus is esse iudicabitur qui ad tuendum hunc civitatis statum maxime idoneus erit: quamobrem, quum non omnis civitatis status bonus sit et laudabilis, consequitur etiam civem bonum saepenumero eum videri, quem virum bonum ac vere laudabilem dicere non possis: ut alia sit civis laus ac virtus, alia hominis⁷⁾. Optima autem res publica ea erit, in qua minimum erit civilis et humanae virtutis dissidium et quae plurima civibus suis humanae virtutis adipiscendae incitamenta et subsidia offeret.

§. VI.

His expositis varias Graecarum civitatum formas, quantum quidem cum aliquo fructu cognitionis fieri potest, intuebimur. Primum igitur heroica aetate, ut iam supra dictum est, regna ubique fuerunt, quorum quae fuerit condicio ex Homericis tantum carminibus noscitur¹⁾. Quamquam genus regnorum priscis temporibus et ante Homericam aetatem credibile est nonnihil diversum fuisse ab eo quod Homerus describit, quandoquidem fabulosa priorum temporum historia sacerdotalis dignitatis cum regia potestate coniunctae vestigia quaedam et indicia servavit²⁾. Homericis

6) Arist. Eth. I, 10. Polit. VIII, 1 sqq.

7) Id. Polit. III, 2.

1) Cf. E. Feith, antiquitates Homericæ. Lugd. 1677. 12 Argentor. 1743. 8. et in Gronov. thes. tom. VI. J. Terpstra, antiquitas Homerica. Lugd. 1831. 8. Heeren, Ideen etc. III, 1 p. 127. Platner, notiones iuris et iustitiæ ex Homeri et Hesiodi carmin. expl. Marburg. 1819. 8. Des Marées, üb. den Culturzustand der Gr. im Homer. Zeitalter. Berlin 1797. Tittmann. p. 56 sqq. Wachsmuth. I, 1 p. 81 sqq.

2) Cf. Mueller. Orchom. p. 186. sq. 228. Prolegg. mythol. p. 248. Quae Kreuserus commentus est (der Hellenen Priesterstaat. Mainz 1822. 8) accuratius examinare nihil attinet.

autem reges, licet et ipsi sacra nonnunquam pro populo faciant, plane tamen sunt a sacerdotibus diversi. Neque absurde statuas sacerdotii ac regni discidium inde potissimum extitisse, quod advenae, vi subactis veteribus incolis regibusque eorum imperio spoliatis, sacris tamen antiquis se non immiscuerint, sed aut intacta ea atque intemerata illis eorumque generi procuranda reliquerint, aut spreta et neglecta in contemptum paulatim atque oblivionem abire passi sint. Sanctissima tamen etiam Homericorum regum maiestas, ipsique diis praeter ceteros cordi esse videbantur³⁾, quum non sine deorum numine imperium habere⁴⁾ plurimique etiam cognatione quadam cum diis coniuncti esse crederentur⁵⁾. Ius autem imperii nullis certis legibus aut pactionibus descriptum⁶⁾, sed in usu et consuetudine positum, et propter id ipsum pro temporum et hominum condicione varium fuit⁷⁾. Nam qui sapientia, fortitudine viribus pollerent, horum etiam potestas atque auctoritas maior fuit: contra ignavi, imbelles, aut quorum vires aetate fractae essent, regiam maiestatem retinere vix poterant⁸⁾. Sed etiam potentissimi re-

3) *Διοτρεγέες βασιλῆες*. Il. I, 176. II, 98. 196. 445. 660. IV, 338. V, 461. XXIV, 803. Od. III, 480 et al. pass. Cf. Nitzsch. ad Od. I p. 189.

4) Il. II, 197. 205. IX, 98. Hesiod. Th. 96.

5) Hinc *Διογενής*, ut Ulysses sexcenties, Agamemno Il. IX, 106. Ajax IV, 459. VII, 234 249. Achilles XXI, 17. Eurypylus XI, 810. Patroclus I, 337 alique passim.

6) Ex Odys. XXIV, 545 Goettlingius (Hermes. 1825. I p. 140) contrarium consequi opinatur: quam opinionem refutare non opus est. Neque *ἐπὶ γῆρα* ap. Thucyd. I, 13, de quibus infra dicendum, huc pertinent. Recte iudicat Wachsmuth. I, 1 p. 86. Cf. et Tittm. p. 68.

7) In universum maiorem militiae quam domi regum potestatem fuisse Aristot. observat Polit. III, 9, 2.

8) Hinc Achilles apud inferos Ulyssem percunctatur Od. XI, 495: *ἐπὶ δὲ μοι Πηλεΐδης ἀμύμονος — ἥ ἐρ' ἔγχεσσι μὲν — ἥ μιν ἀνμάτῳ, οὐρανὸν μιν κατὰ γῆρας ἔγχεσσι*. Et Laerten videmus senem imperium Ulyssi tradidisse, quo absente ipse privatus et neglectus ruri degit. Od. I, 190. XXIV, 206 et al. pass. Cf. Wachsm. p. 84. Nitzsch. ad Od. I p. 62.

ges parum per se ipsi valebant, nisi nobilium virorum voluntatem sibi conciliassent, qui fortitudine et opibus eximii, regio generi cognatione aut affinitate coniuncti, aut fabulosa stirpe divina clari, magna erant in re publica et regibus proxima auctoritate, quamobrem et ipsi nonnunquam βασιλῆες vocantur⁹⁾. Quid quod in nonnullis civitatibus regnum inter certum quendam principum numerum partitum fuisse videtur, quibus unus tanquam praeses et primus inter pares praecesset¹⁰⁾.

§. VII.

Erat autem regnum fere hereditarium¹⁾, ut patri aut propter senectutem invalido aut vita defuncto filius succederet²⁾, nisi si hic populo minus probatus paterno honore excluderetur³⁾. — Insignia regiae dignitatis nulla commemorantur⁴⁾ praeter sceptrum s. scipionem ligneum aureis clavis ornatum⁵⁾. Similia autem sceptrā, quamquam

9) Od. I, 247. 394. VI, 54. VIII, 41. 47. Hesiod. O. et D. 38. 260.

10) Alcinoos, Od. VIII, 390, de Phaeacibus: δώδεκα γὰρ κατὰ δῆμον ἀριστερές βασιλῆες ἀρχοὶ κραίνουσιν, τρισκαίδεκατος δ' ἐγὼ αὐτός. Sed de eodem Alcinoos VII, 10: πᾶσαν Φαιήκεισάν ἀνασσει, θεοῦ δ' ὥς δῆμος ἄκουε. Cf. Eustath. p. 1198, 29, ubi κατὰ μέρος ἀρχόντες sunt participes regni, non autem per vices imperantes, ut credidit Tittm. p. 78. In Attica quoque plures ante Theseum reges infra videbimus: item Eleusine plures commemorat hymnus Hom. in Cer. v. 474. Cf. L. Preller, Demeter u. Persephone. (Hamburg. 1837) p. 104 et in univ. Mueller. Orch. p. 187.

1) Od. I, 387. II, 46. cf. 104 sq. XX, 183. Vid. tamen et Platner. not. iur. p. 111 sq.

2) Ex pluribus filiis haud dubie natu maior, quemadmodum Herod. VII, 2. Pausan. IV, 1, 2 autumant. Nonnunquam etiam divisum inter plures filios regnum dicitur, ut Attica inter filios Pandionis. Strab. IX p. 392. Si mascula suboles deesset etiam generos ad successionem vocatos fabulae perhibent. Wachsmuth. p. 84.

3) Od. III, 214. XVI, 96 cf. I, 394 sqq. Eustath. ad III, 25. Nitzsch. I p. 62. Terpsitra p. 68. Tittmann. p. 75.

4) Diadematis nulla apud Homerum mentio: nec vestes purpureae (Od. IV, 115. 154.) regibus propriae fuisse videntur.

5) Iliad. I, 246. Hastam puram Iustinus dicit XLIII, 3.

• haud dubie minus ornata, etiam a praeconibus regum ministris gestabantur, et a principibus civitatis, si quando aut in concione verba facerent aut iudiciali munere fungerentur⁶⁾. Praeterea *τέμνος* reges possidebant de agris publicis⁷⁾: tributa porro et munera vel gratuita vel statuta a populo accipiebant⁸⁾: denique principe in coetibus loco et lautiore in conviviis vini et ciborum portione ornabantur⁹⁾. Ipsis autem hoc officii impositum erat, ut identidem principes invitarent ad communes epulas¹⁰⁾: quae res haud dubie ad stabiliendam concordiam non mediocriter pertinebat. — Munus regum, secundum Aristotelem¹¹⁾, tribus potissimum partibus constabat, foris ut exercitum ductarent, domi ut ius dicerent et sacra quaedam pro populo facerent. Atque exercitus quidem ductores apud Homerum reges ubivis invenimus: suscipiendi tamen aut ponendi belli arbitrium pacisque ac foederum tractandorumque cum exteris civitatibus negotiorum potestatem non reges soli habebant, sed una cum his principes¹²⁾,

Ceterum cf. lepidam Wolfii notulam ad II. II, 199. et Voss. Kritische Blätter I p. 241.

6) Iliad. XVIII, 505. XXIII, 568. Od. II, 37. Nitzsch. tom. I p. 71.

7) Od. XI, 183. VI, 293. Iliad. VI, 193. VII, 313. XX, 184. Nitzsch. I p. 28.

8) *Λοίπας* et *τέμνος* commemorantur Iliad. IX, 155, *δῶρα*, ut oblationes extraordinariae, ib. XVII, 225. *τέμνος* Nitzsch. l. l. p. 28 pro iure dicundo a litigantibus solutas arbitratur: ego de tributis accipere malim a plebe exactis, quemadmodum auctor epistolae Pisistrati (ap. Meurs. Pisistr. c. 7.) de decimis loquitur regibus antiquitus solutis, eaque esse τὰ ῥητὰ γέγρα dit, quorum ap. Thucyd. I, 13 mentio fit.

9) Iliad. XII, 311. VIII, 161.

10) Od. VII, 49. 189. VIII, 41. XIII, 8. Nitzsch. I p. 41 sq. Iliad. IV, 239, ubi cf. Heyn., ib. 343. IX, 70 ibiq. Heyn. XVII, 249.

11) Polit. III, 9, 7. *Κόριοι δ' ἦσαν τῆς τι κατὰ πόλεμον ἡγεμονίας καὶ τῶν θυσίων ὅσας μὴ ἱερὰται, καὶ πρὸς τοῦτοις τὰς δίκας ἐκρίνον. ταῦτε δὲ ἐπόουν οἱ μὲν ἑμύοντες οἱ δὲ οὐκ ἑμύοντες.*

12) Vid. Iliad. IX, 574. X, 414. Od. XXI, 21. Add. Iliad. II, 53. 404. Nam ibi inter Agamemnonem ceterosque duces eadem

quos de omni re publica consuli necesse erat. Etiam iuris dictionem reges, licet ab hac frequentissimo *δικαστῶν* aut *θεμιστοπῶν* cognomine ornatos¹³⁾, non tamen omnem solos administrasse, sed huius quoque suas principibus partes fuisse dubitari non potest¹⁴⁾. Sacra denique regibus vel foris vel domi pro populo facienda erant, quaecumque non ad sacerdotum procuracionem pertinerent¹⁵⁾.

S. VIII.

Erant enim sacerdotes certorum numinum ac templorum antistites¹⁾, quamobrem si quid rei divinae in templo faciendum esset, huic eius templi sacerdotem adhiberi oportebat²⁾; quae autem sacra non in templis fierent, quilibet sine sacerdotis opera ipse peragebat, pro familiaribus pater familias, pro exercitu imperator, pro populo rex³⁾. Neque lustrationes⁴⁾, auspicia, aliaque vaticiniorum genera

ratio intercedit, quae in singulis civitatibus inter regem et populi principes.

13) Iliad. I, 237. Od. XI, 185.

14) Iliad. XVIII, 503 sqq. cf. Hesiod. O. et D. 38 sq. 261.

15) *Θεοὶ δὲ οὐκ ἐπὶ τῶν ἱερῶν*. Arist. I. I. cf. VI, 5, 11: *τὰς κοινὰς δὲ οὐκ ἐπὶ τοῖς ἱεροῖς ἀποδίδωκεν ὁ νόμος, ἀλλὰ τοῖς ἀπὸ τῆς κοινῆς ἐστίας ἔχουσιν τὴν πμῆν*. Atque hi erant heroica aetate reges, postea regnis abolitis alibi prytanes alibi archontes, alii aliis nominibus appellati, nonnulli etiam *βασιλεῶν* nomen retinentes. Apud Homerum reges sacra facientes non commemorantur nisi primum Pelus Iliad. XI, 772. Nestor Od. III, 439 sqq.; sed haec sacrificia privata et domestica sunt. Publicum est Nestoris et Pyliorum Od. III, 5 sqq. Agamemnonis pro exercitu Iliad. II, 402 et ad foedus sancendum III, 271 sqq. Publica etiam τὰ *θάλισσα* ab Oe-neo celebrata Od. IX, 534 sq. et quae Alcino cum ceteris principibus fieri iubet Od. XIII, 171. 181 sqq.

1) Cf. Nitzsch. ad Od. tom. I p. 220. Lobeck. Aglaoph. p. 256 sqq.

2) Iliad. VI, 297. 302 sqq.

3) Od. III, 5 sqq. 418—460. XIV, 421 sqq. Iliad. II, 402—419. IX, 219. XI, 772. — Quin non fere mactabantur bestiae absque sacrificio, quamobrem *σφάζειν* et *ἱερῶν* saepe de eadem re dicitur. Od. II, 55. XIV, 74. Iliad. XXIV, 123. 214.

4) Od. XXII, 480—494.

sacerdotibus propria erant⁵⁾: quamquam extispiciorum, si qua erant hac aetate, hos praecipue peritos fuisse ideoque huius rei causa saepenumero adhibitos consentaneum est⁶⁾: et nonnullis in templis etiam vaticinandi artem ac rationem per manus traditam sacerdotes exercebant⁷⁾. Ceterum sacerdotiis non mares tantum sed etiam feminae fungebantur⁸⁾, erantque alia a populo data, alia hereditaria⁹⁾. Et hereditarii sacerdotii duae imprimis causae fuisse videntur¹⁰⁾. Nam quum caerimoniae quaedam certis ab initio gentibus aut familiis propriae postea publice susciperentur, has non alii nisi qui ex illis gentibus aut familiis essent rite procurare posse existimabantur. Deinde templa quoque deorum non publice omnia, sed multa etiam a privatis condita erant, quibus si postea propter varias causas publica religio accederet, antistites tamen fere ex conditorum stirpe sumendi erant. Proprium autem sacerdotibus hoc unum erat, deorum in templis ministerium; aliis in rebus eiusdem cum ceteris civibus condicionis habebantur, nec civilium officiorum immunes¹¹⁾: erant tamen omnes haud dubie ex nobilium ordine.

5) Distinguuntur *ἱερεῖς*, *μύσθες*, *ὀλωρονόμοι*, *ὄνυκονόμοι*, *θυσιακοί* Iliad. I, 62. XXIV, 221. De *θυσιακοῖς* cf. Nitzsch. ad Od. I p. 220. Lobeck. Aglaoph. p. 261.

6) Cf. Schol. Ven. ad Iliad. I, 63. Eustath. p. 47, 35.

7) Cf. Wachsmuth. II, 2 p. 260 sqq.

8) Iliad. VI, 300.

9) Cf. Eclaircissement généraux sur les familles sacerdotales chez les Grecs, in Histor. de l'Acad. des Inscr. tom. XXIII p. 51 sqq. Tittmann. p. 695 sqq. Wachsmuth. II, 2 p. 302 sqq. L. Bossler, de gentibus et familiis Att. sacerdotalibus. Darmstad. 1833. 4. Meier, de gentilit. Attica p. 30. Boeckh. Explicat. Pind. Ol. VI.

10) Conf. Mueller. de sacris Minervae Poliadis. Gotting. (1820. 4) p. 12. Prolegg. myth. p. 249 sqq. Lobeck. Aglaopham. p. 266. Meier. de gentilit. Att. p. 29. 30.

11) Nitzsch. ad Odys. I p. 221 sq. Wachsmuth. II, 1 p. 376. — Strabo IX p. 413 militiae vacationem sacerdotibus tribuit.

§. XI.

Nobiles a plebe saepenumero honorificis ἡρώων, ἀρίστων, ἀριστήων, ἐξόχων ἀνδρῶν appellationibus distinguuntur¹⁾, ut qui praeter stirpis claritatem avitasque divitias, quibus rebus nobilitas maxime constabat²⁾, etiam bellica virtute et armorum tractandorum facultate rerumque usu et prudentia supra multitudinem emerent³⁾. In quibusdam autem civitatibus origo nobilitatis, si non omnis, at magnae saltem partis, ab advenis repetenda videtur, qui priscis incolis devictis et subactis optimam terrae partem inter se diviserant. Principes nobilitatis γέροντες dicuntur, quae non aetatis solum sed etiam honoris appellatio est⁴⁾, ideoque non modo natu maioribus sed iunioribus quoque tribuitur⁵⁾: quamquam plerumque haud dubie γέροντες senes erant, gentium ac familiarum nobilium capita⁶⁾. Hi regibus auctoritate proximi, ut nihil maioris rei publicae iis inconsultis aut invitis agi soleret⁷⁾. Erant igitur frequentes regibus in

1) Iliad. H, 188 cl. 198. 404. III, 250. 374. X, 214. Od. I, 272. 245. II, 51. IV, 268. VI, 34. XI, 226 et al. pass.

2) Aristot. Polit. IV, 6, 5: ἡ γὰρ εὐγένειά ἐστιν ἀρχαῖος πλοῦτος καὶ ἀρετή. V, 1, 3: εὐγενεὶς γὰρ εἶναι δοκοῦσαν οἷς ὑπάρχει προγένει ἀρετή καὶ πλοῦτος. Cf. Diog. Laert. tom. I p. 247 Huebn. Welcker. ad Theogn. prolegg. p. LIX. Αἶμα ἀγαθὸν aliquoties est ap. Homer.

3) Nullum ex iis vocabulis, quae not. I commemoravi, nobilitati ita proprium est, ut non etiam de aliis virtute et probitate excellentibus dicatur, ipsumque ἡρώων nomen pincernis, praeconibus et cantoribus, qui haud dubie non sunt ex nobilibus, tributum videmus Od. VIII, 483. XVIII, 424. De aliis vocabuli significationibus apud posteriores vid. Creuzer. Symbol. III p. 1 sqq.

4) Iliad. IX, 570. XVIII, 503. II, 404. δημογέροντες III, 146. Cf. Schol. ad II, 404. Eustath. et Heyn. ib. et ad IV, 259. Huc pertinet etiam γέρας, i. q. τιμή, principatus. Heyn. ad XX, 182. Et γερούσιος οἶνος vinum quod ad regis mensam τοῖς γέρονσι ministratur, Iliad. IV, 258 ibiq. Heyn. Od. XIII, 8. Quamquam diversam de hoc sententiam profert Doederlinus, Lat. Synonym. IV p. 89.

5) Velut Iliad. II, 404 inter γέροντας nominantur Aiaees, Menelaus, Diomedes, Ulysses, qui certe non senes sunt.

6) Cf. Nitzsch. ad Od. I p. 68. Mueller. Dor. II p. 92.

7) Vid. exempla in Iliad. IX, 574. X, 414. Od. XXI, 21.

consilio: quod consillum βουλὴ γερόντων⁸⁾, ipsique βουλευφόροι dicuntur⁹⁾. In bello omne robur exercitus in nobilibus erat, qui gravius armati, plerumque etiam e curribus pugnabant. Plebeiorum levior armatura et pedestris tantum militia¹⁰⁾. In re publica administranda iura plebis exigua et incerta. Convocabantur quidem nonnunquam in concionem (ἀγοράν)¹¹⁾, verum non tam ut rogarentur latisque suffragiis rem sciscerent aut antiquarent, quam ut audirent quae reges cum principibus aut iam ante in consilio decrevissent¹²⁾ aut coram concione consulerent¹³⁾. Quamquam plerumque etiam plebs assensum suum aut dissensum clamore significabat¹⁴⁾, nec facile cogi poterat si quid magno consensu recusaret. Itaque orationibus rem plebi commendari oportebat: nec tamen verba in concione nisi a principibus fieri moris erat¹⁵⁾, quibus quum ad dicendum surgerent sceptrum a praecone tradebatur¹⁶⁾. In dissensionibus vero principum hoc etiam fieri solebat, ut causam plebi proponerent et suae quisque parti quam plurimos posset conciliare conaretur, quorum auxilio fretus

8) Iliad. II, 53. X, 195. Etiam θῶκος. Od. II, 26. XV, 468.

9) Iliad. X, 414. Et rex ipse βουλευφόρος II, 24. γέροντες βουλευταί VI, 113.

10) Cf. Wachsmuth. II, 1 p. 364 sqq. De re militari huius aetatis scripsit G. G. S. Köpke, Ueber das Kriegswesen der Griechen im heroischen Zeitalter. Berlin 1807. 8.

11) Iliad. I, 54. II, 87 sqq. 788. VII, 345. Od. II, 6. III, 127. 137. VIII, 5 sqq. XXIV, 420.

12) Aristot. Ethic. III, 5 p. 41: οἱ γὰρ βασιλεῖς ἃ προέλονται ἀνγγέλλον τῷ δήμῳ.

13) Cf. Platner. not. iur. et iust. p. 107.

14) Iliad. II, 334. 394. Od. III, 150.

15) Cf. Iliad. VII, 354 sqq. Od. VIII, 26. et de Iliad. II, 211. I, 69 vid. quae contra Tittmann. aliosque diximus de ord. iudic. (Proc. Attic.) p. 8. 9. Wachsmuth. I, 1 p. 90. Mueller. Dor. II p. 9. Add. Nitzsch. Od. I p. 69.

16) Nitzsch. l. l. p. 71.

adversarios aut vinceret aut deterreret ¹⁷⁾. Convocandae autem concionis ius non solum penes regem fuit, sed penes ceteros quoque principes, si opus esse iudicaret ¹⁸⁾.

§. X.

Omnis populus in tribus, phratrias ¹⁾, gentes descriptus erat: quamquam gentium quidem disertam mentio in Homericis carminibus non extat, neque de tribuum et phratriarum ratione et iuribus quidquam ex iis disci potest. — Servorum duo genera commemorantur, unum eorum qui bello capti erant, qui proprie *δμῶες* dicuntur ²⁾, alterum eorum qui a mercatoribus aut praedonibus empti erant ³⁾. Quod autem post Thessalorum et Doriensium expeditiones in nonnullis Graeciae civitatibus genus servitutis extitit eorum quos glebae adscriptos dixeris, quales apud Thessalos Pene-stae, apud Spartanos Helotae fuerunt, huius generis vestigium apud Homerum nullum est ⁴⁾. Nam qui *ῥήτες* vocantur liberi haud dubie erant sed tenuioris fortunae homines, qui sponte operam suam locupletioribus pacta mercede addixerant et in possessionibus eorum agebant quasi quidam clientes, quae tamen clientela non fere perpetua

17) Od. III, 137 sqq. XVI, 376. XXIV, 412.

18) Vid. Iliad. I, 54, ubi concio non ab Agamemnone sed ab Achille convocatur. Cf. Od. II, 29.

1) *Φύλα* et *γενήματα* nominantur Iliad. II, 362, ubi cf. Schol. et Eustath. et Heyn. tom. IV p. 659 sq. Phratriarum indicium habet etiam adiectivum *ἀσφρήτωρ* Iliad. IX, 63. Cf. Platner. not. iur. et iust. p. 91.

2) Od. I. 398: *καὶ δμῶων οὓς μοι λήσασατο δῖος Ὀδυσσεύς*. Quamquam vocantur *δμῶες* etiam qui in herili domo e servorum con-tubernio nati sunt, ut Od. XVIII, 221 cl. 312. Ceterum cf. Nitzsch. tom. I p. 231 sq.

3) Od. I, 430. XIV, 452. XV, 427. 482.

4) Neque tamen propterea nullam huiusmodi servitutem fuisse ante Thess. et Dor. expeditiones negaverim. Cf. et C. H. Lachmann, die Spartanische Staatsverfassung (Bresl. 1836. 8) p. 106.

sed temporaria tantum esse solebat⁵⁾. Ceterum quae ab his et a servis opera fiebant, eorum etiam domini, ipsique adeo nobilissimi, aliquam partem obibant, ut aut arva colerent, aut pecus pascerent atque tuerentur⁶⁾, aut res necessarias fabricarentur⁷⁾: quemadmodum etiam regum uxores et filias nendo, texendo, vestimentis lavandis occupatas videmus⁸⁾. Neque tamen deerant, qui certa quaedam genera artificiorum quaestus causa exercebant, ut fabri aerarii, lignarii, alique, qui communi *δημόεργων* nomine comprehenduntur⁹⁾, quorum nonnullis certe civitatibus iam mature sat magna multitudo fuisse videtur¹⁰⁾. Mercaturam denique cum extraneis, imprimis maritimam, pauci facitabant, nec Graeci memorantur mercatores praeter Taphios, Lemnios, Cretenses¹¹⁾. Pleraque autem peregrina mercimonia a Phoenicibus in Graeciam advehebantur¹²⁾.

§. XI.

Iura publice privatimque non certis legum praescriptionibus sancita, sed usu et moribus recepta, ideoque non tanquam humano consilio sed tanquam deorum numine constituta valebant¹⁾, ut

5) Od. IV, 644. XI, 488. XVIII, 356. Iliad. XXI, 444. Nitzsch. I p. 295 sq.

6) Iliad. V, 313. VI, 424. XI, 101. XX, 188. Od. XXIV, 225.

7) Ita lectum Ulysses αὐτὸς κἀμὲν οὐδὲ πρὸς ἄλλος Od. XXIII, 189, et peritissimum fabricandi se praestat etiam in nave construenda V, 225 sqq. Paris quoque Iliad. VI, 314 domum suam αὐτὸς ἐκτελεῖ σὺν ἀνδράσιν οἱ τὸν ἀριστοὺς ἦσαν ἐνὶ Τροίῃ ἐρβώλατο τέκτονες ἄνδρες. Cf. Nitzsch. I p. 103.

8) Iliad. III, 125. 387. VI, 491. Od. I, 356. IV, 120. VI, 58 sq. XV, 126. XXI, 350.

9) Cf. Nitzsch. I p. 218. Platner. p. 114.

10) Vid. quae infra de Atheniensium *δημόεργους* dicentur.

11) Mueller. Aeginet. p. 75. Orchom. p. 305.

12) Od. XIV, 288. XV, 414. Iliad. XXIII, 742.

1) Iovis maxime et Themidis, ἥτ' ἀνδρῶν ἀγορὰς ἡμῖν ἴσας ἡδὲ καθεῖς. Od. II, 69. Cf. Platner. not. iur. et iust. p. 32 sqq.

sin convenisset tutus erat a vi³⁾, ac si quid postea de persolvenda poena controversiae incidisset, ad iudices ibatur⁴⁾. — Furta et rapinae erga cives commissae iudicio vindicabantur; erga externos, nisi qui foedere cum civitate iuncti erant, nihil turpitudinis habere indicabantur⁵⁾. — Contractuum varia genera, ut empti, venditi, locati, conducti aliaque, sine quibus commercia inter homines nulla esse possunt, plerumque haud dubie coram testibus fiebant⁶⁾, quo facilius, si opus esset, in iudicio probari possent. — Iustae nuptiae parentum consensu contrahebantur⁷⁾. His qui petebant puellam *ἰδνα* offerebant, raraque erant matrimonia sine *ἰδναις*⁸⁾, quae quum accommodata esse deberet eorum quibus offerrentur opibus, apparet nobilium et locupletium nuptias peti nisi a nobilibus et locupletibus vix potuisse: quamquam licita quidem etiam inter plebem et nobilitatem connubia fuisse nihil est quod credere vetet. Dotem his temporibus non fere datam invenimus; sed parapherna filiabus a parentibus impertiri solita⁹⁾,

Nam etiamsi piaculi et expiationis Homerus nusquam diserte mentionem facit, tamen purum illis temporibus homicidium et expiationem non opus fuisse (Lobeck. *Aglaeph.* p. 300.) nunquam adducar ut credam. Cf. Mueller. *Der. I* p. 335 et ad Aeschyli *Eumenid.* p. 136 sq. Add. Platner. p. 118 — 121.

3) *Iliad.* IX, 632 sqq.

4) Huiusmodi litem Homerus repraesentat *Iliad.* XVIII, 499 sqq. ubi alter contendit poenam a se persolutam, alter se quidquam accepisse negat. Perperam hunc locum alii sic acceperunt, quasi alter poenam offerret, alter eam accipere recusaret, et Klotz. *Quaest. crit.* I p. 85 hoc errore inductus criticam adeo exercet, qua supersederi poterat.

5) Vid. *Od.* XVI, 424 impr. 427. Cf. *Terpstra* p. 91 sqq. Platner. p. 123 sq.

6) Huo pertinet Hesiod. *O.* et *D.* v. 371: καὶ τὴ καὶ ἀσπίνῃ γελάσας ἐπὶ μάστιγα δίδωται. — Sponsionem (*ῥήτραν*) iure iurando confirmatam videmus apud Homer. *Od.* XIV, 393 sqq.

7) *Iliad.* IX, 394. XIX, 291. *Od.* IV, 10. VI, 287. II, 114. XV, 16.

8) Conf. *Terpstra* p. 106.

9) Cf. Nitzsch. ad *Od.* I p. 50 et 74. *Terpstra* p. 107 sq.

quorum uxor dominium, maritus haud dubie usum haberet, quamobrem remissa e mariti domo uxore haec quoque parapherna reddi oportebat¹⁰⁾. Soluta uxoris culpa matrimonio, v. c. si propter adulterium a marito repudiata esset, *idra* marito a parentibus reddenda erant¹¹⁾. Ceterum legitimum cum una tantum uxore matrimonium: pellices viro habere licebat, laudabantur tamen qui legitimae uxoris respectu hac licentia abstinerent¹²⁾. Omnino matronis honor et existimatio non deerat¹³⁾, etiamsi a publico remotae intra domesticos parietes agebant rei que familiaris curam operaque muliebria tractabant¹⁴⁾. Filii legitimi hereditatem parentum aequis inter se portionibus dividebant: naturalibus pro facultatum modo *νοδεται* quaedam dari solebant¹⁵⁾. Si masculi nulli essent, hereditas filiabus cedebat¹⁶⁾: alioquin hae nihil praeterquam alimenta et, si nuberent, parapherna accipiebant. Orhorum heredes agnati erant, qui *χηρστὰς* dicebantur¹⁷⁾.

B. De rebus publicis post aetatem heroicam.

§. XIII.

Ex iis quae de regum potestate ac nobilitatis iure exposuimus, formam imperii aetatis hero-

10) Od. II, 132. c. schol. Add. Platn. p. 131.

11) Od. VIII, 318.

12) Vid. Platner. p. 129. Terpstra p. 117 sqq.

13) Cf. Iliad. IX, 341. — Filiorum erga matres reverentiam significant frequentia epitheta *νόνα* et *αδολη*.

14) Iliad. VI, 480. Od. I, 356. In univers. cf. Lenz, Geschichte der Weiber im heroischen Zeitalter. Hannov. 1780. 8. et Jacobs, die hellenischen Frauen, in opp. miscell. (Vermischte Schriften Th. IV. Abhandl. üb. Gegenst. des Alterthums. p. 234 sq.)

15) Terpstra p. 101.

16) Ita secundum fabulas Menelao mortuo hereditas Hermioneae eiusque marito Oresti cedebat, quum filius Megapenthea naturalis esset.

17) Terpstra p. 103. Cf. Geist. disquisitt. Homer. p. 12. 13.

cae aristocraticam rectius paene quam regiam dici posse apparet, neque mirum est etiam supersederi regis persona non aegre potuisse, id quod bello Troiano in plerisque civitatibus per decennium factum esse dicitur. Itaque si aliqua de causa regnum plane aboleretur, non admodum magna haec fuit rei publicae conversio. Id iam ante Heraclidarum migrationem Cretae factum esse perhibetur ¹⁾, ubi simul idem evenit, quod postea etiam alibi regnis abolitis plerumque evenisse videmus, ut quae antea sub uno rege coniunctae fuerant civitates iam suam quaeque seperatim rem publicam habere inciperent, et cum ceteris eiusdem populi civitatibus aut nullo aut infirmo foederis ac societatis vinculo coniungerentur. Post Heraclidarum migrationem regnum Thebis ²⁾ sublatum est et Athenis ³⁾: in reliqua Graecia diutius permansit, licet mutata per hanc ipsam migrationem multarum civitatum condicione: atque etiam quae paullo post in Asia civitates ab Aeolensibus, Ionibus, Doriensibus conditae sunt, sub regibus aliquamdiu fuerunt ⁴⁾, donec paullatim regna ubique fere et in Graecia et in coloniis sublata sunt ⁵⁾. Huius rei causae quum alibi aliae essent, tum haec imprimis frequens fuisse videtur, quod reges insolentiores facti potestate sua immodeste uterentur et plus sibi licere vellent, quam impatiens dominationis populus aut nobilitas ferre posset ⁶⁾. Hinc illi aut plane amoti aut ita circumscripti, ut nomen tantum et speciem quandam dignitatis re-

1) Cf. Meursii Creta III c. 5 in.

2) Pausan. IX, 5, 8.

3) Vid. infra P. V §. 5.

4) Cf. Wachsmuth. I, 1 p. 147. Mueller. Dor. II p. 108 — 110. Lehnert de foedere Ionico p. 2. 21. 25. Plehn. Lesb. p. 46. 87.

5) De singulis parum constat quo tempore quae ratione regna sublata sint. In univers. cf. Wachsmuth. I, 1 p. 148.

6) Cf. Arist. Polit. V, 8, 22. Polyb. VI, 4, 8. 7, 6—9. Add. Plat. Legg. III, 690 D.

tinerent, imprimis quantum cum sacrorum administratione coniunctum esset ⁷⁾; summa autem re publica nobiles potiebantur ⁸⁾, plebe adhuc fere ubique invalida: quamquam in nonnullis civitatibus statim post regni abolitionem populare imperium institutum esse memoratur ⁹⁾.

§. XIV.

Nobiles gentes, *εὐπατρίδαι, εὐγενεῖς*, quae quidem principem in administranda republica locum hereditario iure obtinerent, licet haud ita multas disertius commemoratas inveniamus ¹⁾, fuerunt tamen sine dubio in plerisque olim civitatibus, antiqua stirpe regia aut heroica clarae avitisque opibus et dignitate pollentes. Sicubi autem antiquae huiusmodi gentes aut nullae aut pauciores essent quam quae rempublicam in potestate solae retinere possent, principatum ii occuparunt, qui maioribus agrorum possessionibus simulque armaturae genere praeter ceteros valerent: quo pertinent *γεωμόρων, ἱπποβοτῶν, ἱππέων* nomina ²⁾, quibus nominibus etiamsi proprie nihil nisi posses-

7) Arist. Pol. III, 9, 8.

8) Id. ib. IV, 10, 10. cf. Wachsmuth. p. 149 sqq.

9) Ut in Achaia a Polyb. II, 41, 5.

1) Ut Codridas s. Medontidas Athenis (vid. P. V §. 5.) Baechiadas Corinthi (Herod. V, 92. Pausan. II, 4, 4) Thespiadas Thespiis (Diod. IV, 29. 41. V, 15) Aleuadas Larissae (Buttm. in Comm. Acad. Boruss. ann. 1822. 23.) Scopadas Pharsali (Schneider. ad Arist. Polit. V, 5. Addend. p. 490. Kortüm, p. 81) Androclidas Ephesi (Strab. XIV, 1 p. 633.) Basilidas Erythris (Arist. Polit. V, 5, 4.) Penthilidas Mytilenae. (Id. V, 8, 13.) Aliorum nomina, sed nomina tantummodo, vid. ap. Wachsmuth. I, 1 p. 150 sq

2) *Γεωμόροι* commemorantur Sami, (Plut. Quaest. Gr. no. 57. cf. Thucyd. VIII. 21. Panofka, Res Samior. Herol. 1822. p. 83.) Syracusis (Herod. VII, 155. Marm. Par. ep. 36. Boeckh. C. I. II p. 317) et alibi. Cf. Ducker. ad Thuc. I. J. Valcken. ad Herod. V, 77. VI, 22. Wesseling. ad Diodor. tom. IV p. 297 Bip. — *ἱπποβοτῶν*, ap. Chalcidenses Euboeae (Herod. V, 77. VI, 100 cf. Arist. Polit. IV, 3, 2. Strab. X, 1 p. 447) *ἱππεῖς* apud Eretrias aliosque multos. Arist. Pol. V, 5, 10. Wachsmuth. I, 1 p. 155.

siones et equestris militia significantur, tamen quum fere opes in iisdem gentibus ac familiis conservari solerent, propter hanc ipsam causam etiam γειμύρων, ἱπποβοτῶν et ἱππίων hereditaria exstitit nobilitas. Ac paucae olim erant civitates, quarum non in agris potissimum opes consisterent. Ubi autem efflorescente mercatura rebusque maritimis aliud genus divitiarum ortum est, ad quod cuiuslibet industria et sollertia facilius pervenire posset, ibi, posteaquam multi praeter fundorum possessores ditati erant, τιμωρχαίαν s. τιλοτονρχαίαν existere necesse erat eiusmodi, quae e census magnitudine civium iura definiret³⁾: idque aliquanto maturius quam in ipsa Graecia in coloniis evenit, quippe in quibus mercatura opesque citius efflorescerent, multaeque earum causarum deessent, quae hereditariae stirpium nobilitatis potentiam et auctoritatem in Graecia diutius stabiliebant⁴⁾. In iis autem civitatibus, quas devictis in Peloponneso Achaeis Dorienses instituerunt, novum quoddam genus hereditariae nobilitatis ex eo ortum est, quod victores potestatem in re publica aut omnem aut pleramque sibi suisque posteris propriam fecerunt, veteribus incolis in deteriorem condicionem abiectis⁵⁾. Neque admodum dissimilis nobilitas etiam in coloniis quibusdam exstitit, quum qui primi e metropoli deducti erant horumque posterii rempublicam soli administrabant, ex-

3) Hinc rei publicae principes οἱ πλούσιοι, οἱ εὐποροί, οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες, Pausan. III, 8, 2. οἱ παχίης. Herodot. V, 30: quamquam haec nomina de utroque genere divitiarum dici possunt. Prorsus incerta utrum ad generis nobilitatem an ad divitiarum honorem pertineant, haec sunt: οἱ γνώριμοι, οἱ ἐπιεικείς, οἱ χυρῆνες, οἱ ἀριστοί, οἱ καλοὶ κάγαδοί aliaque, quorum exempla vid. ap. Kortuem. p. 14 sq. Wachsmuth. I, 2 p. 439. Wesseling. ad Diod. tom. I p. 534. Held. ad Plutarch. Timol. p. 310. Cf. et Aristot. Polit. IV, 6, 2: δοκοῦσαν ἔχειν οἱ εὐποροὶ ὧν ἔπαιον οἱ ἀδικούντες ἀδικούν, ὅθεν καὶ καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ γνωρίμους τοῖτους προσαγορεύουσιν.

4) Cf. H. Leo, Histor. univ. I p. 189. Heeren. Ideen. III, 1 p. 148.

5) Vid. Mueller. Dor. II p. 21 — 32. 53. 57 sq.

clusis iis qui aut aliunde accesserant aut posteris temporibus recepti erant⁶).

§. XV.

Quae autem civitates agriculturam potissimum et rustica opera tractabant, roburque in equitatu aut gravi armatura habebant, in his nobiles atque optimates fere urbes locaque munita tenere solebant¹), quo facilius plebem in potestate haberent, plebei autem in agris dispersi erant²), illorum magna quidem ex parte coloni et clientes. Contra ubi mercatura, res maritimae artesque urbanae florebant, ibi etiam plebis multitudinem in ipsis urbibus habitare necesse erat: eaque ipsa multitudinis congregatio plerumque nonnihil faciebat ad frangendam paucorum potestatem³). Ceterum omnis ubique populus in tribus et phratrias descriptus; sed non eadem ubique ratione. Aut enim aliae erant nobilium aliae plebis tribus, aut eadem utrorumque. Illud ibi maxime factum, ubi diversarum utrique stirpium erant: hoc ubi aut una omnium stirps, aut si qui advenae accesserant, hi tamen in unum cum indigenis coaeruerant⁴). Atque hic etiam qui non optimo iure

6) Aristot. Polit. IV, 3, 8. V, 2, 11. Polyb. XII, 5, 6—8. Strab. VI, 1 p. 257. cf. Mueller. l. l. p. 61 sqq.

1) Hinc Etym. M. p. 395, 50: *στρατιώδης αὐτὸν τὸ ἀπὸ στρατοῦ*. Cf. Mueller. Dor. II p. 71.

2) Aristot. Polit. V, 8, 7. VI, 2, 8. Plut. Quaest. Gr. no. 1.

3) Arist. l. l. IV, 4, 1. VI, 2, 7. Cf. Wachsmuth. I, 1 p. 162.

4) Diversas advenarum et indigenarum tribus multis locis invenimus, velut Argis et alibi tres Doriensium, Hyllenses, Dymanes, Pamphylos, cum una Hynethia, quae fuit non Dorica. cf. Steph. Byz. s. v. *Δωριῶν*. Boeckh. Corp. Inscr. no. 1130. 1131. cf. p. 579. Mueller. Aegin. p. 140. item Sicyone tres Doricas, unam Aegialensium. Herodot. V, 68. Porro quae Cyzici commemorantur sex tribus, harum quattuor Ionicas fuisse nomina ostendunt Geleontum, Hopletum, Aegicorensium, Argadensium; reliquae duae *Βωπεί* et *Οβρωί* diversae stirpis erant. Vid. Inscriptt. ap. Caylus. Recueil d'antiquités tom. II tab. 59 sqq. Similis tribuum ratio apud Milesios fuisse videtur. Boeckh. Corp. Inscr. II p. 554. Apud Ephesios quinque tribus commemorantur (Steph. Byz.

civitatis gaudebant, erant tamen cum optimatibus ipso stirpis et cognationis vinculo et sacrorum tribulium, curialium, gentilitiorum communione arctius coniuncti, cuius coniunctionis ne extranei participes fierent, sedulo plerumque caveri solebat: quamobrem pro civibus non habebantur, nisi qui civibus orti essent⁵⁾. Contra ubi alia nobilium, alia reliquae multitudinis stirps, ibi haec nonnunquam ne civium quidem loco erat. Atque huius duplex genus invenimus: alterum eorum, qui liberi quidem erant suaeque bona possidebant, sed tributa tamen imperantibus pendebant remque publicam aut nullam aut illorum imperio subiectam habebant, quales *πεπλοιοι* appellari solent⁶⁾: alterum autem eorum, qui ne liberi quidem erant, sed tanquam glebae adscripti dominorum aut rei publicae agros colebant, quales erant, qui apud Spartanos Helotae, apud Thesalos Penestae vocantur⁷⁾. Rursus aliud erat in

s. v. *Βίρρα*, ubi pro *βουλῇ* scr. *γουλῇ*.) diversarum stirpium. Cf. Lehnert. de foed. Ion. p. 7. Alia exempla vid. ap. Wachsmuth. II, 1 p. 15—17. Quamquam de harum omnium iuribus et conditione parum constat. Nonnullis in civitatibus diversarum stirpium homines statim ab initio pari inter se iure fuisse dicuntur, ut Corinthi et Sicyone. Cf. Mueller. Dor. II p. 59. 60. De aliis cf. loc. a Wachsmuth. cit. I, 1 p. 164.

5) Cf. Aristot. Polit. III, 1, 9: *ἐπὶ πολλῶν δὲ πόλεων τὸν ἐξ ἀμφοτέρων πόλεων καὶ μὴ πατρὸς μόνον, οἷον πατρὸς ἢ μητρὸς*. Sed in quibusdam tamen civitatibus cives habebantur etiam qui alterutro parente cive nati essent. Vid. Meier. de bon. damn. p. 73. Extranei rarius olim ubique in civitatem recepti. Wachsmuth. l. l. p. 165. 166.

6) Vid. Mueller. Dor. II p. 21 — 32. 53. 57 sq. et quae a nobis infra de Spartanis et Cretensibus dicuntur. Non semper autem eodem sensu *πεπλοιοι* dicuntur: veluti quum Thespieae aliaeque Boeotiae urbes *πεπλοιοι* Thebarum dicuntur, Xenoph. Hellen. V, 4, 46 non videtur nisi foedus iniquum significari, ex quo Thespienses Thebanorum principatui subiecti erant. Similis ratio erat Triphyliorum erga Eleos Xen. l. l. III, 2, 23. multorumque Thesaliae populorum erga Thessalos. Cf. infra P. VI. cap. 5.

7) De Helotis vid. P. IV §. 4. 5. de Penestis VI, 5 §. 1. Similis condicio fuit Maryandynorum apud Heracleenses ad Pontum. Plat. Legg. VI p. 776. D. ibiq. Ast. p. 322, qui etiam *ἀποδοποι* dicti a pensionibus quas dominis ferebant, Athenae. VI p. 263 E. Fortasse etiam Cyllicranum apud Heracleenses Trachinies,

quibusdam civitatibus genus hominum, qui non quidem privatis aut rei publicae, sed deo alicui et templo serviebant certasque pensiones et operas praestabant, ceteroquin liberi, a re publica tamen et ipsi exclusi⁸⁾).

§. XVI.

Qui autem cives erant optimo iure, hi rei publicae administrationem tractabant in conciliis, magistratibus, iudiciis. Concilia erant ex optimatibus certo numero in perpetuum aut creatis aut hereditario iure admissis¹⁾. Huiusmodi concilia plerumque *γερονσίας*, rarius *βουλῆς* nomine appellantur²⁾. Nam *βουλῇ* solet fere in annum tempus non ex optimatibus sed ex universis civibus creari³⁾: et quae ad populare imperium magis vergebant res publicae, hae nonnunquam utroque conciliorum genere, *γερονσία* et *βουλῇ*, uti solebant⁴⁾, atque

de quib. vid. Polemon. ap. Athen. VI p. 271. Pelasgorum apud Italiotas. Steph. Byz. s. v. *Χίος*. Cillicyriorum apud Syracusanos. Mueller. Dor. II, p. 62. Gymnesiorum apud Argivos. Id. ib. p. 55. cf. P. IV §. 2, 5. De Cretensium servis vid. infra P. IV, 2 §. 3.

8) Cf. Hirt, Boeckh, Buttmann: Die Hierodulen. (Berolin. 1818) impr. p. 51. Mueller. Dor. I p. 43. 255.

1) Ita ducentorum senatus apud Corinthios erat e solis Bacchiadis. Herodot. V, 92. apud Eleos nonaginta senatores perpetui e certis tantum familiis et fortasse iure hereditario. Aristot. Polit. V, 5, 8. apud Cnidios sexaginta perpetui ex optimatibus creati, qui *ἀμνήμονες* dicebantur. Plut. Quaest. Gr. no. 4. apud Epidaurios collegium virorum centum et octoginta, qui rursus e suo numero aliquot *ἀρτίονες* creabant, quorum unus quisque, ut videtur, magistratu aliquo fungebatur, omnes autem coniuncti minoris cuiusdam senatus loco erant. Plut. l. l. no. 1. apud Massilienses sexcenti ex optimatibus senatores erant perpetui, *πρωτογχοι* dicti: ex his rursus quindecim tanquam minor quidam senatus, eorumque tres praesides. Strab. IV, 1 p. 179. In univ. cf. Hüllmann, Staatsrecht des Alterth. p. 328.

2) *Γερονσία* (*γερόφια*, *γερωφία*, *γερονχία*, *γερωνία*). Arist. Polit. II, 7, 3. 5. Mueller. Dor. II p. 91. Tittmann. p. 419.

3) Hinc *βουλὴν δημοτικὴν* dicit Arist. VI, 5, 13.

4) Exempla vid. ap. Tittmann. p. 481. Huc pertinet etiam Argis *ἡ βουλῇ* et praeter hanc *οἱ ἐγδοήκοντα*. Thuoyd. V, 47. et Athenis quoque senatus *Ἀρεοπαγίτικος* et senatus quingentorum.

etiam omnium civium conventus convocare, qui res a senatu propositas aut sciscerent aut antiquarent⁵⁾, ita tamen ut ipsi nihil novi statuere possent. In nonnullis tamen civitatibus erat quidam inter senatum, qui pauciorum tantummodo est, et universi populi conventus intermedium, quum comitia non omnium, sed certorum tantummodo civium convocarentur, quales *σύνκλητοι* dicuntur⁶⁾. Ubi autem summum rei publicae consilium penes pauciores ex optimalibus erat, hi *πρόβουλοι* vocari solent, iisque et *γερονσία* et *βουλή* et conventus etiam totius civitatis subiuncti esse possunt⁷⁾.

§. XVII.

Magistratum, qui vel senatus decreta populi scita vel iura moribus aut legibus sancita vel quae in quaque rei publicae parte ad tuendum civitatis statum bonumque publicum necessaria videantur, etiamsi legibus ac decretis non praescripta sint, exequenda et perficienda curent, quaeque

5) Aristot. IV, 11, 10. cf. Wachsmuth. I, 1 p. 189.

6) Aristot. III, 1, 7: *ἐνίας γὰρ οὐκ ἔστι δῆμος οὐδ' ἐκκλησίαν νομίζουσιν ἀλλὰ συνέκλητους*. Tales fuerunt *ἐπικλητοι* illi, quos Lysimachus Ephesi instituit, Strab. XIV, 1, 21; tales etiam *οἱ πεντακσύλαιοι* Atheniensium ad finem belli Peloponnesiaci. Thucyd. VIII, 97. neque diversum Maliensium institutum, apud quos *ἡ πολιτεία* (h. e. cives optimo iure.) *ἦν ἐκ τῶν ὠπλιτευσκόντων*. Aristot. IV, 10, 10. Et *χίλιοι* quoque Locrensiū Epizephyriorum eiusmodi *σύνκλητοι* fuisse videntur. Polyb. XII, 16, 10. Demosth. in Timocr. p. 743. Tamen Crotoniatarum *τοὺς χίλιους* Iamblich. vit. Pyth. s. 45 et Porphy. vit. Pyth. s. 18 *γέροντας* dicunt ex Dicaeearcho. Iamblichus s. 160 etiam ecclesiam commemorat in qua nihil agi potuerit nisi ex illorum mille virorum auctoritate. Cf. Krische, de Pythagora p. 15 sq.

7) Ita *πρόβουλοι* a Plutarcho vocantur sexaginta Cnidiorum senatores Quaest. Gr. no. 4. Etiam quindecimviri in senatu Massiliensium videntur *προβούλων* loco fuisse, Praeterea *πρόβουλοι* commemorantur apud Megarenses. Schol. Aristoph. Acharn. 763, et Athenis quoque aliquando *προβούλους* fuisse infra videbimus. In univ. cf. Arist. Polit. IV, 11, 10: *ἀρχαῖον οἶον ἐν ἐνίας πολιτείαις ἐστὶ οὗς καλοῦσι προβούλους καὶ νομοφύλακας· καὶ περὶ τούτων χρηματίζων περὶ ὧν ἂν οὗτοι προβουλευώσων*. Id. ib. 12, 8. *ὅπου μὲν ἀμφω αὐταὶ αἱ ἀρχαὶ, οἱ πρόβουλοι καθιστάσων ἐπὶ τοῖς βουλευμασί*. Add. VI, 5, 8. 13.

opus sint imperent, imperiisque cives obsequi cogant¹⁾, non unum in civitate genus esse debere manifestum est²⁾. Potest tamen omnis magistratuum procuratio ad haec potissimum genera revocari: primum ut externa vitae subsidia, qualia sunt agri, pascua, silvae, metalla, portus, mercatura, opificia, reditusque a re publica percipientes curent atque custodiant, acceptique et expensi rationem conficiant: porro ut rem militarem administrent, milites conscribant, instruant, exerceant iisque imperent: ut senatus populi concilia convocent, sententiaeque dicendae et suffragii ferendi rationem moderentur³⁾: ut iudiciis praesint publicis privatisque: ut disciplinam publicam regant: denique ut rem divinam pro civitate faciant: eaque genera rursus possunt in plures species dividi et aut a diversis singula hominibus, aut ab iisdem plura simul administrari⁴⁾. Fieri autem etiam potest, ut iidem et magistratum suum quisque gerant, et coniuncti omnes de summa re publica consultant ac decernant, ita ut magistratum collegium pro consilio sit rei publicae⁵⁾. Sed summi in civitatibus, quae paucorum potestate reguntur, magistratus ii esse solebant, qui simul et consilio rei publicae praessent et rerum

1) Cf. magistratus definitionem ap. Arist. Polit. IV, 12, 3. add. VII, 4, 7. Cic. de legg III, 1, 2. Ullrich. üb. die Eilfmänner p. 257 et impr. C. F. Hermann. quaesit. de iure et auctoritate magistratuum apud Athenienses p. 33 sq.

2) Aristot. Polit. VI, 5, 2 sqq.

3) Aristot. l. l. §. 10: τὸ συνάγον τὸ κύριον τῆς πολιτείας. §. 12: αἱ περὶ τὸ βουλευόμενον περὶ τῶν κοινῶν. Hanc ἀρχὴν §. 10 dicit τὴν μάλιστα κυρίαν πάντων. ἡ γὰρ αὕτη πολλάκις ἔχει τὸ τέλος καὶ τὴν ἐισφοράν.

4) Arist. IV, 12, 4. 5. — Nonnullis magistratibus propter negotiorum multitudinem etiam assessores (παρεδροί) addi solebant, quibus partem rerum administrandarum demandare possent. (Vid. infra de Ath. r. p.) Et tales fuisse credo τοὺς παρασώτους quoniam Aristoteles mentionem fecit in Methonensium πολιτικῇ. Athenae. VI, 27 p. 235. E.

5) Aristot. IV, 11, 3: βουλευόμεναι αἱ συναρχαὶ συννοῦσαι. Apud Epidaurios eos magistratus, qui ἀρχῖνοι vocantur, senatus cuiusdam minoris loco fuisse supra vidimus §. 16, 1.

divinarum pro civitate procurationem iudiciorum-
que gravissimorum moderationem, nonnunquam
etiam summum imperium militare haberent. Hi
vel *ἄρχοντες* vocabantur⁶⁾, communi omnium no-
mine ipsis tanquam proprio tributo, vel *βασιλεῖς*⁷⁾,
vel *πρυτάνεις*⁸⁾, *κόσμοι*⁹⁾, *δημουργοί*¹⁰⁾, *ἄρτυνοι*¹¹⁾.

6) Arist. Polit. VI, 5, 11.

7) Id. ib. *Βασιλεῖς* invenimus apud Mitylenaeos, Pittaci tem-
pore. Theophrast. ap. Stobae. tom. II p. 201 Gaisf., in Ionia
Bacchylid. ap. Ioann. Sicel. in Walz. Rhett. Gr. VI p. 241, apud
Theraeos. Herod. IV, 150. in Samothracia. Boeckh. Corp. Inscr.
t. II p. 180. apud Cumaeos. Plut. Quaest. Gr. no. 2. Delphis. ib.
n. 12. apud Siphnios. Isocr. Aeginet. c. 17. Chalcedone. Caylus,
recueil d'ant. II, 55. Cyzici. ib. 71. 72. Argis. Herod. VII, 149.
Megaris. Boeckh. C. Inscr. I p. 559. Tarenti. Herod. III, 136. cf.
Lorentz. de civit. vet. Tarent. p. 32. Atheniensium quoque ar-
chontes perpetuos *βασιλεῖς* appellatos infra videbimus. Ceterum
ex illis quos commemoravi multi etiam serioribus temporibus fue-
runt, potestate exigua aut nulla, et tantum sacrorum causa creati,
quemadmodum etiam apud Athenienses e novem archontibus is
qui sacris praeerat *βασιλεὺς* nomen retinebat.

8) *Πρυτάνεις* erant apud Corinthios, ubi unum quotannis Bac-
chiadae e suo numero creabant. Diodor. fr. 2 lib. VII. apud
Coreyraeos, Milesios, Eresios, Mitylenaeos (Stobae. Gaisford. tom.
II p. 201) Tenedios, Pergamenos, Coos, Rhodios, Crotoniatas
aliosque. Cf. Casaub. ad Athen. XV, 19 p. 700 D. Spanhem. de
Vesta et prytan. in Graevii thesaur. tom. 5. van Dale diss. anti-
quitt. et marm. illustr. p. 389. Wesseling. ad Diod. tom. IX p.
489. Bip. Boeckh. Corp. Inscr. II p. 189. Plehn. Lesbiac. p. 93.
Panofka res Sam. p. 84. Mueller. Dor. II p. 134 sqq. Wachsmuth. I, 1 p. 194 sq. Sed horum quoque plerique posterioribus
temporibus exigua potestate et in sacris potissimum occupati
erant, quae fiebant *ἐν τῷ πρυτανίῳ* h. e. *ἐν τῇ κοινῇ τῆς πόλεως ἐστία*.
Vid. Spanhem. l. l. et ad Callimach. hymn. in Cer. v. 129. Dis-
sen. ad Pind. Nem. XI, 1 p. 471. Wachsmuth. II, 2 p. 118. Non-
nulli tamen diu satis potestatis retinebant, quod de Milesiorum
prytanibus Aristot. ait. V, 4, 5. cf. de Rhodiis Liv. 42, 45, 4. De
nominis originatione a *πρῶτος* cf. Welck. Prolegg. ad Theogn. p.
XXXIII.

9) Apud Cretenses. de quib. infra dicetur. *Κοσμόπολις* apud
Locros Epizephyrios. Polyb. XII, 16.

10) Apud Eleos, Mantinenses, Asinaeos. Thuc. V, 47. Muel-
ler. p. 141. 3. Achaeos. Polyb. XXIV, 5, 16. Plut. Arat. 43. Argi-
vos et Thessalos. Etym. M. p. 265, 45. Zonar. s. v. Epidamiurgi
apud Potidaeatas. Thuc. I, 56. Cf. Schneid. ad Arist. Polit. IV,
3. 4. V, 8, 3. Boeckh. ad Corp. Inscr. I p. 11.

11) Epidauri. Plut. Quaest. Gr. no. 1. Argis. Mueller. Dor.
II p. 140.

Creabantur autem magistratus aut in perpetuum, aut in certum quoddam tempus ¹²⁾: aut e certis quibusdam familiis ¹³⁾, aut ex omni nobilitate, aut ex iis, qui censum haberent: creandorumque magistratuum ius aut penes eosdem erat, ex quibus creabantur, aut penes plures, genere aut censu praecipuos, aut etiam penes universum populum ¹⁴⁾. Nonnunquam tamen summi magistratus non suffragiis creabantur, sed aut hereditate ¹⁵⁾ aut sortito e certis familiis et gentibus capiebantur ¹⁶⁾. Administrati autem muneris rationem reddere fere omnes oportebat, aut apud certos quosdam magistratus ac iudices propter id ipsum constitutos ¹⁷⁾, aut in senatu ¹⁸⁾, aut etiam in maioribus conciliis eorum, qui optimo iure cives erant ¹⁹⁾.

§. XVIII.

Iudiciorum, pro iudicandarum rerum varietate, tria maxime genera statui possunt, unum de controversiis privatorum, alterum de criminibus a privatis aut contra privatos aut contra rem publicam commissis, tertium de magistratuum in administrando

12) Cf. Arist. Polit. IV, 12, 1.

13) Velut Prytanes Corinthiorum e Bacchiadis, Atheniensium archontes, etiam postquam hereditarii esse disierant, aliquamdiu e Codridis.

14) Aristot. V, 6, 5. II, 8, 5. IV, 12, 10. III, 3, 4. Idem IV, 10, 10 de Maliensibus: ἡ μὲν πολιτεία (cives c. suffragio) ἦν ἐκ τῶν ἀπλιτενκόπων, τὰς δ' ἀρχὰς ᾗσαντο ἐκ τῶν στρατευομένων. Singulare fuit aliquando Megarensium institutum, qui magistratus creabantur ex τῶν συγκρατελδόντων καὶ συμμαχισαμένων πρὸς τὸν δήμον. Id. IV, 12, 10.

15) Δυναστεία, ὅταν παῖς ἀντὶ πατρὸς ἐσθῇ. Arist. IV, 5, 1.

16) Id. IV, 12, 12.

17) Hi εἰδῆνοι, λογισταί, ἑπιστάται, συνήγοροι, ἀπόλογοι vocantur. Arist. VI, 5, 10. Boeckh. Corp. Inscr. II p. 184.

18) Id. e. c. Spartae factum videbimus de regum delictis.

19) Aristot. III, 6, 7. II, 9, 4, ex quo loco colligi potest, etiam in aristocraticis civitatibus nonnullis hanc potestatem populo concessam fuisse.

munere delictis¹⁾. Atque de his quidem aut a senatu aut a populo aut ab iis quos modo commemoravimus magistratibus iudicari solebat. Criminum autem, quae quidem graviora essent et capitis poena aut exilio aut bonorum publicatione vindicanda, imprimis si ad ipsam rem publicam pertinerent, vix unquam aliud quam senatus aut populi iudicium fuit²⁾: de caedibus vero, utpote quarum expiatio et vindicta cum religione coniuncta videretur, ubique aut senatus aut collegium quoddam maximae dignitatis iudicasse videtur: denique de privatis controversiis delictisque levioribus in civitatibus paucorum imperio administratis multo saepius singuli magistratus, quam iudicum collegia iudicare solebant³⁾: si qua autem erant eiusmodi collegia, in haec aut optimates tantum admittebantur⁴⁾, aut si etiam plebeiis aditus dabatur, provisum tamen erat, ne horum numerus optimatum auctoritati officere posset⁵⁾.

§. XIX.

Retinendae autem in optimatum potestate rei publicae quum duae res maxime necessariae sint, primum ut divitiae opesque eorum quam integerrimae conserventur, deinde ut moribus atque animo ad tuendam dignitatem suam idonei et cetera mul-

1) Aliam divisionem, sed quae cum nostra facile conciliari possit, Aristot. proponit Polit. IV, 13, 1—3.

2) Hanc ob causam Aristot. Polit. IV, 12, 1, postquam rei publicae administrationem distribuit in τὸ βουλευόμενον, τὸ περὶ τὰς ἀρχὰς et τὸ δικάζον, τῷ βουλευομένῳ hoc tribuit, ut consultet quum de aliis rebus tum περὶ θανάτου καὶ γυνῆς καὶ δημεύσεως καὶ τῶν ἐθ-
συνῶν.

3) Ita de Spartanis (et Carthag.) Aristot. III, 1, 7. Et Athenis quoque olim οἱ ἀρχόντες ἀποτελεῖς ἐποιοῦντο τὰς δίκας. Suid. s. v. ἀρχων. Diog. Laert. Solon. c. 38.

4) Singulare est quod Arist. V, 5, 5 de Heraclea Pontica narra-
τα δικάστηρια non fuisse ἐκ τοῦ πολιτεύματος h. e. non ex iis civibus qui ius honorum et suffragii habereant.

5) E. g. ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις ζημίαν τοῖς ἐπὶ πόρῳ τάττονται ἐὰν μὴ
δικάζωσι, τοῖς δ' ἀπόρῳς οὐδὲνα μισθόν. Arist. IV, 7, 2.

titudine praestantiores sint ¹⁾, harum rerum alteri in quibusdam civitatibus, quarum opes potissimum agrorum possessionibus consistebant, eo provisum erat, quod venum dari aut aliquo modo abalienari patrimonialia non licebat ²⁾. altera autem nimis saepe negligebatur. Nam quod unum huc maxime pertinet, disciplinae publicae cura ³⁾, haec aut nulla erat, aut non qualis esse debebat ⁴⁾. Quamquam *παιδονόμους* in multis civitatibus fuisse novimus, qui puerorum, *γυναικονόμους*, qui mulierum vitam inspicerent ac regerent ⁵⁾: de educatione, tamen puerorum atque institutione accuratius apud Cretenses tantummodo et Spartanos cautum fuisse videtur ⁶⁾, apud quos etiam virilis aetatis mores custodiebantur ab Ephoris, quemadmodum Athenis olim ab Areopago, Romae a censoribus. Ceterum hoc dubitari non potest, quin ubique eorum qui magistratus atque honores caputuri erant, *δοκιμασία* quaedam instituta fuerit, quae etiam mores et vitae genus examinaret, et qui indigni propter flagitia aut delicta viderentur, excluderet. Atque apud Thebanos aliquando sancitum erat, ne quis honores caperet, nisi qui per decennium forensi quaestu et vilibus opificiis absti-

1) Cf. §. 5.

2) Aristot. II, 4, 4. VI. 2, 5. — Idem II, 4, 3 etiam de definiendo liberorum numero loquitur, ne nimis multae ac minutae fiant patrimoniorum partes; sed legibus neque hac de re cautum usquam fuisse videtur, neque ut primogenitorum tantum hereditas esset, exclusis minoribus. De Spartanorum instituto vid. P. III, 1 §. 7, 9. Sed exponere liberos ad vitandam patrimoniorum distractionem ubique licitum fuisse videtur praeterquam Thebis. Aelian. V. H. II, 7.

3) Aristot. VIII, 1, 1.

4) Id. ib. et V, 7, 8 et 20. Xenoph. Cyrop. I, 2, 2. Cf. Hegewisch, ob bei den Alten öffentl. Erziehung war. Alton. 1811. 8. Koenig de publica educatione, in Opuscul. p. 66 sq. et 81 sq.

5) Aristot. IV, 12, 9. VI, 5, 13.

6) Charondam tamen Diodor. XII, 12 sanxisse scribit τῶν πολιτῶν τοὺς υἱοὺς ἅπαντας μανθάνειν γράμματα χορηγούσης τῆς πόλεως τοὺς μισθοὺς τοῖς διδασκάλους.

nisset⁷⁾, qua re simul hoc cavebatur, ut a locupletioribus tantum magistratus caperentur, simul ut horum quoque ii arcerentur, qui tractandis eiusmodi negotiis aliquam labem animi contraxissent.

§. XX.

Labefactabatur autem paucorum imperium variis ubique de causis¹⁾, quarum una imprimis latissime patebat, si populus, virium suarum sibi conscius, paucorum dominationem minus patienter ferre videretur, illi autem ad frangendos eius animos gravius imperium exercerent atque in administranda re publica non iam id sequerentur, quo omnium utilitati consulere, sed quo suas opes augerent plebe debilitata et oppressa²⁾; qua re fieri non potuit quin plebs magis in dies ab optimatibus abalienata novarum rerum cupiditate incenderetur. Opportunitates autem rebus novandis aliae alibi extiterunt, quas enumerare longum est³⁾, omnesque Graeciae civitates, imprimis inde a saeculo septimo, multis magnisque inter optimates ac plebem certaminibus intestinisque seditio-nibus concutiebantur, eo plerumque eventu, ut aut homines factiosi plebis defendendae⁴⁾ aut discordiae componendae specie regno ipsi per vim aut dolum polirentur, aut ut partium consensu unus vir, cuius probitati et sapientiae omnes confiderent, civitati vel in certum quoddam temporis spatium vel quoad viveret praeficeretur eique res publica ordinanda committeretur. Hi αἰσυνήται vo-

7) Aristot. III, 3, 4. VI, 4. 5. Idem III, 2, 8 in universum testatur: οὐ μετέχον οἱ δημοσφροῖ τὸ παλαιὸν ἀρχῶν, πρὶν δῆμον γενέσθαι· et 3, 2: ἡ δὲ βέλτιστη πόλις οὐ ποιεῖται βάνανσον πολλήν.

1) Aristot. V, 5 et 6. Polyb. VI, 8, 3—6.

2) Imprimis in iure dicendo, nullis adhuc scriptis legibus, quae magistratum arbitrium frenarent. Inde ortum ubique scriptarum legum desiderium.

3) Vid. Aristot. II. II. et V, 2 8. ib. 10, 6. III, 10, 8.

4) Id. V, 8, 2—4.

cabantur⁵⁾, ex quorum numero licet unus tantum Pittacus diserte ab historicis commemoretur⁶⁾, qui Mitylenaeorum rem publicam, diuturnis seditionibus et tyrannorum quoque factionibus perturbatam, salubribus institutis ordinasse dicitur, fuerunt tamen haud dubie etiam alii complures in multis Graeciae civitatibus⁷⁾, et simillimi certe aesymnetis etiam ii dicendi sunt, quibus propter turbatum rerum publicarum statum summi magistratus cum legum describendarum potestate mandabatur, Draco, Solon, et qui primus omnium scriptas leges tulisse fertur, Zaleucus Locrus eiusque aetati suppar Charondas Catanensis⁸⁾.

§. XXI.

Tyrannorum autem dominatio, utpote contra leges institutaque maiorum per vim aut astutiam

5) Id. III, 9, 5: (εἶδος μοναρχίας) ὅπερ ἦν ἐν τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν οὗς καλοῦσιν αἰσυνήτας. ἐστὶ δὲ τοῦθ' ὡς ἀπλῶς εἰπεῖν αἰρετὴ τυραννίς. — ἤρχον δὲ οἱ μὲν δια βίου τὴν ἀρχὴν ταύτην, οἱ δὲ μίχοι τῶν ἀρισμίων χρόνων ἢ πράξεων. cf. IV, 8, 2. III, 10 extr. Dionys. A. R. V, 73. De nomine vid. Hesych. s. v. c. intt. Add. Welcker. Nachtrag zur Trilogie p. 252. Tittmann. p. 76 sq. Ebert. dissertt. Sicul. p. 17 sq. Neumann. ad Arist. rer. publ. fragm. p. 122. — Fuerunt autem etiam ordinarii magistratus in quibusdam civitatibus αἰσυνήτας dicti, velut apud Cumaeos teste Aristot. ap. Etym. M. p. 39, 16. Teiorum αἰσυνήτης, quem inscriptio commemorat Corp. Inscr. no. 3044 tom. II p. 628 extraordinarius fuisse videtur, cum Romanorum dictatore comparandus.

6) De Pittaco vid. Aristot. IV, 8, 2. Dionys. A. R. V, 73. Strab. XIII p. 917. Plutarch. Solon. c. 14. Diog. Laert. tom. I p. 50 Hueb. Plehn. Leabiac. p. 46 et 88. Matthiae ad Alcaei fragm. p. 1. 2. 15. Mueller. in Museo Rhenano I p. 290.

7) Pittaco Phoebiam Samium, Chaeremonem Apolloniaten, quin Periandrum quoque Corinthium adiungit Theodorus Metochita p. 668. Sed plures fuisse Aristotelis et Dionysii verba manifestum faciunt.

8) De Zaleuco vid. Bentleii opuscul. p. 340. Heyn. opuscul. Acad. tom. II p. 2—73. Sainte Croix sur la législation de la grande Grèce, in Comm. Acad. Inscript. tom. XLII. De Charonda, Bentl. p. 354. Heyn. p. 76—120. 157—170. De utroque C. G. Richter, animadv. de veteribus legum latoribus. (Lips. 1791. 8) p. 7—29. Zaleucum primum leges scripto consignasse negavit nuper Nitzschius de histor. Homeri I p. 59. 64, contra quem bene disputatum est a Muellero in Diar. Gotting. 1831. p. 292.

parta, nullis proinde legum aut pactionum limitibus circumscripta, sed prorsus monarchica fuit longeque a veteribus regnis heroici temporis diversa¹⁾; ceterum multo magis plerumque optimatibus quam plebi infesta, quum ipsius tyranni nihil magis interesset quam ut nimias eorum opes frangeret plebemque ab iniuriis tutam praestaret²⁾. Fuerunt etiam qui imperio suo satis modeste uterentur, superbia et arrogantia erga privatos abstinere³⁾, artibus ac litteris maximo studio faverent, operibus publicis extruendis simul decus sibi ac splendorem, simul alimenta tenuioribus procurarent, leges etiam ferrent rei publicae salutare, bellisque strenue gerendis gloriam quaererent⁴⁾: quamquam minus plerumque haec rei publicae causa suscepta, quam quo magis populum sibi obnoxium haberent⁵⁾. Laborabat autem omne tyrannorum imperium, quamvis ceteroquin laudabile, hoc imprimis malo, quod non moribus patriis avitoque iure ac voluntario civium obsequio fulciebatur, sed quemadmodum partum iniuria erat, ita etiam retineri tantummodo per vim poterat. Hinc milites tyrannis mercenarii et satellites alendi⁶⁾, tributa civibus molesta imperanda⁷⁾, diffidendum fortissimo cuique et qui minus patienter unius imperium laturus videretur⁸⁾, ipsius etiam multitudinis animi suspiciose observandi, ne quid aut

1) Aristot. IV, 8. cf. Wachsmuth. I, 1 p. 279.

2) Aristot. V, 8, 2. ib. 4, 5.

3) Cf. de Pisistrato Aristot. V, 9, 21. Plut. Solon. c. 31. Thucyd. VI, 54. De Cypselo, Arist. V, 9, 22. de Gelone, Diodor. XI, 26, aliaque ap. Wachsmuth. p. 282.

4) Wachsmuth. p. 287. 288.

5) *ἢ ἐν χρόνῳ ἡγεμόνος ὁ δῆμος ᾗ*. Arist. V, 9, 5. Idem Periantrum *πολεμικόν* dicit §. 22. Quamquam historia bellicosos tyrannos vix alios commemorat quam Sicilienses. Cf. Thucyd. I, 17.

6) Aristot. III, 9, 4. Xenoph. Hier. 5, 3.

7) Aristot. V, 9, 5.

8) Id. ib. 8. et 8, 7.

aliorum instinctu aut virium fiducia et libertatis amore contra dominum moliretur ⁹⁾. Quod quum imperium non civium voluntate et amore, sed mercenariis copiis aut extraneis subsidiis niteretur, non poterat non fragile et infirmum esse. Accedebat ut plerique tyranni ipsius regni viliis corrupti insolentius, avarius, crudelius agerent, aut ut successores haberent iustrenuos, temerarios, luxuriosos, qui traditam a patribus potestatem paternis artibus retinere non possent ¹⁰⁾. Ita in Graecia tyrannides haud fere diuturnae erant, sed intra breve tempus subvertebantur ¹¹⁾, imprimis Spartanorum ope, qui optimatum semper fautores, promptique erant ad auxilia contra tyrannos ferenda ¹²⁾. Recuperata autem libertate in aliis civitatibus optimatum imperium, quale fuerat, restitutum, in aliis, ubi fractae horum opes erant plebsque creverat, popularis rei publicae forma invaluit.

§. XXII.

Ceterum per haec tempora in tam multiplicibus rerum publicarum conversionibus non mirum est exstitisse multos ubique viros sapientes, qui de optima ratione rei publicae constituendae et administrandae subtilius quaererent, artemque quandam et disciplinam civilis prudentiae mente conciperent. Ex horum numero imprimis fuerunt septem illi qui dicuntur sapientes, qui omnes praeter, Milesium Thalen, civitatibus suis praefuerunt legibusque latis aut administrata sapienter re pu-

9) Id. ib. 9, 2 sqq. Hinc etiam tyranni plebem urbanam metuebant et rusticis potissimum operibus populum occupari volebant. Cf. de Periandro Diog. Laert. I, 98. Heraclid. Pont. p. 8 Koel. de Pisistrato Meurs. Pisistr. c. 7. de Cephalleniorum quodam tyranno Heraclid. p. 19.

10) Aristot. V, 8, 20.

11) Id. ib. 9, 21 sqq. Enumerationem variorum in Graecia tyrannorum vid. ap. Wachsmuth. p. 274.

12) Plutarch. de malign. Herod. c. 21. cf. Thucyd. I, 18. Mueller. Dor. I p. 160.

blica gloriam adepti sunt ¹⁾. His etiam Epimenides Cretensis accensendus est, qui Solonem in ordinanda Atheniensium re publica auctoritate et consiliis non mediocriter adiuvisse dicitur ²⁾, neque minus ii, quorum supra mentionem fecimus, Zaleucus et Charondas, alique plures quorum obscurior fama est ³⁾. Insignis autem in hoc studio etiam Pythagoras fuit, qui quum sibi persuasisset, eam optimam esse rem publicam, quae in potestate esset optimorum, optimos autem non genere aut divitiis, sed virtute et sapientia censendos, adolescentes Italiae nobilissimos quam plurimos sibi conciliavit, quos quum disciplina et praeceptis ad omnem civilem humanamque virtutem et sapientiam informasset, auctor iis fuit rei publicae capessendae, plurimique eorum brevi tempore, quum communi omnes consilio coniunctisque opibus agerent, suarum quique civitatum principes facti sunt. Hi aliquamdiu rem publicam egregie administrarunt, donec gliscente in eos invidia et adversariorum calumniis plebe incitata foedissime omnes aut interempti sunt aut in fugam ire coacti ⁴⁾: civitates autem Italiae discordiis ac sedi-

1) Cicero de orat. III, 34. de re publ. I, 7. — De Solone, Pittaco, Periandro testimonia congerere non opus est. Chilonem Spartaë ephorum fuisse novimus e Diog. Laert. I, 3 p. 45 Huebn. et fuerunt qui ephoratum ab eo institutum opinarentur. Cleobulus Lindiorum legislator et tyrannus fuit. Plut. de El ap. Delph. tom. VII p. 514 Hutt. Clem. Alex. Strom. IV p. 523 B. Bias demique apud Prienenses plurimum potuit prudentia et eloquentia, Diog. Laert. I p. 58, et carmen quoque composuisse dicitur *πρὸς Ἰωνίας, τίνα μάλιστα ἀνὶ πόλιν εὐδοκίμοις*. ib. p. 59. Ceterum Thales quoque non remotum a re publica fuisse ostendit Herodot. I, 170. In univers. cf. Meiners. Geschichte der Wissensch. in Gr. u. R. I p. 44 sqq.

2) Plut. Solon. c. 12. Scripsisse etiam dicitur *πρὸς τῆς ἐν Κρήτῃ πολιτείας*. Diog. Laert. I p. 82 Huebn. Add. C. F. Heinrich, Epimenides aus Kreta. Leipz. 1801. 8.

3) Cf. Wachsmuth. I p. 198 sq.

4) De Pythagora et Pythagoreorum administratione rei publicae cf. Heyn. opuscul. Acad. II p. 186 sqq. Meiners, Gesch. der Wissensch. in Gr. u. R. I p. 401. 464. 469 sqq. Mueller. Dor. II p. 178. Welcker. Prolegg. ad Theogn. p. XLII, et im-

tionibus per multos annos concussae vix tandem statum quietum recuperare potuerunt, Achaeorum praecipue opera, ad quorum exemplum populare ubique imperium, sed temperatum illud neque immodicum, institutum esse videtur ⁵⁾.

§. XXIII.

Et apud Achaeos quidem popularis forma rei publicae statim post regnum abolitum obtinuisse dicitur ¹⁾; in aliis autem civitatibus tantummodo inchoata, mox, fractis praesertim per tyrannos optimatum viribus, plus paullatim incrementi capiebat, imprimis ubi res maritimae, opificia artesque urbanae maiorem plebis numerum in urbibus congregarunt ²⁾. Non mediocre autem postea momentum ad augendas plebis opes bella Persica habuerunt, primum propter navale genus belli, in quo quum robur civilatum in classiariis et nautis esset, plebeiis fere hominibus, hi fieri non potuit quin maiores spiritus sumerent atque etiam in re publica optimatibus obnoxii esse recusarent ³⁾. Praeterea multorum ex optimatibus opes belli damnis attritae, tenuiores autem non pauci praeda locupletati erant ⁴⁾. Ita paucorum imperia in plebisque civitatibus aut concussa aut prorsus subversa, iis imprimis, quae Atheniensium partes sequebantur: nam Spartani ubique plebis adversarii optimatum partes tueri solebant: qui autem neu-

primis A. B. Krische, de societatis a Pythagora in urbe Croton. conditae scopo politico. (Gotting. 1830. 4) p. 82 sqq.

5) Polyb. II, 39. cf. Mueller. p. 181.

1) Polyb. II, 41, 5.

2) Aristot. III, 8: ἐπεὶ δὲ καὶ μᾶλλον εἶναι συμβέβηκε τὰς πόλεις ἰσως οὐδὲ θύδιον ἐν γλυνσθαι πολιτείαν εἶσαν παρὰ δημοκρατίαν. Et ubicunque plures pagi in unam urbem contrahebantur (συνοπισμός, συμπολιςμός) plebis potentia crevit. Cf. ex. ap. Poppon. prolegg. Thuc. I, 2 p. 13; contra διοικισμός est dissolvendae democratiae. Kortuem. p. 131. Add. Wachsmuth. I, 1 p. 160 sqq.

3) Cf. Aristot. VI, 4, 3. V, 3, 5. VII, 3, 5.

4) Cf. Plutarch. Aristid. c. 13.

trorum socii erant, hi formas rei publicae varias pro varia locorum aut temporum condicione habebant. Quamquam difficile est, de singulis certi aliquid pronunciare, quum propter testimoniorum paucitatem, tum propterea quod admodum multiplicia sunt inter aristocratiam et democratiam temperamenta, multaque utrique communia instituta, ex quibus, ultra rei publicae forma praevaluerit, non satis certo dignosci possit⁵⁾.

5) Aristot. IV, 7, 4. — Laudanda est virorum doctissimorum, Tittmanni, Kortuemi, Wachsmuthi diligentia, qui de singulis Graeciae civitatibus quot poterant testimonia atque indicia congegesserunt; cavendum tamen ne nimis credule illorum de formis rerum publ. sententias, satis ceteroquin haud raro inter se diversas, amplectamur. Qui sobrie testimonia examinaverit, pleraque illos e coniecturis admodum incertis ne dicam hariolationibus posuisse intelliget. Quae certiora iudicari possunt haec fere sunt. Apud Thessalos nobilitas dominabatur, Aleuadae imprimis apud Larissaeos, Scopadae apud Craunonios et Pharsalios. Hi Persarum partes amplexi sunt, contra populi voluntatem (Herod. VII, 172.) Aliquando tamen apud Larissaeos res publica magis popularis extitit, magistratusque (*πολιτογύλαξ*) a plebe creati sunt (Aristot. V, 5, 5), multique in civitatem recepti peregrini. In Boeotia optimatum imperium diu perduravit. Bello Persico primo Thebis pro oligarchia *ισονόμων* extiterat *δυναστεία ὀλίγων ἀνδρῶν*, qui Persis se adiunxerunt (Thuc. III, 62); sed hanc Pausan. IX, 6, 1 opponit τῇ πατρίῳ πολιτείᾳ. Postea aliquando democratia fuit; sed hanc iam circ. ann. 456 post proelium ad Oenophyta eversam ab optimatibus esse Aristot. docet Polit. V, 2, 6. posteaque saepius variatum. Vid. infr. P. VI c. 5. Orchomeni equites rem publicam in potestate retinebant. Diod. XV, 79. Thespiis demuchi e nobili Thespiadarum gente (id. IV, 29), turpeque apud eos habebatur agri culturae aut opificiis operam dare. Heraclid. fr. p. 22 Koel. Plataenses iam ante bell. Pers. Athenienium socii facti popularem habebant r. p. formam. Megaris post Theagenis tyrannidem aliquandiu plebs dominabatur; dein multa inter plebem et optimates certamina, victoria varia, plerumque tamen optimatibus praevalentibus. Cf. Aristot. V, 2, 6. 4, 3. Thuc. IV, 74. V, 31. Welck. prolegg. ad Theogn. p. X - XIII. Corinthi plerumque optimatum potestas vigeat. Plut. Timol. c. 5. Dion. c. 53 Argis democratia praevalebat inde a bello Cleomenis I Spartanorum regis. Kortuem. p. 125 sqq. Epidauri et Aeginae optimates rem publ. administrabant. Mueller. Aegin. p. 133. In Arcadia populare imperium, velut Mantinea (Arist. VI, 2, 2) et Tegeae. Kortuem. p. 131. 135. In Elide optimatum imperium. Arist. V, 5, 8, sed, ut videtur, populariter temperatum, quum βουλῇ sexcentorum commemoretur. Thucyd. V, 47.

§. XXIV.

Est autem democratiae hoc maxime proprium, ut in administranda re publica omnes, qui quidem cives sint, aequabili iure et libertate utantur ¹⁾. Sed ipsa haec iuris aequabilitas duobus modis prorsus inter se diversis definiri potest, dignitate aut numero ²⁾. Et dignitate quidem, si quo quis plura ac graviora munia civilia sustinet, eo ampliores etiam administrandae rei publicae partes ei tribuantur: numero autem, si nulla dignitatis ratione habita pari omnes iure sunt ³⁾. Atque hoc ubi fit, ibi multitudinis rectius quam populi imperium esse dicemus ⁴⁾, estque haec quasi quaedam popularis imperii degeneratio: altera autem iuris distributio non potest non vel timocraticam vel aristocraticam efficere formam rei publicae. Nam quum graviora munia civilia ab iis sustinentur, qui facultatibus maxime pollent, tenuiores autem leviora tantummodo sustinent, ibi non iniquum videri potest, in administranda quoque re publica ampliores esse ditiorum quam pauperiorum partes: quamobrem descriptis e censu classibus civium quemadmodum munia ita etiam iura pro por-

1) Arist. IV, 4, 2: *εἰ γὰρ ἐλευθερία μάλιστα ἐστὶν ἐν δημοκρατίᾳ, κατὰ τὴν ἐπολαμβάνουσι τινες, οὕτως ἂν εἴη μάλιστα, κοινωνούντων ἀπάντων μάλιστα τῆς πολιτείας ὁμοίως.* Hinc *ἰσονομία*, *ἰσότης*, *ἰσηγορία* de democratia dici solent. Cf. Markland. ad Lysiam p. 77 Reisk. Herodot. III, 80. Valck. ad Eur. Phoen. v. 541. Wachsmuth. I, 2 p. 21.

2) Aristot. V, 1, 7: *ἴσoti δὲ διττὸν τὸ ἴσον· τὸ μὲν γὰρ ἀριθμῷ, τὸ δὲ κατ' ἀξίαν ἐστὶ. λίγω δὲ ἀριθμῷ μὲν τὸ πλῆθος ἢ μεγέθει ταύτων καὶ ἴσον, κατ' ἀξίαν δὲ τὸ τῷ λόγῳ.* Cf. §. 2: *τὸ κατ' ἀναλογίαν ἴσον.*

3) Id. VI, 1, 6: *τὸ δίκαιον τὸ δημοτικὸν τὸ ἴσον ἔχειν ἐστὶ κατ' ἀριθμὸν ἀλλὰ μὴ κατ' ἀξίαν.* Loquitur autem de extrema democratia, non de moderata, quae ipsi potius *πολιτεία* dici solet. Cf. IV, 4, 2. Plutarch. Quaest. sympos. VIII, 2, 2. Plato de r. p. VIII p. 558 C.

4) Arist. VI, 1, 6: *τοῦτον δ' ὄντος τοῦ δικαίου τὸ πλῆθος ἀναγκαῖον εἶναι κύριον, καὶ ὃ τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσι τοῦτ' εἶναι τὸ τέλος καὶ τοῦτ' εἶναι τὸ δίκαιον.* — ὥστε ἐν ταῖς δημοκρατίαις συμβαίνει κυριωτέρους εἶναι τοὺς ἀπόρους τῶν εὐπόρων· πλείους γὰρ εἶσι· κύριον δὲ τὸ τοῖς πλείοσι δοῦναι.

tione aquabiliter temperantur⁵⁾. Attamen neque facile est eiusmodi temperamentum ac proportionem invenire, et qui semel maiorem potestatem nacti sunt, hac fere abuti solent ad graviora munia atque onera declinanda aliisque imponenda. Praeterea multa sunt eaque amplissima munia civium atque officia, quae minus facultatum ope, quam virtute et prudentia administranda sunt, a quibus viros bonos propter censum exiguum arcerere summae est iniquitatis. Itaque in his aut nulla omnino census ratio habenda videbitur, aut tam modicus exigetur⁶⁾, ut nemo arceatur, nisi quem vix credibile sit propter rei familiaris angustias bene administrandae rei publicae idoneum esse, possitque ad honores et magistratus pervenire non solum qui pecuniosus, sed qui propter virtutem ac prudentiam civibus suis maxime probatus sit. Hanc ob causam in democratia bene constituta nonnulla sane census ratio habebitur, maior autem virtutis et prudentiae, licebitque populo eos sibi consiliarios, magistratus, iudices praeficere, quos viros optimos et sapientissimos iudicaverit. Rursus autem haec ipsa populi libertas, ut praeficiat sibi quos velit, facilem affert rei publicae in deterius mutationem. Neque enim de civium dignitate populus recte iudicare poterit, nisi ipse sit moribus probis atque incorruptis⁷⁾: ubi

5) Id. IV, 6, 2 de moderata democratia, quam ipse πολιτείαν vocat: ἔστι γὰρ πολιτεία ὡς ἀπλῶς εἰπεῖν μίξις ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας. III, 11, 11: πολιτικὸν δὲ πλῆθος — δυνάμενον ἄρχειν τε καὶ ἀρχεσθαι κατὰ νόμον τὸν κατ' ἀξίαν διανεμόμενα τοῖς εὐπόροις τὰς ἀρχάς.

6) Id. c. 7 3: ἀριστοκρατικὸν δὲ καὶ πολιτικὸν τὸ ἐξ ἑκατέρας (ἐκ τε δημοκρ. καὶ ἐξ ὀλιγαρχίας) ἑκάτερον λαβεῖν· ἐκ μὲν ὀλιγαρχίας τὸ ἀρετῆς ποιῆν τὰς ἀρχάς, ἐκ δὲ τῆς δημοκρατίας τὸ μὴ ἀπὸ πημῆματος. Id. IV, 4 3: ἄλλο δὲ (εἶδος δημοκρατίας) τὸ τὰς ἀρχάς ἀπὸ τμημάτων εἶναι, βραχέων δὲ τούτων ὄντων, αἱ δὲ τῷ πτωμένῳ ἔξουσίαν εἶναι μετέχειν, καὶ τὸν ἀποβαλόντα μὴ μετέχειν. Reapse eodem fere redit quod est III, 5, 3: κατὰ ταύτην τὴν πολιτείαν κυριώτατον τὸ προπολέμειν, καὶ μετέχουσιν αὐτῆς οἱ πεκτημένοι τὰ ὅπλα. Sunt enim hi qui non nimis exiguum censum habent: tenuiores fere ψυλοὶ esse solent. Cf. et IV, 5, 3, 10, 9.

7) Secundum Aristot. III, 10, 5: καθ' ἕνα μὲν συμβαλλόμενος

autem depravari mores coeperint, id quod facillime in urbana multitudine, rarius in rusticis evenire solet⁸⁾, ibi fieri non potest, quin gratia multitudinis et favore ii maxime floreat, qui auram popularem artibus quamvis malis captare non dedignentur. Ita fit ut perniciosum in democratiis existat genus demagogorum⁹⁾, qui quo plus ipsi possint, eo magis imperitae multitudinis potestatem augere omnemque rem publicam, legibus et auctoritate optimorum neglectis, plebis arbitrio et lubricini obnoxiam facere contendunt¹⁰⁾. Atque haec est illa democratiae degeneratio, quam oechlocratiam nonnulli dixerunt.

§. XXV.

Communia autem democratiis instituta haec fere solent esse¹⁾: primum ut comitia sicut omnium civium, senatusque annuus, item ex omnibus lectus²⁾, qui comitiis praesit, de rebus ad populum ferendis antea deliberet consultaque faciat, agendique cum populo ac suffragii ferendi ratio-

δοκτοῦν ἰσως χερσιν, ἀλλ' ἐστὶν ἡ πόλις ἐκ πολλῶν ὥστερ ἰστιάσας συμφορὰς καλλίων μίας καὶ ἀπλῆς. διὰ τοῦτο καὶ χρὴν ἀμυνόν ὄχλος πολλὰ ἢ εἰς δοκτοῦν. Cf. VI, 2, 3.

8) Id. VI, 2, 1. 7.

9) Id. V, 9, 6. Cf. IV, 4, 5. 6. Add. Valcken. diatr. in Eurip. fragm. c. 23 p. 253 sqq. Wytttenbach. ad Plutarch. Moral. tom. I p. 186 sq. Lips.

10) Aristot. V, 4, 6. IV, 4, 4. 6.

1) In magna popularium institutorum varietate quum singula persequi non liceat, ea indicare sufficit, quae in plerisque civitatibus fuisse constat, omissis iis quae pauciorum propria fuerunt, velut quum commune sit de summa re publica consulendi ac decernendi potestatem omnibus civibus permitti, huius tamen ipsius rei plures modi sunt, e. c. τὸ κατὰ μέρος ἀλλὰ μὴ πάντας ἀδρόους, ὥστερ ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ Τηλεκλίου ἐστὶ τὸ Μελισσίου· καὶ ἐν ἄλλαις δὲ πολιτείαις βουλευόμεναι αἱ συναρχαὶ συννοῦσαι, εἰς δὲ τὰς ἀρχὰς βαδίζουσαι πάντες κατὰ μέρος ἐκ τῶν φυλῶν καὶ τῶν μορίων τῶν ἐλαχίστων παντελῶς ἕως ἂν διέλθῃ διὰ πάντων. Aristot. IV, 11, 3. Quamquam ambigi potest utrum talis ordo re vera in civitatibus usurpatus fuerit, an excogitatus tantummodo a politicis scriptoribus, qualis fuit Telecles.

2) Haec est quae proprie βουλὴ vocatur. Vid. supra §. 16, 3.

nem moderetur³⁾: feratur autem ad populum de legibus civitati dandis aut abrogandis, de bello, pace, foederibus, de magistratibus creandis et, si quid deliquerint, removendis et castigandis, denique de criminibus capitalibus, si qua ad summam rem publicam pertinere videantur⁴⁾. — Porro magistratus ut capi ab omnibus possint, qui quidem cives sint, censu aut nullo aut non magno constituto: ut annui sint, aut etiam brevioris temporis⁵⁾, nec liceat plures simul ab uno magistratus neve saepius eosdem capi, nisi certis temporum intervallis⁶⁾: ut ius magistratuum certis ac legitimis finibus definitum sit⁷⁾: ut gesti magistratus rationes reddendae sint. — Item ut iudices quoque capiantur ex omnibus⁸⁾, iudiciis autem praesint magistratus in suo quique genere causarum, qui instructam apud se litem ad iudicium collegia deferant, ordinem iudicii moderentur, suffragium dent, sententiam a iudicibus latam pronuntient, quaeque opus sit ad eam exsequendam procurent⁹⁾. Denique quum omnis democratia quantum fieri potest aequabilitatem inter cives sequatur, haec ne perturbetur paucorum opibus supra modum auctis, sedulo cavendum est. Huc pertinet definitus possessionum modus, supra quem habere nemini liceat¹⁰⁾, et si qui cives propter nimias opes aequabili omnium libertati periculum afferre videantur, horum in aliquod tempus a re publica remotio¹¹⁾.

3) Aristot. IV, 12, 8. VI, 5, 10.

4) Id. IV, 11, 1. Add. II, 9, 4.

5) Id. IV, 12, 1.

6) Id. VI, 1, 8.

7) *Ἀρχὴν τὸν νόμον.* Id. IV, 4, 3.

8) Id. VI, 1, 8. IV, 13, 4.

9) Cf. quae infra P. V c. 6 de Atheniensium iudiciis dicentur.

10) Arist. II, 4, 4. VI, 2, 5. Cf. et Kortuem. p. 11.

11) Arist. V, 2, 4. 5. III, 8, 2. Lectu digna est etiam Iacobsii oratio de ostracismo in opp. misc. (Vermischte Schriften)

§. XXVI.

Differunt autem inter se moderata et absoluta democratia his maxime rebus. Primum quum utrobique summa sit penes universum populum potestas, exerceri autem ab universis potestas non possit nisi in comitiis, haec in moderatis democratiis ad eum modum instituuntur, ut non facile plus valeat imperitae et egenae plebis multitudo quam locupletium et prudentiorum auctoritas. Itaque licet quidem comitiis interesse qui voluerint, sed neque alliciuntur tenuiores mercede comitiorum proposita, neque si non adfuerint multantur: quamobrem plerique haud frequentes adesse solent, nimirum magis operibus ad victum quaerendum intenti¹⁾. Contra in absolutis democratiis mercenaria fiunt comitia, quo etiam tenuissimus quisque quaestu proposito invitetur: locupletiores autem interesse comitiis nulla poena coguntur²⁾. Porro in moderatis democratiis nec multa haberi solent comitia, eaque ipsa de certis tantummodo rerum generibus, quae ad summam rem publicam maxime pertineant et de quibus non rogari populum iniquum sit, iudicari autem etiam a multitudine satis recte possit: cetera autem senatui et magistratibus administranda permittuntur³⁾: neque ferri quidquam ad populum licet nisi ex auctoritate senatus⁴⁾, neque scita populi aut ipsa

vol. VI p. 168 sqq. Ostracismi instituto praeter Athenienses etiam alias civitates usas esse, velut Argivos, Megarenses, Milesios, Syracusanos (πεταλισμῷ) notum est. Cf. locc. ap. Meierum in Ersch. et Grub. Encyclop. artt. et litt. Sect. III tom. 7 s. v. Ostracism. Neque proprium hoc institutum extremae democratiae dicendum esse vel Athenarum exemplum demonstrat, ubi ostracismus dubitari non potest a Clisthene institutum, postea multo magis aucta plebis potestate rursus abolitum esse, quum aliae tuendae aequalitatis viae non deessent. Cf. de comitt. Ath. p. 247.

1) Aristot. IV, 5, 3. Cf. quae Plato suae civitati sancienda statuit Legg. VI p. 764 in.

2) Aristot. IV, 10, 8. cf. ib. 5, 5.

3) Id. ibid. c. 11, 3. 4.

4) Μηδὲν ἀποροῦντων. Cf. de comitt. Ath. p. 96 sq.

etiam senatus consulta valent, si legibus contraria esse comperiantur⁵⁾. Contra in absolutis democratiis plurima habentur comitia, senatus auctoritas aut nulla est aut admodum exigua⁶⁾, omnis rei publicae administratio populi scitis magis quam magistratuum potestate regitur⁷⁾, neque quidquam tam certum est definitumque legibus, ut non plus ubique valeat populi arbitrium⁸⁾. Magistratus porro in moderatis democratiis creari populi suffragiis solent, ut ad honores optimo cuique et qui civibus suis maxime probatus fuerit pervenire liceat⁹⁾: in absolutis autem sorte capiuntur, ut promiscue omnibus aditus pateat¹⁰⁾. Iudiciorum denique in moderatis democratiis nulla merces est, qua re tenuiores fere absterrentur: in absolutis autem quemadmodum ad comitiatus ita ad iudicia quoque mercede data tenuiores alliciuntur, locupletioribus autem abstinere iudiciis impune licet¹¹⁾.

§. XXVII.

Iam vero manifestum est in tali rei publicae forma, ubi nulla facultatum, prudentiae, dignitatis ratione habita eodem omnes iure utantur, ipsam hanc iuris aequalitatem summo opere iniquam esse et iniustam¹⁾. Nam quum plures ubique esse soleant pauperes quam locupletes, imperiti quam prudentes, quumque quod pluribus placuerit ab

5) Demosth. in Aristocr. p. 649: *Ψήφισμα μηδὲν μῆτε βουλῆς μῆτε δήμου νόμον κυριώτερον εἶναι.*

6) Aristot. Pol. IV, 12, 9. VI, 1, 9.

7) Id. VI, 1, 8. cf. IV, 4, 6 et 11, 5.

8) Id. IV, 4, 3. 11, 8. V, 4, 7. 7, 19. Cf. Plat. de re publ. VIII p. 563 D. Orat. in Neaer. p. 1375, 1.

9) Aristot. IV, 7, 3. 12, 12.

10) Id. VI, 1, 8. — De Pythagoreo praecepto *κράτων ἀνίχεσθαι*, quod ad sortitionem magistratuum pertinet, vid. Krische p. 35.

11) Aristot. IV, 7, 2.

1) Cf. Cicero de re publ. I c. 24 et 27.

III. De rebus publicis in universum. 101

omnibus pro lege observandum sit²⁾, apparet prorsus contra naturam rectamque rationem in ochlocratia eos minimum posse, qui in bene constituta re publica plurimum valere deberent. Quamobrem nec placere ista aequabilitas iis potest, qui se potiore quodam iure dignos esse censeant, neque plebes non potest non iis adversaria esse, quibus suam potestatem ingratam esse intelligat: quo fit ut non concordibus inter se animis placide rem publicam tractent, sed in duas factiones divisi suum utrique commodum magis quam commune civitatis bonum quaerant³⁾. Et plebi quidem utile videbitur optimates quantum fieri potest opprimi atque in ordinem cogi, quo et horum animi frangantur, et suae opes crescant: quamobrem facile calumniatoribus credet⁴⁾, iniusta adversus optimates iudicia exercebit, multas imponet graves, bona eorum publicabit, ipsos in exiliumaget⁵⁾, liturgiarum sumptibus locupletium facultates exhauriet⁶⁾, denique omnia faciet, quae ad conservandam et stabiliendam multitudinis potestatem pertinere iudicaverit. Optimates autem vexati iniuriis et oppressi non poterunt non rerum novarum cupiditate incendi plebisque opprimendae consilia agitare⁷⁾: quod quum per vim apertam effici nequeat, clandestinas inter se coniurationes facient⁸⁾

2) Arist. VI, 1, 6. 9. 12. vid. supra §. 24, 4.

3) Id. III, 5, 4: ἡ ἀνταρχία ἐστὶ πρὸς τὸ συμφέρον τὸ τῶν ἐπὶ πόρων, ἡ δὲ δημοκρατία πρὸς τὸ τῶν ἀπόρων· πρὸς δὲ τὸ τῷ κοινῷ λυσιτελοῦν οὐδέμιν αὐτῶν.

4) De sycophantis cf. Wachsmuth. I, 2 p. 157.

5) Cf. quae laudat Meier. de bon. damn. p. 175 sqq.

6) Xenoph. de re publ. Ath. I, 13.

7) Aristot. V, 4, 1.

8) Ἐταιρίαι, συνωμοσίαι. Quamquam ex ἑταιρίαις s. ἑταιρίαις (nam nihili est discrimen harum formarum a Strangio ad Isocr. p. 51 excogitatum. Cf. Sinten. ad Plut. Pericl. p. 145) sunt etiam quae non ad evertendam rem publ. pertineant, sed ut facilius coniunctis opibus aut ad honores pervenire aut in iudiciis resistere adversariis possint, συνωμοσίαι ἐνὶ δικαίᾳ καὶ ἀρχαίς, ut ait Thucyd. VIII, 54. In univ. cf. quae infra P. V, 9 §. 91, 3 dicuntur.

neque ab externis et rei publicae hostibus auxilia petere dubitabunt⁹⁾.

§. XXVIII.

Talis in pleraque Graecia fieri coepit rerum status inde a bello Peloponnesiaco, quo in bello qui ubique plebis partium erant, Atheniensibus, qui optimatum, Spartanis se adiungebant¹⁾, variaeque victoria inter utrosque certatum est, donec aliquantisper, devictis a Lysandro Atheniensibus, optimatum in plerisque civitatibus imperium restitutum est, minus tamen illud pro portione census et dignitatis ordinatum, quam ex factionibus et Lysandri gratia et arbitrio²⁾. Itaque hic quoque haud diuturnus fuit rerum status, quum praesertim neque qui vicerant victoria modeste uti, nec qui victi erant quiescere possent³⁾. Mox igitur rursus turbis omnia et seditionibus plena, caedibus, rapinis, omni iniuriarum genere saevitum, nihil non licere visum, quo adversariis noceretur, dummodo his superiores fierent⁴⁾. Hinc exulum ubique magna multitudo⁵⁾: recepti in civitatem homines libertini et peregrini, quorum numero adiuti civibus invisus facilius resisterent⁶⁾: mercenarii milites conducti, quorum ingentes eo tempore per omnem Graeciam copiae, ex profu-

9) Plat. de re publ. VIII, p. 556 E.

1) Thucyd. III, 82. Cf. Wachsmuth. I, 2 p. 124.

2) Plutarch. Lysand. c. 13.

3) Cf. impr. Wachsmuth. l. l. p. 245 et 298 sqq.

4) Huc pertinet quod Aristoteles refert Polit. V, 7, 19: *νῦν μὲν γὰρ ἐν ἐνταῖς (ἀνταρχίαις) ὁμιλοῦνται καὶ τῷ δήμῳ κακόνους ἔσονται καὶ βουλευσά οἱ π ἂν ἔχω κακόν.* Conf. de Argivorum *συνταγμασμοῖ* Diodor. XV, 58. Sed plurimis eius generis exemplis plena est horum temporum historia (cf. Wachsmuth. II, 1 p. 299—307.) et quae Thucyd. III, 82. 83 de sua aetate conqueritur, eadem et graviora etiam posterior aetas videbat.

5) Cf. Drumann. Versuch. einer Gesch. des Verfalls d. Gr. Staaten (Berl. 1820. 8) p. 607—632. Wachsmuth. l. l. p. 308 sqq.

6) Aristot. VI, 2, 9.

gis maxime et exulibus undique collectae, et cuivis causae servire paratae, dummodo praemia sat ampla offerrentur⁷⁾. Non mirum igitur extitisse in plurimis civitatibus qui fesso tot malis et exhausto viribus populo libertatem eriperent regnumque sibi pararent horum ipsorum mercenariorum opera⁸⁾, et postquam Philippus non minore calliditate quam fortitudine principatum Graeciae affectare coepit, plerosque aut muneribus corruptos⁹⁾ aut artibus deceptos ac pristinae virtutis oblitos resistere nec voluisse nec potuisse, qui autem restiterunt, una clade fractos victori concedere coactos esse.

7) Wachsmuth. p. 308 sqq. cf. Drumann. p. 644 sqq.

8) Wachsmuth. p. 317—332. Drumann. p. 545 sqq.

9) Cf. Demosth. Phil. III, 125, 11. 126, 17. de coron. p. 241. 245. Diodor. XVI, 53. 54. Wachsmuth. p. 333 sqq. Drumann. p. 35 sqq.

IV. 1. De Spartanorum re publica.

§. I.

Dorica gens antiquissimas sedes in Thessalia habuisse dicitur, ubi ex Phthiotide in Hestiaeotin et ad Olympum Ossamque montes concesserit, hinc autem expulsa ad Pindum ac deinceps relicta Thessalia circa eam regionem consederit, quae inter Oetam et Parnassum ab ipsa Doridis nomen accepit¹⁾. Ceterum admisti in Hestiaeotide Dorien-sibus Heraclidae perhibentur adoptatusque a rege Aegimio Hyllus Herculis filius²⁾, abs quo una gentis tribus Hylleensium nomine appellata: reliquae Dymanes fuerunt et Pamphyli³⁾. — In Peloponnesum postquam identidem frustra irrumpere conati erant, tandem octogesimo circiter post Tro-

1) Herodot. I, 56. Strab. IX, 5. p. 437. X, 4 p. 475. Larcher. ad Herod. VIII p. 258. Beck. Weltgesch. I p. 826. Mueller. Dor. I p. 17 sqq. Lachmann. de Spartan. re publ. p. 89 sqq.

2) Diodor. I, 58 coll. 37. Aliter Strab. IX, 4 p. 427 qui adiunctos Heraclidas in Doride perhibet, Ephorum haud dubie sequutus. Vid huius fragm. ap. Steph. Byz. v. *Δυμῶν* et ap. Meier. Marx p. 95 sq. Ceterum cf. Heyn. ad Apollodor. p. 195, et de Hercule Dorico non eodem ab origine cum Achaico Mueller. Dor. I p. 49 sqq.

3) Herodot. V, 68 ibiq. Valck. Boeckh. explicatt. Pind. p. 234. Corp. Inscr. I p. 579. Mueller. Dor. II p. 75. Pamphyliorum tribum e variarum stirpium advenis, qui cum Doriensibus coaluerint, extitisse nomen ipsum fidem facit: sed ut hanc tribum in Peloponneso demum ceteris additam credamus cum Lachmanno l. l. p. 103, causa nulla est. Rectius statuit C. F. Hermannus diss. de causis turbatae apud Lacedaemonios agrorum aequalitatis (Marburg. 1834.) p. 16.

iam eversam anno ⁴⁾ ducibus Heraclidis Temeno, Cresphonte et Aristodemo, adiunctisque sub Oxylo Aetolis a Naupacto, Locrorum oppido, transmiserunt, victisque Achaeis plerasque peninsulae partes occupare coeperunt ⁵⁾. Traiiciendi causae a Thessalorum ex Epiro in Thessaliam irruptione repetendae videntur, quae haud dubie non Boeotos solum Thessalia cedere coegit, sed alias quoque gentes complures sedibus priscis excitavit. Peloponnesi tunc temporis partes duae, Argolis et Laconica cum vicinis Messeniae regionibus sub Achaeorum imperio erant, rege, ut aiunt, Tisameno, filio Orestis ⁶⁾: Corinthus Aeolensium erat sub Sisypheidis ⁷⁾, Aegialea Ionum ⁸⁾, Elis Epeorum ⁹⁾: Pisatidi cum Triphylia et Messenia pleraque Nelidae imperabant ¹⁰⁾: Arcadium denique iidem qui antiquitus insederant Arcades tenebant, stirpis Pelasgicae populus. Atque hi quidem cum Doriensibus foedus et amicitiam iunxisse perhibentur sedesque suas quieti retinebant ¹¹⁾. Epei cognatos sibi Aetolos sine bello videntur recepisse ¹²⁾, et in unum facile populum coaliti post haec etiam Pisaeos et Triphylitos sibi subiunxerunt ¹³⁾. Nelidae e Messenia a Doriensibus pulsi Athenas con-

4) Secundum Thucydidis, Eratosthenis et Apollodori computationem. Cf. Thuc. I, 12. Diod. I, 5. Clem. Alex. Strom. I p. 336. B. Heyn. in Apollod. fr. p. 410. Diversas aliorum sententias vid. ap. Meursium de regn. Lac. c. 8 extr.

5) Diod. IV, 58. Apollod. II, 8, 2, 4 sqq. Pausan. V, 3, 5.

6) Pausan. II, 18, 5.

7) Id. II, 4, 2. cf. C. Wagner, rerum Corinthiarum specimen. (Darmstad. 1824. 8.) p. 78 sq.

8) Herod. I, 146. Heyn. ad Iliad. II, 574. 5. Mueller. Orchom. p. 367.

9) Iliad. II, 615 sqq. Heyn. tom. IV p. 342. Pausan. V, I, 3. 4, 5.

10) Strab. VIII, 3 p. 337. 4 p. 359.

11) Pausan. VIII, 5, 3.

12) Id. V, 4, 1 cl. 18, 2.

13) Cf. Ephor. ap. Strab. VIII, 3 p. 357 sq.

fugerunt ¹⁴). Achaeorum plerique ex Laconica eiectione in Aegialeam concesserunt, pulsisque Ioni-
bus, qui et ipsi in Atticam migrarunt, terram de-
hinc a se Achaïam appellabant ¹⁵). Alii, duce, ut
ferunt, Penthilo Orestis filio, relicta Peloponneso
adiunctisque multis aliorum populorum hominibus
novas sibi sedes in Lesbo insula et in oppositis
Asiae littoribus ceperunt ¹⁶). In Peloponneso au-
tem quae Achaeorum fuerant a Doriensibus omnia
occupata sunt, ita quidem, ut Temeno Argolis,
Cresphonti Messenia, Aristodemo Laconica obtin-
geret ¹⁷). Mox etiam Corinthum Aletes, unus ex
Heraclidarum gente, ipsis principibus non invitis,
in suam potestatem accepit ¹⁸), unde brevi post
tempore incursione in Atticam facta Megaridem
quoque Atheniensibus Dorienses eripuerunt ¹⁹).

§. II.

Harum autem quas Dorienses insederunt ter-
rarum veteres incolae haudquaquam omnes aut
statim subacti aut expulsi sunt. Alios enim sero
demum et post plura saecula devictos esse con-
stat ¹), alii in civitatis communionem admissi cum

14) Pausan. II, 18, 7. cf. Mueller. Dor. I p. 97 sq.

15) Pausan. VII, 1, 3 sqq. supra P. II §. 6, 24.

16) Cf. supra P. II §. 5, 14.

17) Plat. Legg. III p. 683. Apollod. II, 8, 4. Pausan. III, 1,
4, 3, 3. Manso. Spart. I, 1 p. 59. Mueller. Dor. I p. 63.

18) Pausan. II, 4, 3. Schol. Pind. Olymp. XIII, 17. Wagner.
l. I. p. 84. Mueller. I p. 84.

19) Herodot. V, 76. Strab. IX, 1 p. 393. Vellei. I, 2. Pau-
san. I, 39, 4. Mueller. p. 88.

1) In Laconica Aegyn ab Archelao demum et Charilao (c.
ann. 884 — 827) expugnatam refert Pausan. III, 2, 5, Phari-
n, Amyclas, Geronthras a Teleclo (ann. 827 — 787) id. ib. §. 6. Helos
ab huius filio Alcamene. §. 7. Quamquam utrum tunc primum
devicti an rebellantes coerciti sint non satis liquet e Pausaniae
verbis, nec dubitari potest quin veterum scriptorum plerique hoc
potius quam illud verum crediderint. Cf. et Cononis de Amyclis
narrationem no. 36 (Phot. p. 137 Bekk.) Altera sententia Muel-
lero placet, qui de universa ratione, qua Dorienses in occupan-
dis Achaeorum sedibus usi sint, prudenter exposuit Dor. I p. 77
sqq. et 91 sqq. Quod autem hic Mycenae quoque et Tirynthem

Doriensibus coaluerunt²⁾: unde etiam tribus in pluribus horum civitatibus praeter tres illas Doricas aliae complures commemorantur, quas manifestum est veterum incolarum fuisse³⁾. Qui autem non in civitatem admissi, hi aut imperio victorum subiecti et vectigales facti sunt, quales fuerunt, qui *περίοικοι* apud Spartanos aliosque vocantur⁴⁾, aut etiam servorum loco habiti, quales fuerunt apud Spartanos Helotae, apud Argivos *γυμνήτες* s. *γυμνήτοι* apud Sicyonios *κορυννηφόροι*, *κατωνακοφόροι*⁵⁾. Atque horum quidem condicio fortasse etiam antiquior fuit Doriensium migratione, quum iam ante hos Achaei aliique advenae devictos a se priscos terrarum incolas in servitutem redegissee videantur⁶⁾. — Ceterum in nulla harum civitatum Dorienses minus cum alienigenis mixti sunt institutaque eorum et mores constantius respuerunt, quam Lacedaemone: quamobrem quum in ceteris civitatibus quasi quadam peregrinitatis contagione prisca et genuina Doriensium indoles

diu Achaeorum fuisse nec nisi post bella Persica in Doriensium potestatem pervenisse coniecit p. 83, minus probabile videtur. Probabilius est quod de Orneatis statuit Aegin. p. 48. De Hermione et Asine cf. supr. P. II §. 6, 18.

2) Cf. Mueller. Dor. I p. 87.

3) Ita apud Argivos, Epidaurios, Aeginetas quarta tribus fuit Hyrnethia. cf. supr. P. III §. 15, 4. apud Sicyonios tribus Aegialensium vid. ib. apud Corinthios octo tribus fuisse dicuntur. Suid. s. v. *πάντα ὅκτω*.

4) Cf. supra P. III §. 15, 6. infr. §. 5. Argivorum *περίοικους* Aristoteles commemorat Polit. V, 2, 18, quos Tirynthe, Hysiiis, Orneis, Mycenis, Mideae aliisque in oppidis minoribus habitasse e Pausania apparet VIII, 27, 1. Quod autem Herodot. VIII, 73 de Cynuriis dicit: *ἐκδεσφέντας δὲ ὑπὸ τῇ Ἀργείᾳ ἀρχόμενοι καὶ τοῦ χρόνου, ἔοικεν Ὀρνέται καὶ περίοικοι*, colligi posse videtur, post devictos Orneatas horum nomen, si non in omnes, tamen in multos ceterorum quoque *περίοικων*, qui simili cum illis condicione essent, transferri coepisse: et fuit fortasse non una omnium condicio. Cf. et Mueller. Aegin. p. 48.

5) Cf. Pollux III, 83. Athenae. VI p. 271. Steph. Byz. s. v. *Χλος*. Hesych. tom. II p. 612. Etym. Gud. p. 165, 53. Ruhnken. ad Timae. p. 212 sqq. Mueller. Dor. II p. 55. 59.

6) Cf. Mueller. Dor. I p. 74. Lachmann. de Spartan. re publ. p. 106.

plus minus paullatim degeneraverit, Lacedaemoniorum res publica una omnium maxime Dorica permansit ⁷⁾.

§. III.

In nulla unquam civitate plus quam apud Lacedaemonios provisum erat, ut cives omnes quae-stu et rei familiaris cura soluti totos se rei publicae dare possent: nam agrorum cultura, opificia, mercatura aliaque id genus, quae etsi necessaria sunt civitati, facile tamen eorum a quibus tractantur animos privati commodi cura occupatos a re publica abalienare posse videntur, apud hos non civibus sed inferiorum ordinum hominibus demandata erant, qui servirent quidem civitati resque ad victum cultumque corporis necessarias subministrarent, ipsi autem participes civitatis non essent. De his igitur ante omnia dicendum est: et primum quidem de Helotis ¹⁾. — Hos plerique appellatos tradunt ab oppido Laconicae cui Ἑλος nomen fuit ²⁾: huius

7) Mueller. ib. p. 14. — Scriptores de re publica Lacedaemoniorum hi potissimum commemorandi sunt. Nic. Cragii de rep. Lac. libri IV. Genev. 1593. 4. Lugd. B. 1670. 4. et in Gronov. thes. t. 5. J. Meursii miscellanea Laconica s. varior. antiquitt. Lacon. libri IV. Amst. 1661. 4. Eiusd. de regno Laconico libri II. Ultrai. 1687. 4. et in Gron. th. t. 5. Nic. Sienicii (I. Keckermanni Dantiscani) de re publ. s. politia Spart. liber. Dantisc. 1606. 4. et repet. in Keckermanni systemate systematum. Hanov. 1613. Heynii de Spart. re publ. et institutis iudicium in Comm. soc. Gotting. tom. IX p. 3 sqq. I. C. F. Manso, Sparta. Ein Versuch zur Aufklärung der Geschichte u. Verfassung dieses Staats. Lpz. 1800 — 1805 III. 8. K. H. Lachmann, die Spartanische Staatsverfassung in ihrer Entwicklung und ihrem Verfall. Bresl. 1836. 8. Muellerei, Tittmanni, Wachsmuthii, Körtuemii libros iam supra indicavimus.

1) Cf. I. C. Schlaeger, diss. de Helotibus Lacedaemoniorum servis. Helmstad. 1730. 4. Capperonier, recherches sur l'histoire et l'esclavage des Hilotes, in Comm. Acad. Inscriptt. tom. XXIII. C. G. Nykopp. de Helotibus Spartanorum servis. Aboae 1820 et 1821. 4. Cf. Cragius de r. p. L. lib. I c. 11. Manso Spart. I, 2 p. 135. Wachsmuth. I, 1 p. 219. Mueller 1 p. 33. Lachmann. p. 113.

2) Hellanic. ap. Harpocr. s. v. ἑλωτῶν. Theopomp. ap. Athenae. VI, 103 p. 272. Pausan. III. 20. 6. Tuetur hanc originationem Götting. Herm. ann. 1825, I p. 138. 141. contra Mülle-

enim cives quum subactis ceteris pertinacius aliquamdiu Doriensibus restitissent, devictos tandem et in servitutem detrusos³⁾, nomenque eorum postea omnibus eiusdem condicionis hominibus, etiam qui non ex illo oppido essent, inditum esse. Multitudinem Helotarum permagnam fuisse constat⁴⁾, maxime post bellum Messeniacam secundum, quum quicumque Messenii in patria remanebant Helotae facti sint⁵⁾. Florentibus quidem Spartanorum rebus facile vel ducenta viginti quattuor millia numerari posse videntur⁶⁾: sed horum bona pars post pugnam Leuctricam restitutamque ab Epaminonda Messeniam libertatem recuperavit⁷⁾. Servi autem non singulorum magis quam civitatis fuisse dicendi sunt⁸⁾: neque enim interfici ne-

rum l. l. et Prolegg. mythol. p. 428, cui nomen potius a verbo *ἔλιν*, ut *δμῶς* a *δαμῶν* deducendum videtur. Et Ephorus quidem ap. Strabon. VIII, 5 p. 365, si vera esset loci lectio, *ἑλωτας* apelatos diceret, iam ante Helos devictum, omnes perioecos a Spartanis subactos: sed hoc parum veri simile, locusque emendandus cum Valcken. ad Theocr. Adonias. p. 268. Lachmannus *ἑλωτας ἀπὸ τῶν ἑλῶν*, a palustribus et humidis campis vocatos putat, quos insederint: quam sententiam iam Kortuem. p. 33 protulerat. Ceterum ab urbe *ἑλος* gentile *ἑλεῖος* est ap. Theopomp. l. l., *ἑλειος* ap. Ephorum l. l.

3) Hoc alii iam ab Agide, Eurysthenis filio, alii a Soo, alii ab Alcamene factum tradunt. Nimirum quod illi inchoarant Alcamenae perfecit. Vid. Strab. l. l. Plut. Lycurg. c. 2. Pausan. III, 2, 7. Cf. Ritschel, sched. critt. (Hal. 1829. 8.) p. 7.

4) Tucyd. VIII, 40.

5) Id. I, 101. Theopomp. ap. Athenae. l. l. Pausan. IV, 23, 1. 24, 2. Post primum bellum qualis fuerit Messeniorum condicio Pausan. refert IV, 14, 13 allatis Tyrtaei versibus (p. 92 Bach) quos Muellertus p. 35. minus recte ad Helotas retulit.

6) Ex Muelleri computatione, quae nobis verior videtur quam Clintoni, qui Fast. Hell. p. 421 Krüg. centum septuaginta millia numerat.

7) Cf. Manso. Spart. III, 2 p. 80. Sed quam magna etiam posthaec Helotarum multitudo fuerit ex eo apparet quod Aetoli aliquando quinquaginta millia eorum abduxisse traduntur a Plutarch. Cleom. c. 18. de cuius rei tempore, paucis ante Cleomenem IV annis, vid. Manso. p. 128 et Lucas. üb. Polybios Darstellung des aetolischen Bundes (Königsb. 1827. 4) p. 86.

8) *Ἀμύβοιοι οὐκ εἶναι*, Ephor. ap. Strab. p. 365. *οὐδὲν τοῦ κοινοῦ*. Pausan. III, 20, 6.

que manumitti nisi publico consilio poterant, venum dari autem extra patriae fines ne a re publica quidem ex vetusta pactione⁹⁾. Privatis, quorum heredia colebant, certam quandam frugum et fructuum mensuram quotannis ferebant¹⁰⁾, supra quam exigi ab heris nefas erat et exsecrationibus sancitum¹¹⁾: quidquid igitur amplius collegissent sibi retinebant, quo factum est, ut non pauci facultatibus satis pollerent¹²⁾. Praeterea ministeria vel apud heros¹³⁾, vel si quis alius civis iis opus haberet¹⁴⁾ obire et proficiscentes in bellum heros comitari solebant¹⁵⁾: fuerunt etiam fortasse qui non privatorum sed rei publicae fundos incolerent et publicis ministeriis adhiberentur. Denique ex Helotis qui aetate et viribus valerent in Lacedaemoniorum exercitu militabant, numero quidem haud exiguo, sed armis plerumque tantummodo velitaribus¹⁶⁾, aut in classe, postquam maritimis quoque bellis Lacedaemonii operam dare coeperant, tanquam nautae sociique navales¹⁷⁾: quodsi qui ad gravem armaturam conscriberentur, id quod bello Peloponnesiaco saepius factum est, his pro praemio libertas promitti solebat¹⁸⁾.

9) Ephor. l. l. cf. Müller p. 34.

10) Plutarch. Lycurg. c. 8: ἀποφορὰν γέρειν ἀνδρὶ μὲν ἑβδομήκοντα κριθῶν μεδιμνους, γυναικὶ δὲ δώδεκα, καὶ τῶν ὄργων καρπῶν ἀναλόγως τὸ πλῆθος. cf. c. 24, et Müller p. 36.

11) Plutarch. Institt. Lacon. no. 40. tom II. p. 180. ed. Tauchn.

12) Hoc apparet e Plutarch. Cleom. c. 23. Etiam Thessalorum penestas nonnullos locupletes fuisse Athenaeus docet VI, 85 p. 264 ex Archemacho.

13) Plutarch. comp. Lycurg. c. Numa c. 2: ἡ περὶ τὸ δεῖπνον καὶ ὄψον διακονία.

14) Xenoph. de re publ. Lac. c. 6, 3. Aristot. Polit. II, 2, 5. Plutarch. Institt. Lac. no. 10 p. 175.

15) Θεράποντες, ἐρυκτῆρες, ἀμυκτῆρες (ἀμυσιάντες.) Vid. qu. laud. Müller. p. 38.

16) Cf. Herodot. IX, 10 cl. 28.

17) Xenoph. Hell. VII, 1, 12. Hi δεσποσωναῦται dicti videntur, Myron ap. Athenae. VI, 102 p. 271. extr. Eustath. ad Iliad. p. 1024. 45.

18) Thucyd. IV, 80. V. 34. VII, 19. Diodor. XII, 67.

§. IV.

Universam Helotarum condicionem, etiamsi venalium servitute aliquanto meliorem¹⁾, satis tamen duram ac molestam fuisse apparet, quippe qui glebae adscripti agrique non sui cultores, omnis honoris ac libertates civilis expertes sub alieno arbitrio vitam agerent. Quamobrem fieri non poterat, quin multi sortis suae pertaesī quamlibet vindicandi sui occasionem studiose arriperent²⁾, nec mirum Spartanos omni modo sibi cavendum putasse, ne quid illi spiritus ac virium caperent, neve periculum dominis crearent³⁾. Huc spectabant quum alia multa⁴⁾ tum imprimis cryptiae institutum: dimissae certis temporibus adolescentum Spartanorum catervae qui omnes Helotarum regiones quam poterant occultissime et interdū et noctu circuirent, ipsis studiose invigilarent et quisquis delinquere aliquid aut moliri videretur contra rei publicae commodum, hunc celeriter coercerent aut e medio tollerent⁵⁾. Non tamen omnis ad libertatem via Helotis interclusa erat. Nam primum qui fidelem in bellis operam praestitissent saepenumero manumittebantur⁶⁾: deinde non raro ex Helotarum pueris

1) Hinc etiam *μεταξὺ δυνάτων καὶ δοῦλων* fuisse dicuntur a Polluce III, 83.

2) Aristot. Polit. II, 6, 2.

3) Thucyd. IV, 80.

4) Conf. Myron ap. Athenae. XIV, 84 p. 657. Quamquam nonnulla eorum quae ab hoc invidiose proferuntur satis confutavit Müller p. 40, qui etiam contra Plutarchi relationem, Lycurg. c. 28, conferendus est p. 41. Quid de Myrone iudicandum sit Pausanias ostendit IV, 6, 2.

5) Ita se rem habuisse colligi potest comparatis inter se Plutarch. Lycurg. c. 28. et Plat. Legg. I p. 633 c. p. 763 B. Schol. ad Plat. Legg. tom. VI. p. 515 Tauchn. Cohortem Spartanorum *κρυπταὶ* v. *κρυπταί* dictam etiam in exercitu militasse apparet e Plutarch. Cleom. c. 28. In univers. cf. Müller. p. 42. Manso. I, 2 p. 141. Heyn. Comm. Gott. IX. p. 30. Lachmann. p. 149. C. F. Hermann. de vestigiis institut. vet. per Platonis de legibus libros indagandis (Marburg. 1836) p. 31.

6) Vid. §. 3, 18.

Spartani patres filiis suis sodales sumebant, qui civilis disciplinae participes facti mox libertatem, multi etiam civitatem nanciscebantur⁷⁾. Messeniaco autem bello secundo, quum civium penuria res publica laboraret, ad viduarnm matronarum connubia Helotae vocati hisque non libertas solum sed etiam civitas data esse perhibetur⁸⁾. Atque hi quidem ἐπεινακτοί vocati sunt: alios libertinos νεοδαμώδεις dixerunt⁹⁾, qui media quodammodo inter cives et peregrinos condicione fuisse videntur, quemadmodum apud Romanos qui Latini Juniani vocantur. — Ceterum fuerunt apud Spartanos etiam venales servi, sed admodum pauci¹⁰⁾.

§. V.

Perioeci dicti sunt qui circa Spartam Spartanorumque agros habitabant, Achaicae stirpis homines¹⁾ victoribus Doriensibus iniquo foedere

7) Hi μύδακς dicuntur aut μύδωνες. Vid. Phylarch. ap. Athenae. VI, 102 p. 271. (I. F. Lucht, Phylarchi histor. fragm., Lips. 1836. 8. p. 103.) Plutarch. Cleom. c. 8. Aelian. V. H. XII, 43. Harpoer. Hesych. s. v. Schol. Aristoph. Plut. v. 279. Cf. C. F. Hermann, de cond. atque origine eorum qui Homoei ap. Lac. dicebantur. (Marburg. 1832.) p. 10. Müller. Dor. II. p. 45. Inter μύδωνας et μύδακας hoc fortasse discriminis fuit, ut illo nomine ante manumissionem vocarentur, hoc post adeptam libertatem. Cf. Lachmann. p. 295. Ex his etiam esse videntur quos Xenoph. commemorat Hellen. V, 3, 9, νόθοι τῶν Σπαρτιατῶν — τῶν ἐν τῇ πόλει καλῶν οὐκ ἀπίστοι: nam credibile est eos plerumque legitimis filiis sodales datos, qui a patribus ex ancillis heloticis procreati essent: atque ita explicari potest, quod Lysander et Gylippus, qui μύδακς fuerunt (Aelian. l. l.) alter Aristocriti Heraclidæ filius dicitur Plut. Lysand. c. 2, alter Cleandridæ, Thuc. VI, 93.

8) Theopomp. ap. Athenae. VI, 101 p. 271. Justin. III, 5. Intt. ad Hesych. s. v. ἐπεινακτοί.

9) Thucyd. V, 34 ibiq. intt. ap. Poppon. tom. III, 2 p. 528. Schneider. Ind. ad Xen. Hell. et Sturz. Lex. Xen. h. v. Add. Müller. p. 45. Manso. I, 1 p. 234. Fuerunt etiam qui ἀγέρας et ἀδείονοτοι dicebantur, deteriore ut opinor quam Neodamodes iure. Myron ap. Athenae. l. l.

10) Cf. Müller. Dor. II p. 39 extr.

1) Videntur tamen praeter Achaeos etiam alii eadem condicione Spartanis subditi fuisse: nam ne de Minyis dicam, de quibus vid. Lachmann. p. 111, coll. 77—80, Cynurii certe vix dubi-

subiuncti. Horum quanta multitudo fuerit ex eo colligi potest, quod heredia tricies mille a Lycurgo aut, quod verius arbitror, a Polydoro assignata habebant²⁾, oppidaque eorum aliquando haud minus centum fuisse dicuntur³⁾. Omnis autem perioecorum regio in partes quasdam divisa fuit⁴⁾, quibus magistratus praeerant a Spartanis impositi⁵⁾: singulorum oppidorum rem publicam incolae ipsi administrasse, magistratusque oppidanos et curatores e suo numero creasse videntur⁶⁾. Maioris autem rei publicae ac civitatis Spartanae prorsus expertes nec suffragium nec ius honorum neque connubium habebant⁷⁾, sed tantummodo tributa conferebant⁸⁾, militesque imperatos dabant,

tari potest quin perioecis adnumerandi sint. Horum terram primus Echestratus Agidis f. subiecisse dicitur, Pausan. III, 2, 3; postea diu inter Spartanos et Argivos controversa tandem post nobilem Othryadae pugnam circ. ol. 58 in illorum ditione per multa saecula permansit. Pausan. II, 38, 5. cf. Thucyd. V, 41. Et Sciritae quoque, Arcadiae populus, etiamsi distinguuntur a perioecis Xen. Hell. V, 2, 16, haud absimili tamen condicione fuisse videntur. De terra Sciritide vid. Steph. Byz. s. v. *Σκίρος*. Xen. Hell. VII, 4, 21. Mueller. Dor. II p. 450. et de eorum in Spartanorum exercitu militia id. p. 242 et Haasium ad Xen. de re publ. Lac. p. 235.

2) Plutarch. Lycurg. c. 8 cf. et not. prox.

3) Steph. Byz. s. v. *Αἰβάτα* et *Αἰώλλα*. cf. Mueller. Dor. I. p. 23. Horum oppidorum quum nonnulla in Messenia fuerint apparet non ante subactam Messeniam hanc distributionem factam esse: cum hac autem dubitari non potest quin etiam altera in 30000 heredia coniuncta fuerit, quamobrem hanc quoque eidem tempori, rege Polydoro, assignandam censui.

4) Quinque. Vid. Mueller. I p. 94. II p. 24. Sed post Messeniam subactam plures factas esse arbitror, decem fortasse.

5) *Κυθηροδίκην* in Cytheram insulam quotannis Spartamissum commemorat Thucyd. IV, 53. Et similes magistratus fortasse in ceteris partibus fuerunt bini, ut viginti essent universi. Atque hi esse videntur viginti harmostae a schol. Pind. Olymp. VI, 154 memorati. Cf. Haas. l. l. p. 286 et Lachmann. p. 181.

6) Vid. Mueller. II p. 39. Lachmann. p. 180.

7) Cf. Mueller. p. 24 sq. Quod ap. Thucyd. VIII, 22 Dinias *πελοπον* classi praefectus fuisse dicitur, non Spartanorum haec sed Chiorum classis fuit.

8) *Συντελεῖν τῇ Στάσσει*. Strab. VIII, 5 p. 365. Cf. Lachm. p. 180.

quorum alii gravis armaturae alii velites erant⁹⁾. Ceterum non agris solum colendis, sed opificiis quoque artibusque et mercaturae operam dabant¹⁰⁾, Spartanæ disciplinae legibus non adstricti¹¹⁾: universaeque eorum condicio, praeter imminutum libertatis ius, nihil admodum grave ac molestum habebat, quam ob rem eos multo quam Helotas firmitus in Spartanorum fide perstitisse videmus¹²⁾.

§. VI.

Spartanis s. Spartiatis nomen ab urbe inditum, quam Dorienses Laconica potiti sedem imperii totiusque regionis caput fecerant: unde haec postea, terrae nomine in urbem translato, etiam Lacedaemon vocari coepit¹⁾. Doriensibus Spartiatis ab initio aliquot etiam aliarum stirpium homines admixti erant²⁾: procedente tempore numerus eorum identidem Helotis suppletus est, qui Spartana disciplina instituti ad libertatem civitatemque pervenerunt³⁾: etiam peregrinis nonnunquam di-

9) Thucyd. IV, 18. Herod. VII, 234. Mueller. p. 25 sq.

10) Thucyd. IV, 53. VII, 57. Mueller. p. 26 — 29.

11) Cf. Sosib. ap. Athenae. XV, 15 p. 674, ubi *οἱ ἀπὸ τῆς χώρας* (h. e. οἱ πελοποννησίου) opponuntur *τοῖς ἐκ τῆς ἀγωγῆς παῖσιν*. Sed tamen mores etiam perioecorum a Spartanis magistratibus cum severitate coercitos esse demonstrare videtur Plat. Legg. I p. 637 B: *οὐτ' ἂν ἐν' ἀγρῶν ἰδοῖς οὐτ' ἐν ἄσπετον ὄσον Σπαρτιάταις μίλει συμπίονα οὐδ' ὅποσα τοῖς ξυνοπόμενα*.

12) Cf. Mueller. p. 26.

1) Ita certe Pausan. III, 11, 1. Cf. Ael. Dionys. ap. Eustath. ad Iliad. p. 294, 41. quae sententia si vera est, Homerus Od. IV, 1 urbem Lacedaemonem per prolepsin dixisse censendus erit. Quamquam ambigua est eius loci interpretatio quum praesertim paullo post, v. 10, Spartam a Lacedaemone distinguat; et fuerunt etiam qui *αὐτῆς τῆς πόλεως τὸ μὲν τὴν Λακεδαίμονα, τὸ δὲ Ἐνάρτην ἐκάλεον*. Didym. schol. ad Iliad. II, 581, id quod Lachmann. p. 123 arripuit. Ceterum cf. Mueller. Dor. I p. 93 et qu. laud. Nitzsch. ad Odyss. IV, 1.

2) Cf. Mueller. Orchom. p. 329, de Aegidis. Dor. II p. 30 sq. de Talthybiadis. Add. infr. §. 7 not. 6.

3) Vid. supra §. 4, 7. Cf. Teles ap. Stobae. serm. 40 p. 233.

sciplinae communione aditus ad civitatem datus esse videtur ⁴⁾; aliis autem haec perraro imperitata ⁵⁾ ante Agin III et Cleomenem III, qui ut vires rei publicae augerent plurimos et Helotas et Perioecos et peregrinos quoque receperunt ⁶⁾. Spartanorum tribus tres erant, veteres illae Doricae, de quibus supra dictum est: harum denae erant curiae, quas Spartani obas dixerunt: obae rursus in gentes item denas divisae fuisse videntur, gentes denique in familias (*οἶκους*) tricenae, certe inde a Polydoro rege, ut universus harum numerus esset novem millium ⁷⁾. Post Cleomenem autem, plurimis alienigenis in civitatem receptis, vetus haec populi divisio abolita aliaeque tribus factae videntur ex urbis regionibus, quas quinque fuisse vix dubitari potest ⁸⁾.

4) Apud Xenoph. Hell. V, 3, 9 in Agesilai exercitu commemorantur *ξῖνοι τῶν προγόνων καλουμένων*, quos licet non Spartiatas esse appareat, consentaneum tamen est facilius quam alios ad civitatem pervenire potuisse. Atque hoc pertinet etiam Plutarch. Institt. Lacon. no. 22 tom. II p. 178 Tauchn., quamquam locus lacunosus et corruptus est.

5) Herodot. IX, 33 et 35. Cf. Plutarch. Dion. c. 17. Meurs. Miscell. Lacon. IV, 10.

6) Plutarch. Ag. c. 8. Cleom. c. 11 et 23.

7) De obis vid. Plutarch. Lycurg. c. 6. Mueller. Dor. II p. 78. Gentes (*γένη*) quod sciam a nemine diserte vocantur; sed quas Herodotus I, 65 commemorat *τριακάδας* probabile est gentes fuisse, quemadmodum hae apud Athenienses quoque *τριακάδες* dicebantur a familiarum quae in iis erant numero. Cf. Mueller. p. 81 sq. Lachmann. p. 133, qui tamen in eo fallitur quod denas gentibus familias, tricenae obis gentes tribuit, in errorem inductus falsa voc. *τριακάς* interpretatione, quam partem trigesimam significare credit, quum significet totum aliquod triginta partibus constans. Nam quod Aratus Phaenom. v. 554 et 702 (citatus a Boeckhio Corp. Inscr. I p. 900.) poetica licentia *δωδεκάδα* dixit pro *δωδεκατημορίῳ* non opinor quidquam valere ad illam sententiam probandam.

8) *Μεσάα, Πανάα, Κυνόσουρα, Αἰύνας* et, ut videtur, *Δύμα*. Vid. loc. ap. Mueller. II p. 49 et Boeckh. C. J. I p. 609. Has qui tribus vocant tituli et scriptores omnes sunt Cleomene recentiores, et mutationem qualem supra posui cum Cleomenis legibus coniunctam fuisse res ipsa ut credamus persuadet. Quamquam quum etiam a tyrannis Machanida et Nabide plurimos in civitatem adscriptos esse constet (Liv. XXXVIII. 34, 6) fieri potest,

§. VII.

Ordines civium aut classes e censu descriptae ab initio nullae erant¹⁾, sed pari omnes inter se iure et aequabili fere possessionum modo vivebant. Agrorum quos occupaverant omnium proprietatem quadammodo res publica habebat²⁾: haec aliquam haud dubie partem ad publicas necessitates retinebat³⁾, reliquos civibus possidendos dabat, aequatis quantum fieri poterat singulorum portionibus⁴⁾. Procedente autem tempore, portatisque subinde imperii finibus, quum propter auctam hominum multitudinem multis familiis possessiones suae non sufficerent, novae agrorum distributiones egentibus civibus factae sunt: cuiusmodi distributionum postrema rege Polydoro post Messeniam divictam instituta videtur, quo tempore universus portionum numerus factus est novem

ut his potius ea mutatio tribuum debeatur. Ceterum pro *ἀόγῳ* Lachm. posuit *ἐνάγῳ*, nec multum ab hac ratione discedit Mueller, *πόλιν* ponens. Vid. Philological. Museum II p. 51. Haasius denique ad Xen. de r. p. L. p. 203 non quinque sed sex urbis regiones statuit, rationibus non satis validis permotus.

1) Aliter statuunt, sed temere et historiam suo arbitratu diffingentes, Kortuem, Wesen u. Schicksale der dorisch-lakonischen Ackergesetzgeb., in Schlossers u. Bercht's Archiv f. Gesch. u. Litt. tom. IV. et Lachmann. p. 128 sqq. Horum alteri satis respondit Hermann. de causis turb. ap. Laced. agr. aequalit. p. 17 sq., de altero ego dixi in diss. de ecclesiis Lacedaemoniorum (Gryph. 1836. 4). p. 10 sqq.

2) Nam vere proprii privatorum agri non erant, quos alienare non liceret.

3) Cf. Mueller. Dor. II p. 190.

4) Plat. Legg. III p. 684 fortunam Spartanæ rei publicæ prædicat cui facile licuerit *ἰσότητά νῦν τῆς οὐρίας* inter cives instituere absque invidiosis legibus agrariis aut tabulis novis, quum occupata Laconica copiam agrorum aequabiliter distribuendorum suppeditaret. Is igitur hanc aequabilitatem distributionis ad ipsa initia rei publ. refert, nec Lycurgi, quem alii primum huius auctorem perhibent, ullam mentionem facit. Et sane credibile est Lycurgum nec primum nec solum hoc instituisse, sed tantummodo aut novos agros civibus divisisse, aut etiam turbatam aliquo modo aequabilitatem restituisse. De Kortuemii et Lachmanni temeritate, qui omnem hanc de aequabilitate narrationem fabulis adnumerant conf. Hermann. l. l. p. 12 nosque l. l. p. 12. 13.

millium ⁵⁾, quum antea quattuor millia et quingentae, primo initio autem duo millia aut paullo amplius fuissent ⁶⁾. Neque tamen facile fuit hanc possessionum aequabilitatem perpetuo servari ⁷⁾. Quamvis enim nec abalienari heredia nec dividi liceret ⁸⁾, quo integrae semper familiis possessiones suae manerent, tamen si plures unius patris filios in eadem domo eodemque agro ali oporteret ⁹⁾, haec ipsa res, dispari in singulis familiis marium numero, non potuit non alias aliis aut pauperiores aut locupletiores facere: cui malo etiamsi saepenumero aut attribuendis agris vacantibus aut adoptionibus in orborum domos aut filiarum epiclerorum ¹⁰⁾ nuptiis aut etiam coloniis deducendis ¹¹⁾ mederi licuit, non semper tamen ortam semel inaequabilitatem huiusmodi remediis plane

5) Cf. Mueller. p. 191 impr. not. 4. et de magnitudine sortium cf. Goettling. Herm. vol. 25 fasc. I p. 135.

6) Plut. Lycurg. c. 8. Isocr. Panath. c. 100: οὐ πλείους δισχιλίων. Apparet hunc numerum rotundum esse, nec intererat oratoris accuratius loqui etiamsi re vera fortasse 2400 οἶκοι fuerint. Ceterum probabile est auctum numerum non solum civium prole sed etiam receptis in civitatem multis eorum quos Spartani devicerant. Nam, ut ait Aristot. Polit. II, 6, 12: λέγουσιν ὡς ἐπὶ τῶν προτέρων βασιλέων μετέδιδσαν τῆς πολιτείας, ὥστ' οὐ γίνεσθαι τότε δολιγανθρωπίαν, πολεμούντων πολὺν χρόνον· καὶ φασὶν εἶναι ποτὲ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ μυρίους.

7) Conf. imprimis C. F. Hermannii dissertationem de causis turb. ap. Laced. agr. aequal. Marburg. 1834.

8) Plutarch. Agid. c. 5. Institt. Lacon. no. 22. Heraclid. Pont. c. 2 p. 5 Koel.

9) E pluribus filiis unus haud dubie natu maximus pro herede erat: quo pertinere videtur Procli ad Hesiod. O. et D. v. 374 annotatio, Lycurgum censuisse δῆν ἓνα κληρονόμον καταλείπειν. Is igitur reditus agrorum percipiebat et tanquam pater familias (ἐκτοπάρμων) fratribus (παῶταις) alimenta praebebat. Hemsterh. ad Iul. Poll. X, 3, 20. Hesych. s. v. παῶται. Valcken. ad Ammon. III, 7. Mueller. p. 193. Lachmann. p. 171.

10) Hae apud Dorienses ἐπιπαματίδες vocabantur aut ἐπιπάμονες, ἀντοπάμονες, ἐμπάμονες, παμοῦχοι, πατροῦχοι. (Cf. schol. Aristoph. Vesp. 603 (581). Suid. s. v. ἐπικληρος. Hemsterh. ad Hesych. I p. 1197. Ruhnken. ad Timae. s. v. πατροῦχοι.

11) De his vid. Herod. I, 174. Aristot. Polit. II, 7, 1. III, 3, 1. Conon. narrat. 36. Mueller. Dor. I p. 125 sqq. II p. 193.

tolli potuisse apparet: quae ne latius serperet neve egenorum civium suboles nimis cresceret, factum non raro est, ut plures fratres in una domo consortes unius etiam inter se uxoris consortium haberent¹²⁾. Rursus autem etiam augeri opibus supra ceterarum modum familiae poterant, si quando plures agri hereditatis iure ad unam pervenirent, neque plures essent in ea liberi, inter quos dividerentur¹³⁾: idque tum praecipue fieri necesse erat, si quando clade aliqua magnus civium numerus absumptus esset filiis non relictis, qualis fuit e. c. ingens ille terrae motus, qui anno 466 ephebos plerosque interemit¹⁴⁾. Accedebat tandem Epitadei lex, quae liberam cuivis agrorum vel donandorum inter vivos vel testamento legandorum potestatem permisit¹⁵⁾: qua lege, quum facile locupletiores tenuiorum possessiones, summotis heredibus, ad se traherent, adeo paullatim et bonorum inaequalitas crevit, et hominum numerus imminutus est, ut Agidis III aetate e septingentis qui tunc erant civibus centum tantummodo agros haberent. Quamquam non omnis huius mali causa ab Epitadei lege repetenda est: nam plurimum haud dubie valuit etiam Messenia post Leutricam pugnam Spartanis erepta. Sed posteaquam semel bonorum inaequalitas irrepserat mox etiam iuris inter cives aequalitas turbari atque ordinem quoddam discrimen existere coepit. Nam qui propter egestatem sumptui ad communia civium convivia ferendo impares essent, horum etiam civitatis ius

12) Polyb. Excerpt. Vatican. XII, 6. cf. Philological. Museum tom. II p. 70.

13) Cf. Hermann, *de causis* etc. p. 44. Lachmann. p. 177.

14) Thucyd. I, 101. Diodor. XI, 63. Plutarch. Cimon. c. 16 alique ap. Poppon. ad Thucyd. I. I.

15) Plut. Agid. c. 5. Latam hanc legem esse post Lysandri aetatem ipsa Plutarchi verba demonstrant, sed iam valuisse Aristotelis aetate ex huius verbis Polit. II, 6, 10 manifestum fit, quamquam Aristoteles non recte Lycurgo tribuit quod Epitadeo tribuendum erat.

inminutum esse constat¹⁶⁾, neque dubium videtur quin hi praecipue fuerint, qui ὑπομεινόντες dicuntur opponunturque τοῖς ὁμοίοις s. civibus pari inter se et optimo civitatis iure gaudentibus¹⁷⁾. Attamen ad homoeorum dignitatem retinendam non satis erat census idonea magnitudo, sed requirebatur etiam vita civili disciplinae conveniens, contra quam qui gravius deliquissent, aut qui puerili institutione ea, quam leges homoeis praescribebant, non usi essent, hi et ipsi ὑπομεινόντες fiebant¹⁸⁾, etiamsi facultatibus satis pollerent. Quamquam factum videtur, antiqua severitate amissa, ut aliquanto maior facultatum et generis quum vitae ac morum ratio haberetur¹⁹⁾. — His autem duobus τῶν ὁμοίων et τῶν ὑπόμεινων ordinibus adnumerandus est etiam tertius τῶν νεοδαμωδῶν, quos civitatis non prorsus expertes fuisse ipsum nomen demonstrat²⁰⁾, deteriore tamen quam veteres cives iure fuisse apparet: quamquam qualis eorum condicio fuerit accuratius definire non licet²¹⁾.

16) Aristot. Polit. II, 6, 21. 7, 4.

17) Xenoph. de r. p. Lac. X, 4 (7). Demosth. Leptin. p. 489. Xenoph. Hellen. III, 3, 5. Cf. Mueller. Dor. II p. 83. C. F. Hermann. de conditione atque origine eorum qui Homoei ap. Laced. dicebantur. Marburg. 1832. 4. Haas. ad Xenoph. r. p. L. p. 183 et 320. Homoeos nonnunquam Spartiatas κατ' ἐξοχὴν dici iam Muellerus observavit p. 84, et post hunc Lachmann. p. 119 sqq. quamquam hic multos locos perperam interpretatur et in universum de homoeis ea profert quae probari nullo modo possint. Ceterum satis mature homoeorum ordinem extitisse coniecero ex Arist. Polit. V, 6, 1 si certum esset hunc accurate loquutum esse.

18) Xenoph. l. l. εἰ δὲ τις ἀποδειλιάσει τοῦ τὰ νόμιμα διαπονέσθαι τοῦτον ἐκεῖ ἀπέδειξε μὴδὲ νομιεῖσθαι ἐν τῶν ὁμοίων. cf. id. III, 3. Plut. Institt. Lac. no. 21. Supra verum rem augeat Teles ap. Stobae. serm. 40 p. 233: τὸν μὴ ἐμμένοντα (τῇ ἀγωγῇ), καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ᾗ, εἰς τοὺς ἐλλοτας ἀποστέλλουσιν.

19) Hinc Cinadonis indignatio apud Xenoph. Hellen. III, 3, 11.

20) Nam δαμωδῆς apparet δημότας esse; hi autem cives sunt Tyrtae. fr. ap. Plut. Lycurg. c. 6. Obscura sunt Hesychii verba: δαμωδῆς δημόταις ἢ οἱ ἐντελεῖς παρὰ Λάκωνας: sed videtur ἐντελεῖς dicere cives optimo iure.

21) Lachmanni hariolationes referre non opus est.

§. VIII.

Forma omnis Spartanorum rei publicae, senatus, comitiorum, magistratuum, iudiciorum totiusque civilis disciplinae descriptio a plerisque ad Lycurgum auctorem refertur, quem turbatam diu intestinis discordiis civitatem¹⁾ legibus latis ordinasse et confirmasse volunt. Sed quae de huius vita et aetate traduntur adeo pleraque fabulosa sunt et inter se pugnantia²⁾, ut nonnulli fictam potius personam quam testatam historiae fide memoriam Lycurgi existimaverint³⁾. Nos etiamsi fuisse quendam Lycurgum Spartanorum legislatorem non dubitamus, tamen quando is vixerit quaeve ab eo leges latae sint non arbitramur certo dignosci posse: pleraque autem eorum, quae a Lycurgo instituta perhibentur, non unius hominis consilio excogitata, sed ex ipsius populi indole atque ingenio sua quasi sponte prognata paullatim invaluisse censemus⁴⁾, ut non absurde ipsis veteribus numini potius divino quam humanae prudentiae tribuenda et ad Apollinem, patritum Doricae gentis deum⁵⁾, referenda visa sint⁶⁾.

1) Herodot. I, 65. Plut. Lycurg. c. 2. Thucyd. I, 18.

2) Vid. Plutarchi ipsius professionem Lycurg. c. 1. Cf. Mueller. Dor. I p. 137. Clinton. Fast. Hellen. p. 408 not. t. Krische de Pythagora p. 10.

3) J. C. G. Winkelmann, de dignitate rei publ. Spartan. (Berlin. 1826. 8.) p. 50.

4) Non omnia nova Lycurgum instituisse, sed pristinos mores atque instituta gentis revocasse, consentiens est prudentissimorum virorum iudicium, Muellerei Dor. II p. 14 sq. Schlosseri, Universalhistor. Uebersicht etc. I, 1 p. 370. Goettlingii ad Aristot. Polit. p. 463. C. F. Hermann, de caus. turb. aequal. p. 17. Cf. et Nitzsch, de historia Homeri I p. 56.

5) Vid. Boeckh. explicatt. Pind. p. 288. Mueller. Aegin. p. 150. Dor. I p. 199 sqq.

6) Cf. Plat. Legg. I init. et Ast. comm. p. 6. — Etiam *νόμος*, quo nomine leges apud Spartanos vocabantur, fuerunt qui *νόμοις* interpretarentur. Plut. Lycurg. c. 13. Sed significat haec vox apud Dorienses et Aeolenses etiam pactum vel decretum humanum, nulla divinae auctoritatis significatione adiuncta. Cf. Inscript. Eliaca in Corp. Inscr. no. 11. Decret. Byzant. ap. De-

§. IX.

Fuit autem genus imperii antiquitus ex regum, optimorum et populari potestate mixtum et temperatum¹⁾, quum summa rerum pēnes senatum populumque esset, his autem reges tanquam praesides et moderatores praepositi. Senatores octo et viginti vel regibus adnumeratis triginta numero erant²⁾, qui numerus quum obis respondeat, non inepte nonnulli singulos ex singulis obis fuisse coniecerunt³⁾. Creabantur populi universi suffragiis per acclamationem, sed tantummodo e senioribus, qui sexagesimum aetatis annum explessent vitaeque et moribus prae ceteris probati essent⁴⁾: ex quo apparet, postquam homoeorum ordo a ceteris discerni coeperat, senatores non potuisse nisi ex homoeis creari⁵⁾. Dignitatem

mosth. or. de coron. p. 255 (quem locum Schaeferus perperam interpretatur: recte Mueller. Dor. II p. 170.) Plutarch. Agid. c. 5. 8. 11. Ruhnken. ad Timae. s. v. *ῥήτρα*. Boeckh. ad C. J. I p. 28. Boissonad. in Diar. classico (Classical Journal.) vol. XX p. 287. Nitzsch. de hist. Hom. p. 52.

1) Polyb. VI, 3, 8. Plut. Lycurg. c. 5. Tyrtæi fragm. Eunomia 2 p. 84 Bach. Aristocraticam Spartanæ rei publ. formam multi dixerunt; sed nonnulli etiam democraticam. Isocr. Areop. c. 24 ibiq. Bergmann. p. 162 sq. Cf. et Aristot. II, 3, 10 et Archyt. ap. Stobae. tom. II p. 168 Gaisf., quamquam hi loci minus ad antiquiorem rei publ. formam spectant.

2) Plut. Lycurg. c. 5.

3) Mueller. Dor. II p. 79. Goettling. ad Aristot. Pol. p. 468. Add. Lachmann. p. 156, cuius commenta de duobus senatibus, Hylleensium et Dymanum, cui tertius a Lycurgo additus sit e Pamphylis, refutare nihil attinet. Ceterum admodum incerta est ista de senatoribus ex obis singulis coniectura, quandoquidem neminem e veteribus, etiam qui in causas numeri senatorum data opera inquisiverunt, de obis cogitasse apparet e Plutarch. l. l.

4) *Προβουλευέες* in rhetra ap. Plut. Lyc. c. 6. cf. Mueller. II p. 91. Modum creandi, a Plutarcho c. 26 accurate descriptum, Aristot. II, 6, 18 *ait παιδαγωγὴ κατὰ τὴν ἡλικίαν*, fortasse quia haec ipsa *ἡλικία* illa aetate non recte magisque dicis causa quam vere agebatur. Olim certe ut ipse dicit §. 15 et Demosth. Leptin. p. 489 senatoria dignitas *ἀθλον ἀρετῆς* erat. Non sine petitione creatos esse Aristot. reprehendit §. 18.

5) Arist. II, 5, 8 senatorum *ἀρετῶν δυνάστην* vocat ex quo

perpetuam, non annuam, habebant ⁶⁾, nullique erant ad rationem reddendam obnoxii ⁷⁾. Munus duplex, ut iudicia quaedam exercerent de capite civium ⁸⁾ ac de regum delictis ⁹⁾, et ut consulerent de re publica. Consulta autem Senatus, si non omnia, at certe pleraque ad populum ferri oportebat, cuius suffragiis aut comprobarentur aut antiquarentur ¹⁰⁾.

§. X.

Populi concilia aut ordinaria erant, quae ex lege certis temporibus convocabantur loco suburbano inter Babycam et Cnacionem ¹⁾, aut extraordinaria, ubi res posceret a magistratibus indicata ²⁾, quibus ius erat cum populo agendi. Lato ad populum Senatus consulto ad suadendum, si opus videretur, verba fiebant a magistratibus: privato nemini concionari licuit ³⁾, nisi forte venia

coniecercis illa aetate plerumque e certis tantum familiis creari solitos.

6) Arist. II, 6, 17. Polyb. VI, 45, 5. Plut. Lyc. l. l. et Ages. c. 4.

7) Arist. l. l. §. 18. et c. 7, 6.

8) Xenoph. de r. p. L. 10, 2. Cf. Arist. III, 1, 7. Plut. Lycurg. c. 26.

9) Pausan. III, 5, 3.

10) Hinc Plut. Agid. c. 11: οὐκ τὸ κράτος ἦν ἐν τῷ προβουλευεῖν. Multarum tamen rerum senatus ipse per se arbitrium habuit; κύριον τῶν μεγίστων Plut. dicit Lyc. 26. κύριον μεγάλων κρίσεων Aristot. II, 6, 17 ubi cave ne κρίσεις de iudiciis tantum accipias.

1) Vid. rhetram ap. Plut. Lycurg. c. 6: ὥρας ἐξ ὥρας ἀπελλάζειν μεταξὺ Βαβύκας καὶ Κνακίωνος. In his ὥρας ἐξ ὥρας interpr. certis temporum vicibus, docetque Schol. Thucyd. I, 67 ordinaria comitia plenilunii tempore haberi solita. Babycam Plut. pontem, Cnacionem rivum fuisse dicit. Cf. Mueller. Dor. II, 87. De ἀπελλάζειν vid. id. p. 85 not. 2 et Schneider. Lex. h. v., rectius haud dubie statuentes quam Goettling. Herm. 1825. I p. 143. Ἄλλαν Spart. comitia Herod. VII, 134 dicit, vocabulo apud Dorienses usitatissimo. Cf. de sortitione iudic. (Gryph. 1820. 8) p. 37. Mueller. p. 86. Posteriore tempore etiam in Sciade, quod aedificium in urbe erat, comitia habebantur. Pausan. III, 12, 8.

2) Herodot. VII, 34.

3) Plut. Lycurg. c. 26.

a magistratibus impetrata, neque ipsius populi ius amplius fuit nisi ut aut comprobaret Senatus consulta ant antiquaret ⁴⁾. Quodsi tamen aliquid praeter Senatus auctoritatem aut additum aut demptum aut immutatum esset populi scito ⁵⁾, id senatui et regibus irritum facere licuit ⁶⁾. Sed fiebat tamen nonnunquam, si aut non convenisset de aliqua re in Senatu ⁷⁾, aut si quacunque de causa rem integram populo permitti placuisset ⁸⁾, ut liberiores comitia disceptandi et sciscendi potestatem haberent. Suffragium habebant cives triginta annis non minores ⁹⁾, nisi si quis capite deminutus per ἀτιμίαν esset ¹⁰⁾. Quod nonnullis visum est etiam perioecos nonnunquam aut perioecorum delegatos comitiis interfuisse, parum habet probabilitatis ¹¹⁾. Ferebatur suffragium non calculis neque porrectis manibus, sed clamore: nonnunquam tamen, si ex clamore populi voluntas non satis cognosci poterat, in partes discedere iuebantur ¹²⁾. — Posterioribus autem rei publicae

4) Rhetrae verba, δᾶμον δὲ τὰν κρείαν ἡμεῖν καὶ κράτος (ita scrib. videtur cum Sinteni ad Plut. Pericl. p. 285.) ipse Plutarch. explicat: τὴν ἐπὶ τῶν γερόντων καὶ τῶν βασιλέων προτεθεισὴν γνώμην ἐπικρίναι κρίσις ἢ ὁ δῆμος, in quo inest necessario etiam reprobandi ius, quod miror a Goettlingio ad Aristot. Polit. p. 478 et Lachmanno p. 199 in dubium vocatum esse. Cf. dissert. nostr. de ecclesiis Lacedaemonior. p. 19 sq.

5) Apparet hoc fieri non potuisse nisi rogationibus praeter Scltum ad populum latis sive ab aliquo magistratu aut senatore sive etiam a privato ad verba facienda admissio. Ceterum cf. Manso I p. 247. sq.

6) Lege Theopompi et Polydori: αἱ δὲ σχολαὶν ὁ δᾶμος ἔλοιτο, τοὺς προεβουλευτάς καὶ ἀρχαγέτας ἀποστατήρας εἶμεν, de qua cf. Mueller. p. 85. Nitzsch. de histor. Hom. I p. 54. Franck. Callin. p. 199.

7) Plut. Agid. c. 9.

8) Conf. diss. de eccles. Laced. p. 20 sq.

9) Plut. Lycurg. c. 25. Minus recte argum. Liban. decl. 24 tom. IV, 420: τὸν εἶσω τριάκοντα ἐτῶν μὴ δημηγορεῖν προ μὴ ἐκκλησιάζειν.

10) Cf. infra §. 14.

11) Crag. I c. 7. Mans. I p. 92. Tittmann. p. 89 et contra hos Mueller. II p. 24 sq.

12) Thucyd. I 87.

temporibus, quum homoeorum et inferioris civium ordinis discrimen invaluisse, etiam minora quaedam comitia commemorantur, ad quae, excluso inferiore ordine, homoei tantummodo convocati esse videntur¹³). Rerum ad populum latorum genera haec fere invenimus: de magistratuum quorundam ac de Senatorum creatione¹⁴), de controversis regum successionibus¹⁵), de manumittendis Helotis¹⁶), de legibus sancendis aut abrogandis¹⁷), denique de bello, pace, foederibus¹⁸): sed quatenus ex his in maximo comitiatu, quae in minori concilio agenda fuerint non satis liquet, nec fuit fortasse legibus accurate definitum¹⁹).

§. XI.

E magistratibus primo loco reges commemorandi sunt, ἀρχαῖται etiam et βασιλεῖς dicti¹). Bini erant stirpis Heraclidarum, ex Agidarum et Eurypontidarum familiis, quarum origo ab Eurysthene et Procle, Aristodemi filiis geminis, repetebatur²). In his regnum successionis ordine ad

13) Μικτὴν ἐκκλησίαν unus diserte commemorat Xenoph. Hell. III, 3, 8, cuius non participes τοὺς ὑπομνηστας fuisse ex omni illa narratione satis apparet. Tittmannus p. 100 hanc magistratum tantummodo, Lachmann. p. 204 senatorum regum et ephorum fuisse vult. Sed vid. Mueller. II p. 87 et nostram diss. de eccles. Laced. p. 9 sqq. Hermannus de Homoeis p. 15 hanc parvam conjunctionem τοὺς ἐκκλήτους τῶν Λακεδαιμονίων esse vult, quos aliquoties Xenoph. commemorat: sed vix recte. Vid. diss. nostr. p. 6. 7.

14) Plut. Lycurg. c. 26. Iustin. III, 3, 1.

15) Xenoph. Hell. III, 3, 4. Cf. Polyb. IV, 35, 9.

16) Thucyd. V, 34.

17) Plutarch. Agid. c. 9. Apophthegm. Lac. tom. II p. 108 Tauchn. no. 52. Agesil. c. 20.

18) Herodot. VII, 149. Thucyd. I, 67 sq. V, 41. V, 77. VI, 88. Xenoph. Hell. VI, 3, 3. V, 2, 11. 23. 33. IV, 6, 3. III, 2, 23. II, 4, 38. VI, 4, 2. Plut. Ages. c. 6. Polyb. IV, 34, 7.

19) Cf. diss. de eccles. Lac. p. 6.

1) Ἀρχαῖται in duabus rhetris ap. Plut. Lycurg. c. 6. Βασιλεῖς ap. Hesych. s. v. cf. Boeckh. Corp. Inscr. I p. 83.

2) Herod. VI, 52. Pausan. III, 1, 5. cf. Meurs. de regno

defuncti regis filium natu maximum³⁾, si filii nulli essent aut non idonei qui regnarent⁴⁾, ad fratrem aut proximum agnatum deferrebat⁵⁾, sed ita ut nunquam duo unius familiae reges essent⁶⁾. Aetate minoribus tutores dati agnati proximi, qui imperium administrarent: hi *πρόδοχοι* dicti⁷⁾. Convicti gravioris delicti reges amoveri poterant: nec tamen hac re filiorum ius succedendi imminuebatur⁸⁾. Potestas regum maxime similis erat ei quae heroica aetate apud ceteros quoque Graecos fuerat, ut principes essent publici consilii, ut iudicia exercerent, exercitus ducarent, sacra denique pro civitate facerent. Et Spartani quidem reges quum aliorum sacrorum plurimorum procurationem habebant, tum sacerdotio fungebantur Iovis Coelestis et Iovis Lacedaemonii⁹⁾. Praesidebant Senatui, eumque de negotiis ad rem publicam pertinentibus consulebant: in suffragiis autem ferendis pari cum ceteris iure erant¹⁰⁾. Populi concilia cum senatoribus moderabantur. Sed in his pariter ac in senatu mox crescens ephorum potestas regum auctoritati magnopere officiebat. Iurisdictionem habebant de epicleorum nuptiis

Lacon. I c. 9. Plane diversam a vetere traditione historiam Lachmanno comminisci placuit p. 135 sqq.

3) Ita tamen, si hic patre iam regnante natus esset. Nam alias minor filius, sed in regno patris natus, maiori ante regnum nato praeferebatur, teste Demarato ap. Herodot. VII, 3.

4) Velut si corpore non integro essent: nam id impedimento fuisse colligas e Xenoph. Hellen. III, 3, 3. Plut. Ages. c. 3.

5) Cf. Mueller. II p. 101.

6) Corn. Nep. Ages. I, 3. cf. Plut. Cleom. c. 11 extr.

7) Plut. Lycurg. c. 3. cf. Pausan. III, 4, 7.

8) Ita Plistonacte damnato regnum maior filius Agesipolis ac dein minor Cleombrotus cepit. Plut. Agid. c. 3.

9) Herodot. VI, 57. Xenoph. de r. p. L. XIII (XV) 2 ibiq. Haas. p. 250. Add. Arist. Polit. III, 9, 2.

10) Thucyd. I, 20, qui obloquitur vulgari opinioni de duobus regum calculis, in qua Herodotum quoque (VI, 57) fuisse temere nonnulli negarunt.

aliisque haud dubie rebus, quae cum familiarum iuribus coniunctae essent: hinc etiam adoptiones apud eos fieri oportebat. Porro viarum publicarum curam quandam gerebant controversiasque de iis ortas dirimebant¹¹⁾. Belli tempore omne militare imperium penes reges erat¹²⁾, qui quum antiquitus ambo simul exercitui praeesse solerent, postea, ne frequentes inter eos discordiae reirgerendae obessent, lege cautum est ut alterutri tantum imperium committeretur¹³⁾. Posteaquam autem longinqua et multiplicia bella Spartani gerere coeperunt, non raro etiam alii quam reges exercitibus imperatores dari soliti: nec fere unquam regi cum terrestri imperio simul etiam classis permixta¹⁴⁾. In consilio regibus erant (polemarchi: postea additi etiam tres viri ex homoeorum ordine, qui imprimis com meatuum aliarumque necessitatum curam gererent¹⁵⁾: praeter hos ephori duo ad inspiciendam militarem disciplinam, quos et ipsos rex si vellet consilio adhiberet¹⁶⁾. Nonnunquam autem etiam alii plures regi tanquam consilarii et custodes dati, quorum auctoritate et consiliis regeretur¹⁷⁾. Revocari porro ab exercitu a domesticis magistratibus poterat¹⁸⁾ et propter rem male gestam poena affici¹⁹⁾, ut non domi solum sed etiam foris nomine magis quam imperio reges fuisse dicendi sint²⁰⁾. Huc accedit quod divisam inter duos potestatem propter id

11) Herodot. I. 1. Cf. Mueller. II p. 103.

12) Thucyd. V, 66. Xenoph. de r. p. L. XV (XIII) 2. XIII, 10, 11 (XV, 8, 9). Aristot. III, 9, 2.

13) Herodot. V, 75. cf. Xenoph. Hell. V, 3, 10.

14) Plut. Ages. c. 10. cf. Arist. II, 6, 22.

15) Xenoph. de r. p. L. XIII (XIV) 1 cum Haasii not. p. 264.

16) Xenoph. I. I. §. 5. Haas. p. 270. Hellen. II, 4, 36.

17) Thucyd. V, 63. Diodor. XII, 78. Plut. Pericl. c. 22.

18) Thucyd. I, 131. Xenoph. Ages. I, 36. Hellen. IV, 2, 3. Plut. Ages. c. 15. Apophth. Lac. n. 39. 41. p. 105.

19) Thuc. I. I. et I, 114. Plut. Pericl. c. 22. Pausan. III, 5, 3.

20) Corn. Nep. Agesil. c. 1, 2.

ipsum minui necesse erat²¹⁾. Et quo minus legitimos potestatis terminos obliviscerentur, iure iurando quot mensibus obstringebantur ab ephoris²²⁾, nono autem quoque anno his de coelo servare ius erat, essentne reges in imperio relinquendi an amovendi²³⁾. Cultus regum tali potestati consentaneus h. e. non magnopere ultra privatorum modum²⁴⁾. Domicilium antiqua simplicitate aedificatum et instructum²⁵⁾, victus de publico datus in communibus civium syssitiis²⁶⁾, reditus ex agris in perioecorum regionibus satis lauti²⁷⁾, praeterea victimarum omnium partes²⁸⁾, et suilli pecoris primitiae²⁹⁾, locus in omni consessu princeps, et ut advenienti regi adsurgerent omnes praeter ephoros³⁰⁾. Mortuis autem honores summi et paene plus quam humani habiti, luctusque publicus et decem dierum iustitium indictum³¹⁾.

§. XII.

Sequuntur ephori, quos alii a Lycurgo, alii Theopompi demum aetate institutos perhibent¹⁾.

21) Arist. Polit. II, 6, 20.

22) Xenoph. de r. p. L. XV (XIII), 7 ibiq. Haas. p. 257.

23) Plut. Agid. c. 11. cf. Mueller. Dor. II p. 100.

24) Xen. l. l. §. 8.

25) Id. Ages. c. 8. Corn. Nep. Ages. c. 7. In eadem ambos domo habitasse, quod Manso III, 3 p. 330 et Mueller. II p. 107 e Xenoph. Hell. V, 3, 20 collegerunt, ex hoc certe loco non consequitur. Vid. not. sq.

26) Herod. VI, 57. Xenoph. de r. p. L. XV (XIII), 4, ubi *σκήνην* de coenaculo recte interpretatur Haas. p. 253, atque etiam alterum locum V, 3, 20, *συσσιτιῶν βασιλεῖς ἐν τῇ αἰτῇ*, non de communi domicilio sed de mensa communi accipit. cf. de r. p. L. V, 2.

27) Xenoph. l. l. XV (XIII), 3.

28) Certe earum quae in publicis sacris aut in bello pro exercitu mactabantur. Herod. VI, 56. 57. Xen. l. l.

29) Xenoph. l. l.

30) Herodot. VI, 57. Xenoph. l. l. et §. 6.

31) Herodot. l. l. c. 58. Xenoph. l. l. §. 9. Hellen. III, 3, 1.

1) A Lycurgo Herod. I, 65. Plat. epist. 8. Xenoph. de r. p. L. 8, 3. Satyrus ap. Diog. Laert. I, 3, 1 p. 45 Huebn. Stebae. serm

Horum potestas a parvis initiis adeo paullatim crevit, ut totius rei publicae haud dubie principes fierent. Nam quum antiquitus nihil nisi iurisdictionem habuisse videantur de privatorum controversiis²⁾, adiuncta fortasse cura disciplinae³⁾, mox etiam de administratione magistratuum domi forisque cognitionem sibi sumpserunt⁴⁾, eosque non solum postquam abierant honore, sed etiam dum in magistratu aut cum imperio erant⁵⁾, citare ad causam dicendam, multa afficere, in carcerem conicere, capitis accusare poterant⁶⁾, quod quidem ius etiam adversus ipsos reges non raro usurpabant⁷⁾. Postremo etiam cum senatu populoque agendi potestatem nacti sunt⁸⁾, eaque ita usi, ut nihil fere ab utroque nisi per ipsos ageretur, ac saepenumero etiam de gravissimis rei publicae ne-

p. 288 Gesn. — A Theopompo Plat. Legg. III, 11 p. 692 ubi cf. Ast. p. 174. Arist. Polit. V, 9, 1. Plutarch. Lycurg. c. 7 et 27. Cleom. c. 10. Cic. de re publ. II, 33. de Legg. III, 77 aliique multi. Nonnulli etiam a Chilone. Diog. Laert. l. l. Cf. Crag. II c. 4. Meurs. Misc. Lac. II, 4. Manso I, 1 p. 243. Tittm. p. 104. Mueller. Dor. II p. 112. Platner. in Tuebing. iurist. Zeitschrift V, 1 p. 23. Wachsmuth. I, 1 p. 222. Lachm. p. 161.

2) Arist. Polit. III, 1, 7. cf. Mueller. p. 115.

3) Schol. Thuc. I, 84. Agatharch. ap. Athenae. XII p. 550 D. Aelian. V. H. III, 10. XIV, 7. cf. Xenoph. de r. p. L. IV, 3, 6. Haas. p. 97. Sext. Empir. adv. Mathem. p. 68. b. Plut. Instit. Lac. no. 17. Apophth. Lac. t. II p. 129 Tauchn. de sent. prof. in virt. c. 13. Agid. c. 10. Lysand. c. 19. Herod. III, 148. Mueller. p. 121.

4) Arist. Polit. II, 6, 18.

5) Xenoph. l. l. VIII, 4.

6) Id. ib. cf. Hellen. V, 4, 24. Damnare capitis haud dubie ephori non poterant, sed senatus tantum. Cf. Mueller. p. 119 not. 8. — Hoc loco obiter etiam de scythalis dicendum, quibus utebantur ad mandata magistratibus foris agentibus occulte perscribenda. Gell. N. A. XVII, 9. Schol. ad. Arist. Av. 1283. ad Thuc. I, 131. Intt. ad Corn. Nep. Pausan. c. 3.

7) De forma iudicii in causis regum capitalibus vid. Pausan. III, 5, 3. Mueller. p. 118 sq.

8) Initio fortasse regum mandatu, quum ipsi propter bellum Sparta aberant. Ita explicari possit quod Plut. Cleomenem (vit. Cl. c. 10) dicentem facit: quamquam is τὸ πρῶτον tantum diserte commemorat. Ceterum cf. Plut. Agid. c. 5 et 9. Thucyd. I, 87.

gotiis statuendi liberam populus potestatem ipsis permetteret⁹). Denique etiam aerarium rei publicae et vectigalia ephori administrasse videntur¹⁰). Ut ipsis omnes, ita ipsi nemini obnoxii erant neque ad rationem reddendam cogi poterant nisi a suis successoribus¹¹). Augebat potestatem etiam superstitio, quum incubantes in templo Pasiphaae aut de coelo certis temporibus servantes signis consiliisque divinis moneri crederentur¹²). Ceterum magistratus ephorum popularis fuit propterea quod oppositi erant regum atque senatorum aristocratiae¹³): ipsi enim non perpetuam, ut illi, dignitatem habebant, sed quotannis a populo creabantur¹⁴), et quidem etiam ex tenuissimis¹⁵). Numero erant quinque¹⁶): sedes in foro habebant, et commune syssitium¹⁷). Princeps collegii anno nomen dabat¹⁸): pleraque de communi collegarum

9) Vid. exempla ap. Mueller. p. 122 sq.

10) Plut. Lysand. c. 16. Diod. XIII, 106. Plut. Agid. c. 16 (?). Mueller. p. 125.

11) Hinc Plato Legg. IV, p. 712 D. et Arist. Pol. II, 6, 14 potestatem eorum cum tyrannide comparant. Exemplum ephorum a successoribus in ius vocatorum est ap. Plut. Agid. c. 12. cf. Aristot. Rhet. III, 18 p. 148, 22 ed. Bekk. min.

12) Plut. Cleom. c. 7. Agid. c. 9. 11. Cic. de divin. I, 43, 96.

13) Arist. Polit. II, 3, 10. Plat. Legg. III p. 692 A. Inde etiam cum Rom. tribunis plebis comparantur. Cic. de Legg. III, 7, 16. de re publ. III, 33 extr.

14) A senatu creatos putat Hermann. de homoeis p. 15, cui non assentior, imprimis propter Aristot. Polit. II, 6, 16 et 18. Plato Legg. III p. 682 B. ait eorum *δύναμιν ἑγγὺς τῆς κληρονομίας* fuisse, quod etiamsi non plane intelligo, tamen sorte captos non esse ostendit, neque magis, opinor, a paucis lectos.

15) Cf. Aristot. Polit. II, 3, 10. 6, 14. 15. 8, 2. IV, 7, 4. Herm. de homoeis p. 15.

16) Conf. tamen Timae. lex. Plat. p. 128 ibiq. Ruhnken. Tittm. p. 107. Mueller. p. 116. Goettling. ad Arist. Pol. p. 466. Fuerunt fortasse minores ephori maiorum ministri, quemadmodum apud Romanos pontificum scribas minores pontifices dictos novimus.

17) Aelian. V. H. II, 15. Pausan. III, 11, 2. Plut. Cleom. c. 8.

18) Pausan. III, 11, 2. Schol. Thuc. I, 86. Ceterum hono-

sententia agebant: quod pluribus placuisset, a paucioribus impediri non potuisse videtur¹⁹⁾.

§. XIII.

De reliquis magistratibus admodum pauca comperta habemus. Regum ministri Pythii erant, quatuor viri ab ipsis delecti, qui sacras legationes ad oraculum Delphicum obirent, editaque vaticinia cum regibus cognoscerent et custodirent¹⁾: item Proxeni, numero incerto, qui exterorum populorum legatis aliisque civitatis hospitibus loca et lautia praeberent²⁾. — Nomophylaces utrum veteris rei publicae magistratus fuerint an posterioribus demum temporibus instituti, in medio relinquimus³⁾. Harmosyni, ut aliorum *γυναϊκοκόσμοι*, mulierum maxime mores custodiebant⁴⁾. Paedonomus puerorum et invenum disciplinae praefectus erat⁵⁾, eique subiuncti quinque aut sex Bidei, (Bidiyi, Bidiaei)⁶⁾. Empelori cum *αγορανομοις* comparantur: erant igitur fori rerum venalium inspectores⁷⁾. — De Harmostis supra

ris eorum et anni Laconici initium fuit circa aequinoctium autumnale. Vid. Dodwell. de cycl. p. 320. Annull. Thucyd. p. 168 ed. Lips. Intt. ad Thuc. V, 36.

19) Hoc colligi potest e Xenoph. Hell. II, 4, 29.

1) Herod. VI, 57. *Πολῖται* a Spartanis dicebantur testibb. Photio et Suida s. v. Cf. Ruhnck. ad Timae. s. v. Haas. ad Xen. r. p. L. p. 254.

2) Herod. l. l. ibiq. Valcken.

3) Commemorantur tantum a Pausan. III, 11, 2 et in inscriptionibus aetatis Romanae. Boeckh. C. J. I p. 609. Haas. ad Xen. p. 203.

4) Hesych. h. v. Alibi non commemorantur praeterquam in spuris Fourmonti inscriptionibus C. J. I no. 61. 62. 63.

5) Plutarch. Lycurg. c. 17. Xenoph. r. L. II. 2.

6) Pausan. III, 11, 2. De nominis forma et significatione cf. Boeckh. C. J. I p. 88 et 609. Non improbabilius Hermann., Ant. Gr. §. 24, 15, ubi sex commemorantur, paedonomum tanquam *παιδαγωγὸν* (Boeckh. p. 610.) bideorum collegio adnumerari coniecit.

7) Hesych. s. v. In spuris Fourm. titulis no. 61. 62. quinque sunt, scilicet e Platonis loco quem Cragius II, 8 p. 86 citavit.

dictum est⁸⁾. Polemarchi sex cohortium (moras Lacedaemonii dicunt) praefecti, in urbe etiam syssitia ordinabant⁹⁾. Hippagretae tres ab ephoris e lectissimis trecentis juvenibus (qui *ἱππεῖς* vocabantur) creati eorumque praefecti¹⁰⁾. Denique etiam Agathoergi commemorandi sunt, quamquam in magistratibus non numerandi. Hos quotannis ex iis, qui excedebant ex equitibus, ephori creabant, numero quinque, quorum opera uterentur ad varia incerta negotia, maxime externa¹¹⁾.

§. XIV.

Iudiciorum omne genus aut penes senatum erat aut penes magistratus, quorum pro se quisque quae ad cognitionem suam pertinerent ipse iudicabat, non adhibitis selectis de populo iudicibus aut iudicum collegiis¹⁾. Neque populus ipso in comitiis causis iudicandis operam dabat, nisi forte si qua de regni successione controversia dirimenda esset²⁾. Rerum capitalium cognitionem senatus habebat, cui si de regum delictis cognoscendum esset, admiscebantur etiam ephori³⁾. Privatorum controversias e variis contractuum generibus plebrasque ephori indicabant⁴⁾: quae in foro reru venalium inter emptores et mercatores lites exti-

8) Vid. §. 5, 5.

9) Plut. Lycurg. c. 12. Cf. Philoch. ap. Athenae. XIV p. 630. Boeckh. C. J. I p. 89 et 578. — Addo obiter aliorum militarium ducum nomina: *λοχαγοίς, πεντηκοντῆρας, ἑνωμοτάρχας*. Thue. V, 66. Xen. r. L. XI, 4. *Ἱππαρχοστάς*. Xen. Hell. IV, 5, 8. *Ναυαρχός*. Id. ib. 1, 5, 1. II, 1, 7. *Ἐπιστολεύς*. Ib. I, 1, 23. II, 1, 7. *Τριηραρχός*. VII, 1, 12.

10) De his vid. imp. Haas. ad Xen. r. L. p. 105.

11) Herodot. I, 67. Ruhnck. ad Timae. s. v. et intt. ad Hesych. h. v.

1) Aristot. Polit. III, 1, 7.

2) Id colligi posse videtur e Xenoph. Hell. III, 3, 4.

3) Pausan. III, 5, 3. — Ceterum not. Plutarch. Apophth. Lacedon. tom. II p. 120 Tauch. *τὰς περὶ τοῦ θανάτου δικὰς πλείους ἡμέρας οἱ γέροντες κρίνουσι*.

4) Aristot. Polit. III, 1, 7.

tissent, haud dubie empelori, de hereditatibus, epicleris, et quae ad vias publicas pertinerent, reges⁵⁾, adversus disciplinam publicam delicta partim senatus⁶⁾, partim ephori⁷⁾, partim alii magistratus vindicabant. Poenarum genera tria fuerunt, mulcta, capitis deminutio, mors⁸⁾. Et mulctae quidem in causis levioribus admodum exiguae⁹⁾, in gravioribus regum aut magistratuum delictis saepenumero permagnae¹⁰⁾. Capite minuebantur qui quid contra bonos mores disciplinamque publicam commisissent¹¹⁾, imprimis autem qui in bello timidos se et ignavos praebuissent, quibus etiam variae turpitudinis notae inurebantur¹²⁾. Et caelibes quoque simili modo castigabantur¹³⁾. Supplicio afficiendi aut strangulabantur in carcere, aut in caedam demittebantur¹⁴⁾. Scriptae leges Spartanis antiquitus nullae, postea paucissimae fuerunt¹⁵⁾, moribusque multo magis et civili disciplina quam legum sanctionibus contineri rem publicam iudicabant¹⁶⁾.

5) Vid. §. 3, 11.

6) Cf. Mueller. p. 95.

7) Vid. §. 12, 3.

8) De exilio et corporis cruciatu, quae nonnulli adnumerant, vid. Mueller. p. 222.

9) Athenae. IV p. 140. E. 141. A.

10) Vid. Plut. Pericl. c. 22. Pelop. c. 6. 13. Add. Meier. de bon. damnat. p. 198.

11) Huc pertinet Xenoph. de r. L. X. 7. de iis qui *δημῶν* ordine eiiciebantur.

12) *Τρίσκαρτος*. Plut. Ages. c. 30. coll. Xenoph. r. L. IX, 4. 5. Herodot. VII, 231. Add. Wesseling. ad Diodor. XIX, 70. Levius *ἀντὶ* affectos Thucyd. V, 34 eos narrat qui Sphacteriae Atheniensibus se dederant.

13) Plat. Lycurg. c. 15.

14) Cf. intt. ad Thucyd. I, 134 ap. Poppon. I, 2 p. 198 not. 14.

15) Lycurgi rhetram, *μὴ χρῆσθαι νόμοις ὑγγράφοις*, ap. Plut. Lycurg. c. 13, cur fabulosam iudicemus non opus esse exponere. Ceterum cf. Mueller. Dor. I p. 135. Nitzsch. de histor. Homer. I p. 61.

16) Cf. Plutarch. apophth. Lac. tom. II p. 131 et 147. Plat.

§. XV.

Spectabat autem omnis Spartanorum disciplina hoc imprimis, ut maxime unum et quasi individuum corpus esset civitatis, remotisque quae abalienare civium a civibus animos possent, consociati omnes inter se morum et studiorum similitudine totos se rei publicae darent. Itaque et lucri privati cupiditatem et luxuriam et vanitatem aliaque vitia, quae dissolvendae rei publicae sunt, omni modo arcebant, honestis studiis ab omni turpitudine et pravitate civium animos mature avocabant, patriae caritati, legum et magistratuum reverentiae assuefaciebant, animi corporisque vires assidue exercendo alebant, bonos denique cives virosque fortes et strenuos informabant, qui et manu et consilio foris domique iuvare rem publicam possent. — Iam primum editos in lucem infantes non parentum magis quam rei publicae esse volebant. Itaque deferendi erant ad seniores e gentilium aut tribulium numero, qui explorato corporis habitu decernerent, tolline eos an exponi oporteret ¹⁾. Sublati ad septimum aetatis annum a matribus enutriebantur ²⁾, dein abducti e domo paterna publicae disciplinae tradebantur. Distributis a paedonomo in greges turmasque puerulis ³⁾ praeerant adolescentes ⁴⁾, qui et ludos eorum moderarentur, et varia corporis

de re publ. I p. 425. B. C. Diotogen. ap. Stobae. serm. 41 p. 251. Archyt. ibid. p. 269. Joseph. ctr. Apion. II, 16.

1) Plut. Lycurg. c. 16. Quod hic addit: *πρίην ἐκείνων κλήρον αὐτῶ τῶν ἐννακισμῶν προσείμαντες*, quomodo accipiendum sit vid. Mueller. Dor. II p. 194 et Hermann. de causis turb. aequ. p. 36. 38. 44.

2) Plut. l. l. Hos parvulos *μυτῶλλους* vocabant. Hesych. s. v.

3) *Ἀγέλας* et *Ἰλας*. Illae ap. Spart. *βοῦαι* dicebantur, unde *βουάγορ* i. q. *ἀγέλαρχης*. Vid. Plut. Lyc. c. 16. Xenoph. r. p. L. II, 11. Hesych. et Etym. M. s. v. *βοῦα*. Valck. ad Theocr. Adon. p. 274.

4) *Ἐπίτες* s. *ἱεῖνες*. Plut. l. l. c. 17. Cf. intt. ad Hesych. s. v. *ἱεῖνες*. Kuest. ad Suid. s. v. *εἰρήν*. Meurs. Misc. Lac. II, 3.

exercitia monstrarent ac praeirent. Horum alia aliis aetatis gradibus⁵⁾, sed pariter omnia ad agilitatem corporis et laborum patientiam accommodata⁶⁾, quamobrem pugilatum et pancratium minus probabant, ut quae in athletarum tantum certaminibus usui, in bello inutilia esse viderent⁷⁾. Crebrae etiam venationes⁸⁾: saltationum multa genera, sed praecipue bellicosae⁹⁾: ludi porro et certamina, nonnunquam ad proelii instar, nisi quod ferrum aberat¹⁰⁾: patientiae denique specimina in annuo Dianae Orthosiae festo¹¹⁾. — Victus puerorum admodum parcus: ciborum minus quam ad satietatem praebitum: quod deesset ipsi sibi comparare iussi, in quo nec furari turpe fuit, modo ne deprehenderentur: deprehensi enim flagris caedebantur, non propter damnum alicui illatum, quod leve erat et nullius momenti, sed quia non satis in furando callidi ac solertes fuissent¹²⁾. Vestitus modicus ac vilis: ab anno duodecimo pallium tantummodo sine tunica unum quotannis datum¹³⁾: calcei nulli: capillus tonsus, caput nu-

5) De nominibus variarum aetatum vid. Meurs. l. l. et Mueller. Dor. II p. 301.

6) Cf. Manso Spart. I, 2 p. 158. Mueller. II, 306.

7) Cf. Plut. Philop. c. 3. Corn. Nep. Epam. 2, 4. Haas. ad Xenoph. r. p. L. p. 108.

8) Isocr. Panath. c. 84. Cragius III, 9, 2.

9) Harum maxime celebrata *πυρρίχη*. Athen. XIV p. 631. Cf. Meurs. Orchestr. s. v. Mueller. II p. 250. 336. De aliis saltationum generibus, Bibasi, Dipodiat, Bryallicha etc. Meurs. Miscell. Lac. II, 12. Mueller. p. 338 sqq.

10) Cf. Pausan. III, 14, 8 sqq. Lucian. de gymn. c. 38. Add. Meurs. Misc. Lac. II, 13. Orchestr. p. 202. Creuzer. Comm. Herod. p. 230. Mueller. II p. 312.

11) Pausan. III, 16, 6. 7. Xenoph. r. p. L. II, 9. Meurs. Graec. feriat. II p. 85. Cragius III, 9, 8. Mueller. I p. 352. II p. 312. Haas. ad Xenoph. p. 83.

12) Xenoph. r. p. L. II, 6 sqq. Anab. IV, 6, 14. Plut. Lycurg. c. 17. Instit. Lac. no. 12. Mueller. II p. 310 sq. Hermann. de vestig. vett. inst. in Plat. legg. p. 32.

13) Xenoph. r. p. L. II, 4. Plut. Lycurg. c. 16. Crag. III, 6, 2.

dum¹⁴⁾. Unguentorum etiam et caldorum balneorum usus interdictus¹⁵⁾. Ad somnum capiendum communia turmarum cubilia, nulla re nisi arundine aut herbis strata¹⁶⁾.

§. XVI.

Ad animos puerorum informandos exiguum litterarum usum, virorum proborum et prudentium consuetudinem et exempla longe efficaciora indicabant. Itaque etiam postquam in reliqua Graecia, imprimis inde a saeculo quinto exeunte, varia doctrinarum genera a sophistis, rhetoribus, philosophis exculta et ad disciplinam puerilem adhiberi coepta erant, Spartani pueri non fere discebant litteras, nisi quantum ad quotidianas vitae necessitates pertineret¹⁾, artes autem illae aut plane arcebantur, aut caute tantummodo ac tarde admittebantur, ut quae verendum esset ne antiquae animorum simplicitati officerent, patriorumque morum atque institutorum reverentiam labefactarent²⁾. Unius musicae studio, ut omnis civitas insigniter dedita fuit, ita etiam in puerorum institutione plurimum tribuebant. Verum hic quoque diligenter cavebatur, ut incorruptam eam et intemeratam retinerent; quippe mutari musicas leges non posse rati sine immutatione legum publicarum³⁾. Ita-

14) Xenoph. I. I. §. 3. Plut. I. I. Crag. III, 6, 3. 4.

15) Plut. I. I. Schol. Thucyd. II, 39. Crag. I. I. §. 5.

16) Plut. u. s. Crag. III, 5, 4.

1) Plutarch. Lycurg. c. 16. Cf. Plat. Hipp. mai. p. 285. C. Isocr. Panath. c. 58. Perizon. ad Aelian. XII. 50, 1. Mueller. II, 315.

2) Cf. Athenae. XIII, 611 A.

3) Verba sunt Ciceronis de legg. II, 15, ducta e Platone de re publ. IV p. 424 C. Cf. Legg. II p. 660. III p. 700. Plutarch. Agid. c. 10. id. de musica cap. 37 et 42, aliaque apud Is. Vossium de poematum cantu et viribus rhythmici p. 10. Notissimae sunt narrationes de Timotheo et Phrynide ap. Plutarch. Agid. I. I. Instit. Lac. c. 17. Athenae. XIV p. 636 E. De decreto in Timotheum ap. Boethium de musica c. 1 vid. Mueller. Dor. II p. 323 sq.

que in vocis, fidium, tiliarumque cantibus⁴⁾ anti-
quam illam et masculam harmoniam, quae a Do-
riensibus nomen habet⁵⁾, unice probabant: cuius
eximia vis erat ad frenandas coercendasque cupi-
ditates, animosque et ad temperantiam, continen-
tiam, modestiam componendos, et ad fortitudinem
omnemque masculam virtutem erigendos. Poeta-
rum quoque carmina ea tantummodo disci a pue-
ris et cantari volebant, quae essent moribus in-
stitutisque publicis convenientia, h. e. quae hone-
statem, patriae caritatem, legum ac magistratum
reverentiam, omnemque civilem et bellicam virtu-
tem commendarent, laudisque et gloriae amore
animos incenderent⁶⁾: quo nomine unum prae
ceteris poetam maximi faciebant, Terpandrum
Lesbium⁷⁾, ut cuius carmina plena essent prae-
ceptis ad legum institutorumque Spartanorum ra-
tionem adeo accommodatis, ut nonnulli ipsas Lycurgi
leges ab eo versibus inclusas esse dixerint⁸⁾.

§. XVII.

Virorum autem exemplis et conversationibus
ut quam plurimum pueri proficerent, primum vi-
rorum conviviis adhiberi solebant, non quo epu-
larum, sed quo sermonum participes fierent, col-

4) Chamaeleon ap. Athen. IV p. 184 D.

5) De hac cf. impr. Boeckh. de metr. Pind. p. 238 sqq. Muel-
ler. II p. 316 sqq. et Röscher, Aristophanes u. sein Zeitalter. p.
197 sqq.

6) Plut. Lycurg. c. 21. Institt. Lac. c. 14. Meurs. Misc. Lac.
II, 11.

7) Huc pertinet proverbialis loquutio, μετὰ Λέσβιον ᾠδόν. Vid.
Suid. h. v. ibiq. Kuest. Arsen. Viol. p. 352 ibiq. Walz. Kuehn.
ad Aelian. V. H. XII, 50. Neumann. ad Arist. rer. publ. fragm.
p. 132. In universum de Terpandro cf. Plehn. Lesbiac. p. 140.
Ulrici hist. poes. Gr. II p. 341 sqq.

8) Clem. Alex. Strom. I p. 308: τοὺς Λακεδ. νόμους ἐμειλοποιήσας
Τέρπανδρος, quod nolin cum Nitzschio de histor. Hom. I p. 32.
39 de musicis nomis accipere, sed potius idem illud subesse sta-
tuo, quod est apud Plut. Agid. c. 10: τὰ αὐτὰ τῷ Ἀνκούργῳ ᾄδων
διετίλει. Cf. tamen et Mueller. Dor. I p. 134. II p. 377 et Bern-
hardy Grundr. d. Griech. Litt. I p. 55 sq.

loquentesque modo inter se de virorum bonorum laudibus, de rebus pulchris et honestis, de militaribus ac civilibus artibus, modo etiam ioco liberali plenoque leporis ac salis utentes audirent, interrogatique et ipsi ad promptitudinem animi et oris acuerentur¹⁾. Deinde exercitiis ac lusibus puerorum praeter magistratus, quibus haec cura mandata erat, plurimū semper e senioribus moventes, hortantes, laudantes aut castigantes aderant²⁾: quid? quod quilibet aetate maior tanquam paterna quadam erga iuniores auctoritate utebatur, quos et rationem ei, si postularet, factorum omnium reddere, et monenti obtemperare oportebat, nec si castigaret aut verberaret obviti aut conqueri apud parentes licebat³⁾. Sed omnium maxime efficax ad fingenda iuniorum ingenia illud esse videbatur, si quem virum bonum atque honestum amatorem haberent⁴⁾ h. e. si quis praestanti eorum animi et corporis indole captus conciliari eos sibi familiarius cuperet, ut sui animi bona iis impertiret⁵⁾, profectibus eorum gauderet, errantes in viam revocaret, exemplis, consiliis, opera omni modo iuvaret. Et quantum in tali amore momentum esse crediderint ad disciplinam iuventutis ex eo apparet, quod turpe iuvenibus erat si amatorem non haberent, turpe

1) Plut. Lycurg. c. 12 coll. c. 18.

2) Plut. l. l. c. 17. Xenoph. r. p. L. II, 10.

3) Xenoph. l. l. VI, 1. 2. ibiq. Haas. p. 236. Dionys. Exc. Arch. R. XX, 3.

4) De puerorum amore in univ. cf. Hemsterhusii iunioris opera (oeuvres) tom. I p. 79. Jacobs akad. Reden u. Abhandl. (Vermischte Schriften tom. III) p. 212 sqq. Mueller. Dor. II p. 290. Hoeck. Creta III p. 110. Bernhardy Grundr. der Gr. Litt. I p. 41 sqq. Winkelmann. ad Plutarch. Amator. c. 4.

5) Huc pertinent nomina ap. Spartanos usitata *εισπνίλας* de amatore, *άτρας* de puero. Cf. Meurs. Misc. Lac. III, 9. Intt. ad Theocr. XII, 13. 14. Matthiae ad Alcaei fr. p. 33. Bachmann. ad Lycophr. 461. Winkelmann. ad Plut. Amator. p. 187.

viris si neminem amarent⁶⁾: et si quid iuvenes deliquissent, amatores quoque castigabantur⁷⁾. Neque facile quisquam inventus est apud Lacedaemonios qui huius amoris sanctitatem foeda libidine polluere conaretur⁸⁾.

§. XVIII.

Etiam puellarum publica erat disciplina coniunctaeque cum musicis artibus corporis exercitationes. Nam et cursu, disco, iaculis, lucta in gymnasiis suis haud secus quam pueri exercebantur¹⁾, et saltare decore et cantare discebant²⁾, vitamque omnem multo magis quam ceterorum Graecorum mores ferebant, in publico agebant et cum viris conversabantur³⁾. Hinc et robore corporis et formae pulchritudine Spartanæ mulieres prae ceteris excellebant⁴⁾, et animo erant erectiore virtutisque civilis et publicarum curarum capaci⁵⁾. Nec deerant inter puellas matronasque similis cuiusdam amoris exempla, quam quo viri pueros amplecti solebant⁶⁾.

6) Cic. fragm. de re publ. p. 280 Mai. e Servio ad Aen. X 325. Aelian. V. H. III, 10.

7) Aelian. l. l. Plut. Lycurg. c. 18.

8) Xenoph. r. p. L. II, 13. Sympos. VIII, 35. Poenam huius sceleri infamiam fuisse dicit Plutarch. Institt. Lac. c. 7. Quod Aelian. V. H. III, 13 ait: ἡ γὰρ τῆς πατρίδος ἀπὸ ἀλλότῃς ἢ καὶ τοῦ βίου αὐτοῦ, significare videtur fuisse qui tali infamiae exilio se aut morte subtraherent.

1) Plutarch. Lycurg. c. 14. Xenoph. r. p. L. I, 4 ibiq. Haas. Plat. Legg. VII p. 805 extr. Cf. Mueller. II p. 314.

2) Plutarch. l. l. De partheniis s. virginum choris cf. Boeckh. ad Pind. fragm. p. 598. de saltatione Pollux IV, 102. 104. Intt. ad Aristoph. Lysistr. v. 82.

3) Cf. Mueller. II p. 261, ubi etiam de vestitu puellarum Doricarum exponitur.

4) Orac. ap. Strab. X, 1 p. 449. Cf. Aristoph. Lysistr. v. 78 sqq. Athenae. XIII, 20 p. 566 A.

5) Plut. Lycurg. c. 14. Conf. et plurima apud eundem mulierum Laconicarum apphthegmata.

6) Id. Lycurg. c. 18.

§. XIX.

Viris adscripti adolescentes a trigesimo aetatis anno ¹⁾ dimittebantur quidem e gregibus turmisque iuniorum, neque amplius paedonomi ac bi-deorum imperiis regebantur ²⁾; verum tamen vitam nihilo minus omnem iis disciplinae legibus adstrictam habebant, quae neminem sinerent sibi tantum suisque privatiu studiis indulgere, sed quasi apum instar ad communionem vitae ac societatem omnes inter se colligarent ³⁾. Huc pertinebat imprimis syssitiorum h. e. communium mensarum institutio, quibus abstinere nisi propter causas sonticas nemini licebat ⁴⁾. Haec aut *φιλία* dicebatur ⁵⁾, quod purimum valerent ad mutuae amicitiae conciliationem, aut *φιδίτια* ⁶⁾, propter summam epularum parsimoniam: e quibus unum imprimis genus cibi quotidianum celebratur, ius nigrum e sanguine confectum, *βαρά, αἵματια* ⁷⁾. In has epulas sumptus menstruus a singulis contribuendus erat ⁸⁾, quem qui aut recusaret conferre aut pro-

1) Plutarch. Lycurg. cap. 25. Militaris aetas erat, ut videtur, ab anno vigesimo: ante hoc tempus, ab anno XVIII, in cryptia militasse videntur. vid. supr. §. 4, 5. Mueller. II p. 302. Add. Xen. r. p. L. IV, 7. XI, 2. Hell. V, 4, 13. Plut. Ages. c. 24. Morus. ind. ad Xen. Hell. s. v. ἡβη.

2) Antea enim, etiamsi iam matrimonium contraxissent, tamen cum aequalibus *συνδημεύειν* et *συναναπαύεσθαι* oportebat. Plut. Lyc. c. 15.

3) Id. ib. c. 24 et 25.

4) Quanam fuerint causae sonticae exponit Plut. l. l. c. 12: *ἔξην γὰρ οἶκoi δειπνῆν ὅποτε θύσας τις ἢ κυνηγῶν ὀρίσσει*. Ceterum adolescentes quoque ab anno vigesimo syssitiorum participes fuisse colligo e Xenoph. r. p. L. III, 5. Cf. Plut. Lyc. c. 15.

5) Xenoph. r. p. L. III, 5. V, 5. Haas. p. 333. Hellen. V, 4, 28. Cf. Goettling. ad Arist. Polit. p. 470. ad oecon. p. 190. et in Herm. vol. 25 p. 123.

6) Pro *φιδίτια*, ut *δηληκταί* pro *δειηλισταί*. Cf. Mueller. Dor. II p. 278.

7) Hesych. s. v. *βαρά*. Pollux VI, 57. De eius confectione cf. Dicaearch. ap. Athenae. IV p. 141. add. Plutarch. de tuend. sanit. tom. VI p. 487 Tauchn. — De ceteris ciborum generibus, de *αἰκλῶ* et *ἐπακλῶ* cf. Mueller. p. 274 — 277.

8) Plut. Lycurg. c. 12. cf. Athen. IV p. 141 B.

pter rei familiaris inopiam non posset, hunc optimum ius civitatis non amplius retinere leges iusserunt⁹⁾. Singularum mensarum convivae erant fere quini deni: novi convictores veterum suffragiis cooptabantur, sed ita demum si omnes consensissent¹⁰⁾. Ceterum descriptio syssitiorum etiam ad rem militarem pertinebat, ut qui mensam, hi etiam locum in exercitu communem haberent: quamobrem syssitiis iidem qui militum cohortibus praeerant Polemarchi¹¹⁾.

§. XX.

Matrimoniis quoque civium publica cura non deerat, erantque ut *ἀγαπών*, ita etiam *παρογαπών* et *δωρογαπών* *δίκαι*¹⁾, moribusque matronarum harmonyni invigilabant²⁾. Iustae nuptiae non erant nisi inter cives³⁾: contrahebantur autem sponsalibus cum puellae parente factis⁴⁾, ac dein uxore per speciem raptus in mariti domum deducta⁵⁾. De

9) Aristot. Polit. II, 6, 21.

10) Plut. l. l. — Si sumamus novem millia virorum, hi in syssitia quinquorū denorū distributi efficiunt syssitiorū numerum DC, ut singularum tribuum sint CC, obarum XX. Agis III, quum civium numerum valde imminutum aucturus esset ad quatuor millia et quingentos, syssitia instituere voluit quindecim. Plut. Agid. c. 9. Haec haud dubie maiora fuerunt in minora rursus vicena distribuenda: ac talia maiora, in novem millibus civium, triginta fuisse necesse est, dena singularum tribuum, singula obarum. — Ceterum omnia syssitia in uno urbis loco fuisse e Pausania coniciamus VII, 1, 3, et magistratum collegiis sua syssitia fuisse e Plutarcho apparet Cleom. c. 8.

11) Cf. Haas. ad Xenoph. r. p. L. p. 119. Mueller. p. 237.

1) Plutarch. Lycurg. c. 15. Lysand. c. 30. Pollux III, 48. VIII, 40. Stobae. serm. 65. Cragius III, 4, 1—3. Quam Clemens Strom. II p. 123 A. commemorat *δίκην μονογαμίας* eadem est cum *δ. ἀγαπών*.

2) Vid. supr. §. 13, 4.

3) Id dubitari non potest propter similes apud ceteros Graecos leges de *ἐνγαμία*: diserte tantum de Heraclidarum gente testatur Plutarch. Agid. c. 11.

4) Aelian. V. H. VI, 4.

5) Plutarch. Lycurg. c. 15. Lysand. c. 30. Crag. III, 4, 6. Mueller. p. 282.

epiclerorum nuptiis ius a regibus dicebatur ⁶⁾: doctes filiabus antiquitus nullae dabantur ⁷⁾. Habitare cum uxore non licebat ante trigesimum aetatis annum: qui maturius duxissent hos nihilo minus cum ceteris adolescentibus et exercitia communia obire et in communibus cubilibus pernoctare oportebat, ut furtim tantummodo et per intervalla uxores invisere possent ⁸⁾. Divortia cum sterili muliere facilia et legitima ⁹⁾: sed etiam alienos viros in uxoris lecto collocare marito licebat, ut illorum opera subolem sibi quaereret ¹⁰⁾. Ceterum matrimoniorum sanctitas nihilo minus religiose observabatur, rarissimaque erant adulteria ¹¹⁾. Mutuus coniugum amor et animorum conciliatio etiam maior aliquanto quam apud ceteros Graecos, quandoquidem a virorum studiis et moribus minus quam alibi Spartanae mulieres abhorrebant, ut in maiore apud coniuges honore nec lecti solum sed vitae consortes essent ¹²⁾.

§. XXI.

Arcendis a civitate corruptelarum illecebris plurima legibus cauta erant: ut victus ita alius omnis cultus admodum parvus et frugalis: vestitus tenuis omnibusque idem ¹⁾, suppellex materia

6) Vid. supr. §. 11.

7) Plutarch. Apophth. Lac. tom. II p. 149 Tauchn. Aelian. V. H. VI, 6. Iustin. III, 3. — Postea tamen hoc immutatum est et amplissimae saepe dotes datae. Aristot. Polit. II, 6, 11.

8) Plutarch. Lyeurg. l. l. Apophth. Lac. p. 149 no. 17. Haas. ad Xenoph. r. L. p. 51.

9) Cf. Herod. V, 39. VI, 61.

10) Xenoph. r. L. I, 7. Plutarch. c. 15. Mueller. p. 199. Etiam pluribus fratribus nonnunquam communem uxorem fuisse supra vidimus §. 7, 12.

11) Plutarch. l. l.

12) De γυναικοκρατία (γυναικοκρατία Wyttenb. ad Plut. Moral. tom. I p. 150 Lips.) Spartanorum cf. Plutarch. Agid. c. 7. Comp. Lyeurg. c. Num. c. 3 et plura ap. Mueller. p. 287.

1) Aristot. Polit. IV, 7, 5. cf. Thucyd. I, 6. Crag. III, 6, 1.

et opere vilis, aedes nec privatorum nec regum sumptuosae aut affabre factae²⁾, auri et argenti usus civibus interdictus³⁾, nummi denique ferrei, quorum nullum prorsus extra Laconicam pretium esset⁴⁾, ut rerum venalium cum exteris commercio impedito nulla facile luxuriae instrumenta aliunde importarentur. Et quo minus alienorum vitiorum contagio Spartanorum animos inficeret aut rerum externarum comparatio domesticarum amorem labefactaret, peregrinari nemini licuit, nisi cum venia magistratum⁵⁾. Nec recipiebantur promiscue peregrini aut tolerabantur in civitate, sed quorum vita et mores mali exempli esse viderentur, hos ephori excedere finibus cogebant⁶⁾: contra qui probe ac civili disciplinae convenienter viverent, hos commorari Sparta non prohibebant⁷⁾. Et multi commemorantur peregrini arte aliqua laudabili aut sapientia insignes, qui diu Sparta et in magno honore vixerint⁸⁾: festa quoque publica ludique et certamina a numerosa undique confluentium peregrinorum multitudine celebrari solebant⁹⁾. Scenicorum quidem ludo-

De vestimentorum generibus cf. Mueller. Dor. II p. 266 sqq. de balneis Laconum p. 271 de barba, coma et scytala p. 269 sq.

2) Plutarch. Lycurg. c. 13. Mueller. p. 254.

3) Vid locc. ap. Cragium III, 10, 1.

4) Plut. Lycurg. c. 9. Res publica tamen haud dubie aureis argenteisque nummis non caruit, non magis quam perioeci. Cf. Mueller. p. 206 — 209.

5) Xenoph. r. L. XIV, 4. Aristot. ap. Harpocrat. s. v. καὶ γὰρ τὸ μνηστῆρα. Plutarch. Lycurg. 27. Institt. Lacon. no. 19. Plat. Legg. XII p. 950. et quae laud. Neumann. ad Arist. r. p. fragm. p. 120.

6) Plutarch. Lycurg. c. 27. Institt. Lac. no. 20. Xenoph. r. L. XIV, 4. Plat. Protag. p. 342 C. Theopomp. ap. schol. Aristoph. Avv. 1013. Crag. III, 3, 3. Meurs. Miscell. Lac. II, 9.

7) Plutarch. Agid. c. 10.

8) Terpander, Thaletas, Pherecydes ap. Plutarch. Agid. c. 10. Theognis ipse se benigne a Spartanis receptum testatur v. 785. De aliis vid. Mueller. p. 8, 1.

9) Plutarch. Ages. c. 29. Cimon. c. 10. Xenoph. Memm. I,

rum apparatusum et magnificentiam Spartani spernebant¹⁰⁾, sophistarumque ac rhetorum artes, a ceteris Graecis magni aestimatas, summo opere improbabant¹¹⁾, earumque professores non sere ad se admittebant: quas vero artes haud inutiles rei publicae et moribus esse iudicarent, non modo non arcebant aliunde allatas, sed studiose etiam ipsi exercebant, illud imprimis genus quod in vocibus et nutuque et decoro corporis motu ac gestu consistit¹²⁾. Verum ne signorum quidem pulchritudo aut templorum cum dignitate elegantia a Spartanis respuebatur¹³⁾: quamquam in his quae manuum opera conficiende erant ipsi non tractabant, utpote legibus ab omni opificii genere exclusi¹⁴⁾.

§. XXII.

Handquaquam igitur Spartanorum vitam earum rerum quae ad humanitatem pertinent ornamenti plane nudatam videmus¹⁾, quumque frenis disciplinae coerciti²⁾ in angustiore quodam orbe continerentur, hoc ipsum eo valebat, ut minus facile malarum artium illecebris capi possent. Vir-

2, 61. — Ceterum commemoranda sunt etiam hospitii iura multis Spartanis cum exteris contracta (vid. Thucyd. II, 8. VIII, 6.) et πρόξενος a regibus creati (§. 13, 2.) et eorum hospitalium διὸς ξενίων et Ἀθανᾶς ξενίας cultus. Pausan. III, 11, 8. Cf. Mueller. I. l. et p. 411, 3.

10) Crag. III, 8, 4. De διηλεκτῶν lusibus vid. Mueller. p. 342 sq.

11) Plutarch. Lycurg. c. 17. Crag. III, 8, 6.

12) Meurs. Miscell. Lacon. IV, 17. cf. Mueller. p. 373. 379.

13) Pausan. lib. III passim. Mueller. p. 381.

14) Cragius III, 8, 2.

1) Huc pertinet quod Plato refert Alcib. II p. 148 D: Λακεδαιμόνιοι καὶ ἰδιᾷ καὶ δημοσίᾳ ἐκείνῳτι εὐχονταὶ τὰ κατὰ ἐνὶ τοῖς ἀγαθοῖς τοῖς θεοῖς διδοῦναι κτείνοντες αὐτῶν αὐτοῖς. Cf. Plutarch. Institt. Lac. no. 26. Et de quotidiana διαγωγή, Lycurg. c. 24.

2) De Φόβῳ, cuius etiam ἐπὶ Spartanis fuit, cf. Plut. Cleom. c. 9. Haas ad Xen. p. 151. et impr. C. F. Hermannii doctissimam commentationem in Actis Soc. Graec. I p. 4 sqq.

tutum vero earum, quae maxime viriles ac civiles sunt, fortitudinis, prudentiae, temperantiae, iustitiae, haud sane deerant validissima aut adiumenta aut incitamenta³⁾. Sed omnem hanc rei publicae condicionem eiusmodi fuisse apparet, quae retineri ac servari integra non facile posset, nisi quamdiu Spartani veteris aequabilitatis ac disciplinae civilis tenaces suisque rebus contenti viverent, alienis autem et ab ipsorum modulo abhorrentibus non immiscerentur. Sed posteaquam et honorum aequalitas turbata et disciplina civilis labefactata est, habendique atque imperandi cupiditate abrepti longinqua bella gerere, gentes exteris sibi obnoxias facere, maris atque insularum dominationem affectare coeperunt, obscurata paulatim Spartanae rei publicae bona moxque penitus extincta sunt. Et primis quidem temporibus Spartani, devictis Messeniis⁴⁾, fractis Argivorum viribus⁵⁾, Arcadibus plerisque in societatem acceptis⁶⁾, omnium Peloponnesi populorum haud dubie potentissimi facti, summa apud ceteros auctoritate pollebant, eaque contenti socios aequo foedere iunctos habebant⁷⁾ nec principatum in dominationem vertere conantes eam ubique rerum formam, in qua populorum libertas optimatum potentia regeretur, vel contra tyrannos, qui ubique extitissent, vel contra democratiam tuebantur et vindicabant⁸⁾: tantaque hinc apud omnes etiam extra Peloponnesum eorum fuit existimatio, ut, quum belli Persici metu pleraque Graecia vires

3) Cf. Diogenis Cynici dictum apud Diog. Laert. VI, 2, 27. tom. II p. 20 Huebn.

4) Pausan. IV, 4—24. Iustin. III, 4. 5. Manso I, 1 p. 195—278. Mueller. I p. 140 sqq.

5) Herod. I, 82. VI, 78 sq. VII, 148. Pausan. II, 20. Mueller. I p. 154 sqq.

6) Mueller. II p. 152 sq.

7) Vid. infr. P. VI, 7.

8) Herodot. V, 92. Thucyd. I, 18. 19. 76. Arist. Polit. V, 8, 18. Manso I, 2 p. 300. Mueller. I p. 160. Wachsmuth. I, 1 p. 288.

consociasset, volentibus omnibus summum totius exercitus imperium terra marique ad Spartanos deferretur. Hoc itaque bello quum navalem quoque militiam Spartani capessivissent maritimarumque civitatum in insulis et littoribus principatum nacti essent, retinere tamen hunc nec poterant nec magno opere contendebant. Pausaniae maxime exemplo moniti, quantum inde in se suamque rem publicam malorum redundare posset⁹⁾.

§. XXIII.

Nihilo minus tamen inde ab hoc tempore gliscentis paullatim corruptelae indicia non ambigua deprehenduntur, et per frequentata magis quam antea cum exteris commercia fieri sane non potuit, quin multorum animi ab domestica disciplina alienorum morum contagione deflecterentur¹⁾. Reges adeo, auri argentique, quae ipsis, ut videtur, habere licuit²⁾, cupiditate occaecati, acceptae ab hostibus pecuniae non semel damnati sunt³⁾: quae res haud dubie nonnihil fecit ad regiae maiestatis venerationem imminuendam augendamque contra eos ephorum potestatem. Civitas autem, se unam principatu Graeciae dignam deputans, aliorum incrementis invidebat, eosque quocunque posset modo vel iure vel iniuria deprimere conabatur. Hinc et alia bella, et infaustissimum illud Peloponnesiacum exarsit, non Athenis magis quam Spartae exitiosum. Tanta enim hoc bello morum depravatio veterisque disciplinae ac probitatis ob-

9) Thucyd. I, 95. cf. Diodor. XI, 50. Dio Chrysost. tom. II p. 59 Reisk.

1) Cf. Wachsmuth. I, 2 p. 103.

2) Mueller. II p. 209. — Et disciplinae quoque regii pueri, ii certe qui patri successuri erant, minus severae adstricti fuisse dicuntur. Plutarch. Ages. c. I.

3) Leotychides. Herodot. VI, 72. Paus. III, 7, 8. Plistonax cum Cleandrida. Thucyd. II, 21. V, 16. Plutarch. Pericl. c. 22.

livio incessit, ut sisti amplius vix posset⁴⁾, tamque immoderate et iniuste victoria usi sunt, ut brevissimo tempore in summum omnium odium incurrerent, eorum maxime, qui, quum spe recuperandae ab Atheniensibus libertatis non inviti Spartanis se subiunxissent, longe duriores sibi servitutem ab his impositam videbant⁵⁾. Itaque postquam semel pugna navali apud Cnidum a Conone superati maris imperium amiserant, paucisque post annis pace cum Persis composita Graecae libertatis causam aperte deseruerant, recuperare pristinam inter Graecos dignitatem non amplius poterant: moxque concitatis in eos Thebanis propter Cadmeam a Phoebida summa cum iniuria occupatam, pluribus proeliis infelicibus vires eorum adeo concisae sunt, ut non modo de principatu cogitare amplius non possent, sed etiam diuturna Messeniae possessione exciderent. Haec autem res quanti haud dubie momenti fuerit ad perturbandam agrorum inter cives aequalitatem, non opus est accuratius exponere: quamquam huius perturbationis initium multo iam ante factum erat propter varias causas de quibus supra dictum est⁶⁾. Accedebat quod iam dudum auri atque argenti possessio civibus concessa paucorum opes supra modum auxerat, malorumque omnium, quae solent ex pecuniae hinc nimia magnitudine, illinc inopia et aviditate existere, seges uberrima succreverat⁷⁾. Ad hoc civium numerus supra quam credi potest celeriter imminutus, quum propter varias clades, tum propter multorum egestatem, quae procreare liberos aut tollere vetaret⁸⁾.

4) Wachsmuth. I, 2 p. 257. Add. Intt. ad Alciph. Ep. II, 1, 65. Bergl. ad Aristoph. Plut. 1190. Aelian. V. H. XIII, 9.

5) Vid. infr. P. VI, 7.

6) Vid. §. 7.

7) Plutarch. Agid. c. 5. Lyeurg. c. 30. Diodor. XIV, 10. cf. Wickers. ad Theopomp. fragm. p. 138.

8) Cf. Clinton. Fast. Hell. p. 415 sq. Krueg. Hermann. de

Ita quum belli Persici secundi tempore amplius octo millia essent, qui arma ferre possent, horum post annos sexaginta vix sex millia fuisse videntur⁹⁾, et post Leuctricam pugnam circiter duo millia: Aristoteles autem sua aetate mille tantum numerat¹⁰⁾: Cleomenis denique III tempore Spartani haud amplius fuerunt septingenti, quorum centum fere qui agros possiderent¹¹⁾. Ceterum divitiarum maxima pars ad mulieres pervenerat¹²⁾, quarum proin magnae etiam in re publica opes et potentia, mores autem luxuria et licentia dissoluti¹³⁾, quorum contagione universa civitas, ipsa iam aegra, magis in dies praeceps abibat¹⁴⁾. Paucorum potentium arbitrio ac lubricine res publica tractabatur: plebs egena, honoribus exclusa, nobilitati infesta, novarum rerum opportunitates captabat¹⁵⁾. Tali ac tam perditio rerum statui Agis succurrendum efficaci aliqua medicina ratus, tabulas novas novamque agrorum distributionem, simul receptis in civitatem perioecis et peregrinis

causis turb. aequal. p. 53. Hinc etiam praemiis ad liberos tollendos invitabantur: qui unum sustulisset, militia, qui tres, omnium publicorum munium immunis fiebat. Aristot. Polit. II, 6, 13.

9) Cf. Mueller. II p. 233.

10) Polit. II, 6, 11.

11) Plutarch. Agid. c. 5. — Civium paucitate permoti Spartani iam dudum non solum e perioecis maximam partem et neodamodibus aut etiam helotis exercitus conscribebant, sed etiam mercenarios pedites conduxerant iam sub Agesilao (Plut. Ages. c. 40): nam nautas mercenarios iam bello Peloponnesiaco habuerant. Eandem ob causam etiam moenia urbi circumdata, contra Lycurgi legem: Pausan. I, 13, 6. VII, 8, 3. Iustin. XIV, 5. Liv. XXXIV, 38.

12) Aristot. Polit. II, 6, 11. cf. Schneider. comm. p. 124.

13) Plutarch. Agid. c. 7. Aristot. Polit. II, 6, 7. Idem §. 8 neglectam a Lycurgo mulierum disciplinam accusat, sui temporis mala, iniuria, ut videtur, ex antiquis legibus repetens. Sed mulierum licentiam iam Plato improbat Legg. I p. 637. VI p. 781.

14) Phylarch. ap. Athenae. IV, 20 p. 141 extr. 142 in. — Ephori iam Aristotelis aetate disciplinae legibus se non teneri voluerunt. Polit. II, 6, 16.

15) Plutarch. Agid. c. 5 extr.

reficiendam civium multitudinem suasit: sed instam optimatibus causam et ab infidis amicis prodatam quum obtinere non posset, generosi consilii morte poenas luit. Meliore successu aliquot post annis Cleomenes eandem rem aggressus, ephorum dominationem verius quam magistratum sustulit, senatus loco patronorum collegium instituit¹⁶⁾, legem agrariam pertulit, civitatem supplevit, disciplinam veterem restituit, rem militarem emendavit¹⁷⁾, videbaturque etiam antiquum Spartaе robur atque honorem restitutus: sed in medio rerum cursu, Antigonum hostem nactus, Macedonicarum virium mole oppressus succubnit. Hunc postremum ex Heraclidarum stirpe regem Sparta habuit¹⁸⁾: postea tyranni rerum politi sunt formaeque rei publicae, sublati plerisque Cleomenis institutis, nonnihil tamen ad veteres Lycurgi leges refecta esse videtur¹⁹⁾. Ceterum variis inter Spartanos atque Achaeos certaminibus mox Romani immixti omnia suo arbitratu ordinabant, ereptam perioecorum regionem Achaeis contribuebant²⁰⁾, Spartanis ipsis, relicta libertatis specie, foederis ac societatis leges imponebant²¹⁾.

16) Pausan. II, 9, 1. Neque tamen senatum plane sustulit, sed potestatem tantummodo ademit. Vid. Boeckh. ad Corp. Inscr. I p. 605. Ceterum patronorum nomen etiam in inscriptionibus Romanae aetatis et ap. Philostratum vit. Apollon. IV, 32 commemoratur. Vid. Boeckh. l. l. Munus quale fuerit non liquet: sed honore eo gaudebant, ut a principe collegii annus designaretur.

17) Plutarch. Cleom. c. 11.

18) Nam Agesipolis III non nisi nomine tenus rex fuit, aetate minor et mox civitate pulsus. Vid. Polyb. IV, 35, 9—14. cf. XXIV, 11.

19) Cf. Dio Chrysost. or. XXV p. 281 et all. ap. Meursium. Miscell. Lac. II, 5.

20) Hi postea Eleutherolacones dicti. Cf. Strab. VIII p. 562. Liv. XXXIV, 36. XXXV, 13. Mueller. II p. 22.

21) Strab. l. 1.

2. De Cretensium re publica.

§. I.

Spartanorum institutis simillima olim apud Cretenses obtinuerunt¹⁾, multisque veteribus illorum res publica ad horum potissimum exemplum a Lycurgo constituta esse videbatur²⁾. Nimirum in Cretam quoque iam antiquissimis temporibus Dorienses traiecerunt³⁾, repetitisque postea migrationibus⁴⁾ adeo paullatim invaluerunt, ut subactis veteribus incolis totius insulae domini fierent⁵⁾ remque publicam moribus institutisque Do-

1) De his vid. Meursii *Creta*. Lib. III. Amstel. 1675. 4. Sainte-Croix, de la législation de Crète, in eiusd. libro: Sur les anciens gouvernemens fédératifs. Paris an. VII (1799.) 8. Manso, *Minos des Kretensers politische Anordnungen*, in eius *Sparta*. tom. I, 2. p. 98 sqq. C. F. Neumann rerum Creticarum specimen. Gotting. 1820. K. Hoeck, *Kreta*. Ein Versuch zur Aufhellung — dieser Insel. Goetting. 1829. III. 8. Add. Goetting. excurs. de re publ. Cretensium, ad Aristot. Polit. p. 472.

2) Cf. Ephor. ap. Strab. X p. 481 sq. Aristot. Polit. II, 7, 1. Pseudo-Plat. Min. p. 318 sq. Plut. Lycurg. c. 4.

3) Tectamus Dori filius, quinta ante bellum Troianum aetate. Diod. IV, 60. V, 80. Andron. ap. Steph. Byz. s. v. *Δωριων* et ap. Strab. X p. 475. Sed in dubium vocata est haec tam vetusta Doriensium migratio, licet Homerus Od. XIX, 178 iam Ulysem Dorienses in Creta commemorantem faciat. Vid. Hoeck. *Cret*. II p. 15. Add. Mueller. *Dor*. I p. 30.

4) Pollidis e Laconica, Althaemenis ex Argis. Sed his praeter Dorienses etiam Tyrrheni, Minyae, Achaei adiuncti. Vid. Plut. de mul. virt. Morall. II p. 199 Tauch. Quaest. Gr. c. 21. Conon. narr. 36. Strab. X p. 479. Meurs. *Cret*. p. 10. Hoeck. II, 417 sqq. III, 10. Neumann. p. 30. Mueller. *Orchom*. p. 317.

5) Cf. Mueller. *Dor*. I p. 32. Inde lingua Cretensium Dorica. Vid. Meurs. *Cret*. p. 225. Boeckh. *C. Inscr*. II p. 401 sqq.

ricis ordinarent. Ipsi tamen legum suarum non aliquem de suis aut advenarum ductoribus aut civitatum conditoribus, sed antiquos Cretensium reges atque heroes, Minoem et Rhadamanthum, auctores perhibebant ⁶⁾: qui quum indigenarum fabulis tanquam rerum publicarum legumque conditores celebrarentur, adoptasse has fabulas Dorienses videntur ⁷⁾, ut suis quoque legibus tam antiquae et augustae originis splendorem adderent.

§. II.

Urbes Cretae permultae fuerunt ¹⁾, suam quaeque separatim rem publicam habentes, inter se autem foederibus quidem variis iunctae, neque tamen aut perpetuis illis aut universam insulam complexis ²⁾. Commune omnium imperium tantummodo heroica aetate penes reges fuisse traditur ³⁾. Nihilo minus tamen universa rerum publicarum forma post Doriensium adventum eadem fere apud omnes extitit: quae quum apud alios vel diversae stirpis hominibus in civitatem admissis, vel mutatis propter diversam locorum naturam ceterasque vivendi condiciones a Doriensium moribus paullatim degenerasset, diutissime a Ly-

6) Vid. locc. ap. Meurs. p. 127 sqq. 165. Ast. ad Plat. Legg. p. 7—9. Neumann. p. 41 sqq. Hoeck. II, 45 sqq. et 193 sqq. qui recte, ut videtur, Minoem ab origine non ad Dorienses sed ad veteres Cretenses pertinuisse statuit. Vid. II, 53. III, 147.

7) Minoem et Rhadamanthum natos fecerunt post Tectami adventum adoptatosque ab huius filio Asterio, qui Europam, matrem eorum, in matrimonium duxerit. Vid. locc. ap. Meurs. p. 124.

1) Strab. X p. 476, 479. Eustath. et scholl. Venn. ad Iliad. II, 649. Meurs. p. 14—61.

2) Vid. infr. P. VI, 5.

3) Apud Homerum Iliad. II, 650 sq. Idomeneus eiusque fratris filius Meriones universae insulae simul imperant, sed regnum tamen proprie Idomenei tantum fuit. Post hos nulli reges commemorantur, nisi quod Herodot. IV, 154 circ. ann. 620 Axi regem Etearchum nominat, qui utrum tyrannidem an regnum legitimum et a maioribus acceptum habuerit discerni non potest.

ctiis, Gortyniis paucisque aliis minoribus populis servata esse dicitur ⁴⁾).

§. III.

Cives optimo iure tantummodo Dorienses erant et si qui forte alii antiquitus cum his coaluerant ¹⁾), qui certe non tam multi erant, ut non Doriensium ubique mores et instituta praevalerent. Reliqui ab his subacti non una omnes condicione vivebant. Alii enim circa urbes agrosque Doriensium in suis quique oppidis aut pagis, veteribus etiam institutis quantum res ferebat servatis, agri culturam, opificia, mercaturam exercebant: forsitan rei publicae quoque aliquam speciem retinebant, Doriensium tamen imperio et fortasse etiam magistratibus subiecti, pendendisque tributis et vectigalibus aliisque muneribus praestandis obnoxii ²⁾. Alii contra in ipsis Doriensium agris servitutem serviebant, quorum rursus duo genera distinguenda sunt, *Μνωῖται* ³⁾ et *Κλαρώται* s. *Ἀγαμῶται* ⁴⁾. Illi rei publicae, hi privatorum servi

4) Ephor. ap. Strab. X p. 481.

1) Partim ex veteribus incolis partim ex alienigenis Doriensium comitibus, de quibus vid. §. I not. 4.

2) Hi sunt quos Sosicrates ap. Athen. VI p. 263 *περιούχους* et *ἐπηχόους* dicit, de quorum iure et condicione quum fere nihil a veteribus relatum habeamus, pleraque de probabili coniectura ponenda fuerunt. Hoeckius quidem Cret. III p. 23—30 in hos multa transtulit, quae de servis potius (Mnoitis) accipienda videntur, inductus scil. eo, quod Aristoteles II, 7, 3 *περιούχων* nomine minus accurate quam Sosicrates utitur de servis. Nam servos ab eo designari manifestum facit eorum cum Helotibus comparatio. Apud ipsos Cretenses de hoc genere hominum non *περιούχων* sed *ἐπηχόων* nomen usitatum fuisse a Sosicrate l. l. colligas: quo minus mirum altero illo scriptores non eodem omnes sensu usos esse. Cf. et Goettling. ad Arist. Pol. p. 474 sq.

3) Nomen Coraes ad Strab. XII, 3, 4 et Goettling. ad Arist. p. 473 et in Herm. vol. 25, I p. 136 a Minoe ductum putant [aut ex Minoitis contractum. Obloquitur Hoeck. p. 30. Nobis illa ratio nequaquam absurda videtur: ipsumque Minois nomen cum vetusto gentis nomine cohaerere arbitramur, qua subacta et in servitutem redacta illud in condicionis appellationem abierit.

4) *Κλαρώται* a *κλήρος* (*κλήρος*) dictos apparet, quamquam non

erant⁵⁾, utrorumque autem condicio Spartanorum Helotis simillima⁶⁾. Rusticis maxime operibus intenti pensiones aut rei publicae aut privatis persolvebant⁷⁾: armorum usu et gymnasiis prohibebantur⁸⁾. Erat autem tertium quoque genus servorum, *χρυσώνητοι* s. venales, haud dubie peregre advecti, quorum tamen numerus non magnus fuisse videtur⁹⁾.

§. IV.

Cives non modo tribubus phratriisque¹⁾ et aliis minoribus collegiis²⁾ descripti, sed etiam ordinibus discreti erant. Certe Aristotelis aetate nobiles ubique gentes summis in re publica honoribus solae fungebantur³⁾: possessionum vero

ea ratione quam Ephor. ap. Athen. V p. 263, sed quam Hoeck. p. 38. Mueller. Dor. II p. 53 sequuntur. De *Ἀγαμωτῶν* (*Ἀμφιμωτῶν*?) nomine cf. Goettling. Herm. I. I. p. 137. Hoeck. p. 36.

5) Sosiorat. ap. Ath. VI, 263 extr.

6) Strab. XII, 3 p. 542. XV, 1 p. 701. Steph. Byz. s. v. *Χίος*. Pollux. III, 83. Etym. M. s. v. *Περίστιαι*. Suid. et Phot. s. v. *Κλαρώται*, Bekk. Anecd. I p. 292.

7) Dosiad. ap. Athen. IV p. 143. Arist. Pol. II, 7, 3. 4. Nam qui *πεπλοῖται* ab hoc vocantur, *Μνοίτας* esse videri, in agris circa urbes habitantes, supra diximus. Ceterum horum etiam corpus quoddam fuisse et descriptionem legitimam Strabo probat XII p. 542 de *Μνῶται* s. *Μνῶται συνόδῳ* loquens.

8) Aristot. II, 2, 12. — Eustathius tamen ad Iliad. I, 321 p. 110, 9 et ad Dionys. Perieg. v. 533 Cretensium *δοῦλους ὀπλοφόρους* commemorat, *σεράπειους* dictos: quos dominorum in bello comites et armigeros, non plane ipsos inermes fuisse crediderim sed velitaribus armis instructos.

9) De his vid. Hoeck. p. 40.

1) Quot ubique tribus et quibus nominibus fuerint non constat. Apud Cydoniatis Hylleensium tribum Hesychius commemorat s. v., et probabile est tres illas Doricas etiam alibi fuisse, additis tamen fortasse novis. Phratriarum indicium superest in inscriptione Hierapytnia, quae *Ζῆνα Φράτριον* nominat Corp. Inscr. II p. 409: nam de Boeckhii emendatione dubitari non potest.

2) *Ἀνδρεία*. Dosiad. ap. Athen. IV p. 143. *Ἀγίλας* in foedere Latiorum et Olontiorum, Corp. Inscr. II p. 398. col. I vers. 35. Cf. infra §. 8, 7.

3) Arist. Polit. II, 7, 5.

aequabilitas, etiamsi forte initio instituta, non tamen diu servata esse videtur⁴⁾. Commemoratur etiam equitum ordo, cuius non solum militia equestris, sed etiam certae quaedam in administranda re publica partes fuerint⁵⁾. — Summum ubique magistratum decemviri habebant ex nobilibus familiis quotannis creati⁶⁾. Hi *Κόσμοι* aut etiam *Κόσμοι* vocabantur⁷⁾, erantque foris imperatores⁸⁾, domi senatus et comitiorum moderatores⁹⁾, fortasse etiam privatarum causarum iudices aut iudiciorum praesides¹⁰⁾. Princeps collegii, *Πρωτόκοσμος*, anno nomen dabat¹¹⁾. — Aliorum magistratum vix ullum in veterum monumentis vestigium superest¹²⁾. — Senatus¹³⁾ eadem apud Cretenses, quae apud Spar-

4) Ephor. ap. Strab. X p. 480 publicum victum omnibus prae-
buitum ait, ὅπως τῶν ἰσῶν μισθοῦσιν τοῖς εὐπόροις οἱ πανίστα-
τος, nulla possessionum antiqua aequalitate commemorata. Simi-
liter Arist. Pol. II, 7, 4. Et bona paterna dividi inter liberos so-
lita idem Ephorus testatur ibid. p. 482. De posterioribus tempo-
ribus cf. Mueller. Dor. II p. 201.

5) Ephor. l. l. p. 481 extr. 482 in. cf. Hoeck. p. 57 sq.

6) Arist. Polit. II, 7, 5. Hoeck. p. 48.

7) *Κόσμοι* in inscriptt. compluribus, C. J. II no. 3047. 3050.
3051. 3052. 3057 et in Strabonis codd. lib. X p. 482. 484.

8) Aristot. Polit. II, 7, 3. Hoeck. p. 49.

9) Hoeck. l. l. Hinc publicorum decretorum praescriptiones:
Ἰδοὺς τοῖς Κόσμοις καὶ τῇ πόλει et simill. C. J. II p. 634. v. 19.
635, 2. 637, 2. et no. 3050 — 3058.

10) Hoc colligas partim ex aliarum aristocratiarum compara-
tione, partim ex foedere Hierapytniorum et Priansiorum C. J. II.
p. 412. v. 59. 69. de qu. loc. cf. Hoeck. p. 88. Boeckh. p. 416.

11) Inscr. no. 2554, 5: ἐν τῶν Κόσμων τῶν σὺν Πυλάρῳ. et v.
206: ἐν Κόσμων τῶν σὺν Μαννάρῳ. no. 2556, 2: ἐν Κόσμων τῶν σὺν
Ἐνθάτῳ. 4. ἐν Κόσμων τῶν σὺν Νέων. *Πρωτόκοσμος* nominantur no.
2576 — 2579 et 2583, quae omnes sunt Romanae aetatis.

12) *Πρωτόκοσμος* ἐν εὐρύτῳ commemorantur in foed. Lat. et
Olont. p. 398, 57, quos recte Boeckh. p. 407 cum nomophylacibus
comparat.

13) Hic non solum *γερονται* v. *γεροντα* (*γεροντα*) dicebatur (vid.
Hesych. s. v. *γεροντα* et Mueller Dor. II, 91), sed etiam *βουλῆ*.
Aristot. Pol. II, 7, 3. In inscriptionibus Creticis, quarum tamen
nulla tertio a. Chr. saeculo antiquior superest, tantummodo *βουλῆ*
dicitur et princeps senatus *βουλῆς πρῶτος* no. 2562, 23. cf. 2561.

tanos auctoritas fuit, idemque, ut videtur, numerus senatorum¹⁴⁾. Hi ex iis sumebantur, qui decemvirali magistratu functi vitaeque et moribus probati erant¹⁵⁾: dignitatem perpetuam habebant, neque rationibus reddendis obnoxii erant, neque scriptis legibus in re publica administranda causisve cognoscendis adstricti¹⁶⁾. Comitiorum, quibus omnes cives intererant¹⁷⁾, non aliud ius erat, quam ut lata ad populum cosmorum et senatus consulta aut seiscerent aut antiquarent¹⁸⁾.

§. V.

Disciplinae publicae in pueris quidem¹⁾ initium fiebat a septimo decimo aetatis anno²⁾. Minores in paterna domo privatim educabantur³⁾, nisi quod convictibus virorum publicis adhiberi solebant, ubi sub custodia paedonomorum et ipsi cibos capebant, humi sedentes, et viris ministrarent sermonesque eorum auscultarent⁴⁾. Ab anno septimo decimo in ἀγέλας non a magistratibus, sed libere suaeque voluntate congregabantur, prout uni alicui ex nobilioribus

2594. Γερουσία n. 2562, 7. 17. 21 non civitatis sed thiasotarum esse videtur.

14) Arist. Polit. II, 7, 3. Hoeck. p. 54.

15) Ephor. ap. Strab. X p. 484.

16) Arist. l. I. §. 6.

17) Id. ib. §. 4. Ceterum comitia apud Cret. ἀγοαὶς dicta testatur Lex. Seguer. p. 210.

18) Aristot. Pol. II, 7, 4: κυρία δ' οὐδενός ἐστιν ἀλλ' ἡ συνεπιτηγείσαι τὰ δοῦντα τοῖς γέρονσι καὶ τοῖς κόμοις. Hoc Goettling. p. 478, Hoeck. p. 60—63, Lachmann. de Spart. r. p. 199 ita interpretantur, quasi non licuerit populo Solta antiquare, id quod et per se vix credibile est, et si ita fuerit, ne κύριος quidem τοῦ συνεπιτηγείσαι dici potuit.

1) Nam de muliebri Cretensium disciplina nihil memoriae traditum est. cf. tamen Hoeck. III p. 124. add. p. 518.

2) Hesych. s. v. ἀπάγελος.

3) Hi σκόποι dicebantur. Schol. Eurip. Alcest. v. 989 aut ἀπάγελος. Hesych. h. v.

4) Ephor. ap. Strab. X p. 483. Add. Dosiad. et Pyrgion. ap. Athen. IV p. 143.

atque insignioribus pueris plures paucioresve sodales se adiungerent⁵⁾. Huius pater tanquam dux et magister praeesse gregi studiaque et exercitia puerorum regere solebat⁶⁾. Et praecipue quidem corpora eorum omni modo exercenda atque duranda curabant cursu⁷⁾, lucta, armorum tractatione⁸⁾, saltationibus bellicosis⁹⁾, venationibus ferarum in montibus silvisque; nec certamina deerant ad proeliorum instar, etiam cum armis¹⁰⁾. Victum pueri de publico accipiebant, sed parcum admodum et frugalem: cubilia, plerumque saltem, communia, vestitus modicus, neque alius hiberno quam aestivo tempore¹¹⁾: ut esuriendo, sitiendo, algendo, aestuando ad perferendos bellorum labores idonei mollitiaeque et voluptatum contemptores evaderent¹²⁾.

§. VI.

Litterarum prima tantum elementa docebantur¹⁾, intentius musicae arti studebant, quantum quidem eius non abhorreret a Doricae gentis ingenio moribusque antiquis, erantque legitima quaedam carminum modorumque genera, a quibus dis-

5) Ephor. l. l. Gregum sodales *ἀγέλασται* dicebantur. Hesych. s. v.

6) Ephor. l. l. et Heraclid. Pont. c. 3, qui ducem gregis *ἀγέλαστην* dictum docet.

7) Etiam gymnasia Cretae *δρόμοι* vocabantur teste Suida s. v. Hinc *ἀπόδρομοι* iuniores dicti διὰ τὸ μῆκος τῶν κοινῶν δρόμων μετέχων (Ammon. s. v. γέρον et qu. laud. Mueller. II. p. 304.) *δεκάδρομοι* autem, qui decennium in gymnasiis se exercuerant. Hesych. s. v.

8) *Τοξικὴν* Ephor. ap. Strab. X p. 480 nominatim commemorat: et Cretum peritia sagittandi a multis celebratur. Vid. Meurs. p. 178.

9) De Pyrrhicha nobilissimo saltationis genere vid. supra P. IV, 1 §. 15, 8. Add. Hoeck. p. 1 p. 211.

10) Heraclid. c. 3. Ephor. l. l. et p. 480.

11) Ibidem II. II.

12) Cf. Cic. Tuscul. II, 13. Meurs. p. 176.

1) Heraclid. l. l. Ephor. l. l. p. 482 extr.

cedere non liceret²⁾. Poetarum unum maxime probabant Thaletam, paeonum aliorumque cantuum compositorem rhythmique cretici inventorem³⁾. Amores denique virorum et puerorum apud Cretenses non minus quam apud Spartanos honesti erant et legitimi⁴⁾. Igitur qui puerum amare coepisset — in quo quidem indoles potius liberalis quam formae venustas spectabatur⁵⁾, — hunc per quandam raptus speciem a propinquis abductum secum habebat, duosque menses extra urbem in venationibus potissimum variisque ludorum generibus et convictibus inter se peragebant, comitantibus etiam pluribus utriusque amicis. Post hoc tempus reductus in urbem puer donisque ab amatore donatus, Iovi sacrificium, amicis epulum dabat. Ipse κλεινός dicebatur: amator non ἐραστής erat, sed φιλήτωρ: contractaque hoc modo inter eos caritas per omnem deinde vitam durare solebat. Contra si quis amator puerum in bimestri illo secessu minus honeste habuisset, huic poena irrogabatur⁶⁾.

§. VII.

Adolescentes simul atque ex agelis dimissi erant¹⁾ matrimonium omnes contrahere iubeban-

2) Ἐκ τῶν νόμων φθὰς καὶ τινα εἰδη τῆς μουσικῆς. Ephor. l. l. Cf. et Aelian. V. H. II, 39, qui ipas leges μετὰ πέντε μιλῆδας pueros didicisse narrat.

3) Ephor. l. l. p. 480 extr. 481 in. De Thaleta cf. Hoeck. III p. 339 sqq. 359. Ulrici II p. 212.

4) Cf. Maxim. Tyr. diss. XXVI, 8 p. 317 Davis.

5) Ephor. ap. Strab. X p. 483. 484.

6) De his omnibus vid. Ephor. l. l. Heraclid. c. 3. Satis frequentes autem impudicos fuisse puerorum amores non solum a Platone apparet Legg. I p. 636, sed etiam ex iis quae Aristoteles Pol. II, 7, 4 de instituti ratione suspiciatur, ἵνα μὴ πολιτικῶν. In univ. cf. Hoeck. p. 115.

1) Id factum conicio post decennium quam recepti erant, e corrupto Hesychii loco: δεκάδρομοι οἱ δέκα ἐν τοῖς ἀνδράσιν ἐξαχμοί, ὑπὸ Κρητῶν. Nam quod Valckenaerius ad Ammon. p. 54 ed. Lugd. rescribi vult οἱ δέκα ἐν τοῖς ἀ. ἑξαχμοί, quamvis lenis sit mutatio, displicet tamen propterea quia virorum legitimas certorum annorum exercitationes in gymnasiis fuisse parum proba-

tur²⁾. Uxores non continuo cum maritis cohabitare, sed aliquamdiu in paterna domo remanere solebant, donec administrandae rei familiari satis maturae viderentur³⁾. Dotem accipiebant dimidiam partem eorum, quae fratribus ex paterna hereditate contingerent⁴⁾. Sanctitas matrimonii moribus legibusque custodita: adulterium et mulcta et infamia sancitum⁵⁾. Universa mulierum condicio vitaeque domestica qualis apud Cretenses fuerit, parum constat⁶⁾, nisi quod mensae communio coniugibus non erat. Nam viri inter se publice epulabantur, hisque epulis etiam pueri adhiberi soliti⁷⁾. Convictus virorum *ἀνδρῶτα* dicebantur⁸⁾ celebrabanturque in aedibus publicis: in his etiam hospites excipiebantur hospitali s. Iovis Hospitalis mensa⁹⁾. Victus simplex et frugalis: vinum

hile est. Sententiam loci hanc fuisse credo, ut, qui per decennium exercitati essent, iam viris accenserentur: *οὐ δέκα ἐτη ἡσυχίας καὶ ἐν τοῖς ἀνδράσιν ἤδη τελούσας*, aut tale quid: ut aliis verbis omissis aliis transpositis corruptela orta sit.

2) Ephor. l. 1. p. 482.

3) Ita Ephorus l. 1. Ceterum non dubito quin eadem huius moris causa fuerit, propter quam etiam Spartani iuvenes maritos aliquamdiu ab uxoribus segregabant. Vid. supra P. IV, 1 §. 20, 7.

4) Ephor. l. 1.

5) Aelian. V. H. XII, 12 (de Gortyniis), quo loco *ἐκπαίδευσιν* pro *ἐμπειρίαν* verum esse nemo dubitabit. — Divortia apud Cretenses licita fuisse facile credo: sed errat tamen Hoeck. p. 120, quum de his Aristotelem Pol. II, 7, 5 loqui censet.

6) Cf. tamen Plat. Legg. VI p. 781.

7) Vid. supra §. 5, 4.

8) Vid. Hoeck. p. 122 not. — Sodalitia convictorum (*ἑταῖραι*) eodem *ἀνδρῶτων* nomine vocabantur sec. Dosiad. ap. Athen. IV. p. 143, suntque fortasse eadem quae *ἀγέλαι* in foed. Latiorum et Olontiorum C. J. II p. 389. Nam de iuvenum tantummodo gregibus ibi cogitare res ipsa vetat. Fortasse qui iuvenes in eodem grege fuerant, postea etiam eiusdem syssitii consortes erant.

9) Est quaedam levis dissensio inter Dosiadem et Pyrgionem ap. Athen. IV. p. 143, quorum alter binas *ξενίας πρῆξεις* alter unam tantum commemorat, quae eadem *ξενία Διὸς* et *ξενία* vocata sit. Quod hanc *πρῆξιν* fuisse dicit, non arbitror cum Hoeck. p. 127 de duabus praeter hanc hospitum, sed de civium mensis cogitan-

modicum¹⁰⁾: cibum sedentes capiebant, non accubantes¹¹⁾. Primum hospitibus, deinde praesidi convictorii, tum reliquis epulae apponebantur: aequales omnium portiones; sed praeses quattuor accipiebat¹²⁾: pueri nihil praeter carnis portionem dimidiam, vinique certam mensuram; orbi autem tantundem cum viris, sed absque condimentis¹³⁾. Post cibum de rebus publicis inter se colloquebantur, aut fortia facta commemorabant, virorum honorum laudes celebrabant, iuvenes ad aemulandum exhortabantur¹⁴⁾. Sumptus conviviorum de publico erogabantur, quum omnium civitatis redditum, quotquot e fructibus gregibusque aut e servorum pensionibus perciperentur, una pars sacris, altera necessitatibus rei publicae, tertia convictoriis destinata esset¹⁵⁾. Conferebant tamen etiam privati decimam quisque redditum partem¹⁶⁾.

dum esse, ut in singulis conclavibus duae civium, una hospitum mensa fuisse dicatur. Dissensio autem non admodum mira, si statusas non prorsus eandem rei formam in omnibus civitatibus fuisse.

10) Dosiad. l. l. Arist. Pol. II, 7, 5. Cf. Meurs. p. 177.

11) Heraclid. c. 3. Pyrgion. ap. Athen. l. l.

12) Heraclid. l. l. Hoeck. p. 132. — Dosiades ap. Ath. etiam de praecipuis cibis loquitur a muliere, quae epulas curaret, uni alicui virtute et probitate insigni honoris causa datis: ex quo apparet non levia viris mulierum iudicia visa, ideoque non contemptum muliebrem sexum fuisse.

13) Pyrgion. l. l.

14) Dosiades. l. l.

15) Arist. Pol. II, 7, 4. (qui *περιολκους* pro Mnoitis dicit.) Dosiad. l. l. τῶν δούλων ἑκάστης Ἀθηναίων γέφυς στατήρα.

16) Dosiad. l. l. Non pugnat hoc cum Aristot. l. l. aut Ephoro ap. Strab. X p. 480, qui universe loquentes publice alicives dicunt, etiamsi ipsi aliquid contribuebant, quod perexiguum fuit et prae tota sumptuum summa fere pro nihilo ducendum, praecipue in pauperioribus. Ceterum e collatis inter se Dosiade et Platon. Legg. VIII, 847 extr. conici potest, publicorum redditum eam partem, quae non sacris aut administrationi rei publicae destinata esset, inter singulas familias divisam esse, deducta haud dubie ea summa, quae syssitiis sufficeret; quamquam res admodum obscura est. Cf. Hermann. de vestig. vet. instt. ap. Plat. p. 29. Hoeck. p. 134 sqq. Mueller. Dor. II p. 203.

§. VIII.

Promiscua cum peregrinis commercia neque facilia erant propter insulae situm, et antiquitus vix licita ¹⁾. Inter ipsos autem Cretenses hospitalitas summa, et publica ubique hospitum deversoria ²⁾. Ceterum omne tempus aut in administratione et consultatione publicorum negotiorum, aut in liberali cum civibus conversatione, aut in corporum exercitatione peragebant. Artes praeter musicam nullam tractabant ³⁾, eamque ipsam intra certos fines. Agri cultura rusticisque operibus ⁴⁾, opificiis, mercatura abstinebant ⁵⁾. Verum tamen haec omnia procedente tempore immutari paulatim et in deterius labi coeperunt. Cives lucri dulcedine allecti rei maritimae et mercaturae operam dabant ⁶⁾, multi mercenaria militia apud externos quaestum faciebant ⁷⁾, nec pauci erant, qui piraticam exercerent ⁸⁾. Hinc et bonorum summa inaequalitas, et magna divitiarum aestimatio ⁹⁾: peregrini in civitatem admissi, mores contaminati ¹⁰⁾, imperium denique ab optimis ad multitudinem translatum, omnis res publica in concionibus plebis arbitrio administrata, nulla aut exigua cos-

1) Cf. Hoeck. p. 449 sqq. Peregrinari civibus, certe iunioribus, non licuisse Plato testatur Protag. p. 342 D.

2) Dosiad. l. 1. Cf. Heraclid. c. 3 extr.

3) Pauci commemorantur Cretenses sculptores et architecti: sed num Doricae stirpis fuerint an ex *ἐπηχόος* non constat.

4) Cf. Hybriæ scolion. ap. Athen. XV p. 696.

5) Carere adventitiis mercibus propter soli naturam Cretes non poterant (vid. Hoeck. p. 422 sqq. et 447.), sed mercatura sicut opificia haud dubie a Mnoitis tractabantur et *ἐπηχόος*.

6) Cf. Hoeck. p. 447.

7) Thucyd. VI, 25. VII, 57. Strab. X p. 477. Liv. XXXV, 28. 29. XLII, 35. XLIII, 9 et al. pass. Cf. Schweighaeus. ad Polyb. IV, 55, 5. Hoeck. p. 461 sq.

8) Strab. X p. 477. Cf. Boeckh. Corp. Inscr. II p. 414.

9) Polyb. VI, 46, 2. 3.

10) Id. ib. et all. ap. Meurs. p. 231 sqq. Hoeck. p. 455 sqq.

morum et senatus auctoritate ¹¹⁾). Accedebant turbae ac seditiones intestinae factionumque certamina, quae saepe etiam summos magistratus imperio spoliarent ¹²⁾). Postremo quum propter mercenaria auxilia hostibus Romanorum praebita societatemque cum Mithridate, dein cum Cilicibus initam Romanos infestos haberent, hi iustam belli causam nacti universam insulam brevi tempore subactam in provinciae formulam redegerunt.

11) Polyb. I. I. §. 4. Hoeck, p. 64 sqq.

12) Aristot. Polit. II, 7, 7.

V. De re publica Atheniensium.

§. I.

Atheniensium res publica, licet origines Creten-
sibus et Spartanis antiquiores habuerit, progres-
sus tamen aliquanto tardiores fecit, neque perfecta
et consummata est nisi eo tempore, quum illorum
civitates iam declinare a prisca virtute et in deterius
labi coeperunt. Per plures namque mutationes a
regio ac dein nobilitatis imperio ad popularem
statum pervenit, Atticorum naturae atque ingenio
unice accommodatum, et salubri inter multitudi-
nem et optimales temperamento aliquamdiu flo-
ruit, donec gliscens paullatim corruptela libertas-
que in licentiam versa civitatem ex optima et
pulcherrima deformem et infirmam fecit. Ceterum
ipsae illae mutationes, quum per varios quasi gra-
dus et cresceret res publica et senesceret, hoc
effecerunt, ut quae bona malaque rerum publicarum
apud ceteros Graecos alia alibi fuerunt, horum
fere omnium apud Athenienses quoque exempla
extiterint, recteque Athenae etiam hoc nomine
quasi quaedam *Ἑλλάδος Ἑλλάς* appellari possint¹⁾:
ingenium autem populi multiplex, non uni alicui
virtuti praeter ceteras aptum, sed omnium pariter
capax, postquam libere moveri et campum in quo
exerceretur satis amplum nancisci coepit, tanta et
rerum gestarum gloria et artium ac litterarum
decore patriam ornavit, ut omnium testimoniis

1) Thucyd. ap. Athen. V, 12 p. 187. .

haec tanquam *δφθαλμὸς τῆς Ἑλλάδος, πρωταντων καὶ ἰστία τῆς Ἑλλάδος* celebrata sit ²⁾).

§. II.

Prisci Atticae habitatores, quos posteri indigenas gloriabantur ¹⁾, Pelasgicae stirpis fuerunt ²⁾, admistis tamen mature aliis aliarum gentium colonis, quum incertis etiamtum in Graecia populorum sedibus frequentes ubique migrationes essent, multique patria sua pulsati in Attica, propter solam tenuitatem minus ab aliis tentata, tutiorem receptum quaerere ³⁾. Talium advenarum memoriam in gentium pagorumque Atticorum fabulis passim servatam videmus ⁴⁾: neque absurdum fuerit, etiam

2) De his et similibus Athenarum laudibus vid. Athen. I. I. et VI. 65 p. 254. Eustath. ad Iliad. II, 546. Cf. Wesseling. ad Diod. XIII, 27. Wytttenbach. ad Plut. de glor. Athen. VII p. 152. et Bibl. crit. III, I p. 49. Jacobs. ad Anthol. I, I p. 335. Heindorf. ad Plat. Protag. §. 69. Boeckh. ad Pind. fragm. Dithyr. no. 4.

1) Plat. Menex. p. 237 B. Lys. epitaph. §. 17. Isocr. Panath. c. 48. Panegy. c. 4. Pseudo-Demosth. epitaph. p. 1390 et all. ap. Meurs. de fort. Ath. c. I. Cecrops quoque et Erechtheus autochthones perhibebantur. Vid. de comitt. Ath. p. 349.

2) Herodot. I, 56. VIII, 44, ubi hos olim Cranaos mox Cecropidas appellatos esse autumat. Et Cecropis quidem nomen sicut urbis Athenarum etiam in Boeotia invenimus ad lacum Copain. Strab. IX, 2 p. 407. Cf. Pausan. IX, 33, I; unde colligere licet eiusdem gentis homines in utraque terra fuisse. Cf. Mueller. Orchom. p. 123. Eodem pertinet quod Ogyges quoque et Boeotiae et Atticae rex dicitur. Vid. Heyn. ad Apollod. p. 320. Beck. Weltgesch. I p. 358.

3) Thucyd. I, 2.

4) Vid. e. c. de Gephyraeis Meier de gentil. Att. p. 39. de Eumolpidis ib. p. 41. de Eunidis p. 44. de Alomaeonidis et Paeonidis p. 38 et 49. de Philaidis et Eurysacidis p. 51. sq. De Perithoedis Suid. s. v. et Mueller. Orchom. p. 203. Dor. I p. 87. De Sphettiis et Anaphlystiis id. in Ersch. et Grub. Encyclop. VI p. 222. de Melitensibus Meurs. Gr. Fer. s. v. *Μεταγύμνα*, de Eleutherensibus Pausan. I, 38, 8. coll. Boeckh. de Dionys. p. 121. Adde de Minyis Munychiam habitantibus Mueller. Orchom. p. 390. et de Tyrrhenis ad Hymettum ib. p. 307 sq. Dryopes quoque ab Atheniensibus receptos ait Aristid. Panath. I p. 177. Dind.

ingenii aut morum varietatis, quam in quibusdam pagis veteres notarunt⁵⁾, aliquam certe partem ab stirpis atque originis varietate repetere. Sed omnium maxime fabulis celebratus est Xuthi, Hellenis filii, in Atticam adventus, qui cum comitibus, Hellenicae haud dubie stirpis hominibus, ex inferiore Thessalia vicinisque Parnaso regionibus profectus in superiore Atticae parte quattuor oppida, Oenon, Probalinthum, Marathonem, Tricorythum insedisse dicitur⁶⁾. Hi licet non vi et armis reliquum populum ditioni suae subiecerint⁷⁾, tantum tamen invaluerunt, ut et nominis sui, Apollinis Patrili, cultum omnes mox Athenienses adsciscerent⁸⁾, et totius populi in quattuor partes divisio a Xuthi nepotibus, Geleonte, Hoplete, Argadeo et Aegicoreo repetatur, quin nomen quoque Ionum a Xuthi filio Ione inditum populo perhibeatur⁹⁾.

5) Vid. de Acharnensibus, Potamiis, Thymaetadis, Prospaltis Suid. et Etym. M. s. v. *Ἀρχαγρεῖς*. add. Pind. Nem. II, 24. Senec. Hippol. 20. De Aexonensibus Plat. Lach. p. 196. D. Harpocr. s. v. Taylor. Lectt. Lys. p. 300 Ruhken. ad Timae. p. 15. De Sphettis schol. Aristoph. Plut. 720. Etym. M. p. 738, 45. De Rhamnusiis Suid. s. v. *Ῥαμνεῖς Νέμους*. De Tithrasiis schol. ad Aristoph. Ran. 450.

6) Cf. de comitt. Ath. p. 351 not. 20.

7) Certe nemo e veteribus hoc credidit. E recentioribus tamen nonnulli sibi perspexisse videntur Athenienses a Xuthi comitibus subactos esse. Vid. Mueller. Orchom. p. 307.

8) *Ἀπόλλων πατριός*, quem Pythium esse veteres diserte testantur. Demosth. de coron. p. 274. Harpocrat. s. v. *Ἀπόλλ.* Aristid. I p. 181. Dind. c. schol. Add Annali dell' instit. di corrisp. archeol. vol. VI p. 233. Xuthum ipsum non alium esse quam Apollinem scite Muellerus observavit Dor. I p. 239. Prolegg. myth. p. 274. — Postea nonnulli Apollinem hunc *πατριός*, ut coniungerent cum vetustis Atticae numinibus, Vulcani et Minervae filium fecerunt; vid. Creuz. ad Cic. de nat. deor. III. 22 p. 599, fueruntque etiam qui Apollinem ex Attica profectum Delphos venisse dicerent. Ephor. ap. Strab. IX, 3 p. 646.

9) Herod. V, 66. VIII, 44. De Ionum nomine eiusque apud Athenienses vetustate multa disputari possunt quae hic locus non capit. Hoc tantum dico persuasum mihi esse fabulam de Ione eiusque filiis apud Atticos non ante colonias Ionicas ex Attica in Asiam deductas ortam esse, quum ipsi Athenienses non amplius Iones dicerentur, sed hoc nomen Asianis solis et insularis proprium esset. Herodot. I, 143. Olim autem in Graecia Ionum nomen multo latius patuisse videtur. Cf. supra P. II.

Civitates Atticae complures fuerunt, ex quibus duodecim praecipuae, Cecropia, Phalerus, Eleusis in Acte, Aphidna, Decelia, Cephisia in parte mediterranea, Epacria, Cytherum, Tetrapolis in Diacria, Thoricus, Brauron, Sphettus in Paralia ¹⁰⁾. His reguli modo singulis modo pluribus praeerant, ita tamen ut maiestate et auctoritate prae ceteris unus excelleret, qui ipsis Athenis s. Cecropiae imperitabat ¹¹⁾. Ceterum suam quique rem publicam separatim administrabant neque in unum conveniebant nisi quum propter magnum aliquod et difficile negotium communi consilio et sociatis omnium viribus opus esse videretur ¹²⁾.

§. III.

Hic rerum status in Attica permansisse dicitur usque ad Theseum, quem quinquaginta fere ante Troiam eversam annis regnasse perhibent ¹⁾. Theseus enim primus parvas illas et separatas civitates in unam maiorem omnes contraxit, unamque imperii, magistratum iudiciorumque sedem Athenas fecit, ut iam reliquae regionis incolae non suorum quique oppidorum, sed huius unius urbis quae ἄστυ καὶ ἑξοχὴν vocabatur, cives essent et haberentur ²⁾. Omnis porro populus in quattuor

10) Vid. Prooem lect. hibern. Gryph. a. 1835. p. 7 sqq. Praecipua illa duodecim dixi, quia alia etiam minora commemorantur sub suis antiquitus regulis, ut Athmonon et Myrrhinus a Pausan. 1, 14, 6. De quattuor Atticae partibus cf. supra P. I. §. 5.

11) De his vid. Meurs. regn. Att. lib. I et II.

12) Thucyd. II, 15. Isocr. Encom. Hel. c. 16. Plut. Thes. c. 24.

1) Veterum de Theseo fabulas collegit Meursius in Theseo. Ultrai. 1684. 4 et in Gron. thes. tom. X. De mythica eius persona cf. Creuzer. Symbol. IV p. 108 sqq. Add. Mueller. Dor. I p. 238. Prolegg. mythol. p. 272. Naek. in Museo Rhen. II. p. 569.

2) Cf. de comitt. Ath. p. V. et de ἄστυ nomine Ast. ad Plat. de r. p. p. 317. intt. ad Corn. Nep. Themist. c. 4. — Rei memoriam servabat *Συνούλιον* (non *Μνησίον*) festum. Plut. Thes. c. 24. Schol. ad Aristoph. Pac. 984. Hudson. ad Thucyd. II, 15. Meier. de bon. damn. p. 120. Auctus hinc etiam urbis circa Cecropiam ambitus, ipsumque Cecropiae nomen arci proprium factum, quae tamen etiam *πόλις* vocari solet. Vid. Intt. ad Thuc. V, 18. Hem-

tribus divisus est, Geleontes, Hopletes, Argadenses, Aegicorenses; quae nomina quum praeter unum omnia manifesto vitae genera designent, dubitari tamen non posse videtur, quin haec tribuum descriptio etiam ad sedium et regionum rationem accommodata fuerit. Nam quum ipsa terra Attica situ et soli natura in quattuor partes divisa sit, tum regionatim populum in tribus descriptum fuisse etiam fabulosae de tribubus Ione antiquioribus narrationes fidem faciunt³). Itaque quum in una Atticae parte plurimi essent *αἰγυκοίς* (pastores) in alia plurimi *ἀγραδοίς* (agricolae) in alia plurimi *ὄπλητες*, quos probabile est nobiles fuisse. Hellenicae gentis, quae cum Xntho advenerat⁴), in alia denique plurimi *τελειόντες*, quos indigenarum nobiles esse crediderim⁵), hinc unaquae-

sterh. ad Aristoph. Plut. 772. — Lobeckius Aglaoph. p. 215 Eleusinem ne Solonis quidem temporibus Atheniensium imperio subiectam fuisse statuit, propter bellum utrimque, ut ait, cum magna vi gestum. Sed quem huius rei testem citat, Herodot. 1, 30, nihil nisi pugnam in agro Eleusinio ab Atheniensibus contra vicinos commissam memorat: vicinos illos ut Eleusinos credamus nulla est ratio, et prope certum est Megarenses fuisse. Vid. Mueller. Dor. 1 p. 176, cui etiam ipse Lobeck. concedit p. 1351. Et constat sacra Eleusinia iam ante deductas in Ionium colonias ab Atheniensibus accepta esse. Cf. Boeckh. prooem ind. lectt. aest. 1831. C. F. Hermann. in Diar. schol. 1833 II p. 60.

3) Cecropis, Autochthon, Actaea, Paralia a Cecrope, Cranais, Atthis, Mesogaea, Diacris a Cranao tribus appellatae dicuntur. Poll. VIII, 109 et all. ap. Meurs. de regn. Att. 1, 7. Add. Steph. Byz. p. 538 Pined.: *πρωάς, γαλή τῆς Ἀττικῆς*. item *Διακρία* ab eod. p. 235 *γαλή* dicitur. De his et de Diadis, Athenaidis, Posidoniadis, Hephaestiadis nominibus cf. de comitt. Ath. p. 7. Meier. de gent. Att. p. 3. Fuerunt autem qui in postremis quattuor nominibus indicium sibi deprehendere viderentur variarum religionum, quum aliud ab alia parte populi numen praecipue cultum crederent. Vid. Hermann. Ant. Gr. §. 93.

4) Cf. de comitt. Ath. p. 358 not. 32.

5) Non constat de huius nominis vera forma nedum de significatione. Sed *Τελειόντες* verum esse, quod iam olim statui de comitt. p. 354, nunc quoque credo cum G. Hermann praef. ad Eur. Ion. p. XXIII — XXVI. Qui *Τελειόντων* nomen verum putant, alii colonos tributarios, alii sacerdotes significari volunt. Boeckh. Prooem. lectt. Berol. aest. 1812. (et in Seebod. Archiv. 1828. II. p. 50.) Mueller. Orchom. p. 307. de sacr. Minerv. Poliad. p. 12.

que pars s. tribus eo nomine appellata est, quo hominum, qui plurimi aut praecipui inessent, vitae genus et condicio significaretur⁶⁾. Tribuum singularum ternae fuerunt phratritiae⁷⁾, quas probabile est et ipsas regionalim descriptas fuisse, ut in unaquaque unum esset ex illis duodecim oppidis quorum supra nomina posui⁸⁾. Neque tamen nomina phratritiis ab oppidis indita, aut certe non omnibus: nam quod unum certum est, nomen Ἀγριαδῶν, formam habet gentilicium⁹⁾: et constat etiam apud alios Graecos phratritias partim quidem a locis, partim autem gentiliciis nominibus appellatas esse¹⁰⁾. Gentes phratritiarum erant tri-cenae¹¹⁾: quam distributionem apparet non tam naturalem quam legitimam et ad imitationem naturae ordinatam esse¹²⁾. Omnis porro populus

Meier. de gent. Att. p. 6. Geleontum nominis probabilem originem non invenio: nam quae ab Hemsterhusio proposita est ad Herod. V, 66 a γελειν λάμπων, non iam placet. Nobilitatem autem indigenam hoc nomine designari propterea credo, quod huic in reliquis locus vix esse videtur.

6) Cf. quae disputavi in Annall. critt. Berol. ann. 1827 p. 674, hinc repetita in Haasii antiquitt Graec. (Griech. Alterthumskunde. Dresd. 1828. 8.) II p. 70. Add. Prooem. lect. Gryphisw. hib. 1835 p. 11.

7) Aristot. ap. schol. Plat. Axioch. p. 253. Pollux VIII, 111. Alios vid. ap. Meier. de gentil. Att. p. 7.

8) Haec sententia et Ignarrae placuit comm. de phratritiis (Neap. 1797. 4.) p. 16 et Buttmanno, üb. den Begriff des Wortes φρατρία, in Comm. Acad. Boruss. ann. 1818. 19 p. 12 sqq. et Meiero de gentil. Att. p. 9: quamquam hic quidem phratritias tribuum partes fuisse negat, quod non recte factum demonstravi in Prooem modo cit. p. 9—11.

9) Corp. Inscr. no. 463: Ἱερὸν Ἀπόλλωνος ἑβδομήντη φρατρία Ἀγριαδῶν. Praeterea grammatici quidam etiam Thyrgonidas et Titacidas in phratritiis numerant. Vid. Meier. l. l. p. 10 not. 83.

10) E. g. Neapolitanorum phratritias novimus Εὐνοσιδῆς, Εὐμηλίδας, Κυμαίων, Ἀρτεμισίων. Vid. Boeckh Corp. Inscr. II p. 650. Similiter Romanorum tribus aliae a locis aliae a gentibus appellatae.

11) Pollux l. l. et III, 52. Harpocr. Suid. aliique gramm. s. v. γενήται.

12) Pollux VIII, 111 de gentilibus: γένει μὲν οὐ προσήκοντες, ἐκ δὲ τῆς συνόδου ὅστω προσαγορευόμενοι. Cf. Moeris p. 10b. Scilicet non negant gentiliū plurimos etiam cognatos inter se fuisse, sed aliam gentilitatis aliam cognationis rationem esse dicunt.

in tres ordines dividebatur ¹³⁾, Eupatridarum h. e. nobilium vel ex indigenis vel ex advenis ¹⁴⁾, Geomorum h. e. rusticorum ignobilium, qui tamen suos agros possiderent ¹⁵⁾, et Demiurgorum h. e. operariorum, qui agros non haberent, sed tantummodo manuum opera quaestum facerent.

§. IV.

Rem publicam sub regibus soli Eupatridae administrabant. Hi regi in consilio erant, magistratibus ac sacerdotiis fungebantur, iudicia exercebant, nulla harum rerum parte cum reliquis ordinibus communicata ¹⁾. Populi concilia, si qua erant hac aetate, ius certe non maius habebant Athenis quam quod apud Homerum conciliis tribui supra vidimus ²⁾. Eupatridarum autem consilium sive senatus, qualis fuerit quotve viris compositum non magis compertum habemus ³⁾, quam quot et quales magistratus fuerint, nisi tamen tribunum et phratriarum praefectos fuisse dubitari non potest ⁴⁾. Jus a regibus et Eupatridis dice-

13) Plut. Thes. c. 24. Cf. de comitt. Ath. p. IV. Ilgen. de trib. Ath. p. 62 sq. ubi etiam de discrepantibus aliorum testimoniis dictum est.

14) Ex indigenis e. c. Eteobutadae, Thaulonidae, Hesychidae, Lycomidae; ex advenis Alomaeonidae, Philaidae, Perithoedae, Eumolpidae.

15) Geomoros ὄμιος fuisse, quod Wachsmuth. I, 1 p. 235 opinatur, parum probabile est: neque enim unquam illud nomen nisi de dominis agrorum usurpatum novimus. Vid. supra P. III. §. 14. Add. Ast. ad Plat. Legg. p. 256.

1) Plutarch. Thes. c. 25. Cf. Dionys. A. R. II, 8.

2) De veteribus quibusdam scriptoribus, qui populare imperium a Theseo institutum crediderunt, vid. de comitt. Ath. p. VI. Tittmann, p. 71.

3) Mueller. comm. in Aeschyl. Eumen. p. 160 not. 17 collegium fuisse opinatur initio XII, mox XLVIII virorum qui et de re publica consultaverint et de *γωνοῖς* iudicaverint. De aliorum opinionibus vid. Proc. Att. p. 9. 10.

4) *Φυλοπασις*. Pollux VIII, 111. 120. Hesych. h. v. Phot. s. v. *Ναυκρατία*. Meier. Proc. Att. p. 116. *Φρατρίαρχος*. Vid. infr. §. 25, 7.

batur: maiores quidem causas ad senatum pertinuisse probabile est ⁵⁾, et de caede similibusque criminum generibus iam his temporibus in quinque locis diversis iudicatum esse dicitur, in Areopago, ad Delphinium, ad Palladium, ad Prytaneum et in Phreatto ⁶⁾.

§. V.

Regnum autem brevi post Heraclidarum migrationem tempore Thymaetae ¹⁾, qui postremus fuit ex Thesidarum stirpe, ademptum et in Melanthum translatum est, unum e Nelidis, qui ab Heraclidis Messenia exacti in Atticam confugerant ²⁾. Regnante Melantho Iones, Atheniensium cognati, ab Achaeis Aegialeia cedere coacti in Atticam migrarunt ³⁾, qua multitudine advenarum fieri non potuit, quin status rei publicae nonnihil concuteretur, quum praesertim alendis tot hominibus terra vix sufficere posset. Accessit mox Doriensium impetus, qui partem Atticae eam, quae dein Megaris dicta est, Atheniensibus eripuerunt ⁴⁾; quo bello quum Codrus rex, Melanthi filius, mortem obiisset ⁵⁾, et de successione inter eius filios, Medontem, Neleum, Androclem, aliquamdiu certatum esset, imperium Medonti contigit, Neleus autem et Androcles cum Ionibus, adiunctis etiam aliarum gentium hominibus quam plurimis, novas sibi sedes in Asia

5) Cf. supra P. III. §. 18.

6) Vid. infra c. 6 §. 61. 62.

1) Thymaeten non Thymoeten hunc appellatum gentis et pagi Θυμαραδῶν nomen in titulis probat. Vid. Meier. de gent. Att. p. 46.

2) Cf. Pausan. II, 18, 7 et all. ap. Meurs. regn. Att. II. 10. Add. schol. Plat. p. 49 Ruhnck. et Mueller Dor. I p. 239 sq.

3) Cf. supra P. IV §. 1. Add. Strab. VIII, 7. p. 383 extr. et Clinton. F. H. p. 113 sqq.

4) Herod. V, 76. Strab. IX, 1 p. 393. Pausan. I, 39, 4.

5) Vid. loc. ap. Meurs. regn. Att. II, 11 sq.

quaesiverunt⁶⁾. Ceterum ius imperii per horum certaminum opportunitatem ab Eupatridis nonnihil imminutum et rationi reddendae adstrictum⁷⁾, nomenque ipsum regis abolitum et cum archontis nomine commutatum est⁸⁾. Fuit tamen archontum dignitas perpetua et hereditaria, permansitque apud Medontis posteros per CCCXVI fere annos: dein decennalis facta⁹⁾ sed Medontidis tamen propria relicta usque ad Hippomenem, quo propter crudelitatem amoto aditus ad summum honorem omnibus eupatridis pariter patefactus est¹⁰⁾. Mox dein divisum inter novem archontes imperium et annuum ex decennali factum est¹¹⁾. Ita quum gradatim nobilitatis potentia cresceret, plebis interim ius et condicio nihilo melior aut etiam deterior facta est. Nam honoribus et administratione rei publicae exclusi et nobilibus obnoxii erant, qui in magistratibus nullo scriptarum legum freno coerciti ius ex arbitrio reddebant¹²⁾ remque publicam ad suum suique ordinis commodum tractabant. Ad hoc plurimi de plebe aut aere alieno aut iniuria potentiorum oppressi in durissima erant nobilium clientela, agrosque patronorum parva mercede colebant¹³⁾: alii, quum

6) Pausan. VII, 2, 1. Strab. XIV, 1 p. 633.

7) Pausan. IV, 5, 4.

8) Tamen hi perpetui archontes saepenumero etiam reges vocantur. Vid. Perizon. ad Aelian. V. H. V, 13. Boeckh. ad C. J. II p. 316.

9) Dionys. A. R. I, 71. Clinton. F. H. I p. 156.

10) Heraclid. Pont. c. 1. Nicol. Damasc. p. 42 Orell. c. comm. p. 189. Suid. s. v. Ἰππομένης et παρ' ἵππον καὶ πόσων. Taylor. ad Aeschin. in Timarch. p. 176.

11) Cf. Scalig. ad Euseb. p. 74. Periz. ad Ael. V. H. V, 13. Clinton. F. H. I p. 182. Boeckh. ad marm. Par. C. J. II p. 307. De nominibus et muneribus novem archontum infra dicetur.

12) Nec provocatio ab eorum iudiciis erat: τὰς δίκας ἀδωτὸς αἰεὶς ἔχοντες. Diog. Laert. Sol. c. 38. Suid. s. v. ἄρχων.

13) Cf. in univers. Plut. Solon. c. 13, quem de ἐκτεμοφίᾳ (ἐκμύμναις. Hesych. tom. II p. 1369) errasse sicut olim (de comitt. Ath. p. 362) ita etiam nunc credo. Nam si sextam frugum par-

solvendo non essent creditoribus addicti aut servitutem apud eos serviebant aut etiam peregre venum dabantur ¹⁴⁾).

§. VI.

Has ob causas quum condicionis suae plebeios vehementer taederet neque patienter amplius paucorum dominationem laturo esse viderentur, ne longius malum serperet, leges Draconi ¹⁾ mandatae sunt perscribendae, quae et magistratuum in iure dicendo libidinem certis finibus continerent et plebem poenarum metu coercerent. Sed fructum huius consilii res publica fere nullum tulit. Erant enim Draconis leges ²⁾ quum propter immodicam poenarum atrocitatem omnibus invisae ³⁾, tum sedandis turbis parum idoneae, ut quae de publico iure et condicione plebis nihil mutarent ⁴⁾. Nam quod novus iudicum ordo a Dracone institutus est virorum unius et quinquaginta, qui de caede affinisque criminibus in quinque dicasteriis iudica-

tem dominis dedissent, quinque ipsi retinissent, aliquanto meliore condicione fuissent quam qui hodie apud nos coloni aut arrendatores sunt, aut qui apud Graecos hodiernos conductos agros colunt, quos deductis decimis et semente dimidiam frugum partem dominis pendere Thierschius narrat, sur l'état actuel de la Grèce, I p. 303. Cf. tamen Platner. Symbol. ad ius Att. (Beitr. z. Kunde des att. Rechts) p. 55. Stallbaum. ad Plat. Euthyphr. p. 334. — Ceterum fuerunt qui hanc *ἐπιμορφωὴν* aut *θηρῶν* condicionem ita explicarent, ut eam ab Ionum in Atticam migratione repeterent: Iones enim dicunt Xuthi comites: abs quibus veteres incolae plerosque subactos et ad tributum pendendum coactos esse. Cf. supr. §. 2, 7.

14) Plut. l. l. Add. Solon. eleg. fr. ap. Demosth. de f. leg. p. 422. Brunn. poet. gnom. no. 15 v. 23—25, et eiusd. iamb. fr. ap. Br. 28. v. 6—13.

1) Archonti ann. 624. Cf. Benth. opuscul. p. 339. Pausan. IX, 36, 4.

2) Has non *νόμων* sed *θεσμῶν* vocabulo appellatas veteres testantur. Vid. Aelian. V. H. VIII, 10. Meurs. Solon. c. 13. Menag. ad Diog. Laert. I, 53.

3) Plut. Solon. c. 17. Gell. N. A. XI, 18. Suid. s. v. *ἀράων*.

4) *Πολιτικὴ ὑπαρχομένη τοῖς νόμοις ἔθνη*. Arist. Polit. II, 9, 9.

rent ⁵⁾, hoc nihil admodum pertinebat ad universum rei publicae statum, quum illi quoque omnes ex eupatridis essent, omnisque mutatio in eo consisteret ut quae olim, ut videtur, ad senatus cognitionem pertinuerant, nunc ad alios ex eodem ordine homines deferrentur.

§. VII.

Crescente igitur in dies discordia quum turbis et seditione civitas laboraret unus ex nobilitate, Cylon, vir opulentus et factiosus, regni potiundi spem concepit armatisque factionis suae hominibus arcem occupavit. Sed quum cupidius quam cautius rem ageret, ceterorum nobilium, Alcmaeonidarum maxime opera oppressus ipse fuga salutem quaesivit, ceteri ad deditionem coacti contra fas fidemque ab adversariis interempti sunt ¹⁾, non

5) Pollux VIII, 125: Ἐφῆτας τὸν μὲν ἀρχαῖον εἰς καὶ πεντήκοντα. Δράκων δ' αὐτοὺς κατέστησεν ἀριστίνδην αἰρεθέντας· ἐδίκαζον δὲ τοῖς ἐφ' αἵματι θεωκομένους ἐν τοῖς πέντε δικαστηρίοις. h. e. in Areopago et ceteris quae supra §. 4 extr. indicata sunt. Cf. Timae. lex. Plat. s. v. ἔφῆτας· οἱ ἀπὸ Δράκωντος περὶ φόρου δικάζοντες κριταί. Muellero tamen ad Aeschyl. Eumen. p. 154 (cf. Dor. I p. 333, 5) placuit Ephetas non a Dracone demum institutos sed eosdem fuisse cum vetustissimo rei publicae senatu (vid. §. 4.). De hoc et de similibus Luzaci et Platneri opinionibus disserui in Prooem. lect. Gryph. bib. 1833 p. 3 sqq. Probabilius Muellero numerum Ephetarum statuit fuisse XLVIII et post Clisthenem demum ad L, quinos e singulis tribubus, auctum, quibus ὁ Βασιλεὺς tanquam ἴμμος adnumeretur. Sed fieri tamen potest ut iam a Dracone LI numerati sint, scil. XLVIII e tribubus creati, hisque additi tres exegetae, de quibus vid. infr. c. 5 §. 46 extr. Ephetarum nomen nonnulli inde explicaverunt, quod provocari ad eos a magistratuum sententia potuerit (cf. Proc. Att. p. 16.); sed neque credibile est ante Draconem solos magistratus, non senatum, de caedibus iudicasse, neque ἔφῆτας recte dici potest is ad quem provocatur. Quae enim U. F. Hermannus ad hanc sententiam probandam attulit, de iure magistr. p. 62 et Antiqu. Gr. §. 103, 12. omnia aliena esse videntur. Cf. Mueller. ad Eumen. p. 154 sq. Ipsi Muellero placet ἔφῆτας dictos ὅτι ἔφῆται τῷ ἀνδρογόνῳ τὸν ἀνδρηλάτην. At non faciunt hoc ephetae, sed obsistunt potius ultioni privatae. Buttm. Gr. Gr. II p. 326 not. propterea dictos putat, quod imponenter manum homicidae. Nobis quid videatur diximus in prooem. supra citato.

1) Herodot. V, 71. Thucyd. I, 126. Plut. Solon. c. 12.

sine magna populi invidia, cui placandae et Epimenidem Creta arcessi placuit, qui civitatem piaculo contaminatam lustraret²⁾, et Alcmaeonidas trecentorum e nobilitate lectorum iudicio damnatos in exilium pelli³⁾. Ceterum ex obscurissima harum rerum historia nonnihil tamen lucis quamvis incertae de forma rei publicae huius aetatis peti potest. Nam et Areopagum commemorari videmus, et Ephetas et Prytaneum Prytanesque Naucratorum⁴⁾. Et Areopagi quidem nomine non dubitamus quin senatus designetur⁵⁾. Ephetae iudices sunt a Dracone instituti, de quibus modo dictum est. Naucrari quales fuerint quoque tempore instituti etiamsi parum constat, hoc tamen certum est, fuisse hac aetate populum Atticum in quadraginta octo naucrarias regionalim divisum, ita ut singularum tribuum duodenae, phratriarum ternae essent naucrariae⁶⁾. Ex hac divisione munera publica in pecuniis conferendis, militibus conscribendis, navibus apparandis ordinabantur: quarum rerum curandarum causa praefectos

2) Plut. l. l. Diog. Laert. I, 110. C. F. Heinrich, Epimenides aus Creta (Lpz. 1801. 8.) p. 77—118. Hoeck, Creta III p. 257.

3) Τριακοσίων ἀριστίνδην δικαζόντων. Plut. l. l. Hi qui fuerint nemo dixerit: priorum coniecturas commemoravi in Proc. Att. p. 21 sq. Ceterum de Alcmaeonidarum damnatione et devotione cf. iutt. ad Thucyd. I, 126. Pausan. VII, 25, 1.

4) Plut. Solon. c. 19. Ἀτῶν ὅσοι ἄνθρωποι ἦσαν πρὶν ἢ Σόλωνα ἄρχαν ἐπιταμὸν εἶναι, πλὴν ὅσοι ἐξ Ἀρείου πάγου ἢ ὅσοι ἐκ τῶν Ἐφετῶν ἢ ἐκ Πρυτανείου δικασθέντες [ἦ] ἐπὶ τῶν βασιλείων ἐπὶ φόνο ἢ σφαγαῖαν ἢ ἐπὶ τυραννίδι ἐγγυον. Hoc quin ad turbas Cylonias referendum sit nemo dubitabit. Add. Herod. V, 71 de Cylonis asseculis: τοῦτους ἀνστήσαν μὲν οἱ Πρυτάνεις τῶν Ναυκράων.

5) Senatum hunc, non solum iudicium fuisse etiam ante Solonis leges vel Aristotelis verbis apparet Polit. II, 9, 2; et postquam iudicia γονικά in Areopago exercenda a Dracone Ephetis tradita erant, nihilo minus tamen etiam senatus ille antiquus in Areopago considerare et ab Areopago appellari potuit.

6) Pollux VIII, 108. Harpocr. Phot. s. v. ναυκράα. Schol. Aristoph. Nubb. 37. Boeckh. de oecon. r. p. A. I p. 274. II p. 87. Platner. symbol. ad J. A. p. 157. Meier. de gentil. Att. p. 10. Prooem. lect. Gryph. hib. 1833 p. 7.

quosdam s. naucraros habebant, qui utrum singuli an plures fuerint dubitari potest. Probabilius tamen videtur plures singularum naucrariarum praefectos fuisse, propter id ipsum quod Prytanes eorum commemorantur, quos ceterorum in sua quemque naucraria principes fuisse credo ⁷⁾. Horum etiam in summa re publica administranda haud exiguae partes fuisse videntur ⁸⁾, imprimis si quid incidisset cum re militari ac pecuniaria coniunctum ⁹⁾. — Atque huic prytanum collegio etiam eos qui *Φυλοβασιλεις* vocantur ¹⁰⁾, et praeterea fortasse novem quoque Archontes interfuisse ex indiciis quibusdam colligi potest ¹¹⁾.

§. VIII.

Oppresso autem Cylone et Alcmaeonidis e civitate electis recrudit mox sedilio omnisque populus in tres factiones discessit, Diacrios, qui populare imperium flagitabant, Pediaeos, qui optatum potestatem servatam cupiebant, et Paralios, qui mediam inter utrosque rationem sequebantur ¹⁾. Tandem Ol. XLVI, 3 Solon Excecestidae f. e Codridarum gente, vir propter sapientiam et moderationem omnibus pariter acceptus, ad summum

7) Muellerus Dor. II p. 137 et comm. in Aesch. Eum. p. 157 hos naucrarorum prytanes non diversos a *φυλοβασιλεις* fuisse statuit, quod cur parum probabile videatur dixi in Prooem. cit. p. 8.

8) *Ἐνεμον τότε τὰς Ἀθήνας*. Herodot. I. I.

9) Munia huius prytanum collegii a Solone sublata pleraque senatui quadringentorum tradita videntur, cuius praesides et ipsi prytanes vocantur.

10) Plutarch. I. I. *ἐξ Πρυτανίων δικασθέντες ὑπὸ τῶν βασιλέων*. Nam hos *φυλοβασιλεις* esse probabiliter Mueller. coniecit ad Eumen. p. 157. et horum aliquas etiam posterioribus temporibus in iudiis ad Prytaneum partes fuisse infra videbimus §. 64.

11) Hinc Thucyd. I, 126 novem archontibus tribuit quae ab Herod. V, 71 prytanibus naucrarorum tribuuntur. Cf. de comitt. p. XIII. Induxit autem Thu ydidis narratio Harpocrat. aliosque ut archontes ipsos illo tempore prytanes naucrarorum dictos crederent.

1) Plutarch. Solon. c. 13. Cf. Meurs. Sol. c. 10.

magistratum evectus eique permissum est, ut turbatum et paene perditum rei publicae statum novis legibus ordinaret et componeret²⁾. Is igitur primum omnium obaeratorum salutem consulendum esse ratus, nexa civium aut liberavit omnia aut magno opere levavit deminutione foeneris et aucto nummorum pretio³⁾, iussitque in posterum non amplius corpora debitorum sed bona tantum creditoribus obnoxia fieri⁴⁾. Dein ordinum iura quantum fieri potuit aequavit, ut neque generis nobilitas plus aequo valeret, neque tamen infimus quisque et humillimus tantumdem cum melioribus posset. Id non alia ratione effici posse intellexit quam classibus civium e censu descriptis iuribusque et muneribus pro portione facultatum dispensatis. Classes autem quatuor fecit: Pentacosiomedimnos, quibus tantum esset fundorum, unde quingenti aut amplius frugum medimni, vini oleive metretae redirent, Equites, quibus trecenti, Zeugitae, quibus centum quinquaginta, Thetes denique, quibus minor esset agrorum redditus⁵⁾. His classibus modum pecuniarum finivit, cuius pro portione, si opus esset, tributa rei publicae penderent: Pentacosiomedimnis talentum, equitibus dimidium, zeugitis drachmas MDCCC. Thetes tributorum immunes erant⁶⁾. Idem militia quo-

2) De Solone in univ. cf. Plutarchi vit. Solonis, Diog. Laert. I, 2. Meursii Solon. Hafn. 1632. 4. — De legum Solonis scriptura, de *ἀξίαν* et *νόμισμα* vid. Harpoer. s. vv. Ruhnken. ad Timae. p. 39. 170. Phot. s. v. Lex. Seguer. p. 204. 274. Schol. Apoll. Rhod. IV. 280. Herald. animadv. IV. 5, 8. Wickers ad Theopomp. p. 120 et 268,

3) *Σωσύδωρα*. Plutarch. Sol. c. 15. Suid. s. v. Lenz. ad Philoch. fr. p. 39. 40. Boeckh. de oec. r. p. A. I p. 17 et 139. II p. 349. sq. Wachsmuth. I, 1 p. 249.

4) Plut. I. I. et de vit. aer. alien. c. 4.

5) Plut. Solon. c. 18. Poll. VIII, 130. 132. Meurs. Sol. c. 14. Corsin. fr. A. III p. 77. Boeckh. II p. 30 sqq. Add. et C. F. Hermann. diss. de equitibus Att. (Marburg. 1835. 4) de nominum ratione eorumque eum veteribus *ἐπαγρίδαις*, *γεωμόροις*, *δημοτέργαις* nexu probabiliter disputantem.

6) Boeckh. I. I. p. 34 — 41. Ceterum quum haec descriptio

que vacabant aut, si res posceret, velites tantum ex iis sumebantur⁷⁾. Reliqui aut gravi armatura aut equis militabant. Honores quoque et magistratus a tribus tantum superioribus classibus capi poterant, praeter archontum dignitatem aliasque paucas quae, quum maiorem fidem poscerent, pentacosiomedimnis relinquebantur⁸⁾. Creabantur magistratus a populo in comiliis. Suffragii ius omnibus civibus pariter permissum, ideoque de summa re publica statuendi potestas multitudini data. Sed rector huic et moderator Senatus praepositus, cautumque ne quid ad populum ferretur nisi ex auctoritate senatus, neve quid populus iuberet, nisi a senatoribus in suffragium missus. Senatores erant quadringenti, centeni e singulis tribubus quotannis creati, sed superiorum tantummodo classium nec triginta annis minores⁹⁾. Magistratum in iure dicundo potestas eo imminuta, quod ab eorum decretis ad iudices provocari potuit¹⁰⁾. Iudices autem ex omni populo sumeban-

agrorum tantummodo rationem habeat, pecuniam aliamque ἀγανῇ οὐδέναν non respiciat, videtur divitibus, si qui essent qui agros non haberent, locus in quarta classe assignatus esse, ut etiam hac ratione omnes qui ad rem publ. accedere honores capere velint, agros habere cogentur. Cf. Dinarch. in Demosth. p. 51 Reisk. Ceterum vetuit etiam Solon πῦσθαι γῆν ὀπίσθην ἢν βούληται τις, ut ait Aristot. Pol. II, 4, 4, ne scilicet tenuiores excluderentur: quamquam dubitatur de eius loci interpretatione ab Hermanno, de vestig. vett. instit. in Plat. legg. p. 63.

7) Harpocr. s. v. θῆτες. Phot. s. v. θῆτες. Cf. Boeckh. l. l. p. 35.

8) Arist. Polit. II, 9, 4. Plut. Sol. c. 18. Pollux VIII, 97. Perizon. ad Aelian. V. H. VIII, 10. Ceterum quod Niebuhr. H. R. I p. 458 ed. 2. cl. tom. II p. 346 propter Demetrii verba ap. Plutarch. Aristid. c. 1: ἐκ τῶν γενῶν τῶν τὰ μέγιστα πηήματα κειμήτων, colligit archontes ex eupatridis tantum pentacosiomedimnis creati potuisse, vereor ut Demetrius τῶν γενῶν isto sensu dixerit. Cf. etiam Meier de gentil. Att. p. 6 not. 50.

9) De his omnibus infr. c. 3 explicatius dicetur. Thetes a senatu exclusus fuisse dubitavit Titmann. p. 240 et 653; sed Plutarch. Sol. c. 18. disertis verbis testatur: τῷ συνεκκλησάζειν καὶ δικάζειν μόνον μετέχον τῆς πολιτείας οἱ θῆτες.

10) Plut. l. l. Nolim tamen cum Hermanno A. Gr. §. 107

tur nullo classium aut ordinum discrimine, modo ne minores annis triginta. De caede tamen iudicia pleraque e Draconis instituto Ephetis relinquebantur¹¹⁾, ex nobilitate sumptis: unum genus *γονικῶν*, de quo in Areopago iudicandum erat, novo cuidam collegio Areopagitarum traditum¹²⁾, cui collegio adscribebantur, qui archontum officio cum laude perfuncti essent¹³⁾. Iisdem quasi quaedam totius rei publicae custodia iniuncta: ut magistratum acta inspicerent, et si quid contra leges aut bonum publicum ageretur, mouendo, vetando, denunciando intercederent: itemque privatorum vitae morumque et disciplinae publicae curam gererent¹⁴⁾. Ceterum nemo neque magistratus, neque senator, neque iudex, nec qui comitiis interesset, mercedem de publico accipiebat¹⁵⁾, quae res eo valuit, ut plerisque horum munium locupletiores tantum vacarent, tenuioribus autem propter rei domesticae curam rarius rem publicam tractare liceret.

§. IX.

Ita sapienter temperata re publica, nec imminuta nimis optimatum potestate, et plebe in li-

hinc concludere iudicia heliastica tantummodo provocationum causa instituta esse.

11) Plut. Solon. c. 17. Aelian. V. H. VIII, 10.

12) Pollux VIII, 125. Novum collegium Areopagitarum dixi quia a vetere illo eupatridarum senatu, qui et ipse ab Areopago nomen habuit, plane diversum fuit, si quidem utriusque compositionem spectemus. Alias non ita dissimile fuit, ut non recte Solon ab Aristotele Polit. II, 9, 2 senatum Areopagiticum quem invenerit servasse dici potuerit. Sed apparet facile fieri potuisse ut multi Areopagum a Solone demum institutum autumarent. Cf. Proc. Att. p. 16 sq. et Boeckh. de Philochoro p. 12.

13) Plut. Solon. c. 19 et all. ap. Meurs. de Areop. c. 5. Apparet igitur Areopagitas quoque tantummodo e pentacosiomedimnis fuisse.

14) Vid. infr. c. 7. §. 66.

15) Comitiorum et iudiciorum mercedes longo post Solonem tempore institutas esse constat: idem de ceteris probabile est.

bertatem asserta, nec tamen non semper optimorum auctoritati obnoxia, praeclara Solon fundamenta iecit futurae Athenarum magnitudinis. Eam enim instituit rem publicam, quae non posset non hominum animos ad omnem civilem virtutem erigere, quippe cuius praemia in medio posita campumque sibi honestissimum apertum viderent, in quo vires contenderent et summa quaeque consecrarentur. Atque hac ratione melius devinciri rei publicae et civilibus studiis adsuesieri populum iudicavit, quam severis disciplinae vinculis et anxia quadam animorum coercitione. Libere omnes moveri maluit, eamque vitae rationem sequi, quae cuiusque ingenio et facultatibus maxime conveniret, dum ne rei publicae officeret. Itaque neque artes omnis generis neque frequentia peregrinorum commercia a civitate arcenda, neque illud studiose cavendum censuit, ut praesenti rerum statui unice adsueti eiusque tenaces alia nec nossent nec concupiscerent; sed ut homines, ita leges quoque mutabiles esse debere intellexit¹⁾, modo ne quid temere et imprudenter novaretur²⁾. Quamquam negari non potest, hoc ipsum propter mobilitatem Attici ingenii multa mala rei publicae intulisse, posteaquam potentior civitas et opulentior facta, veterisque frugalitatis, parsimoniae, probitatis oblita, habendi atque imperandi cupidine aut voluptatis et inertiae dulcedine corrupta est, interiitque illa quam Plato olim in civium animis insedissee ait, *δεσποτίας αἰδώς, δι' ἣν δουλεύοντες τοῖς νόμοις ζῆν ἤθελον*³⁾.

§. X.

Ceterum proximis post Solonem temporibus novae libertatis fructu civitas aliquamdiu caruit.

1) Plut. sept. sap. conv. c. 7: ἀπηγγέλθη περὶ Κίμωνος ὡς ἄρα διαλύσαστο τὴν πρὸς Σόλωνα φιλίαν καὶ ξενίαν, ὅτι τοὺς νόμους ὁ Σόλων ἔφη μετακινήτους εἶναι.

2) Vid. quae infra de nomothetis et de γραφῇ παρανόμων dicuntur.

3) Plat. Legg. III, 14 p. 698.

Nam initio nondum expertis legum praestantiam civibus, et optimalibus quamvis pristini iuris imminutionem aegre ferentibus, plebe autem non satis sibi concessum fremente, veteres illae Diacriorum, Pediaeorum et Paraliorum factiones rursus rem publicam perturbabant, donec Pisistratus, Diacriorum dux, dominatione politus est (Ol. LIV, 4), quam identidem et amissam et recuperatam postremo usque ad mortem tenuit et filiis quoque hereditariam reliquit ¹⁾. His autem Ol. LXVII, 2 eiectis simul cum restituta libertate etiam discordiae civiles renatae sunt, optimalibus Isagoram, popularibus Clisthenem, unum ex Alcmaeonidis ²⁾, ducem sequentibus. Post multa variaque certamina tandem Isagoras civitate excedere coactus ³⁾, resque publica a Clisthene composita legibusque multis ordinata est, quae libertatem a Solone fundatam firmarent et augerent ⁴⁾. Nam primum receptis in civitatem peregrinis et libertinis plebi vires additae ⁵⁾: dein solutis veterum tribuum vinculis nobilium opes imminutae ⁶⁾, novaeque omnium civium descriptione facta, in qua nihil illi praeter ceteris possent, novis quoque inter se et cum re publica vinculis omnes consociati. Fecit autem

1) Herodot. I, 59 sqq. et in univ. Meursii Pisistratus (Lugd. Bat. 1623. 4) impr. c. 3—7. De Pisistrati et Pisistratidarum ingenio, moribus, institutis et litterarum amore cf. et Thucyd. VI, 54. Plut. Solon. c. 31. Perizon. ad Aelian. V. H. VIII, 2. Wachsmuth. I, 1 p. 108. Nitzsch. de histor. Hom. I p. 158. De Pisistratidarum expulsionem Herodot. V, 62 sqq. Thucyd. VI, 55 sqq. Add. Boeckh. C. J. II p. 318.

2) Hi enim quum post Cylonium piaculum (vid. §. 7, 3), incertum quo tempore, in civitatem reversi, mox a Pisistrato iterum eiecti essent, Pisistratidas oppugnaturi redierant in Atticam iisque pulsus dehinc in patria remanebant. Vid. Herodot. I, 64. V, 63. Thucyd. VI, 59.

3) Vid. Herod. V, 66—73.

4) Id. VI, 131. Plut. Aristid. c. 2. Pericl. c. 3. Isocrat. de big. c. 10. Areopagit. c. 6 c. Bergmani nott. p. 98 sq.

5) Aristot. Polit. III, 1, 10. Meier. de gent. Att. p. 6.

6) Cf. de comitt. Ath. p. XV et 363.

Clisthenes tribus decem, demos s. pagos centum ⁷⁾: ad tribuum numerum senatum auxit, ut quinquageni e singulis senatores fierent: item magistratuum nonnullorum collegia; ut singuli e singulis tribubus crearentur. Horum eos, in quibus neque arte quadam et peritia eximia, neque facultatibus amplioribus, sed tantummodo civili prudentia, qualem in libera civitate quivis facile acquirere posse videtur, aut probitate et patriae caritate opus esset, non ut olim suffragiis sed sorte creari instituit ⁸⁾, ita tamen ut, qui sortiti essent, non iuissent magistratum nisi in iudicio probati. Denique etiam ostracismum introduxit, quo aequa civium libertas a nimis paucorum opibus tuto foret ⁹⁾.

§. XI.

Plurimum autem incrementi cepit populi potestas post bellum Persicum secundum. Primum enim quum ex ipsius belli genere maritimo consequuta esset magna totius rei militaris commutatio, ac minus iam in pedestribus et gravis armaturae militibus, quod antiquitus omne robur civitatis fuerat, quam in classiariis remigibusque, ex infima plebe maximam partem conscriptis, proeliorum eventus et rei publicae salus sita esse coepissent, factum est necessario, ut ab opulentioribus, ex quibus constare solebat gravis armatura, ad tenuiores quoque deveniret potestas ¹⁾. Ad hoc devastatis a Persarum exercitu omnibus Atticae partibus fractae et attritae erant plurimorum

7) Vid. infr. c. 2 §. 22, 3. — Ceterum etiam naucrariarum numerum Clisthenes auxit, ut L fierent pro XLVIII, quinae e singulis tribubus.

8) Hoc ex coniectura posui de comitt. p. 311, probantibus Hermann de iure magistr. p. 15. Wachsmuth. I, 1 p. 273 aliisque. Dissentit tamen Tittmann. p. 308.

9) Cf. de comitt. Ath. p. 247. Meier. in Ersch. et Gruber. Encyclop. III, 7 p. 180.

1) Cf. Isocr. Panath. c. 44. Xenoph. de r. p. A. I, 2. Plutarch. Themist. c. 19. Aristot. Polit. V, 3, 5.

optimatum opes ²⁾; alii, tenues antea et exiguorum aut nullorum agrorum possessores, bellica praeda locupletati erant: universa autem plebs, recenti victoria elata viriumque ac virtutis suae sibi conscia, ampliores etiam in re publica partes flagitabat. Itaque Aristides, haud mediocris alias optimatum propugnator, legem tulit ut cuilibet civi ingenuo, nullo classium discrimine, etiam ad summos honores aditus pateret ³⁾. Mox autem parto maris imperio ditatoque sociorum tributis aerario homines ambitiosi perniciosum publicarum largitionum morem invehere coeperunt. Ac primum quidem iudiciorum merces introducta, mox etiam comitiorum ⁴⁾: quamquam utraque initio mediocris fuit, vix ut nimis multos e tenuioribus allicere posset, postmodum aucta ⁵⁾, ut iam plurimi facilem iudiciorum comitiorumque quaestum ingrato labori anteferrent ⁶⁾, et contra plebis multitudinem optimorum auctoritas parum valeret. Accedebant etiam aliae subinde largitiones, artesque demagogorum mobilem imperitamque multitudinem facile quo vellent impellentium, Areopagi auctoritas imminuta ac paene sublata ⁷⁾, auctus denique plebis urbanae numerus, nautis, mercatoribus, cauponibus, opificibus in frequentem commerciis urbem et maxime in Piraeum supra modum confluentibus ⁸⁾.

2) Plutarch. Aristid. c. 13.

3) Id. ib. c. 22. Cf. infr. cap. 5, §. 38, 4.

4) Vid. Boeckh. de oec. r. p. A. I p. 244 sqq. 250 sqq.

5) De iudiciorum mercede initio minore postmodum aucta obloquutus est Boeckhio God. Hermannus praef. ad Aristoph. Nubb. p. L, persuasitque et aliis et Sinteni ad Plutarch. Pericl. p. 99. Nobis Hermannus nihil aliud docuisse videtur, nisi, de quo nemo dubitavit, non tam certas esse in rebus historicis demonstrationes quam in mathematicis.

6) Cf. Proc. Att. p. 137.

7) Cf. infr. c. 7 §. 66, 18.

8) Hinc *μᾶλλον δημοτικοὶ οἱ τὸν Πειραιᾶ οἰκοῦντες τῶν τὸ ἄστυ*. Aristot. Polit. V, 2, 12.

§. XII.

Itaque bello Peloponnesiaco, quum expeditio Syracusana, insatiabili dominandi cupiditate suscepta, asperum foedumque eventum habuisset, fractaeque et attritae sociorum defectionibus civitatis vires essent, ut vix sustineri diutius posset, spem et consilium rerum novandarum nonnulli ceperunt. Et statim quidem nuntio cladis allato (Ol. XCI, 4) collegium quoddam seniorum imposuerunt, qui rei publicae saluti prospicerent. Hi πρόβουλοι dicti sunt, nomine in oligarchiis usitato: videtur autem eorum potestas fere annua fuisse¹⁾. Proximo enim anno optimates, continuis bellorum sumptibus exhausti calumniatorumque iniuriis vexati, praeterea fore sperantes ut Persae Laconesque libentius cum paucis pacem facerent quam cum mobili et infida multitudine, evertere plebis potestatem conati sunt et paucorum imperium restituere. Itaque Pisander, Antiphon ceterique eius factionis persuadent primum plebi, ut decemviri creentur, qui intra certam diem de ordinanda re publica ad populum ferant²⁾. Horum dein consilio quinque viri constituuntur, a quibus rursum centum alii creati, quorum singuli ternos sibi coo-

1) Thucyd. VIII, 1. cf. Aristoph. Lysistr. 387. 467 (Acta haec fabula Ol. XCII, 1, proximo post cladem acceptum anno.) Lys. in Eratosth. §. 65. Aristot. Rhetor. III, 18. E lexico Seguer. p. 298, 25 decem fuisse colligas, e tribus, licet ibi ἐνία scriptum sit. Vid. not. sequ.

2) Ita Thucyd. VIII, 67. — Harpocratio s. v. συγγραφεῖς e Philochoro et Androtione triginta, non decem creatos esse refert, unde Kruegerus comm. de Thucyd. hist. p. 375 non abhorret ab ea suspitione, ut συγγραφεῖς a grammatico cum XXX viris post cladem ad Aegios flumen creatis confusos esse credat. Sed quum Harpocratio significet in triginta illis συγγραφεῖς decem προβούλους fuisse, res, ni fallor, ita acta est, ut iidem illi πρόβουλοι quorum Thuc. VIII, 1 mentionem facit, etiam συγγραφεῖς creati et ab his viginti adlecti sint. Idque Suidas confirmat s. v. πρόβουλοι: πρὸς τοῖς δεκά δικα ἡρώδησαν ἄλλοι εἰκοσι εὐαγγελόμενοι τὰ δοκούντα τῇ πολιτείᾳ. Isocr. Areop. c. 24 hos etiam συνέδρους vocat. Ceterum cf. Taylor. vit. Lys. in Reisk. O. G. VI p. 115. Ruhn. diss. de Antiphonte ib. tom. VII p. 814. Krueger. l. l. p. 368 sqq.

ptant. Ita confectis quadringentis ³⁾ senatus loco summa res publica permittitur. Dissolvitur senatus quingentorum, magistratus mutantur, constituitur ut ad comitia, si qua haberi opus sit, non omnes cives, sed quinquies mille et censu haud exiguo et cetera quoque huic rerum statui idonei convocentur, mercedem neque magistratus neque iudices neque alius quisquam praeter milites accipiat.

§. XIII.

Vix autem quattuor menses abierant ¹⁾, quum populus, quoniam neque pacem fieri et quadringentos dominationem impotentius exercere videbat ²⁾, eos imperio exuit. Neque tamen statim popularis status qualis antea fuerat restitutus, sed electi sunt ³⁾ ex universa multitudine quinque milia civium eorum, qui suis sumptibus armati essent, qui soli in comitiis rem publicam administrarent. Nam priores illi quinquies mille non re sed nomine tantum fuerant ⁴⁾. Praeterea leges emendatae novaeque latae, quae rei publicae utiles viderentur ⁵⁾, aliaeque bene ordinatae, ut egregio inter paucos et plebem temperamento salubriter aliquandiu res publica administrata sit ⁶⁾. Hic rerum status quamdiu permanserit non satis liquet:

3) Quod apud Lysiam pro Polystrato §. 2 quadringenti a tribulibus suis electi dicuntur, non magni est momenti. Fortasse centum illi e suis potissimum tribulibus ternos sibi cooptarunt. Neque magnopere offendit quod a Photio quadringenti a *συγγαγες* creati dicuntur. Nimirum hi totum negotium moderabantur erantque haud dubie in centum primo creatis,

1) Aristot. ad. Harpocr. s. v. *τετραμήνας*.

2) Thucyd. VIII, 70. 74.

3) Creati ad hoc negotium *καταλογῆς*, quorum meminit Lysias pro Polystr. §. 13.

4) Cf. Thucyd. VIII, 89.

5) Cf. Th. Bergk. ad Andocidem ed. Schiller. p. 145 sqq.

6) Thucyd. VIII, 97.

quamquam non diuturnum fuisse constat⁷⁾. Post proelium autem ad Hellespontum paucorum factio rursus praevaluit⁸⁾: constituti sunt quinque ephori, qui populi conventibus praeessent⁹⁾: exules revocati, restitutieque in integrum qui capitis diminutione affecti fuerant¹⁰⁾: denique captis a Ly-sandro Athenis summum imperium ad triginta viros delatum, qui novas leges novamque rei publicae formam conderent, interim omnia suo arbitrio administrarent¹¹⁾. Hi Lacedaemoniorum praesidio freti et ter mille civium, quibus solis arma habere et in urbe versari permissum, auxilio adiuti¹²⁾, senatum magistratusque omnes ad suum arbitrium constituerunt¹³⁾, omnesque qui aut virtute et auctoritate aut opibus excellerent, quosque suae dominationi non favere suspicarentur, indicta ple-rosque causa de medio sustulerunt¹⁴⁾, impotenter denique et crudeliter rem publicam tractarunt. Sed exulum manus haud magna¹⁵⁾ Thrasybulo

7) Cf. Sievers. comment. hist. de Xenoph. Hellen. (Berol. 1833. 8) p. 18 et 75. Hermann. Ant. Gr. §. 167. 13. De Diophanti psephismate (Andocid. de myster. §. 96) Ol. XCII, 3 lato vid. Meier. de bon. damn. p. 3, cuius rationes omnem de tempore psephismatis dubitationem eximere debebant Lelyvelo π. ἀνύλας p. 54.

8) Non dubium est quin clades propter prodicionem imperatorum plebi infestorum accepta sit. Cf. Sievers. p. 33 et 87.

9) Lys. in Eratosth. §. 43. cf. Sievers p. 43 et 92.

10) Andocid. de myster. §. 77 sqq. Xenoph. Hell. II, 2, 11. Sievers. l. l.

11) Vid. Sievers. p. 46—48 et 94—97 haec omnia accurate persequentem.

12) Xenoph. Hell. II, 3, 18. 4, 1. Sievers p. 98 not. 317. — In his tamen non numerandi videntur *innēis* illi quorum mentio fit a Lysia pr. Mantith. §. 3 sqq. in Euandr. §. 10. Vid. Xenoph. Hell. II, 4, 2. Cf. et Boeckh. de oec. r. p. A. II p. 208 et C. J. I p. 119 et 896.

13) De undecimviris in urbe, decemviris in Piraeo vid. Plat. epist. 7 p. 324. Wyttēb. ad Eclog. histor. p. 410 sq. Ullrich de undecimv. p. 259.

14) De numero occisorum cf. Sievers. p. 49 et 98.

15) Id. p. 54 et 100.

duce Phylon, Atticae castellum, occupavit, inde aucto numero in Piraeum transiit, tyrannorum copias fudit eosque qui urbem tenebant in eas angustias adduxit, ut triginta illi abdicare cogerentur resque publica decemviris, singulis ex quaque tribu electis, committeretur ¹⁶). Qui quum nihilo moderatius agerent, tandem omnium animis ad reconciliationem propensis, adiuvante etiam Pausania, rege Spartanorum, pax convenit his legibus, ne quis praeter triginta tyrannos et decemviro propter acta sua puniretur neve bona publicarentur, administratio rei publicae populo redderetur ¹⁷).

§. XIV.

Hinc ad leges instaurandas supplendasque civitas conversa. Decretum igitur, ut legum tabulae recenserentur novaeque si quibus opus esset adderentur ¹). Interim viginti viris res publica committitur ²). Ita brevi populare imperium restitutum, cui salubriter temperando licet vetus Areopago auctoritas legumque et magistratuum custodia reddita sit ³), parum tamen hic senatus sufficere potuit mutata prorsus temporum conditione et civitatis facie. Nam ne depravatos per longa infaustissimi belli mala, ut ceterorum Graecorum omnium, ita Atheniensium mores commemorare ⁴), creverat Athenis plebeculae multitudo,

16) Xen. Hell. II, 4, 23. 24. Harpocr. s. v. *δῖκα καὶ δεκάδοϋ-
χος*. Lex. Seguer. p. 235. Sievers. p. 55 extr. et p. 100.

17) Cf. Meier. de bon. damn. p. 187. Ullrich. de undecimv. p. 259. Sievers. p. 57, et de *ἀμνηστία* pacem sequuta p. 58.

1) Andocid. de myst. §. 81 sqq. Cf. de comitt. Ath. p. 270. Bergk. ad Andoc. p. 153 sqq.

2) Andoc. l. l. Pollux VIII, 112. Hos sequitur archon Eulides, de quo vid. loc. a Clint. cit. Fast. Hell. p. 92. 94. Cf. Wickers. ad Theopomp. fr. p. 94. 218. Marx. ad Ephor. fr. p. 240. Nitzsch. de histor. Hom. I p. 101. Wytttenb. ad Plut. Mor. I p. 167 Lips.

3) Andoc. l. l.

4) Cf. Wachsmuth. I, 2 p. 141 sqq. 151 sqq.

receptis ad sarcindas belli clades in civitatem inquilinis aliisque peregrinis et servis etiam plurimis⁵⁾, imminutus autem erat optimatum numerus opesque eorum exhaustae. Qui autem postea aut divitiis aut virtute et auctoritate prae multitudine excellerent, qui admodum pauci erant, horum et opes continuis publicorum munerum oneribus atterebantur⁶⁾, et animi coercebantur calumniatorum artibus, qui tanquam canes populi⁷⁾ minis et iudiciis terrebant et deprimebant quicumque vel levissimam suspicionis umbram praeberet⁸⁾. Contra infimae saepe condicionis homines, non opibus, non meritis nec virtute insignes, sed una eloquentia vel potius fallendi, adulandi, tumultuandi arte pollentes, florere in concionibus et iudiciis, plebem exagitare, blandiendo et assentando favorem captare, omni modo plebis potentiam augere quo ipsi plus possent⁹⁾. Ita populus, ipse iam aeger, ab his hominibus praeceps abreptus, libertate in licentiam versa, ex strenuo ignavus, ex forti imbellis, ex parco et modesto avidus et luxuriosus, nec nisi raro et per intervalla pristinae virtutis memor, tandem, quum adversarium nactus esset viribus et artibus superiorem, traditam a maioribus gloriam cum dedecore et servitute commutavit.

His in universum de Atticae rei publicae formis et mutationibus expositis sequitur, ut singulas

5) Xenoph. Hellen. I, 6, 24. Diodor. XIII, 97. Aristoph. Ran. 33. et 705 c. scholl.

6) Xenoph. de r. p. A. I, 13.

7) Or. in Aristogit. I p. 782.

8) Cf. Aristoph. Vesp. 482 sqq. Schol. Plut. v, 81. Athenae. III p. 74 E.

9) Cf. Valckenaer. de abusu eloquentiae in Attica republ. Diatr. de Eurip. fr. c. 23. Heyn. libertat. et aequit. civil. in Ath. rep. ex Aristoph. delineatio. Opusc. Acad. IV p. 392 sqq. Wachsmuth. I, 2 p. 276 sqq. 359 sqq. Lys. adv. Poliarch. p. 607 sqq.

eius partes, quales fuerunt adulta et maxime florente civitate, paullo accuratius consideremus.

1. De hominum in Attica generibus.

§. XV.

Attica terra, quamvis modica magnitudine et solo non admodum fertili, sat magnam tamen habuit incolarum multitudinem. Universus horum numerus, florentissimis rei publicae temporibus, quingentis amplius millibus censi potest, ex quibus servorum millia quadringenta, inquilinorum quadraginta quinque, reliqua multitudo civium ¹⁾. — Servi omnes ex venalium genere: nam glebae adscriptos et helotarum similes Attica nunquam habuit. Erant igitur omnes aut a mangonibus advecti ²⁾ aut bello capti ³⁾ aut vernae ⁴⁾, nonnulli etiam servi poenae ⁵⁾: serviebant autem aut rei publicae aut privatis. E publicis servis apparitores et accensi magistratuum sumebantur ⁶⁾, praecones porro, scribae, tabularii, rationales ⁷⁾, monetae pu-

1) Cf. Clinton. F. H. p. 397—400 Krueg. Boeckh. de oec. r. p. A. I p. 39 sq. Mueller. in Ersch. et Grub. Encycl. s. v. Attika.

2) Cf. Heynii comm. e quibus terris mancipia in Graecorum et Rom. fora advecta sint. Opusc. Acad. III p. 120 sqq. Add. intt. ad Aristoph. Plut. v. 521. Wachsmuth. II, 1 p. 94. — De plagio et plagiariorum poenis v. Dinarch. in Demosth. p. 17. Harpocr. s. v. ἀνδραποδιστάι.

3) Cf. infra P. VI c. 1 §. 3, 12.

4) *ὀκνογενεῖς, ὀκνοπαγεῖς, ὀκνοπαῖες, σκηλίδες*. Pollux III, 76. Athenae. VI, 83 p. 263. Cf. Lobeck. ad Phryn. p. 202. De contuberniis servorum vid. Xenoph. Oecon. 9, 5.

5) Vid. Meier. de bon. damn. p. 31—47.

6) Cf. Arist. Polit. IV, 12, 3. Etym. M. p. 265, 30. Lex. Seguer. p. 234, 15. Maussac. ad Harpocr. tom. II p. 169 ed. Lips. Hemsterhus. ad Polluc. IX, 10. Petit. Legg. Att. p. 342. Plut. Demosth. c. 5.

7) Herodot. VI, 121. Demosth. de Cherson. p. 101, 14. de f. leg. p. 381. Ulpian. ad Olynth. II p. 25.

blicae opifices⁸⁾, custodes denique victorum et carnifices⁹⁾. Ex hoc genere erant etiam qui vel Scythae vel Sagittarii vel Speusinii vocantur, initio trecenti, postea mille et ducenti, partim militiae partim urbanis ministeriis adhibiti et in foro, postea in Areopago, excubantes¹⁰⁾. Ad hoc ducenti *ἰπποτοξόται*, equites sagittarii ad belli usum, quos et ipsos servos fuisse probabile est¹¹⁾. Privatorum servorum genera et ministeria varia et multiplicia, quae omnia enumerare a consilio nostro alienum est¹²⁾. Alii in herili domo famulabantur, alii rusticis operibus aut metallis exercendis¹³⁾ adhibebantur. Qui autem artem aliquam et opificium callerent, hi aut in fabricis (*ἐργαστηρίοις*) coniuncti sub magistro (*ἡγεμόνι, ἐπιτρόπῳ*) opus faciebant¹⁴⁾, aut etiam singuli et separatim habitantes certas de quaestu suo pensiones dominis persolvebant¹⁵⁾. Multos etiam aliis heri ad varia ministeria elocabant¹⁶⁾, aut ipsos sibi conductorem operae suae quaerere iuebant¹⁷⁾. Denique

8) Andoc. ap. schol. ad Aristoph. Vesp. v. 1001.

9) Pollux VIII, 71 c. intt. Add. Aeschin. d. f. leg. p. 296 ibiq. Taylor. et Bremi. tom. I p. 209. Sluiter. lectt. Andoc. p. 256. Ammon. s. v. *δήμος* ibiq. Valcken. Meier. Proc. Att. p. 75.

10) Vid. Boeckh. de oec. r. p. A. I p. 222 sq.

11) Id. ib. p. 284.

12) Cf. Reitemeier, Geschichte der Sklaverei u. Leibeigenschaft in Griechenland. Berlin 1789. 8. Boeckh. l. l. p. 40.

13) Id. p. 41.

14) Demosth. ctr. Aphob. I p. 816 sqq. Aeschin. in Timarch. p. 118.

15) *Ἀνδράποδα μισθοφοροῦντα*. Xenoph. de r. p. A. I, 17. Cf. Aeschin. l. l. De eorum pensionibus (*φοραὶς* v. *ἀποφοραὶς*) vid. et Andoc. de myst. p. 19. Kuehn. ad Polluc. VIII, 31. Vales. ad Harpocr. tom. II p. 436. Petit. Legg. Att. p. 269. Ast. ad Theophr. p. 261.

16) Theophrast. char. c. 22 ibiq. Casaub. Xenoph. de re dit. 4, 14.

17) Hi sunt οἱ *μισθῶται*, qui praecipue in Colono congregabantur, unde *Κολωνίται* dicti. Cf. Pollux VII, 130. Athenae. XIV, 10 p. 619 A. nos ad Isae. p. 310.

tabernis quoque et cauponis saepenumero servi praepositi, quin mercatura et argentaria negotia servis mandata ¹⁸⁾).

§. XVI.

Conditio servorum apud Athenienses aliquanto quam alibi melior fuit. Qui rei publicae serviebant haud fere aliter quam inquilini habitati esse videntur ¹⁾: sed privatorum quoque servis leges non uno modo prospexerant. Nam neque vitae necisque potestas in eos dominis concessa erat ²⁾, et qui saevius crudeliusque tractarentur, his in templum Thesei aliudve asylum confugere permissum, et venditionem postulare ³⁾. Iniuriae in alienum servum commissae, atrociores quidem, etiam *ἰβρεως* actione ab hero vindicari poterant ⁴⁾. Nec rarum fuit ut suo se peculio in libertatem redimerent, pactione de pretio cum hero facta ⁵⁾. Etiam ad militiam, imprimis navalem, servi saepius cogebantur, qui si strenuam rei publicae operam navassent, libertate aut etiam civitate donari solebant ⁶⁾. Habitus servorum et vestitus nihil fere a civium tenuiorum modo diversus ⁷⁾: et mores

18) Demosth. pro Phorm. p. 957. cf. Proc. Att. p. 559.

1) Vid. Proc. Att. p. 560 et 401.

2) Lycurg. in Leocr. §. 65. Antiph. de salt. §. 4. (p. 763). Herald. animadv. in Salmas. p. 287. Proc. Att. p. 558.

3) Proc. Att. p. 403. Add. Wytttenbach. ad Plut. Mor. tom. II p. 291 Lips.

4) Proc. Att. p. 321 — 326.

5) Dio Chrysost. or. XV p. 241. Petit. Legg. Att. p. 259. Recte autem Hermann. Ant. Gr. §. 114, 11 monet e Plauti Casin. II, 5, 7 non tuto colligi posse etiam sine eiusmodi pactione invitis dominis servos se redimere potuisse. Cf. Taubmann. ad Aulul. V, 1, 9. et Lips. ad Tac. Annal. XIV, 42.

6) Cf. Boeckh. I p. 281 sq.

7) Xenoph. de r. p. A. I, 10. *Κομῶν* servis non licuisse patet ex Aristoph. Avv. 911 ubi cf. intt. Ceterum vid. Wachsmuth. II, 2 p. 35.

eorum solutiores spiritusque saepenumero supra condicionem fuisse dicuntur⁸⁾. Arcebantur tamen a liberorum disciplina et gymnasiis⁹⁾ et a populi coetibus¹⁰⁾, nec sistere in iudiciis aut testes produci poterant, nisi in caedis causa¹¹⁾. Libertini¹²⁾ in inquilinorum ordinem transibant, patronumque *προστάτην* habere solebant¹³⁾, quod qui sine iusta causa detrectaret, in hunc *ἀποστάσιον* actio compete-
batur¹⁴⁾.

§. XVII.

Inquilini, h. e. peregrini qui patria sua re-
licta Athenas habitatum concesserant¹⁾, plurimi Athenis erant vel urbis amoenitate voluptatumque omnis generis affluentia, vel quaestus facienda op-
portunitate invitati²⁾. Et Atheniensium mores hu-
manitate erga peregrinos et comitate prae ceteris

8) Xenoph. l. l. c. nott. Zeun. et Schneid. Demosth. Phil. III p. 111, 10. Huc respicere videtur Plato Legg. VI p. 777 E. cf. de re publ. VIII, 563 B. Röscher, Aristophanes u. sein Zeit-
alter. p. 111 sq. Add. Dorvill. ad Chariton. p. 62.

9) Aeschin. in Timarch. p. 147. Plut. Solon. c. 1. cf. infr. c. 9.

10) Aristoph. Thesmoph. 300. Plutarch. Phoc. c. 34. Sacro-
rum tamen publicorum et templorum aditu non arcebantur. Or.
in Neaer. p. 1374.

11) Petit. Legg. Att. p. 419. Proc. Att. p. 557 sq. et p. 667
not. 32. — Quum *δίκη* servo intentata dicitur (Demosth. in Cal-
licl. p. 1280. Harpoer. s. v. *ὅτι πρὸς τὴν γυλὴν*.) cogitandum sem-
per est hero causam agendam fuisse. Cf. Dem. in Nicostr. p.
1253. — De servis noxae deditis vid. Herald. animadv. in Sal-
mas. p. 305.

12) De modis manu mittendi vid. Proc. Att. p. 35.

13) Cf. tamen Meier. de bon. damn. p. 34. Add. Aristot.
Rhetor. III, 8 in. qui comici alicuius locum ante oculos habuisse
videtur. — De iuribus patroni in libertum vid. Meier. l. l. p. 33.
234. nos ad Isae. p. 274.

14) Meier. l. l. sq. Proc. Att. p. 473.

1) Harpoer. s. v. *μετρίων*. In univ. vid. Sainte-Croix, sur
les metoques, in Comm. Acad. Inscr. tom. XLVIII p. 186.

2) Dicaearch. vit. Gr. p. 21 Buttm. Cf. Xenoph. de re-
dit. 5, 3. 4. et 3, 1, qui etiam de utilitate quam urbs ex inquilinis ca-
piat aut capere possit loquitur c. 2. Cf. id. de r. p. A. I, 12.

excellebant³⁾. Tamen ius horum et condicio longe infra cives fuit⁴⁾. Nam neque praedia in Attica habere⁵⁾, neque matrimonia cum civibus contrahere poterant⁶⁾, neque causas in foro agere, nisi assumpto uno e civibus, cui se tanquam patrono (προστάτη) applicaverant⁷⁾. Qui patronum non haberet, in hunc actio erat ἀπροστασίον, poena servitus⁸⁾. Praeterea tributum pendebant, pater familiae duodenas, viduae senas drachmas annuas⁹⁾, et vectigal quoque iis qui vel tabernas vel alium questum exercebant impositum erat¹⁰⁾. Porro in festorum quorundam pompis solemnibus σκαφηφόροι, ὑδριαφόροι, σιαδηφόροι ex eorum numero sumebantur¹¹⁾. Extraordinaria tributa eaque munera, quae liturgiae vocantur, inquilini pariter cum civibus praestabant¹²⁾, et non raro etiam ad militiam quum navalem tum pedestrem conscribebantur¹³⁾. — Ceterum recipiendi in Atticam inquilinos arbitrium penes Areopagum fuisse videtur¹⁴⁾. Immunitas

3) Xenoph. de r. p. A. l. 1. Spanhem. ad Aristoph. Ran. 461.

4) ἄγροα τῶν ἀσπῶν. Aristoph. Acharn. 513.

5) ἔχτησαν non habebant. Xenoph. de vectig. 2, 6. Boeckh. de oec. r. p. A. I p. 154.

6) Εὐγαμία carebant. Vid. or. in Neaer. p. 1350. Cf. et Meier. de bon. damn. p. 45.

7) Προστάτην νέμειν. Pollux VIII, 35. Harpocr. Suid. s. v. προστατής. Lex. Seguer. p. 297. Εὐχράσσειν προστατήν. Lucian. bis accus. c. 29. Hinc ἐνὶ προστατῶν οἰκεῖν. Lys. in Philon. p. 874. Lycurg. in Leocr. §. 145. De eius officio Cf. Etymol. M. p. 124, 50. Add. Aristot. Polit. III, 1, 3. Proc. Att. 561. 572.

8) Meier. de bon. damn. p. 40. Proc. Att. p. 315 sqq.

9) Harpocr. s. v. μετόλιον. Boeckh. I p. 353, et de poena eorum qui μετόλιον non pendissent Meier. de bon. damn. p. 41.

10) Ζετιχὸν τελεῖν. Cf. infr. c. 7 §. 75.

11) Aelian. V. H. VI, 1 ibiq. Perizon. Poll. III, 55 c. intt. Harpocr. s. v. σκαφηφόροι ibiq. Vales.

12) Boeckh. II p. 75. cf. infr. c. 7 §. 78 extr.

13) Thucyd. II, 13 et 31 ibiq. Gottleb. add. IV, 90. Xenoph. de vectig. 2, 2. Petit. Legg. Att. p. 546. — Equites tamen ex inquilinis non sumebantur. Xenoph. l. l. 2, 5. Hipparch. 9, 6.

14) Hoc e Sophocl. Oed. Colon. v. 947 sqq. collegerunt Pe-

autem tributorum aliorumque munium¹⁵⁾ aut ius *ἰσοτελείας*, ut non alia quam cives munia praestarent neque patrono uti cogerentur, praediaque in Attica acquirere possent¹⁶⁾, non nisi populi scito inquilinis dari poterat.

§. XVIII.

Civium Atticorum duo genera erant, alterum ingenuorum, alterum adscripticiorum, qui a populo civitate donati erant. Id donum Solonis lex non impertiri voluit nisi viris insigniter de re publica meritis, quive patrio solo in perpetuum relicto suam suorumque omnium sedem Athenis fixissent¹⁾. Sed ab hac lege postea saepius recessum, multisque honoris causa civitas dataest exterarum civitatum regibus principibusque²⁾, quorum plerique ne viderant quidem Athenas: omninoque is honor, olim magno aestimatus³⁾, posteris temporibus vilescere et cum plurimis quamvis indignis promiscue communicari coepit⁴⁾. Ceterum de impertienda civitate in binis comitiis cum populo agi oportuit, neque data in prioribus rata erat nisi etiam in posterioribus eandem populus legem scivisset, sex millibus amplius civium

tit. Legg. Att. p. 26 et Schedius de Areop. c. 5 §. 1. neque tamen res satis certa est.

15) Demosth. Leptin. §. 16. 17. Boeckh. I p. 354.

16) Harpocr. Suid. Ammon. s. v: Timae. p. 151. Pollux III, 56. VIII, 155. Ex his nonnulli ita loquuntur, quasi ad rem publ. quoquo accedere eodem quo cives iure *ἰσοτελείας* potuerint, quos Wolfius proll. ad Leptin. p. LXX nosque de comitt. p. 81 F. incautius sequuti sumus. Verum docuit Boeckh. II p. 78. I p. 155.

1) Or. in Neaer. p. 1375, 11. Plutarch. Solon. c. 24. — Etiam *πρὸς γέρας δοῦλους* civitate donari leges vetuisse auctor est Dio Chrysost. or. XV p. 239. Cf. Petit. Legg. Att. p. 204. Schneider. ad Arist. Polit. p. 21. Sed res dubia.

2) Exempla vid. ap. Spanhem. orb. Rom. p. 9 ed. Heinecc. Meier. de bon. damn. p. 51. 55.

3) Pseudodemosth. or. π. *συνάξεως* p. 173. Dem. in Aristocr. p. 687, 12.

4) Isocr. de pace c. 17. Demosth. I. I. v. 17. In univ. cf. Meier. p. 50. 55 sq.

suffragium clanculum ferentibus ⁵⁾. Et vel sic per *γραφὴν παρανόμων* impugnari poterat, si quis non legitima ratione nec iusta causa datam argueret ⁶⁾. Qui autem populi beneficio in civitatem recepti erant, *δημοποιοί* aut etiam simpliciter *ποικτοί* dicebantur ⁷⁾, nec plane eodem cum ingenuis civibus iure erant. Nam tribubus quidem et pagis adscripti ⁸⁾, phratriis tamen et gentibus non recipiebantur ⁹⁾, arcebanturque et sacerdotiis et novem archontum magistratu ¹⁰⁾, quippe quem leges ab iis tantum capi iuberent, qui cives essent *ἐκ τριγονίας* ¹¹⁾.

§. XIX.

Ingenui, h. e. qui non lege sed natura cives sunt ¹⁾, in duo et ipsi genera dividi possunt, alterum eorum qui *πολιτεῖαν* quidem habent, sed carent *ἀγχιστεῖα*, alterum, qui habent utramque.

5) Or. in Neaer. p. 1375, 13. Sainte-Croix sur les metoques p. 179.

6) Or. in Neaer. l. I. v. 22. Add. Meier. p. 57 not. 190.

7) Harpocr. s. v. *δημοποιοί*. Suid. Phot. Poll. III, 56. Hemstech. ad Arist. Plut. schol. 1014. Dem. ctr. Stephan. p. 1125, 5. — E *ποικτων* nomine cavillandi occasionem sumpsit Dem. l. I. p. 1133, 17 — 22, a quo deceptus Wachsmuth. I, I p. 254 adscriptios cives nec testamentum facere potuisse neque uxores in manu habuisse credidit. Sed. vid. Bunsen. de iur. her. p. 58 et Meier. l. I. p. 61.

8) Or. in Neaer. p. 1380, 25. et all. ap. Hemsterhus. l. I. — Hinc nonnunquam cives adscriptioii dupliciter et a naturali patria et a pago Attico appellantur, ut *Ἀρχέδημος ὁ Φηραῖος καὶ Χολελίδης*. Corp. Inscr. no. 456. 6.

9) Vid. infr. cap. 2 §. 52.

10) Or. in Neaer. p. 1376, 16. cf. 1380, 26.

11) Poll. VIII, 85. Itaque or. in Neaer. p. 1376, 18. 1381, 21 aut minus accurate loquutus est, quum iam filiis adscriptioii iustis nuptiis procreatis illa iura tribuit, quae fortasse Plataeensibus tantum Hippocratis lege (p. 1380, 27.) concessa erant, aut, quod verius puto, lex a Polluce memorata postea observari desiderat. Cf. Sainte-Croix l. I. p. 178. Meier. de bon. damn. p. 59 et 235.

1) *Φύσει* aut *γένει* *πολίτευς*. Demosth. pro Phorm. p. 853, 23. in Stephan. I p. 1125, 4.

Significantur autem ἀγγιστελας nomine omnia ea iura, quae cum cognatione coniuncta sunt²⁾, quibus nemo uti poterat nisi iustis nuptiis procreatus. Iustae autem nuptiae civium non erant nisi cum civibus iisve peregrinis, quibus connubium datum erat. Cognatorum inter se nuptiae, nisi ascendentium et descendantium aut fratris cum sorore uterina³⁾, nullae vetitae erant: mores potius legesque iis savebant, scilicet ne familiarum pecuniae ad extraneos pervenirent⁴⁾. Liberi iustis nuptiis procreati in phratriam patris introducebantur peractoque sacrificio datoque a patre iure iurando in album a phratriarcho inscribebantur⁵⁾, quae res pro argumento γνησότητος esset⁶⁾. Haec eadem in adoptionibus quoque fieri oportebat⁷⁾. Erant autem adoptiones et frequentes et legitimae, si quis naturales liberos non haberet, ne scilicet familiae interirent⁸⁾, eaeque aut inter vivos fiebant, aut per testamentum, aut etiam ita ut ei qui

2) Cf. Bunsen. de iur. her. p. 13 extr. 14 in. — Quae ab Ammonio s. v. ἀγγιστελας dicuntur ἀγγιστελὰ δίκαια, Demostheni αἱ ἀγγιστελας sunt, in Leochar. p. 1081, 1. Est autem ἀγγιστελα ἰσχυρὴ quae ad communionem sacrorum, ὁσίων quae ad hereditatem pertinet. Cf. ad Isae. p. 344.

3) Demosth. in Eubul. p. 1304 extr. Plutarch. Themist. c. 32. Corn. Nep. Cimon. c. 1 ibiq. intt. — Andocidis ctr. Alcib. p. 139 (§. 33.) verba: ἑσπεράκιον Κλυονα διὰ παρανομίαν ἐν τῇ ταυτοῦ ἀδελφῇ συνώκησε, ne id quidem docent, improbatas vulgo eiusmodi nuptias fuisse. Nam συνοικεῖν non solum de matrimonio dicitur, et multi fuerunt qui Elpinicen Cimoni non uxorem sed pro amica fuisse dicerent. Vid. Plut. Cim. c. 4. Antisthen. ap. Athenae. XIII, 56 p. 589 extr.

4) Cf. Bunsen. l. l. p. 45. Add. Gans, das Erbrecht in welt-historischer Entwicklung I p. 262. Wachsmuth. II, 1 p. 170. — Plura de matrimonio infra dicemus cap. 8. §. 88.

5) Platner. Symbol. ad J. A. p. 143 sq. Meier. de gentil. Att. p. 15. De inscriptione inter gentiles et orgeones vid. infr. c. 2 §. 26.

6) Demosth. in Eubulid. p. 1313, 19. 1315, 18. Isae. de Ciron. her. §. 19 sq. pro Euphilet. §. 3.

7) Isae. de Apollod. her. §. 15. de Aristarch. her. §. 8. Dem. in Macart p. 1053, 13 sqq. in Leoch. p. 1092 extr.

8) Isae de Apollod. her. §. 30. Dem. in Macart. p. 1075, 19.

intestatus decessisset, unus e proximis filius et heres institueretur⁹⁾. Non poterant autem adoptare nisi qui filios a se procreatos non haberent¹⁰⁾: qui autem filias tantum haberent, ita demum, si unam ex his adoptivo in matrimonium darent¹¹⁾. Quodsi cui post adoptionem filius nasceretur, cum hoc adoptivus aequo iure erat¹²⁾. Adoptari porro non licebat nisi cives Atticos¹³⁾: nec redire adoptivo in paternam suam familiam, nisi filio in adoptiva domo relicto¹⁴⁾, neque, si filium non haberet, testari de bonis ab adoptivo patre acceptis, quippe quae cognatis illius relinquenda essent¹⁵⁾. Donec autem erat in domo adoptiva, expers erat hereditatis patris naturalis; materna tamen hereditate non excidebat¹⁶⁾. — Filiae sine fratribus *ἐπίκληροι* dicebantur, quippe quae patris heredes fierent¹⁷⁾: nam fratribus extantibus dotem tantum-

9) Vid. Meier. Proc. Att. p. 435 sqq. Cf. ad Isae. p. 263. 439. — Quum Archontis officium esset *ἐπιμελίσθαι τῶν οἴκων τῶν ἔσθρουμένων* (Isae. de Apoll. her. §. 30. Dem. in Macart. p. 1076, 14.), haud dubie etiam cogere cognatos potuit ut filium defuncto substituerent, quamquam saepe tamen hoc neglectum. Cf. ad Isae. p. 370.

10) Isae. de Aristarch. her. §. 9.

11) Id. de Pyrrhi her. §. 42 et comm. p. 250. Dem. in Spud. p. 1028 extr. Bunsen. p. 62. — Nonnunquam etiam filias adoptari videmus, qua de re cf. Meier. Proc. Att. p. 439. Bunsen. p. 65. nos ad Isae. p. 461.

12) Isae. de Philoct. her. §. 63. Bunsen. p. 62.

13) Ratio manifesta est ex iis quae dixi ad Isae. p. 336. cf. Bunsen. p. 64.

14) Isae. de Arist. her. §. 11. Dem. in Leoch. p. 1087, 6. 15. 1099, 17.

15) Demosth. l. l. p. 1100 extr.

16) Isae. de Apoll. her. §. 25.

17) Harpocr. in *ἐπίκλη*. Suid. s. v. *ἐπίκλη*. Schol. Aristoph. Vesp. 581 (603.) Valcken. ad Ammon. p. 190. Hemsterh. ad Hesych. I p. 1197. ad Thom. M. p. 345 Bern. Ruhnken. ad Timae. p. 208. Bunsen. p. 17. 18. *Ἐπίκληρος ἐν παντὶ τῷ οἴκῳ*, Isae. de Arist. her. §. 4, quae quum sola sit totam hereditatem capit. Nam plures sorores aequas inter se portiones capiebant. Cf. Isae. de Ciron. her. §. 40. Andoc. de myster. §. 117 sq.

modo accipiebant, dicebanturque ἐπίτροποι¹⁸⁾. Sed epiclerorum nuptias qui genere proximi erant iure ἀρχιστείας postulare poterant: qui quum lege agunt, ἐπιδικάζεσθαι τῆς ἐπιλήρου dicuntur¹⁹⁾: fiebatque id saepenumero etiam in iis epicleris, quae iam alteri nupsissent²⁰⁾. Bona epicleri maritus capiebat: sed si quos ex ea filios procreasset, moris erat ut ex iis unum horum bonorum heredem faceret avoque materno tanquam filium adoptivum institueret²¹⁾. Huic igitur materna bona tradebantur simul atque sui iuris factus erat²²⁾. Sed etiam quae in paupertate relictæ erant epicleri a proximis cognatis aut ipsis in matrimonium ducendæ, aut alteri cum dote collocandæ erant²³⁾, omninoque orbis filiabus leges non uno modo prospexerant, quo minus a cognatis aut maritis iniuria afficerentur²⁴⁾.

§. XX.

Qui autem sine liberis aut naturalibus aut adoptivis intestatus obiisset, huius hereditas ad

18) Harpocr. s. v. ἐπίτροπος.

19) Petit. Legg. Att. p. 539. Bunsen. p. 17. Meier. Proc. Att. p. 469. Platner. Proc. u. Klagen. II p. 254.

20) Isae. de Pyrrh. her. §. 64. de Arist. her. §. 19. — Item viri nonnunquam epicleros ducturi cum priore uxore divortium faciebant. Demosth. adv. Eubul. p. 1311, 16. argum. or. in Oenot. p. 863, 4.

21) Isae. de Pyrrh. her. §. 73. Dem. in Macart. 1053, 16. Platner. Symbol. p. 140.

22) Vid. ad Isae. de Cir. her. §. 31. — Sed etiam si nemo ex nepotibus avo materno filius institutus erat, bona tamen ad hos perveniebant postquam adoleverant. Vid. Isae. de Pyrrh. §. 50 c. comm. Ceterum si plures epicleri erant et epiclerorum filii, neque ex his unus propinquorum consensu avo materno pro filio institutus, bona inter matres filiosque in capita dividebantur. Cf. ad Isae. p. 320.

23) Dem. in Macart. p. 1067, 27. Harpocr. s. v. ὅτις. Phot. s. v. ὅτις, p. 72.

24) De actione κατώσεως ἐπιλήρων vid. Meier. Proc. Att. p. 298 sqq. Platner, II p. 224. Infr. cap. 8 §. 88.

cognatos ita perveniebat¹⁾, ut primo quidem loco heredes fierent nepotes pronepotesve²⁾ ex filiis, dein ex filiabus procreati: hi si non essent, succedebant collaterales a patre, h. e. fratres germani eorumque liberi: post hos sorores germanae harumque item liberi. Hi quoque si nulli essent, sequebantur patruels et amitini eorumque liberi³⁾, sed ita ut his illi praeferrentur⁴⁾. Horum omnium si nemo superesset, tum demum ad successionem vocabantur qui a matre defuncto cognati essent, primo fratres uterini eorumque liberi, ac deinceps reliqui eodem modo atque ordine, quo cognati a patre. Quodsi ne ex his quidem quisquam superesset, revertebatur successionis ius ad paternam defuncti cognationem, ex qua ut quisque genere propior esset, ita ceteris anteferebatur. Coniunctum cum hereditate erat funeris procurandi officium⁵⁾, sacra autem pecuniam non sequebantur, nisi si quis per adoptionem etiam in domum defuncti transiisset⁶⁾: atque haec ipsa causa praecipua fuit, quo religiosius per

1) Legem ipsam, aut aliquot legis capita vid. ap. Demosth. in Macart. p. 1067 in. Cf. Isae. de Hagn. her. §. 1. 2. Sunt tamen nonnulla de heredum gradibus et iure admodum obscura, nec omnia lege ista comprehenduntur. Sed de his accuratius quaerere non est huius loci.

2) Ita Bunsen. p. 17. Sed res dubia. Vid. Klenzius, die Cognaten u. Affinen, in Zeitschrift f. geschichtl. Rechtswissensch. tom. VI p. 141. 150. — Quod Bunsen. p. 21 sq. etiam parentibus hereditatem tribuit, recte refutatum videtur a Gansio I p. 369 sqq.

3) Ἀνεψιοὶ et ἀνεψιαδοὶ s. ἀνεψιῶν παῖδες, de quorum nominum ambiguitate et quomodo in lege accipienda sint vid. ad Isae. p. 455 sq. Sed etiam patruos nequaquam exclusos fuisse patet ex Isae. de Cleonym. her. §. 45.

4) Κρατεῖν δὲ τοὺς ἀρρθένας καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἀρρθένων οἱ ἂν ἐκ τῶν αὐτῶν ὦσι, καὶ ἐὰν γένῃ ἀπώτερον: quae explicare conatus sum ad Isae. p. 365 sq. Cf. et Bunsen. p. 29 sq.

5) Cf. ad Isae. p. 389.

6) Isae. de Apollod. her. §. 30. de Menecl. her. §. 46. de Astyph. her. §. 7.

adoptionem domus defunctorum conservari curarent⁷⁾.

§. XXI.

Haec igitur fuerunt ἀγχιστείας iura, quorum participem leges neminem faciebant nisi iustis nuptiis procreatum, γνησίον, ὁρθῶς γεγεννημένον¹⁾. Reliqui nothi dicebantur²⁾, erantque et ipsi diversae inter se condicionis, prout aut civem quidem, sed non legitime nuptam, aut peregrinam, cum qua iustae nuptiae civibus nullae erant, matrem habebant³⁾. Illis, si modo patrem civem haberent⁴⁾, dubitari non potest quin civitas nunquam negata sit⁵⁾: horum autem aliud aliis temporibus ius fuit. Nam Solonis lege ἀγχιστεία quidem arcebantur, non autem civitate⁶⁾: Pericles tulit, ut ne cives quidem essent nisi utroque parente cive nati⁷⁾, quod quum per bellum Peloponnesiacum

7) Cf. ad Isae. p. 369.

1) Isae. de Pyrrh. her. §. 12. Idem καλῶς, εὖ γεγονότας dicuntur. Lys. in Agorat. §. 59.

2) Platner. Symbol. p. 235.

3) Nam quibus ἐνγαμια cum civibus erat, harum e civibus filii ne nothi quidem erant.

4) Civium mulierum e patribus peregrinis filii utrum peregrini an cives fuerint non satis constat. Nam κατὰ θάτερα ap. Demosth. in Eubulid. p. 1307, 24 dubitari potest utrum significet ab alterutra parte, quod Reiskio ad h. l. Meiero de bon. damn. p. 72. Platnero Symb. p. 108 visum est, an ab altera parte h. e. a patre. Et ex Aristotele quidem Polit. III, 3, 4 apparet rarius fuisse nec nisi in maxime populari imperio usitatum, ut cives essent qui matrem tantummodo civem haberent. Ac Platner. ipse sententiam suam retractavit p. 235.

5) Vid. Meier. l. l. p. 67.

6) Aristoph. Av. v. 1668 et qui renovatae sub Euclide legis mentionem faciunt Isae. de Philoct. her. §. 47. Dem. ctr. Macart. p. 1067, 13. Cf. Bunsen. p. 15. Platner. p. 114. Gans. p. 313. Quod Meierus p. 73. 74 nothos etiam ἀγχιστείας Solonis lege habuisse credit si γνήσιος non extarent, opinor ita verum esse, si statuamus licuisse tum patribus nothos legitimare cum propinquorum venia. Cf. Platner. p. 142.

7) Meier. l. l. p. 70. Plut. Pericl. c. 37.

observari desiisset⁸⁾, postea Euclide archonte iterum sancitum est Aristophontis lege⁹⁾. Poterant tamen etiam nothis legitimorum iura tribui aut populi beneficio¹⁰⁾ aut consensu propinquorum, si hi eos in phratrîam patris introduci paterentur¹¹⁾. Adulta aetate iuvenes¹²⁾ in demi s. pagi sui albo inscribebantur¹³⁾: deinde in concionem populi in theatro producti hastaque et scuto instructi in arcem templumque Agrauli solemnî pompa deducebantur. Ibi ius iurandum dabant, se pro virili parte rem publicam eiusque salutem domi forisque conservaturos, defensuros, aucturos esse¹⁴⁾. Inde per biennium externae militiae im-

8) Huc fortasse pertinet Hieronymi Rhodii narratio ap. Diog. Laert. Socr. c. 10. (I p. 112 Huebn.) quae hoc significare videtur, etiam pellicum, quae plerumque peregrinae erant, liberos in civitatem receptos ad explendam hominum multitudinem.

9) Vid. Meier. p. 71. Platn. p. 107 sq. Cf. et Petit. Legg. Att. p. 213. ibiq. Wessel. Herald. de rer. iud. auct. II, 17 §. 4.

10) Plut. Pericl. c. 37. Gans. I p. 319.

11) Haec tamen legitimatio in iis tantum nothis locum habuisse videtur, qui matrem civem haberent. Cf. Meier. Proc. Att. p. XX. nos ad Isae. p. 336. — Nothis non legitimatis *νοθία* dari solebant *μέχρι χιττων δραχμῶν*. Vid. Harpocr. s. v. *νοθία*. Schol. Arist. Av. 1663. Wessel. ad Petit. Legg. Att. p. 588. nos ad Isae. p. 254. — Legitimitas autem nonnunquam certa tantummodo pars bonorum concedebatur. Isae. de Philoct. her. §. 23.

12) *Ἐνὶ δυνεὶ ἡβήσαντες* h. e. aetatis anno duodevigesimo. Cf. de comitt. Ath. p. 76. Boeckh. in prooem. lectt. Berol. aest. 1819 p. 4 sqq. Clinton. F. H. p. 362 Krueg.

13) Vid. infr. c. 2 §. 24. Ante quam inscriberentur *ἔxamen* (*δοκιμασία*) subeundum erat, essentne civilibus muniis obeundis idonei et, si qui pupilli erant, possentne ad rem familiarem administrandam admitti. Veteres quidam scriptores, (e. c. Xenoph. de r. p. A. 3, 5) oratores et grammatici (quorum loc. vid. de comitt. p. 379. Boeckh. prooem. supra laud. p. 5 not. 8. Vales. ad Harpocr. s. v. *δοκιμασθεὶς*) plerumque de pupillorum tantummodo *δοκιμασία* loquuntur: sed videntur tamen etiam ceteri, si non idem, at simile examen subiisse. Vid. Isocr. Panath. c. 10. Aesop. c. 14. De iuniorum circa XV annum *δοκιμασία* infra videbimus.

14) De comitt. Ath. p. 331 sq. Boeckh. prooem. hibern. 1819 p. 3. 4. Ceterum ex Aeschine in Ctesiph. p. 541 sq. apparet maiorem honorem iis habitum, quorum patres in bello occidissent: hos enim *πανολλὰ* publice donatos et ad *προεδρίαν* vocatos esse. Tamen reliquos plane non in theatrum productos esse nolim inde

munes *περιπόλων* s. circuitorum munere in Attica fungebantur¹⁵⁾. Post hoc tempus in tabulis ecclesiasticis pagorum suorum inscripti¹⁶⁾ iam et comitiis interesse et militare extra Atticae fines coeperunt. Magistratus tamen capere, senatores indicesve fieri non poterant ante trigesimum aetatis annum¹⁷⁾. Qui integro erant iure civitatis, *ἐπίτιμοι*, quibus aliquid de iure civitatis deminutum, *ἄτιμοι* dicebantur. Sed huius deminutionis genera et gradus varii¹⁸⁾. Nam aliis civium iure omni interdictum¹⁹⁾, ut neque forum neque ullum populi conventum adire, neque causam in iudicio dicere neque publicis sacris interesse, aut, si quid eorum facerent, in vincula rapi possent²⁰⁾: eaque *ἄτιμια* modo temporaria, modo perpetua²¹⁾, nonnunquam etiam cum bonorum publicatione coniuncta fuit²²⁾. Alii autem certis quibusdam iuri-

cum Boeckhio p. 5 concludere: licet illos solos etiam Isocrates commemoret, or. de pace c. 29.

15) Vid. Boeckh. l. l. p. 3 not. 3. de comitt. p. 331. Platner. Symbol. p. 176. — De aliis *περιπόλοις* in externa militia vid. Boeckh. Corp. Inscr. I p. 305.

16) Vid. cap. 2 §. 24.

17) Vid. cap. 5 §. 38.

18) Vid. locum classicum Andoc. de myst. p. 35. Add. Meier. de bon. damn. p. 101—144. J. P. van Lelyveld, *περὶ ἀτιμίας*, de infamia iure Attico. Amstelod. 1835. 8.

19) Dicitur *ἄτιμος* etiam is qui omni legum praesidio privatus a quolibet impune occidi potest, e. c. Arthmius ille Zelites ap. Demosth. Phil. III p. 122. Sed hoc genus *ἄτιμιας* rarissimum et a fori Attici usu fere alienum. Cf. de comitt. p. 73. Meier. p. 102 not. 339. Lelyveld. p. 17 not.

20) Meier. p. 103 sq. et p. 236.

21) Temporaria fuit in debitoribus aerarii donec debita solvissent: et haec ad liberos quoque eorum propagabatur, utpote debitorum paternorum heredes. Andoc. l. l. Demosth. in Maecart. p. 1069 extr. Meier. p. 137 sqq.

22) Publicabantur primum bona debitorum aerarii: quodsi his divenditis debitum lueretur, illi *ἐπιτιμίας* recuperabant; si quid etiam superesset, iis reddebatur. Demosth. in Boeot. de dot. p. 1014, 20. Meier. p. 142. — Porro perpetua *ἀτιμία* cum bonorum publicatione afficiebantur propter nonnulla delicta, quae enume-

bus nominatim excludebantur, reliquo statu non mutato²³⁾.

2. De populi Attici divisionibus.

§. XXII.

Iura civium ea quibus maxime civitas censebatur et a peregrinorum condicione discernitur, alia ad totius rei publicae administrationem pertinent in senatu, comitiis, magistratibus, iudiciis, alia ad minores quasdam universitates, quae quum illi maiori, tanquam corpori membra, subiectae essent eaque continerentur, habebant tamen etiam sua quaeque separatim iura rerumque communium administrationem ab universa re publica plus minus seiunctam. Tales erant tribus ac pagi, quorum utique uni alicui quemvis civem adscriptum esse oportebat: phratricae porro et gentes, quarum non quidem omnes, sed plurimi tamen participes erant. Nam de minoribus sodalitiis varii generis¹⁾ ac de iis quae cum censu coniunctae erant civium distributionibus ac symmoriis alio loco dicendum erit. Tribuum ac demorum descriptio a Clisthene instituta haec fuit, ut omni Attica in centum partes, quas *δήμους* s. pagos dixerunt²⁾, diviso, harum denas in unam tribum coniungeret³⁾. Ita

rantur a Meiero p. 142 sq. Quibus *ἀντα* sine publicatione bonorum imposita fuerit vid. ap. eund. p. 106—130. Cf. et infra cap. 8. §. 89.

23) Vid. Meier. p. 131—136.

1) Vid. legem Atticam ap. Gaium, Dig. XLVII, 22, 4. Cf. Salmas. de mod. usur. c. 3. Herald. Obs. et emend. c. 42 in E. Otton. Thea. J. R. tom. II p. 1364. Salmas. Obs. ad J. A. et R. c. 4. Herald. Animadvers. II, 1—3. Add. Bynkershoek. Obs. J. R. I, 16. Petit. Legg. Att. p. 524 ibiq. Wesseling. Niebuhr. H. R. I p. 323 ed. 2. Meier. de gentil. Att. p. 26. Lobeck. Aglaoph. p. 305.

2) Nomen *δήμων* haud dubie Clisthene antiquius; sed non certa fuit descriptio definitusve numerus. Cf. de comitt. p. 363 not. 4.

3) Herodot. V, 69, cuius verba *δέκα δὲ καὶ τὸς δήμους κατέ-*

decem tribus factae, nominaque iis indita a veteribus heroibus, Erechtheo, Aegeo, Pandione, Leonte, Acamante, Oeneo, Cecrope, Hippothoonte, Aiace, Antiocho⁴). Demi autem alii ab oppidis vicisque denominati sunt, qui in iis erant, ut Marathou, Oenoe, Brauron, Lamptra, Eleusis, Rhamnus, Decelia, Piraeus, Sunium, Phalerus, alii a gentibus quae ibi inhabitabant praecipuis, ut Daedalidae, Butadae, Thymaetadae, Thyrgonidae, Ionidae, Cothocidae, Paeonidae, Perithoedae, Semachidae, Scambonidae⁵). Non omnes autem, quos uni tribui Clisthenes assignaverat pagi finitimi inter se et in eadem Atticae parte siti erant, ut quaeque tribus unam atque continuam regionem occuparet, sed diversis nonnunquam tribubus attributos videmus pagos maxime vicinos, contraque in una tribu coniunctos, qui locis maxime disiuncti et interiectis

νῦν εἰς τὰς φυλάς aliter explicari non possunt, quod Valck. ad h. l. recte intellexit, neque adiendi sunt Wesseling., Corsin. Fast. Att. III p. 128. Wachsmuth. I, 1 p. 271, *δέκα* ad *φυλάς* non ad *δήμους* pertinere putantes.

4) Hic legitimus fuit ordo ab auctore epitaphii inter or. Demosth. p. 1397—1399 et in multis inscriptionibus servatus (Corsin. F. A. I p. 145 sqq. Boeckh C. J. I p. 153) neque tamen, ut Corsin. credidit ad militiam quoque pertinens. Vid. Boeckh. I. l. p. 299. Ceterum horoes illi *ἐπώνυμοι* aut *ἀρχηγῆται*, *ἀρχηγοί* vocantur, Hesych. I p. 563. or. epitaph. p. 1398, 18. 21. 27. Dem. in Macart. p. 1072, 25, statuetaeque eorum in foro positae erant. Harpocr. s. v. *ἐπώνυμοι*. Pausan. I, 5. Meurs. Lectt. Att. V, 5. Corsin. F. A. I p. 121. Tribulium nomina patronymica, *Ἐρεχθίδαι*, *Ἀλκιδαι* etc. non solum in epitaph. l. l. extant, sed etiam or. in Theocr. p. 1327, 16 (*Ἀεοντίδαι*), psephism. ap. Pseudoplutarch. vitt. X oratt. p. 851 A. (*Πανθοκλίδαι*) Plut. Aristid. c. 5. (*Ἀεοντίδης*. *Ἀρνοκλίδης*.) ib. c. 19 (*Ἀλκιδίδης*.) quod moneo propter Mueller. Aegin. p. 139.

5) De nominibus et distributione demorum vid. praeter notos Meursii, Sponii, Corsinii libros imprimis C. L. Grotefend, de demis s. pagis Atticae. Gotting. 1829. 8. De diversis grammaticorum hac in re fontibus monuit F. H. L. Ahrens, de Athen. statu politico etc. (Gotting. 1829. 4) p. 27. Ceterum memoratu dignum est demos eos qui a gentibus dicti sunt plerosque in mediterranea Atticae parte sitos esse, quippe in qua eupatridae frequentissimi essent. De demis ipsius urbis vid. Mueller. ad Leakkii topogr. Ath. a Rienaekero convers. p. 461, et Krueger. de vita Thucyd. (Berol. 1832. 4) p. 91 sq.

diversarum tribuum pagis separati erant⁶⁾: qua in re hoc maxime sequutus esse videtur, ut veteribus coniunctionum vinculis solutis fractisque nobilium qui in his polluerant opibus et auctoritate, nova populi libertas expeditior fieret neve plus apud multos unius cuiuspiam partis quam universae rei publicae respectus valeret. — Numerus demorum post Clisthenem supra dimidium auctus est⁷⁾, quum crescente hominum in Attica multitudine fieri non posset quin pagi novi multi conderentur, novique demi fierent quae antea partes tantummodo demorum fuerant⁸⁾. Et ratio quoque demorum tribuumque eo nonnihil immutata est, quod filii patrum suorum tribui et demo adscribebantur. Nam quum fieri non posset, ut sedes semper easdem tenerent, sed ex aliis subinde in alios pagos migrarent, evenit ut multi non, ut olim, eius in qua habitarent fundosque possiderent, sed alius cuiuspiam, cui ab initio maiores eorum adscripti fuerant, demi ac tribus censerentur⁹⁾.

§. XXIII.

Habebant autem singulae tribus et sacra communia, quo pertinet imprimis herois epoymi cultus¹⁾, et fundos, quorum nonnulli eponymo con-

6) Vid. Prooem. lect. hibern. Gryph. a. 1835 p. 11. 12.

7) Polemo ap. Strab. IX, 1 p. 396 centum septuaginta quatuor numerat.

8) Cf. de comitt. Ath. p. 366. Mueller. in Ersch. et Grub. Encyclop. XI p. 227. Id cur Wachsmuthio II, 1 p. 22. Grotefendio l. l. p. 10 et Hermannō Ant. Gr. §. 111, 9 parum credibile visum sit non intelligo. Niebuhrī autem opinioni ap. Grauert. in Museo Rhen. I, 3 p. 180 fidem recte denegarunt Grotef. et Herm.; probat tamen Krueger. l. l. p. 6.

9) Vid. de comitt. p. 366. Taylor. lectt. Lysiac. p. 252. Exempla suppeditabunt Demosth. in Leoch. p. 1086, 9. 10. coll. p. 1083, 5. 1091, 6. 9. Plutarch. Themist. I et 22. Artistid. c. 1. Alcib. c. 22 coll. Plat. Alcib. I cap. 19. Aeschin. in Timarch. p. 118. 121. Diog. Laert. vit. Plat. lib. II §. 41. p. 220. 221 Huebn.

1) Hinc sacerdotes eponyorum et sacella, e. c. Pandionis. Corp. Inscr. no. 128, 1 et no. 213. Cf. Osann. syllog. inscr. p. 98.

secrati (τεμένη) fuerunt²⁾, arcamque communem eiusque dispensatores (ταμίαις)³⁾, porro curatores (ἐπιμελητάς) vel ad communium rerum administrationem, vel ad festorum ludorumque solemnium apparationem⁴⁾, aliosque fortasse magistratus, quorum obscuratà memoria est⁵⁾. Itaque et concilia tribulium⁶⁾ saepenumero haberi oportebat, in quibus magistratus suos crearent, vel gesti muneris rationes a magistratibus redditas cognoscerent⁷⁾, vel de communium honorum administratione aliisque negotiis decreta (ψηφίσματα) facerent⁸⁾. Et publicorum quoque operum curatores, τεργοποιοὶ, ταφροποιοὶ alique a tribulibus populi iussu creabantur⁹⁾: ab iisdem editores munerum publicorum, velut choragi, gymnasiarchi, epulones nominabantur¹⁰⁾: denique etiam senatores fortasse in tribulium conventibus sortiebantur¹¹⁾. Magistratus autem rei publicae eos, quos singulos e singulis tribubus capi oporteret, quales erant strategī, taxiarchi, phylarchi alique plurimi, non in suorum quosque tribulium sed in universi populi conciliis creari consentaneum fuit¹²⁾.

2) Demosth. in Macart. p. 1069 extr.

3) Corp. Inscr. no. 104, 9.

4) Ibid. no. 104, 13. 213, 13. Cf. de comitt. p. 369. Hos ἐπιμελητὰς Herodotus V, 69 *κυλάρχους* appellare videtur. Hermann. de iure magistr. p. 42. Schubert de aedil. p. 39.

5) In his numeraverim euthynos quos sicut demorum ita etiam tribuum fuisse probabile est.

7) Haec ἀγοραί dicuntur Aeschin. in Ctesiph. p. 421. Corp. Inscr. no. 85, 6, 7. ubi commemoratur tribus Cecropidis *κυρία ἀγορά ἐν ἀκροπόλει*. Fuerunt igitur concilia et ordinaria et extraordinaria.

7) Vid. de comitt. p. 372 sq.

8) Decretum tribus incertae de fundorum elocatione extat Corp. Inscr. no. 104. Decretum honorarium tribus Cecropidis ib. no. 85. item tribus Pandionidis no. 213.

9) Vid. de comitt. p. 374.

10) Vid. ib. et Boeckh. de oec. r. p. A. I p. 485. 498 sq. infra cap. 7 §. 79.

11) Haec Corsinii est sententia F. A. diss. VI no. 4 p. 265.

12) Vid. infra cap. 5.

§. XXIV.

Eadem fere de demis dicenda sunt. Nam hi quoque sacra sua ¹⁾ aut singuli aut etiam plures inter se communia ²⁾ habebant, fundosque et praedia varii generis ³⁾ pecuniasque ex eorum redditibus aut ex tributis ⁴⁾ et vectigalibus confectas, earumque dispensatorem (*ταμίαν*) ⁶⁾ cum contra-scriptore ⁷⁾, porro demarchum ⁸⁾, euthynum ⁹⁾ aliosque fortasse plures: ac de his creandis ¹⁰⁾, de ra-

1) *ἱερὰ δημοτικά*, probe distinguenda ab *ἱεροῖς δημοσίων* Cf. Boeckh. oec. r. p. A. 1 p. 228. Meier. de bon. damn. p. 103. et 235. — De illis vid. Wachsmuth. II, 2 p. 119 not. 21, et de sacerdotibus demorum de comitt. p. 378. Habebant etiam demi si non omnes at certe multi eponymos suos, teste Polemone apschol. ad Aristoph. Av. v. 646, nec dubito quin his etiam honores habiti sint. Sed a veteribus scriptoribus, quorum libri extant, eponymi heroes non alios quam tribuum commemoratos memini: quamobrem etiam Demosth. in Macart. p. 1069 de tribus non de demi eponymo accipiendum supra §. 23, 2 censui.

2) Communia sacra fuerunt e. c. *τῶν Ἑπαρχῶν* h. e. Semachidarum, Plotheensium et tertii cuiusdam pagi ignoti, de quibus vid. Boeckh. Corp. Inscr. I p. 122. Porro *τῶν Τετραπόμων* h. e. Phaleri, Piraei, Thymactadarum et Xypeteonum, quo pertinet *τετραπόμων Ἡρακλίων* ap. Steph. Byz. s. v. *Ἑλλάδα*. Boeckh. l. l. p. 123. Denique Tetrapolis h. e. Marathonis, Oenoe, Tricorythi, Probalinthe communem Herculis cultum fuisse admodum probabile est. Cf. Mueller Dor. I p. 438.

3) *Τεμένη*. Demosth. in Eubul. p. 1318, 20 Theatrum Piraeenses certe habebant, de quo cf. Corp. Inscr. no 102. Alia praedia sunt no. 93 (ubi v. l. scrib. *ΦΕΑΛΙΑ*) et 103.

4) *Εἰσφοραί τῶν δημοτῶν*. Vid. de comitt. p. 377. Corp. Inscr. no. 103, 7.

5) Huc pertinet τὸ ἐγκτητικόν, ab his exactum qui fundos in alieno demo possiderent (Boeckh. oec. r. p. A. 1 p. 319) oppositumque in Inscr. no. 101, 25 *τῶς τέλειαν* a demotis pendi solitis. Porro *εἰκοστῆς* quoque quasdam exactas docet *εἰκοστολόγον* commemoratio inscr. no. 89, 22.

6) De comitt. p. 378. Inscr. no. 88, 5. 89, 23. 93, 21. 35. 100, 21. 102, 7.

7) *Ἀντιγραφείς*. Inscr. no. 100, 22.

8) De hoc. vid. impr. Platner. Symbol. p. 210 sqq.

9) Inscr. no. 70 et 88, ubi etiam eius *πάρεδρου* commemorantur. Cf. Boeckh. Addend. p. 890.

10) *Ἀρχαιρεταί* demorum commemorantur ab Isaeo de Apollod. her. §. 38. Dem. in Leoch. p. 1092, 12.

tionibus eorum cognoscendis¹¹⁾, de praemiis discernendis¹²⁾, de praediorum locationibus¹³⁾ aliisque varii generis negotiis conventus (*ἀγοαὶ*)¹⁴⁾ saepe numero habebantur. Sed duae nobis res imprimis memorandae sunt, novorum demotarum in tabulas lexiarchicas et ecclesiasticas inscriptio et eorum qui inscripti erant recognitio. Inscribebantur autem aut adolescentes duodevigesimo fere aetatis anno¹⁵⁾ in paterni demi tabulis, aut etiam viri, si quos propter adoptionem in alium demum transire oporteret¹⁶⁾. Tabulae, quae lexiarchicae dicebantur¹⁷⁾, sub demarchi custodia erant: ab eodem novorum demotarum nomina inscribebantur, idque in eo plerumque conventu factum videtur, qui etiam magistratibus creandis destinatus erat¹⁸⁾: nec recipiebatur nomen nisi causa probata¹⁹⁾. Ecclesiasticis tabulis adolescentes vigesimo fere aetatis anno inscripti videntur²⁰⁾, ac deinceps iam

11) Inscr. no. 88.

12) Inscr. no. 100. 101. 102. 214.

13) Inscr. no. 93. 102. 103.

14) Lex. Seguer. p. 327. Dem. in Leoch. p. 1091, 16. — Horum conventuum loca, quae et ipsa *ἀγοαὶ* dicuntur, alia in urbe fuisse videntur, alia in ipsis demis fuerunt. Cf. Inscr. no. 70. Boeckh. p. 106. b. Add. no. 88, 14. 102, 9. et quae diximus in Seebod. Bibl. crit. ann. 1826. no. 8 p. 782.

15) Vid. §. 21, 12.

16) Isae. de Apollod. her. §. 27. 28. Demosth. in Leoch. p. 1092.

17) Harpocr. Suid. Phot. s. v. Poll. VIII, 104 alique multi ap. Boeckh. prooem aest. 1819 p. 6. Cf. de comitt. p. 76 et 379. Pro *ληξιαρχικῇ* etiam *κοινὸν γραμματίων* dicitur a Demosth. in Eubul. p. 1317, 18. quo nomine alias phratorum album designari solet.

18) *Ἐν ταῖς ἀρχαῖς αἰσῶσι.* Demosth. in Leoch. p. 1092, 12. Isae. de Apollod. her. §. 28. c. comm. Ex hoc apparet non plane eadem omnes aetate inscriptos, sed alios inchoato fortasse anno XVIII, alios expleto. De *δοκιμασίᾳ* ante inscriptionem subeunda vid. §. 21, 13.

19) Cf. Demosth. in Eubul. p. 1318.

20) Demosth. in Leoch. p. 1051, 5. Platner. symbol. p. 208. Boeckh. prooem laud. p. 5. 6.

et sui quique demi et populi conciliorum participes facti. Sed quum saepe eveniret ut aut demarchi aut demotae pretio aut gratia permoti peregrinae condicionis homines in tabulis inscriberent²¹⁾, huic malo remedium quaerebatur recognitione demotarum instituta. Convocabantur igitur omnes, nominibusque recitatis de singulis rogabantur iuratique suffragium inibant²²⁾: quod negotium magnis diversarum partium contentionibus testiumque et argumentorum disceptationibus nonnunquam per plures dies extrahebatur²³⁾. Qui eiecti erant (*οἱ ἀποψηφισθέντες*), si acquiescerent demotarum iudicio, praeter usurpatae civitatis privationem nulla amplius poena afficiebantur; si non acquiescerent, ad heliastas iudices provocatio erat, sed ea lege, ut si apud hos quoque causam non obtinuissent, servi poenae fierent venumque darentur. Huiusmodi recognitionum nobilissima ea est, quam omnes demi Ol. CVIII, 3 Demophili cuiusdam lege instituerunt²⁴⁾: aliae a singulis demis haud dubie habitae sunt quoties opus esse videretur²⁵⁾.

§. XXV.

Phratrias gentesque Clisthenes, quum tribus novas et demos faceret, intactas quot qualesque

21) Potamii hoc nomine saepe exagitantur. Vid. Harpocr. s. v. *Πόταμος*. Halimusios criminatur Demosth. in Eubul. p. 1316, 21. Ceterum not. voce. *παρέγγραπος, παρεγγεγραμμένος*.

22) Vid. de comitt. p. 381 sq. Platner. Symbol. p. 194. 198. Meier. de bon. damn. p. 80—88. F. C. Petersen, om de Foranstaltninger vid hvilke Athenerne søgte at forebygge og straffe ulovlig Besiddelse af deras Borgerret. Kiöbenhafn. 1823. (E comm. soc. litt. Scand. seorsim expressa.)

23) Demosth. in Eubul. p. 1302. 1303.

24) Non ol. XC, 2, quod plerique crediderunt. Vid. Clinton. F. H. p. 151 Krueg. et Boeckh. de Philochoro p. 21. Quae sub Pericle (ol. LXXX, 3) acta est civium recognitio, huius alia forma fuisse videtur.

25) Cf. Platner. p. 138. 200. Meier. p. 80.

fuerunt reliquisse videtur ¹⁾, religione nimirum permotus, ne sacra vetustissima aut interirent aut temerarentur. Erat igitur harum descriptio a decem tribubus earumque demis plane seiuncta et discreta, ut qui gentiles inter se ideoque etiam phratores essent, tribuum tamen et demorum diversarum esse possent ²⁾. Atque quum omnes utique cives, adscripticios non minus quam ingenuos, in una aliqua tribu demoque censi oporteret, gentibus ipsi adscripticii nunquam, adscripticiorum posterius vix unquam recepti videntur ³⁾, quamquam in phatrias admittebantur aut populi beneficio ⁴⁾ aut ingenuorum civium adoptionibus ⁵⁾. Ceterum phatriarum omne institutum, quum ante Clisthenem etiam ad rei publicae administrationem pertinuisset, post hunc non fere nisi ad sacra et ad privata

1) De gentibus omnes, quod sciam, consentiunt, de phatriis non item. Quamquam Aristotelis ad quem provocant locus Polit. VI, 2, 11 de Atticis quidem phatriis nihil probat, et grammaticorum quorundam, qui de tribuum Clistheneorum phatriis loquuntur, nulla est auctoritas. Platnerus, qui novas phatrias factas esse vult, gentes autem veteres relictas, Symb. p. 68--77, non potuit non omnem inter gentes et phatrias connexionem sublatam statuere, quod non recte factum esse et a me demonstratum est ad Isae. p. 363 et a Meiero de gent. Att. p. 20. Cf. et Wachsmuth. I, 1 p. 270.

2) Vid. Meier l. 1. p. 35.

3) Cf. Platner. p. 68. Hinc etiam illud explicandum, quod Pl. observavit p. 72, rarissimam apud oratores esse gentilium mentionem, quum tamen phratores plurimis locis commemorentur: neque assentior Meiero p. 20 rem aliter explicanti. Non paucos gentilitatis expertes fuisse etiam ex Hesychio s. v. ἀτριάκτος colligi potest, de quod vid. Meier. p. 21. Quod autem M. p. 28 adscripticiorum liberis gentibus receptos vult propterea quod auctore orat. in Neaer. p. 1376, 16. 1381, 21 his etiam sacerdotia capere et *πλετών ἐκ γένους* participes fieri licuerit, nihil aliud hinc probari potest, quam potuisse Plataeensem liberos (de his enim loquitur or.) gentibus recipi: recipiendi necessitatem gentibus impositam non credo.

4) Huius rei exemplum est in psephism. de Audoleonte (Bulletin di correspond. archeol. 1833. no. XI p. 153. Diar. litt. Hal. 1814 Intellig. no. 31. Meier. de gent. Att. p. 15.): *ἔσθιναι αὐτῷ γράσασθαι φιλῆς καὶ δήμου καὶ φρατρίας ἕς ἂν βούληται*.

5) Vid. Platner. p. 128 — 131. Fortasse tamen phatriis etiam absque adoptionibus aut populi scito licuit adscripticios si vellent recipere, quae Meieri sententia est p. 15.

ἀρχιστείας iura pertinebat. Ac de his quidem supra satis dictum est ⁶⁾, de sacris autem exponere non est nostri consilii ⁷⁾. Commemorandum tamen est Apaturiorum festum, omnibus Ionicae stirpis populis commune, quod Athenis mense Pyanepsione a singulis phratriis per triduum agebatur. Huius enim die tertio, qui *κοινοῦς* dicitur, ea cuius supra mentionem fecimus inscriptio liberorum parvulorum in phratorum conventu peragi solebat. Tabulae phratorum τὸ κοινὸν v. *φρατορικὸν γραμματεῖον* dicuntur ⁸⁾. Adoptivorum et iam adultorum inscriptiones etiam aliis nonnunquam temporibus fiebant ⁹⁾. Quod autem nonnulli eos, qui parvuli inscripti essent, postquam ad pubertatem pervenissent circiter quinto decimo aetatis anno iterum producendos, examinandos et in tabulis quibusdam inscribendos fuisse volunt, hac de re, quum veteres probatque testes sileant, nobis non satis liquere profiteamur ¹⁰⁾. — Restat unum phratorum officium, ut, si quis homicidio interemptus esset, persequenti caedem propinquo in iudicio adesset, itemque si caedes involuntaria expianda esset, neque adesset, qui occisum cognatione contingeret, phratores expiationis ritu fungerentur ¹¹⁾. Curandis communibus negotiis praefectos phratriae habebant, suffragiis phratorum creatos. Hi phratriarchi dicebantur ¹²⁾.

6) Vid. §. 19.

7) De his in universum, et impr. de Apaturiis Meierus tam diligenter disseruit, ut ad hunc unum lectores remittere satis sit, de gent. Att. p. 11 — 14.

8) Isae. de Apoll. her. §. 1 et 17. Demosth. in Leoch. p. 1092 extr. Harpocr. Suid. Phot. s. v. *κοινὸν γραμματεῖον*.

9) Isae. de Apoll. her. §. 15 c. comm. p. 363. Platner. Symb. p. 150.

10) Vid. Platner. 147 — 149. Boeckh. prooem. aetiv. ann. 1819 p. 4. Meier. de gent. p. 17. C. F. Hermann. in Zimmerm. diurn. antiquar. ann. 1835 p. 1141.

11) Demosth. in Macart. p. 1068, 27. Meier. de gent. p. 18. Vid. infr. c. 6. §. 65.

12) Demosth. in Eubul. p. 1305, 22. Harpocr. Suid. s. v. *φράτορες*. Lex. Seguer. p. 313, ubi est *φρατοπλαρχος*.

§. XXVI.

Gentes, quas tricenae in una quaque phratría fuisse, et a familiarum numero, quae olim item tricenae singulis attributae fuerint, *τριαντάς* quoque dictas esse grammatici memorant¹⁾, dubitari non potest quin procedente tempore multum imminutae et aliquanto pauciores factae sint²⁾. Conservabantur tamen, quantum fieri poterat, impri-
mis propter sacra, quum et privatae multae religiones gentilium essent³⁾ et publica quoque complura sacerdotia certis quibusdam gentibus propria⁴⁾, velut Eumolpidis, Eteobutadis, Cerycibus, Phylaidis, Phthalidis, Poemenidis, Cynidis, Lycomidis, Thaulonidis aliisque. Communis autem omnibus, praeter sua cuiusque sacra patria, Iovis Penetralis et Apollinis Patríti religio fuit, adeo ut horum numinum cultu civitas plena et ingenua censetur⁵⁾. Habebant sua quaequo sacella et conciliabula quaedam sive leschas⁶⁾, rerumque communium causa haud dubie aliquem antistitem et praefectum⁷⁾. Qui generis aut adoptionis iure in gentem aliquam recipiendi essent, gentilium tabulis eodem quo phratoricis tempore inscribi so-

1) Pollux VIII, 111. Quos hic *ἄνδρες* dicit, haud dubie non omnes virilis sexus homines, sed patres familias designat. Ceterum cf. Boeckh. ad Corp. Inscr. I p. 900, sententiam p. 140 propositam prudenter retractantem. Et tamen Meier. de gent. Att. p. 22 de gentibus in *τριαντάς* descriptis loquitur.

2) Hoc Meierus quoque statuit p. 21; idem tamen p. 28 etiam Demosthenis aetate aut nullos aut perpaucos cives Atticos sine gente fuisse vult. Creditne igitur gentium numero imminuto gentilium in singulis multitudinem crevisse, receptis in eas, quae e veteribus gentibus supererant, novitiis civibus?

3) De his vid. Meier. p. 29 sq.

4) Meier. p. 29 et a p. 38 passim. Cf. Chr. L. Bossler, de gentibus et familiis Atticae sacerdotalibus. Darmstad. 1832. 4.

5) Cf. Taylor. ad Demosth. in Eubul. p. 1319, 26. Meier. p. 28. Platner 88 sqq.

6) Meier. p. 33 et de leschis Procl. ad Hesiod. O. et D. v. 492.

7) Meier. p. 33 not. 85.

lebant⁸⁾. Sed quum non omnes gentibus illis vétéribus reciperentur, sacra tamen privata nulli familiae non essent, ad gentium instar mox alia quaedam sodalitia inita esse videntur ab iis familiis, quae ab iisdem maioribus oriundae sacra quoque privata eadem habebant: in quibus quin praecipue etiam Iovis Penetralis et Apollinis Patrii religiones fuerint, dubitari non potest. Sed haec sodalitia, quamvis gentibus similia, non tamen eodem *γενῶν* nomine, neque sodales *γεννήται* sed *δργεῶνες* appellati esse videntur⁹⁾.

3. De Senatu Quingentorum.

§. XXVII.

Quum in populari imperio summa rerum penes populum sit, cuius in conciliis et leges sciuntur abroganturve, et de bello, pace, foederibus decernitur, et magistratus creantur aut amoven-
tur, et de pecuniis publicis statuitur, denique de criminibus quoque gravioribus iudicia exercentur, est tamen harum rerum vel multitudo tanta, ut

8) Cf. comm. in Isae. p. 363. Add. or. ctr. Neaer. 1365. Meier. p. 36. Fuerunt autem haud dubie tabulae gentilium propriae et a κοινῷ phratorum γραμματεῖω diversae, nec satis distincte loquitur Harpocr. s. v. κοινὸν γραμμ.

9) Vid. Comm. in Isae. p. 208 sqq. — Meierus p. 24. 26. aliter statuit. Nam quum omnem CCCLX gentium descriptionem a Solone demum repetat p. 22, duo ab hoc gentium genera facta vult, alterum eorum quorum vetusta esset sacrorum gentiliciorum communio, licet originis communis memoria in plerisque haud dubie abolita, alterum eorum quorum adhuc nulla eiusmodi coniunctio fuisset, sed quos nollet tamen legislator gentiliciorum quibusdam sacris carere. Hos utrum e cognatione an alia quapiam ratione in sodalitia descriptos putet non significat. *Γενῶν* autem et *γεννητῶν* nomina utrisque communia fuisse vult, licet alii non stirpis sed sacrorum tantum communione coniuncti fuerint, quos nonnunquam *δργεῶνων* nomine distinctos censet, alii autem etiam stirpis eiusdem fuerint, quos quidem a Philochoro *δμογάλακτας* dici arbitratur. Nititur autem Meieri sententia imprimis Philochori fragm. (ap. Phot et Suid s. v. *δργεῶνες*) interpretatione admodum dubia, ne dicam plane improbabili.

non possit de omnibus maximis minimis populus semper universus convocari, vel [etiam difficultas ea, ut recte a multitudine pernosci et administrari non possint. Necesse est igitur seligi e populo quosdam numero pauciores, qui quum de minoribus quotidianisque negotiis ipsi statuunt, tum de maioribus consultant inter se consultaque ad populum ferant, huiusque conventus auctoritate et consilio moderentur. Huiusmodi selecti in Atheniensium re publica Senatores erant Solonis lege quadringenti, e singulis tribubus centeni ¹⁾, sive suffragiis sive sorte quotannis creati ²⁾, post Solonem autem auctumque a Clisthene tribuum numerum quingenti, e singulis tribubus quinquageni, sorte ducti ³⁾. In his quum olim etiam census ratio haberetur, neque admitterentur nisi trium superiorum classium cives ⁴⁾, mox, incertum a quo tempore ⁵⁾, ex omnibus promiscue sumebantur, qui quidem civitate integra (*ἐπίτιμοι*) et triginta haud minus annos nati essent ⁶⁾. Mercedem quoque de publico accipiebant, singulas drachmas diurnas ⁷⁾, quumque annui essent, poterant tamen, quibus sors contingeret, plus semel senatorio munere fungi ⁸⁾. Professi ad sortitio-

1) Plutarch. Solon. c. 19.

2) Sortitos statuit Wachsmuth. I, 1 p. 257 a quo non sine causa dissentit Hermann. Ant. Gr. §. 108. 3.

3) Probabile est Clisthenem sortitionem ut magistratum ita etiam senatorum instituisse. Cf. de comitt. Ath. p. 311 et supra §. 10, 8.

4) Cf. §. 8, 9.

5) Fortasse post bellum Persicum secundum, quum in magistratibus quoque plerisque census requiri desiit. Vid. supra §. 11, 3.

6) Xenoph. Memm. I, 2, 35. Cf. H. Wolf. ad Dem. in Androt. p. 587, 5.

7) Hesych. 1 p. 750 s. v. *βουλῆς λαγόν*. Thucyd. VIII, 69. Cf. Boeckh. de oec. A. 1 p. 249.

8) Temere hoc negavit Reiskius ad Aeschin. or. in Timarch. p. 127. Timarchus senator fuit Nicophemo archonte, Ol. CIV, 4 (Aeschin. p. 127.) iterumque proximo ante iudicium anno, Aesch. p. 103: καὶ ἐν τῇ βουλῇ (ita leg.) ὅτε ἐβούλευσε πέρυσιν. h. e. circo. Ol. CVIII, 4. Porro Demosthenes senator fuit aetatis anno circiter

nem apud eum cui successuri erant senatum argui tanquam indigni a quolibet senatore poterant, convictique non admittebantur⁹⁾: item etiam sortitis examen (*δομῆστιά*) in senatu subeundum erat¹⁰⁾, in quo si non probati essent, alii in eorum locum subsortiti intrabant¹¹⁾. Probati quum munus ini-
rent ius iurandum dabant, consulturos omni modo rei publicae commodis neque quidquam contra leges commissuros¹²⁾. Ipso muneris anno senatu moveri a collegis propter delicta poterant¹³⁾: perfuncti munere dubitari non potest quin a quolibet cive ad reddendas actorum rationes in ius vocari potuerint¹⁴⁾. Ceterum vacationem militiae eo anno habebant¹⁵⁾, locum porro in theatro praecipuum¹⁶⁾, et insigne honoris coronam myrteam, quum con-

XXXI, ante causam Midianam (in Mid. p. 552 in, cf. Boeckh. de temp. or. in Midiam p. 33) Ol. CVI, 3; rursus autem Ol. CVIII, 2, quo tempore de pace cum Philippo agebatur. Aeschin. de f. leg. p. 201. in Ctesiph. p. 451.

9) Lys. or. in Philon. p. 890, qui locus demonstrat sortitionem adhuc futuram fuisse quum Philo ab adversario impugnaretur. Rem in senatu agi manifestum est, accusatoremque Philonis ipsum senatorem esse docet p. 869. Nec tamen negaverim etiam aliis accusare licuisse.

10) Lys. in Euandr. p. 794 sq. Id. pro Mantith. p. 570 sqq. et in univ. Meier. Proc. Att. p. 202 sq. Heffter. p. 23.

11) *ἑνὶ λαχόντι*. Secundum Harpocr. s. v. *ἐνὶ λαχόν* ex una quaque tribu duplex numerus h. e. centum sortiebantur, ut essent ex quibus supplerentur si qui in sortitione reiecti forent. Cf. Aeschin. in Ctesiph. p. 451. Lex. Seguer. p. 256, 3. Add. R. Hanow, exercitt. critt. in comicos Gr. p. 93. Meier, in Diurn. litt. Hal. 1836 no. 201 p. 367.

12) Or. in Neaer. p. 1346. Omnes senatorii muneris partes hoc iusiurandum singulatim complexum esse paucae eius reliquiae docent ap. Taylor. Lectt. Lys. p. 325. Cf. Demosth. in Timocr. p. 754. Andocid. in Alcib. p. 112, 5. Philoeh. ap. schol. Aristoph. Plut. 973 (*καθ' ἑκάστην ἐν τῷ γράμματι*.)

13) Per *ἐκπύλογοι*αν. Aeschin. in Timarch. p. 129. Cf. de comitt. p. 230.

14) Demosth. in Androt. p. 605, 14. 21. Aeschin. in Ctes. p. 412.

15) Lycurg. in Leocrat. p. 164. (c. 11 §. 4.)

16) *Βουλευτικὸς τόπος*. Aristoph. Av. 794 ibiq. schol. Hesych. h. v. cf. Pollux. IV, 122.

scensus agerent capiti impositam ¹⁷⁾): exacto autem anno, si munere cum laude functi viderentur, collegio universo honoris causa aurea corona a populo decerni solebat ¹⁸⁾).

§. XXVIII.

Munia senatus duorum generum fuerunt, primum ut res ad populum ferendas ante consuleret (*προβουλευεῖν*) comitiorumque deliberationi quasi prae- pararet, alterum ut mandata sibi aut ordinaria aut extraordinaria negotia administraret. Illud genus varium et multiplex est, nec potest commode explicari nisi in comitiorum descriptione, alterius generis negotia maximam partem ad pecunias rei publicae colligendas, servandas, dispensandas, alia ad rem navalem et militarem, alia ad novorum senatorum et magistratum probationes, alia ad criminum publicorum cognitiones pertinebant. Nam et vectigalia rei publicae per poetas locanda senatus curabat ¹⁾), et pensiones a redemptoribus exigebat, quique intra certum tempus quod deberent non solvissent in vincula coniiciebat ²⁾), et omnino quicumque aliquid publicae pecuniae apud se haberent, reddere cogebat ³⁾). Receptores et exactores publici quas collegissent pecunias in senatu numerabant, rationesque proponebant ⁴⁾): item quaestores aerariorum, quae sub Minervae ceterorumque deorum tutela in arce asservabantur, quum inibant magistratum, res et pecunias a decessori-

17) Lycurg. p. 222 (c. 30 §. 12.)

18) Demosth. in Androt. c. argum. p. 590 extr.

1) Boeckh. oec. r. p. A. I p. 167. cf. Andoc. de myst. p. 66 Aeschin. in Timarch. p. 134.

2) Or. in Neaer. p. 1353, 22. Dem. in Timocr. p. 730 extr. 745. Boeckh. I p. 362 sqq.

3) Dem. in Timocr. p. 730.

4) Harpocr. s. v. ἀποδέχται. Lex. Seguer. p. 198. Boeckh. p. 171.

bus traditas coram senatu accipiebant⁵⁾: denique omnium quae illatae in publicum et expensae essent pecuniarum rationes certis temporibus senatus conficiendas populoque proponendas curabat⁶⁾. Dispensatio penes populum erat. Erogabant magistratus quantum cuique attributum erat, neque senatus hac in re partes ullae memorantur, nisi quod cives pauperiores et qui propter corporis infirmitatem quaestum facere non poterant, stipem de publico assignatam non accipiebant nisi a senatu probati⁷⁾. Iniuncta porro senatui cura triremium erat quotannis aedificandarum⁸⁾, cui negotio *τριηροποιοί* ab eo adhibebantur⁹⁾: quumque armandae deducendaeque naves erant, trierarchis hoc officio optime et celerrime perfunctis praemia a senatu adiudicabantur¹⁰⁾. Item equitum, quos res publica etiam in pace trecentos, mox sexcentos, dein mille aut mille et ducentos alebat, senatus curam agebat, ipsosque et equos eorum certis temporibus inspiciebat et probabat¹¹⁾. Neque in peditum nautarumque delectu per demos agendo senatorum partes nullae fuisse videntur¹²⁾. Sed imprimis memoranda est novem archontum

5) Corp. Inscr. no. 76, 20. Boeckh. l. l. p. 172--177.

6) Per contrascriptorem (*ἀντγραφέας*), qui senatus erat. Aeschin. in Ctes. p. 417. Harpocr. s. v. *ἀντγραφεύς*. (cf. §. 29, 15.) Boeckh. I p. 202.

7) Taylor. ad Lys. p. 738. Boeckh. I p. 260 sq. Cf. infr. c. 8 §.

8) Dem. in Androt. p. 595, 20. 596, 15. Liban. hypoth. p. 587. Boeckh. I p. 268.

9) Demosth. l. l. p. 598, 23. Boeckh. l. l. et p. 183.

10) Dem. or. de coron. trierarch. p. 1228.

11) Xenoph. de arte equestr. I, 18. hipparch. I, 8. 13. oecon. 9, 15. Andoc. de pace p. 92 sq. Aeschin. de f. leg. p. 334—337. Harpocr. s. v. *δοξιαστές*. Schol. Aristoph. Equitt. 624. Hesych. II p. 63. Boeckh. I p. 269. 283. C. F. Hermann. de equitt. Att. (Marburg. 1835. 4) p. 28. et 36 sq.

12) Demosth. in Polycl. p. 1208, 5. — Etiam in demorum *δημαρχίας* demarchis aliqui e senatu affuisse videntur. Vid. de committ. p. 381 sq.

probatio¹³⁾, quos ubi designati erant examinari a senatu oportebat, essentne per leges ad ineundum magistratum admittendi: in quo quum cuivis eos tanquam indignos arguere liceret, saepenumero causa non secus quam apud iudices in senatu disceptabatur¹⁴⁾. Postremo etiam delationes aut accusationes ad senatum deferrebantur, si quid commissum esset publica animadversione dignum, sed quod ordinario iudicio apud unum e magistratibus iudicesque populares (heliastas) persequi accusator aut nollet aut non posset¹⁵⁾. Eiusmodi delicta, si leviora essent neque ultra mulctam quingentarum drachmarum, senatus ipse vindicabat¹⁶⁾; graviora ad populum aut ad heliastas reiciebat, nisi si maior a populo potestas ipsi data esset. Hoc enim nonnunquam fieri solebat, ut earum quoque rerum, de quibus non senatui sed populo statuendi ius erat, liberum illi arbitrium atque potestatem extraordinariam populus permetteret¹⁷⁾. Ceterum consulta senatus non ultra eum quo perlata erant annum valebant¹⁸⁾.

§. XXIX.

Convenire senatus quotidie in curia¹⁾ sole-

13) Vid. locc. ap. Meier. Proc. Att. p. 206, e quibus satis manifestum videtur archontes tantum et eorum assessores in senatu ac deinde apud iudices, reliquos autem magistratus non nisi apud iudices *δοκίμασταν* subiisse.

14) Ex hoc genere causarum superest una Lysiae in Euan-drum oratio.

15) Cf. de comitt. p. 180 sqq. p. 190 sqq. Proc. Att. p. 260 sqq. et quae infra cap. 4 §. 34 dicentur.

16) Demosth. in Euerg. et Mnesib. p. 1152.

17) *Βουλὴ αὐτοκράτωρ*. Andoc. de myst. p. 8. Cf. de comitt. p. 95.

18) *Ἐπέμια τὰ τῆς βουλῆς ψηφίσματα*. Dem. in Aristocr. p. 651. cf. de comitt. p. 96. Platner. Proc. II, p. 25. *Προβουλευματα* igitur non poterant nisi ab eo a quo decreta erant senatu ad populum ferri. Cf. et Annal. crit. Berol. ann. 1820 Septb. p. 331.

1) *Ἐν τῷ βουλευτηρίῳ* in Ceramico ad forum. Pausan. I, 3, 4. Leake topogr. Ath. p. 177, Extra ordinem etiam aliis in locis, ve-

bat, praeterquam feriis²⁾. Sed quum molestum atque incommodum esset, quingentos quotidie homines multis diei horis in curia teneri³⁾, interesset tamen rei publicae nullo non tempore, praesertim ad subita negotia, adesse quosdam qui quod res postularet sine mora consulerent, tributum diviso senatu institutum erat, ut singulae senatorum tribus vicissim per decimam partem anni totis diebus considerent⁴⁾. Hi prytanes dicti, senaculumque eorum prytaneum⁵⁾. In hoc etiam convictum de publico habebant, invitabanturque eo ad coenam alii quoque vel peregrini vel cives, quibus honor a civitate habendus esset: nonnullis etiam perpetuo victus praebebatur propter insignia in rem publicam merita⁶⁾. Prytanes autem rursus in quinque decurias dividebantur, quarum singulae vicissim per septenos dies reliquis praesi-

lut in arce (Xen. Hell. VI, 4, 20.) et in Blousinio (Andoc. de myst. p. 55.) de quo vid. Pausan. I, 14, 1. Mueller. in Addend. ad Leak. p. 458. Taylor. ad Lys. p. 197. Valckenaer. ap. Sluiter. Lectt. Andoc. p. 176. De ordine sedendi, καθίσθαι ἐν τῷ γράμματι, Philoch. ap. schol. Aristoph. Plut. V. 973. De κυλλίδι, ἀργαρίτωι, πρίστου Aristoph. Equitt. 641. 665. 676.

2) Pollux VIII, 95: δσημέρας πλὴν ὅταν ἀφαιτός τις ᾖ. Huc pertinent dies festi et d. religiosi, ἀπογράδες. Cf. de comitt. p. 49 sq. Proc. Att. p. 152. Ast. ad Plat. Legg. p. 357. Decretum de ἀπὸ τοῦ βουλῇ exstat ap. Athenae. IV p. 171. E.

3) Et plurimi τῶν ἰδιωτῶν ne adesse quidem frequentes solebant. Demosth. in Androt. p. 604, 28. Dicuntur enim ibi ἰδιῶται ipsi senatores ii qui quasi pedanei non solebant ad dicendum surgere: alibi ἰδιῶται senatoribus opponuntur, ut Dem. de f. leg. p. 346, 18. Si quid autem senatus secreto agere vellet, hi ἰδιῶται arcebantur. or. in Aristogit. I p. 776 cf. Aesch. in Ctes. p. 516: alias igitur adesse iis et audire licebat.

4) Ordo tribubus sorte assignabatur. Vid. Harpocr. s. v. πρυτάνες. Schol. Aristoph. Equitt. v. 396. Boeckh. C. I. I p. 234. Clinton. F. H. p. 356 Krüg.

5) Proprie etiam θόλος vel Συναί. Vid. Pausan. I, 5, 1. Harpocr. s. v. θόλος. Lex. Seguer. p. 264. Timae. p. 143 ibiq. Ruhnck. Erat τῷ βουλευτηρίῳ propinquum. cf. Leak. p. 177. diversumque a vetere Prytaneo ad occidentem arcis situm. Pausan. I, 18, 3. Leak. p. 202. Cf. Mueller. in Ersch. et Grub. Encycl. VI p. 237. b.

6) Pollux IX, 40. Plur. vid. de comitt. p. 335 sq. et ap. Westermann. de publ. Ath. honor. (Lips. 1830. 8.) p. 45 sqq.

derent. Hinc *πρόεδροι* dicti⁷⁾, ex quibus unus quotidie *ἐπιστάτης* arcis et aerarii ac tabularii publici claves sigillumque civitatis custodiebat⁸⁾ praeeratque quum prytanibus tum universi senatus consessibus. Sed in his consessibus ab epistata praeter illos, quorum ipse erat, alii novem proedri e reliquis tribubus singulis singuli sorte capiebantur⁹⁾, sine quorum consensu de nulla re suffragium dari potuit: eratque posterioribus temporibus unus ex his novem qui suffragium ceterorum nomine daret. Res in senatu tractandae programme ante designatae erant, nec licuit de aliis referre¹⁰⁾. Privatis, qui aliquid apud senatum agere vellent, venia opus erat, quam scripto petebant¹¹⁾. Dies cuiusque prytaniae in vulgaribus CCCLIV dierum annis erant XXXV aut XXXVI: quum autem intercalatum erat, id quod antiquitus tertio quoque anno, postea vero subtilius ex Metonis, ut videtur, descriptione temporum fiebat, XXXVIII

7) Auctor argum. Demosth. or. in Androt. p. 590. Ulpian. ad or. in Mid. p. 320. 16. Etym. M. p. 364, 48, quibus cur ab Hermanno Ant. Gr. §. 127 not. 9 fides denegaretur, causa nulla idonea fuit. Nam quod ab aliis hi prytanum proedri (sive proedri tribules, contribules) non commemorantur, sed tantummodo alteri novem diversarum tribuum, de quibus vid. not. 9, hoc inde factum est, quod posteris temporibus tribulium proedrorum officia in alteros non tribules aut omnia aut pleraque translata sunt, ut illorum commemorandorum vix unquam occasio esset. Cf. quae infra dicentur cap. 4 §. 31.

8) Telephus Pergamen. ap. Eustath. ad Odyss. XVII v. 455. Pollux VIII, 96. Suid. Etym. M. s. v. *Ἐπιστάτης*.

9) Telephus ceterique gramm. modo citati. Add. Harpocr. et Phot. s. v. *πρόεδρος* et quae dixi de comitt. p. 85 F. et 85 G. — Ex his unum videmus senatores in curia congregatos in suffragium mittentem Inscript. n. 124 (cf. de comitt. p. 82 G) post Ol. CLII. et epistatam eorum commemorant plurimi gramm., impr. Harpocr. s. v. *ἐπιστάτης*, Aristotelem testem citans. Hic haud dubie fuit qui suffragium dabat (*ἐνεψήφισε*), quod antiquitus ut in comitiis ita haud dubie etiam in senatu alterius epistatae e prytanibus fuit.

10) Demosth. de f. leg. p. 399.

11) Vid. de comitt. p. 117.

aut XXXIX¹²⁾. Additus porro prytanibus scriba erat, sortito in prytaniae tempus creatus¹³⁾, quem tamen non necesse erat ex eadem cum illis tribu esse¹⁴⁾. Num etiam alius praeter hunc universi senatus scriba fuerit, si de antiquiore tempore quaeritur, non liquet¹⁵⁾. Erat autem senator etiam is, qui senatus populique aut etiam populi aut civitatis scriba dicitur: porro contrascriptor (*ἀντιγραφός*), imprimis ad pecuniarum acceptarum et expensarum rationes conficiendas¹⁶⁾, hique omnes fortasse *ὑπογραμματεῖς* tanquam ministros et adiutores habebant. Quum inibant munus senatores solemnia sacra initialia (*εἰσπήγρια*) peragebant¹⁷⁾: item quum abibant *ἐξπήγρια*¹⁸⁾: quotidie autem quum congregabantur precibus numina adorabant, quorum in tutela senatum credebant, Iovem praecipue, Minervam, Vestamque *βουλάν*¹⁹⁾.

12) De anno Attico satis est Idelerum laudare, Handbuch der mathematischen und technischen Chronologie tom. I p. 266 — 362 et Clinton. F. H. p. 324 — 348. De Metonis periodo ad intercalationum rationem ab Atheniensibus publice adhibita quum olim dubitasset, nunc Idelero assentior. Cf. et Boeckh. Corp. Inscr. I ad no. 105. add. p. 226 et 230.

13) Cf. de comitt. p. 319. Boeckh. de oec. r. p. A. I p. 200. Corp. Inscr. I p. 120. 148. Hinc etiam nonnunquam nomen eius qui *πρωτὸς ὑγραμμάτης* h. e. qui scriba primae prytaniae fuit, ad anni designationem in tabulis publicis ponitur. Vid. Boeckh. C. I. I p. 112. 326. de oec. r. p. A. II p. 199.

14) Semper ex alia tribu fuisse Boeckh. censet C. J. I p. 120, a quo dissentio propter tria contraria exempla, primum inscriptt. no 124. alterum ap. Pseudoplut. vitt. X oratt. p. 833, tertium in Diurn. litt. Hal. 1834. Intellig. no. 31.

15) Cf. Boeckh. C. I. I p. 148.

16) Cf. Demosth. in Androt. p. 605. Boeckh. de oec. A. I p. 201 sq. C. J. I p. 315. nos de comitt. p. 320. et supr. §. 28, 6.

17) Suid. s. v. *εἰσπήγρια*.

18) Hesych. s. v. *ἐξπήγρια* ibiq. intt. — De sacris Jovi Sospitatori a prytanibus extremo anni die factis vid. Hemeterh. ad schol. Aristoph. Plut. v. 1176.

19) De *θεοῖς βουλᾶς*, Vestā, Jove, Minerva, Diana, aliisque cf. Andoc. de myst. p. 22. de reditu p. 82. Aeschin. de f. leg. p. 227 sq. Xenoph. Hellen. II, 3, 52 ibiq. Schneid. Diodor. XIV, 4 ibiq. Wessel. Pseudoplutarch. vit. Isocr. p. 837 F. Harpocrat. s. v. *Βουλᾶς*. Boeckh. C. J. I p. 155 et 671. Westermann. in Act. societ. Graec. I p. 176.

4. De Comitiiis.

§. XXX.

Populi concilia, quo magis popolare imperium crevit, eo frequentius convocari oportuit. Antiquitus singula singulis prytaniis ordinaria fuisse videntur, quae κύρια ἐκκλησίαι dicebantur: mox autis rebus ternae additae ecclesiae, legitimae (νόμιμοι), postea autem et ipsae κύρια dictae ¹⁾. Harum una quaeque certis quibusdam rerum generibus destinata erat ²⁾; si quid autem subiti accidisset, extra ordinem populus convocabatur, erantque aut σύγκλητοι ἐκκλησίαι aut κατάκλητοι, (s. κατακλησίαι,) quum etiam ex agris cives in urbem invitarentur ³⁾. Certi comitiorum dies si fuerunt Athenis, alii tamen haud dubie in aliis prytaniis fuerunt ⁴⁾. Congregabatur populus olim in foro ⁵⁾, mox in Pnyce, qui locus erat in clivo e regione Arei collis ⁶⁾, postremo in Bacchi theatro ad ar-

1) Cf. de comitt. I, 1 p. 29—32 (locis ibi citatis add. Phot. Porz. p. 191, 10) Wachsmuth. I, 1 p. 258.

2) Pollux VIII, 95.

3) De comitt. p. 28. 29. Κατάκλητος ἄλλα est in tabula Heraeleensi p. 145 Mazoch.

4) De comitt. I c. 2 p. 33 — 51. Quam ibi p. 48 proposui prytaniarum tabulam, haec corrigenda erit ex iis quae de Metonis periodo Idelerus exposuit. Vid. et Boeckh. Oec. r. p. A. II p. 195 sq. coll. C. J. I p. 143. 144. et 226.

5) Apollod. ap. Harpocr. s. v. πάνδημος Ἀγοροδίη. Sed Apollodorus de remotissimis tantum temporibus dixit. De situ fori veteris cf. Leak. p. 160. 176. Posterioribus temporibus non nisi propter ostracismum populus in foro congregabatur. Vid. infr. §. 35, et de comitt. p. 245.

6) De comitt. p. 53 — 56. Cf. Meurs. Athen. Att. II c. 9. Dodwell. Sickler. I p. 234. Leak. p. 131—133. De nominis origine vid. et Buttm. Gramm. mai. I p. 237. (Schaeferi autem coniectura ad Dem. or. pr. cor. p. 244, 2: ἐν πυννῇ τῇ ἐκκλησίᾳ parum probabilis est.) De suggestu in Pnyce operae pretium est conferre quae dicta sunt in Ephemerid. Hal. ann. 1834 no. 33 p. 258. De Metonis heliotropio in Pnyce cf. Krüger. vit. Thucyd. p. 88. Ceterum Pnyx ap. Athenae. V, 51 p. 213 dicitur θειῶν χρησμοῖς καθοσωμένη.

cis radices sito, versus meridiem⁷⁾; extra ordinem etiam in aliis locis idoneis, nec solum in urbe, comitia habebantur⁸⁾. Convocabant populum ex more prytanes promulgato ante quintum diem edicto s. programme; rarius nec nisi extra ordinem strategi⁹⁾. Ipso comitiorum die indicium cives a praeconibus vocabantur¹⁰⁾, proposito simul in loco urbis conspicuo signo quodam s. vexillo¹¹⁾. Saepe etiam qui in foro vicinisque urbis locis morarentur, a lexiarchis per Scythas sagittarios fune rubricato in comitium compelli septisque obductis ne alio dilaberentur arceri solebant¹²⁾. Ab iisdem lexiarchis eorumque ministris cavebatur, ne irreperent quibus ius non esset¹³⁾, tesseraque ingredientibus dabatur, qua prolata mercedem a thesmothesis acciperent¹⁴⁾, olim obolum, mox triobolum¹⁵⁾. Hac qui sero

7) Jam Demosthenis et superiore aetate de certis quibusdam rebus populum in theatro congregari lex fuit. Vid. de comitt. p. 56. Postea in Pnyce strategi tantum creandi causa populus convenisse dicitur (ib. p. 53.) quamquam hunc quoque nonnunquam in theatro creatum ostendit Athenae. l. l. De situ theatri vid. Leak. p. 141 — 147. Id paullo post Ol. LXX, l inchoatum moxque eatenus exaedificatum fuit ut ludis et concionibus inservire posset, licet plane absolutum a Lycurgo demum sit. Cf. Mueller ad Aeschyl. Eum. p. 100. Falsa est Kanngiesseri opinio (die Komische Bühne. p. 142) lapideum theatrum Lycurgi demum aetate et inchoatum et perfectum esse: quamquam recoxit hanc nuper aliquis et pro sua venditavit.

8) Ut in theatro Munychiae s. Piraei (est enim unum. v. Boeckh. comm. de Dionysiis p. 74, in Comm. Acad. Berolin. 1817.) et in Colono. vid. de comitt. p. 56. 57. De verbo ἐκκλησιαστικὸν verum docuit Buttm. in Dem. Mid. p. 102.

9) De comitt. p. 58. 61.

10) Ibid. p. 59.

11) Ibid. p. 159.

12) Ibid. p. 62 — 64. De sex lexiarchis et eorum triginta adiutoribus cf. Hesych. s. v. *ἑξάκοντα* ibiq. intt. et Phot. Porson. II p. 599.

13) Pollux VIII, 104: τοὺς ἐκκλησιαστικούς ἐξήτατον. Utebantur hac in re haud dubie tabulis lexiarchicis aut ecclesiasticis.

14) De comitt. p. 68.

15) Ibid. p. 65 sqq.

venissent excidebant, qui plane non adfuissent insuper etiam mulcebantur ¹⁶⁾).

§. XXXI.

Auspicari comitia moris erat a sacrificio lu-
strali, hostiis, quae *περίστια* dicebantur, praeunte
sacerdote (*περιστάρχω*) per concionem circumlatis
sanguineque earum subselliis adperso ¹⁾). Adultis
deinde suffimentis solemne precalionis carmen a
praecone pronunciabatur, verba praeunte scriba ²⁾).
His peractis ferebatur ad populum qua de re age-
retur ³⁾): idque negotium unus ex proedris, sive
hic prytanis erat sive ex novem non tribulibus,
administrare solebat. Nam ut in senatu ita etiam
in comitiis singuli erant e singulis tribubus,
quae prytaniam illo tempore non gererent, a pry-
tanum epistata proedri sortiti ⁴⁾). Extra ordinem

16) Pollux VIII, 104. de comitt. p. 62 not. 22.

1) De comitt. p. 91. 92.

2) Ibid. p. 92—94.

3) Ibid. 94. 95. et de formula *χηματίζειν πρότον μετά τὰ ἱερά*
cf. Boissonad. comment. epigraph. p. 457. Osann. syllog. inscript.
p. 167.

4) Vid. loco. supra §. 29, 9 cit. *Χηματίζειν* in comitiis ab Ae-
schine quidem et Demosthene semper proedri dicuntur; sed prytanes
fortasse in lege ap. Dem. in Mid. p. 517 init: *τοὺς προτάνας ποιεῖν*
ἐκκλησίαν — — *ἐν δὲ ταύτῃ χηματίζειν*. Quamquam fieri potest ut
verbum *χηματίζειν* ne pertineat quidem ad *τοὺς προτάνας*, sed omisso
subiecto positum sit, quippe quod a quolibet facile subintelligi
posset: et Demosthenes ipse paullo infra dicit: *ἐπειδὴν χηματίζου-
σαν οἱ πρόεδροι*. Apud antiquiores contra proedrorum nulla fit men-
tio, sed tantummodo prytanum, quos et tulisse ad populum et
suffragium dedisse docent Thucydidis, Platonis, Xenophontis, An-
tiphontis loci de comitt. p. 90 — 93 commemorati. Unus est
Axiochi dialogi locus c. 12, qui *προέδρων* in comitiis Ol. XCIII,
3 habitis mentionem faciat: sed is utrum prytanum proedros an
novem non tribules significet non potest ex ipso cognosci. Cf.
Luzac. disqu. de epist. et proedr. §. 14. 15. Apud Aeschinem au-
tem et Demosthenem ubique proedros non tribules intelligendos
esse suaserint loci, qualis est or. in Ctes. p. 385: *καὶ τὰτα ἱεροὶ*
νόμοι τὰ ψηφίσματα ἐπιψηφίζουσιν οὐκ ἐκ τοῦ δικαιοτάτου τρόπου λαχόντες
προεδρείων, ἀλλ' ἐκ παρασκευῆς καθιζόμενοι, et quae sequuntur: *ἐὰν*
δὲ τις τῶν ἄλλων βουλευτῶν ὄντως λάχῃ κληρούμενος προεδρείων, ex quo
loco Boeckhius C. J. 1 p. 130 recte collegit, certe illo tempore

autem etiam strategi aliive magistratus ad populum ferebant de rebus ad ipsorum administrationem pertinentibus⁵⁾. Si qua erat senatus auctoritas perscripta, haec recitabatur a praecone, rogabaturque populus, standumne eo quod senatus censuisset an amplius consultandum videretur. Populus voluntatem suam porrectis manibus declarabat, idque *προχειροτονεῖν, προχειροτονία* dicitur⁶⁾. Si amplius disceptari placuisset, aut si nulla perscripta esset senatus auctoritas⁷⁾, sententiae di-

(Ol. CXII.) proedros non tribules populum in suffragium misisse. Neque ex eo quod Demosthenem Ol. CVIII, 2 duobus continuis diebus proedrum videmus (cf. de comitt. p. 92. 93 plag. F.) tuto colligi potest, eum illo tempore prytanin fuisse, quod ego olim feci, inductus etiam psephismatis praescriptione ap. Dem. de coron. p. 235, cuius psephismatis nullam auctoritatem esse nunc in confesso est, (vid. Boeckh. comm. de archont. pseudonymis p. 8 sqq. Winiewsky. comm. histor. in Dem. or. de cor. p. 291. Rank. in Ersch. et Grub. Encycl. s. v. Demosth. p. 53 sq.) et Aeschines in Ctes. p. 463 criminatur Demosthenem secundo quidem die *ἐκ παρασκευῆς* proedrum fuisse. Neque tamen nullas illa aetate in suffragio dando etiam prytanum partes fuisse colligas e Dem. in Timocr. p. 749: *ἔστω δὲ οὗτος ἂν ἡ πρόεδρος τοῖς ἐπεμήγεωσιν ἢ πρυτανὶς πάντων τῶν*; Habita est haec oratio Ol. CVI, 3 aut 4. Itaque hoc tempore communiter illud negotium ab utrisque administratum videri possit. Accedit quod legitur ib. p. 723: *τῶν προέδρων ἐπεμήγεωσιν Ἀριστοκλῆς Μυρρινούσιος*, quem prytanin fuisse apparet, quum res agatur *ἐπὶ τῆς Πανδιονίδος*, ex qua tribu sunt Myrrhinausi. Add. or. in Neaer. p. 1375 extr. *τοὺς δὲ πρυτάνεις καλεῖται πδέναι δύο καθίσταους ὁ νόμος καὶ τὴν ψῆφον δίδοναι*. Habita est oratio Ol. CIX. Sed post hoc tempus nulla amplius prytanum in suffragio dando mentio fit, ut totum hoc negotium, quod olim horum et eorum epistatae fuerat, iam ad proedros non tribules cum horum epistata translatum videri debeat.

5) De strategis vid. de comitt. p. 103. de novem archoutibus ib. 245. 326. 330. de thesmothesis p. 141. 259.

6) De committ. p. 99. — Quae psephismata senatus auctoritate a populo scita erant, *βουλῆς* aut *πρυτάνεων καὶ βουλῆς γνώμη* (s. γνώμη) praescriptum habere solent. Vid. ib. p. 100 sq. Cf. Boeckh. C. J. II p. 218. Senatus auctoritatem ad populum ferre est γνώμην βουλῆς συμβάλλεσθαι εἰς τὸν δῆμον in psephismate Salaminio C. J. no. 108, 24. Exempla psephismatum, in quibus ad senatus auctoritatem a populo acceptam etiam additum insuper aliquid est ex rogatione in comitiis lata, habemus inscript. no. 84. 92. 106.

7) Hoc opinor ita factum esse, si tantummodo in universum edictum esset de quibus rebus cum populo agi liceret, v. c. in magistratum *ἐπιχειροτονίας*, de quibus infra dicetur, aut si quid subito accidisset de quo nullum Seltum confici potuisset.

cendae potestas civibus a proedris dabatur⁸⁾, provocabanturque a praecone primum qui quinquaginta annis maiores essent, post hos reliqui, quibus quidem verba ad populum facere liceret⁹⁾. Licebat autem omnibus, qui integro erant iure civitatis nec propter pecuniam rei publicae debitam aut propter delicta aut flagitia capite minuti aut digni qui minuerentur¹⁰⁾: quorum si quis tamen ad dicendum prodiret, huic iudicium a quolibet denuntiari poterat¹¹⁾. Qui dicebant in suggestu coronam capiti impositam gerebant, tanquam publicae quam suscepissent personae insigne¹²⁾: nec interpellari eos a privatis, nec omnino laedi verbis factisve fas erat: ipsis autem non de alia re dicere, quam de qua latum erat, nec de pluribus per saturam, nec saepius quam semel licebat¹³⁾. Qui contra facerent, aut qui aliquo modo contra legitimum ordinem bonosque mores gravius delinquerent, hos proedri per ministros deturbare de suggestu, amovere e concione, mulcta quinquaginta drachmarum afficere, aut, si graviore poena digni viderentur, senatui aut proximae ecclesiae puniendos tradere poterant¹⁴⁾, eratque ad

8) *Γνώμης, λόγον προσθέναι*. De comitt. p. 104. *γνώμης ἀπόδειξιν προσθέναι*. Dem. Aristogit. I p. 772. Cf. intt. ad Thucyd. III, 36. Dorvill. ad Chariton. I, 10 in.

9) Aeschin. in Ctes. p. 386, qui tamen hunc morem dudum observari desitum queritur. Cf. de comitt. p. 105.

10) Neque igitur propter adolescentiam quisquam excludebatur (vid. de com. p. 105.) neque quod Dinarchus ait in Demosth. p. 51 de legitimo matrimonio et de fundorum in Attica possessione ad ius verba faciendi pertinet, sed ad munera publica oratoribus a populo mandanda (vid. l. I. p. 113), quamquam in his quoque illud saepe neglectum credo. Ceterum cf. Boeckh. oecon. r. p. A. I p. 450 et 460.

11) *δοκιμασίαν τοῦ βίου ἐπαγγέλλαν*. Vid. de comitt. p. 110. 112. 240. Proc. Att. p. 209.

12) De comitt. p. 113.

13) Ibid. p. 114 sqq.

14) De comitt. p. 90 G. et p. 114 sq. Cf. Plat. Protag. p. 319 C.

coercendam in comitiis petulantiam et immodestiam Aeschinis aetate institutum, ut e civium tribus sortiretur una, ex qua certus hominum numerus in gradibus suggestus praesideret et prytanibus proedrisque adesset¹⁵⁾. Quibus autem verba ad populum facere, iisdem etiam rogationes proponere licebat. Has scripto consignatas per scribam tradi proedris oportebat¹⁶⁾, qui, si nihil obstaret, pronuntiari rogationem a praecone iuberent populoque suffragium darent¹⁷⁾. Intercedere autem quo minus in suffragium populus mitteretur, uni cuique proedris licuisse videtur: quamquam saepenumero fiebat, ut intercessores aut a collegis aut a multitudine suffragium flagitante deterrerentur¹⁸⁾. Potuit autem etiam privatus quisvis intercedere, quum se legis male rogatae actionem latori intenturum iure iurando (*ὑπομυσία*) interposito denunciaret: eaque actio etiam post perlatam rogationem denunciari poterat, eratque eius haec vis, ut quod populus scivisset, non tamen pro lege observaretur ante quam iudicum sententiis comprobatum esset¹⁹⁾. Qui autem proedri contra ius legesque aut dedissent populo suffragium aut quo minus in suffragium iretur impedissent, gravissimis poenis obnoxii erant²⁰⁾. Ferebatur autem suffragium duobus modis: aut manibus porrectis aut calculis in urnas coniectis.

15) Ibid. p. 88. 89.

16) Ibid. p. 118.

17) *Ἐπιτηδεύειν, διαχειροτονίας, ἐπιχειροτονίας δίδοναι, ἐπιτρέπειν ψηφίζεσθαι, ἐπ' αὐτὴν ψῆφον.* Vid. ib. p. 121. — Nomophylacum nullam mentionem feci, quia a nemine veterum scriptorum ante Dinarchum et Demetrium Phalereum commemorantur. Cf. infr. §. 59.

18) Aeschin. de f. leg. p. 260 sqq. Cf. de comitt. p. 119.

19) Vid. de comitt. p. 119. 159 sqq. — De Aristophanis loco Plut. v. 725, ubi *ἐπομνύμενον* nonnulli pro *ἐπομνύμενον* acceperunt aut hoc ipsum reponi voluerunt, vera docuit vir doctus in Ephemm. Lips. ann. 1820 no. 97 p. 776. Cf. Brissan. de formulis p. 687 ed. Conrad.

20) Plat. Apolog. p. 32 A. Demosth. in Timocr. p. 716, 18.

Illud, quod proprie *χειροτονεῖν*, *χειροτονία*, *διαχειροτονεῖν*, *διαχειροτονία* dicitur, longe erat usitatissimum²¹⁾: calculis non utebantur, nisi certis quibusdam de rebus, in quibus aut plurimum intererat iubentium et antiquantium numerum quam certissime teneri, aut caveri libertati sententiarum volebant, velut in ostracismo, in civitate peregrinis impertienda, damnatis, exulibus, capite deminutis in integrum restituendis, poenis propter graviora delicta irrogandis: de quibus rebus omnibus cautum erat, ne ratum esset populi scitum, nisi sex mille haud minus cives suffragium tulissent²²⁾. Latis a populo suffragiis quod plures iusserant pronuntiabatur ab epistata²³⁾: rogatio autem perlata in tabulis publicis a scriba asservabatur²⁴⁾, saepenumero etiam in lapide aut aere scripta proponebatur²⁵⁾. —

21) De comitt. p. 122 sqq.

22) Ibid. p. 125 sq. 209. 245. 273. 275. 338. Cf. Boeckh. de oec. r. p. A. II p. 412. Wachsmuth. I, 1 p. 272. Platner. Proc. II p. 136. Tittmann. p. 190.

23) *Ἀναγορεύειν τὴν χειροτονίαν*. Aeschin. in Ctes. p. 385.

24) De comitt. p. 129.

25) Ibid. p. 130. Formas psephismatum, quales fuerunt variis rei publ. temporibus, ibidem proposui p. 131—136.; quamquam quae ap. Demosth. extant in orat. de corona non debebant in censum venire, quippe quum omnium praescriptiones adulteratae sint, qua de re Boeckhius subtilissime disputavit in comm. Acad. Berol. ann. 1827 (diss. de archontibus pseudonymis), scribarum nomina pro archontum nominibus posita esse docens. (Quae Bruecknerus opposuit in libro, König Philipp S. des Amyntas. Gotting. 1837. p. 368 non magni momenti sunt). Sunt igitur duo tantum genera, alterum antiquius, cuius exemplum extat Corp. Inscr. no. 76: *Ἐδοξεν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ, Κεκρονίς προτάνευε, Μνησίδης ἑξαμμάτευε, Εὐπίδης ἐπιστάτης, Καλλίας εἰσέν*. Alia eiusdem generis aut eum exiguis varietatibus vid. de comitt. p. 131 sq. Temporis accuratior designatio praemittebatur hoc modo: *Ἐπὶ τοῦ δεῖνα ἀρχοντος καὶ ἐπὶ τῆς βουλῆς ἢ πρῶτος Εὐδράμων ἑξαμμάτευεν Ἀρχερόδοτος*. Vid. Corp. Inscr. I p. 120. Huius generis omnia sunt ante Euclidem. Alterum genus est huiusmodi: *Ἐπὶ Νικοδώρου ἀρχοντος ἐπὶ τῆς Κεκρονίδος ἑκτῆς προτανας, Γαμηλιῶνος ἑνδεκάτη, ἑκτῇ καὶ εἰκοστῇ τῆς προτανας, ἑκκλησία τῶν προέδρων ἐπεψηφισεν Ἀριστοκράτης Ἀριστοδήμου Οἶν. καὶ συμπροέδρου, Θρασυλῆς Ναννασιπύτου Θράκας*. εἰπεν. C. Inscr. no. 105. Alia eiusdem generis cum levibus varietatibus vid. de comitt. p. 135. unum extat C. J. no. 111, in quo etiam symproedrorum nomina perscripta fuerunt, quamquam

Peractis autem quorum causa populus convenerat, dimittebatur per praeconem ab iisdem a quibus convocatus erat prytanibus ²⁶). Quodsi peragendis rebus dies non suffecisset, in proximum aut tertium diem iterum convocabatur. Idem fiebat, si propter fulgur, tonitru, pluviam aliaque eiusmodi quae *διοσημία* vocantur, comitia ante tempus dirimenda fuerant ²⁷).

§. XXXII.

Legitimis ecclesiis quaternis sua cuique negotiorum genera legibus destinata fuisse dicuntur ¹): neque tamen adeo constanter hunc ordinem servatum esse credimus, ut nunquam ab eo discederetur ²), et nobis certe in percensendis rebus, quarum penes populum arbitrium fuit, is potius ordo sequendus erit, quem rerum ipsarum genera praescribunt. Itaque quum omnis rei publicae administratio legibus, magistratibus, iudi-

nunc de undecim nominibus (est enim psephisma XII tribuum aetate scriptum) octo tantum et ne haec quidem integra supersunt. Vetustissimum huius formae exemplum est no. 90 ex Ol. CVI, 2, proximum apud Demosth. in Timocr. p. 723 ex Ol. CVI, 3 aut 4, tertium C. J. no. 96 ex Ol. CXIV, 3 ut arbitrō; et recentiora sat multa. Sunt autem qui in his inveniuntur proedri omnes non e prytanibus, praeter unum ap. Demosth. in Timocr., viderique potest haec praescriptionum formula eo tempore instituta esse, quum suffragii dandi munus cum proedris non contribulibus communicari coepit.

26) De comitt. p. 147. Elmslei. ad Arist. Ach. v. 173 recte monet, *λέσθαι μὲν τὴν ἐκκλησίαν, ἀφίσθαι δὲ τὴν βουλὴν καὶ τὰ δικαστήρια*, coll. Equitt. 764. Vesp. 595. Eccl. 377.

27) De comitt. p. 147. 148.

1) Pollux VIII, 95: *Τῶν ἐκκλησιῶν ἡ μὲν κυρία, ἐν ἣ τὰς ἀρχὰς ἐπιχειρονοοῦσιν, εἴτερ καλῶς ἀρχοῦσιν, ἢ ἀποχειροτονοῦσιν· ἐν ἣ καὶ τὰς εἰσαγγέλλας ὁ βουλόμενος εἰσαγγέλλει, καὶ τὰς ἀπογραφὰς τῶν δημοσυννομένων ἀναγιγνωσκουσιν οἱ πρὸς τὰς δίκας, καὶ τὰς λήξεις τῶν κλήρων* (vid. Proc. Att. p. 463.). *ἡ δὲ δευτέρα ἐκκλησία ἀνέεται τοῖς βουλομένοις ἐκτελεῖν θεμένοις λέγειν ἀδείως περὶ τε τῶν ἰδίων καὶ τῶν δημοσίων. ἡ δὲ τρίτη κήρυξι καὶ προσβέταις ἀξιοῖ χρηματίζειν, οὓς δὲ πρότερον τοῖς προτάσεων ἀποδοῦναι τὰ γράμματα. ἡ δὲ τετάρτη περὶ ἱερῶν καὶ δόλων.* Cf. de comitt. p. 297.

2) Apud Aristophanem certe Acharn. v. 19 *κυρία ἐκκλησία* est, sed agitur de rebus quas Pollux tertiae ecclesiae destinatas dicit.

ciis contineatur, horumque omnium in populari imperio summum arbitrium populus habeat, videndum nobis hoc primum erit, quae qualesque in iis comitiorum partes esse solitae sint³⁾; post haec de negotiis singularibus, quae vel ad externa cum aliis populis commercia bellicae et pacis rationes vel ad internam atque domesticam administrationem pertinent, summatim exponemus. — Ac primum quidem de legibus⁴⁾ cautum erat Solonis instituto⁵⁾, ut veniam quidem populus daret abrogandarum veterum novarumque ferendarum; quae autem ita abrogarentur ferrenturque, de his suffragium non multitudo ferret in comitiis congregata, sed pauciores aliquot viri aetatis maturae et iuris iurandi religione adstricti. Itaque in prima quotannis ecclesia⁶⁾ — hoc enim erat huic negotio tempus legitimum — rogabatur a prytanibus populus, retinendaene veteres leges ut erant viderentur, an quid in iis mutari novasque ferri placeret: qua de re quo melius indicare populus posset, iniunctum thesmothetis erat, ut leges accurate recognoscerent, ac si quas invenirent aut contrarias inter se aut iam obsoletas neque tamen de reliquarum numero sublatas, aut plures de una re, has omnes in tabulis publice propositis populo indicarent⁷⁾: nec facile oratorum consilia

3) Apparet autem aucta supra modum populi potestate, praeter ea quae ex vetere instituto ad populum ferri oporteret, nihil fuisse rei paullo maioris, quod non posset etiam in comitiis tractari: *ὁ γὰρ δῆμος ὁ Ἀθηναίων κυριώτατός ἐστι τῶν ἐν τῇ πόλει ἀνάντων, καὶ ἐξίστην αὐτῷ ποιεῖν ὃ πρὸς αὐτῶν βούληται.* Or. in Neaer. p. 1375, l.

4) Leges nunc dicimus νόμους, non ψηφίσματα, de quorum discernimine vid. de comitt. p. 248 sq.

4) Hoc contra F. A. Wolfium prolegg. ad Dem. Leptin. p. CXXXIII probasse mihi videor de comitt. p. 265 — 268, assentientibus Platnero Proc. II p. 28. Tittmanno p. 147. Hermannō §. 131.

6) Omnem rei ordinem accurate expositum vid. de comitt. lib. II c. 7. Cf. Wolf. l. l. p. CCXXVI sqq. Tittmann, et Platner. III.

7) De hoc thesmothetarum officio testis unus superest Ae-

deerant, has illasve leges tollendas permutandasque cum aliis aut suadentium aut dissuadentium. Quodsi mutationi locum dari placuisset, qui laturi novas leges erant, — nec licebat abrogari veteres nisi ita ut novae pro iis subrogarentur, — promulgare eas apud statuas eponymorum iuebantur, creabanturque a populo, qui veterum legum patrociniū susciperent novasque impugnarent, quini oratores. Hi *συνήγοροι* aut *σύνδικοι* dicuntur. Deinde in tertia ecclesia legitima ferebatur ad populum de nomothetis, quot in quantum temporis creari, quidque mercedis iis numerari placeret. Sumebantur autem nomothetae non alii, nisi qui heliasticum ins iurandum eo anno dedissent. Apud hos iam reliquum negotium plane ad instar iudicii pertractabatur, accusantibus veteres leges iis qui novas tulissent, defendentibus patronis a populo creatis, nomothetis autem re cognita suffragium pro alterutris ferentibus⁸⁾. Praeerant autem consilio iidem qui ecclesiis prytanes et proedri, aderantque, ut videtur, etiam alii senatores⁹⁾. Perlatam rite apud nomothetas legem nihilo secius per *ρχαφὴν παρανόμων*, itidem ut psephismata in comitiis perlata, accusare et ad iudicii cognitionem vocare cuius licebat, quum aut inutilem eam rei publicae, aut aliis legibus contrariam contendere: nec valebat illa nisi a iudicibus quoque comprobata¹⁰⁾. — Ceterum praeter annuam illam et

schines in Ctes. p. 430: alterum Theophrastum Harpocratio laudat s. v. *Θεσμοθέτας*. Dubitatum est, utrum haec thesmothetarum recognitio cum illa, quae in prima cuiusque anni ecclesia peragebatur, coniuncta fuerit, an non: hoc Petito placuit Legg. Att. p. 187 mihi que olim de comitt. p. 260; illud Wolfio l. l. p. CL, et recte, ut nunc arbitror. Scilicet statuendum est superioris anni thesmothetas ante quam magistratu abirent illo munere functos, quaeque ab his indicata et proposita essent, in prima novi anni ecclesia populo recitata esse. Cf. et Platner. II p. 30. 31.

8) Non tamen calculis, ut in iudiciis, sed manibus. Vid. de comitt. p. 258.

9) Ibid. p. 258 not. 26.

10) Ibid. Heffter. p. 272 sqq. Athenaeische Gerichtsverfassung. p. 394 sq. Memorandae sunt h. l. leges de privilegiis, de restitu-

legitimam legum censuram, quae proprie *ἐπιχειρο-
τορία νόμων* dicitur, nonnunquam etiam extra or-
dinem si res posceret nomothetas a populo con-
stitutos legimus ¹¹⁾: ac posteris temporibus, ubi
libertas paulatim in licentiam degeneravit, nimis
saepe leges non aliter quam psephismata et ferri
quovis tempore ad populum et accipi a populo
in comitiis solebant, nulla nomothetarum men-
tione ¹²⁾.

§. XXXIII.

Magistratus et honores quum olim omnes po-
puli suffragiis mandarentur, mox a Clisthene, ut
videtur ¹⁾, institutum est ut plurimi sortito cape-
rentur, quo minus scilicet opes aut ambitio iuris
aequabilitati officere possent. Manebat tamen suf-
fragii latio in iis ²⁾, qui aut maiorem rerum usum
peritiamque non cuilibet obviam, aut spectatam
populo fidem praecipue postulabant, quales erant
e. c. praefecturae militares, aerarii dispensatio,
theoricorum cura aliaeque pecuniae publicae ad-
ministrations, publicae disciplinae rectio, festorum
solemnium procuratio, porro quae extra ordinem
mandabantur operum publicorum curationes, —
quamquam de his suffragium plerumque tribuum con-
ciliis a populo permitti solebat, — causarumque po-
puli patrocinia legationesque. Comitiam magistratuum
creandorum *ἀρχαιρεσίαι* vocantur ³⁾, quae quo anni
tempore celebrata sint, non constat ⁴⁾, nisi hoc

tionibus in integrum, de antinomiis. Vid. de comitt. p. 273.
275. 276.

11) Ibid. p. 270.

12) Ibid. p. 264 sq.

1) Vid. supra §. 10. 8.

2) De omnibus proximo capite accuratius dicetur. Interim
vid. de comitt. p. 313.

3) Cf. de comitt. p. 322. ad Isae. p. 368. Schaef. ad Dem.
or. de contrib. p. 171, 17.

4) Vid. de comitt. p. 322 sqq. ubi grammaticorum commenta
de quattuor *ἀνάγκης* diebus refutavi.

quidem dubitari non potest, sat longum inter designationem et ingressum muneris intervallum fuisse, quod examinandis rite probandisque designatis magistratibus sufficeret⁵⁾. Praeerant autem his comitiis praeter prytanes et proedros etiam novem archontes, certe in militarium magistratuum creatione⁶⁾. Petitores, *σπονδαρχαι*, quum ambiunt honorem, *ἀρχαιρεσιάζειν*, *σπονδαρχίαν* dicuntur⁷⁾: neque ambitus malae artes apud Athenienses, posterioribus quidem temporibus, aut rariores quam Romae aut levioribus poenis sancitae erant⁸⁾. Fiebat tamen nonnunquam ut etiam absentes et non petentes a populo crearentur⁹⁾. Qui creati erant, eiurare munus poterant propter sonticas causas¹⁰⁾: inito autem munere privari omnes a populo poterant, si deliquisse viderentur. Hanc ob causam in prima cuiusque prytaniae ecclesia legitima rogabatur ab archontibus populus, viderenturne magistratus officio recte fungi an secus, relinquendine in munere an amovendi essent¹¹⁾. Licebat etiam cuivis vel privatarum iniuriarum querelas¹²⁾ vel publicorum delictorum indicia aut accusationes

5) Cf. infr. c. 5 §. 38.

6) Pollux VIII, 87. de comitt. p. 327.

7) Ibid. — Cf. Arist. Polit. V, 4, 6 c. Schneideri comm. p. 305. *Χειροτονίαν μνηστῆσιν* est apud Isocr. de pac. c. 5. Petitores qui proponuntur populo *προβάλλεσθαι* dicuntur. Vid. de comitt. p. 328. Ex eo quod Plato Legg. VI p. 765 B. *ἀντιπροβολήν* et *προχειροτονίαν* institui suadet, haec ita etiam apud Athenienses obtinuisse Hermannus de vestigg. vet. institt. etc. p. 40 coniecit, calidius, opinor, quam cautius. Mirum certe foret nullum huius rei indicium apud alios scriptores extare.

8) De comitt. p. 327 sq.

9) Plutarch. Phoc. c. 8.

10) De comitt. p. 329. Cf. Ast. ad Teophr. char. c. 24 p. 211 sq.

11) Haec est *ἐνχειροτονία τῶν ἀρχόντων*, de qua vid. Pollux VIII, 95. Harpocr. et Suid. s. v. *κρίσις ἐκκλησιας*. Add. de comitt. p. 231. Meier. de bon. damn. p. 89. Platner. Proc. I p. 330.

12) *Προβολάς*. Vid. de comitt. p. 229 sqq. et 330. Cf. Annal. crit. Berol. ann. 1827 no. 176 p. 1402 sq. et infr. §. 34.

contra magistratus ad populum deferre, quae si acceptae essent, illi in iudicium vocarentur, interimque magistratu abire cogerentur.

§. XXXIV.

Hoc igitur primum genus fuit delationum accusationumve ad populum, contra magistratus: sed praeter hos etiam alii saepenumero propter graviora delicta rei apud populum fiebant, sive quis index tantummodo existeret, qui delati criminis persecutionem ipse suscipere aut nolle aut non posset, sive accusator, qui se reum etiam in iudicio persequuturum reciperet ¹⁾. Deferebantur autem eiusmodi imprimis crimina, quae aut propter gravitatem insolitam aut propter alias causas extraordinario iudicio vindicanda viderentur ²⁾, vel ad senatum vel ad populum ³⁾. De senatu supra dictum est ⁴⁾: ad populum vero hoc genus causae aut remittebantur a senatu, aut statim ab accusatore cum senatus venia deferebantur: ac videtur etiam thesmothetarum fuisse, ut, si quis quid ad eos detulisset, quod ipsi ad populi potius cognitionem per-

1) Quid intersit inter indicium (*μῆνυν*) et accusationem (*εὐαγγελίαν*) vid. de comitt. p. 221 sq. Heffter. p. 234 sqq. Platner. I p. 353 sqq. Indices quum plerumque aut culpa affines aut peregrini aut servi essent, *ἀδελφά* opus erat ad indicium deferendum, Plut. Pericl. c. 31, probatoque eo impunitas aut etiam praemia dari solebant.

2) Vid. quae de eiusmodi criminibus, quae *ἄγραφα ἀδικήματα δημόσια* a grammaticis dici solent, exposui de comitiis p. 180 — 189. Add. Meier. Proc. Att. p. 262 — 264. Heffter. p. 214 — 221. Platner. I p. 365 — 368.

3) *Πρὸς τὴν βουλὴν ἢ τὸν δῆμον ἢ πρῶτῃ κατὰ κράτος ἔσθ.* Harpocr. s. v. *εὐαγγέλια*. Exempla delationum, tam *μυήσεων* quam *εὐαγγελιών*, vid. de comitt. p. 190 — 198. 219. Cf. Isae. de Nicostr. her. §. 28. Nonnunquam malefici ipsi deprehensi in senatum aut in concionem producebantur. De comitt. p. 222. Nonnulla prytanes ex officio ad populum deferebant, ib. p. 218, et in criminibus vulgo notis etiam sine alicuius indicio aut accusatione populus inquisitionem fieri iussit per *ζητάς* aut per Areopagitas, ibid. p. 224.

4) Cap. 3 §. 28, 15.

tinere censerent, id in comitiis proponi curarent ⁵⁾. Populus autem accepta huiusmodi delatione nonnunquam ipse iudicis partes suscipiebat ⁶⁾, auditisque accusationibus et defensionibus de reo, qui interim in vinculis haberi solebat, suffragium calculis ferebat; quae non unis omnia comitiis peragi potuisse apparet; saepius vero iudicandam causam heliastis demandabat, iisque qua ratione quibusve legibus cognoscerent, damnatoque reo qualem poenam imponent praescribebat ⁷⁾, creatis simul syndicis sive synegoris, qui una cum primario accusatore populi nomine reum in iudicio persequerentur. — Ab his longe diversa erat querelarum (*προβολών*) ratio ⁸⁾, quas qui populo proponebant, nihil aliud quaerebant, quam ut praeiudicium quoddam populi contra adversarium nanciscerentur, quo muniti maiore cum spe successus causam in iudicium deducerent: quandoquidem non facile fore videbatur, ut, quem populus deliquisset, iudicum sententiis absolveretur. Itaque huiusmodi querelae imprimis contra potentes factiososque adversarios usurpabantur, aut etiam contra magistratus, quos aliter in iudicium ordinarium vocari non potuisse credibile est.

§. XXXV.

Aliqua cum iudiciis similitudo etiam ostracismo intercedit, quamquam non puniebantur eo delicta in rem publicam commissa, sed cavebatur tantummodo ne quid committeretur, neve nimiae

5) Pollux VIII, 87. Cf. de comitt. p. 205.

6) De comitt. p. 205—209. Proc. Att. p. 268 sqq. Heffter. p. 225—228. Platner. I p. 372.

7) De comitt. p. 209—217. Heffter. p. 228. Platner. I p. 377 sqq. Nec diversa ratio erat in *μηνύσσεια*, si per *ζητήρις* delictum exploratum erat, aut si sua sponte populus inquisitionem fieri iusserat. De comitt. p. 219. 221. 224.

8) Vid. supr. §. 33, 12. De comitt. p. 227—239. Heffter. p. 229—233. Platner. I p. 379—386. Proc. Att. p. 271—277.

paucorum opes aquae libertati officerent ¹⁾). Huius arbitrium Athenis penes populum fuisse sua sponte apparet, referuntque gravissimi auctores stato quotannis tempore a prytanibus cum populo agendum fuisse, velletne ostracismum exerceri ²⁾. Qui autem periculum illud sibi imminere viderent, dissuadere ostracismum aut amoliri a se populi invidiam et suspicionem et in alios potius convertere annitebantur ³⁾. Stato die cives in forum congregabantur, cancellis circumseptum, relictisque decem aditibus, per quos tributim ingredientiētes testularum suffragia eius quem exulare vellent nomine inscripta in sitellas dispositas coniiciebant: custodum ac diribitorum munere cum prytanibus novem archontes fungebantur ⁴⁾, nec rata erant suffragia nisi sex millium numerum explerent ⁵⁾. Qui exulare iussi erant, intra decimum diē urbe excedere cogeantur et decem annos patriae abesse ⁶⁾, nulla amplius aut poena aut mulcta adiun-

1) Plut. Themist. c. 22. Aristid. c. 7. Alcib. c. 13. Nic. c. 11. In univ. cf. J. A. Paradys de ostracismo, in Classical Journal ann. 1818 et Meier. in Ersch. et Grub. Encyclop. sect. III tom. 7 p. 177 sqq.

2) Aristot. ap. gramm. incert. in append. Photii Porson. p. 672, 12: ἐπὶ δὲ τῆς ἑκτῆς πρυτανείας — (γῆσιν Ἀριστοτέλης ἐν τῇ κυρίᾳ ἐκκλησίᾳ) καὶ περὶ τῆς ὀστρακοφορίας ἐπιχειροτονίαν διδόναι, εἰ δοκεῖ ἢ μὴ. Sed Philochorus ibid. p. 675: προχειροτονεῖ μὲν ὁ δῆμος πρὸ τῆς ἡ πρυτανείας εἰ δοκεῖ τὸ ὀστρακον ἐλαττέειν. Sintonis tamen fide dubitare videtur: nisi forte hoc tantum vult, non quotannis ostracismum a populo iussum esse: quod sane verissimum est, neque aliud inest in Plutarchi verbis Nic. c. 11: γιγνομένης ὀστρακοφορίας, ἣν εἰώθει διὰ χρόνον τινὸς ὁ δῆμος ποιεῖσθαι.

3) Vid. de comitt. p. 244. Ad. Droysen. in Museo Rhen. philolog. tom. III p. 199.

4) Philoch. l. l. et all. citt. de comitt. p. 245.

5) Philochorus, si recte verba eius ab epitomatore accepta sunt. haec tradidit: διαριθμηθέντων δὲ [τῶν ὀστράκων] ὅτε [vulg. ὅτε] πλείστα γένοιτο καὶ μὴ ἐλάττω ἐξαρχαίων, τούτων ἔδει — μεταστῆναι. Similiter etiam alii: sed Plutarch. Aristid. l. l. eum, qui plurimis ex universo sex millium numero suffragiis designatus esset, exulem factum scribit.

6) Τὰ δίκαια δόντα καὶ λαβόντα ἐπὶ τῶν ὁδῶν συναλλαγμάτων ἐν δέκα ἡμέραις μεταστῆναι τῆς πόλεως ἔτη δέκα. Philoch. l. l.

cta. Pro decennio postea, quinquennium constitutum est ⁷⁾. Haud raro autem ante legitimum tempus revocari a populo solebant ⁸⁾, notumque est post Hyperbolum neminem amplius Athenis huiusmodi exilio affectum esse ⁹⁾. Etiam alii exules, qui non ostracismo sed iudicio damnati, simulque infamia (*ἀτιμία*) et honorum publicatione puniti erant, restitui non poterant, nisi populi iussu ¹⁰⁾; nec alia ulla poena legitime nisi a populo in comitiis remitti aut imminui, nec rogari hac de re populus poterat, nisi venia ante impetrata ¹¹⁾.

§. XXXVI.

Reliqua paucis commemorare satis est. Primum igitur belli, pacis, foederum varii generis ius et arbitrium penes populum erat. Hinc et creabantur in comitiis legati, et mandata iis populi iussu dabantur, reversique in urbem legationes prius in senatu, deinde ad populum renunciabant, itemque qui ab exteris missi erant prius ad senatum, hinc ad populum producebantur, solebatque his concio in tertia ecclesia legitima dari. De apparando autem bello, de exercitu classibusque instruendis populus decernebat, imperatores quos vellet praeficiebat, hostibus devictis condiciones imponebat ¹⁾. Neque minus pecuniae publicae dispensatio populi scitis praescribebatur, quantum in opera publica, quantum in alias necessitates erogandum esset; deficienteque aerario augendorum aut tributis aut ve-

7) Pergit Philochorus: ὅσπερ οὖν δὲ ἐγένοντο πάντα. additque: καρπούμενον τὰ ἑαυτοῦ, μὴ ἐπιβαλόντα ἑως Πέρα τοῦ [scrib. Γεραιστοῦ] Εὐβοίας ἀρρωτηλίου.

8) Cf. Plut. Pericl. c. 10.

9) De comitt. p. 247.

10) Cf. Meier. de bon. damn. p. 228 sqq.

11) Demosth. in Timocr. p. 714 sq. De comitt. p. 288. Plut. Proc. I p. 443—446.

1) Vid. de comitt. lib. II c. 8 p. 281 sqq.

ctigalibus aut collationibus aliisque modis reddituum consilia a senatu aut a privatis proposita populus probabat sciscebatque²⁾. Sacrorum etiam et rerum divinarum pars non minima populi scitis regebatur. Nam et de recipiendis in civitatem novis religionibus festisque novis celebrandis in comitiis statuebatur, et violatarum religionum quaestiones populus iubebat, de sacerdotiis instituendis, de creandis quibusdam sacerdotibus ac festorum solemnium curatoribus, denique de parentationum publicarum oratoribus epulique funebris apparitoribus suffragium ferebat³⁾. Postremo praemia et honores viris bene meritis, etiamsi alii ab aliis, veluti a senatu, a tribubus, pagis aliisque collegiis dabantur, maximos tamen et amplissimos populus dabat, coronas in theatro aut in concione renunciandas, imagines titulosve honorarios in publicis locis, victum in Prytaneo, immunitatem aliaque similia⁴⁾. Denique civitatem peregrinis impertiri populus tantum suis suffragiis poterat, qua de re quid leges caverint supra expositum est⁵⁾.

5. De magistratibus.

§. XXXVII.

Magistratus nomine minus accurate eos omnes significare licebit, quibus ἀρχῶν appellatio ab Atheniensibus tribui solebat, quamquam nonnulli eorum rectius aut curatores (ἐπιμεληταί) aut ministri (ὑπηρέται) dicerentur¹⁾. Est enim omnino Grae-

2) Ibid. cap. 9 p. 286 sqq.

3) Ibid. cap. 10 p. 297 sqq.

4) Ibid. cap. 12 p. 334 sqq. Add. Westermann. de publicis Atheniensium honoribus ac praemiis commentatio. Lips. 1830. 8.

5) Cap. I §. 18.

1) Vid. Hndtwalcker. de diaeteticis p. 32. Add. Aristot. Polit. IV, 12, 3 et quae a nobis dicta sunt de comitt. p. 308 et in Seebod. Biblioth. crit. nov. ann. 1829 mens. Aug. no. 97 p. 385.

corum sermo in his nominibus paullo indilgentior, et Athenis multi sunt, qui cuinam potissimum generi adnumerari debeant non satis liquet. In universum autem magistratus proprie dicendi erunt ii omnes ²⁾, qui aliquam rei publicae partem eo iure eaque potestate administrant, primum ut suo ipsi consilio atque iudicio agant quod opus sit, neque alienis in ea re imperiis atque mandatis, sed legibus tantummodo populiue scitis regantur; deinde ut ipsi aliis praesint et quod quaeque res poscat praescribant atque edicant, eosque qui quid deliquerint, quod ad suam administrationem pertineat, mulctis coerceant aut in iudicium deducant, idque iudicium ipsi moderentur ³⁾. Curatores autem eos esse dicemus, qui quum et ipsi aliquam rei publicae partem pari cum magistratibus libertate administrent, edicendi tamen et coercendi iudiciiue moderandi potestatem non habent ⁴⁾. Ministros denique, qui non suo ipsi consilio agunt, sed tantum aliis apparent praestoque sunt ad obsequium, eorumque mandata exsequuntur ⁵⁾. Atque hi quidem omnes operae suae et apparitionis mercedem accipiebant ⁶⁾, nec raro aut servi erant aut libertini ⁷⁾, videnturque ab iis ipsis quibus ap-

2) Cf. Aristot. Polit. VII, 4, 7: ἀρχοντας δ' ἐπὶ ταῖς καὶ κρείσας ἐργον. Add. Cic. de legg. III, 1, 2.

3) Cf. Aeschin. in Ctesiph. p. 419 sq., ubi ἐπιβολὰς ἐπιβάλλειν et δικαστηρίων ἡγεμονίας tanquam propria ταῖς ἀρχαῖς tribuuntur. De ἐπιβολαῖς cf. Meier. Proc. Att. p. 34. add. p. 565 sq. Platner. I p. 309 sqq. et p. 314.

4) Tales sunt, quibus aliqua πραγματεία τὰτὰ ψήφισμα mandata est (Aeschin. l. l. p. 399.) v. c. legati, synegori eorumque similes. Horum nonnulli, et ii quidem ὅσοι διαχειρίζονται τὰ τῶν τῆς πόλεως h. e. τῶν δημοσίων χρημάτων (Aeschin. p. 425), si administratio eorum plus triginta dierum esset, mulctae, dicendae potestatem et ἡγεμονίαν δικαστηρίων habebant, quamobrem ταῖς ἀρχαῖς proprie dictis adnumerantur ab Aeschine l. l. p. 400. 419 sqq. 422. Cf. Boeckh. oecon. r. p. A. II p. 201.

5) Cf. Ullrich de undecimviris p. 257.

6) Cf. Boeckh. l. l. I p. 257. Demosth. de f. leg. p. 419, 24 in Leochar. p. 1081, 23.

7) Demosth. in Androt. p. 615. Add. Ulpian. ad Olynth. II p. 25. Petit. Legg. Att. p. 342. Boeckh. I p. 222.

parebant electi esse⁸⁾. Magistratus autem omnes, curatores plerique, gratuito rei publicae inserviebant, erantque cives optimo iure, et aut sorte capiebantur a thesmothetis, aut suffragiis ab universo populo, aut a singulis tribubus populi iussu creabantur⁹⁾. Omnibus porro, antequam munus inirent, examen in senatu aut in iudicio subeundum, exactoque munere rationes reddendae apud logistas et euthynos erant.

§. XXXVIII.

Examine (δοκιμασία)¹⁾ cavebatur, ne quis indignus parumve idoneus ad honores et munera rei publicae admitteretur: in quo tamen non doctrina aliqua et peritia, sed generis, vitae morumque probitas spectabatur. Nam doctrina et ars in plerisque magistratibus aut non requiri videbatur nisi vulgaris illa et omnibus civibus liberaliter educatis in medio posita, aut si quid supra hanc opus erat ad nonnulla negotiorum genera,

8) Pollux VIII, 92. Cf. de comitt. p. 318 et Hermann. de iure magistratuum p. 50 sq.

9) Hinc distinguuntur ab Aeschine l. l. p. 425 ἀγορῆς κληρωτοί, χειρονομητοί et αἰσχροί, quamquam duo postrema nomina promiscue usurpantur. Cf. Boeckh. prooem. ind. lectt. Berol. aest. 1830 p. 6. Hermann. de vestigg. vet. institt. ap. Platonem de legg. p. 40. — Ceterum de sortiendi ratione ac modo cf. Tittmann. p. 309 sq. Peragebatur ea in Thesei templo (Aeschin. l. l. p. 399.) adhibebanturque et κλάμος et πύλνα nominiibus petitorum inscripta. Duabus urnis positis in alteram tabellae in alteram fabae indebantur: cuius nomen simul cum faba certi coloris exisset, is pro creato erat. Hinc κλαμύειν, ἀπὸ κλάμου λαχύν. Dem. in Timocr. p. 747. Ulpian. p. 239 C. Petit. Legg. Att. p. 303. Sed quod alibi passim factum est, ut e certo numero hominum suffragiis electorum sortito magistratus caperentur, id Athenis non fiebat (cf. de comitt. p. 329) nisi in sacerdotiis quibusdam et in iudiciis Dionysiis (vid. infr. §. LVI, 6 et 25.) Nam quod Platner. Symbol. p. 87 de novem archontibus idem statuit, hac coniectura non opus est, si Apollinem Patritum Iovemque Penetrale non a solis γερνῆαις cultos esse ponamus. Vid. supr. cap. 2 §. 27.

1) De δοκιμασία magistratuum cf. Platner. Symbol. p. 229. Process. I p. 317 sqq. Heffter. p. 366. Tittmann. p. 320 sqq. Meier. Proc. Att. p. 202 sqq.

haec quum populi suffragiis, non sorte mandarentur, ipse populus non creabat nisi quos satis ab arte et peritia instructos esse confideret²⁾. Itaque in examine talia potissimum quaerebantur: num quis deos patrios coleret: num debita parentibus pietatis officia praestaret: num stipendia legitima secisset: num cetera munera civilia obisset, aliaque eiusdem generis³⁾. Neque eadem erant in omnibus aut omni tempore. Nam census post Aristidis legem non requirebatur nisi in certis quibusdam magistratibus, quibus maiorum pecuniarum administratio adiuncta esset⁴⁾: fundorum in Attico solo possessio liberique legitimo matrimonio procreati in imperatoribus tantummodo et paucis fortasse aliis⁵⁾: antiqua civitas (*ἐκ τετραγονίας*) in sacerdotibus novemque archontibus⁶⁾; quamquam hi quoque, ut videtur, Demosthenica aetate ex adscripticiorum liberis esse poterant⁷⁾. Ceterum aetas legitima in omnibus fuisse videtur post trigesimum annum⁸⁾. — De his itaque rebus exa-

2) Cf. Isocrat. Areop. c. 8. c. Bergmani not. p. 107. Add. Aristot. Polit. VI, 1, 8: *κληρονομία εἶναι τὰς ἀρχὰς ἢ πάσας ἢ ὅσας μὴ ἐμπειρίας δέονται καὶ τέχνης*.

3) Huc pertinet etiam corporis *ἀπέλεια*. Petit. Legg. Att. p. 323. Ceterum cf. Dinarch. in Aristogit. p. 86 R: *εἰ γονίας εὖ ποιεῖ, εἰ τὰς σπατάδας ἐπὶ τῆς πόλεως ἐσπράττειται, εἰ ἱερὰ πατρῶα ἔσται, εἰ τὰ τέλη τέλει*. Ex his quod primo loco commemoratur idem est atque *εἰ τοὺς γονίας μὴ κακοῖ*: et de *γονίων κακώσε* vid. Meier. Proc. Att. p. 288. Petit. p. 241 sqq. *Πατρῶα ἱερὰ* autem pertinent imprimis ad Apollinis Patriti et Iovis Penetralis cultum (vid. cap. 2 §. 27. cf. Polluc. VIII, 85.) neque opus est *ἡῶα πατρῶα* scribi cum Vallesio ad Harpocr. p. 88. Cf. Wurm. in Dinarch. p. 175 sq.

4) Pollux VIII, 97. — Quod idem §. 85 in thesmothetarum *ἀναρχία* ponit etiam *εἰ τὸ τίμημά ἐστιν αὐτοῖς*, pertinet haud dubie ad antiquiora tantum tempora. Cf. de comitt. p. 312. De Isaei loco ibidem commemorato, de Apollod. her. §. 39, ita statuendum videtur, licitum quidem fuisse omnibus magistratus etiam maiores petere, sed hos plerumque tamen non esse nisi ab iis captos, qui censu idoneo v. c. equestri essent, improbatumque vulgo si quis e tenuioribus ad eos aspiraret.

5) Dinarch. in Demosth. p. 51.

6) Pollux VIII, 85.

7) Vid. cap. I §. 18 not. 11.

8) Meier. Proc. Att. p. 204.

men in iudicio⁹⁾ ita instituebatur, ut primum de singulis quaereretur ex ipsis qui magistratum capтури erant¹⁰⁾: qui ubi respoderant, probationesque, si opus esset, et documenta protulerant, interrogabantur iudices, satisne ipsis omnia probata essent. Si negarent, ille ἀποδοκιμασθῆναι dicebatur, succedebatque in eius locum aut subsortitus aliquis aut subrogatus¹¹⁾, quibus tamen eandem et ipsis δοκιμασίαν subeundam fuisse apparet. Sed poterat etiam quilibet civis in hoc examine accusator existere, illumque qui examinabatur arguere aut falsa respondisse aut propter aliquam causam, veluti propter malum erga rem publicam animum¹²⁾, aut propter debita aerario non persoluta¹³⁾, aut propter rationes alius magistratus gesti nondum redditas, aut propter alium magistratum eodem anno administrandum, aut propter eundem iam administratum¹⁴⁾, aut denique propter maleficia ac flagitia¹⁵⁾ honoribus arcendum esse. Ita res per accusationem et defensionem eodem modo atque ordine quo in aliis causis iudicialibus peragebatur. Qui reprobati a iudicibus essent, ἀτιμοί fiebant¹⁶⁾.

§. XXXIX.

Rationes ab omnibus, quicumque aliquam rei

9) De novem archontibus etiam in senatu. Vid. cap. 3 §. 28, 13.

10) Hoc proprie ἀναγκλινεν, ἀνάγκη dicitur. Demosth. in Eubul. p. 1319, 21. Poll. VIII, 85.

11) De subsortitione vid. Harpocr. in ἐπιλαχών.

12) Lys. in Agorat. p. 451.

13) Dem. Leptin. p. 504 §. 135. Cf. supr. c. 1 §. 21 extr.

14) Dem. in Timocr. p. 747. Leptin. p. 503 §. 131. Prooem. demegor. p. 1461, 11. Petit. Legg. Att. p. 336 sq.

15) Huc pertinet e. c. si quis decoxisset, aut si muliebria passus esset, aut scutum in proelio abiecisset. Aeschin. in Timarch. p. 44 sq. et 54 sq.

16) Platner. Proc. I p. 328.

publicae partem administrassent, intra certum tempus referendae erant ¹⁾, imprimis pecuniarum quas expendissent erogassentve, sed fortasse aliarum quoque rerum, quasumque in magistratu vel curatione gessissent ²⁾. Referebantur autem scripto consignatae ³⁾ ad logistarum collegium, qui decem erant, e singulis haud dubie tribubus singuli sorte creati ⁴⁾. Hi relatas ad se rationes euthynis, qui et ipsi decem erant sorte capti, eorumque viginti assessoribus, ab ipsis, ut arbitror, assumptis, examinandas diligenter excutiendasque tradebant ⁵⁾; qui si quid deprehendissent, de quo satisfacere ipsis et se expurgare is qui rationem retulerat non posset, ⁶⁾ hoc logistis indicabant,

1) Harpocr. s. v. *λογισταί*. Poll. VIII, 45. Aeschin. in Ctes. p. 405 sqq. Meier. Proc. Att. p. 216 sqq. Platner. I p. 338. Hefster. p. 374.

2) Ita Platner. p. 342 sq. et Meier. p. 219. Sed ex Aeschine in Ctesiph. p. 414 apparere videtur, rationem, quae vere dici possit, ab iis tantum relata esse qui pecunias administrassent; reliquos nihil fere nisi hoc retulisse, *ὅτι οὐτ' ἔλαβον οὐδὲν τῶν τῆς πόλεως οὐτ' ἀνέλωσαν*. Itaque aliarum rerum in magistratu actarum rationem non perscriptam et ad logistas relata, sed ita demum redditam arbitror, si quis accusator extitisset, cui in indicio respondendum esset. Cf. not. 4.

3) Hinc *λόγον καὶ εὐθύνας ὑγγράφειν*. Aeschin. in Ctesiph. p. 403. 408. *λόγον ἀπογράφειν*. Demosth. in Timoth. p. 1187. 1189. Quid intersit inter *λόγον* (rationem) et *εὐθύνας* (quae ad probandam rationem pertinent), docuit Boeckh. in Museo Rhenano ann. 1827. tom. I p. 72 sq.

4) Vid. Harpocr. s. v. *λογισταί* et all. ap. Meier. Proc. Att. p. 100. — Pollucis verba VIII, 45: *εὐθύνη δὲ — ἡ μὲν περὶ χρημάτων πρὸς τοὺς εὐθύνας καὶ λογιστάς, ἡ δὲ περὶ ἀδικημάτων πρὸς δικαστάς*, confirmare videntur sententiam supra not. 2 propositam. Quod Aeschines ait in Ctesiph. p. 403, *λόγον καὶ εὐθύνας ὑγγράφειν πρὸς τὸν γραμματεῖα καὶ τοὺς λογιστάς*, ambigi potest quisnam sit ille *γραμματεῖς*, logistarumne scriba, an alius. Sed haec quaestio, sicut Pollucis VIII, 99 emendatio et interpretatio, longam disputationem postulat, quam hic locus non capit.

5) De euthynis et quomodo a logistis diversi fuerint luculentissime Boeckhius exposuit Mus. Rhen. I. l. p. 72 sqq. De assessoribus (*παρέδροις*) eorum vid. ib. p. 76—81. Hos ab ipsis lectos esse probabile fit ex comparatione eorum, qui ab archontibus allegebantur.

6) Si probabant rationem, hoc subscriptione indicabant, quod *ἐπιστημαίνεσθαι* dictum videtur. Boeckh. oec. r. p. A. I p. 206.

iique hominem in iudicium deducebant, cuius ipsi praesides erant, accusabat autem unus e decem synegoris, quos ob id ipsum euthyni adiunctos sibi habebant⁷⁾. Poterant autem etiam alii quilibet e civibus accusatores existere: quam ob rem provocabantur statim temporibus a logistarum praecone, ut si quis accusare hunc vel illum propter res in magistratu aut curatione commissas vellet, apud logistas profiteretur⁸⁾. Nemini autem ante redditam confectamque hoc modo rationem nec peregre proficisci licuit, neque alium magistratum capere, neque praemio publice ornari, neque de bonis suis quidquam diis consecrare, neque testamentum facere, neque per adrogationem in aliam familiam transire⁹⁾.

§. XL.

Potestas omnium magistratum permodica erat tantoque magis circumscripta, quanto populi imperium in maius excreverat. Primum enim publicis consiliis in senatu vel in comitiis magistratus aut plane non intererant, aut si interessent non plus fere poterant, quam quilibet privatus: ¹⁾ deinde in administrandis negotiis, quae cuique attributa erant, non magis legibus adstricti quam populi scitis obnoxii erant, ²⁾ privatorum plerumque hominum suasu et auctoritate perlatis: subeunda porro in comitiis identidem quasi quaedam populi censura et iudicium, in quo a quolibet accusari, et si videretur multitudini, potestate sua

7) Aristot. ap. schol. Aristoph. Vesp. 689. Lex. Seguer. p. 301. Boeckh. l. l. p. 207. de comitt. p. 108.

8) Aeschin. in Ctes. p. 415.

9) Id. ibid. p. 413. 414.

1) In senatu nullas magistratum partes fuisse satis constat; in comitiis erant quidem aliquando nonnullae, sed eae non ita magni momenti. Cf. c. 4 §. 30, 9. 33, 6. 35, 4.

2) Cf. Arist. Polit. IV, 4, 3. 6. VI, 1, 8.

exui poterant.³⁾ Ipsa vero potestas non temporis solum brevissimi,⁴⁾ sed etiam inter plures plerumque pari inter ipsos iure distributa, quo minus per se singuli possent. Erga privatos ius quidem coercendi mulctaeque dicendae, si qui non obtemperaret; sed quum modus mulctae definitus⁵⁾, tum ne huius quidem penes ipsos qui dixerant exactio erat⁶⁾: et poterat qui vellet a magistratu ad iudices provocare⁷⁾, qua re fieri necesse erat ut saepenumero magistratus imperium eluderetur. Non magnam igitur magistratum apud cives auctoritatem et reverentiam Athenis fuisse nemo mirabitur; quamquam iniurias, etiam verborum, erga eos commissas capitis deminutione (*ἀτιμία*) vindicari leges iuebant⁸⁾. Insignia magistratum et ornamenta nulla commemorantur, praeter coronas myrteas, quas et novem archontes et alii plures in fungendo munere gestabant⁹⁾. Plerisque etiam aedes publicae (*ἀρχαία*) attributae erant, in quibus

3) Vid. cap. 4 §. 33, 11. Cf. Lys. in Nicomach. p. 842, ex quo loco apparere videtur, etiam conscriptam rationem quavis prytania a magistratibus, si non omnibus, at plerisque tamen, exhibendam fuisse. Ait enim Lysias: *κατὰ πρυτανίαν λόγον ἀναγίγνωσκον*. Cuinam ea ratio exhibita sit quaerere nunc non vacat: coniuncta autem haec questio cum ea est, quam supra §. XXXIX not. 4 tetigi.

4) Erant ordinarii magistratus omnes annui praeter *ταμίας*. Ceterum cf. Aristot. Polit. V, 8, 3, qui docet antiquitus magistratus *πολυχρονίους* fuisse.

5) *Ἐπιβάλλειν κατὰ τὸ τέλος*. Demosth. in Macart. p. 1076: quem locum rectius a Petito Legg. Att. p. 594 et a Meiero Proc. Att. p. 34 acceptum arbitror, quam a Reiskio (Schaeff. App. crit. IV p. 132) et ab Hermannno, de vestigg. vett. institt. p. 36.

6) Nam indicari mulctam aut praetoribus aut quaestoribus oportebat, qui eam exigenter. Aeschin. in Timarch. p. 62. Lys. *ἐπὶ τῷ σπαρ*. p. 323. Meier. l. l. Cf. et infra §. 44, 2 et c. 6 §. 60, 12.

7) Plutarch. Solon. c. 18. Meier. p. 35. Heffter. p. 418 sqq. Cf. supra §. 8, 10.

8) Dem. in Mid. p. 524, 22 et all. ap. Meier. de bon. damn. p. 129. Lelyveld. de infamia p. 168.

9) Aeschin. in Timarch. p. 44. Lys. in Euandr. p. 793. Demosth. in Mid. p. 524 extr. or. 2 in Aristogit. p. 802. or. in Theocrin. p. 1330, 21. Meurs. Lectt. Att. VI, 6. Corsini F. A. l p. 25.

negotia sua administrarent. Initio magistratus *εὐαγγέλια* sacra faciebant, multaque collegia etiam communes epulas habebant¹⁰⁾.

§. XLI.

Principem inter magistratus locum obtinebant novem archontes, quorum unus, qui nomen anno dabat, Archon simpliciter¹⁾, alter Rex, tertius Polemarchus, reliqui sex Thesmothetae²⁾ dicebantur. Hi olim summae rei publicae praefuerant³⁾; postea vero nihil fere gravioris negotii praeter iuris dictionem retinebant, eamque ipsam ita circumscriptam⁴⁾, ut tantummodo delatas ad se causas examinarent, collectisque quae ab actore et reo afferebantur probationibus et documentis in iudicium deducerent, iudiciumque consilio praeessent. Nam pronunciare ipsis sententiam non licuit, nisi quod in levioribus delictis, quum liquere de culpa videretur, mulctas imponere poterant, cum eo tamen, ut provocatio ad iudicium damnatis daretur⁵⁾. Pertinebant autem ad Archontem civium causae omnes, quae ex iure personarum, imprimis

10) Demosth. de f. leg. p. 400, 24. Cf. Meier. Proc. Att. p. 107 not. 11.

1) Nam *ἐπώνυμος* dici non solet nisi a scriptoribus non Atticis, praecipue a grammaticis, ut ab aliis magistratibus, qui omnes *ἀρχοντες* sunt, facilius distinguatur. Extat tamen *ἀρχων ἐπώνυμος* in inscriptione C. J. no. 353 v. 11.

2) Nonnunquam thesmothetarum nomen de omnibus novem archontibus usurpari Meierus docuit in schedis philolog. (Philologische Blätter. Breslau 1817.) Fasc. 1 p. 102. Cf. Boeckh. C. J. 1 p. 440; neque causam esse cur duo thesmothetarum genera distinguantur, contra Tittmannum p. 262. 302 idem Meierus recte monuit Proc. Att. p. 59.

3) Thucyd. 1, 126. Perizon. ad Aelian. V. H. V, 13.

4) Nam olim, ut est apud Suidam s. v. *ἀρχων, κρίνει ἥσαν ὄντα τὰς δικὰς ἀποτελεῖς ποιεῖσθαι*. Neque collegium eorum ante Solonem fuisse dicitur, sed sua quemque negotia separatim administrasse. Apollodor. ap. Diog. Laert. Solon. lib. 1 §. 58.

5) Cf. legem de archontis potestate ap. Demosth. in Macart. p. 1076.

familiarum et hereditatum manabant⁶⁾: de peregrinis in eodem causarum genere ius dicebatur a Polemarcho⁷⁾: Regis erant eae causae, quae cum iure sacro et religionibus publicis privatisque coniunctae erant⁸⁾: Thesmothetarum denique reliquae omnes, praeterquam si quid aliis magistratibus nominatim attributum esset⁹⁾. Communia autem novem archontibus haec erant¹⁰⁾: ut animadverterent in capite deminutos, si qui accederent, quo fas ipsis non erat: ut sortirentur quotannis iudices atque arbitros: ut in prima cuiusque prytaniae ecclesia de magistratibus populum rogarent, amovendi an relinquendi viderentur, quosque populus amovisset, si opus esset, in iudicium deducerent: denique ut militarium praefectorum creationi praeessent¹¹⁾. Praeterea sacrorum quorundam procuratio tribus superioribus archontibus mandata erat: de quibus nunc accuratius exponere non opus est¹²⁾. Polemarchus, quum antiquitus rei militari una cum strategis praefuisset¹³⁾, postea nihil ex hoc genere nisi publicam eorum qui in bello ceciderant parentationem pro-

6) Meier. Proc. Att. p. 42—45.

7) Id. ib. p. 52—56.

8) Id. ib. p. 47—49. --- Animadvertenda autem sunt Pollucis verba VIII, 90: καὶ τοῖς γένει καὶ τοῖς ἑστέροις [ita enim scrib. pro vulg. ἑστέροις, quod Schubert. de aedil. p. 35 frustra defendere conatur] πάντων αὐτὸς δικάζει, quae ostendere videntur in gentium et sacerdotum διαδικασίας Regis iurisdictionem latius patuisse, quam in ceteris causis. Cf. et Mueller. in Ephem. litt. Götting. ann. 1827 p. 790.

9) Meier. l. l. p. 60—68.

10) Pollux VIII, 87.

11) His quas a Polluce enumerantur addenda fortasse erit iurisdiclio in actionibus legum male rogatarum (γρ. παρανόμων), quam ille thesmothesis tribuit, Aeschines autem etiam ad Archontem delatas esse ostendit. Vid. Meier. l. l. p. 41.

12) Pollux VIII, 89. 90. 91. Cf. infr. §. 46, 27—30. et de iurisdictione etiam cum hac procuracione coniuncta Meier. p. 46. 50.

13) Id adhuc bello Persico primo ita fuisse Herodotus ostendit VI, 109. 111. Cf. Lex. Seguer. p. 283, 20.

curabat¹⁴). Ceterum superiores tres archontes binos sibi assessores (παρέδρους) quos vellent assumerebant, quibus tamen examen (δοκιμασία) in senatu et apud iudices pariter ac magistratibus publice constitutis subeundum erat¹⁵). Thesmothetae si quos adhibebant consiliarios, horum privata tantum opera erat¹⁶). Sedes Archontis in foro erat prope statuas decem heroum eponymorum: Regis in Bucolio prope Prytaneum aut in porticu regia: Polemarchi ad Lyceum: Thesmothetarum in Thesmothesio, quod haud dubie ad forum erat¹⁷). Quum magistratum inibant, iurabant in leges¹⁸): functi magistratu, si bene ac laudabiliter se gessisse iudicarentur, in Areopagum recipiebantur¹⁹).

§. XLII.

Undecimviri sorte capiebantur¹⁾ singuli e singulis tribubus, quibus pro undecimo scribe accensebatur²⁾. Hi recte a multis comparantur cum Romanorum triumviris capitalibus. Erant enim utrique vindices rerum capitalium custodiamque

14) Pollux VIII, 91. Meier. p. 52 not. 69.

15) Pollux VIII, 92. Meier. p. 57—59.

16) Or. in Theocrin. p. 1330, 14. Meier. p. 58.

17) Vid. locos ap. Meier. p. 42, 21. 47, 61. 62. 52, 70. 60, 89.

18) Cf. Pollux VIII, 86 Suid. s. v. χρυσῇ εἰκόνι. Plat. Phaedr. p. 235. D. Add. Wex. ad Soph. Antig. tom. II. p. 78.

19) Argum. Dem. or. in Androt. p. 588. cf. Demosth. in Timocrat. p. 707, 5. or. 2 in Aristogit. p. 802, 6. Pollux VIII, 118. Meurs. Areopag. c. 5.

1) Lex. Segu. p. 250. Etym. M. s. v. ἑνδεκα.

2) Pollux VIII, 102. Negat Meierus Proc. Att. p. 71 Pollucis relationem sibi probabilem videri, undecimvirosque non solum decem tribubus Clistheneis sed etiam Solonis legibus priores fuisse statuit. Ego Pollucem sequi malo. Nam quod Meierus undecimviros in Solonis legibus commemoratos obicit, hoc argumentum quale sit dudum monuit Sigonius de re publ. Ath. IV, 3 ad fin. Sigonio undecimviri a Themistocle et Aristide instituti videntur propter Heraclidae Pontici locum c. 1 p. 4, qui hoc certe nequaquam testatur. Assentitur tamen Sigonio Ullrichius in dissert. de undecimviris, quam addidit quattuor Platonis dialogis in germ. serm. conversis Berol. 1821. 8,

carceris³⁾ habebant. Tradebantur igitur undecimviris qui vincendi suppliciove afficiendi erant de iudicum sententia⁴⁾, illique poenam per ministros exsequebantur. Denunciabantur apud eos malefici⁵⁾, quorum delicta vinculis aut capite plectenda erant, quos illi, si manifesti ac confessi essent, statim ipsi legitima poena afficiendos curabant, sin minus, in iudicium deducebant⁶⁾. Etiam publicatorum bonorum, si qua a privatis detinerentur, designationes ad undecimviros fiebant, qui ea in publicum redigenda, et si qua de iis controversia moveretur, causam iudicibus cognoscendam traderent, quorum ipsi consensui praeerant⁷⁾. — Astynomi decem erant e tribus sorte creati⁸⁾. Horum quinque in urbe, quinque in Piraeo curabant⁹⁾, ne aedium viarumque publicarum securitati aut munditiae officeretur¹⁰⁾, ne in coetibus multitudinum turbaretur, neve quid ab iis, qui populi voluptatibus inserviebant, mulierculis imprimis, fidicinis, tibicinis aliisque¹¹⁾ per lasciviam et petulantiam delinqueretur,

3) An „carcerum“? Nam plures Athenis fuisse videntur. Cf. Meier. P. A. p. 73. not. 26. Ullrich. de undecimv. p. 231. — De *δεσμοφυλάκων* nomine vid. eund. p. 72. de *ἀναγκαίῳ* cf. nos ad Isac. p. 493 sq.

4) *παράδοσθαι τῷς ἑνδεκά.* Vid. Proc. Att. p. 740.

5) *οἱ κακούργος.* Vid. Ullrich. p. 246. Meier. p. 228 sq. Platner. II. p. 167 sqq. Lelyveld. de infamia p. 64 sqq.

6) Pollux VIII, 102. Lex. Segu. p. 250. Etym. M. s. v. *ἑνδεκά.* De *ἀπαγωγῇ* et *ἐγγήσει* Meier. p. 227 sqq. et 246. de *ἐνδεκά* 244, 97.

7) Etym. M. l. l. Meier. de bon. damn. p. 209. Proc. Att. p. 77 et 259, 37.

8) Demosth. in Timocr. p. 735, 10. 13.

9) Harpocr. s. v. *ἀστυνόμοι.* — In Blancardi editione perpetuam quindecim in urbe, quinque in Piraeo numerantur. Cf. Boeckh. C. J. I p. 337. Schubert. de aedil. p. 88.

10) Hinc ab Aristot. ap. Harpocr. l. l. *τῶν κομπολόγων* curam habuisse dicuntur. Ceterum cf. Plat. Legg. VI, 10 p. 763 et Meier. P. A. p. 94 sq.

11) Arist. l. l. *καὶ τῶν αἰσχρολόγων καὶ ψαλτρῶν.*

ne qui in publico versarentur cum indecoro vestitu¹²⁾, aliaque id genus plura¹³⁾. Quamquam non omnis eiusmodi cura solis astynomis mandata erat. Muniendis certe ac reficiendis viis publicis praefectos legimus ὁδοποιούς¹⁴⁾, aquaeductibus ἐπιστάτας τῶν ὁδῶν¹⁵⁾, locorum denique publicorum, ne privatis aedificiis occuparentur, etiam Arcopagus tutelam gerebat. Eiusdem erat in universum animadvertere quidquid vel in vestitu vel aliis in rebus contra decorum ac bonos mores fieret: ne de gynaeconomis dicam, quorum magistratus haud dubie recentior fuit, aut de sophronistis item recentioribus, qui adolescentum tantummodo mores et gymnasia custodiebant¹⁶⁾.

§. XLIII.

Foris rerum venalium Agoranomi praepositi erant quinque in urbe totidemque in Piraeo¹⁾, tributim haud dubie sortiti. Apud hos institores, tabernarii et quicumque mercibus minutim vendendis quaestum faciebant profitebantur ac, si peregrini essent, vectigal numerabant²⁾: merces ab iis inspieiebantur quaeque improbae essent abiiciebantur: fraudes imprimis circa pondera et mensuras coercebantur: denique pro-

12) Huc pertinet Diog. Laert. VI, 90 de Cratete: ὑπὸ τῶν Ἀθήνησιν ἀσυνόμων ἐπιτηδεύεις ὅτι ἀνδρα ἡμεῖστο.

13) Quod ap. Isae. de Cleon. her. §. 14 testamentum apud astynomos depositum legimus, non pertinet sine dubio ad proprium aliquod horum officium, sed poterant testamenta apud quosvis vel magistratus vel privatos deponi. Vid. comm. ad h. l. p. 184.

14) Cf. Aeschin. in Ctesiph. p. 419.

15) De his et de χρηνοφύλαξι cf. Sintenis ad Plutarch. Themist. p. 193.

16) Vid. infr. c. 6 §. 66. c. 10 §. 94. c. 9 §. 85, 1.

1) Harpoer. s. v. Blancardiana editio hic quoque quindecim in urbe Piraeo numerat. Vid. §. 42, 9. Schubert. de aedil. p. 106.

2) Meier. Proc. Att. p. 91. Cf. schol. ad Aristoph. Acharn. v. 896. Boeckh. oec. r. p. A. I p. 357.

videbatur, ut in foro et mercatura recte omnia atque ordine agerentur³⁾. In simili genere etiam Sitophylacum cura versabatur, qui olim tres, postea quindecim, et decem quidem in urbe, quinque in Piraeo erant, et dardanariorum ac pistorum quaestui invigilabant⁴⁾: itemque Metronomorum, quorum totidem in urbe et in Piraeo pondera ac mensuras examinabant et probabant⁵⁾. Negotiationi autem maritimae invigilabant Emporii curatores decem sorte creati, ne quid in mercibus invehendis exportandisque contra leges committeretur ab iis, qui portu Attico utebantur⁶⁾. Atque hi omnes magistratus etiam iuris dictionem exercebant in eiusmodi causis, quae cum cuiusque administratione coniunctae essent, sive delicta erga rem publicam vindicanda, sive controversiae inter privatos dirimendae erant; nisi quod de negotiatorum controversiis (*δικαὶς ἐμπορεῖας*) ius a Nautodiciis, post a Thesmothesis dicebatur⁷⁾.

§. XLIV.

Pecuniis rei publicae colligendis, custodiendis, dispensandis multi vel magistratus vel curatores ac ministri operam dabant, alii ordinarii, alii extra ordinem, aut sorte aut suffragiis creati. Ac primum Praetores erant sorte creati¹⁾, de quorum numero non constat. Hi multas a magistratibus aut iudicibus impositas, quae quidem in publicum cederent, exigebant²⁾, exactasque receptoribus numerabant. Porro Poetae decem, qui et publi-

3) Harpocr. s. v. κατὰ τὴν ἀγοράν. Petit. Legg. Att. p. 495. §

4) De horum numero et negotiis vid. Boeckh. l. l. p. 90. 91

5) Id. ib. p. 52. 53, ubi et de prometreis, metronomorum ministris.

6) Meier. Proc. Att. p. 86. 87.

7) Id. ib. p. 83—86. Cf. infr. cap. 6 §. 50.

1) Lex. Seguer. p. 190, 26.

2) Hinc ἐγγράφειν v. ἐπιγράφειν τοῖς πράκτορας i. q. nomen aliquius praetoribus indicare ad multam exigendam. Andoc. de

cata bona ac servos poenae vendebant, et vectigalia rei publicae ex auctoritate senatus elocabant³⁾: etiam iuris dictionem quandam in eos habuisse videntur, qui debita vectigalia non persolverent⁴⁾. Extraordinarii erant, qui *σύνδικοι, συλλογείς*⁵⁾, *ἐκλογείς, ἐπαγραφείς, ζητηταί* dicuntur⁶⁾. — Quaecunque autem coactae erant publicae pecuniae, recipiebantur in senatu ab Apodectis sive receptoribus decem sorte creatis⁷⁾. His igitur tabulae et indices tradendi erant eorum omnium, qui quid rei publicae deberent, ex quibus eorum qui solvissent nomina expungebant, ac si qua de solutis aut non solutis controversia moveretur, iuris dictionem exercebant⁸⁾. Quas autem receperant pecunias in aerarium rei publicae (*τὸ τῆς διοικήσεως*) numerabant, quod erat in arce in postica cella Parthenonis⁹⁾. Custodiebant ibi pecunias rei publicae decem *ταμίαι τῆς θεοῦ*, una cum sacris Minervae pecuniis¹⁰⁾; sed dispensationem unus curabat *ταμίας τῆς διοικήσεως* populi suffragiis in qua-

myst. p. 36. Aeschin. in Timarch. p. 61. Demosth. in Aristog. I p. 778, 18. in Macart. p. 1074 sq. in Theocr. 1327, 29. 1337, 26. Quae autem mulctae non in publicum cedebant, has non a practoribus exactas esse constat. Proc. Att. p. 743.

3) Harpocr. s. v. *πώληται* et all. ap. Boeckh. I p. 167.

4) Certe in inquilinos *τὸ μετοίκιον* non solventes. Vid. Meier. de bon. damn. p. 41.

5) Diversi ab his sunt οἱ *συλλογείς τοῦ δήμου*, de quibus vid. Schubert. p. 49.

6) Boeckh. I p. 168—170.

7) Harpocr. s. v. qui docet ante Clisthenem Colacretas receptorum munere functos esse. Cf. Boeckh. I p. 171 sqq. et de Colacretis p. 186—188.

8) Pollux VIII, 97: *τοὺς τε φόρους καὶ τὰς εἰσφορὰς καὶ τὰ τέλη ἐπέδχοντο, καὶ τὰ περὶ τούτων ἀμφισβητήματα ἐδίκαζον, εἰ δὲ ἢ μείζο εἴη, εἰσῆγον εἰς τὸ δικαστήριον.*

9) Boeckh. I p. 175 sq. de *ὅσοις χρήμασιν* in arce custoditis distinguendis ab *ἱεροῖς*. De cella postica, *ἐπισθοδόμῳ*, vid. id. Corp. Inscr. I p. 177. Leake p. 281 c. addend. p. 443. — De Hellenotamiis eorumque aerario vid. infr. c. 7 §. 77, 5.

10) Boeckh. oec. r. p. A. I, I.

driennium creatus¹¹⁾. Hic distribuebat quantum cuique vel magistratui vel publicorum operum curatori pecuniae e διοικήσεως aerario assignatum esset¹²⁾, — habebant autem horum plerique suas arcas et earum dispensatores vel publice vel ab ipsis constitutos¹³⁾ — alia, quae extra ordinem populi iussu eroganda erant, ipse erogabat¹⁴⁾, omniumque quae vel recepisset, vel distribuisset, vel ipse erogasset, rationes conficiebat: quo in negotio tanquam custos ei appositus erat contrarotulator (ἀντιγραφὸς τῆς διοικήσεως)¹⁵⁾. Invigilabat porro non solum iis omnibus, qui in publicis exactionibus occupati erant¹⁶⁾ — quamobrem etiam iuris dictionem quandam habuisse videtur — sed operibus quoque publicis¹⁷⁾, quorum sumptus ab ipso erogandi erant, quamquam cura et effectio plerumque aliis mandabatur tributim creatis, quales sunt ὁδοποιοί, τεχνικοί, τριηροποιοί, ταφροποιοί, qui et ipsi iuris dictionem habebant¹⁸⁾. Ceterum horum negotiorum magna pars aliquando a quaestore τῆς διοικήσεως ad eos translata esse dicitur,

11) Etiam ταμίης v. ἐπιμελητὴς τῆς κοινῆς προσόδου. Vid. Boeckh. l. l. p. 177. 181.

12) Hoc probatur iis quae a Boeckhio afferuntur p. 179 et p. 184 in., nec video cur illa distributio ab Hermanno Ant. §. 151, 15 apodectis assignetur. Etiam colacretae, qui post institutos a Clithene apodectas tantummodo mercedis iudicialis et sumptus publicorum in prytaneo epularum dispensationem habebant, pecunias his rebus destinatas, velut πρυτανεία, non ipsi recepisse sed a quaestore, ταμίᾳ, accepisse videntur. Cf. Boeckh. p. 188 et 180.

13) Publice constitutos novimus τοὺς ταμίης τῶν ἱερῶν τριηρῶν, Paral. (Dem. Mid. p. 570) et Salaminiae s. Deliae. Vid. Boeckh. I p. 184. De aliis, veluti ταμίης τῶν τριηροποιῶν, τῶν τεχνικοῶν cf. id. p. 183.

14) Id. ib. p. 185.

15) Id. ib. p. 202. 203.

16) Ib. p. 180.

17) Ib. p. 181.

18) Ib. p. 183. cf. de comitt. p. 374. De horum iuris dictione vid. Aeschin. in Ctesiph. p. 401.

qui theoricis paeerant¹⁹); quod tamen non diuturnum fuit. — Erant autem praeter publicas pecunias plurimae etiam sacrae in Deorum aerariis repositae. Horum unum et praecipuum Minervae in arce eodem quo illud *τῆς διοικήσεως* aerarium loco a decem quaestoribus (*ταμίαις τῆς θεῶν*) custoditum²⁰): porro deorum reliquorum aeraria, olim in suis quaeque templis asservata, mox in arcem omnia delata decemque item quaestoribus tradita, qui *ταμίαι τῶν θεῶν* vocantur²¹). Hi omnes sorte capiebantur e pentacosimedimnis²²), suntque curatoribus potius quam magistratibus adnumerandi, quum praeter pecuniarum rerumque pretiosarum custodiam vix alio ullo munere functi esse videantur²³).

§. XLV.

Rei militari praeerant Strategi, Taxiarchi, Hipparchi, Phylarchi. Strategi decem quotannis populi suffragiis tributim creabantur¹), solebantque olim una omnes in bellum proficisci summamque imperii diurnis vicibus administrare²): poste-

19) Boeckh. l. l. p. 197. Cf. infr. c. 7 §. 69. G. G. Pluygersii (diatr. de Demade. Hag. 1836. 8) opinionem, plane non diversos fuisse theoricorum curatores eosque qui *ἐπὶ τῆς διοικήσεως* dicuntur, satis refutavit Westermannus in Zimmermann. Diurn. antiquar. 1837 no. 26 p. 219. 220.

20) Boeckh. p. 172 sq.

21) Circa Olymp. XC. Semel autem, Ol. CXV, *ταμίαι τῶν θεῶν χρημάτων τῆς Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἄλλων θεῶν* coniuncti erant, decem numero. Boeckh. p. 173. 174.

22) Ib. p. 175.

23) Unum commemorandum videtur, multas magistratuum aut iudicum sententia impositas, si in sacra deorum aeraria numerandae essent, a *ταμίαις* causa cognita remitti potuisse, ipsorum haud dubie periculo. Cf. Lys. pro veterano p. 323. 324. Sed fateor huius orationis auctoritatem mihi suspectam esse.

1) Plutarch. Cimon. c. 8. — Pollux VIII, 87 *στρατηγὸς ἐξ ἀπάντων* creatos dicit, cogitans nimirum non de solo decem strategorum collegio, sed de iis quoque, qui praeter hos quum opus esset imperatores creabantur, qui multi saepe erant, et in quibus tribuum rationem non habitam esse apparet. Cf. not. 5.

2) Herodot. VI, 109. 110.

ris autem temporibus raro cuncti³⁾, plerumque bini aut terni aut paullo plures mittebantur, quorum aut unus reliquis omnibus praeerat, aut pari omnes iure et communi consilio rem gerebant, aut alii terra, alii mari, denique alii in aliis provinciis imperabant⁴⁾. Nec raro fiebat ut extra ordinem imperatores, qui non essent e decem strategorum collegio, exercitibus praeficerentur⁵⁾. Demosthenis autem aetate plerumque bini tantum strategi ad bellum mittebantur, ὁ ἐπὶ τῶν ὀπλῶν s. ὀπλιτῶν et ὁ ἐπὶ τῶν ἱππέων⁶⁾. Reliquos ille queritur otiosos domi degere, pompas cum sacrificulis ducentes⁷⁾.

3) Nullum satis certum huius rei exemplum est post pugnam Marathoniam, praeterquam apud Plutarch. Cimon. c. 8.

4) Vid. de comitt. p. 314 not. 15.

5) Extra ordinem apparet Cleonem exercitui praefectum ap. Thucyd. IV, 28 et Demosthenem ib. c. 2. Porro apud Xenoph. Hellen. I, 4, 21 quattuor videmus imperatores emitte, quibus brevi post tempore imperio privatis sufficiuntur decem, cap. 5, 16. Apud Thucyd. I, 57 undecim strategi sunt, moxque cap. 61 eadem aetate quinque alii mittuntur. Possint eiusmodi exempla multa ex historicis afferri, sed quae, ut perspicua omnibus fiant, longiorem disputationem requirunt, quam hic locus non capit. Sed certum est saepissime extraordinarios imperatores exercitibus praefectos aut solos aut cum aliquot ordinariis fuisse: quod si teneas, multae, quae alias inextricabiles videntur difficultates in scriptorum narrationibus et in inscriptionibus facile solvuntur. Cf. et Meier. Proc. Att. p. 106. Boeckh. Corp. Inscr. I p. 294 et 906. Mueller. in Diar. Gotting. ann. 1828 vol. II p. 1367 sq. Grotefend de demis p. 26. God. Hermann. progr. indic. certam. erud. ann. 1834 p. 6. Wex. prolegg. ad Soph. Antig. p. 15—21.

6) Demosth. de coron. p. 265. 238. Cf. Lys. in Diogit. p. 894. Ceterum habebant illa aetate Athenienses milites plurimos mercenarios eorumque imperatores peregrinos. Cf. Plat. Ion. p. 45 Nitzsch. cum editoris nota. Meier. P. A. p. 106 not. 10.

7) Philipp. I p. 47. — Commemorantur praeterea στρατηγὸς ἐπὶ τῆς χώρας, Plut. Phoc. c. 32, στρατηγὸς ἐπὶ τὴν χώραν τὴν παραλλαν, Corp. Inscr. I p. 311 (ex Ol. 123.), στρατηγὸς ἐπὶ τὴν Μουνυχίαν καὶ τὰ νεώρια χειροτονημένος, Dinarch. in Philocl. p. 92. His accensendum puto Archedemum τῆς δεξιέας ἐπιμελούμενον apud Xenoph. Hell. I, 7, 2. — E locis Demosth. supra not. 6 citatis etiam στρατηγὸν ἐπὶ τῆς διοικήσεως fuisse collegimus ego de comitt. p. 314 et Meier. Proc. Att. p. 105 cum Reiskio in Schaef. appar. crit. tom. II p. 172. Alii quaestorem illum designari crediderunt, de quo supra dictum est. Sed quidni militaris aerarii cura uni e strategorum collegio commissa sit, quemadmodum semel ταμίαν

— Proximi strategis dignitate erant decem Taxiarchi, tributum et ipsi a populo creati⁸⁾, qui et in bello suae quisque tribus pedites ducerent⁹⁾, in consilio strategis adessent¹⁰⁾, mandataque eorum exsequerentur, et domi multa cum iis negotia administrarent. Et primum quidem delectum habebant eorum, quibus militandum foret. Horum qui ad gravem armaturam pertinebant, vocabantur *ἐκ τοῦ καταλόγου*, quoniam nomina eorum in indice perscripta erant¹¹⁾. Conscribebantur autem ad gravem armaturam e Solonis legibus superiorum tantummodo classium cives: thetes aut plane immunes militia erant¹²⁾, aut, si opus esset, tanquam velites aut classiarii militabant¹³⁾, pariter atque inquilini et volones¹⁴⁾: quamquam aliquando vel hi ad gravem armaturam¹⁵⁾, vel superiores illi (*οἱ ἐκ τοῦ καταλόγου*) ad navalem militiam adigebantur¹⁶⁾. Vacationem senatores ac magistratus¹⁷⁾,

τῶν στρατιωτικῶν commemoratum videmus ap. Pseudoplutarch. vit. X oratt. p. 842 F.

8) Demosth. Phil. I p. 47. Pollux VIII, 87.

9) Demosth. in Boeot. de nom. p. 999, 12. Aeschin. de f. leg. p. 333.

10) Thucyd. VII, 60.

11) Hemsterhus. ad Lucian. Timon. tom. I p. 425 Bip. Schneider. ad Arist. Polit. V, 2, 8 p. 295. Sturz. Lex. Xenoph. II p. 688. Poppo Thucyd. I, 2 p. 70. Boeckh. II p. 35.

12) Harpocr. s. v. *θῆτες* ex Aristophane.

13) Boeckh. l. l. Etiam remigium e civibus fuisse apparet ex Aristoph. Acharn. v. 162. Equitt. v. 795. Xenoph. de re publ. Ath. I, 2 et 20 imprimisque Isocr. de pace c. 16 extr.

14) Vid. supr. cap. I §. 17, 13. De volonibus cf. Meier. de bon. damn. p. 50. Isocr. de pace l. l. Boeckh. I p. 281. 282.

15) De thetibus vid. Antiphon ap. Harpocr. l. l., de inquilinis Thucyd. II, 13. Cf. Boeckh. I p. 277. II p. 35. Tittmann. p. 655.

16) Thucyd. VIII, 24: *ἐπιβάτας τῶν ὀπλιτῶν ἐκ καταλόγου ἀναγκαστός*. Errat Tittmann. l. l.

17) De magistratibus hoc probabiliter conicitur; de senatoribus vid. Lycourg. in Leocr. p. 164.

praeterea publicani et ἑμποροὶ¹⁸⁾, denique chorentae habebant¹⁹⁾. Aetas militaris erat ab anno undevigesimo ad sexagesimum²⁰⁾: quot quandoque annos nati ad militiam vocarentur, a strategis edicebatur²¹⁾, servata plerumque serie quadam atque ordine certo, ut stipendiorum iustae vices essent²²⁾; quamquam etiam per vacationum tempora ad subitarias expeditiones, si opus esset, vocari poterant²³⁾. Habito autem delectu a strategis et taxiarchis²⁴⁾ milites in suas quique cohortes, τάξεις²⁵⁾, et centurias, λόχους, describebantur; qua in descriptione non solum tribuum, sed etiam demorum ratio habita esse videtur²⁶⁾: de minoribus cohortium partibus non satis constat²⁷⁾, nisi quod ad syssitia et contubernia ipsos milites sua voluntate coisse

18) De publicanis vid. or. in Neaer. p. 1353, 22. Ulpian. ad Demosth. Midian. p. 208 Meier.; de ἑμποροὺς intt. ad Aristoph. Plut. v. 904.

19) Demosth. Mid. p. 29. 30 Meier.

20) Taylor. ad Lysiam p. 245 R. Lectt. Lys. p. 313.

21) Harpocr. s. v. στρατὰ ἐν τοῖς ἐπωνύμοις. Cf. Plut. Phoc. c. 24. Boeckh. Corp. Inscr. I p. 156.

22) Lys. pro veter. p. 319. Huc pertinet ἐκ διαδοχῆς ap. Aeschin. de f. leg. 331.

23) Hae sunt στρατεῖαι ἐν τοῖς μέρεσιν apud Aeschinem l. l. quamquam de nominis ratione non satis constat. Vid. ib. intt. et Boeckh. prooem. hib. 1819—20 p. 7. Wachsmuth. II, 1 p. 442. Lelyveld. de infamia p. 96.

24) Delectum modo strategi habere dicuntur, ut ap. Lys. in Alcib. p. 521, modo taxiarchi, ap. eund. pro veter. p. 319. Aristoph. Pac. 1180. 1183. Cf. Pollux VIII, 115: οἱ μὲντοι ταξίαρχοι γεγραμμένους ἔχοντες τοὺς ἐκ τοῦ καταλόγου παρισσημαίνοντο τὰ τῶν ἀγνοουμένων ὀνόματα. καὶ τοῦτο παραστήσαν ἐκαλείτο. Catalogos ipsos a demarchis et senatoribus confectos credo, qui etiam extraordinarios legebant milites et nautas. Vid. Demosth. in Polycl. p. 1208, 5.

25) Lys. in Agorat. p. 501. Pro τάξιν φησὶ dicitur ibid. p. 498.

26) De tribubus et constanti earum ordine vid. Taylor. Lectt. Lys. p. 236. Corp. Inscr. no. 165. 169. 171. 172 cum Boeckhii comm.; de demis cf. nos ad Isae. p. 221. 222.

27) De his earumque nominibus vid. Arrian. Tact. c. 4. Aelian. Tact. c. 9. Pollux I, 127.

comperimus²⁸). Ductores ordinum (*λοχαγούς*) et si qui praeter hos praeerant, a strategis et taxiarchis praepositos coniicio²⁹). — Iniuncta porro strategis erat etiam classis instruendae cura, quam ob rem munera trierarchis praestanda edicebant³⁰), armandas deducendasque naves cum apostoleis et navalium praefectis curabant³¹), de controversiis trierarchorum ius dicebant³²). Item si quando tributa belli causa indicta essent, horum quoque conferendorum rationem cum diagraphis s. epigraphis ordinabant³³), et si quid litium hac de re ortum esset, iuris dictionem habebant³⁴). Ad hoc de militaribus delictis, qualia sunt *ἀσπρατεία*, *δειλία*, *λειποτάξιον*, *λεπονάντιον*, ius dicebant, in quo negotio taxiarchis tanquam administris et assessoribus utebantur³⁵). Denique etiam ad comitia populum convocare poterant, si quid de bello decernendum esset³⁶), habebantque omnino belli tempore, imprimis si in ipsam Atticam hostes irrupissent, permagnam in omni re publica auctoritatem³⁷). In universum autem strategorum honor atque dignitas ceteris magistratibus omnibus illustrior habebatur³⁸): neque id mirum, quum et ne-

28) Lys. in Agorat. p. 498. cf. ad Isae. p. 278.

29) Id probabile fit ex iis quae de equitum praefectis compta sunt. Vid. infr. not. 40.

30) Demosth. in Lacrit. p. 940, 16. in Boeot. de nom. p. 997 in. Wolf. prolegg. ad Dem. Lept. p. XCIX et CII.

31) Demosth. in Euerg. p. 1145, 13. 1146, 29. 1147, I de coron. p. 262, 18. Pollux VIII, 99. Harpocr. s. v. *Ἀποστολείς*. Lex. Seguer. p. 203. 217. 435. Boeckh. oec. r. p. A. II p. 81. Meier. Proc. Att. p. 112.

32) Meier. l. l. p. 108. 550. 551. cf. infr. c. 8 §. 80 extr.

33) Boeckh. I p. 169. II, 70. Cf. infr. c. 8 §. 78.

34) Meier. Proc. Att. p. 551.

35) Id. ib. p. 363 sq. et 108. 109.

36) Vid. supr. cap. 4 §. 30, 9.

37) Hinc ap. Aristoph. Eccles. Praxagora, muliebris rei publicae princeps, *ἡ στρατηγός* dicitur, v. 727 sqq. cf. 246.

38) Aristoph. Plut. v. 192. Pac. 446. Aeschin. in Timarch.

gotia administrarent longe gravissima, nec facile quisquam ad hunc honorem eveheretur, nisi qui opibus, gratia, fide apud populum polleret. — Equestrem militiam hipparchi regebant, bini quotannis, hisque adiuncti phylarchi deni, tributim a populo creati³⁹⁾: minores equitum praefecti ab hipparchis legebantur⁴⁰⁾. Hi in bello strategorum imperiis parebant, domi autem equitum exercitia moderabantur, pompas solemnes ducebant⁴¹⁾, emeritos aut minus idoneos exauctorabant aliosque in eorum locum sufficiebant⁴²⁾ ex iis, qui propter censum equis merere deberent⁴³⁾, quos etiam invitos cogere refragantesque in iudicium vocare poterant⁴⁴⁾. Iuris dictionem num ipsi exercuerint non satis constat⁴⁵⁾.

§. XLVI.

Praeter haec quae adhuc percensuimus magistratum et negotiorum genera plurimae erant vel minores vel extraordinariae curationes, quas omnes singulatim persequi longum et supervacaneum est¹⁾. Ex hoc genere ea sunt, quae syn-

p. 54. De phylarchorum et hipparchorum dignitate cf. Arist. Avv. v. 799.

39) Pollux VIII, 94. Demosth. Phil. 1 p. 47 sq.

40) Xenoph. hipparch. 2, 2 sq.

41) Cf. C. F. Hermann, de equitibus Att. (Marburg. 1835. 4) p. 19. Ast. ad Theophrast. char. p. 178.

42) Xenoph. hipparch. I, 2. Diversa igitur fuit equitum a peditibus condicio eo quod illi, semel delecti, non in annum sed tandiu in turmis equitum manebant, donec exauctorarentur.

43) Cf. Hermann. l. l. p. 14. 15. De eorum καταστάσις s. manupretio id. p. 31 sq. et de stipendio Ulpian. ad Demosth. in Timocr. p. 234. De numero et δοκιμασίᾳ vid. supr. c. 3 §. 28, 11.

44) Xenoph. l. l. I, 9. 10.

45) Meier. Proc. Att. p. 109. Hermann. l. l. p. 22.

1) Aristot. Polit. VI, 5, 12 magistratum et curationum genera, quae necessaria sint rei publicae, summatim percensens, αἱ μὲν οὖν ἀναγκαῖαι ἐπιμέλειαι, inquit, εἰσὶν περὶ τούτων, ὡς εἰπεῖν συγκαταλωσαμένους· περὶ τε τὰ δαιμόνια καὶ τὰ πολεμικὰ καὶ περὶ τὰς προ-

dicis s. synegoris h. e. patronis rei publicae mandantur, ut aut leges veteres apud nomothetas tueantur atque defendant, aut reos in iudicio persequantur²⁾, aut causam populi apud externa iudicia agant³⁾. Porro huc pertinent legati, quorum alii negotia rei publicae apud externas civitates administrant⁴⁾, alii sacra solemnia populi nomine concelebrant, qui *θεωροὶ* vocantur⁵⁾, nec magnopere ab his diversi Hieromnemones, ad Pylaicos conventus missi, iisque adiuncti Pylagorae⁶⁾. Deinde quos populus extra ordinem creat inquisitores aut delictorum aut pecuniarum rei publicae debitarum, qui *ζητηταὶ* vocantur⁷⁾. Curatores porro publicorum operum, de quibus supra iam dictum est: curatores annonae, qui *σιτῶναι* vocantur, emptores hostiarum, *βοῶναι*⁸⁾, et si qui sunt id genus alii. Praecipue autem commemorandi sunt qui sacra publica procurant, sive hi sacerdotes sunt, sive magistratus, sive festorum ac ludorum curatores. Sacerdotia alia civibus omnibus, qui quidem avis

ὁδούς καὶ περὶ τὰ ἀναλισκόμενα καὶ περὶ ἀγορὰν καὶ περὶ τὸ ἄστυ καὶ λιμένας καὶ τὴν χώραν· ἐπὶ περὶ τὰ δικαστήρια καὶ συναλλαγμάτων ἀναγραφὰς καὶ πράξεις καὶ φυλακὰς καὶ ἀπολογισμούς τε καὶ ἐξιπάσεις καὶ πρὸς εὐθύναν τῶν ἀρχόντων καὶ τέλος αἱ περὶ τὸ βουλευόμενον περὶ τῶν κοινῶν. Ἰδίᾳ δὲ ταῖς σχολαστικαῖς καὶ μᾶλλον ἐδημεροῦσαις πόλεσιν, ἐπὶ δὲ φροντισούσαις εὐκοσμίας, γυναικονομίας, νομοφυλακίας, παιδονομίας, γυμνασιαρχίας. Πρὸς δὲ τοῖσι περὶ ἀγῶνας ἐπιμύλεια γυμνακοῦς καὶ διονυσιακοῦς καὶ εἰ τις ἐτίρας συμβάλῃ τοιαύτας γενέσθαι θεορίας.

2) Vid. cap. 4 §. 32 et 34.

3) Vid. exempl. ap. Demosth. de coron. p. 271. 272. Cf. Boeckh. I p. 441.

4) Vid. cap. 4 §. 35.

5) Cf. Wesseling. ad Diodor. tom. VI p. 639 Bip. Spanhem. ad Callim. hymn. in Del. v. 314. Duker. ad Thucyd. III, 104. V, 16. Fischer. ad Plat. Crit. I, 13. Phaed. I, 19. Morus ad Isocr. Panegy. c. 48.

6) Vid. infr. P. VI c. 3 §. 14.

7) Vid. de comitt. p. 316. Sluiter. ~~last.~~ Andoc. p. 55. Meier. de bon. dama. p. 206.

8) De comitt. p. 317. Schubert. de aedil. p. 44.

aut certe patribus civibus procreati⁹⁾ neque capite deminuti essent, alia iis tantum patebant, qui e certis essent gentibus sacerdotalibus¹⁰⁾. Commune omnibus erat ut capi rite non possent nisi ab iis, qui corpore integri, vita et moribus probi essent, quam ob rem *δοκιμασίαν* petentium institui necesse erat¹¹⁾. Neque nothi ad publica sacerdotia admittebantur: nam parasiti Herculis, e nothis sumpti¹²⁾, non sacerdotes erant, sed sacerdotum administri¹³⁾. Creabantur autem sacerdotes aut sorte aut suffragiis, aut ita coniuncta cum suffragiis sorte, ut legerentur populi aut gentilium suffragiis ii, inter quos deinde sors coniceretur¹⁴⁾. Pancorum hereditarium munus aut perpetuum erat¹⁵⁾; plerique vel in annum, vel in aliquot menses, alii in quadriennium, alii ad certum aetatis terminum creabantur¹⁶⁾. Munia sacerdotum pleraque in eo constabant, ut suis quique numinibus suisque in templis sacra facerent aut veteribus institutis¹⁷⁾ aut oraculorum monitu¹⁸⁾ aut populi iussu praescripta¹⁹⁾, item ut operam darent si quis privatim rem divinam in

9) Vid. or. in Neaer. p. 1376, 10. 1380. 27. 1381, 20. Pollux VIII, 85. Meier. de gentil. Att. p. 30. cf. supr. e. I §. 18, 12.

10) De his praeter Meierum l. l. egit C. L. Bossler, de gentibus et familiis Atticae sacerdotalibus. Darmstadt. 1832. 4.

11) Ὀλόκληροι, ἀγλαίς, καθαροί. Hesych. s. v. ἀγλαίς. Etym. M. p. 176, 20. Petit. Legg. Att. p. 170. Ast. ad Plat. Legg. p. 294.

12) Athenaeus VI, 26. p. 234.

13) Ἱερὰν ὑπηρέτας Pollux dicit VI, 35. In universum de parasitis vid. Athen. l. l. p. 235 sq. cum Casaub. comm. Petit. Legg. Att. p. 159 sqq. Schubert de aedil. p. 35. Nomen indatum, quod cum sacerdotibus vel magistratibus coenabant.

14) Meier. l. l. p. 34.

15) Huc pertinent hierophantes, hierophantis, daduchi, hieroceryx, Eleusinia sacerdos et alii complures. Vid. Meier, p. 32 not. 63.

16) Id. ib. not. 64—67.

17) Cf. Lys. in Nicomach, p. 854. 858.

18) Vid. exempla ap. Demosth. Mid. p. 530. 531.

19) Cf. de comitt. p. 300. 302. 304.

templo faceret²⁰), ut donaria aliasque oblationes acciperent suisque locis reponerent, ut aedes sacras tuerentur, denique ut redditus templi colligerent et custodirent²¹): quam ob rem rationes, ut a magistratibus, ita etiam a sacerdotibus quotannis apud logistas et euthynos reddendae erant²²). Plerisque tamen templis etiam alii praeter illos erant reddituum collectores pecuniarumque custodes ac dispensatores²³). Ipsi autem sacerdotes e templorum redditibus imprimisque e sacrificiis aliisque oblationibus partem suam percipiebant, *τὰ νομισόμενα*²⁴), quae quin satis lauta fuerint in religiosioribus quidem fanis, dubitari non potest²⁵). Ceterum publica munera, velut militiae, ut plurimum pariter cum reliquis civibus obibant²⁶), et magistratus quoque haud dubie a sacerdotibus capi poterant, sicut rursus etiam magistratus non pauci sacerdotalibus quibusdam muniisungebantur, veluti ex novem archontibus is, qui *Βασιλεὺς* dicitur, quum universis rei publicae religionibus

20) Aristoph. Plut. v. 1183.

21) Cf. Aristot. Polit. VI, 5, 11, qui docet in minoribus civitatibus eiusmodi curas ipsis sacerdotibus impositas, in maioribus autem a sacerdotio seiunctas fuisse mandatasque *ιεροποιῖς, ναοφύλαξιν* aliisque. Tales fuerunt *νεωκόροι*, quamquam horum munus posteris temporibus longe amplius factum est. Vid. van Dale dissertt. ad inscriptt. et marm. p. 289 sqq. De *ιεροποιῖς* Athen. cf. Schubert de aedil. p. 45.

22) Aeschin in Ctesiph. p. 405. 406.

23) *Ταμίαι τῶν ἱερῶν χρημάτων*. Cf. supra §. 44, 19. Boeckh. I p. 173. Corp. Inscr. no. 76, 13.

24) Aristoph. Plut. v. 1186. c. schol. Thesmoph. v. 768. Schol. ad Vesp. 715 (693). Quae sacerdotes pro sacrificio accipiebant, *ἱερῶσυνα* dicebantur de quibus cf. Boeckh. prooem. lectt. aectiv. ann. 1830. recus. in Museo Cantabr. no. V ann. 1833 et ex parte in Bulletino di corrisp. archeol. 1830 p. 218. Add. eiusd. prooem. hibern. ann. 1836.

25) Hinc nonnulla sacerdotia etiam emebantur, quamquam non, ut videtur, Athenis. Vid. Boeckh. prooem. aest. 1830. Sed *διδασκαίαν* de sacerdotiis, utpote quaestuosis, aliquoties commemorantur. Cf. Proc. Att. p. 471.

26) Plutarch. Arist. c. 5.

praecerat, tum augustissimas caeremonias festaque solemnina procurabat, Eleusinia cum epimeletis, Lenaea, lampadum certamina aliaque²⁷⁾: Archon Dionysia et Thargelia cum epimeletis²⁸⁾: Polemarchus Dianae ἀγροτέρα et Enyalio sacra faciebat, Harmodio et Aristogitoni inferias mittebat, publica parentalia iis qui bello ceciderant ordinabat²⁹⁾: Strategi Mercurio ἡγεμονία, Paci, Ammoni sacrificabant³⁰⁾, et sic alii aliis numinibus. Erant praeterea, quorum munus et potestas ad sacra religionisque pertinebat, quum tamen non essent ipsi sacerdotes, velut Peristiarchi³¹⁾, Athlothetae³²⁾, iudices Dionysiacy³³⁾ iique qui de iure sa-

27) Pollux VIII, 90. Conf. de *παύλαια* et de *γυμνασία* or. in Neaer. p. 1369 — 1371. Appar. crit. tom. V p. 569. De epimeletis Eleusiniorum, Aristot. ap. Harpocr. s. v. ἐπιμ. τῶν μυστηρίων, qui quattuor fuisse docet suffragiis creatos, duos ex omnibus civibus, unum ex Eumolpidarum, unum e Ceryceum gente.

28) Pollux VIII, 89. — De epimeletis Dionysiorum cf. Demosth. Philipp. I p. 50, 5, ex quo apparet eos sorte creatos esse. Distinguendi autem ab his ii sunt, quos tribules suffragiis creabant, quorum et ipsorum cura ad festa pertinebat, imprimis ad choros instruendos. Demosth. Mid. p. 519, 14. Antiph. de salt. p. 769. Cf. c. 2 §. 23, 4.

29) Pollux VIII, 91. — De parentationibus publicis, ἐνταφιαίαι ἀγῶνα, cf. Taylor. Lectt. Lys. p. 236 sq. et de publica sepultura in univ. quos laud. Poppo ad Thucyd. II c. 34. 35.

30) Corp. Inscr. no. 157 v. 21. 31. 33. Cf. Boeckh. oecon. r. p. A. II p. 254. 257 — 259. De Mercurio hegemonio vid. intt. ad Aristoph. Plut. v. 1160.

31) Cf. de comit. p. 91 plag. G. Schubert. de aedil. p. 51. supr. c. 4 §. 31, 1.

32) Pollux VIII, 93. Demosth. in Boeot. de nom. p. 997, 5. Erant decem numero tributim a novem archontibus sorte capti (Poll. VIII, 87.) curabantque per quadriennium Panathenaeorum ludos musicos, gymnicos et equestres. Cf. Schubert. p. 52 sqq.

33) Hi tributim sorte capiebantur in senatu, certo quodam numero idoneorum in sitellam coniecto. Lys. de vuln. praem. p. 168 — 170. Isocr. trapezit. c. 17. E decem universis Gud. Hermannus quinque de tragoediis, quinque de comoediis iudicasse credit, progr. indic. certam. erud. a. 1835 p. 7 (ubi Plutarch. Cim. c. 8 temere sollicitatur.) Probabilius Boeckhius statuit, quum quinque comoediarum iudices commemorarentur, hos ex iis quinque tribubus fuisse, quae choros comicos non praebuissent. Cf. Meier. in Ephem. litt. Hal. ann. 1827 no. 123 p. 137: et in universum ubicunque non omnium tribuum chori erant, iudices ex iis tribubus

cro respondebant tres Exegetae³⁴), qui etiam prodigia ac *διόρασεις* interpretabantur³⁵). Sed vaticini, augures, haruspices publice constituti Athenis non fuisse videntur, quamquam qui illam artem facitabant saepenumero et adhiberi publice et praemiis ornari solebant³⁶).

§. XLVII.

De apparitoribus magistratuum pauca sufficient. Horum honestissimi scribes sunt, quamquam hi quoque ut plurimum aut servi erant rei publicae, aut, si liberi, tamen ex infima plebe. Ceterum nulli non magistratui scriba suus fuisse videtur, sive ab ipso lectus, sive publice constitutus¹). Praecones quoque non magistratus solum plerique habebant, sed erant etiam senatus quingentorum, senatus Areopagitici, populi praecones²): eumque quaestum, quamvis contemptum,

fuisse videntur, quae chorus non dederant. Apud Lucian. Harm. c. 2 legimus *χρίτας ἐντὶ ἡ πένητι ἡ ὄσους δῆ*. Sententiam iurati dicebant, Arist. Eccl. v. 1160, poterantque mulctari, si convicti essent contra ius pronuntiasse. Aesch. Ctes. p. 625, ex quo simul disci potest, non tragicorum solum et comicorum, sed aliorum quoque chororum hos iudices fuisse, velut *ἀνδρῶν ἀλλήλων*. Demost. Mid. p. 520. Num apud logistas in ius vocati sint, nescio: qui hoc ex Eupolidis versibus ap. Harpocr. a. v. *λογισταὶ* concludi posse credidit, vereor ut locum recte intellexerit.

34) Vid. qu. cit. ad Isae. p. 398. Add. Meier: de bon. damn. praef. p. VII. Mueller. ad Aeschyl. Eum. p. 162. Alii erant *ἐγγράται* et *ἐβουλοκτοῦν* Pseudoplut. vit. X orat. p. 843 B. Boeckh. Corp. Inscr. I p. 443. 444; alios etiam e Phylalidis fuisse Meierus credit de gentil. Att. p. 32.

35) Pollux VIII, 124 ibiq. Hemsterhus.

36) Cf. schol. Aristoph. Nubb. v. 331. Avv. v. 521. 588, et de auspicio observatione Avv. 717. Spanhem. ad Callim. hymn. in Pall. v. 174. De *χερσμολόγοις* cf. Lobeck. Aglaoph. p. 978.

1) Cf. de comitt. p. 318. Senatus populiue scribas et duos contrascriptores, de quibus supra dictum est, ex horum apparitorum numero eximendos esse sua sponte apparet. Scribam archontum Pollux VIII, 92 ab ipsis lectum sed in iudicio probandum fuisse memorat.

2) De praeconibus in univ. cf. Meier. de gentil. Att. p. 42. 43. *Κῆρυξ ἀρχοντος* commemoratur Corp. Inscr. no. 181, 17. 182,

etiam cives pauperiores non dedignabantur³⁾. Alia ministeria sunt eorum, qui παραστάται, βασανιστάι, θυραγοὶ dicuntur⁴⁾, qui omnes communi δημοσίῳ (ὕπηρεσιν) nomine designari solent⁵⁾, servilis conditionis. In iudiciis unus erat ἐφύδωρ, qui clepsydram custodiebat⁶⁾. Alios commemorare nihil attinet.

6. De iudiciis.

§. XLVIII.

Iudiciis aut controversiae secundum legis normam dirimendae, aut quae contra leges commissa sunt vindicanda permittuntur, ex quo apparet nullam esse rei publicae partem, quae non possit aliquando iudiciorum potestati obnoxia fieri. Quidquid enim aliquis sive privatus sive magistratus sive in senatu sive in comitiis egerit, si contra leges actum arguatur, accusari apud iudices eorumque sententia aut damnari et rescindi aut comprobari et confirmari potest¹⁾, ut recte iudices ipsis magistratibus, senatui, comitiis praepositi esse dicantur. Iam vero quum leges, quas observari

9. Κῆρυξ βουλῆς no. 485. Κ. τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου. no. 115, 8. Κ. τῆς βουλῆς ἐξ Ἀρείου πάγου no. 180, 12. 181, 15, quem Boeckh. p. 447 ex hierocerycum gente fuisse censet. Cf. Meier. p. 43. Item praefones illi senatus quingentorum et senatus ac populi in inscriptionibus, quarum vetustissima no. 115 certe post Ol. 123 scripta est, haud dubie non vilioribus apparitoribus accensendi sunt, quum in catalogis etiam ante sociam rei publ. commemorantur. Cf. Boeckh. p. 326.

3) Theophr. char. c. 6 p. 10 ed. Ast. Demosth. in Leoch. p. 1081, 23.

4) Lex. Seguer. p. 296, 32. Phot. p. 391, 5 Pors. Henych. s. v. βασανιστής. Plat. Phaed. p. 59 E.

5) Pollux VIII, 131. Ad hoc genus etiam Seythae (Σπεισινί, τοξόται) pertinent, de quibus supra dictum est.

6) Vid. Proc. Att. p. 716. cf. Plut. proverb. Alex. no. 117.

1) Cf. quae supra de magistratuum ἐφύδωρς, de εὐαγγελταῖς et de γραφεῖ παρανόμων dicta sunt.

6. De iudiciis.

in iudicando oportet, ita scribi non possint, ut omnibus quae quandoque inciderint certam iudicii normam et regulam praescribant, fieri saepenumero necesse est, ut quod legibus desit iudicium consilio et arbitrio suppleatur: idque Athenis eo magis eveniebat, quod et leges a Solone aliisque ambigue passim et perplexe scriptae erant²⁾, et iudicium potestas nulla alia re praeterquam iuris iurandi religione coercebatur³⁾. Neque id malo publico, si religio, probitas, prudentia in iudicium animis habitabant, quae sane meliores sunt iuris custodes, quam legum litterae; sed ubi corruptis civitatis moribus lubido malaeque artes gliscere coeperunt, his fieri non poterat quin iudicia quoque corrumperentur et in condemnandis absolvendisve reis cupiditas, largitio, ira, misericordia, gratia, invidia plus plerumque quam iustitia et veritas valerent⁴⁾.

§. XLIX.

Iudicandi munus in populari civitate non magistratibus neque uni alicui civium ordini, exclusis ceteris, mandari convenit, sed pariter est ab omnibus nullo census aut generis discrimine administrandum: quod quum fieri ab universis aut nunquam aut rarissime tantum et in gravissimis causis possit, necesse est ex omni multitudine aliquot viros seligi, qui quoque tempore indices fiant et populi quodammodo personam sustineant¹⁾. Hoc Athe-

2) Plut. Solon. c. 18: λέγεται δὲ καὶ τοὺς νόμους ἀσχετέστους γράφας καὶ πολλὰς ἀνελήφας ἔχοντας αἰεθῆσαι τῇ τῶν δικαστηρίων λογίᾳ. μὴ δυναμίνους γὰρ ὑπὸ τῶν νόμων διαλυθῆναι περὶ ὧν διαφέροτο, συνέβαιεν αἰετὶ διαδιδῶν δικαστῶν καὶ πᾶν ἔργον ἀμμοσβήτημα πρὸς λαόν, τῶν νόμων τρόπον τινα χυρίσσαντας. Cf. Lobeck. Aglaopham. p. 163.

— In iure iurando iudicium erat: περὶ μὲν ὧν νόμοι εἶσι, κατὰ τοὺς νόμους ψηφισάσαι, περὶ ὧν δὲ μὴ εἶσι, γνώμῃ τῇ δικαυτέρᾳ. Demosth. in Aristocr. p. 625, 25. in Boeot. p. 1006, 26. in Eubul. p. 1318, 25.

3) Ἀντισέδρους iudices dicuntur ab Aristoph. Vesp. 607.

4) E multis ipsorum Atheniensium testimoniiis satis est duos Xenophontis locos commemorare, Memm. IV, 8. 5. Apolog. c. 4.

1) Cf. Platner. Proc. I p. 25. Hinc saepenumero iudices ab

nis per sortitionem fiebat, quum sexies mille quotannis cives ex iis qui statu integro et triginta annis haud minores essent²⁾ sorte caperentur, qui *δικασταὶ* s. Heliastae dicebantur³⁾ causasque plurimas et gravissimas iudicabant. Longe diversi ab his Heliastis Ephetae erant et Areopagitae, de quibus suo loco dicemus: porro Diaetae, quadraginta viri qui *κατὰ δῆμον* *δικασταὶ* dicuntur, et aliquando etiam, ut videtur, Nautodicae.

§. L.

Heliastarum annuam sortitionem¹⁾ novem archontes cum scriba suo ita peragebant, ut ex omni numero eorum qui ad sortiendum convenissent, sexies mille, e singulis tribubus sexcentenos, sorte ducerent: horum dein quinque millia in decem decurias describebantur virorum quingentorum²⁾, qui supererant mille homines supplendis si opus esset, decuriis inserviebant. Omnes autem iure iurando adigebantur³⁾ accipiebantque tabel-

oratoribus ita appellantur ut qui sint populi instar. Vid. Tittmann. p. 217. nos ad Laë. p. 277.

2) Pollux VIII, 122. Cf. Dem. in Timocr. p. 716, 11.

3) Cf. dissertationem nostram de sortitione iudicum (Gryph. 1820. 8.) p. 35 sqq.

1) Omnem de sortitione iudicum quaestionem quam potui accuratissime tractavi in dissertatione supra commemorata, assenseruntque mihi in summa rerum omnes qui postea de eodem argumento scripserunt, (Heffter. p. 51 sq. Platner. I p. 71. Wachsmuth. II, 1 p. 314. Hermann. §. 134.) praeter unum hominem vanum et petulantem, qui quantum satis erat responsum est in Annal. critt. Berol. ann. 1835 no. 63 sq.

2) Has decurias *δικαστήρια* dici demonstravi diss. cit. p. 22 e Poll. VIII, 124. Harpoer. s. v. *δικασταὶ* et Demosth. in Timocr. p. 702, 24. Grammaticorum nonnulli eas *φύλας* dixerunt, quasi tributim iudices pariter ac senatores descripti fuerint. Lex. Segu. p. 262, 10. schol. Arist. Plut. tertius v. 277. Sed hoc neque per se probabile est, neque a quoquam idoneo teste traditur, neque conciliari potest cum Aristoph. Plut. v. 1167.

3) Hoc ex parte servatum extat ap. Demosth. in Timocr. p. 746. Cf. Proc. Att. p. 127. Iurasse iudices olim in Ardetto veteres testantur (vid. Dissert. p. 4.) unde probabile fit ibidem etiam sortitos esse.

las nominibus suis inscriptas, praeterea gorgoneo, nocturnarum signis et eius cui adscripti erant decuriae littera insignitas⁴⁾. Jam vero quoties iudicia habenda essent, id quod edicebatur a thesmothesis⁵⁾, conveniebant omnes in foro⁶⁾ ibique sortes a thesmothesis coniiciebantur, in quonam quique loco s. dicasterio, quibus sub magistratibus eo die iudicarent⁷⁾. Solebant autem pro causarum diversitate aut singulae in uno dicasterio decuriae, aut plures coniunctae, aut partes tantum decuriarum, velut ducenti et unus, quadringenti et unus, aut denique aliquot supra unam decuriam iudices esse, semperque quantum fieri poterat cavebatur, ne par esset iudicum numerus⁸⁾. In duobus vero causarum generibus, quum aut de violatis mysteriis aut de militaribus delictis iudicandum erat, non poterant iudices fieri nisi aut initiati aut qui una cum reo militassent: quam ob rem hoc genus homines, quot opus erat, seligi ex decuriis, quae sortitae essent, oportebat⁹⁾. Peracta autem sortitione scipiones iudicibus dabantur colore ac littera insigniti iisdem quibus ea, in quibus illo die iudicaturi essent, dicasteria: nam

4) Litteras decuriis suam cuique datam esse schol. 3 ad Arist. Plut. 277 diserte testatur, idque comprobatur Aristophanes ipse Plut. v. 277 et 1168, ubi ipsae decuriae γράμματα dicuntur. Ceterum tabellae quales descripsi aeneae adhuc extant (vid. Corp. Inscr. no. 207. 208.) quas nescio cur Dobreis in add. ad Plut. Dindorf. tom. VII, 1 p. 87 senatorum tabellas credat, quarum nulla quod sciam apud veteres mentio fit.

5) Pollux VIII, 87.

6) Schol. 2 Arist. Plut. v. 277: οὗτοι συνέβαινε καιρὸς τοῦ δικάζειν ἤρχοντο πάντες οἱ δικασταὶ εἰς τὴν ἀγορὰν. Cf. Proc. Att. p. 134.

7) Hinc thesmothesis dicuntur κληροῖν s. ἐπικληροῖν τοῖς ἀρχόντων τὰ δικαστήρια. Poll. VIII, 87. Cf. Dem. in Pantaen. p. 978, 5. in Euerg. p. 1144, 6. Add. Poll. VIII, 123. In his quae δικαστήρια dicuntur, non loca sed iudices i. e. iudicum decurias esse sua sponte apparet. Loca non sorte assignabantur, sed certa erant certis causarum generibus certisque magistratibus destinata.

8) Cf. Proc. Att. p. 138.

9) De sort. iud. p. 29–32. Proc. Att. p. 133. Platner. I p. 2^o4. Hermann. de vestig. vet. institt. p. 61.

horum quoque suam quodque litteram suumque colorem habebat¹⁰⁾. Ingredientes dicasterium tesseram (σύμβολον) accipiebant¹¹⁾, quam post peractum iudicium colacretis traderent, mercedis iudicialis dispensatoribus.

§. LI.

Diaetetae¹⁾ aut quadraginta quotannis aut fortasse quadringenti et quadraginta sorte capiebantur²⁾. A quonam capti sint nescimus: tributum captos esse constat, ut quaterni aut etiam quadragenarii et quaterni ex una quaque tribu essent. Iure iurando, pariter ut heliastas, adactos esse dubitari non potest³⁾. Aetas legitima erat a quinquagesimo aut sexagesimo anno⁴⁾. Iudicabant de causis privatis, quas litigantibus ad eorum cognitionem deferre placuisset⁵⁾: nam poterant, si

10) De sort. iud. p. 13—15. Num ius iurandum etiam dederint ante quodvis iudicium non satis constat. Vid. Proc. Att. p. 135.

11) De sort. iud. p. 11.

12) De his vid. Boeckh. oecon. A. 1 p. 187: de mercede iudicum cf. supra §. 11.

1) Loquimur h. l. de publicis tantum diaetetis: erant enim etiam privati, h. e. arbitri compromissarii, a litigantibus ex conventionione sumpti, quorum sententia se staturos sponderunt, ut nulla esset appellatio. De utroque genere vid. M. A. Hudtwalcker, über die öffentlichen und Privat-Schiedsrichter-Diaeteten in Athen. Jena 1812. 8.

2) Ulpian. ad Dem. Mid. p. 113 Meier.: ἦσαν γὰρ οἱ διαηται τίσσαρες καὶ πσσαράχοντα καὶ ἐκάστην γυλὴν. ubi Herald. coni. πσσαράχοντα, τίσσαρες καὶ ἐκάστην γυλὴν, probantibus Hudtw. p. 4 et Meiero.

3) Vid. Hudtwalck. p. 8—11. Dubitavit tamen Hermann. §. 145, 26.

4) Quinquagesimum Suidas tradit s. v. διαητ. et Lex. Segu. p. 186, l., sexagesimum Pollux VIII, 126. Hesych. s. v. et Lex. Segu. p. 235.

5) Hudtwalck. p. 34. nos ad Isae. p. 479. Peregrinorum causas excipit Lex. Segu. p. 310, 17: οἱ διαηται πᾶσαν δίκην δικάζουσιν πλην τῶν ξενικῶν. Sed cf. Poll. VIII, 91 et Hudtw. p. 39. In civium causis diaeteta a magistratibus dabatur semper e tribu eius unde petebatur (Hudtw. p. 72.); hinc ap. Lys. in Pancl. p.

mallent, omiasis diaetetis statim heliastas indices postulare: poterant etiam ab illorum sententia ad heliastas provocare ⁶⁾. Mercedem diaetetæ non accipiebant, sed sportulas tantummodo sive sacramenta litigantium, quae *παράστρεσις* dicebantur ⁷⁾. Exacto muneris anno accusari apud logistas poterant, si quid contra ius legesque commisisse viderentur ⁸⁾. Ea accusatio *εὐαγγελία* dicebatur, qua qui convicti essent, *ἀντιμοί* fiebant ⁹⁾.—Quadraginta viri sorte creati ¹⁰⁾ pagos Atticae circuibant, diiudicabantque causas privatas iniuriarum (*αἰχλας*), de vi (*βιαιῶν*) aliasque minores, quarum aestimatio decem drachmarum summam non excederet: maiores enim ad urbana iudicia reiciendae erant. Ante Euclidem triginta fuerant; postea decem additi, odio, ut fertur, illius numeri, propter triginta tyrannos. Ceterum diversa eorum condicio ab aliis eo erat, quod non solum iudicabant causas, sed etiam quae alias magistratum partes esse solebant, ut nomen acciperent litemque apud se instruendam curarent, haec illi ipsi peragebant, quam ob rem non immerito etiam magistratibus adnumerari possunt ¹¹⁾. Non absi-

731 diaetetæ dicuntur αἱ τῇ Ἰπποδοκίῳ δικάζοντες. Erant autem plerumque singuli aut bini cuiusque causae iudices.

6) Hudtw. p. 33 et 120 sqq. Provocatio quam frequens fuerit docet Dem. in Boeot. p. 1017, 27.

7) Pollux VIII, 39. 127, qui docet drachmam unam ab actore solvendam fuisse, alteram *ἐπὶ τῆς ἀντιμοίας*, h. e. ni fallor a reo. Totidem καὶ *ἐκέρων ἐπινομάων* addit Harpocr. s. v. *παράστρεσις* e Demetrio.

8) Meier. de bon. damn. p. 129. 236. Proc. Att. p. 223.

9) Hudtwalek. p. 19—33.

10) Meier. Proc. Att. p. 78—82. Platner. II p. 162 sq. Schubert. de aedil. p. 96 sq. Müller. in Ephemer. lit. Götting. ann. 1827. p. 791.

11) Quotamodum a Meiero factum est l. l. p. 79. Accedit quod etiam pariter ut magistratus rationem ad logistas referebant accusarique apud eos in euthynis poterant: quamquam hoc quidem etiam diaetetis cum magistratibus commune fuit. Sed diver-

illis etiam Nautodicarum condicio fuisse videtur, qui aliquando, sed ante Demosthenis aetatem, de controversiis negotiatorum (*δικαὶς ἐμπορικαῖς*) et de peregrinitate iudicia exercebant¹²⁾. Et in illis quidem, quae privatae erant, etiam iudices nautodicae ipsi fuisse videntur¹³⁾; peregrinitatis accusationes, quae publicae erant, in iudicium heliasticum haud dubie deducebant¹⁴⁾. Quot fuerint, nescimus; sortitos quotannis fuisse certum est¹⁵⁾.

§. LII.

Dicasteria sive loca iudiciorum Athenis plurima fuisse satis constat¹⁾; de numero testem nullum habemus, cui quidem fides haberi possit²⁾. Nobilissimum omnium Heliaca fuit, cuius nomen quum primitiva significatione commune sit omneque multitudinis conciliabulum denotet³⁾, postea unius praecipui iudicii proprium factum est. Alia a situ appellata sunt, velut quod ab Areopago

sam tamen ab his horumque euthynis XLvirorum rationem fuisse facile potest e Demosth. in Timocr. p. 735, 10 probari.

12) Meier. Proc. Att. p. 83—86. Schubert. l. l. p. 80. Cf. Seebood. Bibl. crit. nov. ann. 1829 vol. 2 no. 97.

13) Certe apud Lysiam π. δημ. ἀδικ. p. 593 est: οἱ ναυτοδίκαι — οὐκ ἐξεδίκασαν. quamquam potuit hoc etiam de ἡγεμόσι τοῦ δικαστηρίου dici.

14) Pollux VIII, 126: οἱ δὲ ναυτοδίκαι ἦσαν οἱ τῆς τῆς δικῆς ἐπιδόκοντες. Ita et Phot. p. 289; 24.

15) Et mense quidem Gamelione. Lys. l. l. p. 593. Fuit qui opinaretur *δικὰς ἐμπορικὰς* non nisi hoc ipso mense tractatas esse: sed vid. Meier. l. l. p. 579.

1) Cf. Proc. Att. p. 141.

2) Nam qui de decem dicasteriis fabulantur, velut schol. ad Arist. Plut. 277, ambigua vocis *δικαστήριον* significatione in errorem inducti sunt, loca iudicii significari putantes ubi iudicium de curiae intelligendae erant Vid. de sort iud. p. 6 sq. et 11.

3) Vid. de sort. iud. p. 35 sq. Tittmann. p. 215. sqq. — *Ἡλιαία* v. *ἁλιαία* etiam Argis fuit, ut testatur schol. Eurip. Orest. v. 859 Matth.: *ἐνθα ἡ δίκη συνέχθη* (loquitur de Danao propter interemptos Aegypti filios in ius vocato.) *περὶ τὴν μεγίστην ἄχραν, ἐνθα καὶ Ἰναχος ἁλμας τὸν λαὸν συνεβόλευσεν διᾶλξαι τὸ πᾶσι.*

nomen habet, eaque quae ad Palladium, ad Delphinium, ad Prytaneum, in Phreatto vocantur: item ad Lycum⁴⁾, porro Parabystum, in quo undecimviri iudicia exercuisse dicuntur, et Medium (*Μέσον*), quod Parabysto vicinum, mediumque inter hoc et aliud dicasterium fuisse videtur, cui *Μεῖζον* nomen. Fuit etiam Novum (*Κανόν*), fuerunt a colore dicta *Βατραχίου* et *Φοινικίου*, fuerunt a forma, ut *Τρίγωνον*, aut a conditoribus *τὸ Μητρίχον*, *τὸ Κάλλειον*⁵⁾. Plurima ad forum fuisse credibile est⁶⁾: erant tamen etiam in aliis urbis partibus. Neque in his solum, quae proprie dicasteria erant, iudicum consessus agi solebant, sed etiam aliis locis commodis, velut in odeo, in porticu regia. Ceterum pauca ex his uni alicui iudicum generi propria erant, velut in Areopago non sedebant nisi Areopagitae, ad Prytaneum et in Phreatto vix alii quam Ephetae; in reliquis praecipue quidem heliastae, sed tamen praeter hos haud dubie etiam alii iudicabant⁷⁾.

§. LIII.

Ordinem iudiciorum exposituris ante omnia de variis actionum generibus dicendum est¹⁾. Harum summa divisio est in publicas et privatas. Publicae sunt, quae in delictis publicis persequendis versantur: delicta autem publica habentur ea, quibus aut nullus privatim, sed ipsa res publica laesa videtur, aut, etiamsi privatus aliquis laesus sit, tamen non id solum spectatur, quatenus in

4) De sort. iud. p. 41 sq. Proc. Att. p. 146.

5) Vid. Seebod. Bibl. crit. ann. 1826. no. 8. p. 803. De ceteris cf. de sort. iud. p. 33 sqq.

6) Cf. Proc. Att. p. 147.

7) In ipsa Heliaca diaetetas iudicasse videmus a Demosth. in Euerg. p. 1142.

1) Cf. impr. Meier. Proc. Att. p. 160 sqq. nos de comitt. p. 107. Heffter. p. 111 sqq. Platner. II p. 1-9.

illum, verum quatenus in leges et in commune civium ius et commodum peccatum sit ²⁾. Id genus quam late pateat, quamque difficile certis finibus comprehendi possit, satis apparet, multaque pro moribus et condicione civitatum aliter alibi tractare conveniet. Apud Athenienses vero vix nullum erat paullo gravius delictorum genus, quod non publica accusatione vindicari posset ³⁾, atque in multis liberum erat accusatori, utrum publica an privata actione uti mallet ⁴⁾. Erant autem publicis actionibus haec omnibus communia, ut a quovis cive, cuius quidem ius civitalis integrum esset, intendi possent, etiam si ad ipsum iniuria propius non perlineret ⁵⁾, deinde ut poenales essent, et, si ad mulctam reus condemnaretur, haec non accusatori sed rei publicae cederet ⁶⁾, denique ut accusatori aut institutam actionem deserenti aut causa cadenti, neque quintam saltem suffragiorum partem ferenti, poena constituta esset mille drachmarum, simulque illud ἀτιμίας genus, ut non liceret in posterum eodem quam quo nunc usus erat actionis genere quem-

2) Hinc γράται, quae publicae actiones sunt, tamen aliae δημόσιαι dicuntur (Dem. in Timocr. p. 701, 21) aliae ἰδιαι (Dem. in Mid. p. 529, 23): et sunt ἰδιαι quibus quis privatam iniuriam tantquam publicam vindicat.

3) Cf. Dem. Mid. p. 528. 20: πάνθ' ὅσα ἡς βλαζόμενος πράττει κοινὰ ἀδικήματα καὶ κατὰ τῶν ἔξω τοῦ πράγματος ὄντων ἡγεῖται ὁ νομοθέτης.

4) Velut in furto et iniuriis quae dicuntur realibus. Dem. Androt. p. 601.

5) Hinc frequens in legibus formula: γράγισθαι Ἀθηναίων ὁ βουλόμενος οὐς ἔξεστι. Vid. Proc. Att. p. 564.

6) Nonnunquam tamen pars mulctae accusatori pro praemio dabatur, ut in γάσσι. or. in Theocr. p. 1325, 25. Dem. in Macart. p. 1064, 25. cf. Heffter. p. 188. In ἀπογοργῆ publicatorum bonorum partem accusator accipiebat. Dem. in Nicostr. p. 1247 in. item in illis contra peregrinos actionibus, quarum mentio fit in or. citr. Neaer. p. 1350, 21. 1363. 6.

quemquam persequi ⁷⁾, quippe quum aut prodidisse rei publicae causam, aut iure accusandi temere abusus esse videretur.

§. LIV.

Genera publicarum actionum sunt *γραφή, φάσις, ἀπογραφή, ἐνδείξις, ἀπαγωγή, ἐφήγησις, δοκιμασία, εὐδύνη, εἰσαγγελία*. Ex his *γραφής* nomen generale est diciturque primum de libello accusatoris, dein de ipsa actione, quaecunque non unum ex reliquis nominibus proprium habet: quamquam vel harum nonnullas interdum generali *γραφῶν* nomine appellatas invenimus ¹⁾. *Φάσις* autem ²⁾ erat delatio eorum, qui in mercibus importandis leges migraverant, circa portoria aut circa metalla fraudem commiserant, bonorum publicorum possessionem sine iusto titulo usurpaverant, oleas contra fas exciderant, denique tulum, qui in administrandis pupillorum bonis perfidiose et negligenter egerant ³⁾. Proprium huic actioni hoc praecipue fuit, quod accusator, si vicisset, partem eius pecuniae, in quam reus condemnatus erat, pro praemio accipiebat ⁴⁾; sin victus esset, neque quintam suffragiorum partem tulisset, sexta aestimationis parte

7) Vid. Proc. Att. p. 702 sq. et 734 sq., ubi tamen de loco Dem. pr. coron. p. 261, 20 non recte iudicavi. Dicitur ibi is qui causa ceciderat ἀποτίσαι τὰς πεντακοσίας δραχμὰς: nempe dimidiam partem poenae statim persolvit, alteram partem adhuc debebat. Legitimus est articuli usus in tali partium designatione.

1) Cf. de comitt. p. 179. Proc. Att. p. 162.

2) Scilicet quae proprie ita dicitur: nam minus proprie *φάσις* in universum est μήνσις τῶν λαμβανόντων ἀδικημάτων. Pollux VIII, 47. Sluiter lectt. Andoc. p. 185.

3) De comitt. p. 177. Proc. Att. p. 247 sqq. Heffter. p. 186. Platner. II p. 9 sqq.

4) Quod Pollux VIII, 48 ait, τὸ μνηθὲν ἐγγίνεται τῶν ἀδικουμένων εἰ καὶ τις ἄλλος ὑπὲρ αὐτῶν γήναιεν, de eo tantum genere φάσις verum credo, quae pro pupillis institutae erant: et in his quoque nihil obstat quo minus partem mulctae actori cessasse credamus.

mulctabatur⁵⁾. Ἀπογραφὴ proprie dicebatur designationio bonorum, quae quis aut publicata possideri a privatis, aut publicanda ex lege esse arguebat⁵⁾: qualem designationem qui deferebat, is etiam eos, apud quos ea bona essent, si negarent, tanquam accusator in iudicio persequabatur⁷⁾; et si vicisset, partem pro praemio accipiebat⁸⁾. Ἐνδειξις proprie erat delatio eorum, qui legibus aut indicum sententia aliquo loco aut munere aut iure exclusi tamen eum locum adierant, aut ius illud atque munus usurpaverant⁹⁾: deinde eorum qui gravioris alicuius delicti, velut caedis, furti, rapinae aliorumque manifesti habebantur, ut non de culpa, sed de poena tantum agendum esse videbatur¹⁰⁾. Utrique, accepta a magistratu delatione, aut in vincula coniciebantur, aut etiam vades dare cogebantur¹¹⁾. Quodsi eos actor ipse ad magistratum produceret, haec ἀπαγωγὴ dicebatur; sin magistratum deduceret ad latebras eorum, quo ab hoc prehendi possent, haec ἐφ' ἡγήσας erat¹²⁾. De δόκιμασία et ἐξόφνησις supra satis dictum est. Εἰς-αγγελίας tria genera distinguenda sunt, primum

5) Proc. Att. p. 732.

6) Cf. Proc. Att. p. 253 sqq. et Corp. Inscr. no. 123, 14.

7) Quod Meier. P. A. p. 259 ait designationis auctorem etiam rei personam nonnunquam tulisse et posteriore loco dixisse, vereor ut verum sit. E Demosthenis certe or. in Nicostr. nihil praesidii huic sententiae peti potest; nam tituli πρὸς Νικ. nulla est auctoritas. Harpocratio autem s. v. ἀπογρ., quem Suid. et Lex. Segu. p. 426 sequuntur, obscure loquitur, corruptaque eius verba sunt, sed facile codicum ope sanabilia.

8) Demosth. in Nicostr. p. 1247 in.

9) Harpocr. h. v. Meier. l. l. p. 240 — 243.

10) Pollux VIII, 49. cf. de comitt. p. 177. Quae praeterea a Meiero p. 244 commemorantur, aut dubia sunt aut ad prius genus pertinent, quod si quis recte interpretetur latissime patet.

11) Proc. Att. p. 583 sq.

12) Meier. P. A. p. 225 sqq. et 247. Pro ἐφ' ἡγήσας ἐξόφνησις dicitur Lex. Segu. p. 312. Cf. Meier. l. l. p. 260. de bon. damn. p. 215. Platner. II p. 131.

εἰσαγγελία κακώσεως, qua iniuriae erga parentes a liberis ¹³⁾, erga epicleros et pupillos a maritis, tutoribus, propinquis aliisque ¹⁴⁾ commissae vindicabantur: quod genus non diversum fuit a *γραφῇ* ¹⁵⁾ nisi eo, quod actor neque sportulas pendebat, neque, etiamsi quintam suffragiorum partem non tulisset, mulctabatur ¹⁶⁾. Alterum genus est, quum quis diaetetam propter iniurias in iudicando commissas apud logistas reum facit ¹⁷⁾: tertium denique ad ea delicta pertinet, quae, aut quia solito graviora sunt, aut quia aliquam ob causam ordinario iudicio persequenda non esse videntur, ad senatus aut populi cognitionem deferuntur: quae de re quae iam supra dicta sunt, hoc loco repetere nihil attinet ¹⁸⁾.

§. LV.

Privatae actiones aut iniuriis privatorum, quae nihil ad rem publicam pertinere videantur, ulciscendis, aut controversiis distrabendis instituuntur. Harum proprium ac generale nomen *δίκη* est: quamquam id non raro etiam de publicis actionibus dicitur ¹⁾. Qui autem poenam ab adversario

13) Hoc genus, etiamsi diserta veterum testimonia desunt, haud dubia tamen coniectura ponere licet. Cf. Meier. P. A. p. 269.

14) Aeschin. in Timarch. p. 159. or. in Theocr. p. 1332, 12. Demosth. in Pantaen. p. 980, 5 cll. 979, 27 et plur. ap. Meier. p. 291 not. 86.

15) Hinc etiam *γραφῇ* nonnunquam dicitur. Vid. ad Isae. p. 470.

16) Isae. de Pyrrh. her. §. 47. de Hagn. her. §. 31. Demosth. in Pantaen. p. 980. Harpocr. s. v. *εἰσαγγελία*.

17) Vid. §. 51, 8. 9.

18) Enumerantur praeterea a Polluce VIII, 41 *ἀνδρολήψιον* et *προβολή*; sed de *ἀνδρολήψιῳ* alio loco nobis dicendum erit, P. VI c. 1; de *προβολῇ*, quae non tam actionis genus est quam accusationis praeparatio, supra satis exposuimus, itemque de accusationis denunciatione, *ἐπαγγελία*.

1) Cf. Meier. Proc. Att. p. 162 not. 7. Pollux VIII, 40. 41.

repetit aut delicti privati, velut furti, iniuriarum, stellionatus, aut violati contractus, aut damni iniuria dati, is *δικὴν κατὰ τινος* instituere dicitur; reliquae actiones sunt *πρὸς τινά* ²⁾: verum tamen hoc ipsum etiam de illis nonnunquam dicitur ³⁾. Quae autem proprie *δικαί πρὸς τινά* sunt, harum rursus unum genus *διαδικασίας* nomine a reliquis distinguitur, quum aut de re disceptatur, quam plures sibi adiudicari postulant, aut de muneris alicuius obeundi officio inter plures ambigitur ⁴⁾. Commune autem omnibus hoc est, quod institui non possunt nisi ab iis quorum interest, aut si hi non habent agendi facultatem ⁵⁾, ab iis quorum in potestate, cura, tutela sunt ⁶⁾; dein quod poena, si qua irrogata est, non rei publicae sed actori cedit. — Est praeterea una actionum divisio, quae ad publicas pariter ac privatas pertinet, ut aut *τιμητοὶ ἀγῶνες* aut *ἀτίμητοι* sint, prout aut aestimanda lis in iudicio aut non aestimanda est ⁷⁾. Quae enim delicta, sive publica sive privata, poenam habent lege plebisve scito constitutam ⁸⁾, aut si qua

2) Heffter. p. 288. Meier. p. 167.

3) Velut ap. Demosth. adv. Aphob. III p. 844: καὶ πρότερόν μοι δίκης γενομένης πρὸς Ἀφόβον. Egerat autem Dem. non πρὸς Ἀφόβον sed κατ' Ἀφόβον, ἐπιτροπῆς. Sed non diffitendum est hanc orationem rationibus non contemnendis Demostheni abiudicari a Westermanno, de litt. quas Dem. or. ipse, p. 11 sqq.

4) Cf. Lex. Segu. p. 236, 16. Taylor. ad Aeschin. p. 536. Meier. p. 368.

5) Tales sunt minores, mulieres, servi (exceptis duobus generibus, de quibus vid. Proc. Att. p. 559.) et αἰῶμοι qui capitis deminutionem maximam passi sunt.

6) H. e. a puerorum patribus aut tutoribus, mulierum maritis aut κυρίοις, servorum dominis.

7) Harpoer. a. v. ἀτίμητος ἀγών. Heffter. p. 116 sqq. Meier. p. 171 sqq. Platner. I p. 191 sqq.

8) Plebiscito poena constitui potuit v. c. in iis criminibus, quae per εἰσαγγέλλαν aut μύνησιν ad populum delata, ab hoc dein ad iudicium heliasticum reiciebantur.

violati contractus poena inter privatos convenit⁹⁾, ibi aestimationi locum non esse apparet, eritque ἀτίμητος ἄγών: contra si cui delicto nulla certa poena constituta est, aut optio inter duas poenas iudicibus datur¹⁰⁾, ibi ex cuiusque causae conditione aestimari litem conveniet: item ubi damni reparatio petitur, de magnitudine autem damni ambigitur, aestimare iudices oportebit, quantam reo pecuniam solvendam imponant¹¹⁾. Potest etiam fieri, ut modus quidem poenae legibus praefinitus, ipsa tamen poena incerta sit, velut in furti actione, ubi duplum eius rei quae furto ablata esset leges pro poena solvi iubebant, si res ipsa restituere-tur, decuplum, si non restitueretur: quam ob rem ipsius rei pretium aestimari, et ex eo poenam finire oportebat¹²⁾.

§. LVI.

Instituendae actionis vel publicae vel privatae initium¹⁾ non aliunde in plerisque quidem causis²⁾ fieri poterat, quam a κλήσει vel προσκλήσει h. e. in ius vocatione³⁾, qua denunciabatur adver-

9) Ἐπίμνημα ἔκ τῆς συγγραφῆς. Demosth. in Phorm. p. 915, l.

10) Vid. Platner. l p. 196 contra Meier. p. 177.

11) Ita v. c. in actione ἐπιτροπῆς. Demosthenes litem Aphobo aestimaverat decem talentis: iudices vel tanti vel minoris eum damnare poterant. Cf. or. in Aphob. l p. 834, 25. or. l in Onetor. p. 873. 878.

12) Vid. Meier. p. 185 not. 46. Simile quid in quibusdam βλάβης actionibus fiebat. Cf. id. p. 188.

1) De compositione inter amicos, quae tentari plerumque solebat, vid. Proc. Att. p. 575.

2) In εἰσαγγελίᾳ apud senatum aut populum, porro in ἐνδοκίσει et in plerisque δοκιμασίαις et εὐθύναις, item in hereditatis petitionibus nullam in ius vocationem fuisse demonstravi Proc. Att. p. 583 sqq.

3) Vid. ib. p. 576.

sario ut certo die ⁴⁾ apud magistratum adesset edendamque adversus se actionem cognosceret. — Peragenda in ius vocatio erat ab ipso actore ⁵⁾ in publico aliquo loco ⁶⁾, adhibitis testibus, qui, si forte ille apud magistratum dicto die non comparuisset, rite vocatum esse testarentur, quod cur necesse fuerit mox apparebit. Testes in ius vocationis *κλητῆρες* dicuntur: sed idem nomen, et proprie quidem, ut videtur, nuncios quosdam significat, quorum opera absentes in ius vocantur ⁷⁾. Vadimonium, si quidem cum civibus ageretur ⁸⁾, alienum erat ab Atheniensium moribus: neque cogi adversarius poterat ut statim in ius sequeretur, praeter manifestos quorundam delictorum, quorum ἀπαγωγὴν leges concesserant. Stato die apud magistratum, cuius in quoque causarum genere iuris dictio esset ⁹⁾, primum omnium actio edenda erat scripto consignata ¹⁰⁾. Libellus vel *ἔγκλημα* vel *λῆξις* vel, si publica causa erat, *γραφῆ, ἐνδείξις, φάσις, ἀπάγωγῇ* pro actionis genere dicitur ¹¹⁾. Exami-

4) Et plerumque quidem, ut videtur, post diem quintum. Vid. ib. p. 579, et de certis diebus edendarum apud magistratum actionum p. 577 sq.

5) Si actor inquilinus erat, comitante patrono s. prostata. Vid. ib. p. 561.

6) Ibid. p. 588 sq.

7) Ibid. p. 590.

8) De peregrinis vid. Proc. Att. p. 581 et 583. Ibidem exposui etiam quibus in causis cives aut vades dare coacti aut in carcerem coniecti sint.

9) De his pro nostro consilio satis dictum est in capite de magistratibus. Accuratissime de singulorum iuris dictione exposuit Meierus Proc. Att. lib. I.

10) Tradebatur haec aut ipsi magistratui, aut scribae, aut assessori. Proc. Att. p. 599, et publice in albo inscripta proponebatur pro tribunali, quo cognosci ab omnibus posset, quorum interesset.

11) Ibid. p. 594 sqq. Etiam ἀπαγωγή de actoris libello est ap. Platon. Apolog. c. 15, quamquam proprie hoc nomen aut rei libellum significat, aut in hereditatis petitionibus de omnium qui inter se contendunt libellis dicitur. Vid. ib. p. 629.

nabat deinde magistratus, reciperetne causam an reiiceret. Reiicienda erat primum absente reo, nisi si *κλητήρων* testimoniis probaretur, cum rite in ius vocatum esse: tunc enim, nisi excusatus esset, in contumaciam condemnari potuit¹²⁾: dein si quid legitimi obstare videret, quo minus vel apud se, vel ab hoc actore, vel hac actione, vel hac de re agi posset, quae omnia singulatim enumerare longum est¹³⁾. Pertinent autem huc etiam varia exceptionum genera, si reus contendebat causam esse eiusmodi, quae in iudicium deduci non deberet, *μη εισαγώγιμον εἶναι τὴν δίκην*, quales exceptiones aut per testes, qui pro reo intercederent, aut ab ipso reo interponi poterant. Alterum genus *διαμαρτυρία*, alterum *παραγραφή* aut etiam *ἀντιγραφὴ* dicitur¹⁴⁾. Neque dubitari potest, quin magistratui, si iustam esse exceptionem intelligeret, statim reiicere actionem, suo quidem periculo¹⁵⁾, licuerit: quamquam plerumque nihil ipse decernere, sed integram rem iudicibus permittere solebat¹⁶⁾. Ceterum iurare utrumque, et actorem et reum, oportebat se non calumniandi animo aut intendere litem aut excipere, quod iuramentum *ἀντωμοσία*, *διω-*

12) Ibid. p. 577. Hinc existunt *γραφὴ ψευδοκλητίας* (ib. et p. 336.) *γρ. συκοφαντίας* (Boeckh. proem. lectt. hib. ann. 1817—1818.) *δίκη κακοτεχνιών*. (Proc. Att. p. 385 et 759.)

13) Persequutus haec sum P. A. p. 599 — 602.

14) Ibid. p. 631 — 650. Etiam *ἔωμοσίας* nomen de quodam exceptionis genere dictum docui p. 648. item de loquutione *ἐδθν-δικῆς*, *τὴν ἐδθεῖαν εἰσεῖναι* p. 649.

15) Scilicet si temere actionem reiecisset accusari propterea aut in *ἐδθνῆναις* aut per *προβολὴν* aut in *ἐπιχειροτονίᾳ* potuit.

16) Apparet autem, si *διαμαρτυρία* interposita esset, hanc submoveri non potuisse nisi ita, ut quis eum qui testimonium illud dixerat *μη εισαγώγιμον εἶναι τὴν δίκην*, per *δίκην ψευδομαρτυριῶν* falsi testimonii convinceret: si *παραγραφῇ* reus usus esset, hanc ab ipso probandam, ab actore refellendam fuisse: neque de ipsa actione iudicium fieri potuisse nisi post refutatam exceptionem. Vid. Proc. Att. p. 646.

μοσία dicitur¹⁷⁾: itemque pecunia aut ab actore aut ab utroque dependenda erat, pro causarum varietate. Primum enim in privatis causis, una *αἰτίας* (iniuriarum realium) actione excepta omnibus, quae quidem centum drachmarum summam excederent, sacramenta ab utroque deponebantur, hac tamen lege, ut qui vicisset, sacramenta sua ab adversario recuperaret. Erant autem in causis minoribus, quae intra mille drachmarum summam consisterent, ternae ab utroque drachmae deponendae; in maioribus, usque ad decem milia, tricenae¹⁸⁾. In publicis causis sacramenta a reo nulla, ab actore tum demum ponenda erant, si poenae irrogatae pars quaedam ipsi cessura esset, ut videri posset non rei publicae solum sed sui quoque privati commodi causa agere¹⁹⁾. In reliquis nihil praeter *παράστασιν* actor numerabat, eamque ipsam perexiguam, ne quem sumptus magnitudo deterreret: erant autem, in quibus ne haec quidem numeranda esset, velut in *εἰσαγγελία*²⁰⁾. Diversa autem ab his pecuniis ea est, quae *παρακαταβολή* dicitur. Hanc actor solus deponebat in instituenda actione, recuperabatque si vicisset, amittebat autem, si aut deseruisset actionem aut victus esset, quasi quandam poenam temere litigandi²¹⁾. Deponenda autem *παρακαταβολή* erat in quibusdam hereditatis petitionibus, decima pars bonorum, si quis aut adiudicatam alteri hereditatem peteret, aut nondam adiudicatam ita pete-

17) Ibid. p. 624 sq.

18) Vid. Boeckh. de oec. r. p. A. I p. 369 — 373. Proc. Att. p. 612 — 614.

19) Unum huius rei exemplum e Demosth. in Macart. p. 1074, 19 attulit Boeckh. l. l. p. 376, quod quin ad *γάσιν* pertineat dubitari non potest. Vid. Heffter. p. 186. Idem conicere licet etiam in *ἀπογραφαῖς* factum, de quibus vid. §. 54.

20) Boeckh. l. l. p. 373. Proc. Att. p. 614.

21) Proc. Att. p. 616 sq.

ret, ut ceteros omnes ab ea excluderet²²⁾, et in controversiis cum fisco de bonis publicatis, quinta pars eorum quae quis a fisco tanquam sua repereret²³⁾.

§. LVII.

Sequitur instructio litis, quam qui moderatur magistratus ἀναγκλινεν τὴν δίκην s. τοὺς ἀντιδίκους, litigantes ἀναγκλινεσθαι dicuntur¹⁾. Instruere autem litem nihil aliud est, quam rebus eam omnibus ad probandum necessariis adornare et iudicium cognitioni quodammodo praeparare. Probationum genera quinque numerantur²⁾. Primum leges, et recte quidem³⁾. Quoties enim de iure quaeritur, eaque quaestio legibus continetur, quas fieri facile potest ut ipsi iudices minus cognitae habeant, proferendae leges a litigantibus verbaque eorum iudicibus recitanda sunt. Deinde tabulae varii generis, veluti testamenta, syngraphae, libri mensariorum, aliaeque multae publicae privataeque⁴⁾, quae factum aliquid aut non factum, vel hoc aut illo modo factum esse doceant; quas proinde aut ipsas aut exempla earum, quae fidem habeant, proponi iudicibus necesse est⁵⁾. Porro

22) Ibid. p. 618 sq. et ad Isae. p. 463. Cf. G. H. C. L. Steigenthal, de vi et usu παρακαταβολῆς in causis Ath. hereditariis. Cell. 1832. 4., qui cur a me et quibus de rebus dissentiat non satis me intelligere potuisse fateor.

23) Num in aliis quoque causis παρακαταβολὴ locum habuerit non liquet. Vid. Proc. Att. p. 620.

1) Cf. Proc. Att. p. 622. Heffter. p. 285. Platner. I p. 131. Wachsmuth. II, 1 p. 327.

2) Arist. Rhetor. I, 15 in. Cf. Ernesti lex. technol. Gr. rhet. p. 266. De discrimine ἀπείρων et ἐντέγων πλείων cf. Proc. Att. I. 1.

3) Dubitarunt enim nonnulli. Cf. et Isae. de Ciron. her. §. 45. Wachsmuth. I. 1. p. 331.

4) Proc. Att. p. 661. Heffter. p. 302. Platner. I p. 252.

5) De provocatione ad exhibendum et hinc orta δίκη εἰς ἐμ-
γαγῶν κατάστασιν vid. Proc. Att. p. 663 et 374 sqq.

testimonia ⁶⁾ vel praesentium, quae proprie *μαρτυρίαι*, vel absentium, quae *ἐκμαρτυρίαι* dicuntur ⁷⁾. Haec quoque litteris consignanda iudicibusque recitanda sunt. Non poterat autem iure Attico testis esse nisi qui ei rei, de qua ageretur, ipse coram adfuisset; quae quis ab altero fando accepisset, pro testimonio dicere non licebat, nisi si ille alter mortuus esset ⁸⁾. Sequuntur quaestiones de servis habitae, sive quis suos ipse servos per *πρόκλησιν* obtulerat, sive adversarii servos postulaverat ⁹⁾. Habebantur autem de servis quaestiones per tormenta ¹⁰⁾ plerumque a *βασανιστάς* aut publice aut privatim constitutis, quaeque illi edixissent scripto consignata et *βασανιστῶν* subscriptione munita in iudicium afferebantur ¹¹⁾. In ipso iudicio quaestiones de servis rarissime habitae esse videntur ¹²⁾. Denique ius iurandum, quod et ipsum per *πρόκλησιν* aut offerebatur aut poscebatur ¹³⁾. Hoc quoque scripto consignari et recitari in iudicio solebat. Fiebat autem saepenumero ut, si qua vel ad quaestionem vel ad ius iurandum provocatio ab adversario recusata esset, tamen alter hanc ipsam provocationem conscriptam et eorum qui adfuerunt testimoniis munitam in iudicio proponeret, si forte hoc argumento iudicibus causam

6) Testimonium dicere quibus licuerit aut necesse fuerit exposui Proc. Att. p. 667—674.

7) Ibid. p. 670.

8) Hoc est *ἀρχὴν μαρτυρεῖν*. Ibid. p. 669. Cf. Platner. p. 226 et quae diximus in Annal. crit. Berol. ann. 1827 no. 174 p. 1391. Add. comm. in Isae. p. 382.

9) Proc. Att. p. 680.

10) De tormentorum generibus cf. impr. Aristoph. Ran. 628—634 c. interpp., et de cautione damni, cuius mentio ab Aristophane fit v. 635, vid. Proc. Att. p. 681 not. 74.

11) Proc. Att. p. 683 sq.

12) Ibid. p. 682 sq.

13) Ibid. p. 686 sqq.

suam meliorem esse probaret ¹⁴). Omnia autem quae enarravimus probationum instrumenta in ἀνακρίσει magistratui tradenda, ab eoque in capsula clausa obsignataque asservanda erant, donec iudicibus proponerentur ¹⁵). Ceterum facile apparet hoc instruendae litis negotium saepenumero satis longum et molestum fuisse, quod intra paucos dies peragi commode non posset. Accedebat ut etiam dilationes intervenire plurimae possent, vel magistratu aliis rebus impedito, vel litigantibus rem extrahentibus ¹⁶). Erant tamēn quattuor causarum privatarum genera, quas intra trigesimum ab instituta actione diem leges diiudicari iubebant, δίκαι ἐμπορικαί, ἐραγνικαί, μεταλλικαί et προικός, quae propterea ἐμμηνοί δίκαι vocantur ¹⁷).

§. LVIII.

Dies ad orandam in iudicio diiudicandamque causam constituta ἡ πρώτη dicitur ¹). Sortiti a thesmothesis iudices postquam consederunt ²), citantur a praecone litigantes, qui si adsunt, recitato prius a scriba libello, verba uterque facere iubetur: absentes, reus in contumaciam condemnatur; actor deseruisse causam pronuntiatur alteriusque nomen

14) Ibid. p. 681 not. 75 et p. 691. Idem autem de aliis quoque provocationibus, velut ad exhibendum, ad testimonium dicendum, fieri solitum esse vix opus est monere (Proc. Att. p. 665. 677. 678.) et eiusmodi provocationum tabulas non diversi a ceteris generis esse apparet: pertinent igitur ad secundum genus probationum.

15) De ἐκρίσει vid. Proc. Att. p. 691.

16) Proc. Att. p. 694 not. 3. Huo pertinent laud dubie ἑπαμυσταί quum qui in ius non venerat iure iurando excusabatur. Ibid. p. 695 et 698 sq.

17) Ibid. p. 695. 537—544 et 425.

1) De diebus quibus iudicia haberi deberent a Thesmothesis edictis vid. supr. §. 50, 5. De πρώτῃ cf. P. A. p. 693 sq.

2) De σμυστικῇ, de ritibus sacris in iudicio peractis, de toxotis apud dicasterium collocatis vid. P. A. p. 705. Ceterum plurimos fere etiam praeter iudices adfuisse auditores multi loci docent. Vid. ib. p. 705 et ad Isae. p. 178.

de reis eximitur. Potest tamen uterque excusari per *ὑπωμοσίαν*, qua excusatione probata neque per *ἀνθυπωμοσίαν* refutata, diem diffindi necesse est ³⁾. Orari causam ab ipsis litigantibus leges voluerunt, quae res multos conscriptas sibi ab aliis orationes ediscere coegit, quibus in iudicio uterentur ⁴⁾. Licuit tamen synegoros adhibere et in accusando et in defendendo, et saepenumero ita leges eludebantur, ut potior esset synegori quam eius cui is aderat oratio ⁵⁾. Erant autem orationes plerumque non solum ad docendos iudices compositae, sed ad permovendos invidia aut gratia, ira aut misericordia animos, adhibebanturque advocati ⁶⁾, deprecatores, supplicationes, quidquid denique ad conciliandos flectendosque auditores pertinere videretur. Ceterum aut singulae erant aut binae, sed eodem tamen die, actiones, pro causarum varietate ⁷⁾, tempusque dicentibus ad clepsydram finiri plerumque solebat ⁸⁾. Inter orationes etiam probationum instrumenta, leges, tabulae, testimonia, aliaque de quibus modo dictum est, proponebantur, recitante scriba, et clepsydra tantisper obturata. Testes, si qui in anacfisi testimonium dicere abnuissent, etiam in ipso iudicio, denunciatione ante facta, citari solebant, ut aut dicerent testimonium aut eiurarent: si non paruisent, lege adversus eos agi poterat aut per *κλήτευσιν* aut etiam per actiones *λειπομαρτυρίου* et *βλά-*

3) Proc. Att. p. 695 — 698.

4) Ibid. p. 707.

5) Ibid. p. 708 — 711.

6) *Παράκλησις*. Demosth. de f. leg. p. 341, 10. In univ. cf. P. A. p. 719 not. 51. Westermann. de litibus quas Demosth. oravit p. 67. Considerandus est etiam Athenaei locus XIII, 59. De loquutione *ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν* vid. ex. in Schaeferi App. crit. ad Dem. V p. 448.

7) *Ἄλγοι πρότεροι* et *ὕστεροι*, distinguendi a *δευτερολογίαις*, *τρίτο-λογίαις* etc. quae synegoriae sunt. P. A. p. 711.

8) Ibid. p. 713 sq. Cf. et Athenae. IV, 74 p. 318 sq.

βῆς⁹⁾. Etiam qui in anacrisi testimonium dixerant, aderant tamen in iudicio, ut recitatum a scriba testimonium aut disertis verbis aut tacite agnoscerent¹⁰⁾. Idem de iis dicendum est, qui ius iurandum in anacrisi dederant, si quidem alii, non ipsi litigantes, iuraverant¹¹⁾. Postquam peroratum erat iudices a magistratu in suffragium mittebantur. Suffragii latio occulta erat, calculis albis aut atris, solidis aut perforatis in amphoram coniectis¹²⁾: quamquam non eadem omni tempore aut in omnibus causis ratio observari solebat¹³⁾. Absolvebatur reus etiam pari suffragiorum numero; actor, si quintam suffragiorum partem non tulisset, in privatis causis compluribus plectebatur τῇ ἐπωβελίᾳ, sive sexta parte eius pecuniae quam petiisset: eodem modo in φάσει¹⁴⁾: in aliis causis publicis mille drachmarum mulcta eaque ἀτιμίᾳ, ut eiusdem generis actiones instituere in posterum vetaretur¹⁵⁾. — Si causa esset ex ἀγώνων τιμητῶν genere, condemnato reo etiam de lite aestimanda apud iudices agi oportebat. Aestimationem actor in libello scripserat; licebat autem reo, cum iudicum venia, suam huic aestimationem opponere: ex his iudices utram vellent eligebant¹⁶⁾, qua in re aut cal-

9) P. A. p. 672 sqq. cf. p. 478 et 387—392. Heffter. p. 307.

10) P. A. p. 676 sq.

11) Ibid. p. 687.

12) Ibid. p. 720 sqq. De amphoris sive cadis eorumque χρημῶ cf. et Grashof. in Jahnni Annal. philol. ann. 1829 vol. II, 2, p. 160.

13) P. A. l. l. et p. 723. Cf. et L. Ross in Jahn. annal. nov. suppl. 1 (ann. 1832) fasc. 3 p. 350 sqq. schol. Aristoph. Equitt. 1147. Mueller. ad Aeschyl. Eumen. p. 161.

14) De ἐπωβελίᾳ vid. P. A. p. 729—734, ubi et de eadem mulcta in παραγραφαῖς et ἀντιγραφαῖς pendenda.

15) Cf. §. 53, 7.

16) Licuitne etiam iudicibus sicut προστιμᾶν, sic etiam ἀγαιρεῖν π τοῦ νυμήματος (Isocr. ctr. Lochit. o. 13.) ita ut non rei ἀντιμνησῶν sed suum arbitrium sequerentur? quae Meierus obiicit P. A.

culis aut ceratis tabellis utebantur ¹⁷⁾. Tempus etiam huic de aestimanda lite actioni ad clepsydram finitum. In quibusdam causis irrogatae ab actore aut definitae lege poenae etiam addi alia poena, velut vincula, a iudicibus poterat, si unus irrogaret, ceteri assentirent ¹⁸⁾. Alias unam et simplicem poenam leges esse iuebant ¹⁹⁾. His omnibus peractis sententia a magistratu pronuntiabatur ²⁰⁾ iudicesque dimittebantur. Ampliatio in heliasticis iudiciis aut nulla aut rara erat et extraordinaria ²¹⁾.

§. LIX.

Diaetetarum, quadraginta virorum et, ut videtur, nautodicarum iudicia ab heliasticis eo maxime differebant, quod apud eosdem et instruendae litis cura et instructae diiudicatio erat, ex quo consequitur, quae in heliasticis iudiciis a magistratibus, ea in his ab ipsis iudicibus pleraque omnia agenda fuisse. Et quadraginta viri quidem atque nautodicae et recipiebant ipsi actiones quae ad iurisdictionem suam pertinerent, et disceptata cognitaque causa sententiam pronuntiabant, nullo interveniente magistratu, quam ob rem, ut supra dictum est, illi etiam ipsi pro magistratibus haberi possunt. Diaetetis autem causae a magistratibus petente actore delegabantur ¹⁾, et quidem,

p. 181, removeri fortasse possint. Cf. tamen Heffter. p. 334 et Platner I p. 198—202. Add. Annall. critt. Berol. I. I. p. 1387.

17) Πανάριον κλητύον. P. A. p. 726.

18) Ibid. p. 724 sq.

19) Ibid. p. 725 not. 71.

20) Ἀπόφασις τῆς δικῆς. Ibid. p. 726. De tabulis iudiciariis in metroo asservatis ib. p. 727.

21) V. o. propter διασημύαν. Ibid. p. 727.

1) Vid. Hudtwalker. p. 64—74. De διαγωγῆς Pollucis VIII, 93 conf. Meier. Proc. Att. p. 114.

si contra civem ageretur, huius tribulibus²⁾, pronuntiataeque ab his sententiae subscribebat magistratus³⁾. Sacramenta nulla ponebantur, sed tantum *παράστασις*, singulae drachmae, quum initio litis tum quoties dies diffissus erat⁴⁾, quae quin restituendae ab eo qui causa cecidisset adversario fuerint dubitari non potest. Epobeliae in huiusmodi iudiciis periculum non fuisse sua sponte apparet.

§. LX.

Jam de executione sententiarum dicendum est. Ac primum quidem in causis privatis, si quis civis Atticus quod condemnatus erat adversario intra praefinitum diem (*τὴν προθεσμίαν*)¹⁾ non praestitisset, ab hoc, pro re nata, aut pignora capere aut in bona eius ire²⁾ aut *καρπὸν* vel *ἐνοικίον*³⁾ aut denique *ἐξουλής* actionem⁴⁾ ei intendere licuit, cuius quidem haec vis erat, ut, qui convictus esset, tantundem rei publicae quantum adversario condemnaretur, ac nisi solveret, *ἄτιμος* fieret. Peregrini vero aut praedes dare iudicati solvendi statim post pronunciatam sententiam cogi, aut in vinculis dum solvissent teneri poterant⁵⁾. Publicis iudiciis qui aut ad supplicium aut ad vincula dam-

2) Vid. supra §. 51, 6.

3) Demosth. Mid. p. 542, 8 c. schol. Ulpian. Add. Hudtwalcker. p. 82.

4) Vid. §. 51, 9. Hudtwalcker. p. 14—18.

1) Proc. Att. p. 746. Qui *προθεσμίαν* non servat, *ὑπερήμερος* dicitur. Ibid. p. 747.

2) *ἔνεχυράσια* s. *ἐνεχυρασμός* et *ἐμβάσις* s. *ἐμβάσις*. Vid. Proc. Att. p. 747. 748. Hudtwalcker. p. 131 sq. et 139.

3) Proc. Att. p. 749. Hudtw. p. 141.

4) Proc. Att. p. 749. 751 sq. Hudtw. p. 134 sqq. et 147 sqq. De aliis *δίκης ἐξουλής* significationibus vid. Pr. Att. p. 486.

5) In *ἐμπορικαῖς δίκαις* etiam cives in vincula coniiici potuisse Hudtw. docet p. 152 sq. cf. Pr. Att. p. 745.

nati erant⁶⁾, undecimviris, qui ad servitutem, poletis tradebantur⁷⁾. Quibus aqua et igne interdictum erat, dies praefiniebatur, intra quam si solum non vertissent, impune a quolibet occidi possent⁸⁾. Qui capite deminuti erant, si pro *ἐπιτιμοῖς* agerent, aut abduci ad undecimviros per *ἀπαγωγὴν* aut denunciari per *ἐνδοσιζῖν* poterant⁹⁾. Publicata bona a demarchis aut etiam a privatis in indice perscripta poletis vendenda tradebantur¹⁰⁾. Mulctae denique, prout aut rei publicae aut deorum aut herorum eponymorum aerariis cedebant, a practoribus aut a quaestoribus sacrorum aerariorum aut a Rege exigebantur¹¹⁾, adiuncta capitis deminutione, si quis intra diem non solvisset. — Impugnari autem sententia poterat primum per appellationem¹²⁾, non quidem si quis apud heliastas, quadraginta viros, nautodicas, verum tamen si apud diaetetas causa ceciderat¹³⁾. Ab his enim ad heliasticum iudicium provocare licuit, in quo nova instructione litis ut plurimum supersederi potuit, causaque, ut apud diaetetas instructa erat, a magistratu in iudicium deducebatur¹⁴⁾, deposita a provocante, praeter sacramenta aut paracatabolam, etiam alia quadam sportula, quae *παράβολον*

6) Poterat tamen hoc etiam in privato iudicio *κλοπῆς* per *προστίμωσιν* fieri (Demosth. in Timocr. p. 736. 11.) ubi apparet eandem poenae executionem fuisse atque in publicis.

7) Proc. Att. p. 740. 741. Boeckh. I p. 167.

8) Proc. Att. p. 741.

9) Ibid. p. 742. Cf. p. 235 sq. 240 sq.

10) Meier. de bon. damn. p. 201 sqq. Ullrich de undecimv. p. 253. Proc. Att. p. 742.

11) Proc. Att. p. 743 et 338 sq. Boeckh. I p. 418.

12) Haec *ἔφεσις* dicitur. Quid autem intersit inter graecum et latinum vocabulum, vid. Proc. Att. p. 766. 767.

13) Vid. Pollux VIII. 62. 63 et interpretationem huius loci in Proc. Att. p. 767—771.

14) Hudtwalck. p. 128. 129.

s. παραβόλιον dicitur ¹⁵⁾). — Deinde si quis in quocunque iudicio absens litem perdididerat, restitutio postulari poterat ab eo, qui absentiam suam aut nulla sua culpa non excusatam, aut excusationis rationem iniuste non habitam esse doceret. Hanc restitutionem qui petit, si res apud diaetetam acta erat, τὴν μὴ οὖσαν, sin apud alios iudices, τὴν ἐρήμην ἀντιλαχσὶν dicitur ¹⁶⁾). — Porro si quis se plane non in ius vocatum esse per γραφὴν ψευδοκλητείας vice- rat, rescindi sententiam contra hunc latam necesse erat, poteratque is insuper ab adversario poenas repetere per δίκην κακοτεχνιῶν aut γραφὴν συνοφαντίας ¹⁷⁾). — Denique qui falsorum testium opera aut se condemnatum aut adversarium absolutum esse contenderet, is, si testes per δίκην ψευδομαρτυριῶν convicisset, aut poenas ab adversario repetere per eandem illam δίκην κακοτεχνιῶν, aut in nonnullis certe causis etiam restitutionem postulare poterat ¹⁸⁾). Quae autem lis quocunque modo iterum in iudicium venit, δίκη ἀνάδικος dicitur ¹⁹⁾).

§. LXI.

Diversus ab illo quem supra descripsimus ordine iudiciorum is erat, quem caedibus ac similibus criminibus persequendis a Dracone sancitum Solonis leges servaverant, una fortassis ea mutatione facta, ut, quum a Dracone omnia huius generis iudicia Ephetarum collegio demandata essent ¹⁾, a quo pro cuiusque causae condicione aut in Areopago, aut ad Palladium, aut ad Delphi-

15) Pollux l. l.

16) Hudtwalck. p. 99—115. Proc. Att. p. 756 sqq. Ceterum petenda erat restitutio intra diem decimum, si apud diaetetam, intra duos menses, si apud alios iudices res acta erat.

17) Proc. Att. p. 758 sq.

18) Ibid. p. 759—764.

19) Ibid. p. 755 not. 5.

1) Conf. supr. §. 6, 4.

nium, aut ad Prytaneum, aut in Phreatto haberentur, Solon de caede voluntaria, de veneficiis, de vulneribus occidendi consilio inflictis, denique de incendiis senatum ex iis qui novem archontum magistratu perfuncti erant constitutum in Areopago iudicare iussit²⁾, ceteris tantum causis *φονικαῖς*, quae minoris momenti erant, Ephetarum collegio relictis³⁾. Vetustus autem horum iudiciorum ordo hic erat. Primum accusandi de caede officium leges propinquis eius, qui occisus esset, imposuerunt, quorum qui *ἐντὸς ἀνεψιότητος* erant⁴⁾, deesse huic officio salva religione non poterant⁵⁾. Servorum caedem dominis, libertorum ac *πελατῶν*

2) Vid. §. 8, 12.

3) Ephetae *περιόντες δικάσαι* dicuntur apud Phot. s. v. *ἐπίται*, quippe qui modo in hoc, modo in alio loco iudicarent.

4) Demosth. ctr. Euerg. p. 1161, 10: *κτελεῖν ὁ νόμος ἐπεξέναι μέχρις ἀνεψιαδῶν*. *Ἀνεψιαδοὶ* autem, qui Latinis consobrinorum filii vocantur, postremi sunt eorum, qui *ἀνεψιότητος* nomine comprehenduntur, qui sicut ad hereditatem (vid. ad Isae. p. 455. 456.) ita etiam ad caedis accusationem vocantur et Solonis lege ap. Dem. in Macart. p. 1068, 29 et Platonis de legg. IX p. 871. Sed Demosthenis locus, pravis additamentis corruptus, ita rescribendus est: *προεπεῖν τῷ κτείναντι ἐν ἀγορᾷ ἐντὸς ἀνεψιότητος* (del. *καὶ ἀνεψιῶν*), *συνδιώκειν δὲ καὶ γαμβροῖς καὶ πενθεροῖς καὶ γράτορας*, deletis verbis ineptissimis *καὶ ἀνεψιῶν παῖδας καὶ ἀνεψιῶς καὶ ἀνεψιαδοῖς*, quae ad explicandum illud *ἐντὸς ἀνεψιότητος* adscripta temere in contextum legis illata sunt. Apparet enim alios esse, qui *προεπεῖν*, alios qui *συνδιώκειν* iubentur, neque igitur possunt *ἀνεψιοὶ*, *ἀνεψιαδοὶ*, *ἀνεψιῶν παῖδες*, qui, quum *ἐντὸς ἀνεψιότητος* sint, *προεπεῖν* iubentur, rursus etiam cum *γαμβροῖς*, *πενθεροῖς*, *γράτορας* *συνδιώκειν* iuberi; ut taceam perversum istorum verborum ordinem, et *ἀνεψιῶν παῖδας* additos *ἀνεψιαδοῖς*, quum utraque appellatione iidem significentur. Vid. ad Isae. l. I. Dixerunt de illa lege Bunsen. de iur. her. p. 36. 37. Meier. de gentil. Att. p. 18 not. 152. Matth. de iudic. p. 159 not. 28. Mueller. ad Aesch. Eumen. p. 126 alii-que quos commemorare nihil attinet, quum nemo verum viderit. Ceterum hoc quoque ambigi potest, licueritne solis cognatis reum caedis apud Areopagum aut Ephetas facere, an necesse tantum his fuerit, licuerit autem etiam aliis, quae est Palmerii sententia ad Petit. Legg. Att. p. 625. Sed longior est quaestio, quam quae hoc loco pertractari possit.

5) Huc pertinet Demosth. in Androt. p. 593. 15. 16 cum schol. Ulpiani. Conf. Plat. de legg. IX p. 871 et 868. Hermann. de vestig. etc. p. 53, qui Demosthenici loci immemor fuit.

patronis persequi seu lege seu moribus permissum, non tamen necesse erat ⁶⁾).

§. LXII.

Initium persequendi fiebat a *προβήσει*, h. e. a solemnī denunciatione, ut abstineret interfector rebus omnibus locisque publicis et sacris, quo accedere, qui hominem occidisset, nefas erat ¹⁾). Haec denuntiatio fieri solebat primum apud sepulchrum interfecti, quum exsequiae agerentur ²⁾), deinde in foro, quum in ius interfector vocaretur ³⁾), postremo

6) De servorum caede a dominis persequenda vid. impr. Antiph. de caed. Herod. p. 728, 2. De *πλάταις* quos colonos in cleruchiis fuisse credo (vid. infr. P. VI c. 6 §. 28, 2) res certa videtur e Platon. Eutyphr. p. 4 A.; nam nisi licuisset, nunquam Euphronis accusatio admitti a Rege potuisset. De libertis idem apparet e narratione Demosthenis in Euerg. p. 1160, 21—28, ubi verba *οὐκ ἐν τῷ νόμῳ ἐστὶν σοι* non hoc significant „non licet“ sed non lege cogaris.“ Nam licuisse si vellet, quae sequuntur prorsus manifestum faciunt.

1) Demosth. in Aristocr. p. 631 extr. 632 in. 633 in., ubi quod scriptum est *ἀγορὰς ἐγορᾶς* ambigitur adiectivumne *ἐγορᾶς* cum *ἀγορὰς* iungendum, an pro substantivo sit. Hoc plerisque recentioribus placuit (cf. et Mueller. Dor. II p. 116. Lachmann. de re publ. Spart. p. 163), illud veteribus quibusdam, velut Polluci IX, 8. Ceterum de *προβήσει* et de coniuncta loquutione *ἐκγυσσάσαι τῶν νομίμων* cf. Demosth. Leptin. §. 137 p. 505. Antiph. de caed. salt. p. 762 Pollux VIII, 90 et all. ap. Meurs. Them. Att. 1, 14. Petit. Legg. Att. p. 613. Herald. obs. ad J. A. VII, 23. Wolf. ad Dem. Leptin. l. I. Matthiae. de iud. p. 161. Ast. ad Plat. Legg. p. 455. Lobeck. Aglaoph. p. 184.

2) Demosth. in Euerg. p. 1160, ex quo apparet, si quis interfectorem non esset in iudicio persequuturus, denunciatione quidem eadem usum esse, sed ita, ut nomen interfectoris reticeret, dissimulans scilicet eum sibi notum esse. Quod additur ibidem de *δράτος ἐπιγορᾶς*, pertinet ad eos tantum, qui per vim occisi erant. Cf. Harpocr. s. v. *ἐπιεγκύν δόρυ*. Pollux VIII, 65, Lex. Seguer. p. 237.

3) Demosth. in Macart. p. 1068 extr. Hinc *προειπὴν εἰς Ἀσπίον-παγον, ἐπὶ Παλλαδίῳ*, or. in Neaer. p. 1348, 11. Poll. VIII, 33. i. q. in ius vocare, quum in ius vocatio cum *προβήσει* coniuncta esset. Apud Ammon. s. v. *κλήσις* scribe. *πρόβησις* pro *πρόκλησις*. Proprie de accusatore *ἐπισκήπτειν* dicitur Antiph. ap. Harpocr. s. *ἐπισκήπτω*. Vales. ad h. l. Ast. ad Plat. Legg. p. 456. Falso Pollux VIII, 33 et 118 activam formam ponit.

a Rege, postquam nomen ad se delatum acceperat illumque inter reos inscripserat⁴⁾. Accepto nomine⁵⁾ Rex anacrisin instituebat videbatque ante omnia, Areopagitisme an Ephetis causam tradi, et, si Ephetis, utrum ad Palladium an ad Delphinium iudicari oporteret. Quae ad Areopagum pertinnerint, supra dictum est⁶⁾; Ephetae autem ad Palladium iudicabant de caedibus inconsulto factis, velut si quis aliquem pulsasset isque ex eo mortuus esset, item de caedibus quarum quis auctor aliis fuisset instigando et subornando, etiamsi manum ipse abstinuisset, denique de insidiis quibusvis alterius vitae structis⁷⁾; apud Delphinium vero de eo caedium genere, quod leges iustum esse statuerant⁸⁾. Itaque si quis interfectum a se hominem fateretur, sed aut consulto interse-

4) Pollux VIII, 90. — Nomen deferre est ἀνογράφειν, idemque etiam de Rege dicitur nomen delatum accipiente et inter reos inscribi curante. Antiph. de salt. p. 786. cf. 783. 788. Ex eodem p. 784 apparet in ius vocationem non ante fieri solitam, quam domus lustrata iustaque funebria peracta essent. Huc pertinet etiam Plat. Legg. IX c. 11 p. 871.

5) Accipi non potuit post nonum anni mensem, cuius rei rationem Antipho docet de caed. salt. p. 784 sq.

6) Cf. Demosth. in Aristocr. p. 627. Poll. VIII, 117. Matth. de iud. p. 148 not. 6.

7) Pollux VIII, 118. Demosth. in Euerg. p. 1160. Isocr. ctr. Callim. c. 21. Aesch. de f. leg. p. 264. Add. Meurs. de Areop. p. 97. Perizon ad Aelian. V. H. V, 15. Matth. de iud. p. 150. Mueller. ad Aesch. Eum. p. 155, et speciatim de βουλευσῶς crimine, quo comprehenditur subornatio ad caedem et omne insidiarum genus vid. Meier. Pr. Att. p. 312. Forchhammer. de Areopag. p. 31. Hermann. de vestigg. etc. p. 59, qui tamen errare videtur, quum βουλευσῶς actioni tum demum locum fuisse statuit si consilium successu non caruisset, contra diserta veterum testimonia. Ceterum βουλευσῶς haud dubie etiam contra eum agi potuit, qui calumniosa accusatione effecisset ut aliquis ad mortem condemnaretur, quo pertinet Lysiaca causa ctr. Agoratum; atque hinc fortasse explicari potest Demosth. in Aristocr. p. 636, 10, quem locum Meier. Proc. Att. p. 309 non debebat sollicitare.

8) Huc pertinet ὁ τῶν ἀφίτων νόμος ap. Sext. Emp. Pyrrhon. hyp. III, 24 et Hermog. de inv. 1, 1. Meurs. Them. Att. I, 2. Quinam sint quos ἀφίτους ἀποκτείναν licuerit, vid. ap. Dem. in Aristocr. p. 639 in. Add. Matth. p. 151. Mueller. ad Eum. p. 156. Wernsdorf. ad Himer. p. 49. Hermann. de vestigg. p. 49.

ctum negaret, aut etiam iure interfectum contenderet, is si voluntariae et iniustae caedis accusaretur, exceptione fori uti poterat, ut diceret non ab Areopago sed ab Ephetis ad Palladium aut ad Delphinium iudicari causam debere⁹⁾, de qua exceptione decerni a Rege oportebat. Ceterum tres de his rebus disceptationes tribus mensibus instituendae erant, et quarto demum mense causa in iudicium deducenda¹⁰⁾.

§. LXIII.

Iudicii in Areopago quidem haec erat forma. Agebatur res sub dio, ne scilicet iudices cum polluto, actor cum interfectore propinqui sub eodem tecto forent¹⁾. Praeerat consessui Rex, deposita corona²⁾. Actor et reus solemniter iurando³⁾ ab uno qui *ὀρκωτής* dicitur⁴⁾, adigebantur, ponebaturque in actoris iure iurando etiam hoc, qua-

9) Pollux VIII, 57: παραγραφὴ — εἴαν τις μὴ εἰσαγγέλιμον εἶναι λέγῃ τὴν δίκην, — ὡς οὐ παρὰ τοῦτοις κρίνεσθαι δεόν, οἷον οὐκ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ ἀλλ' ἐν Πιλλადίῳ.

10) Antiphon. de salt. p. 786: ἔδει τὸν βασιλέα, ἐπειδὴ ἀπεργασατο, τρεῖς διαδικασίας ποιῆσαι ἐν τρισὶ μῆσιν, τὴν δίκην δ' εἰσαγγεῖν τετάρτῳ μῆνι. Cf. Phot. s. v. προδικασία, quamquam is male Prytaneum immiscet.

1) Antiph. de caed. Herod. p. 709. Cf. Matth. p. 162 not. 32. Auditores quoque admissos idem ostendit p. 167 et Hermann. de vestigg. etc. p. 48. De nocturno horum iudiciorum tempore unus quod sciam, Lucianus loquitur Hermotim. c. 64. de domo c. 18, testis veterum institutorum parum idoneus.

2) Pollux VIII, 90.

3) Σπὺς ἐπὶ τῶν τομῶν κάπρον καὶ κριοῦ καὶ τῆρον, καὶ τοῦτων ἐσφαγμένων ὅφ' ὧν δεῖ καὶ ἐν αἷς ἡμέραις προσήκει. Dem. in Aristocr. p. 642, 12. De rei iure iurando vid. ib. p. 643, 3. Cf. Matth. p. 163. Proc. Att. p. 626. Pertinetne huc Poll. VIII, 142: τρεῖς θεοὺς ὁμνῶναι κελύει Σόλων, Ἰκέσιον, Καδάρσιον, Ἐξαεστήριον? ut putat Loebbeck. Aglaoph. p. 316. Sed Dinarch. in Demosth. p. 35 τὰς αἰμυρὰς θεῶν dicit.

4) Antiph. de salt. p. 770. Reiskius hunc scribam fuisse credit, nec repugno. Ceterum causa illa Antiphontea apud Palladium acta est; neque tamen dubitavi *ὀρκωτήν* hinc etiam in Areopagum arcessere.

nam is necessitudine occisum contingeret⁵⁾. Non minus solemnī iure iurando etiam testes utrimque producti adigebantur⁶⁾. Orationes ab utroque binae habebantur. Synegoris uti non licebat, neque proferre quae ad ipsam causam non perlinerent, essentque tantum ad iram iudicum aut misericordiam movendam comparata⁷⁾. Dies orandae causae non unus sed duo continui dati videntur. Post priorem actionem reo, si causae diffideret, solum vertere licebat, quo facto, si porro abstineret quibus oportebat, nullae amplius poenae obnoxius erat, bona tamen eius publicabantur⁸⁾. Tertio die suffragia ferebantur⁹⁾, positīs duabus urnis, altera aenea, altera lignea, quarum illa condemnantium, haec absolventium calculos recipe-ret¹⁰⁾. Pari suffragiorum numero reus abso-

5) Dem. in Euerg. p. 1161, 8 ubi scrib. cum Bekkero: ὁ π προσήκων ἐστὶ, itidem ut ap. Polluc. VIII, 118: τί προσήκων ἐστὶ τῷ τεθέντι.

6) Antiph. de caed. Herod. p. 710. cf. Proc. Att. p. 675. Notandum praeterea, testimonium etiam servis dicere licuisse. Vid. Proc. Att. p. 667 not. 32.

7) Vid. Matth. p. 164 not. 38. Proc. Att. p. 719.

8) Non licuit tamen in exilium ire qui parricidium commisisse arguebantur, quos proinde in vincula datos consentaneum est. Cf. Poll. VIII, 117 et all. ap. Matth. p. 167.

9) Hoc etiamsi nusquam diserte ita testatum legimus, potest tamen probabili coniectura colligi. Nam triduum his in Areopago actionibus legitimū fuisse, et quidem extremo mense, Pollux docet VIII, 117, et Plato quoque huiusmodi causas a iudiciis per triduum continuum cognosci iubet, quamquam paullo alia ratione, Legg. IX p. 855 extr. 856 in. Itaque quum binas orationes utrique datas esse constet vel ex appellatione προτέρου λόγου apud Pollucem et ὑστέρου λόγου ap. Antiph. de salt. p. 770, 7, commodissimum visum est res ita ut feci in suum quamque diem distribuere. Nisi quis putet, utrisque orationibus uno die habitis, reliquum tempus in interrogationibus iudicum consumptum esse, quales Plato l. l. praescribit. Et sane interrogari litigantes a iudiciis in Areopago non secus quam alibi potuisse nemo dubitabit (cf. Proc. Att. p. 718); huiusmodi tamen Platonicæ ἀναξι-σως nullum in Areopago vestigium invenio.

10) Matth. p. 164. 165, qui tamen not. 39 aliena nonnulla admiscet. Cf. et Mueller. ad Eum. p. 161.

batur per Minervae, ut aiunt, calculum¹¹⁾. Condemnatus, si iniustam caedem consulto commisisse iudicatus erat, capitis supplicium subibat, cui adesse, si vellet, accusatori licebat, bonaque eius publicabantur¹²⁾. Vulneris occidendi consilio inflicti, ex quo tamen mors non esset consequuta, poena exilium cum bonorum publicatione¹³⁾. Absolutus, prout aut caedem a se plane nullam, aut etiam inconsulto commissam vicisset¹⁴⁾, aut prorsus erat omni noxa solutus¹⁵⁾, aut annum patria excedere, bonis tamen salvis, debebat, deinde reversus cum interfecti propinquis in gratiam redire¹⁶⁾. — Non admodum dissimilis iudiciorum ad Palladium et ad Delphinium forma fuit¹⁷⁾; sed

11) Cf. qui ab Hermanno citantur Ant. Gr. §. 143 not. 4. De Aeschylei in Eum. loci interpretatione nolo nunc iudicium meum interponere, ne quis me calumniatur partium studio plus quam veritati tribuisse; quamquam 'qui sobrie omnia perpendit, non magnopere dubitare poterit, utra sententia probabilior sit. Ceterum quod Matth. p. 165 not 42 e Demosth. in Aristocr. p. 647, 6 colligit, actorem, si quintam suffragiorum partem non tulisset, etiam in Areopagiticis iudiciis mille drachmis mulctatum esse, fallitur haud dubie, quandoquidem illo loco non de causa Areopagitica sed de ἀπαγωγῇ λόγου agitur. Cf. p. 630. 13 — 16. Et nullum huiusmodi periculum in Areopago fuisse conicias e Demosth. silentio p. 642, 23—25. Fortasse tamen Areopagitarum arbitrio ἐπιβολὴ imponi potuit, quemadmodum, qui institutam actionem deseruisset, ἐπιβολῇ mulctatum Aeschines ostendit de fals. leg. p. 269. 270.

12) Demosth. in Aristocr. p. 642, 29. Matth. p. 168 not. 48. Ast. ad Plat. Legg. p. 456.

13) Lys. adv. Simon. p. 155.

14) Exemplum rei ab Areopago ita absoluti, ut comisisse quidem caedem, sed inconsulto iudicaretur, habet Aristot. Magn. Mor. 1, 17. 18. Aliud non caedis, sed tamen βουλευσεως damnati Demosth. in Conon. p. 1264, 20.

15) Vid. locc. a Matth. p. 151 not. 12 laudatos.

16) De annuo exilio (ἀπεναντισμῷ) cf. Matth. p. 169 not. 53. Ast. ad Plat. Legg. p. 449. Hermann. de vestigg. p. 51. De reconciliatione gratiae cum interfecti propinquis vid. infr. §. 65.

17) Sub dio haec quoque fuisse vel Antiphontis locus docet not. 1 laudatus. De iure iurando actoris et rei vid. Demosth. in Aristocr. p. 643, 22. in Euerg. p. 1160 extr. or. in Neaer. p. 1348, 13. De interdicto, ne aliena a re dicerentur, Antiph. de salt. p. 766.

condemnatis summum supplicium imponi non potuisse videtur. Itaque si quis caedem, quam ipse aut involuntariam aut etiam iustam fuisse defenderet, consulto ac nefarie perpetrasse iudicatus erat, is exilio tantum et bonorum publicatione puniebatur¹⁸⁾. *Βουλευσέως* poena eadem fuit¹⁹⁾. — In Phreatto, qui locus in Piraeo erat²⁰⁾, ephetae iudicabant, si quis, qui propter caedem involuntariam patria cesserat, ante reditum impetratamque a propinquis occisi veniam alius caedis, eiusque consulto factae, accusaretur²¹⁾. Hoc genus causarum longe rarissimum fuisse apparet. Sed si quando incideret, ut aliquis tale iudicium subiret, hunc, quum ingredi Atticam nefas esset, navigio appellere oportebat ad locum illum in Piraeo, sed ita ut neque descenderet in terram neque scaulae aut anchorae iacerentur, audiri tamen eius vox a iudicibus in littore sedentibus commode posset. Cognita causa si absolveretur, nihil nisi revertendum erat in temporarium illud propter priorem caedem exilium; si condemnaretur, legitimam voluntariae caedis poenam subibat. — Denique ad Prytaneum non tam vera iudicia quam species quaedam iudicii dicis ac religionis causa peragebantur. Primum enim si ignoraretur interfector,

18) Ex hoc genere est causa Lysiaca de caede Eratosthenis. Hunc adversarii accusabant iniustam caedem perpetrasse, quippe quum adulterum non eo modo, quem lex praescribebat, interemisset, sed insidiosae illectum abreptumque in domum suam confugientemque ad aram trucidasset. Vid. p. 29 et 42. Poenam vero quam metuat ostendit p. 46: *περὶ τοῦ σώματος* (non *π. τῆς ψυχῆς*) *καὶ περὶ χρημάτων καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων κινδυνεύω*.

19) Huc pertinet causa Antiphontea de caede saltatoris. Reus *βουλευσέως* accusatus erat (v. p. 772. cf. Forchh. de Areop. p. 29); poenam metuit exilium et *ζημίαν*, p. 762. 764. 765.

20) Et quidem *ἐν Ζέῳ*, unde etiam *τὸ ἐν Ζέῳ διαστήριον* dicitur Lex. Seguer. p. 311, 17: quamquam perperam ibi tanquam diversum a Phreatto commemoratur. De Zea cf. Leake p. 340 et 467.

21) Vid. loco. ap. Matth. p. 155. Petit. p. 620.

22) Aristot. Polit. IV, 13, 2.

poena in eum, quicumque esset, pronunciabatur²³): deinde si instrumenta caedis perpetratae adessent, ipso interfectore ignoto, illa extra fines Atticae asportari Ephetae cognita causa iubebant²⁴), asportabantque οἱ φυλοβασίλεις, qui horum ad Prytaneum consessui praeerant²⁵). Idem de rebus inanimis fiebat, quae casu fortuito mortem homini intulerant²⁶). Denique etiam bruta, quae hominem interemerant, Ephetarum ad Prytaneum decreto interfecta et asportata videntur²⁷).

§. LXV.

Haec omnia iudicia etiam Demosthenica aetate supererant, sed non amplius in omnibus Ephetae sedisse videntur. Nam de caede voluntaria apud Palladium quingenti ab auctore orationis in Neaeram¹), septingenti ab Isocrate²) iudices commemorantur, quos Heliastas fuisse manifestum est. Quodsi illud iudiciorum genus Ephetis ademptum

23) Pollux VIII, 120: περὶ τῶν ἀποκτενῶντων καὶ ὧν ἀφανίσ. Cf. et Plat. Legg. IX p. 874 A.

24) Hoc etiamsi Pollux l. l. non diserte commemorat, manifestum tamen fit ex iis quae de huius iudicii origine Pausanias tradit I, 28, 11, et quae in Buphoniis s. Diipoliis perpetuo observata esse multi commemorant. Vid. qu. cit. Meier. de gentil. Att. p. 46.

25) Pollux VIII, 120. Meier. Proc. Att. p. 116. 117.

26) Pollux l. l. Demosth. in Aristocr. p. 645, 14 et all. op. Matth. p. 152.

27) Id Plato sancit Legg. IX p. 873, neque dubium videtur quin Athenis idem ius fuerit. Ceterum cf. etiam Aelian. Hist. Anim. XII c. 34 extr.

1) Pag. 1348. Forchhammer. de Areop. p. 35 nihil probari hoc loco contendit, si ad codicum auctoritatem corrigatur. Sed in codd. varietas lectionis nulla est, nisi quod in duobus aut tribus pro ἐκ πεντακοσίων ἀνδρῶν scriptum est ἐκ πεντακοσίων δραχμῶν. Hoc verum esse ipsum Forchhammerum non credere certo scio: orator neutrum, neque ἀνδρῶν nec δραχμῶν scripsisse videtur.

2) Isocr. in Callim. c. 21. De huius quoque loci integritate Forchhamm. ut dubitare liceat postulat: qua autem ratione possit non exponit.

est, probabile videtur ne ea quidem iis relictæ esse, quæ de caede iusta ac licita ad Delphinium agebantur, quandoquidem hæc quoque, ut quæ nec rara admodum nec levis momenti essent, maluit haud dubie populus ab iis, qui ex omni civitate promiscue sumerentur, quam a solis nobilibus, quales Ephetae erant, haberi. Neque tamen prorsus sublato esse Ephetas constat: munia vero, præter illa in Phreatto et ad Prytaneum iudicia, quibus cur hos privatos credamus nulla causa probabilis excogitari potest, hæc tantummodo eorum fuisse videntur. Primum si quis homicidam exultantem abstinenterque iis omnibus, quibus eum abstinere oportebat, interfecisset tamen aut interficiendi auctor fuisset, de huius culpa Ephetae cognoscebant³⁾. Deinde si homicidium esset inconsulto commissum, neque esset quisquam e propinquis, qui aut persequeretur homicidam in iudicio aut veniam ei daret culpamque remitteret, tunc Ephetae, si ipsis constaret homicidium inconsulto commissum esse, e phratoribus interfecti creabant decem viros, aut e nobilissimis, aut, quod verius puto, ex iis qui occisum cognatione proxime contingebant, qui cum interfectore in gratiam redirent, quo ille tuto in patria manere posset. Licuit tamen his id recusare illumque ad ἀπειραντιϋδὸν cogere, si plures eorum id mallent⁴⁾. — Condonari autem homicidii crimen poenaeque omnis remitti poterat primum ab ipso interfecto, quem si morientem interfectori ignovisse constabat, hunc propinquis persequi haud licuit⁵⁾. Expiandam tamen caedem caerimoniis quibusdam et ritibus

3) Demosth. in Aristocr. p. 631 extr. 632 in., ubi ipsa lex adscripta est. Sed legenda utique etiam Demosthenis interpretatio est usque ad p. 633 med.

4) Vid. lex ap. Dem. in Macart. p. 1069, ubi pro ἀπειραντιϋδὸν fortasse ἀγγιστινὸν scribendum est. Nonnihil de huius legis sententia paullo post dicemus, not. II.

5) Demosth. in Pantæn. p. 983, 20. Cf. Matth. p. 160. Ast. ad Plat. Legg. p. 451.

fuisse non dubium est ⁶⁾. Deinde a propinquis, si quidem his ille qui interfectus erat non mandaverat diserte ut se ulciscerentur ⁷⁾. Nam eiusmodi mandatum negligere summae haud dubie impietatis habebatur, nec per fas aut leges licitum. Sed etiam non mandatam ultionem omitti a propinquis tum demum sine piaculo potuisse arbitror, si caedes non voluntaria esset. Alias qui inultas sinerent conversarenturque cum interfectore, a quolibet impietatis accusari poterant, cuius criminis si convicti essent, ipsi poena arbitraria afficiebantur ⁹⁾, interfectori haud dubie aqua et igne

6) Conf. Antiph. de salt. p. 764.

7) Hoc est ἐπισχίπτειν ἐπεξέμειναι. Lys. in Agor. p. 469 et 510. Antiph. or. 1 p. 605 in. et 620, 4. or. 5 p. 656, 13.

8) Demosth. in Androt. p. 593. Ne quis autem credat impietatis actionem tum demum intendi potuisse, si quis familiaris cum interfectore propinqui conversaretur, non autem si omitteret tantummodo persecutionem, ob stare videtur Platonis auctoritas: quamquam hic ne involuntariae quidem caedis omissam ultionem impunem esse vult. Legg. IX p. 866 B. 868 B. 871 A. B. — Quod autem Meierus de bon. damn. p. 22. Proc. Att. p. 308. de gentil. Att. p. 19 not. 153 etiam caedem consulto commissam remitti a propinquis per leges potuisse contendit, fallitur haud dubie. Primum enim ap. Demosth. in Pantaen. p. 983, 18 itemque ctr. Nausim. p. 991, 2 codices praeter unum omnes ἀκούστων habent, non ἐκούστων; illudque verum esse recte ab Hudtwalckero demonstratum est de diaet. p. 166 not. 11, cuius disputationem si Schaeferus legisset, non, opinor, alterius lectionis patrocinium suscepisset. Neque vero ad ea quae or. in Pantaen. p. 983, 23—27 leguntur, Meierus provocare debebat, quippe quae manifesto de eo tantum agant, cui caedes ab ipso interfecto remissa sit. Multo minus exemplum illud, quod commemorat or. in Theor. p. 1330, 28, quidquam probat, quum non constet utrum involuntaria illa caedes an voluntaria fuerit: et ut fuerit voluntaria, ex eo quod ab homine impuro propter lucri cupiditatem factum est, de legibus et iure coniectura fieri non debet. Denique de iure testimonium satis disertum extat ap. Demosth. in Mid. p. 528, 5—9, quo ἐκούστων γόνου nullam αἰδίσαν legibus concessam fuisse appareat. Ceterum hoc fortasse non raro fiebat, ut qui nollet interfectorem propinqui vita, sed tantummodo bonis et patria privare, propter hanc ipsam causam, etiamsi caedem consulto et nefarie commissam crederet, non tamen apud Areopagum sed apud Palladium reum fieri pateretur, ubi etiamsi condemnatus esset non tamen morte puniretur.

9) Nam ἀσέλγας γράφει ὑμῖς. Vid. Proc. Att. p. 306.

interdicebatur ¹⁰⁾. Involuntariam vero caedem post annuam absentiam reconciliatamque cum propinquis occisi gratiam lustrationibus quibusdam piari leges iusserunt, atque etiam absque illa absentia, si propinquis videretur, piari permiserunt ¹¹⁾.

§. LXVI.

Praeter illud de quo dictum est genus iudiciorum Areopagitis a Solone etiam alia negotia plurima imposita erant, quorum pleraque et gravissima ad frenandam salubriter populi libertatem, tuendam legum auctoritatem servandamque publicam civitatis disciplinam pertinebant ¹⁾. Primum in comitiis, etiamsi illud probari nequit, quod nonnulli crediderunt, reprehensorem eorum Areopagum ita fuisse, ut quae scivisset populus illo intercedente irrita fierent ²⁾, hoc tamen vix dubitari posse videtur, quin moderandis populi concii-

10) Id colligi potest e Demosth. in Androt. p. 593, 20. 21.

11) Dem. in Pantaen. p. 983, 19. De tali expiatione et reconciliatione sine ἀπεναντισμῷ accipienda est lex ap. Demosth. in Macart. p. 1069, ubi verba ἐὰν δὲ αἰδέσασθαι ὀφείλῃ significant necessitatem αἰδέσθαι interfectori impositam. Huic, ut in patria manere liceat, necesse est αἰδέσασθαι propinquos, qui tamen αἰδέαν negare eumque ad ἀπεναντισμὸν cogere possunt. Post ἀπεναντισμὸν vero consentaneum est reditum in patriam atque αἰδέαν negari a propinquis non amplius potuisse, quippe quum legi satis factum esset. Neque obstant huic sententiae verba legis ap. Demosth. in Aristocr. p. 644: *γεύγειν ἕως ἂν αἰδέσῃται τινα τῶν ἐν γένει τοῦ πεπονθότος*, si statuas aliquem horum cogi potuisse ut αἰδέσθαι ritum perficeret. Sententia igitur legis haec est, ut αἰδέαν ante perfici iubeat, quam ille in patriam revertatur. De αἰδέσασθαι verbo cf. Ast. ad Platon. Legg. p. 448 sqq. et de ritu Mueller. ad Eum. p. 144. Pertinent huc τὰ ὁποφόνια, quorum Harpocr. meminit, et quae data esse ait propinquis ἐπὶ τῷ μὴ ἐπεξέρχεσθαι μηδὲ γενέσθαι τὴν τοῦ φόνου δίχην. Cf. Lex. Seguer. p. 313.

1) Plut. Sol. c. 19: *τὴν δ' αὖτος βουλὴν ἐπιλοχοπον πάντων καὶ φόλακα τῶν νόμων ἐκάθισεν, οἷόμενος ἐπὶ δυαὶ βουλαῖς ὥσπερ ἀγκύρας ὁρμούσαν ἦτον ἐν σάλῳ τὴν πόλιν ἵστασθαι καὶ μᾶλλον ἀπρემοῦντα τὸν δῆμον παρῆξεν.*

2) Vid. G. Schwab, quaestio num quod Areopagus in plebiscita aut confirmanda aut reiicienda ius exercuerit. Stuttgart. 1818. 4.

iis una cum Prytanibus praefuerint etiam Areopagitae viderintque ne quid ferretur, neve de eo suffragium daretur, quod legibus contrarium aut rei publicae perniciosum esse censerent: quae potestas Periclis et Ephialtae consilio adempta Areopago traditaque Nomophylacibus esse perhibetur³⁾. Porro magistratibus quoque Areopagitae invigilabant eosque, si opus esse videretur, reprehendebant aut mulctabant⁴⁾, sin gravius deliquissent, inquisitione instituta indicabant haud dubie populo, qui aut ipse meritam iis poenam imponeret aut heliastis cognitionem mandaret. Eodem modo etiam privatorum saepe maleficia inquirebant

3) Philoch. in append. Phot. Pors. p. 674, de nomophylacibus: καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τῇ βουλῇ μετὰ τῶν προέδρων ἐκάθηντο καλλόντες τὰ ἀσέμνοτα τῇ πόλει πράττειν· ἐπὶ δὲ ἦσαν, καὶ κατεστάθηνσαν, ὡς Φιλόχορος, ὅτε Ἐφιάλτης μόνῃ (scr. μόνᾳ) κατέλιπε τῇ ἐξ Ἀρελοῦ πάγον βουλῇ τὰ ὑπὲρ τοῦ σώματος. In his ut non recte dictum sit πὰ ὑπὲρ τοῦ σώματος pro τὰ φονικά, erratumque etiam in numero nomophylacum, de quo tamen nihil affirmari potest, hoc certe propter Philochori auctoritatem non licet dubitare, traditam ab Ephialte nomophylacibus potestatem olim Areopagi fuisse. Ceterum hi ipsi haud dubie non diuturni fuerunt, quandoquidem neque apud Aristophanem neque apud oratores ante Dinarchum, neque apud aliud quemquam inter Periclem et Alexandrum scriptorem mentio eorum facta invenitur. Restituti autem postea a Demetrio Phalereo sunt. Vid. infr. c. 10 §. 94. Cf. Boeckh. de Philoch. p. 25—27. Quod autem Boeckhius de nomophylacibus ab Ephialte institutis dubitat, eiusque dubitationis hanc quoque rationem affert, quod Philochorus, si illud tradidisset, scripturus de hac re libro III, non libro VII fuisset, in quo de iis scriptum esse ex Harpoer. s. v. νομοφύλακες constat: huius argumenti mihi nullum pondus esse videtur. Qui enim scimus Philochorum non etiam libro III illud ipsum scripsisse, quod nos supra ex append. Phot. posuimus? Scilicet breviter tantummodo nomophylacum hoc libro mentionem fecit, ut qui mox rursus aboliti sint; copiosior autem eorum mentio facienda fuit lib. VII, quum de Demetrio Phalereo narraret, isque liber ab Harpoer. citatur propterea quod pertinebat ad eum quem ob oculos habebat Dinarchi locum illustrandum. Quod Ullrichium suspicatum esse Boeckhius scribit, nomophylaces in append. Phot. commemoratos non alios quam undecimviros esse, admodum improbabile est.

4) Orat. in Neaer. p. 1372. Et tribuitur hoc quoque nomophylacibus, τὰς δὲ ἀρχὰς ἡνάγκαζον τοῖς νόμοις χρῆσθαι, append. Phot. l. l., atque post Euclidem rursus Arcopago mandatum est. Vid. not. 19.

Areopagitae partim sua sponte partim populi mandato⁵⁾, eaque aut vindicabant ipsi aut vindicanda curabant. Neque maleficia solum, sed quidquid contra bonos mores disciplinamque publicam committeretur animadvertebant⁶⁾, quo pertinet imprimis quod eos et de inertiae crimine cognovisse comperimus⁷⁾ et luxuriam dissolutamque vivendi licentiam coercuisse⁸⁾, quo in negotio adiunctos sibi postea habebant *γυναικονόμους* s. *γυναικοκόσμους*⁹⁾. Neque alienum hac cura illud est, quod videbant etiam ne publica urbis loca viaeque aut occuparentur a privatis¹⁰⁾, aut minus decore et commode haberentur¹¹⁾. Porro puerorum disciplinae invigilabant et magistros gymnasiis a se probatos praeficiebant¹²⁾. Praecipue autem etiam ad religionem, utpote firmissimum omnis publicae disciplinae munimentum, Areopagitarum cura pertinebat, ne quis temere nova numina aut peregrinas caerimonias adscisceret¹³⁾, neve recepta publice

5) Dinarch. in Demosth. §. 50 Bekk. cf. §. 4. 58. 62. 82. Licuisse tamen Areopago mandatam sibi inquisitionem recusare colligi potest e §. 10. 11.

6) Cf. imprim. Isocr. Areop. c. 14. 16. 18 cum Bergman. comm. p. 139.

7) Vid. Meier. Proc. Att. p. 298 sq.

8) Id. ib. p. 299 de *γῆρας κατὰ τῶν τὰ πατρίαν κατεθροονίων*. De aliis in univ. cf. Athenae. IV p. 168 A. Plutarch. Solon. c. 22.

9) Cf. cap. 9 §. 94, 7.

10) Heraclid. Pont. c. 1 p. 4 Koel.

11) Huo pertinet Aeschin. in Timarch. p. 104, de quo loco cf. de comitt. p. 294. Atque ex hac urbis et aedificiorum cura etiam hoc fortasse explicandum, quod de incendiariis Areopagus iudicabat.

12) Si fides auctori Axiochi cap. 7. 8. Sed vid. infr. c. 8. §. 85, 1. In univ. cf. Isocr. Areop. c. 17.

13) Vid. Harpocr. s. v. *ἐπιδήμιος ἐστράς*. Cf. de comitt. p. 300. Non satis circumspecte Lobeckius iudicare videtur Aglaoph. p. 667.

sacra violaret¹⁴): quamquam nonnullis horum Eumolpidae iudices et vindices proprii erant¹⁵). Sacerdotes etiam Eumenidum ab Areopago constituebantur¹⁶), itemque custodes olearum sacrarum, quarum si quis aliquam temere laesisset, apud Areopagum reus fiebat¹⁷). — Ceterum potestas Areopagi, maxima olim et vix certis finibus circumscripta, magno opere post a Pericle per Ephialten imminuta est¹⁸), ac licet eam post exactos triginta tyrannos restitui placuisset¹⁹), talis tamen, qualis initio fuerat, nunc propter mutatos civitatis mores multaque ad augendam plebis potentiam instituta, quae eripi sibi haec non sineret, reddi Areopago nulla lege potuit²⁰). Fiebat tamen etiam hac aetate nonnunquam, ut periculosis rei publicae temporibus liberum ei de gravissimis rebus statuendi ius atque arbitrium a populo concedere-

14) De *ἀσπελας γραφή* olim ad Areopagum, postea etiam ad Heliastas pertinente vid. Meier. Proc. Att. p. 305. cf. de comitt. p. 301.

15) Demosth. in Androt. p. 601 extr. Add. Lys. in Andoc. p. 204. Proc. Att. p. 117. Schol. Aristid. p. 66, 15. 332, 8 Dind.

16) Cf. Mueller. ad Aeschyl. Eum. p. 179, ubi egregie disputatur de ratione, quae Areopago potissimum cum Eumenidum religionibus intercesserit.

17) Vid. Lys. de olea p. 282 ibiq. intt. Add. Meier. Proc. Att. p. 303 not. 18.

18) Veterum hac de re testimonia multi congesserunt, imprimis Luzac. de Socrate cive p. 62 et Forchhammer, de Areop. non privato per Ephialten homicidii iudiciis, p. 13. 14. Iudicia *γονικά* non adempta Areopago fuisse, mihi quidem Forchhamm. satis probasse videtur (vid. Annal. critt. Berol. ann. 1829 m. Aug. p. 278.) neque refutatus esse a quoquam eorum, qui contra scripserunt, de quibus cf. Jahnii Annal. philol. et paedag. ann. 1831 fasc. 3 p. 347 sqq. et Hermann. Ant. Gr. §. 109, 7.

19) Lege Tisameni. Vid. Andoc. de myst. p. 40: ἐπιμελεσθῶ δὲ ἡ βουλὴ ἢ ἔξ Ἀρείου πάγον τῶν νόμων, ὅπως ἂν αἱ ἀρχαὶ τοῖς κειμένους νόμοις χεῖνται.

20) Hinc Isocratis in Areopagitico querelae de antiqua Areopagi auctoritate et censoria potestate amissa.

retur²¹⁾, aut ipse, quod e re publica esse cense-
ret, suo periculo ageret²²⁾. Ceterum erant Areo-
pagitae rationibus reddendis obnoxii poterantque
in ἐνδύνας rei fieri²³⁾. Convictos criminum etiam
ipsi e numero suo eiiciebant²⁴⁾. Reliqui honorem
perpetuum habebant, postquam semel ex praetura
in Areopagum recepti erant.²⁵⁾

7. De oeconomia rei publicae.

§. LXVII.

Posteaquam de tribus administrandae rei pu-
blicae partibus, consilio, magistratibus, iudiciis ex-
positum est, sequitur ut de iis rebus dicatur, quibus
tanquam externis vitae subsidiis carere civitas non
potest, quaeque ut comparentur comparataeque
ut ad utilitatem communem recte dispensentur ma-
ximi est ad omnem rem publicam momenti. Sunt

21) Dinarch. in Demosth. §. 9: τὸ ἀντίδριον ᾧ τὴν πολιτείαν καὶ δημοκρατίαν πολλάκις ἐγκυχείρουν ὁ δῆμος. cf. §. 62. De Areopago *πρὸς* facto vid. et Demosth. de coron. p. 271.

22) Huc pertinet quod Lycurg. in Leocr. p. 147. 176 et Aeschin. in Ctesiph. p. 643 memorant de proditoribus post pugnam Chaeronensem ab Areopago supplicio affectis. Plerumque suasisse tantum populo aut dissuasisse videtur, velut de imperio Phocioni mandando, ap. Plutarch. Phoc. c. 16.

23) Aeschin. in Ctesiph. p. 408. Quod is dicit λόγον ἐγγράφειν, eo spectare videtur, si quid Areopagus egerat quod cum pecuniarum receptione et dispensatione coniunctum esset, qualia nonnumquam commemorantur. Vid. Boeckh. de oec. r. p. A. I p. 166 et Corp. Inscr. I p. 114. Accusari haud dubie unus quisque propter delicta apud logistas potuit, non minus quam aut diaetetae aut quadraginta viri aut senatores e senatu quingentorum.

24) Dinarch. in Demosth. §. 56. Errat autem Platner. I p. 36 §. 6 Demosthenis locum in Conon. p. 1264 huc trahens.

25) Ambigi potest, utrum omnes ex praetura, qui in ἐνδύνας nullius delicti convicti essent, ipso iure in Areopagum recepti sint, an etiam δοκιμασία quaedam apud hunc subeunda fuerit. Cf. Bergman. ad Isocrat. Areop. p. 128. Mueller. ad Aesch. Eum. p. 115.

autem illae res quae pecuniae nomine comprehenduntur, eiusque comparandae et dispensandae rationem oeconomiam appellamus. Versabitur autem nostra nunc quaestio in duabus praecipue partibus: primum ut videamus, quatenus fuerint Atheniensium rei publicae necessitates, in quas pecuniam insumi oporteret, deinde quales et unde fuerint pecuniarum redditus: nam de moderandorum reddituum et sumptuum potestate pecuniarumque colligendarum, custodiendarum dispensandarumque cura satis iam supra dictum esse videtur, quum de senatu, comitiis, magistratibus loqueremur.

Necesse est autem, quum de sumptibus ac redditibus agitur nummorumque summae, quae vel redierint vel insumptae sint, commemorantur, etiam rem nummariam ac pretia rerum nummis parabilium nota esse. Sed de pretiis quaestio est admodum obscura et difficilis, non solum quia non multa de iis apud veteres reperiuntur, sed quia maxime haec mutabilia aliaque aliis temporibus fuerunt. Nummorum ratio, quantum quidem ad nostrum consilium pertinet, paucis absolvi potest ¹⁾. Erant igitur hi aut argentei, aut aenei, aut aurei. Ex argenteis usitatissima drachma, centesima pars minae s. librae Atticae, quae uncias Colonienses habet paullo amplius undecim. Pretium drachmae, si cum nostris grosiis comparatur, quorum XXIV unum thalerum efficiunt, aestimari potest circiter sex grosiis: itaque centum drachmae, sive mina, circiter viginti quinque thaleris. Sexagintae minae talentum efficiunt, cuius pretium aestimabitur thaleris mille quingentis. Constabat porro drachma sex obolis, qui et ipsi argentei erant, pariter ac semioboli (ἡμιόβολια). Ex aere cudebantur chal-

1) Paullulum discedit haec, quam proponimus, nummorum aestimatio ab ea, quae apud Boeckhium est de oec. r. p. A. I p. 15—25: sed debetur haec nostra viri summi *δενίκαυς γγορτα*, communicataque nobis petentibus ab eo est, mox cum suis rationibus in altera editione oecon. Att. copiosius explicanda.

cei (χαλκοί) quorum octoni obolum efficiebant, et lepta (λεπτά) septena in obolum. Dichalcon s. quarta pars oboli 'modo ex argento erat, modo ex aere. Aurei denique nummi erant stateres, pondere duarum drachmarum, pretio ut plurimum drachmarum viginti h. e. thalerorum quinque. — Pretia rerum, olim permodica, posteris temporibus, aucta auri, argenti, aeris multitudine, non poterant non intendi. Solonis quidem aetate hos quinque drachmis, ovis drachma venales fuisse dicuntur: item hordei medimnus, quae paullo minor est mensura medimno Berolinensi, drachma una aestimabatur ²⁾. Sed Demosthenis tempore hordei pretium aliquando vel ad sex drachmas auctum est ³⁾; quamquam raro et in magna annonae difficultate. Nam tritici medimnus hoc tempore, si vilis annona esset, quinque drachmis venibat ⁴⁾: Aristophanis aetate tribus drachmis aestimatus videtur ⁵⁾. Vini, quale in Attica proveniebat, metreta, quae mensura paullo amplius XXXIII quartarios Berolinenses continet ⁶⁾, Demosthenis tempore duabus fere drachmis constabat ⁷⁾. Agri arvi plethrum, quod est pedum Rhen. quadr. 9620, si quis medium pretium quae- rat, drachmis quinquaginta aestimari posse videtur ⁸⁾; boves, quales pro victimis offerebantur, Olymp. CI, 3 septuagenis fere drachmis emptos videmus ⁹⁾. Multo maius equorum pretium: viles et vulgares tribus minis ab Isaeo ¹⁰⁾, generosiores vel duodecim minis iam apud Aristophanem aesti-

2) Plutarch. Solon. c. 23. Boeckh. l. l. p. 82.

3) Demosth. in Phaenipp. p. 1048, 24. Boeckh. l. l. p. 103

4) Demosth. in Phorm. p. 918.

5) Boeckh. p. 103 ex Aristoph. Eccles. v. 543.

6) Boeckh. p. 107.

7) Id. p. 108.

8) Id. p. 67 sq.

9) Id. p. 82.

10) De Dicaeog. her. §. 43.

mantur¹¹⁾. Mancipia bubus cariora, equis viliora erant: quae in metallis opus faciebant, Demosthenis tempore centenis et quinquagenis drachmis aestimari videmus¹²⁾, nec majus fere rusticorum aut domesticorum pretium credi potest¹³⁾. Cariores autem erant servi opifices aut artifices, qui pensiones heris ferebant¹⁴⁾, aut delicatiores illi, qui luxui et voluptati inserviebant¹⁵⁾.

§. LXVIII.

Sumptuum primum genus illud ponimus, quod in rem divinam ab Atheniensibus impendebatur; quod quidem tanto apud eos maius erat, quanto plura prae ceteris Graecis omnibus festa Athenis quotannis celebrari solebant¹⁾, quantoque longius populi ingenium in deorum cultu atque honore a parsimoniae studio abhorrebat. Erant autem sacra alia civibus omnibus communia²⁾, alia tribubus, pagis, phratriis, gentibus, familiis³⁾, alia collegiis, quibusdam et corporibus propria⁴⁾: sed nos nunc de iis tantum loquimur, quae ab omni civitate peragebantur, quamquam etiam reliquo-

11) Aristoph. Nubb. v. 20 et 1226.

12) Demosth. in Pantaen. p. 967, 18. 972, 21. Boeckh. p. 74.

13) Id. ibid. 14) Vid. supr. p. 187. 15) Id. p. 76 sq.

1) Xenoph. de r. A. 3, 9: ἄγουσιν ἑορτὰς διπλάσιους ἢ οἱ ἄλλοι. Indicem festorum Atticorum vid. ap. Corsin. Fast. Att. diss. XIII, tom. II p. 289—388. Wachsmuth. II, 2 p. 246—257.

2) Δημόσιᾳ ἑορᾷ. Harpocr. h. v. Lex. Seguer. p. 240.

3) Ἱερὰ (γενεκά), γρᾱτορικά, δημοτικά, (γεννητικά), ὀργεωνικά. Cf. supra cap. 2 §. 23, 1. 24, 1. 25, 2, 26, 3.

4) Tales fuerunt θᾱσοί, de quibus cf. Spanhem. ad Aristoph. Plut. 507. Taylor. ad Demosth. de coron. in Schaeef. appar. crit. II p. 337. Boeckh. Corp. Inscr. I p. 152 sq. nos ad Isae. p. 423. Huc pertinent νομηνιασταί in Lys. fr. pr. Phania ap. Athen. VII, p. 287 E. et Hesych. h. v., et εἰκαδισταί, de quibus vid. Menag. ad Diog. Laert. VI, 101. Neque minus sexaginta illi, qui in Heracleo Diomensi conventus agere solebant, Athenae. XIV p. 614 coll. VI p. 260, quos διομυαλάζονας Aristophanes dicit Acharn. v. 612.

rum multa satis magnifica iisque a quibus celebrabantur admodum sumptuosa erant⁵⁾. Illorum alia veteribus legibus, alia postmodo populi scitis instituta erant⁶⁾: et erant in universum haec recentiora veteribus illis magis splendida et magnifica⁷⁾. Alia porro statis quotannis temporibus alia extra ordinem semel fiebant: alia sacrificiis tantum constabant, aliis etiam pomparum solemnitates ludorumque et certaminum varia genera adiuncta erant, velut Panathenaeis, Thargeliis, Eleusiniis, Dionysiis, Prometheis, Hephaesteis, quorum quanti sumptus fuerint, si quis scenici apparatus magnificentiam, saltatorum, cantorum, actorum eorumque qui gymniciis artibus certaturi erant instruendorum et exercendorum impensas, praemia denique victoribus tributa reputaverit⁸⁾, facile aestimari potest, neque nimis rem augeri a Demosthene censebimus, quum maiores fere in Panathenaea aut Dionysia quam in bellicas quasvis expeditiones sumptus fieri queritur⁹⁾. Horum autem sumptuum etiamsi partem non exiguam privati per liturgias praestabant, recte tamen hoc ipsum, quum rei publicae praestaretur, publice insumptum dicemus: nec certe pauciora etiam e publicis aerariis eroganda restabant. In Panathenaea quidem Olymp. XCII, 3 athlothesis ex aerario Minervae quinque talenta cum mille drachmis,

5) V. c. in pagis etiam ludi et gymnici et musici celebrabantur. Vid. comm. in Isae. p. 387. Corp. Inscr. no. 108 p. 150. De epulis communibus tribulium et paganorum vid. infr. §. 79, 13.

6) Vid. Harpocr. s. v. ἐνδημὸς ἱερῆς. Lex. Seguer. p. 253. Mirificus est Bremii error, qui ad Lys. in Nicom. §. 20 Solonis legibus tria non amplius talenta annuis sacrificiis destinata fuisse e Lysiae loco male intellecto colligit. Neque tamen Boeckhio assentior, qui de oec. A. I p. 227 tria illa talenta uni cuidam festo destinata censet.

7) Isocrat. Areop. c. 11. Bergman. comm. p. 116 sq. Boeckh. I p. 226.

8) Cf. exempla apud Boeckhium p. 132 et 229.

9) Demosth. Philipp. I p. 50, 3.

sacrificulis autem in unam hecatombam drachmas quinquies mille centum quattuordecim numeratas legimus¹⁰⁾: et Ol. CXI, 3 ex divenditis victimarum, quae per septem menses publice mactatae erant, pellibus quinque amplius millia drachmarum confecta sunt¹¹⁾, ut appareat quam ingens earum numerus fuerit. Huc accedebat, ut etiam extra Atticam festis plurimis concelebrandis sumptus de publico non mediocres faciendi essent, quum theori Delum, Delphos, Olympiam, Nemeam, ad Isthmum aliaque loca mitterentur, qui etiamsi partem aliquam impensarum de suo erogabant, plurima tamen res publica suppeditabat¹²⁾

§. LXIX.

Angebantur autem festorum sumptus mirum in modum largitionibus illis, quae *θεωρικῶν* nomine appellantur. Postquam enim magnum illud in Limnis theatrum e lapide constructum¹⁾, tuendique eius et ad usum ludorum instruendi cura redemptoribus demandata erat²⁾, hi pretia locorum a spectatoribus exigebant, unde et illa efficerent, et vectigal quoque rei publicae pactum solverent³⁾. Pericles autem ne quis propter paupertatem a communi laetitia excluderetur, legem tulit⁴⁾, ut ludo-

10) Corp. Inscr. no. 147 v. 5. 6. Cf. Boeckh. oec. A. II p. 165.

11) Corp. Inscr. no. 157 v. 5—29. Boeckh. l. l. p. 248 sqq.

12) Id. ib. I p. 230.

1) Cf. supra c. 4 §. 30, 7. Libanii et Ulpiani opinio de ligneo etiam Periclis aetate theatro ad Demosth. Olynth. I tom. V p. 13 Wolf. et argum. Olynth. I p. 8, 8 Reisk. ex quo fonte manarit nemini obscurum esse potest.

2) Redemptorem Demosth. pr. coron. p. 234, 23 ἀρχιτέκτονα, Aristoph. ap. Polluc. VII, 199 θεατροπώλην, Theophrast. char. XI, 3 θεατροπώλην dicit.

3) Hoc satis tuto colligi potest ex inscriptione de legibus locationis theatri Piraeensis, Corp. Inscr. no. 102.

4) Plutarch. Pericl. c. 9. Boeckh. l. l. p. 236.

rum scenicorum diebus pauperiores pretium illud, quod binorum vulgo obolorum erat⁵⁾, de publico acciperent. Ab his initiis orta res mox longius processit, adeo ut in festis plerisque, etiam si ludii scenici nulli essent, tamen illa pecunia plebi divideretur, bini in singulos dies festos oboli, quaterni in biduum, drachma in triduum: nam ultra drachmam non videtur datum esse⁶⁾. Et Demosthenis quidem aetate illam pecuniam nequaquam pauperiores tantummodo accipiebant⁷⁾. Quanta autem in has largitiones pecunia insumpta sit, vel hinc patet quod Ol. XCII, 3 a quaestoribus Minervae in diobeliam, h. e. in theorica, tertia eius anni prytania duo talenta, quarta prytania octo talenta cum mille amplius drachmis, quinta prytania quattuor talenta cum his mille ducentis drachmis, septima denique prytania duo talenta cum drachmis mille ducentis triginta duabus numerata legimus⁸⁾: quae quum Hellenotamiis numerata dicantur, probabile est, in subsidium tantum horum aerario, ex quo ista largitio eroganda esset⁹⁾, pecuniam ex altero aerario datam, neque esse igitur illam omnium quae illo tempore distributa sint theoricorum summam¹⁰⁾.

§. LXX.

Aliud minus sumptuosum multoque laudabilius largitionum genus a Solone¹⁾ vel, ut alii

5) Demosth. pr. coron. p. 234, 23 c. not. Schaeferi. Hinc etiam *δωρελλας* nomen de theoricis. Boeckh, p. 238.

6) Boeckh. p. 238 sq.

7) Pseudodemosth. Philipp. IV p. 141, 18.

8) Corp. Inscr. no. 147 v. 10. 12. 14. 22. 23. Boeckh. oec. A. p. 168 sqq.

9) Vid. infr. §. 77 extr.

10) Boeckhius I p. 241 annuam summam XXV — XXX talentis aestimat.

1) Schol. Aeschin. tom. II p. 738 Reisk.

perhibent, a Pisistrato ²⁾ institutum fuit, ut pauperiores cives, qui vulneribus in bello acceptis invalidi facti essent, stipem de publico acciperent. Hoc postea in eos omnes translatum, qui propter corporis infirmitatem ad quaestum faciendum minus idonei, censuque infra tres minas essent. His enim populi iussu singuli aut bini oboli diurni dabantur ³⁾. Dispensationem senatus curabat quaque prytania: erat autem iis, qui quid accepturi essent, probatio subeunda ⁴⁾, in qua potuit etiam, qui vellet, eos tanquam indignos illo beneficio aut non egentes arguere ⁵⁾. Similiter etiam orbis liberis, quorum patres in bello obierant, alimenta de publico praebebantur usque ad duodevigesimum aetatis annum ⁶⁾. Denique in annonae angustiis frumentum publice coemptum plebi aut gratis aut modico pretio distribuebatur ⁷⁾.

§. LXXI.

Sequuntur varia mercedum et salariorum genera. Primum merces comitalis, τὸ ἐκκλησιαστικόν, de qua supra dictum est ¹⁾, cuius annua summa, postquam triobolum dari coepit, facile vel triginta aut triginta quinque talenta effecisse videtur ²⁾. Porro senatorum merces, τὸ βουλευτικόν, drachma diurna ³⁾, quam si quadringentis circiter senatoribus diebus circiter trecentis ⁴⁾ numeratam statua-

2) Plutarch. Solon. c. 31.

3) Harpocrat. Suid. Hesych. s. v. ἀδύνατοι. Lex. Seguer. p. 245. Cf. Boeckh. I p. 261 sqq.

4) Aeschin. in Timarch. p. 123 sq.

5) Lysias pr. invalido p. 739 sqq. cf. de comitt. p. 197.

6) Thucyd. II, 46 ibiq. intt. Aristot. Polit. II, 5, 4.

7) Boeckh. I p. 96 sq.

1) Vid. §. 11, p. 180.

2) Boeckh. I p. 249.

3) Vid. c. 3 §. 27, 8.

4) Nam neque omnes quingentos semper adfuisse, neque quotidie senatum habitum esse supra vidimus c. 3 §. 29, 2. 3.

mus, talenta efficiuntur annua vicena ⁵⁾. Judicialis mercedis, τοῦ δικαστικοῦ, annuam summam Aristophanes consulto supra modum exaggerans centum quinquaginta talentis aestimat ⁶⁾: verius octoginta fere aut etiam centum talenta poni possunt, quum neque, quod ille sumpsit, trecentis quotannis diebus iudicia haberentur, neque omnes semper heliastae in iudiciis adessent ⁷⁾. — Magistratibus certa salaria nulla fuisse constat: qui autem extra ordinem aliquid publici negotii administrare a populo iubebantur, his etiam mercedem dari consentaneum fuit ⁸⁾. Ita publicarum causarum patronos, συνηγόρους, συνδίκους, drachmas singulas pro singulis causis accepisse legimus ⁹⁾, legatisque Aristophanis aetate pro viatico binae aut trinae diurnae drachmae numerari solebant ¹⁰⁾. Item qui extra ordinem nonnunquam mittebantur ad sociorum civitates inspicendas, non gratuitam rei publicae operam praestitisse videntur ¹¹⁾: quamquam utrum ex Atheniensium an ex illorum ad quos missi erant aerario mercedem acceperint non liquet. Porro gymnasiorum praefecti, σωφρονισταί, decem quotannis a populo creati, singulas drachmas diurnas de publico accipiebant ¹²⁾. Medicos

5) Paullo aliter Boeckh. I p. 250.

6) Aristoph. Vesp. v. 660.

7) Cf. Proc. Att. p. 152 sq. — Nomothetarum quoque merces non praetermittenda est. Demosth. in Timocr. p. 706, 23.

8) Vetabat tamen lex μὴ διχόθεν μισθοφορεῖν. Demosth. I. I. p. 739, 6.

9) Aristoph. Vesp. v. 689.

10) Id. Acharn. v. 66. Haec merces ἐπόδιον dicitur a Demosth. de f. leg. p. 390, 23. Theophrast. char. 11, 3. πορείον ab Etymol. M. Ceterum apparet legatis pecuniam ad rationem temporis, quod in legatione consumendum fore videretur, praenumerari solitam, ea laud dubie condicione, ut, si diutius abesse cogerentur, acciperent post reditum quantum deesset. Ita explic. Demosth. I. I.

11) Aristoph. Avv. v. 1023 sq.

12) Lex. Seguer. p. 301. Phot. s. v. σωφρονισταί. Boeckh. P.

quoque publicos Athenis fuisse satis constat¹³⁾, eorumque nonnullos, qui eximia arte excellerent, admodum lautis salariis conductos esse legimus¹⁴⁾. Denique omnibus, qui magistralibus apparebant, scribis, praeconibus, sagittariis s. Scythis aliisque publicis ministris, quorum magna multitudo fuit, salaria praeberi necesse erat¹⁵⁾.

§. LXXII.

In rem militarem ac navalem etiam pacis tempore aliquid impensae faciendum erat. Equites enim, quos initio trecentos, mox sexcentos, deinde mille, ac, si hippotoxotae adnumerentur, mille ducentos fuisse constat¹⁾, primum quum conscribentur *κατάστασιν* s. aes equestre accipiebant, quo se equosque instruerent ac pararent²⁾, deinde *σπον*, aes hordearium, ad equos alendos³⁾. Quodsi mille ducentos equos numeres, et triobolum in singulos diurnum, talenta efficiuntur annua quinque et triginta⁴⁾. — Erant porro duae triremes, Salaminia s. Delia et Paralia, ad theorias legationesque transvehendas aliaque publica ministeria semper instructae parataeque⁵⁾, quarum nau-

256. Ceterum quam vetus hic *σωφρονιστῶν* magistratus videri debeat, non liquet. Cf. quae infra dicentur cap. 8 §. 85, 1.

13) Boeckh. I p. 132. Cf. schol. ad Aristoph. Acharn. 1040. 1042. Teles ap. Stobae. II p. 83 Gaisf. Spanhem. ad Aristoph. Plut. v. 408. Wernsdorf. ad Himer. p. 872. Schneider. ad Aristot. Polit. II, 4 extr. p. 108. Schubert. de aedil. p. 73.

14) De Democede vid. Herodot. III, 131. de Hippocrate Soran. vit. Hipp. tom. II p. 953 ed. v. d. Linden.

15) Boeckh. I p. 257.

1) Vid. C. F. Hermann. de equitt. Att. (Marburg. 1835. 4) p. 36.

2) Hermann. l. l. p. 31—33.

3) Corp. Inscr. no. 147 v. 3. 8. 9. 12. 24.

4) Xenophon, Hipparch. 1, 19, quum prope quadraginta quotannis talenta in equites insumpta dicit, aes equestre aliasque quae quandoque inciderent impensas adnumerasse videtur.

5) Boeckh. I p. 258.

tis quaterni oboli diurni numerabantur, erantque certae quaedam in utramque pecuniae assignatae, earumque dispensatores s. *ταμίαι* ⁶⁾. Sumptus in eos annuus sedecim fere talentis aestimari posse videtur ⁷⁾. Alias ad belli usum triremes viginti quotannis Themistoclis consilio Athenienses aedificasse dicuntur ⁸⁾, qui numerus utrum posthac perpetuo servatus sit non constat; aliquot semper aedificatas, eamque curam senatui quingentorum demandatam fuisse supra diximus ⁹⁾. Armamenta quoque navium publice comparanda erant ¹⁰⁾, neque minus militarium armorum copia ¹¹⁾, quibus instruerentur, si quando tenuiores, qui ipsi arma non haberent, armari placuisset.

§. LXXIII.

His adiungimus opera publica varii generis, navalia ¹⁾, armamentaria ²⁾, munimenta urbis, moenia ³⁾, fossas ⁴⁾, aquas ⁵⁾, vias ⁶⁾, porticus, gym-

6) *Ταμίαι τῆς παρόλης* populi suffragiis creatus commemoratur a Demosth. Mid. p. 570, nec dubitari potest etiam Salaminiae suum *ταμίαν* fuisse. Cf. Boeckh. p. 184.

7) Vid. id. ibid. p. 259, ubi etiam de Ammonide, Antigonide, Demetriade, Ptolemaide, quae posterioribus temporibus publicae triremes illarum similes fuerunt.

8) Diodor. XI, 43. cf. Plutarch. Themist. c. 4.

9) Cap. 3 §. 28, 8.

10) Nam haec non semper a trierarchis praebita esse satis constat e Demosth. in Polycl. p. 1208, 17. 1215, 3. 18.

11) Cf. psephisma de Lycurgo ap. Pseudoplutarch. vitt. X oratt. p. 852 C.

1) De his vid. Harpocr. s. v. *ναύπη*. Add. Isocr. Arcop. c. 27 c. comm. Bergm. p. 173 sq. Meurs. Fortun. Ath. c. 7.

2) *Σκευοθήκη*. Pseudoplut. vitt. X oratt. p. 852, C. Meurs. l. l.

3) Boeckh. I p. 219.

4) Aeschin. in Ctesiph. p. 425. 629.

5) Schubert. de aedil. p. 85.

6) Id. ib. p. 86. cf. Boeckh, I p. 217.

nasia, dicasteria, theatra, templa aliaque; ne de artis operibus dicamus, statuis tabulisque pictis, in quae omnia quantum florente re publica pecuniae insumptum sit, nemo ignorat⁷⁾. Haec atque talia, etiamsi semel facta in longum tempus durant, plerisque tamen subinde reficiendis tuendisque impensae identidem faciendae sunt, ut has quoque annuis sumptibus adnumerari oporteat. Postremo loco commemoranda sunt, quae honoris aut praemii causa erogantur: hospitalia dona legatis exterarum civitatum praebita⁸⁾, epulum in prytaneo aut victus quotidianus, tituli, imagines, coronae aliaque id genus plurima⁹⁾. Haec omnia qui reputet, eaque de quibus certius aliquid statui potest cum iis quae certam aestimationem non admittunt, probabili ratione componat, non dubitabit profecto, quin Atheniensium rei publicae administratio, etiam quietis temporibus et si maiores sumptus extraordinarii nulli faciendi essent, quotannis tamen quingentis fere talentis constare solita sit. De bellorum vero impensis loqui longum est et difficile, ut quae omnium maxime variae sint nullosque certos fines habeant. Itaque unum genus commemorabimus, stipendia inde a Periclis aetate militibus dari solita¹⁰⁾. Eorum magnitudo alia erat aliis temporibus¹¹⁾: gregario militi modo diobolum diurnum, modo etiam drachma dabatur, totidemque pro cibariis¹²⁾: centurio duplum, eques aut duplum aut

7) De his omnibus cf. Meurs. de fort. Ath. passim. Boeckh. I p. 215 sqq. Add. et Boettigeri Andeutungen zu vierundzw. archäologischen Vorles. p. 77. Plutarch. Pericl. c. 12. 13 et Leake topogr. Ath. p. 426 sqq.

8) Vid. exempla ap. Voemeliū diss. de loquut. ἐνὶ ξένοις καὶ ξένῳ. Prof. ad M. 1831.

9) Westermann. de publ. Ath. honoribus. Lips. 1830. 8.

10) Ulpian. ad Demosth. π. στυγῆ. p. 50 A.

11) Vid. Boeckh. I p. 293—297.

12) Hoc στυγῆον dicitur. Demosth. Philipp. I p. 48, 3 in Polych. p. 1209, 12. 1214, 22. Στυγῆος vocabulum, quo posteriores utuntur, veteribus Atticis inusitatum est.

tripulum, dux quadruplum eius accipiebat: nautae et classarii modo tetrobolum modo drachmam¹³⁾, ut unius triremis, in qua ducenti homines esse solebant¹⁴⁾, menstruum stipendium, si soli gregarii et remiges numerentur, aut quattuor millia drachmarum aut talentum efficiat. Emittebantur autem classes nonnunquam vel centum aut amplius navium. In Samiam expeditionem Pericles cum sexaginta navibus profectus est, quibus postea quadraginta Atticae, viginti quinque Chiae et Lesbiae, dein rursus Atticae sexaginta, Chiae et Lesbiae triginta additae sunt¹⁵⁾: insumptaque in hoc bellum, quod per novem fere menses trahebatur, talenta dicuntur mille et ducenta¹⁶⁾.

§. LXXIV.

Reditus civitatis ab Aristophane censetur bis mille fere talentis¹⁾: nec, sane multo minores illa aetate fuisse videntur, quum vel e solis sociorum tributis amplius MCC talenta redirent²⁾. Apparet igitur pacis temporibus aliquanto plus reddituum quam expensorum fuisse, neque mirabimur quod belli Peloponnesiaci initio, licet proximis ante annis et in publica opera et in Potidaeae obsidionem MMMDCC talenta insumpta essent, sex millia tamen in aerario reposita fuisse dicuntur³⁾.

13) Boeckh. p. 296 sq.

14) Id. p. 298 sq.

15) Thucyd. I, 116. 117.

16) Isocr. de perm. p. 69 Orell. Nepos Timoth. c. 1. Ceterum operae pretium est conferre quae a Leakio p. 428—433 de pecuniis in obsidionem Potidaeae insumptis accurate disputantur.

1) Aristoph. Vesp. v. 660.

2) Cf. Boeckh. l p. 466, qui omnium reddituum summam MDCCC talenta fuisse censet.

3) Thucyd. II, 13. — Addit autem haec: *χωρίς δέ, χωρίων δήμου καὶ ἀργυρίου ἐν τῇ ἀναθήμασιν ἰδίῳ καὶ δημοσίῳ καὶ ὅσα ἱερὰ αὐτῇ περὶ τῶν νομιστῶν καὶ τοῦ ἀγῶνος καὶ σκύλα Μήδικα καὶ εἰ τὸ*

Dein quamvis haec omnia, et amplius etiam, bello exhausta essent, tamen proximis post Niciae pacem annis rursus septem millia collecta erant⁴⁾, quae mox Siciliense bellum hausit. Neque post hoc tempus ulla fit repositarum in thesauro pecuniarum mentio, contraque frequentes sunt de paupertate rei publicae propter bellorum clades sociorumque defectiones querimoniae, donec Demosthenis aetate, Lycurgi maxime merito, annua redituum summa rursus ad MCC talenta aucta est⁵⁾. Erant autem reditus rei publicae aut ordinarii, qui quotannis percipiebantur, aut extraordinarii, quos aut belli fortuna aliiue casus, aut collationes civium sponte aut populi iussu factae suppeditabant. Illorum genera quinque: primum vectigalia agrorum aliorumve fundorum publicorum, velut pascnorum, silvarum, aedium, salinarum, quae constat a senatu per poletas redemptoribus elocari solita⁶⁾: quamquam de plerisque horum parum nobis compertum est⁷⁾. Notissima sunt metalla, quum lapidis in Brilessio monte ad Pentelen vicum⁸⁾, tum argenti prope Laurium in

τιοντάροπον, οὐκ ἐλάσσονος ἢ πεντακοσίων ταλάντων. ἔα δὲ καὶ τὰ ἐκ τῶν ἄλλων ἱερῶν χρήματα οὐκ ὀλίγα — καὶ τὸ ἄγαλμα (τῆς θεοῦ) ἔχον πσσαράκοντα τάλαντα χρυσίου ἀπέφθον.

4) Andoc. de pace p. 93. Aeschin. de fals. leg. p. 337.

5) Pseudoplut. vitt. X oratt. p. 842 E.

6) Hoc est *μισθούν*: redemptor *μισθοῦσθαι* dicitur, pensio *μισθωμα* v. *μισθωσις*. Cf. Harpocr. s. v. *ἀπὸ μισθωμάτων*. Bergman. ad Isocr. Areop. p. 116. Apud Demosth. in Timocr. p. 713, 5 praedium ipsum *μισθωμα* dicitur.

7) Agri decumani vestigium Boeckhius tom. II p. 201 invenire sibi visus est in inscriptione no. 76 v. 7, ubi elocanda publicanis decuma commemoratur. De theatri locatione supra dictum est §. 69, 3. Aedium publicarum ut et *τεμνῶν* et *ἱερῶν μισθωσάν* Xenophon commemorat de redditt. c. 4, 19. de sacrarum olearum fructibus elocatis vid. Markland. ad Lys. de olea p. 269, et in univ. cf. Boeckh. I p. 325 sqq.

8) Vid. Lud. Ross, das Pentelicon bei Athen und seine Marmorbrüche, in diario artium (Kunstblatt) ann. 1837 no. 2-4.

ea terrae parte quae a Thorico usque ad Anaphlystum pertinebat⁹⁾. Haec a privatis possessoribus exercebantur; dominium erat rei publicae, cui ab illis et semel, quum emerent possessiones, pretium earum, et deinceps annuum vectigal quartae et vicesimae solvebatur, quod tamen res publica non ipsa recipiebat, sed publicanis fruendum elocabat. Rediisse ex iis Themistoclis aetate triginta fere aut quadraginta talenta videntur: quamquam admodum varius fuit hic proventus, et procedente tempore paullatim imminutus. Ea pecunia quum olim civibus viritim distribui soleret, Themistocles legem pertulit ut navibus aedificandis impenderetur¹⁰⁾.

§. LXXV.

Ad alterum genus pertinent servorum, inquilinorum eorumque peregrinorum, qui artem quae-stumve tabernarium facerent, tributa et vectigalia. Et servorum quidem trini in capita oboli quotannis numerati videntur¹⁾: ex inquilinis patres familias duodenas, viduae senas drachmas, quique libertinae condicionis erant trinos insuper obolos pendebant²⁾. Utriusque tributi annua summa quinquaginta amplius talentis aestimari potest³⁾. Vectigalia artium et mercaturae quae et quanta fuerint nescimus: cives eorum immunes fuisse constat⁴⁾: Ceterum haec omnia publicanis elocaban-

9) De his omnia exhaustit Boeckhii in dissertatione de metallis Laurioticis, Comm. Acad. Berolin. ann. 1815.

10) Herodot. VII, 144. Plutarch. Themist. c. 4.

1) Το τέλος τῶν ἀνδραπόδων commemoratur a Xenoph. de redditt. c. 4, 25.

2) Boeckh. p. 353 sq.

3) Id. p. 355 sq. inquilinorum tributa XXI, servorum XXXIII talentis aestimat.

4) Id. p. 356. 357.

tur⁵⁾. Tertii generis sunt portoria mercium, quae vel terra peregre advectae in Atticis foris venum dabantur⁶⁾, vel mari aut importabantur aut exportabantur. Et harum quidem quinquagesima exigebatur⁷⁾, praeterque eam fortasse etiam centesima ob usuram portus aut horreorum publicorum⁸⁾: illarum quota pars pendenda fuerit, non satis constat⁹⁾. Annuus ex quinquagesima redditus aliquando Andocidis aetate triginta sex fere talentis constituisse videtur¹⁰⁾; sed alium aliis temporibus fuisse facile apparet, et saepe aliquanto haud dubie maior fuit. Hoc quoque genus vectigalium publicani exercebant, minora singuli, maiora societates¹¹⁾. Mancipes ἀρχῶναι, τελωνάρχαι, ceteri generali nomine τελῶναι dicuntur, receptores vel exactores pro cuiusque vectigalis genere ἐλλειμενισταί, δεκατηλόγοι, εἰκοστολόγοι, πεντηκοστολόγοι. Quamquam minorum saepenumero vectigalium iidem qui redemptores etiam exactores fuisse videntur. Erat autem omne hoc genus Athenis non minus quam alibi vulgo invisum ob avaritiam molestasque vexationes¹²⁾. Rei publicae ne damnum fraudes

5) Τελώνης τοῦ μετοικίου (h. e. tributi inquilinorum) memoratur ap. Pseudoplutarch. vitt. X oratt. p. 842 B. De elocatione τοῦ πυρρικοῦ τέλους vid. Aeschin. in Timarch. p. 134.

6) Ἐπώνια. Boeckh. I p. 347.

7) Ἐλλειμένιον, πεντηκοστή. Pollux VIII, 132. Lex. Seguer. p. 251. Cf. Boeckh. p. 337.

8) Quae Xenophon de redditt. c. 3, 12 aedificari suadet δημόσια καταγῶγια ἐπὶ προσήκοντας τόπους ὧν τε καὶ πράσσει πρὸς τοῖς ἐπαρχοῦσι, haec, opinor, non solum hominibus sed etiam mercibus recipiendis inserviebant. De centesima, cuius idem de r. p. Ath. I, 17 mentionem facit, vid. Boeckh. p. 343 sqq.

9) Harpocrat. s. v. ἐπώνια, πέμπτην dicit, Lex. Seguer. p. 255 εἰκοστήν. Non tantundem fortasse de omnibus exigebatur. Etiam δεκάτης Harpocr. meminit s. v. δεκαπεντάς.

10) Andocid. de myst. p. 65 sqq., et explic. h. l. ap. Boeckh. p. 339—341.

11) Boeckh. p. 360, qui et de sequentibus conferendus est.

12) Cf. Pollux IX, 29. 32. Aristoph. Equitt. v. 248.

eorum inferrent, cavebatur quum praedibus¹³⁾ tum severis praestandarum stato tempore pensionum legibus, quas qui non servarent vinculis coercerentur¹⁴⁾. Ceterum ne a quaestu impedirentur immunitatem militiae habebant¹⁵⁾, promptumque, si quis debita ipsis non praestaret, legum auxilium¹⁶⁾.

§. LXXVI.

Quarto loco sportulas numeramus a litigantibus pendendas, *πρωτανστία* et *παράστασις*, quae semper rei publicae cedebant: item pecunias illas, quae pro cautione temere litigandi deponendae erant, *παρακαταβολάς*, quas quidem, si quis adversus rem publicam de bonis publicatis litigaret, rei publicae cessisse manifestum est: porro mille drachmae, quibus mulctabantur qui aut deseruissent publicam actionem, aut quintam partem suffragiorum non tulissent: aliarum mulctarum varia genera, imprimis in causis *τιμητοῖς*, quarum aestimationes saepenumero mirae sunt magnitudinis, usque ad quinquaginta, quin ad centum adeo talenta¹⁾: denique publicationes bonorum²⁾, quas pariter cum ingentibus mulctis non raro a senatu aut a iudicibus eo libentius decretas esse, quo locupletaretur aerarium, non iniuria fortasse scriptores queruntur³⁾. Ceterum huius reddituum gene-

13) Demosth. in Timocr. p. 713, ubi distinguuntur οἱ ἀνρούμενοι τὰ τέλη, οἱ ἐγγυώμενοι et οἱ ἐκλέγοντες. Ita et p. 745, 13. Cf. Plutarch. Alcib. c. 5.

14) Boeckh. I p. 362 sqq. Cf. Meier. de bon. damn. p. 138 sqq. Lelyveld. de infamia p. 195 sqq.

15) Or. in Neaer. p. 1353, 24.

16) De φάσις vid. supra cap. 6 §. 54, 2.

1) Exempla mulctarum Boeckhii collegit tom. I p. 402—415.

2) Meier. de bon. damn. p. 144—152 et 167—201. De ἀπογραφῇ bonorum publicatorum, de venditione per poletas, de decimis Minervae consecratis, de controversiis a privatis propter publicata bona rei publicae motis aliisque id genus vid. id. p.

ris annuam summam nullam ne probabiliter quidem definiri posse apparet: non exiguam fuisse satis manifestum est, quum propter litigiosum populi ingenium commerciorumque frequentiam, tum propterea, quod aliquando etiam sociorum lites Athenas evocari solebant ⁴).

§. LXXVII.

Quintum denique genus reddituum, idque unum ceteris omnibus longe maius, sociorum tributa (*φόροι*) erant, quorum originem, quoque modo in Atheniensium potestatem venerint, alio loco videbimus. Annua eorum summa Periclis aetate circiter DC talentis ¹), postea, Alcibiadis consilio aucta, MCC et amplius constabat ²), donec circa ol. XCI, 2 tributorum loco portorium vigesimae in sociorum portubus exigere placuit ³). Hoc permansisse videtur usque ad finem belli Peloponnesiaci, quo bello, maxime post cladem Siciliensem, omnes intra breve tempus socii defecerunt, victique ad Hellespontum Athenienses maris imperio plane exciderunt. Recuperarunt tamen paullatim veterem dominationem, maxime post proelium Cnidium, retinueruntque usque ad pacem Antalcidae: iterumque amissam mox rursus egregia summorum imperatorum virtute repararunt, donec sociali

201 sqq. Add. Theophrasti loc. ap. Stobae. II p. 201 Gaisf., qui huc pertinere videtur.

3) Lys. in Nicomach. p. 861. Non absimilia sunt apud Aristophanem Equitt. v. 1371. Cf. et Aristot. Polit. V, 4, 3.

4) Xenoph. de r. p. Ath. c. 1, 16. Cf. infra P. VI c. 7 §. 31, 20.

1) Thucyd. I, 96. II, 13. Plutarch. Aristid. c. 24. Boeckh. I p. 430.

2) Andoc. in Alcib. p. 116. de pace p. 93. Aeschin. de f. leg. p. 337. Plut. Arist. c. 24. Boeckh. p. 431.

3) Thucyd. VII, 28. Boeckh. p. 349, ubi etiam de horum redemptoribus (*εἰσοπολόγους*) et de portorio decumae apud Byzantium exacto exponitur.

bello ac mox Philippi victoriis vires Atheniensium in perpetuum fractae sunt. Tributa etiam post reparatum Atheniensium imperium pariter atque antea sociis imposita erant, quanquam paullo fortasse leviora et nomine minus invidioso *συντάξεις* dicta ⁴⁾. Quanta fuerint a nemine memoriae proditum est; sed de MCC talentis, quae sub Lycurgo quotannis redibant, dubitari non potest quin bona pars tributis sociorum confecta sit. Ceterum haec tributa ante Euclidem custodiebantur et dispensabantur ab Hellenotamiis decem quotannis sorte, ut videtur, creatis ⁵⁾, quumque ab initio uni rei militari ad bella communia contra barbaros insumi debuissent, mox tamen Athenienses his pecuniis tanquam suis uti coeperunt vel ad exornandam urbem aedificiis artisque operibus, vel ad festorum apparatus largitionesque theoricis ⁶⁾. Post Euclidem Hellenotamiae non restituti; sed eorum loco theoricorum curatores creati, hisque tantum potestatis ab avida largitionum plebe tributum, ut aliquando etiam apodectarum et contrarotulatoris, eius qui quaestori *τῆς διοικήσεως* tanquam custos appositus erat ⁷⁾, muneribus fungerentur, operum publicorum curam gererent, omnem denique rei pecuniariae administrationem fere soli haberent ⁸⁾.

§. LXXVIII.

Extraordinarii redditus percipiebantur primum e praeda bellica in publicum redacta atque di-

4) Harpocrat. s. v. *συντάξεις*. Wickers. ad Theopomp. fr. p. 78. 171. Tamen etiam *φόρων* nomen rursus usurpatum. Vid. Boeckh. p. 451 sq.

5) Boeckh. I p. 189—193.

6) In inscriptione no. 147 Hellenotamiis pecunias numerari videmus quum in cibaria equitatus tum in diobeliam. Cf. supr. §. 69, 8. 72, 3.

7) Vid. supr. c. 5 §. 44.

8) Aeschin. in Ctesiph. p. 417 sq. In univ. cf. Boeckh. I p. 196—198.

vendita ¹⁾ aut e stipendio devictis hostibus mulctae nomine imposito aut sociis supra tributum imperato ²⁾. Deinde deficiente rei publicae aerario pecuniae saepenumero aut e deorum aerariis ³⁾ aut etiam ab aliis civitatibus mutuae sumebantur ⁴⁾: nonnunquam voluntariae civium et inquilinorum collationes (*ἐπιδόσεις*) senatus et populi iussu petebantur ⁵⁾: aliaque id genus plura, quae singillatim percensere nihil opus est ⁶⁾. Sed maxime huc pertinent tributa extraordinaria (*εὐσποραί*) propter belli necessitates imperata. Pendenda haec ab omnibus erant praeter thetes s. capite censos: nam immunitas locupletibus civibus nunquam, inquilinis raro dabatur ⁷⁾. Pentacosiomedimnis, Equitibus, Zygitis — nam hae classes, licet haud dubie mutata subinde censuum descriptione ⁸⁾, usque ad Olymp. C, 3 perdurasse videntur ⁹⁾ — in tributum conferendae imponebantur certae quaedam census partes, verum ita, ut pentacosiomedimni tantum de omni censu, equites autem non nisi de decunce, zygitae de parte dimidia et duodevigesima contribuerent ¹⁰⁾. Alia autem ratio Olymp.

1) Boeckh. II p. 128.

2) Id. ib. p. 129. — Etiam munera commemoranda sunt ab amicis regibus populo donata. Ib. p. 127 et I p. 97. 98. 269.

3) Id. II p. 186. 199 sqq. Cf. Corp. Inscr. no. 76.

4) Id. II p. 132.

5) Vid. de comitt. p. 292. Boeckh. l. l. p. 129.

6) Cf. exempla de comitt. p. 269.

7) Boeckh. II p. 5 et 75.

8) Cf. Aristot. Polit. V, 5, 11.

9) Pentacosiomedimnos certe Thucyd. commemorat III, 16; commemoravitque etiam Lysias ap. Harpocrat. h. v., quamquam hic fortasse e vetere lege, qualis extat ap. Demosth. in Macart. p. 1067. *Ἰπνάδος* autem nomen etiam post Olymp. 100, 3 usitatum fuisse ostendit Isaei orat. de Apollod. her. §. 39, habita circ. ol. 106, 3/1 (vid. comm. p. 355.); neque enim causam video cur Hermann. de equitt. Att. p. 39 nomen ibi improprie dictum velit. Conf. tamen Boeckh. II p. 42.

10) Hoc Boeckh. luculenter demonstravit II p. 38 sqq. dō-

C, 3 archonte Nausinico inita est¹¹⁾: quamquam qualis haec fuerit non satis liquet. Tantum constat, in prima classe nunc censos esse qui talenta XII aut amplius haberent, tributa autem his non de omni censu, sed de quinta tantum parte danda fuisse¹²⁾. Universi populi census ea pars, de qua tributum conferri oporteret, aestimata illo tempore dicitur sex mille fere talentis¹³⁾. Coniuncta autem cum hac nova classium descriptione erat etiam symmoriarum ordinatio, quum e singulis tribubus viri centeni et viceni, qui maximo censu erant, in binas symmorias dividerentur, ut universi essent mille ducenti, symmoriae autem viginti, quarum una quaeque sexaginta viris constaret. Ex his rursus quini deni, qui omnium ditissimi erant, capiebantur, ut ex viginti symmoriis conficerentur trecenti¹⁴⁾. Hi in conferendis tri-

cuitque *τίμημα* proprie vocatum esse eam census partem, de qua tributum pendendum esset. Itaque si pentacosiohedimni *τίμημα* talentum esse ponamus (vid. Boeckh. l. l.), tributumque centesimae imperatum, illi centesima pars talenti h. e. drachmae sexaginta pendendae erant. Eques autem in *πμήματι* ter mille sexcentarum drachmarum, quod minimum fuit in hac classe, centesimam dabat non nisi de decunce h. e. de drachmis ter mille, quarum centesima constat drachmis triginta. Zygites denique in *πμήματι* mille octingentarum centesimam dabat de mille drachmis, h. e. drachmas decem. Hinc iam explicari potest Pollux VIII, 130: ἀνῆλσxon δὲ (οἱ πεντακοσιομέδιμνοι) εἰς τὸ δημόσιον τάλαντον, οἱ δὲ τὴν ἱππάδα τελούντες — ἡμιτάλαντον, οἱ δὲ τὸ ζυγίσαιον τελούντες μῶς δέκα. Nimirum quae ille eos ἀναλλσχεv dicit, *τιμήματα* sunt ea de quibus tributum pendebatur. De hoc usu verbi ἀναλλσχεv similique alterius εἰσφέρειν cf. F. G. Parreidt, de instituto eo Atheniensium, cuius ordinationem in or. π. συμμορκῶν Demosthenes suadet. (Magdeb. 1836. 8) p. 12.

11) Vid. Boeckh. l. l. p. 50 sqq.

12) Ut v. e. qui quindecim talenta haberet, si centesimae tributum imperatum esset, contribueret de tribus talentis, h. e. 18000 drachmis, drachmas centum et octoginta. Reliquarum classium nec numerus nec census nec contribuendi modus traditur. Cf. Boeckh. p. 53.

13) Accuratius VMDCCL. Vid. Boeckh. p. 21—28. Aliter statuit Parreidt dissertat. laud. p. 15, cuius rationes excutere non est huius loci.

14) Boeckh. p. 59—69. De symmoriarum descriptione prae-

butis principes erant et urgente necessitate pecuniam repraesentabant¹⁵⁾, quam deinde a symmoritis, hi autem rursus a ceteris civibus, qui quum non essent proprie symmoritae, attributi tamen suae quique symmoriae erant, pro portione facultatum redigerent¹⁶⁾. Ceterum administrandis hisce negotiis suos quaeque symmoriam magistros (*ἡγεμόνας*), curatores (*ἐπιμελητάς*) et censitores (*διαγραφεῖς* s. *ἐπιγραφεῖς*) habebat¹⁷⁾: universae rei praeerant strategi, qui etiam de litibus hinc exortis, veluti de reddendis pecuniis repraesentatis, aut si quis plus quam deberet a se exactum esse contendere, iurisdictionem exercebant¹⁸⁾. — De inquilinorum tributis, qua ratione descripta fuerint, nihil memoratum legimus, nisi eorum quoque symmorias fuisse, et sextam partem ab iis contribui solitam, quod ipsum quale sit non satis liquet¹⁹⁾.

ter Parreiditium cf. et Lindau in Zimmermanni Diurn. antiqu. ann. 1835 no. 68.

15) Hoc est *προμισθεῖν, προσηγορά*. Boeckh. p. 70.

16) Boeckhio p. 68 cives omnes praeter thetes in symmoriis fuisse videntur, contra diserta veterum testimonia. Vid. modo Harpocr. s. v. *συμμορία*. Sed quum tamen omnes tributum pendisse certum sit, ea quam supra posui ratio veri simillima videtur. Scilicet symmoritae rem inter se ordinabant pecuniasque stato tempore curabant; ceteri, qui non erant in symmoriis, ex descripto a symmoritis per *διαγραφῆς* (vid. not. 17) diagrammate pro suo quisque censu contribuere cogebantur. Hinc etiam Demosth. Olynth. II p. 26, 26 postquam de symmoriis dixit, οἱ δ' ἄλλοι, inquit, *προσενέμησθε οἱ μὲν ὡς τοῦτους οἱ δὲ ὡς ἐκείνους*, quae verba ipsa satis docent non omnes in symmoriis fuisse. Habet autem praeterea hic locus aliquid obscuritatis: sed hoc accuratius excutere nunc non licet.

17) Pollux VIII, 103. Harpocr. s. v. *διάγραμμα* et *ἐπιγραφεῖς* Lex. Seguer. p. 236. 241. 254. Boeckh. II p. 69. 70 et 51. et I p. 169.

18) Vid. Meier. Proc. Att. p. 107 et 551. Etiam *ἀντιδόσις* locum fuisse apparet e Demosth. or. in Phaenipp. p. 1046, 24. Add. argum. h. or. et Boeckh. II p. 123. Cf. infr. §. 80.

19) Boeckhius II p. 77 censet, omnibus de sexta parte honorum contribuendum fuisse.

§. LXXIX.

Praeter has collationes et tributa etiam aliis multis civium et inquilinorum praestationibus muneribusque res publica fruebatur, quum publicas necessitates aut nullo aut modico aerarii sumptu privatorum impensae explerent. Erant autem eiusmodi munera, quae communi omnia nomine liturgiae vocantur ¹⁾, alia ordinaria, *λειτουργίαι ἐγκύκλιοι*, quae quotannis, alia extraordinaria, quae belli tempore praestabantur. Ex ordinariis nobilissimum erat munus choregorum, h. e. eorum, qui choros cuiusque generis ²⁾ ad ludorum publicorum solemnia ³⁾ comparabant, exerceri atque institui curabant, apparatus, vestes, ornamenta, denique quidquid choro opus esset, opera et impen-

1) De nominis ratione vid. Wolf. prolegg. ad Dem. Leptin. p. LXXXI; de *ἐγκύκλιος* et extraordinariis Boeckh. I p. 483 sq.

2) *Χορηγεῖν ἀνδράσιν* v. *ἀνδρικῶν χορῶν, παῖσι, παιδικῶν χορῶν, πυθιγισταῖς, ἀθληταῖς ἀνδράσιν, τραγῳδοῖς, κωμικοῖς*. Lys. de pecun. publ. p. 698. 699. Isae. de Dicaeog. her. §. 36. Andoc. in Alcib. p. 121 Demosth. Mid. p. 565. Notanda h. l. Solonis lex de chorego *παῖσι* ne minor esset XL annis. Aesch. in Tim. p. 35. 39. Harpocr. et Phot. s. v. *ὅτι νόμος*.

3) *Χορηγεῖν εἰς Διονύσια καὶ Θαιργήλια καὶ Παναθηναῖα καὶ Προμήθεια καὶ Ἡγαιότητα*. Xenoph. de r. p. A. 3. 4. Cf. ad Isae. p. 308. Scenicos ludos in urbe Dionysiis urbanis et Lenaeis, extra urbem ruralibus Dionysiis editos esse constat: Anthesteriis comoedias actas probare conatur Hanov. exercitt. critt. in comic. gr. p. 74 — 76. Lenaea qui nuper eadem modo cum Anthesteriis modo cum ruralibus Dionysiis fuisse contendit, nugas, ut solet, egit: verum docuit Boeckh. u. v. Unterschiede der Att. Lenaeen, Antesth. u. ländl. Dionysien, in Comm. Acad. Berol. ann. 1816 — 1817, qui p. 47 etiam aliorum de his festis scripta commemoravit. Poetas, qui fabulas edituri essent, chorum a chorego petiisse non debebat C. F. Hermann. Ant. Gr. §. 161, 2 Küstero ad Arist. Equitt. v. 510 et Dukero ad Rann. v. 94 credere: petebant chorum a magistratibus, qui quodque festum procurabant. Vid. praeter loc. a Boeckhio oec. r. p. A. I p. 488. citatos etiam quos laudat Schneider, das attische Theaterwesen p. 110. Quibus chorum dare magistratus decreverat, ex his deinde choregi, ordine sortito, singuli singulos capiebant, quorum fabulis chorum instruerent. Cf. locc. ap. Schneider. p. 109. 111. et Boeckh. p. 488.

sis suis praestabant⁴⁾, quae res quanti sumptus fuerit facile est ad aestimandum, quum et apparatus splendidum esse conveniret, et magna saepe mercede artifices atque magistri conducerebantur⁵⁾. Non absimile gymnasiarchiae munus ad ludos gymnicos pertinebat, in quibus qui certaturi essent, gymnasiarchi sumptibus in gymnasiis exercebantur, alebantur rebusque ad certamen necessariis instruebantur⁶⁾. Ad utrumque munus praestandum quot quoque tempore opus esset certo quodam sed ignoto nobis ordine edebantur e locupletiorum numero a suis quique tribulibus⁷⁾, quaeque in concertatione chororum praemia a iudicibus⁸⁾ adiudicata essent, tripodes plerumque cum coronis, horum honor ad tribum non minus quam ad choregum pertinere iudicabatur, solebantque ea, incriptis tribus, choregi et magistri nominibus, in deorum templis dedicari⁹⁾. — Tertium munus, ἀρχιερωτων, ii praestabant, qui sacris legationibus ad concelebranda Olympia, Pythia, Nemea, Isthmia, Delia aliaque extra Atticam solemnia pu-

4) De his omnibus vid. Boeckh. 1 p. 489. sq. Schneider. p. 115. 119. sq., qui tamen de χορολέκτρη p. 116 non recte iudicat, quum eundem hunc atque επιμελητήν τῆς φυλῆς ap. Antiph. de salt. p. 769 fuisse statuit. Veriora vid. ap. J. G. Sommerbrodt. rerum scenicarum capita selecta (Berol. 1835. 8) p. 14 sqq.

5) Demosth. Mid. p. 533. Xenoph. r. p. A. 1, 13. Athenae. XIV p. 617 B. De sumptuum magnitudine vid. exempla ap. Boeckh. 1 p. 490 sq. Schneider. p. 121.

6) Boeckh. p. 494 — 498.

7) Hoc est χορηγόν, γυμνασιαρχον φέρων. Dem. in Boeot. p. 996, 21. Leptin. p. 496, 19. 21. Προβάλλεσθαι ap. Andoc. de myst. p. 65 de iis acceperim, qui in conventu tribulium aliquem proponunt cui munus demandetur. Quos tribules ediderunt, hos deinde magistratus καθιστάω h. e. suas cuique partes in ludorum celebratione adsignant. Dem. in Boeot. p. 997, 5. Ceterum neminem nisi qui supra tria talenta census esset ad huiusmodi munera cogi potuisse Boeckhius docet p. 485.

8) De his, qui χρῆται dicuntur, vid. supr. cap. 5 §. 46, 33.

9) Vid. Boeckh. Corp. Inscr. no. 211 — 250. Schneider. p. 123 — 125.

blice missis praeficiebantur¹⁰). Partem sumptuum in huiusmodi legationibus res publica tolerabat; reliqua architectorum suis impensis praestare oportebat¹¹). Erant praeterea aliae liturgiae minores minusque nobis notae, quas enumerare nihil attinet¹²): neque publicae solum, h. e. quae universae civitati praestarentur, sed etiam quae tribubus atque pagis singulis, veluti quum epulo tribules aut pagani excipiebantur¹³), aut chori gymnicae certamina paganalibus ludis adornabantur¹⁴).

§. LXXX.

Extraordinarium munus, idque unum omnium maximum et sumptuosissimum, erat trierarchia, quae constabat triremibus ad belli usum instruendis apparandisque¹). Ante bellum Persicum, quum admodum exiguae essent Atheniensium copiae navales, naucrariae fuerant quadraginta octo, ac post Clisthenem quinquaginta, quarum singulae singulas naves equitesque binos dabant²). Aucto deinde navium numero naucrariarumque descriptione abolita quot quoque tempore opus essent trierarchi e locupletiorum civium numero a stra-

10) Wolf. prolegg. ad Leptin. p. XC not. 65. Hue pertinent Pythiastae v. Pythaistae et Deliaestae. Cf. ad Isae. p. 367. Meier. de gentil. Att. p. 51.

11) Boeckh. oec. s. p. A. I p. 230.

12) Boeckh. l. l. p. 484 arrhephoriam commemorat, de qua cf. Mueller. Minerv. Pol. sacr. p. 14 sq. Quodammodo etiam *ἐπιτροπῶν* v. equitum perpetuam etiam in pace militiam liturgiis accenseri posse recte Hermannus monuit, de equitt. Att. p. 22. sqq.

13) *Ἐπίτασις, ἐπιτάσις*. Cf. Boeckh. p. 498 de epulis tribulium. De paganorum epulis unum certe exemplum vid. ap. Isae. de Pyrrh. her. §. 80 c. comm. p. 265.

14) Vid. ad Isae. p. 221 et 387.

1) Nam ipsas naves a re publica datas esse constat: quamquam fiebat nonnunquam ut aliquis etiam suam navem rei publicae largiretur. Vid. Boeckh. II. p. 92. 95—98.

2) Vid. supr. §. 7, 6 et 10, 7.

tegis deligebantur³⁾, cuius rei certum quendam ordinem statasque vices obeundi muneris fuisse dubitari non potest. Xenophontis aetate quadraginta fere quotannis trierarchi erant⁴⁾: plerumque singulis, nonnumquam etiam binis⁵⁾ una navis attribuebatur, quam instruerent, armarent, nautis et remigibus implerent deductamque ipsi regerent⁶⁾. Armamenta ut plurimum e publico armamentario, stipendia nautis et remigibus ex aerario dabantur. Fiebat autem non raro, ut aliquis trierarchus aut regendam navem suam alteri mandaret, ipse domi remanens, aut etiam omne trierarchiae munus alicui redemptori pacto pretio locaret: quamquam id per leges vix fieri licebat⁷⁾. Deinde Olymp. CV, 3 symmoriarum descriptio, qualis ob tributorum collationem aliquot ante annis instituta erat, etiam ad rem trierarchicam traducta est⁸⁾, ut naves, quot quoque tempore opus erant, per symmorias aequabiliter distribuerentur, symmoriae autem rursus suum quaeque numerum inter symmoritas pro portione dispertirent, ut singulae naves modo paucioribus modo pluribus, veluti quinis, senis, denis, quinisdenis hominibus obve-

3) De censu trierarchico, qui alius haud dubie aliis temporibus fuit, sed quantus fuerit a nemine traditur, vid. locc. ap. Boeckh. II p. 121. De strategis Demosth. adv. Lacrit. p. 940, 16. in Boeot. I p. 997, 2.

4) Xenoph. de r. p. A. 3. 4.

5) Haec est *συνμωρία*, quam inde ab Olymp. XCII, 1 usurpari coeptam esse probabiliter Boeckhius statuit II p. 87.

6) Vid. id ib. p. 90 — 94.

7) Id. ib. p. 95.

8) „Qualis instituta erat“ dixi, quum debuerim fortasse dicere „quae instituta erat.“ Fateor enim me non abhorreere ab ea sententia, ut easdem trierarchiae et tributorum symmorias fuisse credam, quamquam plerisque aliter videri scio. Sed iudicii mei rationes exponere longum et ab huius libri consilio alienum est. Ceterum cf. Wolf. ad Dem. Lept. procl. p. CV. Boeckh. II p. 99 sqq. Winiewsky comm. histor. ad Demosth. or. de corona p. 200.

nirent⁹⁾. Hi *συντελεῖς* vocantur. Sed quum etiam huius trierarchici negotii principes in symmoriis ac moderatores essent trecenti maximo censu viri¹⁰⁾, hi non raro principatu suo ita abutebantur, ut quae ipsis praestanda erant munera plane subterfugerent. Locabant enim trierarchiam suam redemptoribus, quamque his numerassent pecuniam universam deinde, non solum pro portione, a symmoritis suis exigebant, ut hi omnia, ipsi nihil praestarent¹¹⁾. Huic malo medicinam adhibuit Demosthenis lex trierarchica, Olymp. CX, 1 ut videtur perlata¹²⁾, qua lege, abrogatis symmoriis, trierarchiae munera ad census modulum ita ordinata sunt, ut singulae naves denis talentis attribuerentur. Itaque qui decem talenta in censu professus erat, unam, qui viginti, duas, qui triginta, tres naves accipiebat: qui infra decem talenta censi erant cum aliis coibant, donec coniuncti omnium census illam summam aequarent, trierarchiaque ab his communibus impensis administrabatur. Ceterum tempus trierarchiae et ex hac lege et ante eam annuum erat¹³⁾: sumptus huius temporis medius fere inter quadraginta mi-

9) Etiam senis denis, si fides est catalogo ap. Demosth. or. de cor. p. 261, de quo conf. Boeckh. p. 102.

10) Demosth. in Phaenipp. p. 1039. 16. 1046, 20. de coron. p. 285, 17. Dinarch. in Demosth. p. 33. Etiam *ἡγεμόνες* et *ἐπιμεληταί* in trierarchia pariter atque in *εἰσφορῇ* commemorantur. Vid. Boeckh. p. 103.

11) Cf. Boeckh. p. 105.

12) Pars legis extat in or. de coron. p. 262 in. De tempore et quae praeterea ad legis explicationem pertinent, vid. Boeckh. p. 11 sqq. et 119. Ceterum iam Ol. CVI, 3 Demosthenes de emendanda rei trierarchicae ordinatione egerat, sed legem talem non tulisse videtur, certe non pertulit. Vid. orat. de symmoriis cum Amersfordtii comm. in Schaef. appar. crit. I p. 718. Boeckh. p. 105 sqq. et Jacobs, Demosthenes Staatsreden (Lips. 1833. 8) p. 10 — 12 et passim in annott.

13) Itaque cui successor exacto anno non venit, is sumptuum supererogatorum (*τῷ ἐπιμνηστικῷ*) adversus hunc actionem habebat, ex quo genere superest causa Demosthenica in Polydem. Cf. Proc. Att. p. 551 et in univ. Boeckh. p. 82.

nas et unum talentum¹⁴). Exacto munere ratio trierarchis apud logistas reddenda erat¹⁵). Immunitas vel huius vel ceterorum munerum locupletibus honoris causa, sed raro, data¹⁶): nemo tamen neque duas uno anno liturgias neque eandem continuo biennio praestare cogebatur¹⁷): trierarchi aliquando etiam biennii vacationem habebant¹⁸). Orbi, donec sub tutela erant, et proximo post tutelam anno immunes erant: item filiae epicleri donec nupsissent⁹). Qui autem liturgiam iniuste sibi imponi alique potius se opulentiori imponendam esse contenderet, is hunc provocare poterat, ut aut susciperet ipse illam liturgiam, aut secum facultates permutaret²⁰). Excepta ab huiusmodi permutatione erant tantummodo quae quis in argentifodinis aut coloniis (*κληρουχίας*) possidebat, aut quorum communis ipsi cum aliis possessio erat, quippe de quibus liturgiae nullae praestarentur²¹). Moderabantur permutationis negotium in-

14) Vid. Boeckh. p. 120.

15) Aeschin. in Ctes. p. 407. Demosth. in Polycl. p. 1222. 11. Boeckh. p. 85. 86, ubi etiam de *ταμίαις τῶν πηγάδων*.

16) Versatur in hoc de immunitate argumento Demosthenis oratio adv. Leptin. legem, qua omnes immunitates abrogatae erant. Vid. impr. p. 457. 466. 495. Cf. Wolf. prolegg. p. LXV sqq. Novem archontibus trierarchiae immunitatem fuisse docet or. p. 465.

17) Demosth. in Polycl. p. 1209, 2. in Phaenipp. p. 1046, 20 — 24. Leptin. p. 462, 23. 459, 12.

18) Isae. de Apollod. her. §. 38. Boeckh. p. 82.

19) Demosth. de symmor. p. 182, 16. Et de orborum immunitate proximo post receptam tutelam anno Lys. in Diogit. p. 908. Cf. Boeckh. p. 83.

20) Haec est *ἀντίδοος*, de qua vid. Wolf. prolegg. ad Dem. Leptin. p. CXIII et Boeckh. II p. 122 — 126, qui omnem rem, imprimis e Demosth. or. in Phaenippum, luculentissime exposuit. Add. Heffter. p. 378 sqq. Platner. II p. 106 sqq.

21) De metallis vid. Demosth. in Phaenipp. p. 1044. Erant haec propterea liturgiis immunia, quia vectigal annuum a possessoribus pendebatur. Vid. supr. §. 74, 9. De *κληρουχικοῖς* et *κατωνικοῖς* cf. Demosth. de symmor. p. 182, 16. Boeckh. p. 84. De condicione cleruchiarum vid. infr. P. VI c. 6 §. 28.

ter trierarchos quidem strategi, quorum etiam in litibus hinc exortis iurisdictio erat²²⁾, inter alios ii haud dubie magistratus, ad quorum administrationem quaeque liturgia maxime pertineret.

8. De disciplina publica.

§. LXXXI.

Disciplinam Athenis omnemque privatorum vitam non tam legum praescriptiones publicaue instituta, quam mores civium et communis quaedam sed libera consensio regebant, ideoque in tanta populi libertate fieri non poterat, ut unam omnes eandemque vivendi normam sequerentur, sed illud quisque agebat, quod ipsi maxime probaretur. Et videri alicui possit nulla omnino publica disciplina fuisse in ea civitate, in qua cuivis suo modo vivere liceret, neque certae essent aut puerilis institutionis aut virilium studiorum regulae publice sancitae, nihilque fere privatis res publica iniungeret officii, nisi ut certa quaedam maximeque necessaria munia pro virili parte obirent, delictisque et flagitiis abstinerent. Fuit tamen nihilo secius in ipsa forma rei publicae omnique civilis societatis condicione magna haud dubie vis etiam ad vitam hominum moresque regendos et conformandos: libertas autem illa agendi quod quisque vellet, etiamsi nonnihil mali, unum tamen longe optimum habuit, ut illud quisque studiosissime sequeretur, ad quod se maxime a natura factum videret, ac proinde verae et ingenuae hu-

22) Vid. Meier. Proc. Att. p. 107. Boeckh. p. 123. — Alias autem trierarchorum lites etiam *οἱ ἀποσταλῆς* (vid. c. 5 §. 45, 31.) instruebant, veluti de armamentis navium e publico armamentario praebeitis et a quoque trierarcho successori tradendis, Demosth. in Euerg. p. 1147, 1; quamquam utrum ordinaria horum iurisdictio fuerit non satis apparet.

manitatis bona multipliciter provenirent, recteque illud diceretur, qui Athenis viri boni existerent, eo ceteris praestantiores esse, quod virtutem non extrinsecus inditam, sed libere et suapte sponte susceptam ac naturalem haberent ¹⁾).

§. LXXXII.

Jam primum infantes tollendine an exponendi essent, non publica, ut apud Spartanos, sed privata erat ipsius parentis consultatio ¹⁾. Sublatos liberos postea interimere parentibus haud licuit ²⁾: poterant tamen filii abdicari, si gravius peccassent ³⁾, filiae innuptae venum dari propter impudiciam ⁴⁾. — Disciplina puerilis tenuiorum quidem hominum, quos victus quaerendi cura a liberalioribus studiis arceret, consistebat fere in primis litterarum elementis ⁵⁾, quibus imbuli mox ad artem aliquam discendam traducerentur, unde quaestum aliquando facere possent. Eiusmodi arte si quem pater instituere neglexisset, hunc

1) Plato Legg. I p. 642 C: τὸ ἐπὶ πολλῶν λεγόμενον, ὡς ὅσοι Ἀθηναίων εἶναι ἀγαθοί, διαφερόντως εἰσὶ τοιοῦτοι, δοκεῖ ἀληθέστατα λέγεσθαι. μόνοι γὰρ ἀνὲν ἀνάγκης αὐτοφυνῶς καὶ οὐκ πλαστῶς εἰσὶν ἀγαθοί.

1) Exponere infantes Athenis licuisse comicorum Latinorum fabulae demonstrant, quibus cur Meierus Proc. Att. p. 429 fidem habere noluerit non satis intelligo: et nullam hac in re impietatem inesse Graecis visam satis constat. Cf. Petit. Legg. Att. p. 219. Stallbaum. ad Plat. Polit. tom. I p. 359. Diversam Thebanorum legem commemorat Aelianus V. H. II, 7.

2) Contrariae sententiae auctores laudantur Sextus Empiricus Pyrrhon. hypotyp. III p. 180 et rhetores quidam apud Meursium Them. Att. 1, 2 et Wesseling. ad Petit. p. 236. Sed nemo quaesivit quid sit quod illi dicunt κατὰ τὸν τῶν ἀκριτῶν νόμον. Scilicet propter certa quaedam delicta hominem occidere cuius impune erat, ideoque etiam liberos parentibus. Cf. supr. p. 290, 8.

3) De abdicatione, ἀποκηρύξαι, cf. Petit. Legg. Att. p. 234 sq. Meier. Proc. Att. p. 432 sq.

4) Plutarch. Solon. c. 23.

5) Cf. Aristoph. Equitt. v. 189. Eupolis apud Quintilian. I. O. 1, 10, 18. In universum vid. Adolph. Cramer, de educatione puerorum apud Athenienses. Marburg. 1833. 8.

vicissim alendi in senectute patris officio leges solvebant⁶⁾, non minus quam eum, qui puer a patre constitutus esset⁷⁾. Liberalioris disciplinae, cuius pauci admodum honestiore loco nati expertes esse solebant, duae partes erant, musica et gymnastica, altera ad animorum culturam, altera ad corporum exercitationem pertinens, quarum aequabili recteque temperata consociatione⁸⁾ viri existerent animo pariter ac corpore sani, pulchri, valentes et, ut Attici loquuntur, *καλοκάγαθοι*⁹⁾. Musicae institutionis a septimo fere aetatis anno¹⁰⁾ fundamenta ponebantur apud grammatistam¹¹⁾. Is perceptis elementis puerulos exercebat poetarum locis aut se dictante excipiendis, aut de scripto recitandis, aut memoriter repetendis¹²⁾. Adhibebantur his exercitationibus praeter Homerum etiam Hesiodus, Theognis, Phocylides eorumque similes poetae¹³⁾, qui sapientiae virtutisque praeceptis aut

6) Plutarch. Solon. c. 22. Vitruv. praef. lib. VI. Petit. Legg. Att. p. 244. Menag. ad Diog. Laert. I, 55.

7) Aeschin. in Timarch. p. 40.

8) Cf. Plat. de re publ. V p. 442 A. IV p. 412 A. Add. Jacobs. script. miscell. tom. III p. 166. (Ueber die Erziehung der Hellenen zur Sittlichkeit.)

9) Aristoph. Ran. v. 740. 741.

10) Auct. Axiochi c. 7. cf. Quintil. I, 1, 15. — Plato Legg. VII p. 809 extr. triennium, ab anno decimo ad tertium decimum, grammatastae, alterum deinceps triennium citharistae dandum statuit.

11) Plato Legg. I. l. Euthydem. p. 276 E. Protag. p. 312 B. Aeschin. Eryx. §. 20. Axioch. c. 11. Hinc ars eius *γραμματιστική* et *γραμμανχή*, nihil aliud quam *ἐπιστήμη τοῦ γράφειν καὶ ἀναγνῶναι*. Aristot. Topic. VI, 5. Plura vid. ap. J. Classen, primord. gramm. graec. (Bonn. 1829. 8.) p. 3—6.

12) Suid. s. v. *ἀποστοματίζειν* et *γυμνάσια*. Heindorf. ad Plat. Euthyd. p. 316. Ruhnken. ad Timae. p. 44. Wolf. prolegg. ad Homer. p. CIII.

13) Jacobs. script. miscell. III p. 288. Welcker. prolegg. ad Theogn. p. LXXII. Bernhardt. syntax. graec. p. 4 not. 5. Nitzsch. de histor. Hom. I p. 36. Etiam fabulas Aesopias cum pueris tractari solitas ex Aristophane colligi potest Avv. v. 472.

exemplis puerilem animum alerent¹⁴⁾. Qui litteras, idem etiam numerorum computandi rationem tradidisse videtur¹⁵⁾. Publice constituti litterarum magistri nulli erant¹⁶⁾: aperiebant ludum qui vellet et civibus suis idonei viderentur, didactrisque discipulorum alebantur¹⁷⁾. Cantum tamen legibus, ne qua in ludis corruptela pueri contaminarentur¹⁸⁾.

§. LXXXIII.

Deinceps ad citharistam deducti¹⁾ psallendi et canendi arte erudiebantur, quantum opus esset ad liberalem honestamque animi oblectationem. Nam subtilior quidem et operosior artis tractatio iis relinquenda videbatur, qui nihil potius quod agerent haberent²⁾; carmina autem lyrica, quorum omnis virtus et pulcritudo plene et recte percipi nisi in cantu non potest, canere et voce et fidibus posse ad humanitatem Graeci pertinere iudicabant³⁾. Hanc ob causam etiam tibiae minus quam citharae usum probabant⁴⁾, ipsam-

14) Plat. Protag. p. 326 A. Aeschin. in Ctesiph. p. 525 extr.

15) Lucian. de gymnas. c. 21.

16) Cf. Hegewisch, ob bei den Alten öffentliche Erziehung war. Alton. 1811. 8 et Koenig de publ. educatione. Opuscul. p. 66 sqq.

17) Theophrast. charact. c. 30 p. 36 Ast. Demosth. in Aphob. 1 p. 828, 5. Plutarch. Themist. c. 10.

18) Huc pertinet Aeschin. in Timarch. p. 37.

1) Plat. Legg. VII p. 812 B.

2) Cf. Arist. Polit. VIII, 7, 1. Problem. XXX, 10.

3) Plat. Protag. p. 326 B: ἐπειδὴν καθαρίζων μάθωσαν, ἄλλων αὖ ποιητῶν (scil. quam eorum quos apud grammatistam cognoverunt.) ἀγαθῶν ποιήματα διδάσκουσι μελοποιῶν, εἰς τὰ καθαρίσματα ἐνπλέοντες καὶ τοὺς ὕμνους τε καὶ τὰς ἀρμονίας ἀναγκάζουσιν οἰκονομεῖν ταῖς ψυχαῖς τῶν παιδῶν, ἵνα ἡμερώτεροί τε ὡς καὶ εὐαρμόστειροι γινόμενοι χρήσιμοι ᾖσιν εἰς τὸ λέγειν τε καὶ πράττειν. πᾶς γὰρ ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου εὐαρμόστιας τε καὶ εὐαρμοσύνης δέεται. Cf. id. de re publ. III p. 401 D. 411 A. B. VII p. 522 A.

4) Aristot. Polit. VIII, 6, 5. cf. Plutarch. Alcib. c. 2. Plat. de re publ. III p. 399 D.

que citharam ita, si serviret voci, non officeret, comes esset, non domina: modosque canendi eos, qui cum decore et gravitate vocem canentis supra sermonis humilitatem extollerent, non qui exsultarent licentius, artificiosisque ornamentis nativam et simplicem carminum pulcritudinem onerarent⁵⁾. Quamquam posterioribus temporibus etiam ista musicae artis corruptela et luxuria, in Ionia maxime et apud Aeolenses orta, nimio plures Athenis amatores invenit, ipsique poetae carmina non ad priscam illam Doricamque castimoniam et severitatem, sed ad hanc novam mollitiem et dulcedinem componere coeperunt⁶⁾.

§. LXXXIV.

Gymnasticam pueris disciplinam paedotribae adhibebant¹⁾, quorum ars non solum variis exercitationum generibus, sed etiam apto victus cultusque modo laborumque et requietis temperamento salubritatem corporibus cum robore, agilitatem cum decore praestabat²⁾. Athletarum enim

5) Cf. Plat. Legg. II p. 669 — 671. VII, 812. Add. Pratin. ap. Athenae. XIV p. 617.

6) Aristoph. Nubb. v. 963 sqq. Rann. v. 1328.

1) De paedotribis et gymnastis, quae nomina modo eisdem modo diversos gymnasticae rei magistros designant, vid. Perizon. ad Aelian. V. H. II, 6. Spanhem. ad Aristoph. Nubb. v. 967. van Dale dissertatt. p. 691 sqq. Wyttenbach. ad Plut. Moral. tom. II p. 155. 156 ed. Lips. (praeo. sanit. tuend. p. 133 B.) — Commemorantur praeterea *ἀλειτουργοί* (Wyttenb. l. l.), deinde in inscriptionibus posteriorum temporum *ἐποπαιδοτρίβαι*, *παιδευταί*, *ἡγέμονες*, *ἐπιλομάχοι*, et ministeriorum nomina *κισιρόφουλαξ*, *θρυφωρός*, *λεντάριος*. Vid. Corp. Inscr. no. 255. 266 — 282.

2) *Γυμναστική περὶ ἐδείξαν σώματων καὶ καγέλαν*. Plat. Gorg. p. 450 A. Cf. de re publ. VII p. 521 E. Xenoph. Memm. III, 12 ibique Schneider. Et *ἐργον παιδοτρίβου*, *καλούς τε καὶ ἰσχυρούς ποιῖν τοὺς ἀνδρώπους τὰ σώματα*. Plat. Gorg. p. 432 B. cf. p. 464 A. B. Aristot. Polit. IV, 1, 1. Gymnasticen paedotribicae partem dicit Isocr. de permut. p. 91 Orell. E recentioribus vid. impr. Hier. Mercurialis de arte gymnastica. Amst. 1672. 4. J. H. Krause, Theagenes oder wissenschaftl. Darstellung der Gymnastik, Agonistik u. Festspiele der Hellenen. Hall. 1835. 8.

studia prudentioribus improbabantur³⁾, quae quum tota essent in viribus corporis et ne his quidem omnibus aequabiliter augendis, exiguam salubritatis aut decoris rationem habebant, animos autem nimia corporis cura aut obruebant aut efferebant⁴⁾. Contra haec sana disciplina gymnasiorum cum valetudine et vigore corporum etiam animis vigoris aliquid et alacritatis additura iudicabatur⁵⁾, illaque in omni habitu, in statu, motu, incessu honesti atque decori meditatio non poterat non eiusdem etiam in mentibus honestatis et decori sensum studiumque alere et excitare. Quid dicam de alacri et hilara colludentium inter se et concertantium conversatione, quae et puerorum vitam laetitiae iuvenilis quasi quodam flore orna- ret, honestissimaque aemulatione imple- ret, et futurae inter viros amicitiae solidissima fundamenta iaceret. His bonis si quis mala ea opponat, quae nonnunquam e gymnasiis orta dicuntur, quum nuda iuvenili- um corporum pulcritudo sine vela- mento adspecta etiam inhonestas in impuris ani- mis libidines accendere posset⁶⁾: potuit sane hoc fieri, et fiebat fortasse non raro; sed potuit hoc tamen etiam disciplinae severitate ut plurimum ca- veri, potuerunt etiam puri esse et honesti puero- rum amores⁷⁾, potuerunt animi in pulchro cor- pore pulchri, potuerunt etiam corpora amari, quem- admodum nos Mercurii alicuius aut Apollinis pul- critudinem lapide expressam amamus: quam saue

3) Arist. Polit. VIII, 3, 3. Eurip. Autolyc. fr. ap. Athenae. X p. 413. Galen. protrept. c. 9—14 tom. I p. 20—27 Kühn. Plu- tarch. Philopoem. c. 3. Corn. Nep. Epamin. 2, 4.

4) Hinc Solon *συνίστατε τὰς τιμὰς τῶν ἐν ἀγῶνι ἀδελφῶν*. Diog. Laert. Solon. c. 55. Et tamen huius quoque artis magistros longe praestantissimos Athenis fuisse Pindarus testatur Nem. V, 49.

5) Plat. Protag. p. 326 B. C. Aristot. Polit. VIII, 2, 3. Lu- cian. de gymnas. c. 24.

6) Cic. Tusc. IV, 33.

7) Cf. Jacobs. l. I. p. 212—254.

divinam pulcritudinem concipere artificum mentes nunquam potuissent, nisi humanae pulcritudinis assidua contemplatione innutritae et accensae⁸⁾. Nobilissima Athenis gymnasia et vetustissima tria erant, extra urbem omnia sita, Academia, Lyceum, Cynosarges⁹⁾. Ex his Academia sex fere ab urbe stadiis erat Colonus versus¹⁰⁾, ab Academo quodam aut heroe aut conditore appellata¹¹⁾, ab Hipparcho Pisistrati filio muro cincta¹²⁾, a Cimone aquae ductibus ambulationibusque exornata¹³⁾, cum nemore hortisque amoenissimis et plurimis deorum et heroum aris et sacellis¹⁴⁾. Lyceum prope fanum Apollinis Lycei Lycique herois, filii Pandionis¹⁵⁾, ad Cephisum rivum, urbi ad orientem¹⁶⁾, a Pisistrato aut, ut alii tradunt, a Pericle exstructum¹⁷⁾, post a Lycurgo oratore instauratum exornatumque¹⁸⁾. Cynosarges haud procul a Lyceo ad portam Diomensem cum Herculis fano¹⁹⁾, dictum, ut perhibent, in fabulosi cuiusdam sacrificii extorumque ab alba cane raptorum memo-

8) Cf. Winckelmann. Opp. tom. I p. 10 sqq.

9) Dicaearch. fr. ed. Buttmann. p. 21.

10) Leak. topogr. p. 161—164.

11) Schol. Demosth. in Timocrat. p. 182 Reisk. Dicaearch. ap. Plut. Thes. c. 32 (qui proprie hunc *Ἐχίδημον* dictum vult.) Timon. ap. Diog. Laert. vit. Plat. s. 7. Harpoer. et Suid. s. v. Lex. Seguer. p. 212.

12—14) Leak. l. l. et p. 328.

15) Pausan. I, 19, 3. — Gymnasium proprie dicitur τὸ ἐν *Ἀκρείῳ* aut ἐν *Ἀκρείῳ*, πρὸς *Ἀκρείῳ*, κατὰ *Ἀκρείον γυμνάσιον*. Pausan. l. l. §. 16. Pseudoplut. vitt. X oratt. p. 852 C. Saupp. ad Lycurg. in Leocr. p. 78.

16) Dodwell. Sickler. I p. 240. Leake p. 211 sqq.

17) Harpoer. s. v. *Ἀκρείον*. Phot. Pors. p. 234. Lex. Seguer. p. 277. Lenz. ad Philoch. fragm. p. 53. Wichers. ad Theopomp. p. 91. 212.

18) Pseudoplutarch. vitt. X oratt. p. 841 c. Cf. Nissen, de Lycurgi vita (Kil. 1833. 8.) p. 49.

19) Leake p. 213—216.

riam²⁰⁾. Proprium hoc gymnasium ante Themistoclem nothis fuit; sed id postea non amplius observatum²¹⁾. Quae praeterea commemorantur gymnasia, Diogenium²²⁾, Ptolemaei²³⁾, posteriorum sunt temporum. Diversa autem a gymnasiis palaestrae erant, quales commemorantur Hippocratis, Taureae, Sibyrtii²⁴⁾, in quibus neque eadem omnia quae in gymnasiis exercitia, neque publice, ut in illis, sed privatim factitata videntur²⁵⁾: quamquam erant palaestrae etiam publicae et cum gymnasiis coniunctae aut gymnasiorum partes²⁶⁾.

§. LXXXV.

Custodes omnis puerorum disciplinae publice constitutos fuisse decem sophronistas et Areopagi etiam huc maxime pertinuisse auctoritatem supra iam commemoravimus¹⁾. Habebat autem prae-

20) Pausan. I, 19, 3. Suid. s. v. Phot. p. 187. 188.

21) Demosth. in Aristocr. p. 691, 18. Plutarch. Themist. c. 1 ibique Sintenis.

22) Corp. Inscr. I p. 456.

23) Pausan. I, 17, 1.

24) Pseudoplut. vitt. X or. p. 837 E. Plat. Charmid. p. 153 A. Plutarch. Alcib. c. 3. Palmer. ad Lucian. de parasit. c. 43. — Fuitne idem Taureas cum Sibyrtio? quae Meieri sententia esse videtur ad Leak. p. 423.

25) Cf. Stein. ad Plutarch. de puer. educ. p. 156.

26) Ita Lycurgus ap. Pseudoplut. p. 841 C. palaestram in Lyceo aedificasse dicitur. In univ. cf. Xenoph. de r. p. A. 2, 10. Pausan. VI, 21, 2. 23, 3 ubi *πάλαιστρας* exercitia quidem sunt, sed quibus palaestrae inserviebant. Add. A. Cramer. de educ. puer. p. 37. Krause Theag. p. 141. 234.

1) Cap. 8 §. 71, 12. et c. 7 §. 59. — Sed videtur mihi sophronistarum magistratus recentior esse: neque enim a scriptoribus commemoratur praeterquam a grammaticis et ab auctore Axiuchi c. 8, quem dialogum Alexandrinae aetatis esse certis indicibus demonstrari potest; porro in inscriptionibus frequens sophronistarum mentio est, ut etiam *κοσμητῶν, ἀνακοσμητῶν, ὑποκομητῶν*: sed nulla harum inscriptionum e vetustioribus est. Vid. Corp. Inscr. no. 254. 258. 272. 276. 277 et all. mult. Antiquus gymnasiarchis disciplinae in gymnasiis curam impositam fuisse colligas e Solonis lege ap. Aeschin. in Timarch. p. 38. 39; quos

terea suum quisque custodem a parentibus additum, paedagogum, qui eum et deduceret in ludum domumque reduceret, et omnino prodeuntis in publicum lateri adhaereret, ut nullum non pueri tempus aut sub parentum aut sub magistrorum aut sub paedagogi oculis ageretur. Hi e servorum numero deligebantur: quumque nullum nisi spectata fide ac probitate paedagogum legi conveniret, non raro tamen ii potissimum capti, qui aliis ministeriis propter aetatem aut infirmitatem minus idonei haberentur; quorum non poterat non exigua adversus pueros auctoritas et specie magis quam re custodia esse²⁾. Publicis autem legibus quaecunque ad arcendam a pueris corruptelam pertinerent, diligentissime cauta: ne palaesticorum gymnasticorumque exercitiorum servi participes fierent, ne ingenuos pueros amarent³⁾: ne ante solis ortum ludi aperientur, neve post occasum paterent: ne adulti ad pueros intromitterentur, neve Museorum aut Hermaeorum ferias agentibus immiscerentur⁴⁾, et quae sunt alia eius generis: quamquam pleraque horum iam Socratis

quidem diversos fuisse ab iis, qui certorum ludorum causa ad sumptus gymnasiorum praebendos constituebantur, vix dubitari potest: quamquam illorum quoque unus e veteribus Aeschines orator mentionem facit, deinde auctor Axiochi l. l. Eryx. c. 21. inscriptionesque multae. Sed de his et de mutata subinde eorum ratione satis est Ahrensium laudare, de Athenarum statu post foederis Achaici interitum (Gotting. 1829. 4) p. 56. Ceterum etiam ap. Aristot. Polit. VI, 8 extr. *γυμνασιαρχία* cum *γυμνασιονομία*, *παιδαγωγική*, *νομοφυλακή* componitur.

2) Vid. Jacobs. l. l. p. 186—190. A. Cramer. l. l. p. 11 sq. F. Cramer, Geschichte der Erziehung u. des Unterrichts (Elberfeld. 1832. 8.) 1 p. 258.

3) Aeschin. in Timarch. p. 147. Plutarch. Solon. c. 1 Sept. Sap. conv. p. 152 D ibique Wyttenbach. tom. II p. 238 Lips. — Peregrinos ad civium gymnasia admissos esse constat, certe posterioribus temporibus, quum multi undique adolescentes disciplinae causa Athenas confluerent. Vid. Boeckh. de ephebia (prooem. aest. 1819.) p. 8 et Ahrens. l. l. p. 53.

4) Aeschin. in Timarch. p. 34—39.

aetate non amplius observata videmus ⁵⁾ omninoque prisca disciplinae severitas illo tempore omnibus modis laxata et remissa erat ⁶⁾.

§. LXXXVI.

Tenebantur autem pueri in illo musicae gymnasticaeque disciplinae orbe fere usque ad annum duodevigesimum, ita quidem ut postremum ante hoc tempus biennium gymnasiis potissimum daretur ¹⁾, quo melius scilicet praeparati militiam mox inter circuitores usque ad vigesimum annum obeundam tolerarent ²⁾. Multi vero, non contenti illa populari disciplina, etiam plura in utroque genere amplecti studebant ³⁾: velut in gymnasticis *ὀπλομαχία* Socratis aetate ab adolescentibus disci coepit ⁴⁾, in musicis geometria aliaque mathema-

5) Vid. e. c. Plat. Lys. p. 206 D. Cf. Theophrast. charact. c. 7.

6) Aristoph. Nubb. v. 955 sqq. Plant. Bacchid. III, 3, 17. Cicero de re publ. I, 43.

1) Hoc biennium designatur in notissima formula *ἐπὶ δισὶς ἡβῶν*, de iis qui post biennium *ἀφ' ἡβῆς* iam lexiarchicis tabulis inscribuntur, quod duodevigesimo aetatis anno factum esse constat. Vid. quae citavi de comitt. p. 76. 77. Et illam *παίδων δοκιμασίαν*, cuius Aristoph. Vesp. v. 578 mentionem facit, vetus interpres pertinere ait ad *γυμνικοὺς ἀγῶνας*: voluit, opinor, dicere ad gymnastica exercitia ea quae puberum propria essent. Cf. et quos supra cap. 2. §. 25, 10 citavimus. Ceterum etiam ephebos post annum duodevigesimum non exclusos gymnasiis esse certum est. Vid. Boeckh. de ephob. p. 8.

2) Legibus praescriptam in gymnasiis exercitationem civium liberis omnibus fuisse e recentioribus scriptoribus multi perhibent, veterum, quod sciam, nemo, nisi quis huc trahere velit Platonis verba, Criton. p. 50. D: *ἡ οὐ καλῶς προσέτατον ἡμῶν οἱ ἐπὶ τούτῳ παταγμένοι νόμοι παραγγέλλοντες τῷ πατρὶ τῷ σὺ σε ἐν μουσικῇ καὶ γυμναστικῇ παιδεύειν*. Sed in Theag. p. 122 E hoc τῶν καλῶν καγαθῶν filiis proprium tribuitur, similiterque Isocrates loquitur Areop. c. 17, nullamque hac de re legem fuisse etiam Aeschines docere potest in Timarch. p. 147. Desolatas sua aetate palaestras esse Aristophanes queritur. Nubb. v. 1043.

3) Natare omnes didicisse traduntur, ut in proverbium abierit *μήτε νέν μήτε γράμματα*. Vid. Ast. ad Platon. Legg. p. 170.

4) Plat. Lach. p. 182. Haas. ad Xenoph. de re p. Lac. p. 219. Huc adde artem saltandi, cuius ipsum Socratem studiosum

tica⁵⁾, graphice⁶⁾, rhetorica⁷⁾, denique omnis rerum divinarum humanarumque scientia; qualem illo tempore sophistae⁸⁾ ad popularem captum in varias doctrinas dispergitam magna mercede docebant⁹⁾: quorum quidem scholae etiam ab adultis assidue frequentabantur.

§. LXXXVII.

Puellarum disciplina tota domestica erat, neque id in iis spectabatur, ut litteris artibusque elegantioribus eruditae, sed ut incorruptae forent malorumque exemplorum expertes. Itaque continebantur domi sub parentum custodia¹⁾: in publicum raro prodibant, nisi sacrorum causa, nec unquam solae: magistros nullos habebant praeter matrem: artes non discebant nisi lanificium aliaque opera muliebria²⁾. Dein tenera plerumque aetate³⁾

fuisse legimus Xenoph. Memm. III, 4 Athenae. XIV p. 628 E, et artem equitandi. Bergman. ad Isocr. Areop. p. 137.

5) Bergman. l. l. p. 124. Etiam ars tactica et strategica. Plat. Euthyd. p. 273. Xenoph. Memm. III, 1.

6) Aristot. Polit. VIII, 2, 3. Cf. Plin. H. N. XXXV, 36, 8.

7) Plat. Gorg. p. 448. D. Cf. L. Spengel. *τεχνῶν συναγωγή* s. artium scriptores usque ad Aristot. Stuttgart. 1828. 8. Westermann. Geschichte der griech. Beredsamkeit p. 40 sqq.

8) Vid. Geelii histor. crit. sophistarum, in Novis actt. soc. Rhen. Trai. tom. II. a. 1823. Meiners, Geschichte der Wiss. in Gr. u. Rom. part. II. Foss. de Gorgia Leontino p. 39. sqq. Roetscher, Aristophanes u. sein Zeitalter p. 245 sqq. Bernhardt, Grundriss der griech. Litteratur p. 330.

9) F. A. Wolf, vermischte Schriften p. 42 sqq. Boeckh. de oec. r. p. A. I p. 133 sq. Welcker. diss. de Prodicō, in Mus. phil. Ren. I p. 22 sq.

1) Xenoph. Oecon. 7, 5. cf. Aristaenet. Ep. II. 5 p. 80. Philo de Legg. spec. p. 803: *οἰκουσία καὶ ἐνδὸν μόνῃ παρθένοις εἶσω κλισιάδων, τὴν μεσάτων ὄρον πεποιημένας*. Significat τὴν γυναικωνῆτον, quae in postica parte aedium, aut si minores aedes essent, in superiore saltem parte erant. Cf. Taylor. ad Lys. p. 12. Boettiger. de Medea, in Matthiae Miscell. philol. Vol. 3 p. 121.

2) Ludos litterarum aut musices ingenuis puellis destinatos Athenis nemo commemorat. Apud Terentium Phorm. 1, 2, 36 quae in ludum ducitur citharistria est, lenonis ancilla.

3) *Ὀψὼ πνευμαλδεα ἐτὶ γεροντία*. Xenoph. Oec. 7, 5. Cf. intt. ad Hesiod. O. et D. v. 698. Bernard. ad Nonn. II p. 139.

viro collocatae, quem parentes probassent⁴⁾, unam hanc curam impositam habebant, ut placerent viro remque domesticam recte tuerentur. Itaque cui vir bonus ac prudens contigisset, qui tenerum rudemque mulieris animum sana ratione tractaret⁵⁾, haec facile et ipsa bona evadebat, curarumque domesticarum proba fidaque consors: rei publicae vero virilibusque negotiis mulieres immisceri, ut naturae contrarium, ita viris pariter ac mulieribus indecorum videbatur. Ceterum in mariti potestate situm, quantum quisque uxori libertatis ac iuris concederet. Leges hoc tantum caverunt, ne licentius aut immodestius in publico versarentur⁶⁾, neve negotia absque mariti auctoritate contraherent quae unius medimni pretium excederent⁷⁾. Moribus autem honestae mulieres prorsus arcebantur a publicis frequentatisque viris locis⁸⁾, raro cum alienis etiam domi conversabantur, coetibus virorum et conviviiis numquam intererant⁹⁾.

4) Xenoph. l. l. §. 10.

5) Qualis est ille apud Xenophontem Ischomachus, a quo quae ad matrimonium pertinent condicioque mulierum, qua in proborum virorum coniugio uti solebant, melius, opinor, et certius disci possunt, quam e comicorum poetarum lusibus. E recentioribus imprimis Jacobsius scriptt. miscell. tom. IV p. 247. sqq. prudenti ac sobrio iudicio has res tractavit, multasque criminationes temere iactas refutavit. Cf. id tom. III p. 201—212.

6) Plutarch. Solon. c. 21. Harpocr. s. v. *ὅτι γυλάς*. Jacobs. tom. IV. p. 263.

7) Harpocr. s. v. *ὅτι παύσι*. Cf. Isae. de Aristarch. her. §. 10. c. comm. p. 439.

8) Xenoph. Oecon. 7, 30. Menand. fr. p. 87 v. 9 Meinek. Jacobs. l. l. p. 254, qui somnia nonnullorum de clausura mulierum, de custodibus adeoque canibus appositis, et quae sunt aliae eiusmodi nugae, scite redarguit. — In iudicium mulieres nonnunquam deprecandi causa adductas videmus. Cf. comm. in Isae. p. 438 sq.

9) Cf. Isae. de Pyrrh. her. §. 13. 14. Corn. Nep. praef. §. 7. A scenae spectaculis, non solum comoediis, sed etiam tragoediis mulieres Atticas exclusas fuisse multi crediderunt, quod nulla ratione demonstrari posse Jacobsius docuit l. l. p. 303—307. Cf. Ast. ad Plat. Legg. p. 105. Legibus fortasse ne a comoediis qui-

Ita carebat sane mulierum condicio plurimis earum rerum, quae virorum vitam ornabant et oblectabant: neque viragines Spartanæ, neque poetrias Lesbias illa disciplina ferebat¹⁰⁾; sed bonas tamen matres familias, quae pudice casteque viverent, domum cum viro concorditer regerent, maritis carae, liberis venerabiles essent, nescio cur pauciores Athenis quam alibi vixisse credamus¹¹⁾.

§. LXXXVIII.

Legitimum cum una tantum muliere matrimonium¹⁾. Contrahebantur nuptiae parentum consensu factisque sponsalibus²⁾: neque sacra aberant solemnia invocationesque deorum, sub quorum tutela matrimonium esse credebatur³⁾. Nova nupta

dem spectandis arcebantur, quamquam honestas mulieres unquam a suis eo deductas esse nemo credet. Tractavit hanc quaestionem nuper W. A. Passow, über den Theaterbesuch der attischen Frauen, in Zimmermann. Diurn. antiquar. annn. 1837. no 29.

10) Adde — neque Phrynas aut Laidas, quarum consuetudinem amoeniorē fuisse quam matronarum simplicium et pudicarum nemo negat, neque tamen has prae illis contemptas ab Atheniensibus et minoris aestimatas esse concedemus. Aberat sane ab Atheniensium vita illud omne genus consuetudinis inter viros mulieresque, quod molli quadam et delicata dulcedine recentiorum populorum vitam perfundit: aberat coniugiis illud genus amoris, quo nihil non uxori cum viro commune est: sed deteriora propterea coniugia fuisse vix credo. Illud unum concedendum est, non eam lyricis scenicisque poetis materiam ab amore et rebus muliebribus suppeditatam esse, in qua tractanda nostrorum ingenia maxime sibi placere solent. Atque huc redeunt fere quae a Schillero Epist. ad Humboldt. p. 392 et a Bernhardyo Grundriss d. Griech. Litteratur I p. 41 proferuntur.

11) Gravitationem (τὸ ὑπόσμενον) Atticis mulieribus tribuit Philostrat. Imagg. p. 806. Et sanctius maternum nomen quam paternum habitum esse vel Strepsiades ille Aristophaneus docere potest Nubb. v. 1433, ad quem locum Anna Daceria: il y a aujourdhui bien des maris, qui se considéraient d'être battus, si leurs femmes étaient battues.

1) Vid. Luzac. Lectt. Att. p. 54 sqq. Meier. de bon. damn. p. 65.

2) Platner. symbol. ad ius. Att. cogn. p. 109. Meier. l. l. p. 66. Gans Erbrecht I p. 295. Nonnunquam non desponsione sed ἐνδοξασίῃ nuptias contractas supra vidimus c. I §. 19, 19.

3) Vid. Bartholem. Anachars. cap. 77. tom. VIII p. 274 ed.

e patris phratria in phatriam mariti introducebatur ob sacrorum communionem, phratoribusque epulum, *γαμηλία*, dabatur⁴). Dotem dici moris quidem erat, neque tamen adeo necessarium, ut nulla absque ea iustae nuptiae essent⁵). Huius possessionem et usum vir habebat, ita tamen ut aestimatione facta praedium non minoris pretii pro pignore opponeret, ut soluto mariti morte aut per divortium matrimonio de recuperanda dote uxori eiusque cognatis caveretur⁶). Divortium aut consensu coniugum fiebat, aut ita, ut vir uxorem repudiaret, aut uxor a marito discederet⁷). Consentientibus de divortio coniugibus nullo iudicii interventu opus erat: neque magis, ut videtur, si viro repudiare uxorem placuisset. Uxori autem discedere e matrimonio non licebat nisi causa apud archontem probata per libellum, quem ab ipsa, non per alios, deferri leges iuebant. Epicleri, quas proximis cognatis in matrimonium ducere aut permissum aut iniunctum fuisse supra vidimus, quo minus obnoxiae forent maritorum iniuriis, malae tractationis (*κακώσεως*) actio in hos a quolibet sine actoris periculo institui poterat, mulctaque pro iniuriae magnitudine irrogari⁸). Li-

Bipont. ann. 1793. De nonnullis cf. et Boettiger. in Matth. Miscell. philol. III p. 317 sqq. Mueller. Orchom. p. 309. Lobeck. Aglaoph. p. 650. Boeckh. ad Pind. Ol. VII, 1. nos ad Isae. p. 388.

4) Cf. comm. in Isae. p. 263. Meier. de gentil. Att. p. 17. 18.

5) Comm. in Isae. p. 233. De dotis magnitudine cf. ib. p. 253. Boeckh. oec. r. p. A. II p. 49. De *γερονή* Gans Erbrecht p. 302. Mueller. in Ephemer. Gotting. ann. 1837 no. 80 p. 799.

6) Quae dotis nomine dantur, *πυᾶσαι ἐν προικί* v. *ἐνπυᾶσαι προικί* dicuntur, Meier. Proc. Att. p. 417; quae pignori opponuntur, *ἀποπυᾶσαι*, *ἀποπυμύματα*. Vid. id. p. 419. de bon. damn. p. 222, et de reddenda dote soluto aut non contracto matrimonio. Proc. Att. p. 419 — 422.

7) Meier. l. 1. p. 413. Platner. II p. 270 sqq. Petit. Legg. Att. p. 558. Baehr. ad Plat. Alcib. c. 8.

8) De *εἰσαγγελία* et de *γραφῇ κακώσεως ἐπιλήρων* vid. Meier. l. 1. p. 289 sq. Platner. II p. 224.

cuit etiam epiclero, quae viro nubere coacta esset ad maritale opus inhabili, ex alio quopiam, de cognatorum duntaxat numero, liberos quaerere; neque id pro adulterio erat⁹⁾. Alias adulteram mulierem dimitti a marito leges iubebant infamiaque notabant¹⁰⁾. Viros autem in matronae adulterio deprehensos impune a marito occidi aut contumelia affici, vinciri, pecunia mulctari licebat¹¹⁾. Uxores maritorum adulteria non alia re quam divortio ulcisci poterant: neque enim pelticulus aut meretricii amores legibus prohibiti, quamvis moribus improbi erant. Adolescenti tamen nondum marito cum meretrice rem habere non adeo flagitiosum putabatur¹²⁾, diciturque ab ipso Solone institutum, ut, quo minus illicita concupiscerent, meretrices publice haberentur¹³⁾. Neque tamen hoc satis testatum, et fuerunt haud dubie nimio plures, quae istum quaestum privatim factitarent, peregrinae, libertinae aut ancillae¹⁴⁾. Lenocinium vero quam contemptum fuerit, comicorum testimoniis satis constat¹⁵⁾. Ingenuas pro-

9) Plutarch. Solon. c. 20.

10) Or. in Neaer. 1374. Aeschin. in Timarch. p. 176. Infamia notabatur etiam maritus, qui manifestam adulterii uxorem non remisisset. Cf. Lelyveld. de infamia p. 171.

11) Petit. Legg. Att. p. 562 sqq. Meier. P. A. p. 327 — 331.

12) Terent. Adelph. I, 2, 21.

13) Philem. ap. Athenae. XIII p. 569 D. (Meinek. p. 357 sq.) Nicander ap. eund. et ap. Harpocr. s. v. *πάνδημος Ἀγοδοίτη*. Ceterum de Veneris *πανδῆμων* cognomine diversam a vulgari et veriore haud dubie sententiam Apollodorus tradidit ap. Harpocr. l. l. Cf. Pausan. I, 22, 3. Lobeck. Aglaoph. p. 437, et de eius templo Boeckh. ad Corp. Inscr. I p. 470. Leake p. 232.

14) De his cf. Petit. Legg. Att. p. 573—576 (sed qui ab hoc affertur Lysiae locus, alienus est.) et Wachsmuth. II, 2 p. 47. De nobilioribus quibusdam honestioris generis meretricibus, non *πόρνας* sed *ἐταίρας*, vid. Jacobs. scriptt. miscell. IV p. 311—554.

15) Unum civis Attici, sed hominis nequam, exemplum apud Isaemum est, lenonium quaestum non quidem ipsius exercentis, sed per libertinam, de Philoct. her. §. 19. Charisius in comm. ad h. l. p. 333 commemoratus non Atticus fuit, sed Eleus.

stituere capitale fuit¹⁶⁾: vitium invitis etiam servis illatum supplicio aut mulcta vindicatum¹⁷⁾. Impudici infamia notati¹⁸⁾.

§. LXXXIX.

Omnino haec poena infamiae iure Attico tanquam aptissimum publicae disciplinae adminiculum coercendis deterrendisque a flagitio et turpitudine civibus adhibebatur. Denunciabant enim leges infamiam, si quis bona paterna per luxuriam malasque artes dilapidaret¹⁾, si non honestis artibus victum quaereret²⁾, debita parentibus pietatis officia non praestaret³⁾, militiam detrectaret, ignavus in bello et fugax esset⁴⁾, porro si quis depositum non redderet⁵⁾, furtum faceret⁶⁾, pecunia se in magistratu aut iudiciali munere corrumpi pateretur⁷⁾, falsum testimonium diceret⁸⁾, et quae

16) Aeschin. in Timarch. p. 177. Petit. p. 569. Meier. P. A. p. 332 sq.

17) Aeschin. l. 1. p. 41. Demosth. in Mid. p. 529. Cf. Lys. de caed. Eratosth. p. 34. Petit. p. 569—572. Meier. P. A. p. 321 sqq.

18) Aeschin. l. 1. p. 44—48. Petit. p. 572. Meier. p. 334. Lelyveld. de infam. p. 251, quem tamen de horum *ἀνμύας* genere non recte statuere vel Demosthenes docere potest in Androt. p. 609, 21. In univ. cf. Wachsmuth. II, 2 p. 49.

1) Aeschin. in Timarch. p. 55. Diog. Laert. vit. Sol. s. 55. Cf. Meier. de bon. damn. p. 130. Proc. Att. p. 299.

2) Qui ter *ἀργύας* damnatus erat, *ἄνμος* fiebat. Vid. loc. ap. Meier. de bon. damn. p. 130. Proc. Att. p. 298. Lelyveld. de infam. p. 181 sq.

3) Meier. de b. d. p. 126 sq. P. A. p. 288. 293. Lelyveld. p. 139 sq.

4) De poena *ἀσπρατίας*, *λυσταξίου*, *ἀνανμαχίου*, *δουλίας* vid. Meier. de b. d. p. 123 sqq. P. A. p. 364. Lelyveld. p. 99—119.

5) Meier. de b. d. p. 130. P. A. p. 512—514. Lelyveld. p. 186.

6) Meier. p. 106 sqq. P. A. p. 358.

7) Meier. p. 111 sqq. P. A. p. 351. Lelyveld. p. 78.

8) Qui ter *ψευδομαρτυριῶν* aut *ψευδοκλητίας* convicti erant, *ἄνμοι* fiebant. Meier. de b. d. p. 125 sqq. P. A. p. 383. Lelyveld. p. 123.

sunt alia delicta eiusmodi, quae corruptos pravosque delinquentium mores prodant, quales arceri a re publica tractanda usurpandisque civium iuribus convenit. Et quo minus aliquis eiusmodi delicta sibi impunita fore speraret, publicae de omnibus actiones datae erant, ut accusare cuivis liceret: quae res, etiamsi multarum saepe calumniarum opportunitatem fecit⁹⁾, pertinebat tamen haud dubie aliquid ad coercendos malos mores, quum quos ipsa factorum turpitudine minus moveret, praesenti semper accusationis metu frenarentur. Eodem aliquando etiam Areopagitici senatus potestas auctoritasque censoria pertinuit, de qua supra dictum est¹⁰⁾: et posteaquam haec imminui et aboleri mutato rei publicae statu coepit, ipsa illa libertas, quae Areopagum non tulerat, tulit tamen aliud quoddam, quamvis longe diversum, censurae genus in scena publice factitatum, quum a praeae comoediae poetis, quicumque aliquo dedecore et flagitio insignes essent, libere notarentur¹¹⁾. Quamvis enim saepenumero comoedia, libertate illa dicendi petulanter et intemperanter abusa, censurae suae ipsa vim infregerit, admixtisque rebus verbisque obscoenis et ad risum plebeculae captandum accommodatis bona sua obscuraverit, nihil tamen ex ea boni in publicos mores redundasse nemo dixerit, dumne res ad hodiernam verborum magis quam factorum verecundiam aestimetur¹²⁾.

§. XC.

Haec igitur omnia fuerunt coercendis moribus. poenarum aut ignominiae irrisionisque metu:

9) Xenoph. Memm. II, 9. Cf. Menag. ad Diog. Laert. V, 9.

10) Cap. 7 §. 66.

11) Horat. Sat. I, 4 in. Cf. P. F. Kanngiesser, die alte komische Bühne zu Athen, p. 469.

12) Cf. Jacobs. script. miscell. III p. 323—333. Röscher, Aristophanes und sein Zeitalter, p. 37—42.

alia rursus non pauciora ad alendum acuendumque in hominum animis decori honestique sensum et amorem egregie comparata. In his primum artis opera numeramus, per omnem urbem in sacris publicisque locis plurima et pulcherrima¹⁾, quorum quotidiano adspectu fieri profecto non poterat, quin illud ipsum, quo illorum operum pulcritudo constat, etiam in mentes paullatim se insinuaret, et recti ordinis modique, elegantiae ac dignitatis normam atque formulam iis imprimeret²⁾. Accedit, quo etiam efficaciora haec ad hominum animos fieri necesse erat, quod pleraque non oblectationis solum causa proposita, sed cum religione coniuncta numinibusque deorum consecrata erant. Et vere dici potest, in religione Graecorum quod praeceptis ac populari rerum divinarum doctrinae defuerit, id artis opera quodammodo compensatum ac suppletum esse. Nam doctrina religionis aut nulla erat aut fabulis corrupta et obscurata; ars autem pleraque, ea quidem certe, quae templa deorum et delubra ornat, plena erat sanctitatis et pietatis illamque divinae naturae dignitatem ac praestantiam, quae venerabiles deos hominibus faceret, puram et intemeratam servabat, eoque efficacius commendabat, quo propius divinitatemne dicam humanitati, an humanitatem divinitati admovebat³⁾. Eodem cum hac arte loco etiam tragoedia censenda est, et ipsa tota cum religione coniuncta festisque deorum solemnibus unice destinata⁴⁾. Nam vetus quidem illa tragoedia, qualem Aeschylus et Sophocles fecerunt, gravis et severa castaeque et

1) Cf. imprimis Jacobs, über den Reichthum der Griechen an plastischen Kunstwerken, script. miscell. III p. 427 sqq. et 485 sqq.

2) Cf. Herder. Calligone II p. 135. Jacobs. l. l. p. 452.

3) Jacobs. p. 360—365. Grüneisen, über die Sittlichkeit der bildenden Kunst bei den Griechen. Leipz. 1833.

4) De hac quoque egregie disputat Jacobs. p. 306—318.

decorae dignitatis plena, quid aliud in deorum heroumque factis et eventis repraesentandis quam summi illius et vere divini numinis ⁵⁾, cui pariter omnia subiecta sunt, cuiusque veneratione omnis religio continetur, graviter et luculenter spectatores admonuit? Minorem in aliis religionum institutis, in caeremoniis festisque sanctitatem, nec tam ad sanam puramque pietatem quam ad superstitionem pleraque accommodata fuisse, quilibet concedit; sed spectaculorum tamen ac ludorum solemnitates, rerum omnis generis pulcherrimarum adspectus, artium gymnicarum et musicarum concertationes non poterant non in hominum animis alere atque excitare illos generosioris naturae igniculos, qui vitam humanam a feritate ac barbarie disiunctam honestarum rerum studiis liberalique oblectatione illuminant ⁶⁾. Et fuit profecto nulla unquam gens tam eximie his studiis quam Athenienses honestata, nulla minus ventri ac luxuriae illiberali dedita, nulla in victu cultuque corporis omnique domestica ac privata vita frugalior, pulcritudinis et elegantiae studiosior ⁷⁾, denique earum omnium rerum, quae ad humanitatem pertinent, aut cupidior aut capacior ⁸⁾.

5) Illud enim ante omnia tenendum censeo, si quis recte de Graecorum religione iudicare velit, fuisse illis non hos solum deos, quorum nomina fabulosamque historiam poetae tradunt, sed vim quandam numenque divinum, quod quum non esset una aliqua natura totum comprehensum, inesset tamen in omnibus; tantoque quemque augustiorem habitum, quanto plus illius numinis in eo inesset. Rem quam persequi hoc loco longum est tetigit etiam Jacobs. p. 345—355.

6) Cf. Plat. Legg. II p. 653 D. Thucyd. II, 38.

7) *Φιλοκαλεῖν μετ' εὐτελείας*. Thucyd. II, 40. De frugalitate Atheniensium cf. Athenae. VI p. 229. IV, 132 E. 137 D. X, 417 C. Add. Boeckh. oec. r. p. A. 1 p. 69 sqq. 110 sqq.

8) *Φιλόλογοι*, h. e. non solum colloquendi, sed disputandi discendique et docendi invicem studiosi Athenienses a multis dicuntur. Vid. Plat. Legg. I p. 641. Isocr. de perm. p. 127 Orell. Quanquam negari non potest adiunctum huic virtuti saepenumero etiam *ἀδολοχίας* vitium fuisse, frequentesque otiosorum hominum

§. XCI.

Hae igitur virtutes et alebant artes et rursus ab artibus alebantur: alias libertas populi formaque rei publicae procreabat augebatque. Nam quum aditus ad rem publicam nemini propter pauperlatem aut generis obscuritatem praecclusus, praemiaque et honores in medio positi essent, hinc honesta omnium aemulatio accendebatur, ut quantum possent viribus contenderent, bene de patria mereri studerent, rem privatam ac familiarem minus fere quam publicam animo et voluntate amplecterentur, quique aliter agerent rei publicae opera, consilio, facultatibus inservire negligenter, ignavi atque inutiles haberentur¹⁾. Hinc domi industria, foris strenuitate et fortitudine civitatis opes et gloriam augebant, nactique maris principatum sociorumque plurimorum tributa, his divitiis rem publicam ornari et augeri, quam ipsi privatim locupletari malebant. — Neque tamen mala tacenda sunt, quibus bona illa permixta et mox fere obscurata et oppressa videmus: temeritas multitudinis in capiendis mutandisque identidem consiliis²⁾, insatiabilis gloriae dominationisque in exteris civitates cupido, insolentia adversus subiectos, facilis ad suspicionem animus, si quid officere libertati posse videretur, hinc etiam ingratus saepenumero adversus optime meritos, calumniae credulus, ad condemnandum promptus, magistratum et ducum auctoritatis atque imperii impatiens, adulatorum et demagogorum artibus obnoxius. Atque haec imprimis pestis rem publicam penitus corruptit veteremque morum bonitatem foedavit, quum, qui apud bonos

in tonstrinis aliisque tabernis confabulationes. Cf. intt. ad Arist. Plut. v. 338. ad Theophr. char. c. 5. Dorrill. ad Charit. p. 275.

1) Thucyd. II, 37. 40. Plat. Menex. c. 8.

2) *Ταχύβουλοι, μετάβουλοι, καχύβουλοι* Athenienses passim a comicis dicti. Vid. Aristoph. Acharn. v. 637. 639. Nubb. v. 588. Equitt. v. 1051. Eccles. v. 497.

et incorruptos nullum sibi crescendi locum esse viderent, vitiis multitudinis adularentur alimentaque suggererent, quo plus ipsi possent. Hinc factiones exortae, quae civitatis animos distraherent et a communis salutis cura ad suam et suorum utilitatem converterent, quum vel opprimere adversarios, vel impune iniurias facere, vel tueri se ab aliorum iniuriis, vel potentiam, opes, commoda sua quisque augere etiam cum damno rei publicae anniterentur³⁾. Alebat autem fovebatque haec mala ipsa urbis magnitudo plebeculaeque urbanae multitudo, cuius non minima pars opifices nautaeque, illiberali quaestu animoque civilis virtutis incapaci, faciles se ad corrumpendum praeberent⁴⁾. Ad hoc plurimis horum non mater Attica sed noverca fuit, peregrinis, inquilinis, libertinis in civitatem receptis, quorum ingenium et natura ipsa longe essent infra ingenuorum illorum ac veterum Atticorum indolem. Hinc longe alia populi facies, mores, etiam sermo in urbe quam in agris⁵⁾, Atheniensium, ut Dicaearchus ait⁶⁾, quam Atticorum. Hi magnanimi, simplices, probi; illi leves, versuti, infidi, loquaces, corruptis moribus, largitionum cupidi, ad bellandum pigri⁷⁾, in concionibus clamosi et turbulenti,

3) De *ἐταπλοῦς* (*ἐταπλοῦς*) vid. supra P. III §. 27, 8. Add. Plat. Theaet. p. 162 D. Thucyd. VIII, 54, et imprimis Krüger. comm. de Thucyd. p. 363 sqq. Add. Hüllmann. progr. de Atheniensium *συνομοταῖς*. Regim. 1814. Id. Staatsrecht des Alterthums p. 144. Droysen, der Hermokopidenprocess, in Welck. et Naek. Mus. rhein. IV p. 39 sqq. W. Vischer, die oligarchische Partei und die Hetaerien in Athen. Basil. 1836. 4.

4) Cf. Xenoph. de re publ. Ath. I, 1—9. 14—16.

5) Id Philostratus vit. sophist. II, 1 (Herod.) p. 553 disertè de suae aetatis Atheniensibus testatur; sed dudum ante eum Xenophon I. I. 2, 8 urbanorum Atticorum linguam mixtam καὶ κρημνὴν ἐξ ἀνάντων καὶ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων dixit.

6) Dicaearch. fragm. p. 22 Buttm., ubi probabile est transponenda esse Ἀρκῶν et Ἀθηναίων nomina, quorum prius rusticos, alterum urbanos significare vix dubitari potest.

7) Exercitus Atheniensium Demosthenica aetate plerumque

verbis fortes, re ignavi, denique ii, quos subactos tandem et dominatione ac libertate privatos nec mireris nec magnopere doleas.

§. XCII.

Ceterum ab his malis ex urbanae plebis multitudine et libertate ortis quo minus caveri posset, ipsa civitatis condicio obstitit, cui et propter agri Attici naturam artibus multis et opificiorum quaestu maritimisque commerciis, et propter navales copias remigibus, nautis, classiariis opus erat, ut nec deesse necessariam his rebus multitudinem liceret, nec, si adesset, non posset non facile numero et viribus multum etiam in re publica valere ¹⁾. Ac de navalibus Atheniensium copiis alibi satis dictum est; agrum autem Atticum plerumque sterilem fuisse constat, frugumque ne ad summam quidem necessitatem satis feracem, quapropter magnam quotannis frumenti copiam importari ex aliis terris, ex Ponto praecipue et Aegypto, sed etiam e Syria, Sicilia, Africa oportebat ²⁾. Ea copia quo minus deesset, cautum legibus erat, primum ne quis eivis Atticus aut inquilinus alio quam Athenas frumentum veheret ³⁾, neve quisquam mercatori pecuniam fenori daret, nisi ea condicione ut frumentum illa pecunia emptum Athenas portaretur ⁴⁾: dein ut peregrini quoque, quicumque navem frumento onustam in Atticam appulissent, maiorem mercis partem, neque minus besse, Athenis venum exponerent ⁵⁾: denique ne

mercenarii erant. Vid. Dem. Phil. 1 p. 46, 25. de Cherson. p. 95. Isocr. de pace c. 14. Cf. scholl. et intt. ad Aristoph. Plut. v. 173. Bergman. ad Isocr. Areop. p. 84. Drumann. p. 644 sqq.

1) Cf. Xenoph. de re publ. Ath. c. 1.

2) Vid. Boeckh. de oec. r. p. A. I p. 85—88.

3) Demosth. in Phorm. p. 918, 4. in Lacrit. p. 941, 4. Lycurg. in Leocr. p. 157. Petit. Legg. Att. p. 513. Boeckh. I p. 93.

4) Demosth. in Lacr. p. 941, 4 et 9—20. Boeckh. p. 60.

5) Aristot. ap. Harpocr. s. v. ἐμπειρὴς ἑμπορῶν. Lex. Seguer. p. 255. Boeckh. p. 89.

quis dardanarius quinquaginta amplius phormos coemeret, quo minus scilicet privatorum lucro annona populo ingravesceret ⁶⁾: erantque sitophylaces et curatores emporii harum legum custodes, ac sitonae ad coemendum publice frumentum et in usum populi dispensandum ⁷⁾. Dein lignis praecipue Athenienses egebant ad naves fabricandas, quorum in ipsa Attica vix ulla copia erat ⁸⁾, item pice, funibus, coriis, ferro, aere, quae partim ex Ponto et Macedonia, partim e Cipro aliisque maris mediterranei insulis advehebantur. Salsamenta porro ex Ponto, vina generosiora ex insulis, lana vestesque stragulae ex Asia, mancipia ex Thessalia, Macedonia, Thracia, aliaque multa quae enumerare longum est ⁹⁾. Contra haec quod exportari commutarique cum peregrinis mercibus posset nihil fere Attica tulit praeter oleum et ficus. Et ficus quidem ne exportarentur vetitum Solonis legibus esse, quamvis multi tradant, parum probabile videtur ¹⁰⁾. Oleum exportatum esse constat ¹¹⁾, colendisque et servandis oleis diligenter leges cavebant ¹²⁾, Mellis insignis praestantia, non admodum magnus tamen proventus fuisse videtur. Aliarum rerum, quae ad victum pertinent, vix tantum Attica tulit, quantum ipsis incolis sufficeret: neque potuit harum quidquam aut licuit exportari ¹³⁾. Benigniora metalla fuerunt; quorum Lau-

6) Lys. or. ctr. dardanar. p. 715, 716. Petit. p. 515. 516. Boeckh. p. 89 sqq., qui etiam de phormi mensura consulendus.

7) Vid. cap. 5 §. 43, 4. 6. §. 46, 8.

8) Boeckh. p. 110.

9) Cf. Bartholem. Anachars. c. 55 tom. 5 p. 332 sq. Wolf. ad Demosth. Lept. p. 252. (Schaeff. app. crit. III p. 115.) Boeckh. p. 51.

10) Boeckh. p. 45. 46.

11) Plutarch. Solon. c. 24.

12) Demosth. in Macart. p. 1074. De sacris oleis vid. cap. 7 §. 66.

13) Plutarch. Solon. l. l.

riotica praeter argentum etiam plumbum et pigmentorum quaedam genera, sil imprimis omnium optimum¹⁴⁾, Pentelicus autem et Hymettus lapidem pretiosissimum largiter suppeditabant¹⁵⁾. Sed praecipue tamen artium atque opificiorum omnis generis opera in commercium ab Atheniensibus afferebantur, quumque ipsa necessitas his eos studere coegisset, tum nativa populi sollertia et industria effecit, ut Atticae merces propter insignem bonitatem et elegantiam non minus olim apud omnes in deliciis essent, quam hodie Parisienses aut Londinenses¹⁶⁾. Ex his praecipue commemoranda sunt arma aliaque ex metallis fabricata, aurea argenteaque ornamenta, vasa, etiam fictilia signis et picturis eleganter ornata, vestimenta aliaque opera textoria, supellex omnis generis¹⁷⁾, denique etiam libri, in quibus non chartae solum ad scribendum praeparatae sed scripta etiam poetarum aliorumque opera fuisse videntur¹⁸⁾. Praeterea etiam navicularia factitanda mercibusque huc illuc devehendis ac distrahendis multi alebantur, eratque Athenis quasi communis quidam multarum gentium mercatus, quo conflueret, quod ubique terrarum boni gigneretur, rursusque inde in diversissima loca dimanaret¹⁹⁾. Hoc igitur

14) Plin. H. N. XXXIII, 56. In univ. cf. supr. c. 7 §. 74, 9.

15) Xenoph. de re dit. 1, 4. cf. supra c. 7 §. 74, 8.

16) Verba sunt F. A. Wolfii ad Demosth. Lept. p. 252.

17) Wolf. l. l. De lanae Atticae praestantia cf. Athen. VI, 60 p. 219. XII, 57 p. 540. De vasis fictilibus ex Attica exportatis vid. G. Kramer, üb. den Styl u. die Herkunft der bemahlten griech. Thongefässe. Berlin 1837. p. 166 et 194.

18) Boeckh. l. l. p. 51. Krüger. ad Xenoph. Anab. VII, 5, 14. *Βυβλιοπωλίας* Nicophon commemorat apud Athenae. III p. 126.

19) Xenoph. de re publ. Ath. 2, 7. Thucyd. II, 38. Isocr. Panegy. c. 11 extr. — Ceterum non omnia, quae importabantur Athenas, etiam exportari rursus licuisse, multaque praeter frumentum *ἀνόςθηρα* fuisse docent quae congesta sunt a Spanhem. ad Aristoph. Rann. v. 365. 367. Casaub. ad Theophr. char. c.

tur omni quaestus genere, quod mercatura et opificiis constabat, non peregrini solum et inquilini plurimi Athenas alliciebantur²⁰⁾, sed cives etiam non pauci sine rubore vilam sustentabant. Licet enim non sane in honore mercatores atque opifices, nequaquam tamen contempti et a re publica exclusi erant: quod in optimatum imperio fieri solitum esse constat²¹⁾. Quid quod ne forensem quidem ac tabernarium quaestum cuiquam leges opprobrio esse voluerunt²²⁾. Itaque non exigua civium pars eiusmodi hominibus constabat, quos in bene temperata civitate admitti ad rem publicam viri prudentes non debere iudicarunt, opificibus sordidis atque βαναύσοις, cauponibus nautisque²³⁾, quod genus mobile, turbulentum, ad novas res promptum reique publicae sobrie ac prudenter administrandae minime aptum esse sat multa etiam Atticae historiae exempla docuerunt²⁴⁾.

9. De statu Athenarum,

post proelium Chaeronense usque ad Romanorum dominationem.

§. XCIII.

Clade apud Chaeroneam accepta maritimo quidem imperio insularumque quas etiamtum in potestate habuerunt prope omnium possessione Athenienses

23. Boeckh. I p. 58. Etiam importari non omnia semper licebat, veluti non belli tempore ex hostium terris. Boeckh. p. 59.

20) Xenoph. de redd. 3, 1. 5, 3. 4.

21) Cf. supra P. III §. 5, 5 et 19, 7.

22) Demosth. in Eubul. p. 1308: ἐνοχον εἶναι τῇ κακηγορίᾳ τὸν τὴν ἐργασίαν τὴν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἢ τῶν πολιτῶν ἢ τῶν πολιτῶν ὀνειδίζοντά τινε.

23) Xenoph. Memm. III, 7, 6: τοὺς γναφεῖς ἢ τοὺς σκυτεῖς ἢ τοὺς τέκτονας ἢ τοὺς χαλκείας ἢ τοὺς ἐμπόρους ἢ τοὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ μεταβαλλόμενους καὶ φρονιζοντας ὃ τι ἐλάττονος πριάμενοι πλεονος ἀποδῶνται· ἐκ γὰρ τούτων ἀπάντων ἡ ἐκκλησία συνίσταται. Cf. Aelian. V. H. II, 1.

24) Cf. Aristot. Polit. VI, 2, 7. Heindorf. ad Plat. Phaedr. §. 45.

exciderunt¹⁾; retinuerunt tamen suas leges formamque rei publicae, neque duri quidquam iis a Philippo iniunctum²⁾, nisi ut communis Graecorum concilii, quod ipso moderante Corinthi haberetur, participes forent navesque et milites ex foedere darent, quibus adversus Persas uteretur³⁾. Proximis igitur post illam cladem temporibus pacati et quieti satis prospere agebant⁴⁾, nec hostilia adversus Macedones consilia post mortem Philippi sine effectu agitata⁵⁾ in perniciem rei publicae verterunt, quum ignoscere Alexander quam vindicare utilius duceret⁶⁾ pacisque olim factae condiciones non mutaret⁷⁾. Itaque si veteris glo-

1) Pausan. I, 25, 3.

2) Lenitatem Philippi adversus Athenienses, cui vel prudentia moderationem in victoria commendabat, Polybius praedicat V, 10, 1—5. IX, 28, 4. Oropi possessionem, saepe inter Thebanos et Athenienses controversam, itemque Samum insulam, a cleruchis Atticis habitatam, Philippum Atheniensibus concessisse Pausan. I, 34, 1. Demad. fr. p. 268. 269. Reisk. O. G. tom. IV. Plutarch. Alex. c. 37 testantur. De omni rerum statu cf. impr. L. Flathe, Geschichte Macedoniens (Lpz. 1832.) tom. I p. 238 sq. C. A. F. Brückner, König Philipp Sohn des Amyntas (Gotting. 1837) p. 292 sqq.

3) Diodor. XVI, 89. Plutarch. Phoc. c. 16.

4) In haec tempora incidit Lycurgi administratio reddituum publicorum, qui ad MCC talenta crevisse dicuntur. Cf. supr. cap. 7 §. 74, 5. Add. Boeckh. Oec. r. p. A. II p. 244 sqq. Corp. Inser. no. 157.

5) Diodor. XVII, 3 et 8 sqq. Arrian. Exp. Alex. I, 1, 4. Flathe p. 248—254 et p. 256 sqq.

6) Ne oratorum quidem Demosthenis, Hyperidis aliorumque deditionem postulare perseveravit. Diodor. XVII, 15. Plutarch. Phoc. c. 17. Demosth. c. 23. Alexand. c. 13. Arrian. I, 10, 6—10.

7) Haec est ἡ κοινὴ εἰρήνη, post pugnam Chaeronensem a Philippo, deinde ab Alexandro cum Graecis facta, (Diod. XVI, 89. XVII, 4 extr. Plutarch. Phoc. c. 16. Justin. IX. 5. XI, 2. Arrian. I, 1, 2.) cuius condiciones e Demosthenis (an Hyperidis?) oratione de foedere Alexandrino cognoscimus haec: ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους εἶναι τοὺς Ἕλληνας p. 213, 24. εἰὰν δὲ τινες τὰς πολιτείας τὰς παρ' ἐκάστου οὖσας, ὅτε τοὺς ὄρκους τοὺς περὶ τῆς εἰρήνης ὡμοσαν, καταλύσωσι, πολεμικούς εἶναι πᾶσι τοῖς τῆς εἰρήνης μετέχουσι p. 214, 12. ἐπιμελεῖσθαι δὲ τοὺς συνεδρεῖοντάς καὶ τοὺς ἐπὶ τῇ κοινῇ φυλακῇ τεταγμένους;

riae et magnitudinis oblivisci Athenienses potuissent, non erat magnopere quod hunc rerum statum gravarentur, erantque adeo multi qui eum conservare et in societate Macedonica retinere civitatem omni modo anniterentur, vel quietis dulcedine deliniti⁸⁾, vel viribus rei publicae virtutisque civium diffusi⁹⁾, vel gratia victoris aut muneribus corrupti¹⁰⁾. Mortuo tamen Alexandro vicit pars ea, quae honesta consilia tutis anteferebat, quum praesertim multa suscipiendo bello peropportuna cecidisse viderentur, plurimique Graeciae populi in libertatem conspirarent¹¹⁾. Et fuerunt sane initia belli satis laeta; tristis vero et asper eventus, quum devictis ab Antipatro Atheniensibus, desertisque a sociis¹²⁾, condiciones accipiendae essent quales victori libuisset: ut dederentur oratores qui bellum suasissent¹³⁾, praesidium Macedonicum Munychia reciperetur, grandis pecunia mul-

ὅπως ἐν ταῖς κοινωνούσαις πόλεσι τῆς εἰρήνης μὴ γίνωνται θάνατοι καὶ φυγαὶ παρὰ τοὺς κειμένους ταῖς πόλεσι νόμους, μηδὲ χρημάτων δημεύσεις μήτε γῆς ἀναδασμοὶ μήτε χρῶν ἀποκοπαὶ μήτε δούλων ἀπελευθερώσεις ἐπὶ νεωτερισμῷ p. 215, 20. ἐκ δὲ πᾶν πόλεων τῶν κοινωνουσῶν τῆς εἰρήνης μὴ ἐξείναι φυνάδας ὀρμήσαντας ὅπλα ἐπιφέρειν ἐπὶ πολέμῳ μηδεμιᾷ πόλει τῶν μετεχουσῶν τῆς εἰρήνης, εἰ δὲ μὴ, ἔκαστον εἶναι τὴν πόλιν ἑξ ἧς ἂν ὀρμήσωσιν. p. 216, 3. Denique e p. 219, 1 patet hoc quoque cautum fuisse, ne Macedonica navis longa portus civitatum sociarum ipsis invitis intraret.

8) Οἱ κτηματικοὶ apud Diodor. XVIII, 10.

9) Ex his praecipue commemorandus est Phocion, de quo praeter Plutarchum cf. Heyne, res a Phocione in rep. Ath. gestae etc., Opp. Acad. tom. III p. 344.

10) Aeschines, Demades, Pytheas alique, de quibus cf. Wachsmuth, I, 2 p. 366 sq. et 411 sqq.

11) Diodor. XVIII, 11. Justin. XIII, 5. Pausan. I, 25, 3. 4. Flathe I p. 445 et impr. Grauert, Geschichte Athens seit dem Tode Alexanders des Grossen bis zur Erneuerung des achaischen Bundes (in Analect. histor. et philolog. Monaster. 1833. 8.) p. 239 sqq.

12) Diodor. XVIII, 13. 17. Plut. Phoc. c. 26.

13) Plutarch. Phoc. c. 27. Horum plerique ex fuga retracti necatique, Antipatri iussu: Demosthenes voluntaria morte horitium crudelitatem elusit. Vid. Plutarch. Demosth. c. 28 sqq. Flathe p. 450. Grauert p. 281. De ceteris pacis eondicionibus vid. Plutarch. Phoc. l. l. Pausan. I, 25, 4. Flathe. p. 450. Grauert. p. 181—283.

ctae nomine et ad sarcindas belli impensas victori penderetur, denique eicerentur civitate omnes, quorum census esset infra viginti minas. Et inventi sunt haud amplius novem millibus hominum, qui supra illam summam haberent; reliqui, ad duodecim millia¹⁴), urbe cesserunt, alii in aliis locis exulantes, plerique in Thraciam ab Antipatro ablegati.

§. XCIV.

Brevissimam rerum commutationem post mortem Antipatri bellum fecit inter Cassandrum et Polysperchontem statim exortum, quum Polysperchon, occupata celeriter pleraque Graecia, quo firmius Graecorum animos sibi conciliaret, libertatem ubique plebi restitueret, et si qui ab aliis imperatoribus expulsi essent, reditum omnibus in patriam et pristini iuris possessionem daret¹⁾. Retinuerat tamen Cassander Munychiam cum Piraeo, et mox superato Polysperchonte²⁾ receptaque urbe leges Atheniensibus imposuit, satis, in tali quidem tempore, tolerabiles: ut urbem, agros, arma, naves, sua denique omnia sibi haberent, amicitiam cum Cassandro et belli societatem fideliter conservarent, Munychiam, donec debellatum esset, Cassandri milites tenerent, res publica veteribus legibus administraretur ab iis, quibus census esset mille drachmis haud minor, summum au-

14) Diodor. XVIII, 18, ubi pro τῶν διασπορῶν καὶ διαγυλῶν rescribendum esse μισθῶν καὶ διαγυλῶν dudum ab aliis observatum est. Vid. Grauert. l. l.

1) Ipsae Polysperchontis litterae, Philippi Arrhidaei nomine scriptae, extant apud Diodorum XVIII, 56. De restituta apud Athenienses plebis dominatione et de caede Phocionis aliorumque optinium vid. Plutarch. Phoc. c. 33 — 37. Diodor. XVIII, 65—67.

2) Intraverat Graeciam Polysperchon circ. mense Munychione (April.) cuius die XVI Phocion interfectus. Plut. Phoc. c. 37. eadem aestate Cassander ex Asia reversus Graeciam rursus subegit. Annus erat Olymp. CXV, 4 extr. CXVI, 1 in.

tem magistratum, non annum illum sed incerti temporis, unus haberet ab ipso constitutus, ἐπιμελητοῦ nomine ³⁾. Is magistratus Demetrio mandatus est, civi Attico e pago Phalereo, philosophiae et artis oratoriae non mediocriter perito, morumque probitate et prudentia civibus commendato ⁴⁾, qui per decem deinceps annos ⁵⁾ civitati praefuit remque publicam salubriter tractavit. Instituti ab hoc nomophylaces, qui et ceterorum magistratuum administrationem custodirent, et in comitiis viderent, ne quid contra leges ageretur ⁶⁾: γυναικονόμοι ad luxuriam civium nimiosque sumptus convivorum coercendos ⁷⁾: leges latae sumptuariae et iudiciariae ⁸⁾: rhapsodorum recitationes in scenam inductae ⁹⁾: reditus civitatis aucti ¹⁰⁾: urbs operibus multis ornata ¹⁰⁾; quibus rebus quum initio principatus insignem civium favorem honoresque insolitos meruisset ¹²⁾, ad extremum tamen

3) Diodor. XVIII, 74.

4) Vitam eius Diogenes Laertius brevissime narrat lib. V cap. 5.; accuratius H. Dohrn, Comment. histor. de vita et rebus Demetrii Phalerei Peripatetici. Kil. 1825. 4.

5) Ab Ol. CXVI, 1 in. ad Ol. CXVIII, 2 extr. Non longo post susceptum a Demetrio magistratum tempore census populi actus videtur, de quo Athenaeus VI p. 272 B. e Ctesicle refert εὐρεθῆναι Ἀθηναίους μὲν διαμυροὺς πρὸς τοῖς χύλοις, μετοίκους δὲ μυροὺς, οἰκετῶν δὲ μυριάδας τεσσαράκοντα. De tempore cf. qui citantur a Grauerto p. 312 sq.

6) Cf. supr. cap. 6 §. 66, 3, Ullrich. de undecimviris p. 268.

7) De hoc magistratu vid. Meier. Proc. Att. p. 97. Institutos a Demetrio gynaeconomos probat Boeckh. de Philochoro p. 23. 24.

8) E sumptuariis legibus unam memorat Cicero de legg. II, 26, de funerum sepulcrorumque magnificentia; iudiciariae, de ἐκ-αγγελλας a iudicibus mille quingentis iudicandis, meminisse videtur Pollux VIII, 33. Cf. de comitt. p. 213.

9) Athenae. XIV p. 620.

10) Diog. Laert. I. l. s. 75. MCC talenta annua sub Demetrio rediisse dicit Duris ap. Athenae. XII p. 542.

11) Diog. Laert. I. l.

12) Plutarch. r. p. ger. praecept. c. 27. Diog. Laert. V, 5 s.

mutatis in deterius moribus tanto plus sibi invidiae atque infamiae contraxit, quanto magis sui ipse dissimilis legumque quos ipse tulerat contemptor evaserat¹³⁾. Itaque Antigoni filium Demetrium illum, qui postea Poliorcetes appellatus est, ex improvise cum magna classe advectum et sine certamine Piraeo politum, libertatem civitati pollicentem cupidissime receperunt, eiectisque Macedonibus restitutae libertatis gaudio exsultantes honores in Demetrium eiusque patrem Antigonum tantos tamque immodicos cumularunt, ut facile appareret non solum quam gratum illi donum sed etiam quam aptis ad servitium hominibus dedissent¹⁴⁾. Nos ex his nunc duo tantum commemorabimus: sacra iis et caerimonias tanquam dis servatoribus decretas, annuosque sacerdotes institutos, quorum nominibus anni, ut olim ab archontibus, signarentur¹⁵⁾, tribuumque numerum auctum, ut novae duae accederent, ab illorum nominibus appellatae, Antigonis et Demetrias¹⁶⁾.

75. Strab. IX p. 398. Dio Chrysost. or. 37 p. 465 Reisk. Plin. H. N. XXXIV, 6.

13) De insana Demetrii luxuria et mollitie testes sunt Duris et Carystius apud Athenae. XII p. 542, qui etiamsi rem nimis exaggerasse videntur, nequaquam tamen refutantur aliorum testimoniis, quibus aut eruditio viri aut rei publicae ab eo ordinatae forma laudatur, qualia sunt Strabonis IX p. 398. Diodori XVIII, 74. Ciceronis pr. Rabir. c. 9. de legg. II, 26. III, 6. Cf. et Grauert. p. 319 sqq. — Ceterum administrationem rei publicae Plutarch. Demetr. c. 10 λόγῳ μὲν ὀλιγαρχικὴν, ἔργῳ δὲ μοναρχικὴν dicit; Strabo contra, οὐ μόνον οὐ κατέλυσε τὴν δημοκρατίαν ἀλλὰ καὶ ἐπανάρθωσε, scilicet formam potius externam quam statum rerum intuens. A Pausania I, 25, 5. tyrannus Demetrius dicitur; item a Phaedro fab. V, 1, 14. Plura vid. ap. Dohrn. p. 22.

14) Plutarch. Demetr. c. 10—13.

15) Id. ib. c. 10.

16) Id. ib. cf. Pausan. X, 10, 1. Praepositas has duas decem veteribus esse, id quod iam Dodwello de cycl. III s. 39 visum, contra Corsinium Fast. Att. I p. 127 et 177 probavit Boeckh. ad Corp. Inscr. I p. 153. — Ceterum etiam triremes sacras, Antigoni et Demetriadem, addiderunt Salaminiae et Paraliae. Vid. id. de oec. r. p. A. I p. 259.

Auctus hinc etiam senatorum numerus, quinquagenis ex utraque additis, ut universi essent sexcenti, prytaniaeque duodecim menstruae¹⁷⁾; neque dubium videtur, quin ad magistratus quoque eos omnes, qui tribulim creari solebant, illa mutatio pertinuerit.

§. XCV.

Mox avvocato ad alia bella Demetrio, contra Cassandrum per quadriennium Athenienses bellum haud segniter gesserunt¹⁾: tandem eius obsidione a Demetrio liberati, novis hunc rursus et inauditis honoribus, quasi secum ipsi certantes, onerarunt et in omne genus adulationis effusi facilem profecto et probabilem homini adolescenti et regi excusationem praebuerunt, quum in eiusmodi hominibus nihil non sibi licere existimans patientiae eorum et obsequio miris modis illuderet²⁾. Hinc mox alienatis ab eo animis, ut clade ad Ipsum accepta cum reliquiis exercitus Athenas confugit, aditu eum prohibuerunt³⁾; honores tamen divinos non videntur abrogasse, quum sacerdotium certe deorum servatorum etiam post hoc tempus permanserit⁴⁾. Ceterum sub idem tem-

17) Cf. de comitt. p. 44.

1) Ab Ol. CXVIII, 2 extr. ad Ol. CXIX, 2 extr. Hic est ὁ περὶ τῆς πόλεως in psephismate apud Pseudoplutarch. vitt. X oratt. p. 851 D. Vid. Clinton. Fast. Hell. p. 187 ad ann. 302, et Droysen, der vierjährige Krieg, in Zimmermann. diurn. antiquar. ann. 1836 no. 20. 21.

2) Plutarch. Demetr. c. 23—27. Cf. Athenae. VI p. 253.

3) Plutarch. l. l. c. 30.

4) Usque ad Ol. CXXIII, 2, quo tempore Demetrius a Pyrrho Macedoniae regno spoliatus est. Vid. Plutarch. Demetr. c. 46. Clinton. F. H. ad h. ann. cf. id. prooem. p. XIII not. t. et p. 390 Krüg. Add. Boeckh. de Philoch. p. 6. — Grauert p. 328 hi sacerdotes nunquam fuisse videntur; sed rationes affert admodum infirmas. — Etiam tribuum novarum nomina post pugnam ad Ipsum perdurarunt, donec Ol. circ. CXXX pro Antigone Ptolemaei a Ptolemaeo Philadelpho, Ol. autem CXLIV, 4 aut CXLV, 1. pro Demetriade Attalis ab Attalo Pergami rege appellatae sunt.

pus, quum inter Demetrium a se desertum et Cassandrum semper infestum pari utrimque metu et periculo agerent, turbisque insuper et discordiis intestinis civitas laboraret, oppressa libertas ab uno ex ipsis civibus, Lachare, homine factioso et impuro, sed strenuo et callido, Cassandrique, ut fertur, opibus adiuto ⁵⁾. Hunc Demetrius aggressus non sine magno certamine devicit, quumque urbem cepisset, victoria moderatius quam sperari poterat usus nihil in Athenienses durius consuluit, nisi quod praesidiis non solum Munychiae et Piraeo sed etiam Museo impositis, qui collis in ipsa urbe erat, obnoxiam sibi in posterum civitatem imperiisque audientem fecit ⁶⁾. His praesidiis non ante Athenienses liberati sunt, quam fractis a Pyrrho Demetrii opibus, regnoque Macedoniae in illum translato, qua opportunitate usi, armis fortiter sumptis Macedones expulerunt, Pyrrhique auxilio adiuti libertatem contra ipsum Demetrium vindicarunt ⁷⁾. Aliquot deinceps annis res publica egregiorum civium consiliis et auctoritate stetit, Democharis imprimis, qui Demosthenis sororis filius, non indignum se avunculi virtutibus et eloquentia praestabat, prudentique moderamine cum pace libertatem patriae conservabat ⁸⁾. Ipsi quoque Athenienses non prorsus se a maiorum suorum virtute degenerasse ostenderunt, quum belli

Cf. Grotefend. de demis p. 13, qui tamen falso Ol. CXLV, 3 ponit. Vid. Seebod. bibl. crit. ann. 1829 no. 158 p. 629. Ceterum Ptolemaidi quintum, Attalidi postremum in tribuum ordine locum datum esse Corsinius docuit Fast. Att. I p. 165.

5) Plutarch. Demetr. c. 33 et all. ap. Wytttenbach. ad Plutarch. Morall. tom. II p. 540 Lips.

6) Plutarch. l. l. c. 34. Pausan. I, 25, 5. 6. De Museo cf. Leake p. 361.

7) Plutarch. l. l. c. 46. Pausan. I, 26, 1—3. Cf. Grauert. p. 346 sq.

8) Democharis historiam vid. ap. Ruhnken. ad Rutil. Lup. I, 2 p. 7 sqq. Grauert. p. 331—336. 340. 348 sq. 353.

adversus Gallos gerendi communi ceterorum Graecorum consilio principes insigni fortitudine ad Delphos dimicarent, honestissimamque victoriam reportarent⁹⁾. Deinde rursus ab Antigono, Demetrii filio, Macedoniae rege oppressi, praesidioque urbi imposito tolerare iugum coacti sunt¹⁰⁾, quamquam non durum illud et grave, quum leges iis reique publicae administratio, aliquantisper ademptae, mox restituerentur¹¹⁾. Permansit autem hic rerum status etiam sub Demetrio, Antigoni filio. Hoc demum mortuo Athenienses, excitati praesertim Arati monitis Achaeorumque exemplo, recuperandae libertatis consilia susceperunt. Sed Diogenes, Macedonici praesidii praefectus, aut viribus suis non satis confisus, aut pecunia corruptus, praesidium sine certamine deduxit, Munychiamque Atheniensibus cum Piraeo, Sunio et Salamine reddidit¹²⁾. Ita hi rursus libertatem nacti, pacis posthac et quietis unice studiosi, certaminibus quantum poterant omnibus abstinuerunt, neque Achaeis se neque Aetolis coniungentes¹³⁾,

9) Pausan. I, 4, 1—5. X, 21, 3. Grauert. p. 350—352.

10) Pausan. III, 6, 3. Niebuhr. de bello Chremonideo, in Museo Rhenan. I p. 159—168. Opuscul. I p. 451—463. Grauert. p. 354—356.

11) Grauert. p. 357.

12) Plutarch. Arat. c. 34. Pausan. II, 8, 5. Factum hoc circ. Ol. CXXXVII, 3/4, quo tempore Demetrius II obiit. Cf. Flathe II p. 156. Clinton. p. 256. Merleker. rer. Achaic. p. 150.

13) Foederis enim Achaici Athenienses nunquam socii fuerunt: τῶν Ἑλληνικῶν πράξεων οὐδ' ὀνόμας μνησέσθαι, inquit Polyb. V, 106. Cf. Wachsmuth. II, I p. 394. — Romanae amicitiae initium factum post bellum Illyricum h. e. sub idem tempus, quo Macedonum praesidio liberati sunt. Vid. Polyb. II, 12, 8; praecipue tamen Aegypti regibus se adplicabant contra Macedones, Polyb. V, 106, donec foederi Romano a P. Sempronio adscripti (Liv. XXIX, 12, 15. Ol. CXLIII, 4 a. chr. 205.) mox auxilium eorum adversus Philippum implorare coacti sunt, Liv. XXXI, 5, 14. Ol. CXLV, 1 a. Chr. 200, liberatique obsidione in fide ac societate Romanorum permanserunt usque ad bellum Mithridaticum. Sed haec persequi, et quae postea sub Romanis Athenae-

donec tandem sub Romani foederis umbra delituerunt.

rum condicio fuerit exponere a consilio nostro alienum est. Luculenter pleraque enarravit F. H. L. Ahrens, de Athenarum statu politico et litterario inde ab Ach. foederis interitu usque ad Antoninorum tempora. Gotting. 1829. 4. Add. E. F. C. Beutler, de Athenarum fatiis, statu polit. et litt. sub Romanis. ibid. eod. an. et A. F. A. Theohald, historia Athenarum inde ab interitu foed. Ach. Marburg. 1829. 8.

VI. De institutis iuris gentium.

1. De iure gentium in universum.

§. I.

Ius gentium nunc illud a nobis dicitur¹⁾, quo civitates inter se vel in pace commerciisque exercendis, vel in foederibus iungendis, vel in bellis suscipiendis, gerendis, finiendis utuntur, quod ius quum easdem ac civitatum ipsarum legumque civilium constitutio causas atque originem habeat, naturae scilicet et humanitatis vim utilitatisque reputationem, aliquanto tamen serius inter homines constitui certisque legibus comprehendi coepit, et ubi constitutum fuit, stabiliri firmiter et inviolatum praestari aut si violaretur vindicari legum poenis raro potuit. Neque enim facilis est de iure consensio inter populos sedibus, moribus, institutis diversos, et si maxime consenserint, ob-

1) Romani iuris consulti quo sensu ius gentium dicant notum est vel ex Institt. I, 2, 2. Gai. I, 1. Cf. Dirksen, über die Eigenthümlichkeit des ius gentium nach den Vorstellungen der Römer, in Museo Rhen. ann. 1827. I, 1. De Graecorum iure gentium eo quod a nobis h. l. tractatur vid. Wachsmuth, ius gentium quale obtinuerit apud Graecos ante bellorum c. Persis gestor. initium. Berol. 1822, 8. Add. Heffter, prolus. de antiquo iure gentium. Bonn. 1823. 4., qui quum „iuris gentium speciem aliquam Graecis cognitam fuisse“ negat, primum nominis magis quam rei controversiam movet, ius illud tantum recte dici statuens, quod certis conventionibus sancitum sit; deinde ne sic quidem omnem iuris gentium speciem Graecis ignotam fuisse ex iis quae infra dicentur manifestum fiet.

servandi iuris necessitas potentioribus pariter atque invalidis civitatibus tam facile quam privatis imponi haudquaquam potest. Et apud Graecos quidem, sicut apud plerosque, omne ius gentium non fere aliud habuit quam ex religione munimentum, quum et quae iuris normae tacito quodam consensu et moribus receptae essent, ad deos auctores referrentur divinique numinis respectu valerent, et pactiones quoque civitatum iure iurando confirmarentur, quod violare divinae vindictae metus vetaret. Humana vero iuris custodia, iudicia, quae controversias legibus dirimerent, potestas, quae iudiciis etiam nolentes obtemperare cogeret, aut nulla erat, aut, si erat, facile a potentioribus impune contemnebantur. — Antiquissimis quidem temporibus, antequam certarum sedium possessione populi mansuefacti pacisque commodis et tutorem inter se commerciorum utilitate deliniti essent, nulla haud dubie iuris gentium aut notio erat aut observatio, tantumque cuique adversus alienos fas esse videbatur, quantum viribus consequi potuisset. Itaque aut bellum inter omnes aut incerta pax, quum, etiamsi civitates non bellarent, privati hostilia adversus alienos, ubi occasio ferret, committere non dabitarent, rapinaeque et latrocinia, quae extra fines cuiusque civitatis fierent, nihil infamiae haberent²⁾. Hinc armati semper omnes et ad vim aut inferendam aut propulsandam intenti paratique, commercia inter alienos infrequentia et intuta³⁾, bella iniusta et plerumque non nisi aut deletis aut expulsis aut in servitutem redactis adversariis finita. Sed iam heroica aetate, illa quam Homeri carmina describunt, satis multa et manifesta videmus melioris status initia, pacis foede-

2) Thueyd. I, 5, qui addit: καὶ μέχρι τοῦδε πολλὰ τῆς Ἑλλάδος τῷ παλαιῷ τρόπῳ νέμεται, περὶ τὰ Λοκροῦς τοὺς Ὀχιάδας καὶ Αἰτωλοῦς καὶ Ἀκαρνανίας καὶ τὴν ταύτην ἡπειρόν.

3) Id. ib. c. 6 cf. c. 2. Add. Krueg. ad Xenoph. Anab. V. 9, 8.

rumque sanctitatem, commerciorum inter pacatos maiorem frequentiam, tutum etiam singulis inter alienos commeatum, bellorum denique saevitiam iuris et religionis observatione temperatam. His initiis non paucae procedente tempore accesserunt iuris gentium regulae, aut pactionibus foederibusque inter plures civitates constitutae, eas imprimis, quibus stirpis aut, sacrorum communio propiorem inter se quam cum ceteris coniunctionem fecisset, aut etiam ab omnibus tacito quodam consensu receptae, nec fere neglectae, nisi quum odiorum acerbitas aut magnae alicuius utilitatis spes plus quam iuris ac pietatis ratio valerent⁴⁾. Haec sunt illa κοινὰ τῶν Ἑλλήνων νόμιμα, κοινὰ δίκαια, quorum passim apud scriptores mentio fit⁵⁾, suntque omnia ex ἀγράφων νόμων genere, quos non ab homine aliquo sed a dis datos⁶⁾, neque adversus Graecos solum, sed ut plurimum etiam adversus barbaros observandos esse statuebant.

§. II.

Ac primum quidem arma alteris inferre et bellum suscipere non putabatur fas esse nisi propter iniuriam aliquam, de qua illi satisfacere noluissent¹⁾. Ante igitur quam ad arma iretur,

4) Id nimio saepius accidisse historicorumque libros plenos esse exemplorum neglecti a Graecis iuris gentium, quis negare ausit? Sed incognitum iis ius fuisse eiusmodi iniuriis demonstrari profecto non potest.

5) E. c. ap. Thucyd. III, 59 in. Diodor. XVI, 25. Plutarch. Pericl. c. 29. Τὰ νόμιμα τῶν Ἑλλήνων Thuc. IV, 97.

6) Xenoph. Memm. IV. 4, 19.

1) Quod Plato Legg. I p. 625 C. Cliniam Cretensem dicentem facit, πόλεμος αἰεὶ πάσα διὰ βίον συνέχης ἐστὶ πρὸς ἀπάσας τὰς πόλεις, non ex communi Graecorum sensu dictum esse ipse satis ostendit. Et si eodem ξένων vocabulo a Spartanis perduelles et peregrini designabantur (Herodot. IX, 11. Plut. Arist. c. 10), itidem ut hostium nomine a veteribus Romanis, recte id cum Cicerone de offic. I, 12 interpretari licet, ut rei tristitiam verbi lenitate mitigatam dicamus. Fuerunt etiam qui ἐξθροῦ vocabulum proprie nihil aliud nisi extraneum, peregrinum significare crederent,

legatos mitti moris erat, qui de iniuriis expos-
tularent²⁾: in quo fiebat non raro, ut vitandi
belli causa iuris disceptatio offerretur³⁾ aut apud
unum aliquem, qui tanquam arbiter esset com-
promissarius⁴⁾, aut apud aliam civitatem utrisque
amicam⁵⁾, aut apud amphictyones sive Delphicos
sive alios⁶⁾, de quorum sententia controversiae
aut compensatione damni illati, aut muleta sol-
venda, aut noxiorum deditione, aut si qua alia ra-
tio placuisset, dirimerentur. Nonnunquam etiam
ad oraculum Delphicum res delata, ut eius re-
sponso decideretur⁷⁾. Quodsi eiusmodi composi-
tio aut non tentata aut frustra fuisset, non tamen
statim propterea armis publice sumptis, sed saepe
privati cuiusdam belli genere iniurias perseque-
bantur, quum civibus suis praedas ex adversariis
terra marique facere permitterent⁸⁾. Ab hoc non

utpote a praepositione *ἐκ* declinatum (Buttmann. *Lexilog.* l p. 124. not. et, qui nuperrime hanc sententiam protulit, Car. Sellius, *die Recuperatio der Römer.* (Braunschw. 1837. 8) p. 3.); sed admodum incerta est haec originitio, et multo frequentius *ἐχθρός* inimicum et domesticum adversarium, quam externum hostem significat.

2) *Exempla iam apud Homerum sunt, Iliad. III, 205. Od. XXI, 17, pertinetque huc etiam Iliad. V, 804. X, 286. Cf. Thucyd. I, 126. 128. 139.*

3) *Διχρ διαλύεσθαι, διακρίνεσθαι*, Thucyd. I, 145. Pausan. III, 9, 5. *δικας δοῦναι*. Thuc. I, 28. *Ἐπὶ τὸν δικας διδόντι οὐ πρότερον νόμιμον ὡς ἐπ' ἀδικοῦντα λέναι*. Id. I, 85. *Qui disceptationem oblatam accipit, δικὴν δέχεται*.

4) *Ἐπιστολή εἰς Ἰδιώτην* Thucyd. V, 41. Cf. Herodot. V, 95. Plut. Themist. c. 24. Proverb. Alex. no. 23.

5) Ἐπιτροπή εἰς πόλιν. Thucyd. l. l. παρὰ πόλιν αἰς ἂν ἀμφοτεροὶ ξυμβῶσιν. Id. I, 28. Cf. V, 31. Herodot. v, 28, 29. Píutarch. Solon. c. 10. Arat. c. 25. Quaest. Gr. c. 30 et impr. Corp. Inscr. no. 2265 et 2355. Ἐκκλητος πόλις. Hudtwalck. de diaet. p. 125 sq.

6) Pausan. IV, 5, 1. Cf. infr. c. 3 §. 13, 8.

7) Τῷ ἐν Δελφοῖς μαντεῖω ἐπιτρέψαι. Thucyd. I, 28.

8) *Σύλα δίδοναι*. Thucyd. V, 115. *ἀγαθὸν ἐπιχειρήτων, ὅσους καταγγέλλων κατὰ πρὸς αὐτὸν ἐνὶ*. Polyb. IV, 53, 2. 26, 7. 36, 6. Cf. Heyn. ad Iliad. XI, 674. Intt. ad Soph. Oed. Colon. s. 854.

admodum diversus est ἀνδροληψίας s. ἀνδροληψίου mos, ad ulciscendam caedem civis in aliena urbe ab huius urbis cive interempti. Nam si interfectorem cives sui dedere propinquis occisi recusassent, licebat his ex illorum civitate tres, quos possent, capere et in vinculis apud se retinere, donec aut dedito interfectore aut alia idonea ratione de caede satisfactum foret⁹⁾.

§. III.

Sed si bellum geri placuisset, id indicendum adversariis erat¹⁾ per caduceatores, quorum sancta apud omnes inviolataque persona ideoque tutus etiam ad hostes commeatus²⁾. Raro, nec nisi in summa animorum exasperatione, bellum gerebatur ἀκήρυκτον, h. e. neque indictum legitime, et in quo ne admissum quidem utrimque caduceatores iri denunciaretur³⁾. Nonnunquam autem, priscis praesertim temporibus, leniendorum belli malorum variae rationes inibantur: quo pertinent pactiones de singularibus certaminibus⁴⁾ aut de

Boeckh. oec. r. p. A. II p. 128. — Idem etiam bello indicto fieri solitum vix opus est monere. Qui autem hoc modo praedas agunt ληστέονοι, λησται aut πειραται aut κλώπες dicuntur, ducesque eorum ἀρχιπειράται, ἀρχικλώπες. Demosth. Philipp. I p. 46. Diodor. XX, 97. Plutarch. Arat. c. 6. Tales esse arbitror, qui in lege Attica ap. Gaium ad leg. XII tabb. in Digest. XLVII, 22, 4 ἐπὶ λείαν διχόμενοι dicuntur. Cf. Lobeck. Aglaoph. p. 305. Praedae ipsae σῦλαι, σῦλα, κλοπαὶ sunt. Argum. Demosth. or. in Timocr. p. 695. Cf. de comitt. p. 284.

9) Vid. Petit. Legg. Att. p. 622, 623. Heffter. p. 428. Meier. Proc. Att. p. 278.

1) Πόλεμον καταγγέλλειν. Plutarch. Pyrrh. c. 26. Pausan. IV, 5, 3. De Atheniensium quodam more agni immittendi vid. Hesych. s. vv. ἀρνα et προβάλλειν cum intt.

2) Eustath. ad Iliad. I p. 83. Pausan. I, 36, 3. Cf. Wachsmuth. ius genti. Graec. p. 45. Hinc legatis quoque ad hostes missis addi caduceatores solebant, aut venia legatorum mittendorum antea per caduceatores peti. Thucyd. I, 53. Polyb. IV, 72, 3. Cf. Demosth. de f. leg. p. 392, 15.

3) Πόλεμος ἄσπονδος καὶ ἀκήρυκτος. Cf. Xenoph. Hellen. VI, 4, 20. Abresch. diluco. Thucyd. p. 555. Ast. ad Plat. Legg. p. 14.

4) E. c. Hom. Iliad. III, 276 sqq. Hoc ἔθος α παλαιὸν τῶν Ἑλ-

certo quodam utrimque militum numero non magno inter se committendo⁵⁾, quorum eventu victoria finiretur: item ne armorum quaedam genera in proeliis usurpare⁶⁾, neve fugatos hostes ultra certos terminos persequi liceret⁷⁾. Communia vero bellorum iura⁸⁾ haec erant, ut qui manus darent in proeliis ne interimerentur a victore sed captivi abducerentur⁹⁾, utque permutandi captivos¹⁰⁾ aut redimendi hostibus potestas fieret, in quo aliquando etiam certa redemptionis pretia usu aut pactis constituta erant¹¹⁾. Qui nec permutati nec redempti essent, servi fiebant: eratque haec plurimorum servitutis origo¹²⁾. Apud Athe-

λων dicitur a Strabone VIII, 3 p. 357. Cf. Herodot. IX, 26. Pausan. V, 4, 1. Diog. Laert. 1, 74. Demarat. ap. Stobae. Flor. II p. 74 Gaist., ubi tergeminorum pugna proponitur plane ut illa inter Horatios et Curiatios. Alia vid. ap. Wachsmuth. de iur. gent. p. 47 et 86.

5) Notissima est pugna Spartanorum trecentorum cum totidem Argivis. Herodot. I, 82. Pausan. II, 38.

6) Inter Chalcidenses et Eretienses, *μη χοῦσαι τηλεβόλους*. Strab. X, 1 p. 448. Simile quid de veteribus Achaëis refert Polyb. XIII, 3.

7) Thucyd. V, 41.

8) *Πολέμων νόμος*. Polyb. V, 9, 1. 11, 3. *Δικαιώματα πολέμων* (?) Aristotelis. Vid. Ammon. s. v. *νήες* ibiq. Valckenaer.

9) Thucyd. III, 58. 66. 67. Cf. Feith. Antiquitt. Homer. III, 14. Alios captivos, qui non ipsi se dedidissent, saepenumero interfectos esse constat.

10) Thucyd. II, 103. V, 3.

11) *Τακτὸν* v. *ῥητὸν ἀργύριον* commemorant e. c. Thucyd IV 69. Xenoph. Hell. VI, 2, 36. Inter Peloponnesios erant δύο *μνῆαι* *πταγμέναι* κατ' *ἄνδρα* *αἰχμάλωτον* *ἐκτείναν*. Herodot. VI, 79. Singulae minae aliquando inter Corinthios et Megarenses. Ammon. s. v. *πρόξενος*, cuius loci lacuna explenda iis, quae Plutarchus habet Quaest. Graec. c. 17. Minae commemorat etiam Aristot. Ethic. Nicom. V c. 10. Inter Demetrium Poliorcetam et Rhodios M drachmae liberi hominis, D drachmae servi pretium pactum. Diodor. XX, 84. In univers. de varia *λυτῶν* magnitudine cf. Boeckh. oec. r. p. A. I p. 77. 78. Commemoranda etiam lex Attica in orat. in Neaer. p. 1249 extr. 1250 in.

12) Aristot. Polit. I, 2, 16.

nienses vero de his quoque tantum videtur Lycurgi lege, ne venum a possessoribus darentur insciente priore domino, quo facilius scilicet posthac, si forte redimerentur, inveniri posset apud quem servirent¹³).

§. IV.

Occisis in proelio hostibus sepulturam negare aut contumelias corporibus facere post heroicam quidem aetatem¹⁾ impium ac nefarium videbatur, et ne in barbaris quidem licitum²⁾. Sacrilegos tantum et sanorum spoliatores non sepeliri fas erat³⁾. De ceteris inducias concedi moris erat, quo tolli a suis et sepeliri possent⁴⁾: eratque induciarum postulatio pro confessione victoriae⁵⁾. Tropaeum a victoribus erectum deiici postea ab adversariis salva religione non licebat, utpote dis consecratum⁶⁾, quamobrem in ambigua victoria

13) Pseudoplut. vitt. X oratt. p. 842 A: μηδὲν ἐξείναι Ἀθηναίων μηδὲ τῶν οἰκούντων Ἀθήνησιν ἐλεύθερον σῶμα πρῶτα εἶναι ἐπὶ δουλείᾳ ἐκ τῶν ἀλλοτριωμένων ἀνεῖν τῆς τοῦ προτέρου διαπόσεως γνώμης. Legem alii aliter interpretati sunt (vid. Westermann, de fontibus histor. Demosth. p. 105.); mihi Petitus verum vidisse videtur Legg. Att. p. 257.

1) Nam apud Homerum corpora occisorum saepenumero insepulta, atque etiam mutilata et contumeliis affecta. Feith. Antiquitt. Hom. IV, 15, 2. Terpstra p. 342 sqq. Tamen apud hunc quoque inducias fieri videmus mortuos sepeliendi causa, Iliad. VII, 395 sqq., cuius rei primum exemplum ab Hercule aut a Theseo datum fabulae perhibent. Aelian. V. H. XII, 27. Plutarch. Thea. c. 19.

2) Herodot. IX, 79. Pausan. 1, 32, 4: πάντως δαον ἀνθρώπου νεκρὸν γῇ κρύναι.

3) Diodor. XVI, 25.

4) Σπορδαὶ ἐκ νεκρῶν ἀναλῆσαι, ἐπὶ δὲ σπονδῆς νεκρῶν ἀναλῆσαι. Cf. Duk. ad Thucyd. I, 63. Perizon. ad Aelian. V. H. XII, 27. Heyn. ad Apollod. III, 7, 1. Siebelis ad Philoch. fragm. p. 34. Id. ad Hellenica p. 188.

5) Justin. VI, 6 extr. Cf. Plutarch. Ages. c. 19. Nic. c. 6. Thucyd. IV, 72.

6) Dio Cass. XLII, 48. Sed cf. tamen Thucyd. VIII, 24 (τὸ τροπαῖον) οἱ Μιλήσιοι ὥς οὐ μετὰ χρόνῳ τῆς γῆς σταθερὸν ἀντίλον.

qui impedire quominus tropaeum ab hostibus erigeretur non potuerant⁷⁾, alterum et ipsi tropaeum iuxta collocare solebant⁸⁾. Erant autem haec nihil nisi arma arboris trunco aut lignae columnae suspensa. Diutius mansura ex aere aut lapide statuere indecorum videbatur⁹⁾. Praeda omnis generis, spolia caesorum corporibus detracta¹⁰⁾, homines, pecora, denique quaecunque ab hostibus capta essent, in unum collata partim militibus distribuebantur, partim imperatori cedebant¹¹⁾, partim in publicum redigebantur, partim dis consecrabantur¹²⁾.

§. V.

Jus autem victori in omnia, quibus per vim potitus erat, plenum et absolutum¹⁾. Hinc homines saepe aut trucidati aut in servitutem abrepti, urbes direptae et excisae, nihil denique praetermissum ad iram aut libidinem explendam. Sed saepius tamen moderari victoriae aut clementia

7) Xenoph. Hellen. VI, 4, 14.

8) Thucyd. I, 54. 105. Xenoph. Hellen. V, 4, 65. 66. VII, 5, 26.

9) Cic. de invent. II, 23. Diodor. XIII, 24. Plutarch. quaest. Rom. c. 37. Apud Macedones olim tropaea plane inusitata fuisse dicuntur a Pausan. IX, 46, 4. Apud Graecos fere semper statui solita: tamen non raro loquutio *ποναιον λαιάνας* etiam improprie usurpatur. Vid. Wesseling. ad Diodor. XVI p. 511.

10) Spartanis tantum lex fuisse dicitur, ne mortuos spoliarent. Vid. Meurs. Miscell. Lacon. II c. 1.

11) Homer. Iliad. IX, 328 sqq. Cf. Terpstra p. 94. — Herodot. IX, 80. 81. — De ἀπορίτοις cf. id. VIII, 123. et II. Plat. Sympos. p. 220 E.

12) Herodot. IX, 81. Cf. Thucyd. III, 50. 68. Xenoph. Hellen. III, 3, 1. Demosth. in Timocr. p. 738. Boeckh. de oec. r. p. A. I p. 352 II p. 128. De spoliis in templis deorum suspensis cf. Aeschyl. Ag. 588. Sept. 277. Eur. Androm. 1121 c. schol. Bacch. 1214. 1239.

1) Cf. Aristot. Polit. I, 2, 16. Xenoph. Cyrop. VII, 5, 73 et ali. ap. Grotium de Jure belli et pac. III, 6, 2. Nonnulla huc pertinentia vid. etiam infr. c. 6 §. 28, 2.

aut utilitatis ratio suasit; erat etiam ubi certae leges modum imponerent²⁾; neque raro victis pacatione cavebatur³⁾. Sacra vero etiam in hostili terra spoliare aut violare nefas⁴⁾, itemque eos, qui sacerdotali munere apud exercitumungebantur, tutos plerumque vel in acie religio praestabat⁵⁾. Eadem religio inducias hostibus sacrorum solemnium causa petentibus negare velabat: quamquam non eadem omnium apud omnes ratio habebatur. Plurima id genus inter Dorienses in Peloponneso ex vetusto foedere observata⁶⁾. Inter alios hoc saltem ius erat, non quidem ut arma iis qui sacra apud se celebrarent belli tempore inferri ab hostibus non liceret, sed tamen, si bellum ipsi non haberent, ut iter ubique pacatum iis esset, qui sacrorum causa ad illos proficiscerentur. His igitur hanc pacem per nuncios postulabant circum Graeciam dimissis, nec recusari eam fas erat⁷⁾. Publicam vero pacem civitates inter se

2) De legibus amphictyonicis vid. infr. c. 3 §. 13, 7.

3) *ὁμολογία*. Vid. e. c. Thucyd. II, 70. Xenoph. Hell. II, 2, 20.

4) Thucyd. IV, 97. cf. Polyb. IV, 67, 4. V, 9—11.

5) Conf. quae de Cretensibus Plutarchus refert Quaest. Gr. c. 21, et de proverbio *οὐδ' ἱερὸς ἀπέλεκτος, οὐδὲ πυρφόρος ἀπέλεκτος* Seher. ad Polluc. I, 35. Wesseling. ad Herodot. VIII, 6. Valcken. ad Eurip. Phoen. v. 1386 Beck. ad Aristoph. Avv. 1295. De simili religione erga reges Spartanorum cf. Plutarch. Agid. c. 21.

6) Vid. Pausan. III, 5, 8 de Argivis qui ad Agesipolin cum exercitu adversus se proficiscentem miserunt *χρήνα σπασόμενον παρῶν δὴ πῖνας σπονδὰς ἐκ παλαιῶ καθεστῶσας τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀλλήλοισι*. Imprimis per Carneorum *ἱερομνηστῶν* huiusmodi inducias inter Dorienses legitimas fuisse constat e Thucyd. V, 54. Eandem cum Pausania rem narrat Xenoph. Hellen. IV, 7, 2; sed utrum Carneorum an alius festi causa induciae illae petitae sint non liquet. Cf. et Mueller. Dor. II p. 248. De aliis vid. Thucyd. III, 56. 75. et de induciis Olympiacis infr. c. 2 §. 7.

7) *Σπονδὰς ἐπαγγέλλειν*. Aeschin. de f. leg. p. 302 (§. 133 Bekk.) *ἐκχειρταν ἐπαγγέλλειν*. Lucian. Icaromenipp. c. 33. Memorabilis est inscriptio de Atheniensium *σπονδαῖς μυστηριώσαν*, Corp. Inscr. no. 71. cf. et Aristid. or. Eleusin. I p. 420 Dindorf., et in univers. vid. schol. Aesch. de f. leg. p. 197, 1. Bergler. ad Alciphron. II, 3, 96. nos de comitt. p. 237.

non perpetuam sed in certos annos pangere solebant, ne scilicet posteros religione temere obstringerent, quam illi verendum esset ne tamen laedere cogarentur⁸⁾. Addebant etiam hanc plerumque condicionem, ut si quid per illud tempus controversiae incidisset, aequo iure, non armis disceptarent⁹⁾. Sanciebatur pax, sicut alia quaevis foederum genera, sacris et libationibus¹⁰⁾ mutuoque iure iurando, quod utrimque aut magistratus dabant coram legatis ex altera civitate missis, aut legati coram alterius civitatis concione¹¹⁾. Quae pacti erant, additis eorum qui iuraverant nominibus, in tabulis aut columnis¹²⁾ ex aere aut lapide inscribi moris erat¹³⁾, easque in templis collocari utriusque urbis religiosissimis, nonnunquam etiam in extraneis, ut Delphis et Olympiae, quo-

8) Demosth. de f. leg. p. 358.

9) Vid. Thucyd. I, 78. IV, 118. V, 18. 79.

10) Hinc *σπονδῶν* nomen et *σπένδσθαι* verbum. Ceterum quod Andocides ait de pace p. 94: *εἰρήνη γὰρ καὶ σπονδαὶ πολὺ διαφέρουσι σφῶν αὐτῶν· εἰρήνην μὲν γὰρ ἐξ ἴσου ποιοῦνται πρὸς ἀλλήλους ὁμολογήσαντες περὶ ὧν ἂν διαφέρωνται, σπονδὰς δὲ ὅταν κρατήσωσι κατὰ τὸν πόλεμον οἱ κρείττους τοῖς ἥττοσιν ἐξ ἐπιταγμάτων ποιοῦνται.* hoc discrimen falsum esse multi loci ostendunt. Vid. e. c. Thucyd. V, 47, ubi *σπονδαὶ* de Atheniensium et Argivorum foedere, quibus bellum inter se nullum fuerat, et Xen. Hellen. II, 2, 20, ubi *εἰρήνη* dicitur pax Atheniensibus devictis a Lacedaemoniis imposita. Et talia sexcenta facile afferri possunt. Verum discrimen hoc est, ut *σπονδαὶ* de quovis foedere, etiam de paucorum dierum induciis, *εἰρήνη* autem de pace in longius tempus facta dicatur. Induciarum proprium nomen *ἐνοχὴ*, *ἀναχωχὴ*, *ἐκχειρία*. Thucyd. I, 40. IV, 117. Gellius N. A. I, 25.

11) Vid. Thucyd. V, 47. 118. Demosth. de f. leg. p. 346, 6. 388, 1. 390, 20. 391, 8. de coron. p. 233, 24. Aeschin. de f. leg. p. 262. in Ctesiph. p. 464. 465 et alibi passim. Nonnunquam etiam ius iurandum quotannis repetitum. Ceterum not. vocc. *ὀρχωτός*, *ὀρχώσαι*. Xenoph. Hell. VI, 5, 3.

12) Hinc *στήλαι* nonnunquam per quandam metonymiam pro ipsa pactione dicitur, v. c. *ἐμμένειν ἐν ταῖς προὔπαρχώσαις στήλαις*, in foedere Hierapytniorum et Priansiorum Corp. Inscr. no. 2556 v. 6.

13) Cf. Thucyd. V, 19. 24.

rum magna inter omnes sanctitas¹⁴⁾. Rupta pace aut tollebantur columnae¹⁵⁾, aut hoc ipsum, ruptam pacem esse, adscribebatur¹⁶⁾.

§. VI

Communia pacis iura priscis temporibus praecipue Jovis *ἑνίου* religione continebantur¹⁾. Haec enim liberum cuilibet et tutum inter alienos commeatum praestabat, dum ipse iniuriis abstineret. Hospitium facile etiam ignotis praebitum²⁾: discedentibus munera data³⁾, foedusque hospitii contracti saepenumero etiam tesseris confirmatum, quibus iura hospitalia ad posteros aut propinquos propagari possent⁴⁾. Mendicantes quoque peregrinos comiter excipere pietas iubebat⁵⁾: multo magis supplices, qui in alicuius tutelam se commendarent⁶⁾, quod genus non pauci erant illis temporibus, propter caedem commissam ex patria profugi. Posterior aetas haec iura non modo non mutabat, sed addebat etiam non pauca, quo magis inter omnes commercia frequentata⁷⁾. Ipso-

14) Thucyd. V, 18. 77. Aristoph. Ach. 736. Corp. Inscr. no. 11. 73. 74.

15) *Καθαιρεῖν τὰς στήλας*. Demosth. de Megalop. p. 209.

16) *Τῇ στήλῃ ἐπέγραψαν ὅτι οὐκ ἐνέμειναν οἱ Λακεδαιμόνιοι τοῖς ὄρεσι*. Thucyd. V, 56.

1) Homer. Od. VI, 207. IX, 270. XIV, 57. XVII, 485. Postea etiam alii dii hospitales appellantur. Cf. F. V. Ullrich, disquisit. de proxenia (Berolin. 1822. 8) p. 9, qui etiam propter sequen in conferendus est.

2) Imprimis regum maxima adversus advenas hospitalitas erat. Cf. Hom. Od. I, 119. III, 34. XIX, 197. Humilioribus recipiendis nonnunquam *λέσγαι* inserviebant. Ib. XVIII, 328. Cf. et Wachsmuth. de iur. gent. p. 43.

3) Hom. Iliad. VIII, 218. XI, 20. Od. IX, 268.

4) Eurip. Med. v. 600 Elmsl. o. schol. Cf. Petit. Miscell. I, 1. et impr. Ullrich. de proxenia p. 18 sqq.

5) Hom. Od. VI, 207. XIV, 57. cf. XVII, 475.

6) *Ζεὺς ἱκέσιος, ἱκετήσιος*. Od. XIII, 213. VII, 165. 181. VI, 287. IX, 270. XIV, 58. Cf. Wachsmuth. l. l. p. 44.

7) Cf. Xenoph. Memm. II, 1, 14.

rum Lacedaemoniorum inhospitalitatem verbo quam re duriores fuisse supra vidimus⁸⁾; aliorum celebratur hospitalitas, velut Cretensium, certe inter ipsos, Atheniensium, coloniarum Milesiarum⁹⁾. Hospitia non inter privatos solum sed etiam publice contracta¹⁰⁾ et *πρόξενoi* constituti, partim honoris causa, partim ut in sua civitate peregrinos, si opus esset, consilio et re iuvarent¹¹⁾. Mercatu, foris, portubus nemo prohibitus nisi hostis¹²⁾. Tempa peregrinis quoque aperta, sive ad preces remque divinam faciendam, sive spectandi causa¹³⁾,

8) Vid. P. IV, 1 §. 21, 7—9.

9) P. IV, 2 §. 8, 2. Heraclid. Pont. c. 18. Cf. Theophil. Institutt. paraphr. 1, 2 pr.

10) Vid. Ullrich. l. l. p. 25. Wachsmuth. p. 72.

11) Ullrich. p. 43—56. cf. Meier. Proc. Att. p. 55. Sell, die Recuperatio der Römer, p. 129. — In nonnullis civitatibus *πρόξενoi* magistratus erant a civibus suis, non ab externa civitate, cui hospitii officia praestarent, constituti, ut Spartae (vid. P. IV, 1 §. 13, 2.) Crannone in Thessalia (Antigon. Caryst. c. 15 p. 25 Beckm.) Petiliae in Bruttiiis (Boeckh. ad Corp. Inscr. no. 4. tom. I p. 11.) et, ut arbitrator, etiam apud socios Atheniensium, ad excipiendos eos qui publicorum negotiorum causa Athenis eo venirent. (Aristoph. Avv. v. 1021 ubi cf. intt.) In univers. cf. Boeckh. ad Corp. Inscr. 1 p. 731. 732. Westermann. de publ. Ath. honor. p. 44. De *ἐξελιποπρόξενων*, *ἰδιωξένων*, *δορυξένων*, *ἀσποξένων* vocc. vid. Valcken. ad Ammon. obs. p. 198. Ullrich. p. 29 sqq. Meier. ad Demosth. Mid. p. 246.

12) Plut. Pericl. c. 29. cf. Thucyd. 1, 67. Aristoph. Ach. 520 et alibi. Diod. XII, 39. Add. Demosth. Olynth. II p. 22 extr. Aristoph. Avv. 1522. Spanhem. ad Aristoph. Rann. v. 365. Portoria, ut Athenis, ita alibi quoque exacta (Wachsmuth. de iur. gent. p. 83), et nonnunquam etiam certa mercium genera importari aut exportari vetita. (Id. ib. et Boeckh. oec. r. p. A. I p. 58 sqq. et 63.) De *συμβόλῃ* aut *σφραγίδι*, qua belli tempore aditus in urbem peregrinis dabatur, ex Aristoph. Avv. 1213 sq. et schol. monuit Boeckh. l. l. p. 222; dissentit tamen Meier. Proc. Att. p. 88.

13) Or. in Neaer. p. 1374, 2. Nam quod de sacris dicitur, dubitari non potest quin ad templa quoque trahi debeat. Rarum illud erat, ut quaedam templa adire non liceret certae stirpis hominibus, velut Minervae templo in arce Athenarum interdictum erat Doriensibus (Herodot. V, 72) et in Argivae Junonis *ὄρχαιον* *ἐν τῇ πόλει*. Id. ib. c. 81. Alia vid. ap. Lobeck. Aglaoph. p. 272.

sacraque saepe etiam ab exteris per legationes publicas concelebrata¹⁴⁾. Supplicibus tatum ubique ad aras et fana perfugium¹⁵⁾; asylorum nonnullis in urbibus ea sanctitas, ut ne sontes quidem inde abripere fas esset¹⁶⁾. Juris experiundi etiam cum civibus potestas ubique haud dubie peregrinis data; quae autem civitates frequentiora inter se commercia exercerent, pacta de iuris inter cives suos dandi repetendique ratione inire solebant, quae *σύμβολα* dicuntur, quibus quum iuris, quo uterentur, certa formula, tum fori ac iudiciorum et provocationis interponendae ratio ordinabatur¹⁷⁾. Qui relictā patria in alienam civitatem immigrabant, tanquam inquilini facile a plerisque recipiebantur, iuraque eorum eadem fere, quae Athenis, etiam in aliis civitatibus fuisse videntur, ut patrono se uni e civibus applicarent, vectigal penderent¹⁸⁾, rei publicae quidem administratione arcerentur, sed legum praesidio tuti ab iniuriis et vexatione viverent. Praemia quoque inquilinis aliisque peregrinis data, immunitatem, connubium cum civibus, praediorum acquirendorum ius et similia non minus quam Athenis etiam

14) De theoriis vid. supr. P. V c. 5 §. 46, 5.

15) Thucyd. IV, 98: τῶν ἀκουσίων ἀδικημάτων καταφυγὴν εἶναι τοὺς βωμούς. Minus accurate Lysias loquitur in Eratosth. p. 445: ἡγά, βωμοί, ἃ καὶ τοῖς ἀδικοῦσι σωτήρια γίγνεται. Cf. et Lycurg. in Leocr. §. 93. Sontes igitur exposcentibus dedi nulla religio vetabat; insontes dedere quam piaculare visum sit, Herodoti narratio docere potest I c. 161. In univers. cf. Grot. de iur. belli et pac. II, 21, 5.

16) Petit. Legg. Att. p. 78—84. Cf. J. A. Osiander, de asy-
lis gentilium, in Gronov. thesaur. tom. VI. Add. Simon, sur les
asyles, in Memm. de l'Acad. des Inscriptt. tom. III. Wachsmuth.
Ant. Gr. II, 1 p. 188 et 350.

17) Harpocrat. s. v. σύμβολα, ibiq. Vales. Τὸ δοχθὲν κοινῶν
σύμβολον in foedere Hierapythn. et Prians. Corp. Inscr. no. 2556
v. 70. Cf. Proc. Att. p. 773 sqq. Platner. I p. 105 sqq. Heff-
ter. p. 89 sqq.

18) Cf. Demosth. ctr. Aphob. III p. 845, 2. Lycurg. in Leocr.
p. 152. Aristot. Polit. III, 1, 3. 3, 6. VII, 4, 8. Oecon. II, 4
p. 17 Goettl.

apud alios invenimus¹⁹⁾. Eaque fura interdum non singulis modo hominibus, sed universis civitatibus concessa²⁰⁾, ut omnes earum cives aut immunes in altera civitate essent, aut nuptias legitimas contrahere, aut praedia acquirere possent: nonnunquam vero etiam *ισοπολιτεῖαν* inter se civitates impertiebant, cuius haec erat vis, ut qui civis ex altera in alteram immigrasset, huius quoque continuo civis fieret²¹⁾. Sed rarum hoc fuisse nec nisi inter paucos usurpatum vix opus est monere; frequentiora autem alia multa erant coniunctionis et societatis genera, quae partim rerum divinarum communione partim publicorum consiliorum consociatione constabant: de quibus deinceps ordine dicemus.

2. De communione sacrorum.

§. VII.

Aliqua sacrorum communione omnes haud dubie Graeci inter se utebantur, siquidem nulla non

19) Exempla vid. Corp. Inscr. in Boeotic. no. 1562—1565, ubi coniunguntur *προξενία* et *γᾶς καὶ Φυλίας* *ἐκπασίς*, *Ἑσπετῆλα*, *ἀστυλία* καὶ *ἀστυλία* καὶ *πολίμω* καὶ *ἰσάνας* *ῥώσας* καὶ *κατὰ γᾶν* καὶ *κατὰ θάλατταν*. Huc pertinet et *ἐπινομία* ib. no. 1724. b. Add. Phocic. no. 1771—1773 et al. pass. Cf. Boeckh. comm. ad no. 1563.

20) Cf. Herodot. IX, 73. Xenoph. Hellen. I, 2, 10. Lys. δῆμ. καταλ. ἀπολ. p. 920. Demosth. de coron. p. 291, 4.

21) Thucyd. III, 55 coll. Diodor. XV, 46, ubi *ισοπολιτεῖα* dicitur quam Thucydides *πολιτεῖαν* dixit. Or. in Neaer. p. 1377. 1381. Isocrat. Plataic. c. 23. Cf. Polyb. XII, 10. Liv. XXXI, 15. Demosth. de coron. p. 256, 6. Corp. Inscr. no. 2554 v. 190, de Latiis et Olontiiis. Ibid. v. 26 est: τῷ βουλευμένῳ μετοχὰν ἡμῶν *θεῶν* καὶ *ἀνθρώπων* *πάντων* *ἐν* *ἐκατέρῃ* *τῇ* *πόλει*. Add. no. 2557 v. 16—19, de Allariotis et Pariis. no. 2556, 13. 14, de Hierapytniis et Priansiis. Cf. Spanhem. Orb. Rom. I c. 4. p. 18 sqq. ed. Heinecc. — Boeckhius ad C. J. I p. 732 cur iure suffragii τοὺς *ισοπολίτας* exclusos velit, non satis perspicio: est enim hoc haud dubie in *θεῖους* καὶ *ἀνθρώπους* *ἅπαν*, quorum qui migravit in alteram civitatem particeps fit. Cf. et Wachsmuth. A. G. I, I p. 124.

Iphito foedere illud quoque pactum fuerat, ne quis ullo omnino tempore cum armata manu fines Eleorum ingrederetur, itaque et ipsi bello illacessiti, tanquam sacrosancti Iovis ministri, perpetua pace fruerentur, et si quis amicorum exercitus iter adversus alios per eorum fines haberet, ingrediens arma deponeret nec nisi egrediens reciperet¹²⁾. Verum hoc posterioribus temporibus non amplius observatum, postquam ipsi Elei bellis in alios abstinere desierant¹³⁾; festi autem temporis et indictarum induciarum observatio vix unquam neglecta videtur¹⁴⁾.

§. VIII.

Pythiorum quoque incertae origines aut ab ipso Apolline, aut a Diomede repetitae¹⁾. Agebantur ea initio Delphis nono quoque anno, currentibus Delphorum magistratibus ac sacerdotibus²⁾. Dein post primum bellum sacrum curam eorum et administrationem Amphictyones susceperunt, ludisque ad Olympiorum exemplum ordinatis locum in campo Crissaeo assignarunt³⁾. Ab hoc tempore Pythia ex eunaetericis pentaeterica

12) Strab. VIII p. 357 extr.: τὴν Ἑλεῖαν ἱερὰν εἶναι τοῦ Διός· τὸν δ' ἐπὶ τὴν ἐπὶ τὴν χώραν ταύτην μεθ' ὅλων ἐναγῆ εἶναι· ὡς δ' αὐτὸς ἐναγῆ εἶναι τὸν μὴ ἐπαμύνοντα εἰς δύναμιν. Ἐκ δὲ τούτου καὶ τοὺς ἀτρίστους τὴν Ἑλεῖαν πόλιν ὅσπερ ἀτρίχιστον εἶσαι, καὶ τοὺς δὲ αὐτῆς τῆς χώρας λόγους σφατασιδῶν τὰ ὅλα παραδόντας ἀπολαμβάνειν μετὰ τὴν ἐκ τῶν ὅρων ἐξέλασιν. Cf. Polyb. IV, 73. Diodor. fr. lib. VII tom. IV p. 18 Bip.

13) Vid. Meier. l. l. p. 299.

14) Hoc vel e Thucydidis narratione V, 49 manifestum fit, ex quo etiam de poena disci potest, qua neglectio induciarum vindicabatur ἐν τῷ Ὀλυμπίῳ νόμῳ.

1) Ovid. Metam. I. 446. Pausan. II, 32, 2.

2) Strab. IX, 3 p. 421.

3) Olympiade XLVIII, 3. Cf. Strab. l. l. Pausan. X, 7, 3. 37, 4. 8. schol. Pind. Pyth. IV, 116. Marq. Par. epoch. 38 ibiq. intt. Clinton. F. H. p. 207, qui tamen in eo falli videtur, quod in computatione Pythiadum non ab ol. XLVIII, 3 sed ab ol. XLIX, 3 initium factum statuit. Vid. Boeckh. ad Pind. Pyth. II, 2 p. 206 sqq.

facta et tertio cuiusque Olympiadis anno celebrata sunt mense Bucatio, qui utrum vernus an auctumnalis fuerit non satis constat⁴⁾. — Nemei ludi instituti dicuntur in Archemori honorem a septem ducibus adversus Thebas proficiscentibus, instaurati dein et Iovi consecrati ab Hercule⁵⁾: ex quo coniciias festum vetustissimum et Dorien-sium migratione antiquius, ab his postea receptum et immutatum esse. Agebatur Nemeae, qui vicus erat in Argolide inter Cleonas et Phliuntem cum religiosissimo Iovis templo⁶⁾. Possessionem loci festique administrationem olim Cleonaei, mox Argivi, aliquando etiam Corinthii habebant⁷⁾. Agebantur autem Nemea bina singulis quadrienniis, erantque altera aestiva, quarto cuiusque Olympiadis anno⁸⁾, altera hiberna, Olympiadis anno primo aut secundo celebrata⁹⁾. — Isthmia denique quum antiquitus a Sisyphe h. e. ab Aeolensibus Corinthiis Melicertae, deo marino, instituta essent¹⁰⁾, Theseus Neptuno, Ionicae gentis deo¹¹⁾,

4) Bucatio mense Pythia acta esse docet decreti amphictyonicum fragmentum Corp. Inscr. no. 1688 v. 45. Vernum hunc mensem Boeckhius censet p. 812, quemadmodum verno tempore Pythia acta esse iam olim Dodwell. de cycl. p. 236. Corsin. dissertt. agonist. (ed. Lips. 1752.) p. 29 sqq. Fast. Att. II p. 437 statuerant. Auctumnale Pythiorum tempus fuisse Clinton. censet l. l. p. 209 sqq. assentiturque ei Kruegerus p. 214 not. 1. Arnoldus denique ad Thucyd. V, 1 (in ed. Poppon. tom. III, 3 p. 420—427) Pythia media aestate celebrata opinatur.

5) Apollod. III, 6, 4 ibiq. Heyn. Stat. Thebaid. IV, 739 sqq. schol. Pind. hypoth. Nem. et ad Nem. III, 115.

6) Strab. VIII, 3 p. 377. Pausan. II, 15, 2.

7) Cf. Mueller. Dor. I p. 159. Dissen. explicat. ad Pind. Nem. p. 381 sq. ed. Boeckh.

8) Mense Panemo, quem cum Atheniensium Metagitnionem equiparandum esse Boeckhius docet, über die Zeitverhältnisse der Demosth. Rede gegen Meidias, p. 37 sqq.

9) Cf. quae hac de re disputavi in prooem. schol. Gryph. hibern. ann. 1832—1833.

10) Apollod. III, 4, 3. Pausan. I, 44, 11. II, 1, 3. schol. Pind. hypoth. Isthm. schol. Apollon. III, 1240.

11) Cf. Mueller. Dor. I p. 403.

consecrasset dicitur: quam ob rem etiam posteris temporibus, quum Isthmum Ionibus ereptum Dorienses occupassent ludorumque administrationem in se suscepissent, semper tamen Atheniensium theoris praecipuae sedis honor a Corinthiis concedebatur¹²). Agebantur autem Isthmia tertio quoque anno, Olympiadum primo ac tertio, tempore aestivo¹³).

§. IX.

Hi omnes Indi, etiamsi non statim ab initio, attamen procedente tempore totius Graeciae communes facti sunt¹), summisque omnium studiis publice privatimque concelebrati, nec fere quisquam Graeci nominis exclusus²) nisi propter facinora aut violatam deorum religionem fectorumque sanctitatem³); quum barbari contra non quidem a spectaculo, sed tamen a concertatione sacrisque communibus prohiberentur⁴). Certamina ubique aut omnia aut pleraque gymnica, cursus, saltus,

12) Hellanic. et Andron ap. Plutarch. Thes. c. 25.

13) Corsin. dissertt. agonist. p. 174 sqq.

1) *Ἑλλανοδίκων* nomen, quo Olympiaci athlothetae pariter atque iudices militares in Spartanorum sociorumque exercitu appellantur (vid. infr. c. 7 §. 29, 15.), inditum haud dubie quum *Ἑλλήνων* nomine nondum omnes Graeci, sed soli Dorienses et pauci fortasse alii appellabantur. Cf. supr. P. II §. 4, 7. Sed magna Doriensium et in Peloponneso et extra auctoritas facile effecit, ut simul in nominis illius simul in ludorum Olympicorum communionem omnes paullatim venirent. Cf. Hudson. ad Thucyd. I, 3. Ceterum eodem *Ἑλλανοδίκων* nomine etiam Nemeorum iudices dicebantur (Boeckh. ad Corp. Inscr. no. 1126 tom. I p. 581.); scilicet postquam haec quoque Doriensium facta erant. Isthmiorum et Pythiorum athlothesis nomen illud nunquam, quod sciamus, datum est.

2) Singulare erat, quod Pausan. V, 2, 3 coll. VI. 16, 2 et Plutarch. de Pyth. orac. c. 13 referunt, Eleos Isthmiorum certaminibus exclusos fuisse. Ceterum cf. Demosth. in Aristocr. p. 633, 6.

3) Cf. Thucyd. V, 49 de Spartanis aliquando Olympia prohibitis propter violatam *ἱερώτητα*. Alia vid. ap. Meier. l. l. p. 300.

4) De Macedonibus et Romanis admissis vid. Meier. p. 299.

faculi, disci, pugilatus, pancratii, quorum ordinem variaque genera persequi non est nostri consilii ⁵⁾. Musica certamina in Pythiis ⁶⁾ tantum et Isthmiis ⁷⁾ fuerunt. Praemia victorum permodica, coronae ex oleastro, lauro, apio, pinu ⁸⁾, signa magis victoriae quam praemia; sed honor ingens et eximia laus, in totius Graeciae conventu aut corporis viribus et agilitate, aut artis praestantia inter plurimos in eodem genere excellentissimos primum iudicatum esse. Itaque hanc laudem etiam ipsae victorum civitates ad se magnopere pertinere censebant honoribusque paene immodicis ornabant ⁹⁾. Praeterea, quum quidquid vel arte eximium, vel magnificentia conspicuum, vel religione sanctum esset, omnes sibi tanquam commune Graeciae bonum in spectaculum et oblectationem positum intuerentur, eademque omnes laetitia, iisdem studiis, eadem religione implerentur, fieri profecto non potuit, quin aliqua certe communis patriae recordatio in animis eorum revivisceret, et quamvis civitatibus multifariam divisi,

5) De variis certaminum generibus et de omni festi ordine, quantum Olympia attinet, satis est Meierum laudare p. 300—324. Non admodum autem diversam ceterorum rationem fuisse schol. ad Anthol. I, 1 et Thom. Mag. vit. Pind. testantur.

6) In his olim, ante Ol. XLVIII, 3, sola citharoedorum certamina fuerant, quae postea, gymniciis certaminibus institutis, non modo non omissa sed aliis etiam musicis aucta sunt. Cf. Strab. IX, 3 p. 421. Pausan. X, 7, 2 3. Id. II, 22, 9. Casaub. ad Athenae. XIII p. 886. Pollux IV, 79 c. intt. Dissen. ad Pindar. p. 353.

7) Vid. Plutarch. Quaest. sympos. V, 2. tom. IV p. 293 Tauchn. ex quo discimus etiam mulieres ad musica certamina in Isthmiis admissas et Aristomacham aliquando, Brythraeam ex Ionia, victoriam reportasse.

8) Aristoph. Plut. v. 586 c. nott. Bergl. et Hemsterh. Plutarch. Timol. c. 26. Sympos. qu. V, 3, 1. 2. 3. VIII, 4, 1 et 4. Diodor. XVI, 80. Aelian. V. H. III, 1 extr. ibiq. Perizon. Schol. Pind. Nem. hypoth. 3. Pausan. X, 7, 4. Id. VIII, 48, 2 ubi de omnibus refertur, simulque de palma, quam victores manibus gestabant. In univ. de *οὐρανίου* et *θεμναιοῖς ἀγῶνι* cf. Meier. l. l. p. 314 not. 61.

9) Spanhem. ad Aristoph. Plut. v. 586. Meier. p. 317. 319 sq.

bellisque inter se et discordiis in diversas partes distracti, Graecos tamen se omnes, sanguinis, morum, religionum, optimarum denique rerum communione coniunctos et a barbaris discretos remiscerentur ac persentiscerent¹⁰⁾).

§. X.

Ceterum etiam alii multi ludi his de quibus diximus non absimiles in Graecia agebantur, ad quos vel spectandi vel concertandi gratia plurimi undique confluebant, ut Panathenaea Athenis, Eleusinia Eleusine, Heraclea Marathone, Dioclea, Pythia, Nemea Megaris, Heraclea s. Iolaia Thebis, Erotidia Thespiis, Aeantea, Delphinia, Heraea Aeginae, Geraestia et Amarynthia Euboeae, Heraea s. Hecatombaea Argis, Pythia, Theoxenia et Hermaea Sicyone, Lycaea, Aleaea, Corea in Arcadia, aliaque alibi¹⁾), quae enumerare longum est et supervacaneum, quandoquidem nullis horum tanta, quanta quattuor illis, gloria et celebritas contigit. Unum tamen non praetermittendum videtur, Plataicum Eleutheriorum festum, post divictas ad Plataeam Persarum copias communi victorum consilio, Aristidis suasu, institutum, ut quinto quoque anno ad Plataeam conventus ageretur, eoque legati ac theori ex omni Graecia mitterentur, sacraque fierent cum ludis ac certaminibus, quo et meritis dis honor haberetur, et communis gloriae virtute et concordia partae memoria in animis hominum resuscitaretur: utque Plataeensibus eadem quae Eleis sanctitas esset,

10) Cf. Isocr. Panegy. c. 12. Lys. Olymp. p. 911 sqq. Add. Herder. Ideen zur Phil. der Gesch. der Menschh. tom. II p. 121 ed. Luden. et Heeren. über Politik, Handel etc. tom. III, 1 p. 191 ed. ann. 1812.

1) De his omnibus praeter Meursium in Graecia feriatam vid. impr. Boeckh. explicat. Pind. Ol. VII p. 174—176. IX p. 193—195, XIII p. 221. Dissen. ad Nem. V p. 401.

neque armis hostilibus eos lacessere liceret ²⁾. Sed hoc quidem brevi tempore observari desiit: ludi autem ipsi Eleutherii adhuc Pausaniae tempore agebantur, quamquam non magna reliquorum Graecorum celebratione ³⁾.

3. De concilio Amphictyonum.

§. XI.

Aliud erat genus festorum, quae ad certum quendam populorum numerum communiter pertinebant, statisque temporibus in templo aliquo communi ab illorum populorum conventu celebrabantur. Huiusmodi communio quia plerumque inter vicinos erat circa templum incolentes, ἀμφικτιονία vel paullulum mutata nominis forma ἀμφικτιονία dicitur ¹⁾, erantque tales plurimae per omnem Graeciam ²⁾, quamquam de plerisque vix quidquam praeter nominis memoriam compertum habemus. Ita e. c. Doriensium aliquando amphictionia in Peloponneso fuit cum communibus in Argivo quodam templo sacris ³⁾: porro Boeotorum circa Onchestum Neptuni sacra celebrantium ⁴⁾: Hermionensium, Epidauriorum, Aeginetarum, Atheniensium, Prasiensium, Naupliorum, Orchomenio-

2) Plutarch. Aristid. c. 21. Cf. Mueller. prolegg. mythol. p. 410. 411.

3) Pausan. IX, 2, 4. — Plutarch. l. l. etiam inferias dis manibus eorum, qui in proelio ad Plataeam occubuerant, a Plataeensibus oblatas sua adhuc aetate commemorat.

1) De utraque nominis forma cf. Herodot. VIII, 104 c. nott. Valck. et Wessel. Pindar. Pyth. IV, 66. X, 8. Nem. VI, 40. Isthm. III, 26. Boeckh. comm. crit. p. 536. 537. Id. ad Corp. Inscr. I p. 808 b. Mueller. Aeginet. p. 30.

2) Vid. Sainte-Croix des anciens gouvernemens fédératifs (Paris. 1804. 8.) p. 115 sqq. Huellmann. Anfänge der Griech. Gesch. p. 161 — 188, Wachsmuth. I, 1 p. 106.

3) Pausan. IV, 5, 1 ibiq. Siebelis. Mueller. Dor. I p. 153.

4) Strab. IX, 2 p. 412. Mueller. Orchom. p. 238.

rumque Boeotorum, quorum communia sacra Calauriae agebantur in templo Neptuni⁵⁾: Ionum, qui ex insulis, Asia, Attica quarto quoque anno Delum congregabantur⁶⁾, sacraque Apollini per theorias⁷⁾ singularum civitatum offerebant cum pompis ludisque solemnibus, templi quoque Deliaci communiter curam gerebant bonaque eius et redditus per delegatos administrabant⁸⁾.

§. XII.

Una autem omnium maxime nobilis ac latissime patens coniunctio eorum fuit, qui quasi proprio ipsis nomine Amphictyones vocantur¹⁾, quorum bini quotannis conventus Delphis et Thermopylis erant, quam ob rem Delphicam hanc aut Pylaicam amphictyoniam vocamus. Eius origo ab Amphictyone repetitur, heroe fabuloso, quem Hellenis alii fratrem alii filium fuisse perhibent²⁾: instaurata deinde atque ordinata ab Acrisio dici-

5) Strab. VIII, 6 p. 374, qui docet, postea pro Naupliis Argivos, pro Prasiensibus Lacedaemonios participes factos esse, subactis scilicet illis et horum imperio subiectis. Cf. Mueller. Aeginet. p. 30 sqq. Orchom. p. 247. Boeckh. oec. r. p. A. II p. 368.

6) Certe inde ab Ol. LXXXVIII, 3, quo tempore intermissa aliquamdiu sacra ab Atheniensibus instaurata sunt. Vid. quae laudantur a Boeckhio l. l. II p. 217 sq. Tempus festi idem probabiliter statuit d. VI et VII mensis Thargelionis.

7) De *Ἀθλῆα θεωρία*, *Ἀθλιαστικαίς*, *Ἀθλῆα τμήμα* Atheniensium vid. Harpocr. s. v. Intt. ad Plat. Criton c. l. L. Zander. in Ersch. et Gruber. Encyclop. sect. I tom. 23 p. 391.

8) Superest memorabilis hac de re inscriptio marmoris Sandvicensis ap. Boeckh. Corp. Inscr. I no. 158 et de oec. r. p. A. II p. 214—242.

1) F. W. Tittmann, über den Bund der Amphiktyonen. Berlin. 1812.

2) Fratrum plerique dicunt, quos enumerat Tittmann. p. 12 not. 1; filium Dionysius Ant. Rom. IV, 25. Ceterum fictam herois personam, nomenque ex *ἀμφικτύωνων* h. e. *περικτύωνων* vocabulo leviter immutato ductum esse, iam veteres intellexerunt. Anaximen. ap. Harpocr. s. v. Androton ap. Pausan. X, 8, 1. Cf. supr. §. 11, l. Add. Boeckh. ad Corp. Inscr. II p. 312.

tur rege Argivorum³⁾. Participes huius amphictyoniae duodecim vel populi vel gentes fuerunt⁴⁾, Phocenses, Locri, Dolopes, Aenianes s. Oetaei⁵⁾, Achaei Phthiotae⁶⁾, Malienses, Magnetes, Perrhaebi, Thessali, Boeoti, Dorienses, Iones. Atque Iones quidem non ante adiuncti videntur, quam coloni e Thessalia vicinisque Parnaso regionibus Pythii Apollinis sacra cum hac gente communicassent⁷⁾. Thessalos amphictyoniae tum demum participes factos credo, quum e Thesprotia Pindum supergressi sedes in Thessalia cepissent⁸⁾. Reliqui omnes antiquitus ad utramque Oe-

3) Strab. IX, 3 p. 420. Schol. Eurip. Orest. v. 1087. Cf. de Acrisii Argivi in Thessaliam fuga Apollod. II, 4, 4, 2. add. Hellenic. ap. schol. Apollon. I, 40. Mueller. Dor. I p. 25, et eiusdem coniecturas p. 261, quaeque non improbabilius Wachsmuth. coniecit I, p. 118.

4) Horum indicem ex Aeschin. d. f. leg. p. 285, Pausan. X, 8, 2, Harpocr. s. v. coniunxit Tittmann. p. 33—46

5) Oetaeos solus Aeschines nominat, omissis Aenianibus, quos ceteri commemorant; unde Tittmann. p. 41 recte coniecit, eandem utroque nomine gentem designari. Sed tenendum est tamen non omnes Oetaeos Aenianes, non magis quam Aenianes omnes Oetaeos fuisse. Vid. e. c. Xenoph. Hellen. III, 5, 6. or. in Neaer. p. 1379. Diodor. XVIII, 4. et de Aenianibus add. Strab. I, 3 p. 61. IX, 5 p. 442. cf. 4 p. 450. et p. 427 ibiq. Groskurd. Cf. Mueller. Dor. I p. 44, qui nescio quo iure quattuordecim Oetaeorum pagos Aenianibus tribuat.

6) Achaeos Peloponnesios non participes fuisse vel hoc ipsum probabile facit, quod semper aut Φθιώται tantum aut Ἀχαιοὶ Φθιώται commemorantur, Cf. Tittmann. p. 42.

7) Cf. supr. P. I §. 5. et P. V §. 2, 6—8. Fuerunt quoque qui ipsum Amphictyonem Deucalionis filium in Atticam venisse dicerent, ut Apollodor. I, 7, 7; alii, qui Deucalionem, ut Marm. Par. v. 6. 7. Pausan. I, 18, 8, quibus fabulis mihi quidem eadem de colonis e Thessalia in Atticam profectis memoria subesse videtur, quae notiori de Xutho h. e. Apolline fabulae subest. Boeckhius tamen Corp. Inscr. II p. 312 Atticum Amphictyonem potius ad Calauriam amphictyoniam spectare iudicat, de qua supra dictum est §. 11, 5.

8) Cf. supr. P. II §. 6 p. 48 et quae infra §. 19, 1 dicentur. Non erat autem, opinor, quod Clinton. Fast. Hellen. part. I p. 66 foedus Amphictyonum ante Thessalorum adventum omnino nullum fuisse statueret. Hermannus Ant. Gr. §. 12, 4 suspicatur olim Dryopes amphictyoniae participes fuisse, id quod parum probabile videbitur, si quis veterum de Dryopibus narrationes apud

taei montis partem, supra eum per Thessaliam, infra usque ad sinum Crissaeum, non admodum disiunctis regionibus incoluerunt, donec Boeoti a Thessalis expulsi Boeotiam, Dorienses autem Peloponnesum ac deinde aliquot Aegaei maris insulas et Asiae partem occuparunt. Quae autem causa hos duodecim populos ad societatem ineundam communemque Delphici s. Pythii Apollinis cultum permoverit, etiamsi coniectura fortasse haud improbabilis proferri possit⁹⁾, compertum tamen sibi nemo dixerit. Ceterum aliquando, Ol. CVIII 3, Phocenses et e Doriensibus Lacedaemonii amphictyonia exclusi locusque Phocensium Macedonibus datus est¹⁰⁾: mox tamen utrique rursus excepti¹¹⁾.

§. XIII.

Communia Amphictyonibus sacra erant Pythii Apollinis et Cereris Amphictyonidis, quorum ille Delphis, haec Anthelae, Maliensium vico prope Thermopylas¹⁾, templum habebat. Utroque loco binos quotannis conventus Amphictyones age-

Muellerum, ab ipso Herm. laudatum, Dor. I p. 41 et 257 contulerit.

9) Conf. Tittmann. p. 111—118. Mueller. Dor. I p. 261. Wachsmuth. I, p. 117. 118. Ceterum nequaquam omnes Graecos in amphictyonibus fuisse manifestum est, et parum accurate horum conventus nonnunquam commune Graecorum concilium vocari. Tittm. p. 55—65. Huellmannus, qui nuperrime de oraculo Delphico nonnulla suo more commentatus est, (Würdigung des Delphischen Orakels. Bonn. 1837. 8.) Hellenum nomen ab initio non gentis sed foederis fuisse autumat, ut omnes, qui Amphictyoniae participes fuerint, Hellenes, qui non participes, Pelasgi dicti sint.

10) Diodor. XVI, 60. Pausan. X, 8, 2.

11) De Phocensibus vid. Pausan. l. l., de Lacedaemoniis dubitari non potest propter Iustin. XXIV, 1.

1) Herodot. VII, 200, ubi etiam Amphictyonis herois templum Anthelae commemoratur. Templi Cereris conditor Acriusius perhibetur a Callimacho epigr. 41, l. 2. Cf. et Tittm. p. 101.

bant²⁾, communia sacra procurabant³⁾, Delphici imprimis templi curam gerebant⁴⁾, iura eius et sanctitatem custodiebant, et si quid contra haec commissum erat, communi consilio persequerentur⁵⁾. Huc accedebat inde ab Olymp. XLVIII, 3 ludorum Pythiorum procuratio, de quibus supra dictum est⁶⁾. Praeterea autem amphictyonibus etiam aliqua iuris gentium custodia mandata erat inter amphictyonicos populos observandi, certisque legibus amphictyonicis descripti⁷⁾, ac proin iuris dictionem quoque habebant,

2) Vid. infra §. 14, 3. 4.

3) Memorabilis est inscriptio marmoris Choiseuliani, Corp. Inser. I no. 1688, in qua et iura quaedam amphictyonum et officia imprimis circa custodiam sacrorum agrorumque Apollinis, viarumque et pontium Delphos ducentium refectionem, porro induciarum Pythicarum curandarumque Pythiorum praecepta perscripta sunt. Discimus ex hac inscriptione et ex Aeschin. in Ctesiph. p. 512, non Apollinis solum aut Cereris et Amphictyonis, sed etiam Latonae, Diauae, Minervae *Προῖας* (*Προῖας*, *Προῖας*, vid. Mueller. Anhang zu Aeschyl. Eumeniden. Gotting. 1834. p. 14.) sacra ab amphictyonibus curata. In univers. cf. Tittmann. p. 99 — 111.

4) Conflagratum Apollinis templum ol. 58, 1 amphictyones restituendum curarunt. Herodot. II, 180. V, 62. Pausan. X, 5 extr. Cf. Tittm. p. 106. Boeckh. ad Pind. Pyth. VII p. 301.

5) Vid. ius iurandum amphictyonum apud Aeschin. de f. leg. p. 284: καὶ ἐάν τις ἢ σὺλξ τὰ τοῦ θεοῦ ἢ συνειδῇ τι ἢ βουλευσῇ τι κατὰ τῶν ἐν τῷ ἱερῷ, τιμωρήσεται καὶ ποδὶ καὶ χειρὶ καὶ φωνῇ καὶ πάσῃ δυνάμει. Huc pertinent bella quae dicuntur sacra, contra Crissaeos, propter occupatos templi agros et vectigalia contra leges amphictyonicas ab iis, qui Delphos proficiscebantur, exacta, circ. Ol. 47. (vid. Aeschin. in Ctesiph. p. 498 sqq. Strab. IX, 3 p. 418. 419. Plutarch. Solon. o. II. Pausan. X, 37, 4 et all. ap. Tittm. p. 105.) contra Phocenses, propter occupatos agros ipsumque templum, ol. 105, 4 sqq. (Diodor. XVI, 14, 24 — 64. Pausan. X, 2, 2 sqq. 3, 1. Tittm. p. 107 et 198 sqq.) contra Amphissaeos propter eandem atque olim contra Crissaeos causam, ol. 110, 1. (Aeschin. ctr. Ctesiph. p. 504 sqq. Demosth. de coron. p. 274 sqq. Strab. IX, 3 p. 419 et Clinton. F. H. p. 301 — 309) denique contra Aetolos. Iustin. XXIV, 1. cf. Lucas, über Polybius Darstellung des Aetolischen Bundes, p. 68.

6) Vid. §. 8, 3.

7) Νόμος ἀμφικτυονικός. Dionys. Ant. Rom. IV, 25. Cf. Polyb. IV, 25, 8. Unam praecipue cognoscimus ex iure iurando ap. Aeschin. de f. leg. p. 284: μηδεμίαν πόλιν τῶν ἀμφικτυονικῶν ἀνάστα-

si qua inter populos controversia⁸⁾ aut delictum alicuius contra ius gentium commissum ad cognitionem eorum delatum esset⁹⁾, poenamque adversus noxios bello exsequendam, si opus esset, decernebant¹⁰⁾. Verum tam imparibus inter se singularum civitatum viribus, quum aliae opibus et imperio late dominarentur, aliae infirmae angustisque finibus inclusae vix se ipsae satis tuerentur, aliae denique alienae dominationi subiectae essent¹¹⁾, non mirum est plerumque iudicium amphictyonicum a potentioribus contemptum, nec nisi ab iis observatum esse, qui cogi facile possent. Neque igitur in maiorum civitatum discordiis bellisque, velut Spartanorum et Atheniensium, ullum est interpositae Amphictyonum auctoritatis vestigium¹²⁾: et aliae quoque controversias suas non fere ad hos sed ad aliquos ex compromisso arbitros deferebant¹³⁾.

§. XIV.

Huius tam exiguae auctoritatis quum aliae

τον ποιήσιν μὴδ' ὁδῶτων ναυματικῶν εἶρεται μὴτ' ἐν πολέμῳ μὴτ' ἐν εἰρήνῃ. ἐὰν δὲ τις ταῦτα παραβῇ, σφραγεύσειν ἐπὶ τοῦτον καὶ τὰς πόλεις ἀναστήσειν.

8) Δικαὶ ἀμφικτυονικαὶ ὅσαι πόλεις πρὸς πόλεις εἰσίν. Strab. IX, 3 p. 420. Hinc amphictyones οἱ ἐκ πολλῶν πόλεων αἰρετοὶ δικασταὶ dicuntur apud Timae. Lex. Plat. s. v. Exempla vid. ap. Plutarch. Cimon. c. 8. Diodor. XVI, 23. or. in Neaer. p. 1378. Dubia videntur quae Cicero de invent. II, 23 et Quintilian. Institt. or. V, 10, 111 commemorant; Demosthenis autem locum de coron. p. 272 alio pertinere Boeckhius docet de oec. r. p. A. I p. 441.

9) Plutarch. Quaestt. Graec. c. 59. Sed etiam praemia et honores viris bene meritis nonnunquam ab amphictyonibus decernebantur. Vid. Tittmann. p. 126 sq.

10) Vid. Aeschin. in Ctesiph. p. 500. 519. Cf. Δόγμα amphictyonum ap. Demosth. de coron. p. 279, ac de poenis ab amphictyonibus decerni solitis vid. impr. Corp. Inscr. no. 1688.

11) E. c. Iones Atheniensibus, Magnetes, Perrhaebi, Achaei Phthiotae Thessalis.

12) Cf. Tittmann. p. 146 sqq. Τὴν ἐν Δελφοῖς σιάν non iniuria Demosthenes dicit, de pace p. 63 extr.

13) Vid. supr. c. 1 §. 2, 3—5.

causae fuerunt, tum una praecipue in ipsa concilii compositione suffragiorumque ferendorum ratione posita, quum tantundem iuris minima quaeque et alieno imperio subiecta civitas cum maximis et potentissimis haberet, quarum singulae propemodum plus valerent, quam reliquae universae, neque ut obtemperarent harum decretis cogi facile possent. Bina enim singuli populi suffragia ferebant, ideoque, quum plures essent unius populi civitates, ex his binarum quoque tempore legati conciliis intererant, e. c. ex Doriensibus Cytiniorum et Spartanorum, ex Ionibus Atheniensium et Erythraeorum aut Priensium ¹⁾: nec dubitari potest quin mittendorum legatorum ius inter unius populi civitates certo quodam ordine partitum fuerit ²⁾. Conventus quotannis bini erant, vernus et auctumnalis ³⁾: utrique semper et Pylis s. Thermopylis et Delphis habitati videntur ⁴⁾. Legati hieromnemes dicti, iisque adiuncti pylagorae ⁵⁾. Illi singuli e singulis civitatibus, hi plures missi ⁶⁾.

1) Aeschin. de f. leg. p. 285. 286.

2) Ex Aeschine in Ctesiph. p. 504. 506—517 apparet ab Atheniensibus legatos ad plures deinceps conventus missos esse, non unius sed duorum certe annorum. Fuitne igitur hoc praecipuum ius maioribus civitatibus datum, ut haec semper, ceterae autem annuis vicibus suffragium haberent? Cf. etiam Tittmann. p. 74. 75 et Huellmann, Würdigung des Delph. Orakels, p. 54, qui tamen perverse loquitur.

3) Strab. IX, 3 p. 420.

4) Tittmann. p. 80 vernum conventum Delphis, auctumnalem Thermopylis habitum statuit. Sed etiam auctumnales Delphis habitos esse Boeckhius ad Corp. Inscr. I p. 808 probabile facit, nobisque Heerenius verum vidisse videtur, (Ideen üb. Polit. etc. III, 1 p. 201 ed. 1812.) qui legatos semper primum Pylis convenisse ibique peractis quibusdam sacris Delphos se contulisse conicit. Cf. Strab. IX, 3 p. 420. Hinc etiam Πυλαίων nomen omnibus conventibus haesit, ut πύλαγορων legatis. Tittmann. p. 78. 79.

5) De duabus huius nominis formis, πύλαγοροι et πύλαγοροι, vid. Wesseling. ad Herod. VII, 214. Bremi ad Aeschin. tom. II p. 93.

6) Athenis certe singulos hieromnemes, ternos pylagoras videmus apud Aeschin. in Ctesiph. p. 506; illos sorte captos (Aristoph. Nubb. v. 619.), hos suffragiis creatos. Non perpetuum au-

Consessibus utrique intererant, consiliorum pariter participes; suffragia autem civitatum nomine non nisi ab hieromnemonibus lata ⁷⁾, quorum unus consessibus moderator praeerat ⁸⁾. Ecclesiae quoque commemorantur, si quando universa multitudo eorum, qui ex amphictyonicis civitatibus forte Delphis aderant, ab hieromnemonibus convocaretur, sive deliberandi consultandique causa, sive ut acciperent tantummodo concilii decreta, eaque, si res ferret, exequi statim iuberentur ⁹⁾. Et magnum semper hominum numerum illorum conventuum tempore Delphos confluere solitum satis constat ¹⁰⁾. Permansit autem Amphictyonum concilium etiam post oppressam a Romanis Graeciae libertatem ¹¹⁾. Quamquam enim a L. Mummius et hoc et si quod aliud simile erat Graecorum concilium sublatum est, restituta tamen paullatim omnia ¹²⁾. Et Amphictyonum quidem conventus ab Augusto aliter ordinatos esse comperimus, ut

tem hieromnemonibus dignitatem fuisse, contra Tittmannum p. 88 monui in Proc. Att. p. 129. Cf. Suevern. in Comm. Acad. Berolin. ann. 1824 p. 3.

7) Id apparet ex Aeschinis narratione p. 506 sqq. 'impr. p. 515 extr. cf. Demosth. de coron. p. 277, quorum locorum, quum distinctam hieromnemonum et pylagorarum mentionem habeant, maior haud dubie auctoritas esse debet, quam eorum qui pylagoras latiore sensu dicunt de legatis amphictyonicis, ut hieromnemonones quoque comprehendant; quales sunt Herodot. VII, 213. 214. Plutarch. Themist. c. 20. Cf. Tittmann. p. 83—88.

8) Tittm. p. 17. — Ceterum in decretis amphictyonicis apud Demosth. de coron. p. 278. 279 praescriptum est: ἔδοξε τοῖς πύλαγγοις καὶ τοῖς ἀνέδοις τῶν ἀμφικτυόνων, ex qua formula colligi potest, pylagoras, licet consiliorum participes, non tamen proprie ἀνέδοις fuisse. In inscriptione Corp. Inscr. no. 1689 b. hanc formulam invenimus: ἔδοξε τοῖς ἱερομνήμοσι καὶ τοῖς ἀγορατοῖς, h. e. haud dubie τοῖς πύλαγγοις. No. 1688 soli ἱερομνήμονες nominantur. Γραμματεὺς concilii commemoratur no. 1689 b.

9) Aeschin. in Ctesiph. p. 515. Cf. Tittmann. p. 88 sqq. Dissen. ad Dem. or. de cor. p. 326.

10) Hinc πύλατα de magna multitudine dicitur. Tittm. p. 91.

11) Antea aliquamdiu Aetoli, Delphis potiti, amphictyoniam sibi solis adrogaverant, quo pertinet Plutarch. Demetr. c. 40. Polyb. IV, 25. Iustin. XXIV, 1. Cf. Boeckh. Corp. Inscr. I p. 824.

12) Huc spectat Strab. IX, 3 p. 420.

legati convenirent triginta universi, quorum alios civitates, alios populi, partim singulos partim binos mitterent¹³⁾.

4. De oraculo Delphico.

§. XV.

Non praetermittenda est hoc loco oraculi Delphici commemoratio quum propter arctissimam quae cum amphictyonum concilio ei intercedebat necessitudinem, tum propterea quod maxima eius apud omnes Graecos¹⁾ veneratio fuit neque exigua vel ad iura legesque civitatum sanciendas vel ad moderanda rerum gerendarum consilia auctoritas. Nam quamvis multa essent in omnibus Graeciae partibus oracula²⁾, ex quibus non pauca admodum sancta et religiosa, longe tamen omnibus Delphici illius gloria et existimatio antecellebat. Origo eius fabulosa et certe vetustissima³⁾.

13) Pausan. X, 8, 3. Bina suffragia tributa sunt Macedonum, Thessalorum, Boeotorum, Phocensium, Locrensiū populis, Nicopolitanorum et Delphorum civitatibus, singula autem civitati Atheniensium, populis Doriensibus in Doride et Euboensibus. Reliquorum mentionem Pausanias omisit. Ceterum ad res amphictyonicas pertinent etiam inscr. no. 1711, sub Domitiano scripta, et Philostrati locus vitt. sophist. II, 27 de Septimii Severi tempore loquens.

1) Etiam a barbaris non raro Delphicum oraculum consultabatur, velut a Lydis, Herodot. I, 14. 19. 46. 50 sqq. 85., ab Etruscis, imprimis ab Agyllensibus, quorum etiam thesaurus Delphis fuit, Herodot. I, 167. Strab. V, 2 p. 220., a Romanis, Liv. I, 56. V, 15. 16. XXII, 57. XXIII, 11. Honores Croeso Lydisque a Delphis habitos Herodotus commemorat I, 54, quos cur his tantopere vitio verterint Wachsmuth. I, 1 p. 111 aliiq̃ue, non satis intelligo.

2) Conf. Wachsmuth. II, 2 p. 260–268. Scriptoris ab hoc p. 260 laudatis add. Dan. Clasen, de oraculis gentilium. Helmstad. 1673. 4.

3) Veterum fabulas collegerunt imprimis C. F. Wilster, de religione et oraculo Apollinis Delphici (Havniae 1827. 8.) p. 19 sqq. et L. Zander, in Ersch. et Gruber. Encyclop. artt. et litt. sect. I tom. 23 p. 403 sqq.

Neque enim dubitari posse videtur, quin iam ante Hellenicae gentis ex Thessalia migrationem oraculum quoddam in Parnaso fuerit accolarum religionem celebratum, ac postea demum ab Hellenibus, imprimisque Doriensibus⁴⁾, Apollini suo⁵⁾ consecratum. Instituto dein amphictyonum concilio Delphicique s. Pythii Apollinis religione communiter ab omnibus suscepta etiam oraculi venerationem et auctoritatem crescere necesse erat⁶⁾, tanto magis, quanto latius amphictyonici populi, occupatis sedibus longinquioribus et colonis quoque trans mare missis, diffundebantur. Atque sicut Doriensium in Peloponnesum migratio non sine Delphici oraculi auctoritate instituta esse dicitur⁷⁾, ita posteris quoque temporibus nullae fa-

4) Cf. Mueller. Dor. I p. 206 — 212, qui etiam Delphorum principes, ex quibus quinque sacerdotes, ὄντες, sumebantur, Dorienses fuisse suspicatur. Hüllmannus, Würdigung des Delph. Orak. p. 6, hos e Thracidis fuisse credit, de quibus vid. supr. P. I. §. 2. n. 11. p. 39. Ceterum civitas Delphorum libera et sui iuris erat (αὐτόνομος, αὐτοτελής καὶ αὐτόδικος. Thucyd. V, 18), olim sub regibus (Plutarch. quaest. Gr. c. 12.), postea sub nobilibus, ex quibus et sacerdotes et magistratus, προτάνεις (Pausan. X, 2, 2.) ἄρχοντες (Corp. Inscr. I no. 1691 — 1695. 1699 — 1710.) et senatores (ib. 1691. 1692. 1695. 1699 — 1701. 1704 — 1707. 1709. 10.) creati. Cf. Mueller. p. 182. Rustica plebs pleraque ex ἱεροδούλοις constabat. Vid. Zander. l. I. p. 405. 406. Templi possessionem et ius Delphi habebant, sub tutela amphictyonum, controversum tamen illud nonnunquam inter Delphos ceterosque Phocenses, a quibus illi mature seiuncti etiam nominis communionem respuebant (Pausan. IV, 34, 6.) Ex hac controversia bellum sacrum quod dicitur secundum exarsit. Thuc. I, 112. Plutarch. Pericl. c. 21. Siebelis ad Philoch. Fr. p. 50. In amphictyoniceis tamen populis Delphi seiuncti a Phocensibus non erant ante Augustum. Tittm. p. 43. Extant senatus Delphici decreta, quae ostendunt, προμαντεῖαν ab eo dari solitam (C. J. no. 1691. 1692.) neque dubitari potest quin omnino multa quae ad oraculum pertinerent, a senatu ordinata sint. Cf. Hüllmann. p. 15. Una inscriptio, post Ol. 125, 3, ἀγορὰν ostendit, προμαντεῖαν aliaque iura decernentem.

5) De Pythio Apolline Doriensium ἀρχαγίτη vid. Spanhem. ad Callim. hymn. in Apoll. v. 55. Boeckh. explic. Pind. p. 288. Müller. Aegin. p. 150 et Dor. passim. — Idem etiam Jonum πατρίως. Cf. P. 4. §. II. et P. V §. 2, 8.

6) Cf. Strab. IX, 3 p. 419. 420. Zander. l. I. p. 405.

7) Apollodor. II, 8, 2 sqq. Cf. Mueller. Dor. I p. 57 sq.

cile coloniae neque ab his neque ab aliis incon-
sulto Apolline missae⁸⁾, multae etiam eius monitu
atque instinctu deductae sunt⁹⁾. Praeter ceteros
autem semper Dorienses, inque his maxime Spar-
tani, oraculi auctoritatem observabant. Nam et
regii imperii inter binos Heraclidas divisionem¹⁰⁾,
et omnem Lycurgi legum descriptionem Apollo
commendavit¹¹⁾: neque bellum facile a Spartanis
susceptum aut aliquid in re publica novatum, de-
nique nihil omnino maioris negotii gestum est,
nisi quod oraculum probasset¹²⁾; quid? quod ip-
sis quoque regibus identidem imperium ex oraculi
responso aut abrogatum aut confirmatum legimus¹³⁾.
Atque hanc ob causam etiam Pythios habuerunt a
regibus constitutos ad consulendum quoties opus
foret oraculum, responsaque eius referenda et
custodienda¹⁴⁾.

§. XVI.

De aliis Doriensium civitatibus non quidem
tam multa eiusmodi diserte tradita sunt; neque
tamen propterea de magna etiam apud hos ora-
culi auctoritate dubitare licet¹⁾. Minor aliquanto
apud Jones fuit: nam exegetae Atheniensium

8) Cf. in univ. Cicero de divin. I, 1. De singulis vid. Huell-
mann. de Apolline civitatum conditore. Regiomont. 1811. 4.

9) Cf. Mueller. I p. 257 sqq.

10) Herodot. VI, 52. Pausan. III, 1, 5.

11) Herodot. I, 65. Plutarch. Lycurg. c. 5. 6. 13. 29. 31.
Plat. Legg. 1, in. Strab. X, 4 p. 482. Cf. supr. P. IV, 1 §. 8, 5.

12) Diodor. XVI, 57. Cf. exempla apud Wilster. p. 44 et
78 sqq.

13) Plutarch. Agid. c. 11. et supr. P. IV, 1 §. 11, 2.

14) Vid. P. IV, 1 §. 13, 1.

1) In nonnullis Doriensium civitatibus, v. c. apud Aeginetas,
Troezenios, Messenios, item apud Mantinenses et apud Thasios
theori erant, magistratus sacerdotales, quasi quidam pontifices,
quos commercia cum oraculo Delphico itidem ut Pythios Sparta-
norum exercuisse probabile est. Vid. Mueller. Aegin. p. 134 sq.
Dor. II p. 18 coll. Dissen. explic. Pind. Nem. III p. 376.

num *πυθόχρηστοι* fuerint et cum Spartanorum Pythiis comparandi, iure dubites²⁾. Sed tamen etiam Solonis leges non sine Delphici oraculi consilio latae dicuntur³⁾, et ius illud, quo Athenienses in caedibus expiandis et persequendis utebantur, Delphis allatum esse Plato testatur⁴⁾: quod ius quum ceteri quoque Graeci fere idem observarent⁵⁾ et ex eodem haud dubie fonte petitum, non mediocriter oraculum de coercenda ultione privata conservandaque civitatum pace interna meritum esse apparet. In universum autem quamdiu prisca hominum pietas omnium rerum ac consiliorum Deos auctores et moderatores suspiciebat, Delphici potissimum oraculi auctoritas florebat⁶⁾ plurimumque valebat ad mores hominum publicos privatosque salubriter regendos⁷⁾ statumque civitatum legibus institutisque firmandum⁸⁾; et quod gloriosissimum Graeci facinus

2) Est illa Muellerei coniectura, Dor. I. l.; sed Timaei locus, ad quem provocat, Lex. Plat. s. v. : *ἐξηγηταὶ τρεῖς γίνονται πυθόχρηστοι, οἱ μὲν καθάκουσιν τοὺς ἐν ἁγείᾳ πυθὶ ἐνσχεθέντας, καὶ οἱ ἐξηγοῦμενοι τὰ πάτρια*. in aliorum scriptorum silentio me quidem vix permovet, ut *πυθόχρηστοις* Atheniensium exegetas fuisse credam, quum facile Platonis locus Legg. VI p. 759 errorem grammatico obliiscere potuerit.

3) Plutarch. Solon. c. 14.

4) Plat. Legg. IX p. 865. Cf. Mueller. Dor. I p. 245 coll. 211 et 332, II p. 226. 227 et ad Aesch. Eum. p. 163.

5) Hoc colligi potest ex Isocratis gloriatione, Panegy. c. 10: *οἱ γὰρ ἐν ἀρχῇ περὶ τῶν φονικῶν ἐγκαλίσαντες καὶ βουλευθέντες μετὰ λόγον καὶ μὴ μετὰ βίας διαλύσασθαι τὰ πρὸς ἀλλήλους, ἐν τοῖς νόμοις τοῖς ἡμετέροις τὰς κρίσεις ἐποιήσαντο περὶ τούτων*.

6) Strab. XVII p. 813.

7) Cf. impr. Jacobs script. miscell. tom. III p. 355 — 360 et exempla ap. Wilster. p. 37—46 et alibi passim collecta. Vere is p. 55: «non est quod dubitemus, quin oraculum Delphicum multum fecerit ad mores Graecorum mitigandos, pectora sensu honesti, iusti verique imbuenda, humanitatem propagandam, artesque et litteras commendandas.»

8) Non praetermittendum est, Olympicorum ludorum et *ἐκχυρίας* institutionem ad Delphici Apollinis oraculum referendam videri. Mueller. Dor. I p. 252.

coniunctis viribus perpetrarunt, bellum Persicum secundum, hoc quo maiore animo et fiducia susci- peretur non mediocriter haud dubie oraculi re- sponsa effecerunt⁹⁾. Verum tamen ad coercenda aut reprimenda Graecorum inter ipsos bella parum omni tempore eius auctoritas valuit. Quamquam enim non plane desunt exempla, quae controver- sias civitatum oraculi responso nonnunquam di- remptas esse doceant¹⁰⁾, fiebat tamen hoc haud dubie rarissime, et aliquanto plura sunt contrarii generis, quae non dehortatum ab eiusmodi bellis oraculum esse demonstrent¹¹⁾. Posteaquam au- tem, maxime inde a bello Peloponnesiaco, omnis Graecia in duas quasi factiones maxime inter se infensas discerpta est, his inter se conciliandis non modo nihil profuit oraculum, sed favebat etiam haud ambigue Spartanorum partibus¹²⁾, unde non mirum auctoritatem eius apud adversa- rios magnopere imminutam esse. Atque hoc ma- gis etiam et apud omnes fieri necesse erat, po- steaquam antiqua pietas et divini numinis venera- tio in hominum animis vigere desiit, et ipsi quo- que sacerdotes Delphici non immunes se commu- nis corruptelae contagione praestiterunt. Nam olim quidem, quidquid demum de vera oraculorum natura atque origine statuamus, hoc certe dubi- tari non potest, quin sacerdotes illi non fraude et imposturis, sed sanctitate, sapientia, pietate

9) Cf. Herodot. VIII, 140—143. 220. VIII, 36—39. Plutarch. Aristid. c. 11. — Etiam Jovis Eleutherii solemnia, de quibus su- pra c. 2 §. 10, 2 diximus, oraculi auctoritate instituta sunt. Plut. l. l. c. 20.

10) Cf. supr. c. 1 §. 2, 7.

11) Vid. Wachsmuth. I, 1 p. 112 not. 74. Melius Olympi- cum Jovis oraculum, ubi νόμον fuit μὴ χρησθῆναι τοῖς Ἕλλη- νας ἐφ' Ἑλλήνων πολέμῳ. Xenoph. Hellen. III, 2, 22.

12) Thucyd. I, 118. 123. Plutarch. de Pyth. orac. c. 19. Po- stea tamen intercessit oraculum, ne Athenae delerentur (Aelian. V. H. IV, 6.), quod non video quo fure ab Hüllmanno l. l. p. 2. 3. in dubium vocetur.

auctoritatem nacti sint, responsaque non callide confinixerint, sed instinctu quodam, quem licet sane errorem dicere, verum qui illis tamen divinus videbatur, tanquam ipsius dei monita ediderint¹³⁾. Postea vero, quum aut gratia aut invidia aut metu aut etiam pretio corrupti respondere quod ipsis maxime placeret coepissent, contemni ac derideri oracula primum a prudentioribus, mox etiam a vulgo necesse erat¹⁴⁾.

5. De foederibus populorum intra unius terrae fines habitantium.

§. XVIII.

Quum varia foederum genera Graecorum populi, prout quoque tempore aut utilitatis ratio aut necessitas iuberet, iungerent inter se iunctaque rursus dissolverent¹⁾, multae tamen per omnem Graeciam civitates erant, quibus vel stirpis communio vel sedium vicinitas finesque communes arctiorem inter ipsas et diuturniorem societatem effecerunt, ut, etiamsi suam quaeque rem publicam separatim habebant, de plurimis tamen rebus in commune consulerent, ideoque conventus quosdam celebrarent, in quibus et controversiae ipsarum legitime disceptarentur, et belli pacisque adversus externos consilia caperentur²⁾. Huiusmodi

13) De ambiguitate oraculorum vid. sanum Jacobsii iudicium l. l. p. 356. In univ. cf. Wilster. p. 55. Hüllmanno contra p. 77 haec ambiguitas manifestum fraudis indicium videtur, idemque p. 31 omnia oracula nihil nisi senatus Delphici responsa fuisse existimat.

14) Huc pertinet e. o. Demosthenis dictum de Pythia γυλανάζουσα. Plutarch. Demosth. c. 20.

1) Notandum h. l. *συνμαχίας* et *ἐνμαχίας* discrimen, de quo cf. Ammon. s. v. *συνμαχίῃν* ibiq. Valcken. et intt. ad Thueyd. I, 44 ap. Poppon. p. III tom. I p. 299 — 301; et de suspecta voce *ἐπισυνμαχία* Schaefer. appar. crit. ad Demosth. I p. 676 sq.

2) Vid. in univ. Sainte-Croix, des anciens gouvernemens fé-

societates saepenumero non tam certis pactionibus initae, quam ipsa natura et tacito consensu conciliatae videntur, inter eas maxime civitates, quae uni olim regi subiectae etiam post abolitum regum imperium veteris coniunctionis memoriam et consuetudinem retinuerant. Accedebat apud plebrasque etiam sacrorum communio, quae quum statis temporibus omnes in unum congregaret, consiliis quoque communicandis opportunitatem et impulsum dabat. Quamquam parum plerumque firmatae erant haec societatis vincula, nisi si una aliqua civitas ceteris maior et potentior desciscere minores a communibus consiliis prohiberet: nam paribus omnium viribus ac iure facile accidebat, ut suum quaeque commodum rei communi anteponeret, bellicae ac pacis rationes a ceteris seiunctas haberet. Ceterum de plerisque harum societatum nihil fere memoriae proditum est, ut nec quales fuerint nec quam late patuerint appareat; quin nonnullarum, quas fuisse vix dubites, nusquam tamen diserte mentio a scriptoribus facta est. Aetolos v. c., uni olim omnes regi subiectos³⁾, postea quoque, quamvis barbaris non paucis admistis⁴⁾, belli Peloponnesiaci tempore in unum coniunctos videmus⁵⁾; neque tamen commune Aetolorum commemoratur ante Alexandri Macedonis aetatem⁶⁾. Acarnanes commune iudicium Olpis habuisse legimus⁷⁾; sed omnibusne hoc an paucioribus tantum commune, et qualis omnino aut quam diuturna ista commu-

deratifs (Paris. 1804.) impr. p. 162 sqq. Tittmann. Griech. Staatsverf. p. 667—751. Wachsmuth. de iur. gent. p. 68—71. Antiqu. Gr. I, 1 p. 113—116 et 125—132.

3) Hom. Iliad. II, 638. XIII, 217.

4) Cf. supra P. II §. 6.

5) Thucyd. III, 94. 96.

6) Τὸ κοινὸν τῶν Αἰτωλῶν: Diodor. XIX, 66.

7) Thucyd. III, 105.

nio fuerit, non liquet: bello autem Peloponnesiaco maiorem tantummodo Acarnanum partem, non omnes, Atheniensibus se adiungere videmus⁸⁾. Locrensiarum Ozolarum civitates, quas omnes liberas suique iuris fuisse satis apparet⁹⁾, foedusne aliquod et societatem inter se habuerint neque affirmare nec negare ausim¹⁰⁾. Opuntii contra et Epicnemidii non modo foederati sed in unius civitatis corpus coniuncti fuisse videntur, donec Epicnemidii ab Opuntiis seiungebantur¹¹⁾. Item Doriensium ad Parnasum tres aut quattuor civitates arctissime haud dubie inter se coniunctae erant¹²⁾. Phocensium duarum et viginti civitatum¹³⁾ commune concilium fuit¹⁴⁾ et perpetua, ut videtur, societas¹⁵⁾, nisi quod Delphi a ceteris mature desciverunt¹⁶⁾. De Thessaliae populis minoribus disserere nihil attinet, quum praesertim plerique horum non sui iuris sed Thessalorum imperiis obnoxii essent.

8) Thucyd. II, 6. 102. Τὸ κοινὸν τῶν Ἀκαρνάνων commemoratur a Xenoph. Hell. IV, 6, 4, et ἡ κοινὴ ἐκκλησία post Alexandri tempora a Diodor. XIX, 67. (Cf. Polyb. IX, 32, 3 et al. pass. Tittm. p. 728. a quo quae commemoratur inscriptio extat nunc in Corp. Inscr. II no. 1793. Est ea incertae aetatis, sed post Ol. 140 scripta. Commemoratur τὰν βουλὰν καὶ τὸ κοινὸν τῶν Ἀκαρνάνων, γραμματεῖα τῆς βουλᾶς, στρατηγόν (cf. Liv. XXXIII, 16.), praeterea ἱερὰ πόλιν Apollinis Actiaci, προμνάμενα duosque συμπρομνάμενας. Et Actiaci quidem Apollinis sacra Strabo VII, 7 p. 325 iam olim ab accolis celebrata testatur, instaurata deinde et amplificata ab Augusto. — De Acarnanibus Aetolico foederis adiunctis vid. infr. c. 8 §. 34, 5.

9) Thucyd. III, 101.

10) Notandum tamen quod Strabo IX, 3 p. 416 δημοτὰν σφραγίδα Ozolis tamquam coniunctis tribuit, in qua habuerint τὸν ἑσπερον ἀστέρα ἐπεχαραγμένον.

11) Tittmann. p. 711. 712. Cf. Schol. Pind. Olymp. XI, 13. Steph. Byz. s. v. Ὀζόλαι.

12) Thucyd. I, 107.

13) Demosth. de f. leg. p. 379.

14) Strab. IX, 3 p. 423 extr. Cf. Pausan. VII, 16, 6. X, 5, 1.

15) Cf. Wachsmuth. I p. 126, 5.

16) Vid. supr. c. 4. §. 15, 4.

§. XIX.

Ipsi autem Thessali, posteaquam e Thesprotia profecti primum Thessaliotin deinde reliquae terrae meliorem partem occupaverant, priscos harum regionum incolas in servitutem redegerunt non absimilem Helotarum condicioni ¹⁾, reliquos populos circum habitantes, Perrhaebos, Magnetes, Achaeos Phthiotas aliosque fortasse plures ²⁾ obedire sibi et tributa pendere coegerunt, ipsi autem foedere facto providerunt quo facilius coniunctis viribus et continere subiectos in obsequio et externos hostes propulsare possent ³⁾. Ex hoc foedere, si res posceret, unum sibi ex nobilitate imperatorem praeficiebant *Ταγῶν* nomine ⁴⁾, qui mi-

1) Hi *πενήστας* dicti, de quorum condicione cf. qu. laudav. P. III §. 4. p. 80.

2) *Ῥήχαιοι Θεσσαλῶν* Perrhaebi a Thucydide vocantur IV, 78, Magnetes II, 101, Achaei Phthiotae VIII, 3, ubi quum addat καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς τούτῃ Θεσσαλῶν ἀνηκόους, plures etiam alios in ista regione subiectos Thessalis fuisse apparet. Sunt autem ibi Malienses, Oetaei, Aenianes, Dolopes, qui si subiecti illis erant, satis tamen libertatis retinuisse videntur. Cf. Thucyd. III, 92. 93. Diodor. XII, 77. XIV, 82. or. in Neaer. p. 1379. Xenoph. Hellen. III, 5, 6. Perrhaebos, Magnetes, Achaeos ut Thessalis subiectos coniungit etiam Aristoteles Polit. II, 6, 3.

3) Strabonis verba IX, 4 p. 429: μέγιστον καὶ παλαιότατον τὸ τῶν Θεσσαλῶν σύστημα, incertum est num de foedere accipienda sint. Primum huius vestigium, quod quidem certum sit, extat in Aristotelis narratione (ap. Harpocr. s. v. *παραχλα*.) de Aleua, qui universam Thessaliam in quattuor partes dividerit. Cf. et schol. Vatic. ad Rhesium v. 307. Hunc Aleuam, cognomine Rufum (*Ῥύφῳ*), Boeckhius ad Pind. Pyth. X, 1 recte statuit Simi filium esse, Simonidis poetae aequalem, dissentiente licet Buttmanno, diss. de Aleuadis in Comm. Acad. Berol. ann. 1823 p. 176 sqq. Mythol. II p. 273 sqq. Hic Aleuas αὐτὸς τε πολὺ πάντων ἐκρωτῆσαι τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ τὸ ἔθνος ἐκ δόξαν προήγαγε μεγάλην καὶ δόξαν. Plut. de frat. amor. c. 21. De quattuor illis partibus, Hestiaeotide, Thessaliotide, Pelasgiotide, Phthiotide, quas Fr. Horn (de Thessalia Maced. imp. subiecta. Gryph. 1829. 8.) fabulosae geographiae assignandas censet, verum vidit Buttmann. l. l. p. 197 et Mueller, zur Karte vom nördlichen Griechenland, p. 4.

4) Dionys. Ant. Rom. V, 74 non inepte *Ταγὼν* cum dictatore comparat. Ceterum nonnullis in urbibus etiam ordinarii magistratus *ταγῶν* dicti videntur. Extat certe T. Flaminini epistola *Κρυπτεῖων τοῖς ταγῶν καὶ τῇ πόλει*, Corp. Inscr. no. 1770.

lites singulis civitatibus indiceret, tributa subiectis imperaret, exercitus ductaret, communium consiliorum princeps esset⁵⁾. Potestas eius regiae similis, non annua sed longioris temporis nec raro perpetua erat⁶⁾. Ceterum singulae Thessalorum civitates rem publicam suam separatim suisque legibus administrabant⁷⁾; neque tamen par omnium condicio, sed e minoribus plures passim paucis maioribus subiunctae fuisse videntur⁸⁾. Forma rei publicae in omnibus oligarchica, summi ubi que magistratus paucis nobilibus proprii ac fortasse hereditarii⁹⁾, plebis ius exiguum, neque usquam aequa libertas parta, etiamsi vix aberant passim multitudinis contra nobilitatem se-

5) Vid. Xenoph. Hellen. VI, 1, 7. Ex eiusdem verbis §. 4, πάντα τὰ κύκλω ἐθνη ὑπήκοά ἐστιν ὅταν ταγὸς ἐνθάδε καταστῇ, et πάντα τὰ κύκλω πόρον γέροι ὅταν ταγεύηται τὰ κατὰ Θερραλλαν, apparet, si sine tago Thessalia esset, imperium in subiectos populos aliquanto laxius fuisse. Tributum iis a Scopas descriptum esse idem docet §. 7 extr.: προεῖπε τοῖς περικλοῖς πᾶσι τὸν πόρον, ὥσπερ ἐπὶ Σκόπα ταγμαῖος ἦν, γέροι. Scopam illum eundem Buttmannus censet cum eo, cuius Aelianus V. H. XII, 1 meminit, Cyri minoris aequali. Etiam militum numerum ex foedere definitum fuisse colligo e Xenoph. l. l. §. 4: ὅταν ταγεύηται Θερραλλία εἰς ἑξακισμύλλους μὲν οἱ ἐπὶ πύοντες γίγνονται, ὅπλῃται δὲ πλείους ἢ μυρία καθίστανται.

6) E. c. Iason Pheraeus ταγὸς creatus est ol. 101, 2 aut 3 (cf. Clinton. ad h. a. c. not. Krueg.) retinuitque imperium usque ad mortem ol. 102, 3. Ceterum qui reges Thessalorum vocantur, Aleuan Rufum (Plut. de frat. am. c. 21.), Echecratidem (Thuc. I, 111.) Antiochum), Philostr. epist. 13 p. 920.) vero nomine ταγὸς fuisse recte Buttmannus iudicat p. 205.

7) Cf. Arist. Polit. V, 5, 9. III, 1, 9. Ethic. Nic. V, 4, 7. Thuc. II, 22. Xenoph. Hellen. VI, 1, 2. Aristoteles, cuius κοινὴν Θεσσαλῶν πολιτείαν memorat Harpocr. s. v. περαρχία, etiam de singularum civitatum rebus publicis exposuisse videtur. Cf. Schneider. ad Polit. p. 495.

8) Xenoph. Hellen. VI, 1, 4: τῶν ἐξ ὁμῶν (τῶν Φερσαλλῶν) ἡγεμίων πόλεων. Etiam tributariae civitates non omnibus communiter, sed aliae aliis subiectae, ut v. c. Perrhaebi Larissaeis sec. Strabon. IX, 5 p. 440.

9) Hinc Thucyd. IV, 78: δυναστεία μᾶλλον ἢ ἰσονομία ἐγγράτο τὸ ἐγγράτοιοι οἱ Θεσσαλοὶ. Medius Larissae δυναστεύων memoratur a Diodoro XIV, 82, et Herodotus adeo βασιλεὺς Θεσσαλίας Aleudas dicit, quorum gens Larissae plurimum pollebat, VII, 6. Cf. Tilmann. p. 388 sqq. Kortuem. p. 76 sqq.

ditiones¹⁰⁾, et qui post bellum Peloponnesiacum tyranni extiterunt¹¹⁾, plebis haud dubie viribus ad opprimendam nobilitatem usi sunt. Postea Philippus devictis tyrannis nonnullas Thessaliae urbes suae ditioni subiecit, omnes sibi obnoxias fecit¹²⁾; permansitque Thessalia in hac quasi clientela Macedonum usque ad T. Flaminini victoriam¹³⁾. Ab hoc libertatis nomen Thessalis redditum foedusque restitutum, sed ita, ut qui antea his subiecti fuerant, Perrhaebi, Magnetes, Dolopes, iam liberi sui iuris fierent, alii autem Aetolorum foederi attribuerentur¹⁴⁾.

§. XX.

Paullo arctior Boeotorum coniunctio fuit¹⁾, nata haud dubie iam antiquissimis temporibus, quum Aeolenses Boeoti e Thessalia pulsati in Aoniam concesserunt²⁾, occupataque mox universa terra priscos incolas, quotquot non expellebantur, in sui nominis ac gentis societatem receperunt³⁾.

10) Aristot. V, 5. III, 1, 9; et de Penestis sollicitatis Xenoph. Hellen. II, 3, 36. cf. Aristot. II, 6, 2.

11) De his, Iasone, Polydoro, Polyphrone, Alexandro, Tisiphono, Lycophrone vid. Diodor. XIV, 82. XV, 61. Xenoph. Hell. VI, 1. 4, 33—37. Plutarch. Pelop. c. 26—35.

12) Demosth. Olynth. II p. 20. 21. Philipp. II p. 71 III p. 117. Diodor. XVI, 14. Cf. Voemel. de Thessaliae incolis antiquiss. (Fref. 1829. 4) p. 26 et Horn. de Thessalia Mac. imp. subi. c. 1.

13) Antea tamen Aetoli aliquot Thessaliae urbes sibi adiunxerant. Vid. infr. c. 8 §. 34, 4.

14) Polyb. XVIII, 29, 5. 30. 6. XXIII, 4, 2. XXIV, 1, 10. Liv. XXXIII, 32, 5. 34, 6. 7. XXXV, 31, 3. 39, 6. 43, 5. XXXIX, 25, 1. 6. 26, 10.

1) Sainte-Croix, des anc. gouv. feder. p. 211. G. A. Kluetz de foedere Boeotico. Berol. 1821. 8. Mueller. Orchom. p. 402 sqq. et in Ersch. et Grub. Encycl. tom. XI p. 271 sqq. Tittmann. p. 693—707. Kortuem. p. 83—89. Kruse, Hellas. II, 1 p. 542 sqq. Boeckh. ad Corp. Inscr. I p. 726 sq.

2) Vid. supr. P. II §. 6.

3) Cf. Strab. IX, 1 p. 401. Thucyd. III, 61.

Ita foedere quoque omnes alligati⁴⁾, quamquam dispari singularum civitatum condicione. Nam minores multae maioribus subditae, communiumque consiliorum ipsae non participes nihil nisi imperata faciebant⁵⁾. Liberae autem suique iuris initio quattuordecim fuisse videntur⁶⁾, quarum tamen de octo tantum satis certo constat, Thebis, Haliarto, Coronea, Copis, Thespiis, Tanagra, Orchomeno, Plataeis⁷⁾, e quibus Plataeae iam ante bellum Persicum primum a Boeotorum foedere desciverunt Atheniensibusque adiunxerunt⁸⁾. Aliae fortasse olim liberae foederisque participes postmodo alienae ditionis factae sunt⁹⁾, ut numerus ille quattuordecim civitatum non permaneret. Et belli Peloponnesiaci quidem tempore non plus decem in foedere fuisse probabile est¹⁰⁾. His et sacra communia erant in templo Minervae Itoniae inter Coroneam et Alalcomenas celebrata, quae

4) Thucyd. I. 1.

5) Vid. Mueller. Orchom. p. 403.

6) Id. ibid. et p. 221. 221.

7) Septem priores Thucydides nominat IV, 93; de Plataeis vid. not. sq. De reliquis sex admodum variae sunt virorum doctorum coniecturae, quas singulatim referre nihil attinet. Recensuit eas et probabiliora ipse proposuit Boeckh. I. 1. p. 727. 728.

8) Herodot. VI, 108. Permanserunt Plataeenses in Atheniensium societate usque ad initium belli Peloponnesiaci, quo tempore urbs eorum a Thebanis eversa. Thucyd. III, 68. Restituta post pacem Antalcidae, Pausan. IX, 1, 3; foederi tamen Boeotico haud dubie ne nunc quidem adiuncta.

9) Hoc de Acraephia, Thebanorum ditioni subiecta, Boeckh. coniicit p. 727 extr. Chaeroneam quoque, quae Thucydidis aetate Orchomeniorum fuit (Thuc. IV, 76.) olim liberam fuisse probabile est, quandoquidem separatim ab Orchomeno in urbibus Daedalorum festum celebrantibus (vid. not. II.) numeratur a Pausania IX, 3, 4. Oropios et maturius etiam Eleutherenses Atheniensium factos esse vix opus est commemorare. Vid. Pausan. I, 38, 8. Mueller. Orchom. p. 411.

10) Id. coniici potest e numero undecim boeotarchorum ap. Thucyd. IV, 91, quorum duo Thebani sunt, reliqui e singulis civitatibus singuli esse videntur; quamquam hoc certo demonstrari nequit. Undecim autem universos, non duodecim a Thucydide dici, quod nonnulli crediderunt, recte Boeckhius monuit p. 729.

Pamboeotia dicuntur ¹¹⁾, et conventus legatorum in quattuor consilia sive senatus divisi ¹²⁾; cuius divisionis quae ratio fuerit in obscuro est. Magistratus foederis Boeotarchi erant, singuli, ut videtur, e singulis civitatibus ¹³⁾, nisi quod Thebani aliquando binos dabant ¹⁴⁾. Munus boeotarchorum annuum; poterat tamen et prorogari et saepius iisdem mandari ¹⁵⁾. Hi et de communibus negotiis ad quattuor illos senatus referebant, et militare imperium habebant ¹⁶⁾. Interna rerum publicarum administratio singulis civitatibus libera nec foederis legibus adstricta, similis tamen apud omnes forma imperii, oligarchia, plus minus procedente tempore plebis iure temperata ¹⁷⁾. Democratia primum Thebis extitit circa ol. LXXXI, 1, neque tamen diuturna fuit ¹⁸⁾. Belli Peloponnesiaci tempore et Thebis et in reliqua Boeotia factionibus certatum, sed praevalente optimatum potestate ¹⁹⁾. Post aliquamdiu passim dominationes erant paucorum aliquot hominum, qui Spartanorum praecipue opibus freti omnem rem pu-

11) Strab. IX, 2 p. 412. Pausan. IX, 34, 1. — Alia sacra Boeotis communia erant fortasse Posidonia apud Onchestum et Daedala apud Plataeas. Strab. l. l. Pausan. IX, 3, 3: nisi haec posterioribus demum temporibus communia facta sunt. Cf. Mueller. Orchom. p. 221.

12) Thucyd. V, 38.

13) Vid. not. 10.

14) Thucyd. II, 2. IV, 91.

15) Plutarch. Pelop. c. 24. Aelian. V. H. XIII, 42. Pausan. IX, 14, 2. 4. Prorogati et repetiti magistratus exempla sat multa sunt in Epaminondae et Pelopidae historia.

16) Thucyd. V, 38. IV, 91 et alii passim.

17) Cf. supr. P. III §. 6. p. 94. De Thebanorum legislatore Philolao Corinthio circ. ol. 13 vid. Mueller. Orchom. p. 405. Dor. II p. 200. et in univ. de Boeotorum rebus publicis, magistratibus, senatibus, concionibus, disciplina id. Orchom. p. 404—410. Boeckh. ad Corp. Inscr. I p. 729—731.

18) Aristot. Polit. V, 2, 6.

19) Thucyd. IV, 76. cf. V, 31.

blicam suo arbitratu tractabant²⁰). His mox oppressis populare imperium et apud Thebanos et in plerisque aliis civitatibus stabilitum, paucorumque potestas, etiamsi non eodem apud omnes tempore sublata, nusquam tamen diu permansit²¹). Ceterum in foedere plerumque Thebani ceteris superiores erant principatumque iam inde ab initio tanquam inre sibi debitum²²) usurpabant vario successu. Nam post bellum Persicum secundum aliquamdiu in ordinem coacti sunt²³). Peloponnesiaco autem bello maxima erat eorum auctoritas, et bini ex ipsis boeotarchi, quorum alter summum totius exercitus imperium habuisse videtur²⁴). Postea vero auctis magnopere viribus imperium in ceteros vehementius exercere coeperunt, adeo ut Antalcidae pace horum libertati cavendum nimiaeque Thebanorum potentiae obsistendum Spartani iudicarent²⁵). Neque tamen diu pacis leges observatae. Thespienses, Plataeenses, Orchomenii, Spartanorum praesidio parum tuli, intra paucos annos subacti urbesque eorum deletae²⁶): ceteris sine controversia iugum imposi-

20) Notissimi sunt Thebanorum tyranni Archias, Leontiades eorumque factio. Xenoph. Hellen. V, 2, 25 sqq. Plutarch. Pelop. c. 5. 6. Sed de ceteris quoque Xenophon V, 4, 46: *ἐν πάσαις γὰρ ταῖς πόλεσι δυναστείαι καθειστέχουσιν ὥσπερ ἐν Θήβαις, ὥστε καὶ οἱ ἐν ταύταις ταῖς πόλεσι φίλοι τῶν Λακεδαιμονίων βοηθείας ἐδίδοντο.*

21) Wachsmuth. I, 2 p. 283 – 286.

22) Thucyd. III, 61.

23) Justin. III, 6 de pactioe loquitur Spartanorum cum Thebanis, „ut Boeotorum imperium his restituerent, quod temporibus belli Persici amiserant.“ Hoc imperium nihil aliud quam *ἡγεμονία* est, sicut apud Thucydidem quoque III, 61 nihil nisi *ἡγεμονεύουσαι* Boeotos a se postulant. Sed gravem hunc principatum ceteris fuisse vel Plataearum defectio ostendit. Cf. et Xenoph. Memm. III, 5, 2: *Βοιωτῶν οἱ πολλοὶ πλεονεκτοῦμενοι ὑπὸ Θηβαίων δυνάμει αὐτοῖς ἔχουσιν.* et Periclis dictum de discordiis Boeotorum ap. Aristot. Rhetor. III c. 4.

24) Thucyd. IV, 91. Cf. Mueller. Orchom. p. 404.

25) Xenoph. Hellen. V, 1, 32. 33. cf. VI, 3, 9.

26) De Thespiis et Plataeis sub Spartanorum praesidio cf.

tum²⁷⁾, licet foederis specie servata²⁸⁾. Boeotarchos hoc tempore septem invenimus²⁹⁾, quorum binos aut etiam ternos Thebanos³⁰⁾. Postremo fractis Spartanorum viribus, Phocensibus autem, Locrensibus, Aetolis multisque aliis in societatem aut vi aut voluntate receptis³¹⁾, tantos spiritus Thebani ceperunt, ut totius Graeciae principatum affectarent³²⁾. Sed hoc quidem consilium mox abicere coacti sunt, mortuisque Pelopida et Epaminouda, quorum virtute et prudentia supra modulum suum creverant³³⁾, sociorum autem animis alienatis, post paucos annos ne Phocenses quidem, propter delicta adversus Delphicum templum hostes ab amphictyonibus ipsorum potissimum instinctu iudicatos, superare aut etiam sustinere suis ipsi viribus satis valebant³⁴⁾. Itaque auxilium adversus hos a Philippo petitum, quum paucis

Xenoph. Hell. V, 4, 10. 15. 20. 38. 41. 42. 55. De eversa utraque urbe VI, 3, 1. 5. Diodor. XV, 46. Pausan. IX, 1, 3. 14, 2. De Orchomeno Mueller. Orchom. p. 420.

27) Xenoph. V, 4, 63. VI, 1, 1.

28) Speciem foederis dico, quia reapse ceteros *συντέλεις* magis quam foederatos Thebani reddiderunt, quod ait Diodor. XV, 38: *τὴν Βοιωτίαν ἅπασαν ἐπὶ τὴν τῶν Θηβαίων συντέλειαν τάπειν*, et c. 50: *τὴν Βοιωτίαν ἐπὶ μὴν ἄγοντες συντέλειαν*, et paullo post: *συνέειχον τὴν Βοιωτίαν ἐν τῇ κατ' αὐτοὺς μὲν συντέλειᾳ*. Huc pertinent etiam Aeschinis criminationes ctr. Ctesiphont. p. 534. Cf. de f. leg. p. 289. 290. Convenit tamen ceterorum nullos amplius fuisse neque communia consilia, et Boeotarchos a solis Thebanis creatos, quae nonnullorum sententia fuit, nihil est quod credere suadeat.

29) Diodor. XV, 52 in. 53 med. Pausan. IX, 13, 3. Idem tamen X, 20, 3 quattuor tantum nominat. De loco IX, 15 2 et Muellieri adnotatione Orchom. p. 404, 5 vid. Siebelis, comm.

30) Tres Thebani sunt Plutarch. Pelop. c. 13; duo ib. c. 14. 24. 25.

31) Xenoph. Hellen. VI, 5, 23. Diodor. XV, 57.

32) Xenoph. VII, 1, 33 sqq. Diodor. XV, 78.

33) Polyh. VI, 43, 4—7.

34) De huius belli historia cf. imprimis Diodor. XVI, 23—25. 27—33. 37—40. 56—60. Add. Demosth. de f. leg. p. 387.

post annis ex amico hostis extitisset³⁵⁾, victi ad Chaeroneam Thebani et de antiquo statu in perpetuum deiecti sunt. Ab Alexandro deinde etiam urbs eorum deleta; quae licet post a Cassandro restituta sit, nunquam tamen posthac vires resumpsit. Foedus autem Boeotorum etiam post haec tempora perduravit, Orchomeno, Plataeis, Thepiis post pugnam Chaeronensem restitutis³⁶⁾, omnibusque a Thebanorum dominatione liberatis. Magistratus foederis non boeotarchi solum, sed etiam archontes et ἀγέδρατεῖοντες³⁷⁾, pro quattuor senatibus autem synedrium, praeterea concilium quoque multitudinis commemorantur³⁸⁾. Sublatum foedus a Romanis Persei Macedonis bello, et iterum fortasse post Corinthum deletam³⁹⁾, postea tamen restitutum et sub imperatoribus quoque diu servatum est⁴⁰⁾.

35) Cf. Demosth. de pace p. 62. Philipp. II p. 67 extr. de f. leg. p. 385. de Philippi epist. p. 153. Philipp. III, 120. Add. Winiewski comm. hist. in Dem. or. de cor. p. 223.

36) De Plataeis et Orchomeno a Philippo post pugnam Chaeronensem instauratis cf. Pausan. IX, 1 extr. 37 extr. IV, 27, 5. Dissentit tamen Arrian. I, 9 extr., qui id Alexandro tribuit.

37) Ἀρχων cum septem, ut videtur, boeotarchis est in inscriptione C. I. no. 1565, qua Nobae Carthaginiensi προξενία Boeotorum datur. Ἀρχων ἐν κοινῇ Βοιωτῶν no. 1570. a. Ἀρχων Βοιωτῶν no. 1573. 1575. Ἀρχων, septem ἀγέδρατεῖοντες, γραμματεῖς no. 1593, inscriptione donarii a communi Boeotorum Gratiis consecrati. Ex his ἄρχων est Thebanus, ἀγέδρατεῖοντες Orchomenius, Coroneus, Anthedonius, Thespiensis, Thebanus, Tanagraeus, Oropius, γραμματεῖς Plataeensis. Hos ἀγέδρατεῖοντες non diversos a boeotarchis fuisse, et archontem collegii principem Boeckhius putat p. 729. Praeterea boeotarchi commemorantur no. 1626 (Thisbensis.) no. 1738 et 1058 (Megarensis, quorum urbem illo tempore Boeotorum concilio adscriptam fuisse hoc ipsum docet.) Sunt autem hi omnes tituli sub imperatoribus scripti. Cf. et Plutarch. praec. rei p. ger. c. 17.

38) Τὸ κοινὸν Παμβοιωτῶν συνέδριον inscr. no. 1625, 30. Δῆμος no. 1565, quae inscriptio decretum communis Boeotorum concilii habere videtur. Sed alteram no. 1570. a. in qua est βουλὴ καὶ δῆμος, solorum Oropiorum esse non dubito.

39) Id Boeckh. p. 727 a. statuit propter Pausaniam VII, 16, 6. Sed fieri potest ut Pausanias minus accurate tempora distinxerit.

40) Vid. Pausan. IX, 34, 1 et inscriptt. not. 37. 38 citatas.

§. XXI.

Boeotorum contra Spartanos bellum Epaminonda duce gestum etiam Arcadibus iungendi inter se foederis occasionem dedit. Antea enim, ex quo regnari ab uno desierant¹⁾, in plures civitates divisi²⁾, praeter naturalem illam stirpis, sermonis, morum similitudinem, nihil admodum inter se commune, nisi sacra fortasse Iovis Lycaeii habuerant³⁾. Nobilissimi Arcadum Tegeatae post multa gravioraque bella cum Spartanis foedere iuncti, fidi horum et firmi socii per ducentos amplius annos permanserant⁴⁾: Mantinenses, serius subacti, easdem partes inviti sequebantur⁵⁾: Orchomenii quoque plerumque Spartanis amici⁶⁾: reliqui, quorum multi non urbes sed pagos tantum vicosque incolebant⁷⁾, bella inter se aut cum aliis pacemque ac foedera ut cuique videretur faciebant⁸⁾, multisque eorum mercenaria apud externos militia quaestui erat⁹⁾. Fractis autem apud Leu-

1) Unum totius Arcadiae regem Homerus habet Iliad. II, 609; alios alii nominant, velut Pausan. VIII c. 3—5, quanquam etiam plura minora regna fuisse e. c. 3, 1 (cf. Dionys. A. R. I, 11.) facile colligas, et nonnullos, qui passim totius Arcadiae reges perhibentur, partis tantummodo imperium habuisse certum est, e. c. Aristocratem, de quo vid. Mueller. Aegin. p. 65. Orchomeni regulos adhuc belli Peloponnesiaci tempore fuisse ostendit Theophilus ap. Plutarch. Parall. c. 32, si quid huius auctori tribuendum est.

2) De his et de totius Arcadiae magnitudine et numero insularum vid. Clinton. F. H. p. 395 et 422 sqq.

3) Schol. Pind. Olymp. VII, 158. Adde *ἐστὶν Ἀρκάδων κοινὴν* apud Tegeatas. Pausan. VIII, 53, 3.

4) Cf. Mueller. Dor. I p. 152 sq. 179. 188.

5) Vid. impr. Xenoph. Hellen. V, 2, 1—7.

6) Cf. Herodot. IX, 28. Thucyd. V, 61. Xenoph. Hellen. VI, 5, 11. 15.

7) Aristot. Polit. II, 1, 5 ibiq. Schneider. cf. Kortuem. p. 128—139.

8) Memoratu digna est formula foederis inter Heraeenses et Eleos in tabula aenea ap. Boeckh. Corp. Inscr. no. 11.

9) Thucyd. VII. 57. 58. Xenoph. Hell. VII, 1, 23 et plura

etra Spartanorum viribus et Arcadibus in belli societatem ab Epaminonda sollicitatis placuit unum totius Arcadiae corpus fieri urbemque magnam condi, communis consilii sedem simulque contra Spartanos propugnaculum¹⁰). Cives in hanc e pagis adiacentibus deducti¹¹), concilium institutum, quod de bello ac pace communibusque negotiis consultaret¹²), permagno numero, id quod *Μυρίων* appellatio indicat¹³), magistratus denique praepositi, qui exercitus ducerent et de maioribus rebus ad concilium referrent¹⁴), hisque addita selectorum militum manus, qui Epariti vocantur, ad necessaria ministeria obeunda imperiaque magistratum exequenda¹⁵). Multum tamen abfuit, ut

apud O. C. Kellermann. de re militari Arcadum (Monach. 1831. 8.) p. 73 — 80.

10) Diodor. XV, 59. 72 extr. Pausan. VIII, 27, 1. 2. Cf. Manso Spart. III, 2 p. 82. Wachsmuth. I, 2 p. 272 sqq. Tittmann. p. 688. De Lycomedes, primo huius consilii auctore, non Tegeata, ut est ap. Diodor., sed Mantinensi, cf. et Xenoph. Hell. VII, 1, 23 et ipsum Diodor. c. 62. Add. Kellermann. p. 13, qui tamen Pausaniae locum non recte intellexit.

11) Pausan. l. l. §. 3. Clinton. p. 425.

12) Diodor. XV. 59: *περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης βουλευέσθαι*. Xenoph. Hell. VI, 5, 6: *ὃ π νικῶν ἐν τῇ κοινῇ, τοῦτο κύριον εἶναι τῶν πύλων*. Cf. VII, 4, 2. Ex eiusdem narratione VII, 4, 33. 34 exempla peti possunt decretorum ad commune Arcadiae pertinentium et iudiciorum de iis habiturorum, qui adversus commune deliquissent.

13) Diodor. et Xenoph. ll. ll. Add. Xenoph. VII, 1, 38. 4, 2. Demosth. de f. leg. p. 344. Aeschin. de f. leg. p. 257. Pausan. VIII, 32, 1. Harpoor. Suid. Phot. s. v. *Μύριος*, rectius, opinor, *Μυρίος*. Conventus horum Megalopoli in Thersilio, *ἐπὶ τοῦ ἀνακτόρου* dicto. Pausan. l. l. Mirum est Kellermanni iudicium, hos *μυρίους* magistratus fuisse et Xenophontis locum VIII, 1, 23 ad *μυρίων* institutionem pertinere censentis.

14) Hi generali nomine *ἄρχοντες ἐν τοῖς Ἀρχαῖς* dicuntur distinguunturque a singularum civitatum magistratibus (*προστάταις*) ap. Xenoph. VII, 4, 33. *Ἐπαγγόν τῶν Ἀρχαίων* Diodorus memorat XV, 62.

15) *Ἐπαρόντι* (nam ita rectius scribi videtur quam *Ἐπαρόντος*, quae forma nominis apud Hesychium extat.) primum commemorantur a Xenophonte Hell. VII, 4, 22 (Ol. 104, 1.), quo tempore ei *μυρίος* dudum constituti, ut nesciam quid sibi velit Kellermann. p. 20 not. 72. Porro commemorantur eodem cap. §. 33. 34. 35.

omnes statim Arcades foederi accederent, aut, qui accesserant, firmiter coniuncti permanerent. Orchomenii certe, Heraeenses alique Spartanorum amici communibus ceterorum consiliis diu aut abstinuerunt aut etiam restiterunt¹⁶⁾: Tegeatae inter se ipsi discordabant, multique, qui foedus fieri noluerant, interfecti aut expulsi sunt¹⁷⁾: mox Megalopolis tantummodo, Tegea, Asea, Pallantium paucaeque minores civitates in societate perstiterunt; reliquae aut quieverunt aut Spartanis faverunt¹⁸⁾. Pace tamen post pugnam Mantiensem stabilita maior omnium concordia firmiorque coniunctio facta¹⁹⁾, donec Achaeis invalescentibus Megalopolis, Stymphalus, Heraea aliaeque civitates adiunctae, reliquae, Tegea, Orchomenus, Caphyae, Mantinea quoque Aetolorum aut Spartanorum partes amplexae sunt²⁰⁾. Foederis Arcadici dehinc nulla amplius mentio.

§. XXII.

Alia huius generis foedera in Peloponneso non fuerunt praeter Achaeorum, de quibus postea dicendum erit. Nam quae in Argolide civitates aliquando Argivorum sociae fuerant, mox aut

et c. 5, 3. Ab Hesychio *ἀρμόσιος φίλας* dicuntur, a Diodoro XV, 62. 67 *ἐνλέκτοι*: nam non alios hos quam Eparitos esse certum est. Vid. Kellerm. p. 46. Fuerunt numero 5000 (Diod.) mercedemque, aliquando saltem, de publico accipiebant. Xenoph. VII, 4, 34.

16) Vid. Xenoph. Hell. VI, 5, 11. 22.

17) Id. VI, 5, 6—10.

18) Id. VII, 5, 5 cf. ib. §. 1.

19) Philippi et Alexandri aetate commune Arcadiae commemoratur a Demosth. de f. leg. p. 344. 403. Aeschin. de f. leg. p. 257. ctr. Ctesiph. p. 553. Diodor. XVII, 3. Pseudoplutarch. vitt. X oratt. p. 840 E. Megalopolis post pacem a multis deserti, qui tamen Atheniensium ope redire coacti. Diodor. XV, 94. Fuit tamen postea quoque Megalopolis parum pro magnitudine incolis frequens. Polyb. IX, 21.

20) Cf. Plutarch. Arat. c. 30. 36. 38. Cleom. c. 4. 5. 7. Polyb. II, 46. 55. 57. 58. Add. Wachsmuth. I, 2 p. 393.

subiectae ab his aut alienatae sunt ¹⁾. Item Elei Pisatas et Triphylios non foedere iunctos sed imperio subditos habebant ²⁾. E transmarinis civitatibus primum Crætae varia fuerunt singulorum inter ipsas foedera ³⁾; unum commune totius insulae nullum ⁴⁾, nisi quod aliquando κοινὸν habuisse videntur ad controversias suas iure decernendas ⁵⁾, pactionemque de συγκατησμός, ut coniunctis omnium viribus externi hostes arcerentur ⁶⁾. — Aeolicarum coloniarum commune foedus nullum nec Lesbi neque in Asia fuisse videtur ⁷⁾. Contra Ionicarum duodecim civitatum ⁸⁾

1) Cf. Mueller. Dor. I p. 83. 153. 174. Wachsmuth. I, 1 p. 130. II p. 84.

2) Thucyd. II, 25 τὴν περιουσίαν Ἑλλάνων dicit. De Lepreatis vid. id. V, 31 et in univ. cf. Xenoph. Hellen. III, 2, 23. 30. VI, 5, 2. Pausan. V, 10, 1. VI, 22, 1. 2.

3) Commemorandum imprimis foedus Latiorum et Olontiorum, Corp. Insc. no. 2554, et Hierapytniorum cum Priensiensibus, ibid. no. 2556. Cf. Sainte-Croix p. 357. Hoeck. Cret. III p. 470 sqq.

4) Κοινὸν Κρητῶν in nummis commemoratur non ante imperatorum Romanorum tempora, neque foederis politici indicium est. Cf. Tittmann. p. 735 sq.

5) Vid. foed. Hierapytn. c. Priana. vers. 58. Polyb. XXIII, 15, 4. Boeckh. ad Corp. Inscr. p. 414. 415. Tittmann. p. 735.

6) Plutarch. de frat. amor. c. 19: πολλὰς στασιάζοντες ἀλλήλους καὶ πολεμοῦντες, ἔκωθεν ἐπὶ πόλεων πολεμίων διέλθοντο καὶ συνίσταντο, καὶ τοῦτο ἦν ὁ καλούμενος συγκατησμός. Cf. Etym. M. p. 732, 55.

7) Conventus Aeolensium legatorum certis temporibus Cymae habitos fingit Barthelem. Anach. tom. VIII p. 81, ad Herod. I, 149. 157 provocans, ubi nihil eiusmodi legitur. Non minus commentitium foedus est cum communibus Grynei Apollinis sacris a Sancrucio Aeolensibus tributum. Vid. Hermann. A. Gr. §. 76, 12. Mitylenaeos aliquando συμμαχίας cuiusdam principatum habuisse Aelianus docet V. H. VII, 15; sed qualis illa fuerit non liquet. Κοινὸν Αἰολῶν in nummis extat, sed non ante imperatoris M. Aurelii tempora. Vid. Plehn. Lesb. p. 98. Ceterum cf. Tittmann. p. 672.

8) Mileti, Mynntis, Prienes, Ephesi, Colophonis, Lebedi, Tei, Clazomenarum, Phocaeae, Erythrarum, Sami, Chii (Herodot. I, 142.), quibus postea Smyrna, Aeolensium colonia, adiuncta est. (id. ib. c. 143. 150.) De his omnibus earumque rursus plurimis coloniis cf. Lud. Lehnert, de foedere Ionico. Berolin. 1830. 8.

sacra communia fuerunt, Panionia, in Neptuni Heliconii templo ad Mycalen promontorium⁹⁾ ac postea Ephesi celebrata¹⁰⁾, et peractis sacris concilia de rebus publicis, velut de bello ac pace cum exteris deque controversiis inter ipsas dirimendis¹¹⁾. Sed parum firmam hanc coniunctionem fuisse bellorum, quae inter se Iones gesserunt, exempla ostendunt¹²⁾; neque quidquam ab iis memorabile adversus Lydorum aut Cyri dominationem coniunctis viribus gestum, sapientique Thaletis consilio, ut, quo validius hostibus resisterent, unum totius Ioniae corpus fieret sedesque universi imperii Tei collocaretur, non obtemperatum est¹³⁾. Erat enim omnino gentis ingenium imbelles, mollitiae ac voluptatibus deditum, lenemque ac tutam servitutem laboriosae libertati haud aegre praeferens¹⁴⁾. Foederis autem post rebellionem contra Darium ab Aristagora concitatum, sed celeriter oppressam, nulla amplius mentio¹⁵⁾, quamquam sacrorum communio et communis quaedam rerum, quae cum sacris coniunctae erant, administratio perduravit¹⁶⁾. —

9) Herodot. I, 143. 148. Strab. XIV, 1 p. 639. cf. VIII, 7 p. 384.

10) Id ex Diodori narratione XV, 49, coll. cum Strab. VIII, 7 p. 385, circa Leutricae pugnae tempus factum esse coniicias. Sed Ephesia, commune omnium Ionum festum, iam Thucydides commemorat III, 104. Cf. Locell. ad Xenoph. Ephes. p. 132.

11) Dionys. Ant. Rom. IV, 25. Exempla vid. apud Herodot. I, 141. 170. VI, 7, ubi de *προβούλοις* dicitur ad commune consilium missis. Cf. Wachsmuth. I, 1 p. 114.

12) Wachsmuth. I. I. et Hermann. Ant. Gr. §. 77, 24.

13) Herodot. I, 170.

14) Lectu digna est Herodoti narratio VI, 11. 12. Ceterum laudes Ionum splendidissima oratione celebratas vid. ap. Himerium declam. XI p. 570 — 580 Wernsdorf. De mollitie eorum et luxuria cf. Athenae. XII c. 28 sqq. p. 524 sqq.

15) Notandum tamen quod de Artapherne Herodotus narrat VI, 42: *συνθήκας σφίσι αὐτοῖσι πρὸς Ἰωνας ἡνάγκας ποιεῖσθαι, ἵνα δωσίδιχοι εἴεν καὶ μὴ ἀλλήλους φέροιν τε καὶ ἄγουν.*

16) Huo pertinent inscriptiones nummorum, *Κοινὸν Πανωνίων*

Denique Doriensium sex civitatibus in Cariae ora maritima et Co Rhodoque insulis¹⁷⁾ communia fuerunt Apollinis Triopii sacra apud Cnidum in promontorio Triopio¹⁸⁾, ad quae quum conveniant, etiam consilia inter se de rebus publicis communicasse dicuntur¹⁹⁾. Verum amplius nihil de coniunctione eorum compertum habemus: neque aliarum coloniarum foedera, quae quidem hoc loco commemoranda sint, fuisse videntur. Quae autem iis cum conditoribus originibusque suis coniunctio intercesserit, proximo capite exponemus.

6. De iure coloniarum.

§. XXIV.

Coloniarum inde a proximis post Troiam ever-
sam temporibus¹⁾ per plura deinceps saecula tam
ingens multitudo a Graecis condita est, ut nullam
unquam gentem coloniis feraciorem fuisse merito
dixeris. Nam post Thessalorum, Boeotorum, Do-
riensium migrationes, quum in plurimis Graeciae

aut *Κοινὸν Ἰώνων* (vid. Tittmann. p. 671.) et *βουλὴ Ἰώνων*, quae li-
tem inter Lebedios aliamque ignotam civitatem de sacerdotio quo-
dam diiudicat, Corp. Inscr. no. 2909.

17) Harum duae in continenti, Cnidus et Halicarnasus, tres
Rhodi, Lindus, Ialysus, Camirus, quae postea, circ. Ol. 93, 1 in
unam urbem insulae cognominem contractae sunt (Diodor. XIII,
75. P. D. C. Paulsen, Rhodi descriptio Maced. aet. Gotting.
1818. 4. p. 5.) sexta denique Cos, eodem cum insula nomine. Ex
his unam, Halicarnasum, sacrorum communione exclusam esse
Herodotus narrat I, 144.

18) De sacris Triopiis cf. Boeckh. ad Corp. Inscr. I p. 45.

19) Dionys. Ant. Rom. IV, 25.

1) Thucyd. I, 12: *μὲν τὰ Τρωικὰ — μόλις ἐν πολλῷ χρόνῳ ἡσ-
χάσατο ἡ Ἑλλὰς βεβαίως καὶ οὐκ ἐν ἀνιστάμενῃ ἀποικίας ἐξέτιμει.* Fa-
bulosis de coloniis ante illud tempus narrationibus pauci hodie
sunt qui fidem habendam credant. Collegit eas Radulphus Ro-
chette, *histoire critique de l'établissement des colonies grecques*.
Paris 1815. IV. 8.

partibus veteres incolae ab advenis opprimerentur, factum est ut multi aut pulsi patria aut alienae dominationis impatientes alias sibi sedes extra Graeciam quaererent: eaque res Aeolicis in Lesbos insula et obiecta Asiae ora coloniis originem dedit²⁾. Mox etiam Iones ex Aegialea ab Achaeis pulsi, primum in Atticam, dein quum alendis tot hominum millibus tenue terrae solum non sufficeret, et seditionibus quoque insuper exortis, in Asiam Aegaeique maris insulas concesserunt, admistis multis etiam aliarum stirpium hominibus, Cadmeis, Abantibus, Minyis Phocensibus, Dryopibus, Arcadibus aliisque, quos vel Thessalorum vel Boeotorum Aeolensium vel Doriensium migratio sedibus suis exciverat³⁾. Hos sequuntur sunt Doricae stirpis coloniae, partim Megaris⁴⁾ partim Argolide profectae⁵⁾, ubi male coalescentibus novis civitatibus, variisque inter Dorienses et veteres incolae seditionibus exortis, multi passim cedere patria quam iniqua condicione cum adversariis vivere malebant, ducesque ex ipsis Doriensibus nacti in Cariae oram maritimam Rhodumque et Con insulas emigrabant. His autem deducendarum peregre coloniarum initiis plurimae deinceps aliae successerunt, partim ab iis, qui in Graecia remanserant, partim ab Asianis illis coloniariis conditae, ut omnia paullatim mediterranei maris littora, ab intimis Ponti Euxini recessibus usque ad Rhodani amnis ostia, Graecos accolae acciperent, seraeque ac barbarae nationes, Scythae, Thraces, Macedones, Illyrii, Libyes, Siculi, Galli aliqua saltem ex parte Graecorum commerciis mansuescerent et erudirentur. Et Pontica quidem littora prae-

2) Veterum scriptorum locc. vid. ap. Plehn. *Lesbiac.* p. 38—42. Clinton *F. H.* I p. 103 sqq.

3) Vid. *supr.* P. V §. 5, 7. Clinton. *l. l.* p. 113 sqq.

4) Strab. XIV p. 653.

5) Cf. Mueller. *Dor.* I p. 102—114.

cipue Milesii⁶⁾, Bithyniae, Thraciae et Macedoniae oram Megarenses⁷⁾ et Chalcidenses⁸⁾, Ionii maris littora Illyriam usque Corinthii⁹⁾, Libyae partem Dorienses ex Thera insula profecti¹⁰⁾, Italiam inferiorem ac Siciliam Achaei¹¹⁾, Chalcidenses¹²⁾, Corinthii¹³⁾ aliique Dorienses¹⁴⁾, Gallicae denique oram Rhodani ostiis vicinam Iones e Phocaea¹⁵⁾ coloniis occuparunt.

§. XXV.

Causae deducendarum coloniarum admodum variae¹⁾. Multi hostilibus armis oppressi, ut ser-

6) Cf. impr. F. E. Rambach. de Mileto eiusque coloniis. Hal. 1790. 4. Lehnert. de foedere Ionico p. 32—40.

7) Mueller. Dor. I p. 120—122.

8) Strab. X, I p. 447. Cf. Poppo prolegg. Thucyd. vol. 2 p. 345 sqq.

9) Mueller. l. l. p. 117—119.

10) Herodot. IV, 150 sqq. Cf. J. P. Thrige, historia Cyrenes. Hafn. 1819. iterum ed. S. N. Bloch. 1828. 8.

11) Strab. VI p. 261—163. Scymn. v. 304. 322. 325 sqq. Polyb. II, 39, 6. Cf. Heyne, opuscul. acad. II p. 5. 6 et alibi passim.

12) Strab. V p. 243. VI p. 257, Scymn. v. 235. Thucyd. VI, 3 sqq.

13) Goeller. de situ et origine Syracusarum. Lips. 1818. 8. Mueller. l. l. p. 115—117.

14) Thucyd. VI, 4. Mueller. p. 110. 111. 125. Cf. R. Lorentz de orig. vet. Tarentinorum. Berol. 1827. 8.

15) Thucyd. I, 13. Pausan. X, 8, 4. Harpocr. s. v. *Μααα-Μα*. Ceterum accuratiorum coloniarum recensum, qui ab huius libri consilio alienus est, vid. ap. Hermann. Antt. Gr. §. 76—86, cuius paucissimae paginae vix minus bonae frugis, quam Rochetti spissa volumina continent.

1) Senec. consol. ad Helviam c. 6: „Alios excidia urbium suarum hostilibus armis elapsos in aliena spoliatis suis expulerunt, alios domestica seditione submovit, alios nimia superfluentis populi frequentia ad exonerandas vires emisit, alios pestilentia aut frequens terrarum hiatus aut aliqua intoleranda infelicitas solis vitia eiecerunt, quosdam fertilis orae et in maius laudatae fama corrumpit, alios alia causa excussit domibus suis.“ Cf. in univ. Bartholem. Anachars. c. 2. tom. II p. 40 sqq. ed. Bipont. 1793. Heyne, de vet. colon. iure eiusque causis opuscul. acad. I p. 296 sqq.

vitutem domi effugerent, novas in aliis regionibus civitates condiderunt, sicut veteres illi, quorum mentionem fecimus, ac postea Messenii, qui Rhegium ²⁾, Phocaei, qui Veliam et Massiliam ³⁾, Teii, qui Abderam concesserunt ⁴⁾. Alii propter discordias intestinas patria cedere coacti, quemadmodum Parthenii a Spartanis emissi Tarentum condidisse dicuntur ⁵⁾, Archias Corintho cum suis profectus Syracusas condidit ⁶⁾, Dorieus, ne fratrem Lacedaemone regem videret, novas sedes, quamquam infelici successu, quaesivit ⁷⁾. Nec raro, ex iis praesertim civitatibus quae paucorum in potestate erant, minuendae multitudinis gratia coloniae deductae videntur, ne status rei publicae immutaretur ⁸⁾. Accidebat etiam nonnunquam, ut aut in publica aliqua calamitate ad placandam deorum iram omnis iuventutis partem decimam deo alicui voverent, aut capta aliqua hostium civitate eorum quos subegissent item decimam partem deo consecrarent; quae multitudo si maior esset nec haberi in ipsis templorum agris com-

Hegewisch, geograph. u. histor. Nachrichten die Colonien der Griechen betreffend (Altona 1808. 8.) p. 140 sqq.

2) Post primum itemque post alterum bellum Messeniacum. Pausan. IV, 23, 1 — 3. Quamquam secundum alios urbs Rhegina iam antea condita fuit item a Messeniis propter seditionem patria pulsus. Strab. VI p. 257. Cf. Schneidewin, Diana Phacelitidis et Orestes ap. Siculos (Gotting. 1832. 8.) p. 4. 5 et de diversitate narrationum Mueller. Dor. I p. 148.

3) Cf. supr. §. 24, 15. Add. Herodot. I, 163 — 167 et Grashoff. in Iahnii annall. phil. et paed. 1829. II, 2 p. 156.

4) Herodot. I, 168. Cf. C. F. Hermann, Versuch einer urkundl. Geschichte von Abdera, in Zimmermann. diar. scholast. ann. 1830 no. 63 sq.

5) Cf. §. 24, 14. Add. Niebuhr. hist. Rom. I p. 163 ed. 2.

6) Vid. §. 24, 13.

7) Herodot. V, 42 sqq.

8) Cf. P. IV §. 7. p. 117. Huc pertinet fortasse Strab. X, 1 p. 447 de Chalcidensium coloniis: ἐστὶν γὰρ αἱ ἀποικίαι αὐτῶν, καθάπερ εἰρηκεν Ἀριστοτέλης, ἥτις αἱ τῶν ὑποβοτῶν καλουμένην ἐπεκράτει πολιτείαν. προσηύχοντες γὰρ αὐτῆς ἀπὸ τμημάτων ἀνδρες ἀριστοκρατικῶς ἄγοντες.

mode posset, in coloniam emitti oraculi iussu solebat⁹⁾. Sed omnium maxime frequens genus earum fuit, quae commerciorum exterorum, navigationis ac mercaturae gratia condebantur, ex quo genere pleraeque Megarensium, Corinthiorum, Milesiorum, plurimaeque Achaeorum et Chalcidensium fuerunt, quum in longinquis ignotisque oris interque barbaras nationes certae mercatoribus tutaeque stationes ac fora quaererentur facilliorque etiam ad remotiora aditus¹⁰⁾.

§. XXVI.

Quae autem his coloniis cum originibus suis coniunctio atque necessitudo intercessit, haec pro vario illarum genere atque condendi ratione¹⁾, locorum propinquitate aut longinquitate, opibus denique ac potentia coloniarum multiplex ac varia fuit. In universum autem omnis illa coniunctio commodissime cum ea comparari potest, quae liberis est cum parentibus; quemadmodum etiam matrum filiarumque nominibus saepenumero inter se uti solebant²⁾. Itaque sicut liberos, quamdiu

9) Strab. VI, 1 p. 257 de Chalcidensibus, qui cum Messeniis Rhegium condiderunt: *κτίσμα δ' ἐστὶ τὸ 'Ρήγιον Χαλκιδίων, οὗς κατὰ χρησμόν διέχευενδύτας τῷ Ἀπόλλωνι δι' ἀγορίαν ἑσπερον ἐκ δειλῶν ἀποκῆσαι δειρὸν ᾔσαν.* Cf. Dionys Ant. Rom. I, 16 et 23. Intt. ad Iustin. XXIV, 4, 1, de Itatorum vere sacro. De consecratis victarum civitatum decimis vid. exempla ap. Mueller. Dor. I p. 257. 258, add. 229. 242.

10) Addi potest nonnunquam colonias etiam belli causa conditas, ad tuendam aliquam regionem ab hostium incursionibus, aut ut contineri facilius in obsequio subiecti possent. Huo pertinent quae de Amphipoli Thucyd. I, 100. IV, 102, de Heraclea Trachinia III, 92 refert.

1) Nam multum haud dubie intererat, utrum rite ac publico consilio an per secessionem colonia condita, ex eadem omnes civitate missi, an ex pluribus diversarum quoque stirpium hominibus mixti essent, reapse denique et certa ratione, an nomine potius et *οἰκιστῶν* alicuius respectu metropolis esset. Cf. Wachsmuth. I, 1 p. 103.

2) Vid. Spanhem. de usu et praest. numism. tom. I p. 577. Ita in foedere Locrorum Epizephyriorum, quamvis commenticio;

suis ipsi opibus ac facultatibus non satis se tueri possunt parentumque subsidiis sustentantur, obsequium his maius praestare eorumque imperiis regi consentaneum est, ita coloniae quoque in simili condicione similiter erant metropoli suae in plurimis rebus obnoxiae; contra ubi satis ipsae pollebant suisque viribus tutae matrum subsidio non egebant, itidem ut liberi sui iuris facti, naturali tantummodo pietatis officio maiorem patriam colere atque observare, ceterum suae potissimum utilitati suisque commodis inservire aequum iudicabant. Amicitia igitur et societas coloniis cum metropoli, non clientela aut servitium convenire videbatur³⁾; bellum utrisque inter se, nisi insigni aliqua iniuria aut necessitate coactis, iniustum atque indecorum⁴⁾, controversiae iure potius quam armis decernendae⁵⁾; auxilium, si fieri posset, petentibus invicem ferendum⁶⁾; denique honores quidam in sacris publicisque conventibus a coloniis metropoli ex more tribuendi⁷⁾.

§. XXIV.

In deducendis coloniis, quae quidem rite ac

quod cum Opuntiis aut Ozolis factum Timeaus contendebat, apud Polyb. XII, 10, 3, scriptum fuit, *ὡς γονεῖς πρὸς τέκνα*. — Cf. Plat. Legg. VI, 3 p. 754. Dionys. A. R. III, 7. Vales. ad Polyb. l. l. Wesseling. ad Herodot. III, 19. Hegewisch. p. 155 sqq. Sainte-Croix, de l'état et du sort des colonies des anciens peuples (Philadelph. 1779. 8.) p. 110 sqq. Drumann. p. 507. Poppo prolegg. ad Thucyd. vol. 2 p. 20 sq.

3) Thucyd. I, 34: *ὃ γὰρ ἐπὶ τῷ δοῦλος ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὅμοιος τοῖς λεπομένοις εἶναι ἐκπέμπονται*.

4) Vid. Herodot. VII, 150. VIII, 22. Thucyd. I, 38. Justin. II, 12. Cf. tamen Plato Legg. l. l. Thucyd. I, 34.

5) Thucyd. I, 28.

6) Id. I, 24. 25. V, 106.

7) Id. I, 25, *γίγα τὰ ρομφόμενα*. c. 38, *τὰ εἰκότα θανατεύουσαι*. Quod ibid. additur de *ἡγεμονία*, quocum cf. Thebanorum adversus Plataeenses, ut colonos suos, criminationem, V, 96: apparet societatem cum maiore patria detrectari a coloniis principatumque eius recusari iniustum saltem et vituperabile iudicatum esse.

publico consilio deducerentur¹⁾, haec solebant observari: primum ut ne susciperetur negotium nisi consulto antea oraculo²⁾; dein si oraculum rem probasset, ut ediceretur publice, qui homines deducendi essent, in quo fiebat saepenumero, ut invitarentur certis condicionibus qui adscribi colonis vellent, neque civibus tantummodo sed aliis etiam e cognatis aut amicis populis ea copia fieret³⁾. Huic multitudini unus e civibus aut etiam plures *οἰκιστὰι* praeficiebantur, qui in locum eos coloniae destinatum deducerent, condendaeque ibi urbi reique publicae praessent: quodsi quae emittebat coloniam civitas ipsa alterius colonia esset, moris erat e metropoli *οἰκιστὴν* adscisci⁴⁾. His mandata de administrando negotio deque formula iuris, quo uterentur coloni, data, quae *ἀπολίσια* dicebantur⁵⁾; tenuioribus autem colonis com meatus nonnunquam et arma de publico praebita⁶⁾. Ignem porro secum asportabant ex metro-

1) Hae tantum sunt quae proprie coloniae a Romanis vocantur. Servius ad Virg. Aen. I, 12: "Hae autem coloniae sunt quae publico consilio, non ex secessionem sunt conditae." Graeci vocabuli *ἀπολίσια* significatio latius patet. Sed distinguuntur accurate loquentibus *ἀποικοι* ab *ἐποικοις* h. e. novis accolis in conditam iam prius coloniam deductis: quamquam haec non una est huius vocabuli significatio. Vid. Schol. ad Thucyd. II, 27. Suid. in *ἀπολίσιας* et *ἐποικος*. Krueger. ad Dionys. historiogr. p. 101. Poppo prolegg. Thuc. vol. I p. 235.

2) Cf. supr. c. 4 §. 16, 8. 9. Add. exempla ap. Herodot. V, 42. Thucyd. III, 92. Spanhem. ad Callimach. hymn. in Apoll. v. 57. Neque alia vaticiniorum genera spreta esse consentaneum est, quo pertinent v. c. *οἱ θεοπρομαντεῖς* apud Aristophanem Nubb. v. 331, ubi cf. interpp.

3) Thucyd. I, 27 (ubi proprie *ἐποικοι* sunt qui mittuntur.) et III, 92. Diodor. XII, 10.

4) Thucyd. II, 11. et Diodor. I, 1. qui *κιστὰς* dicit. Cf. Mueller. Aeginet. p. 53.

5) Harpocrat. s. v. *ἀπολίσια*: *ἴδιος τὰ γράμματα καὶ ἂ ἀποκοῖσι πνεὺς οὕτως ἀνθρώπων*. Vulgo *ἀπολίσια* scribitur; sed mutandum accentum intellexerunt iam Hudson. ad Thucyd. I, 24. Vales. ad Polyb. XII, 10, 3 p. 348 Gron. Heyn. opuscc. I p. 324.

6) Liban. hypoth. Demosth. or. de Cherson. p. 88, 8.

polis prytaneo accensum⁷⁾, ceteraque sacra patria, quum publica tum sua quisque privata; ex quo fiebat, ut in posterum quoque arctissima quaedam communio sacrorum coloniis cum originibus suis intercederet⁸⁾, quum et publice eadem ab utrisque numina iisdem festis ac caerimoniis colerentur, et privatarum quoque religionum eadem plerumque apud utrosque ratio esset. Eaque communio quo firmitus servaretur, theorias certis temporibus atque oblationes a colonis ad conditorum suorum festa maxime solemnissima mitti moris erat⁹⁾. Propria autem coloniis sacra erant in *οἰκιστῶν* honorem instituta, qui tanquam heroes caerimoniis ludisque publicis colebantur¹⁰⁾; multaeque coloniae antiquae, quarum *οἰκιστῶν* certam memoriam vetustas obscuraverat, fabulosos quosdam heroes pro conditoribus colebant¹¹⁾. — Porro in publicis coloniarum sacris si qui aderant ex maiore patria missi, his pars de primitiis victimarum ante ipsos (colonos porrigebatur¹²⁾; item locus concedebatur praecipuus in sacris publicis-

7) Herodot. I, 146 ibiq. intt., imprimis Larcher. tom. I p. 440 sqq. Etym. M. s. v. *πρυτανία*. Cf. Vales. ad Polyb. XII, 10, 3. Wachsmuth. I, 1 p. 193 sq. — Quod additur a plerisque, extinctum aliquo casu in coloniae prytaneo ignem ex conditorum prytaneo rursus accendi debuisse, in dubium vocat Sainte-Croix p. 118.

8) Cf. Spanhem. de us. et praest. n. a. I p. 572. Wachsmuth. II, 2 p. 117.

9) Thucyd. VI, 3. Aristid. Eleusin. tom. I p. 416 Dind. Schol. Aristoph. Nubb. v. 385. Cf. Vales. ad Polyb. I, 1. Spanhem. I, 1 p. 581. Wesseling. ad Diodor. XII, 30. Heyn. p. 325. 327.

10) Herodot. VI, 38. Thucyd. V, 11. Diodor. XI, 66. XX, 102. Wesseling. ad IV, 1. Spanhem. p. 565. Boeckh. et Dissen. ad Pindar. Olymp. VII, 78. Wachsmuth. II, 2 p. 105.

11) Cf. Mueller. Dor. I p. 112. 113.

12) Hoc est apud Thucyd. I, 25, ἀνδρὶ Κορινθίῳ προκαταρχόμενος τῶν ἱερῶν, quem locum rectius Poppeo quam ceteri interpretes acceperit. Κατάρχεσθαι potissimum ad *πρωτοπύλαι* victimarum pertinet, sectosque pilos distributos esse inter eos qui victimam offerebant docet vel Homerus Iliad. III, 274.

que conventibus¹³⁾. Sacerdotum ac magistratuum e metropoli in coloniam missorum pauca tantum exempla habemus¹⁴⁾, neque omnino hoc factum esse videtur nisi in iis coloniis, quae propter suarum virium infirmitatem maiori et opulentiori metropoli magis obnoxiae agerent. Forma rei publicae legesque et instituta coloniarum in universum quidem ad metropolis exemplum ordinata¹⁵⁾; fieri tamen non potuit quin plurimae in plerisque aut statim ab initio aut procedente tempore diversitates existerent, quum neque omnia, quae metropoli, etiam novae urbi convenirent, nec quae recepta erant servari inter diversas vivendi condiciones facile possent. Hinc multae brevi tempore a parentibus non mediocriter degenerarunt, maximaque enata est novarum formarum varietas, quarum adspectu et contagione etiam veteres passim civitates multifariam a pristina ratione viaque avocari necesse erat. Neque intra formas rerum publicarum institutaque civilia huiusmodi mutationes continebantur, sed ad omnes pariter vitae partes, ad artes, litteras, disciplinam pertinebant, quae liberius tractatae veterisque consuetudinis vinculis solutae novam in novis civitatibus faciem induebant, novandique etiam veteribus exemplum atque impulsus dabant.

§. XXVIII.

Diversi generis, multoque magis Romanorum

13) Thucyd. I. I. cum schol.

14) De sacerdotibus, etiamsi scholiastae Thucyd. I. I. exigua auctoritas est, vid. tamen Spanhem. p. 575, Eckhel. doctrin. numm. IV p. 206. De epidamiurgis Corintho Potidaeam missis vid. Thucyd. I, 56. Sed *ἐπιδάμιονες* Heynius p. 323 non debebat huc referre. Cf. supr. P. IV §. 5, 5.

15) Cf. Thucyd. VI, 4. Pind. Pyth. 1, 61. Huc pertinet quod etiam nummorum eadem in coloniis quae in metropoli signa erant. Spanhem. p. 568 sqq.

coloniis similes erant, quae *κληρουχίαι* dicuntur ¹⁾, quum in agro aut hostibus erepto ²⁾ aut alia quacunque ratione extra proprios fines parto sortes civibus distribuebantur, qui licet suam ibi rem publicam, suosque magistratus haberent, non fierent tamen propterea veteris patriae expertes, sed pariter huius atque coloniae cives essent ³⁾, legibus eius omnibus tenerentur, munia civilia pro virili parte obirent ⁴⁾, iuraque, quantum absentes possent, usurparent. Et erant quoque qui accepta inter cleruchos sorte domi tamen remanerent illamque vel per procuratores administrarent, vel aliis fruendam elocarent, aut etiam domicilium ipsi nunc in patria nunc in cleruchia haberent. Plurimae huiusmodi cleruchiae Atheniensium erant, imprimis donec maris imperio potiebantur ⁵⁾; sed

1) De his vid. ante omnes Boeckh. oec. r. p. A. I p. 460 — 465. Corp. Inscr. I p. 150. Cf. et Wachsmuth. I, 2 p. 36—43.

2) Devicti hostes aut expellebantur, ut Potidaeatae et Aeginetae ab Atheniensibus (Thucyd. II, 27. Diodor. XII, 44.), aut servi fiebant, ut Dolopes et Pelasgi in Scyro, Lemno, Imbro (Thucyd. I, 98. Diodor. XI, 60. Corn. Nep. Cimon. c. 2.), aut in quandam cleruchorum clientelam detrusi agros patronorum colebant annuasque iis pensiones persolvebant, ut Lesbii post defectionem ab Atheniensibus subacti (Thucyd. III, 50.), aut etiam fortasse parte agrorum ipsis relicta unius cum cleruchia rei publicae, sed deteriore iure, participes fiebant, id quod Euboeae ab Atheniensibus factum crediderim. Ceterum clientes illos, quales Lesbii facti sunt, *πελάτας* appellatos esse perquam probabile est. Plat. Euthyphr. p. 4 C. Cf. Athenae. X, 60 p. 443: *προσπελατών, ὥσπερ ἐλλώτων*.

3) Propterea modo a vetere patria modo a cleruchia appellati, velut Athenienses iidemque Chalcidenses aut Aeginetae. Vid. Boeckh. p. 462. Hinc explicavi varias de Isaei oratoris patria narrationes, praef. ad Isae p. V, cui explicationi quae Liebmannus obiecit refutata sunt a Meiero Ephemer. Hal. 1836 no. 131 p. 432.

4) De *κληρουχικῶν* ap. Athenienses immunitate vid. supr. P. V c. 7. §. 80, 21.

5) Has percensuit Boeckh. p. 456—460. Cf. Wachsmuth. p. 36—39.

nec aliis civitatibus nullas fuisse et per se probabile est et certis quibusdam indiciis apparet.⁶⁾

7. De principatu Graeciae.

§. XXIX.

Sequitur ut de iis foederibus dicamus, quibus plures inter se diversarum terrarum ac stirpium populi non ad tempus sed perpetuae societatis causa iunctae erant, alii sub unius maioris civitatis principatu, alii pari omnium condicione et honore. Huius generis Aetolorum erant atque Achaeorum inter ipsos et cum aliis compluribus populis consociationes; alterius generis Spartanorum atque Atheniensium societates, tam multas civitates complexae tantumque ex principatu auctoritatis et virium duabus illis addentes, ut non temere propterea totius Graeciae principatum Sparta et Athenae obtinuisse dicantur. Et Spartana quidem societas originem habuit pervetustam et a proximis fortasse post occupatam Peloponnesum temporibus repetendam ¹⁾: confirmata deinde Olympicorum ludorum institutione ²⁾ crescentibusque Spartanorum opibus magis in dies aucta et stabilita est. Nam post subactam Messeniam, superatos Tegeatas et Argivos ³⁾, expulsos denique e plurimis civitatibus tyrannos ⁴⁾ Spartani, om-

6) Huc pertinent *Μελήσιοι οἱ Ἀμοργῶν Αἰγιάλην κατοικοῦντες*, Corp. Inscr. II no. 2264, qui *ἄρχοντας* suos, *βουλὴν*, *δῆμον* habent: porro *οἱ κατοικοῦντες ἐν Ψυρραῖς*, Chii haud dubie, quorum decretum legitur ibid. no. 2245: denique etiam *Τεραπόνοι οἱ κατοικοῦντες* in terra nescio qua, ib. no. 2555. Vid. Boeckh. comm. p. 410.

1) Cf. Wachsmuth. I, 1 p. 319 sqq.

2) Cf. supr. cap. 2 §. 7, 3. Add. Mueller. Dor. I p. 138—140.

3) Id. ibid. p. 140—159.

4) Vid. supr. P. III §. 8 p. 91.

nium in Peloponneso populorum sine controversia potentissimi, reliquos plerosque foedere secum iunctos habebant et maxima etiam apud ceteros Graecos auctoritate florebant. Foederati autem sub Spartanorum principatu erant omnes in Peloponneso Dorienses, exceptis duntaxat Argivis paucisque aliis, quos Argivi in potestate habebant, praeterea Hermionenses, Tegeatae, Elei cum Pisatis et Triphylis, extraque Peloponnesum Aeginetae et Megarenses⁵⁾. Formula foederis haec fere. Primum de rebus communibus, de bello, pace, foederibus consilia inter se civitates per legatos conferebant⁶⁾, parique omnium iure suffragii quod pluribus placuisset omnes tenebat⁷⁾. Quamquam qui viribus praeter ceteros pollerent, plus etiam in consiliis, si non iure, at auctoritate tamen valuisse consentaneum est, et Spartanorum tanta plerumque apud omnes auctoritas fuit, ut non facile quid iis invitis susciperetur⁸⁾, etiamsi

5) Foederatorum nomina neque ex Herodoto VIII, 72, IX, 28, neque e Pausania V, 23, 1 satis certo cognosci possunt, quandoquidem multi ab his enumerantur, qui ad tempus tantum Spartanis eorumque sociis se adiunxerant; cuius generis etiam e Peloponnesiis sunt Arcades praeter Tegeatas et fortasse Orchomenios. Nam Mantinenses non veteres neque perpetuos Spartanorum socios fuisse satis constat, nec de ceteris Arcadibus id credere licet. Vid. supr. c. 5 §. 21, 4—8. De iis autem, quorum nomina posui, dubitari non potest propterea quod, praeter unum nec diuturnum Tegeatarum contra Spartanos certamen circ. ol. 75, 2—78, 4, nunquam non Spartanorum socii fuerunt inde ab Anaxandridae fere aetate, ol. 54, (Herodot. I. 67. 68.) usque ad undecimum belli Peloponnesiaci annum. Tirynthii et Mycenaei Argivis subiecti erant inde ab ol. 79, 1; bello Persico secundo Spartanorum eos socios videmus; num perpetui fuerint non liquet, nec veri simile est. De Hermionensibus vid. supr. P. II Thucyd. VI, 95. Postea hi quoque Argivis subiecti.

6) Hi legati ab Herodoto V, 91 ἀγγελοι, a Thucydide I, 119 et alibi πρέσβεις dicuntur.

7) ἰσόψηφος. Thucyd. I, 141. cf. ib. 125 et V, 30.

8) Id satis apparet ex iis, quae de consultationibus ante bellum Peloponnesiacum a Thucydide narrantur. Vid. I, 67 sqq.

nonnunquam, quod ipsi suasissent, aliorum dissensu impediabatur⁹⁾. Legitimi ac statis temporibus habendi conventus nulli erant¹⁰⁾, sed invitabantur, quum opus esset, a Spartanis socii¹¹⁾, ut legatos cum mandatis aut Spartam, id quod plerumque fiebat, aut etiam alio mitterent¹²⁾. Et Sparta quidem quum convenirent, res in Spartanorum concione disceptari solebant, ita tamen ut in suffragiis numerandis non hominum sed civitatum numerus spectaretur¹³⁾. Bello aliquo decreto summa totius negotii administratio et imperium penes Spartanos erat¹⁴⁾. Hi igitur et milites sociis imperabant, quot cuique de eo numero, quem ex foedere debebant, mittendi essent¹⁵⁾, et duces praeficiebant quum universo exercitui, alterum plerumque de regibus suis, tum etiam singulis exercitus partibus et cohortibus sociorum¹⁶⁾. Item pecunias, quantas quoque tempore opus esset, exigebant, quarum suam quisque partem pro

9) Cf. Herodot. V, 75.

10) Hinc Pericles apud Thucyd. I, 141 eos negat ἐν βουλευτηρίῳ χορῶσθαι.

11) Herodot. V, 91. Thucyd. I, 68. 119. cf. c. 67, ubi quod Corinthii socios Spartam convocasse narrantur, non iure sed precario fecisse credi debent; nec venerunt eorum impulsu nisi pauci fortasse; alios ipsi Spartani advocarunt.

12) Velut Olympiam, per festi opportunitatem. Thucyd. III, 8.

13) Apud Thucyd. I, 79 post auditas sociorum orationes Spartani, illis remotis, soli inter se consultant; deinde alio conventu indicto socios in suffragium mittunt c. 119. 125. E Xenophontis narratione Hellen. V, 2, 20 ordo rei gerendae non satis apparet.

14) Hinc Spartani nonnunquam sociorum copias in expeditionem eduxerunt, cuius his ipsis consilium et ratio ignota esset. Thucyd. V, 54. Cf. Herodot. V, 74.

15) Thucyd. II, 10: περιγγελλον — στρατὸν παρασκευάζεσθαι τὰ ἐπιτήδεια. Cf. III, 16, ubi naves, et VII, 18, ubi σάβηρος et ἐργαλεία imperantur.

16) Ξεναγοί. Thucyd. II, 75. Xenoph. Hellen. III, 5, 7. V, 1, 33. 2, 7. Agesil. 2, 10. De classis praefecto cf. Thucyd. III, 16. Etiam Ἑλλανοδίται h. l. commemorandi e Xenoph. de r. p. L. 13, 11. ubi cf. Haas. p. 283, et de Ξεναγοῖς id. p. 269.

portione conferret¹⁷⁾: nam certae annuaeque collationes non erant institutae¹⁸⁾. In pace suam quaeque civitas rem publicam libere administrabat¹⁹⁾, neque quidquam de propriis suis ac domesticis negotiis ad commune consilium referre cogebantur; curabant tamen, quantum poterant, Spartani ut imperium ubique optimatum esset, formaeque rei publicae ad suum modulum quam maxime accommodata²⁰⁾. De controversiis autem sociorum hoc tantum cautum erat, ne armis inter se sed iure contenderent²¹⁾: ceterum iudices quos vellent ex compromisso capere licebat, sive Spartanos sive aliam quamlibet civitatem sive Delphicum oraculum²²⁾.

§. XXX.

Huius societatis principatus Spartanis quantum etiam apud ceteros Graecos auctoritatis addiderit, quum aliis exemplis perspicitur¹⁾, tum eo praecipue, quod belli contra Persas gerendi his summum imperium tanquam iure debitum omnium consensu deferebatur²⁾. Ita totius Graeciae haud dubie principes declarati plerosque etiam extra Peloponnesum populos societate secum coniunctos

17) *Ῥητὸν ἀργύριον*. Thucyd. II, 7. Diodor. XIV, 17. cf. Mueller. Dor. I p. 180.

18) Cf. Thucyd. I, 141. Add. id. I, 19, cui haudquaquam adversantur Plutarch. Aristid. c. 24 et alii ab Hermanno Ant. Gr. §. 34, 2 citati.

19) *Ἀυτόνομοι καὶ αὐτοπόλεις*. Thucyd. V, 77. 79.

20) Thucyd. I, 19.

21) *Κατὰ τὰ πάτρια δικὰς δοῦναι τὰς ἰσὰς καὶ ὅμοιας*. Thucyd. V, 79.

22) Cf. Mueller. I p. 183.

1) Talia vid. apud Herodot. V, 70. VI, 49 et 108. Plutarch. Solon. c. 10. Cf. Mueller. I p. 184.

2) Herodot. VIII, 2. Plutarch. Themist. c. 7.

habebant³⁾, quibus mox Iones quoque et Hellespontii, excusso Persarum iugo, accesserunt⁴⁾. Neque tamen eandem novae huius societatis et illius veteris rationem fuisse apparet, quum unius tantum belli causa⁵⁾, non autem in perpetuum inita esset. Communia belli gerendi consilia initio in Isthmo tractabantur per legatos sociorum, quorum ibi consessus fuit usque ad finem eius anni, quo ad Salaminem pugnatum est⁶⁾. Post hoc tempus, quum quid communiter consultandum erat, Sparta conveniebant⁷⁾. Post Plataensem vero pugnam etiam sanctius quoddam foedus Pausania et Aristide suadentibus inter omnes ictum, ut communia Plataeis sacra quotannis Iovi Liberatori celebrarentur⁸⁾, eoque mitterentur legati, qui de rebus communibus consultarent⁹⁾; ut libertas omnium ab omnibus defenderetur ac vindicaretur¹⁰⁾; ut certum quisque militum ac navium numerum praeberet, quo Persae debellarentur¹¹⁾.

3) Horum nomina enumerantur ab Herodoto VII, 202. 203. VIII, 43 — 48. 72. IX, 28. Pausan. V, 23, 1.

4) Herodot. IX, 106. Cf. Thucyd. I, 89.

5) Hinc τὴν γενομένην ἐπὶ τῷ Μήδῳ ἐνυμαχίαν Thucydides dicit I, 102.

6) Herodot. VII, 172: ἐν δὲ τῷ Ἰσθμῷ ἦσαν ἀλισμένοι πρόβουλοι τῆς Ἑλλάδος. (Pertinet narratio ad ol. 74, 4 aut 75, 1.) Add. VII, 175. 195. VIII, 123 coll. Diodor. XI, 3. 4. 16. Mueller. prolegg. mythol. p. 408.

7) Diodor. XI, 55; quamquam dubia loci lectio. Cf. Mueller. l. l. p. 410.

8) Plutarch. Aristid. c. 21. De quinquennialibus Eleutheriorum ludis vid. supr. c. 2 §. 10.

9) Προβούλους Plutarchus dicit l. l.

10) Hoc apparet ex Archidami oratione ad Plataeenses ap. Thucyd. II, 72: καθάπερ γὰρ Πανσανίας ἡμῖν παρέδωκεν αὐτοὶ τε ἀπονομίσδε (imper.) καὶ πρὸς ἄλλους ξυνελευθεροῦτε ὅσοι ἐνὸν ἡμῶσαν. itemque ex Aeginetarum querela ap. eund. I, 67: οὐκ εἶναι αὐτόνομους κατὰ τὰς σπονδὰς, si quidem recte Muellerus l. l. p. 411 illas παλαιὰς Πανσανίου μετὰ τὸν Μήδον σπονδὰς intelligendas censet, quod non satis certum videtur.

11) Plutarch. l. l.: εἶναι δὲ σύνταξιν Ἑλληνικὴν μάλιστα μὲν ἀσπί-

Huius quoque foederis Spartani haud dubie principes erant, bellumque contra Persas eorum imperio per aliquot annos gestum est, donec Iones ceterique praeter Peloponnesios socii, Pausaniae superbiam pertaesi, a Spartanis defecerunt imperiumque belli maritimi Atheniensibus detulerunt¹²⁾: idque a Spartanis, quum impediri, etiam si vellet, non posset, tacite comprobatum est. Itaque quum nullum nisi maritimum bellum contra Persas gerendum restaret, hoc quidem totius Graeciae principatu Spartani exciderant, omnisque illa societas, contra Persas inita, foedusque Plataicum, huius potissimum belli causa factum, si minus aperta confessione, re tamen ipsa non poterat non dissolutum videri. Quamquam Athenienses ipsi in societate Spartanorum permanebant usque ad bellum Messeniacum tertium, quo tempore, iniuria illorum permoti, Argivis, eorum hostibus, se adiunxerunt¹³⁾. Dehinc omnis fere Graecia in duas partes inter Athenienses ac Spartanos divisa. Spartani veteris societatis Peloponnesiacaе perpetuo principes; Athenienses Ionum ceterorumque in insulis, Asia, Hellesponto, Thracia societate potentes; reliqui, prout res ferebat, modo his modo illis, pauci tantummodo neutris socii.

§. XXXI.

Sed in Atheniensium societatem praeter illos, qui primi a Lacedaemoniis desciverunt, Iones aliosque per pugnam Mycalensem Sestique ac dein Byzantii expugnationem Persarum imperio exemptos¹⁾, plurimae mox insulae maritimaeque civi-

δας, χιλίους δὲ ἑκπous, ναῦς δὲ ἑκατὸν ἐπὶ τὸν πρὸς τοὺς βαρβάρους πόλεμον.

12) Thucyd. I, 95. Plutarch. Aristid. c. 23. Cimon. c. 6.

13) Thucyd. I, 102: ἀγόντες τὴν γενομένην ἐπὶ τῷ Μήδῳ ξυμμαχίαν πρὸς αὐτοὺς, Ἀργεῖοις τοῖς ἐκείνων πολεμίοις ξύμμαχοι ἐγένοντο.

1) Thucyd. I, 89. 94. 95.

tates aut sua voluntate aut vi metueque receptae, adeoque intra paucos annos omnis fere Asiae orae cum Hellesponto, Chalcidice ceterisque in Thraciae ac Macedoniae latere Graecis omnesque Aegaei maris insulae principatui eorum subiectae sunt, quibus in ipsa Graecia, ne de Plataeensibus dicam, accesserunt aliquamdiu Megarenses, porro Oropii, Naupactus, denique in Ionio mari Corcyra, Zacynthus aliaeque insulae²⁾. Condicio autem sociorum procedente tempore multum ex ea, quae initio fuerat, immutata principatusque Atheniensium in dominationem conversus est³⁾. Nam quum initio liberi omnes communiumque consiliorum pariter participes fuissent⁴⁾, neque quidquam Atheniensibus praestitissent nisi aut naves ad bellum instructas armatasque, aut modicas pecuniarum collationes ex aequissima Aristidis descriptione⁵⁾, eaeque pecuniae ab Hellenotamiis Atticis in Delo insula custoditae essent⁶⁾, quo loco etiam conventus sociorum et commune consilium erat⁷⁾: postea plerique ab Atheniensibus aequo iure et libertate variis modis privati imperiisque ipsorum etiam inviti et inconsulti parere coacti sunt. Ac primus quidem intendendi imperii gradus ipsorum sociorum socordia ab Atheniensibus factus est, quum plurimi illorum, militiae laborem pertaesi, pro beneficio peterent, ut pro militibus navibusque, quas ex foedere debebant, pecunias

2) Cf. in univers. Boeckh. oec. r. p. A. I p. 440 sqq. Körtuem. p. 47. Poppo proleg. Thucyd. vol. 2 p. 45 et 48 sqq. — De Megarensibus vid. Thucyd. I, 103. de Oropo Mueller. Orchom. p. 411. de Naupacto Messeniisque eo receptis Thucyd. I. 1, de Corcyra, Zacyntho id. II, 7. 9.

3) Conf. Manso, Spart. III, 2 excurs. 12 p. 86 — 106.

4) *Ἀπόνομοι καὶ ἀπὸ κοινῶν ξυνόδων βουλευόντες*. Thucyd. I, 97.

5) Thucyd. I, 96. Diodor. XI, 47. Plutarch. Aristid. c. 24.

6) Cf. supr. P. V c. 5 §. 44, et c. 6 §. 77, 5. Add. Boeckh. ad Corp. Inscr. no. 147.

7) Thucyd. I, 96.

potius dare liceret⁸⁾; qua re ipsos inermes atque imbelles factos, Atheniensium autem vires non mediocriter auctas esse apparet. Alii, quum desciscere a societate conati essent, per vim subacti et deteriore posthac condicione habiti sunt⁹⁾. Denique etiam pecuniae Delo Athenas transportatae circiter Ol. 79, 4¹⁰⁾; atque inde ab hoc tempore omnes libertate privati et tributarii facti sunt¹¹⁾ praeter Chios et Lesbios: nam his nomen quidem libertatis relictum, nec tributa sed naves tantummodo et milites exacti¹²⁾; verum consilia tamen rerum gerendarum ne cum his quidem collata videntur¹³⁾. A reliquis autem omnibus tributa exigebantur, quanta Atheniensibus placuisset, horumque summa, quum initio CCCCLX, mox sub Pericle DC talentorum fuisset, postea, Alcibiadis suasu, ad MCC amplius talenta crevit, donec pro tributis gravissimum vicesimae vectigal impositum est¹⁴⁾; praeterea etiam milites dare cogebantur¹⁵⁾; denique in suarum quoque rerum publicarum administratione multis modis Atheniensibus obnoxii

8) Id. ib. c. 99. Plutarch. Cimon. c. 11.

9) E. c. Naxii et Thasii. Vid. Thucyd. I, 98. 100. 101.

10) Diodor. XII, 38. Plutarch. Aristid. c. 25. De tempore, quod certo definiri non potest, cf. Dodwell. annall. Thucyd. ad ol. 79, 4.

11) Ὑπήκοοι καὶ φόρον ὑποτελεῖς. Thucyd. I, 56. II, 9. VII, 57.

12) Id. III, 10. — Ceterum eximendi e tributariorum numero sunt etiam Plataeenses, donec supererant, haud dubie Megarenses quoque, qui ab ol. 81, 2 ad ol. 83, 4 in Atheniensium societate fuerunt (Thucyd. I, 103 et 114.), itemque Messenii Naupactii iique, qui ineunte bello Peloponnesiaco socii facti sunt, Corcyraei, Zacynthii, Cephallenii, de quibus vid. Thucyd. VII, 57. De Italiae ac Siculis non opus est dicere. Vid. Poppo prolegg. Thuc. 2 p. 39. 40. Oropii autem post bellum Peloponnesiacum haud dubie tributarii fuerunt (vid. Aeschin. in Ctesiph. p. 486.), et iam a Thucydide II, 23 ὑπήκοοι dicuntur, in quo illud inesse videtur.

13) Hinc illi ἀπὸνόμοι δὴ ὄντες καὶ ἐλευθεροὶ τῷ ὀνόματι dicuntur ap. Thucyd. III, 10. Idem de ceteris ἀπὸνόμοις not. 12 commemoratis statuendum est. Cf. Poppo l. l. p. 39 et 41.

14) Vid. supr. P. V cap. 6 §. 77, 1—3.

15) Πεδὸν καὶ χρήματα. Thucyd. II, 9.

siebant. Nam licet leges suas et magistratus retinerent¹⁶⁾, ordinata tamen omnia ad Atheniensium formulam, et populare ubique imperium institutum¹⁷⁾; custodes porro identidem et inspectores Athenis missi, qui negotiis eorum invigilarent¹⁸⁾, ac si qui suspecti et invisi forent, vi et poenis coerciti¹⁹⁾. Accedebat ut iurisdictionem quoque de sociorum causis maioribus, quum publicis tum etiam privatis, Athenienses ad se traherent, illosque iuris inter se praebendi repetendique causa Athenas navigare cogerent²⁰⁾, quae res quam molesta sociis quamque Atheniensium potentiae et aerario utilis fuerit, non opus est exponere.

§. XXXII.

Huiusmodi iniuriis vexatos socios non mirum est Atheniensium dominationem aegerrime tulisse et quamlibet excutiendae servitutis occasionem libenter arripuisse¹⁾. Igitur bello Peloponnesiaco, imprimis post cladem in Sicilia acceptam²⁾, plu-

16) Cf. Boeckh. oec. r. p. A. I p. 436.

17) Thucyd. I, 115. cf. Wachsmuth. I, 2 p. 82.

18) Ἐκλεῖστοι, Harpocr. h. v. φύλακες, Schol. Aristoph. Avv. v. 1022. Κοῦροι, Lex. Seguer. p. 273. Hellenotamiis quoque Pollux VIII, 52 tribuit τὸ ἐφοῦν τὰς πολιτείας τῶν ἑλλήνων.

19) Cf. Wachsmuth. I, 2 p. 78. 79.

20) Boeckh. I p. 433—436. Wachsmuth. l. l. p. 80. Proc. Att. p. 777—780.

1) Ita e. c. Euboeenses defecerunt eodem anno cum Megarensibus, ol. 83, 4, sed recepti a Pericle et agrorum magna parte mulotati sunt, quae Atticis cleruchis divisa est. Thucyd. I, 114. Diodor. XII, 22. Philoch. ap. Schol. Aristoph. Nubb. v. 213. Item Samii et Byzantii, ol. 84, 4. 85, 1. Thucyd. I, 115—117.

2) Iam ante hoc tempus Potidaeatae cum Chalcidensibus et Bottiaeis inter belli Peloponnesiaci initia defecerunt (Thucyd. I, 56—59), sed ad deditionem adacti agroque suo expulsi sunt, in quem cleruchi missi. (Id. II, 70.) Similiter cum Aeginetis actum est (ib. c. 27), nec multo aliter cum Mitylenaeis, nisi quod hi non expulsi. III, 50. Chalcidensibus, qui octavo belli anno ad Spartanos defecerant, quomodo Niciae pace cautum sit, vid. ap. Thucyd. V, 18.

rimi continuo ad Spartanos defecerunt³⁾; devicta autem ad Hellespontum classe Atheniensium, moxque etiam urbe capta, omnes qui adhuc in fide permanserant, aut sua sponte aut coacti ad illorum societatem se adplicuerunt⁴⁾. Ita Spartani praeter veterem illum in Peloponneso principatum, quem semper retinuerant⁵⁾, nunc etiam maris principatum nacti sunt; neque tamen hunc diuturnum. Primum enim sociorum animi, quos initio spes libertatis et Atticae dominationis odium illexerat, brevissimo tempore multo durius Spartanorum imperium experti multoque magis ab his quam olim ab Atheniensibus abalienati sunt⁶⁾. Nam praeterquam quod tributis aliisque exactio- nibus nullo modo levabantur, aliquanto gravius tulerunt res publicas ubique ad Spartanorum arbitrium constitutas, libertatemque civitatum pau- corum dominatione oppressam, quos quidem Spar- tani non ex virtute aut nobilitate, sed ut quis- que maxime plebi adversarius esset, imposuerunt, suisque opibus et militaribus praesidiis adversus civium odia sustentarunt⁷⁾. Itaque postquam Per-

3) Thucyd. VIII, 2. 5. 14. 17. 19. 22. 35. 44. 62.

4) Xenoph. Hellen. II, 2, 5. Cf. Diodor. XIII, 107. Plu- tarch. Lysand. c. 13. Iustin. V, 7.

5) Nisi quod Corinthii in breve tempus defecerunt (Thucyd. V, 27.), itemque Mantinenses (c. 29) et Elei aliquando alienati fuerunt. (c. 61.) Ceterum bello Peloponnesiaco etiam Pellenen- ses Spartanorum societati se adiunxerunt (Thuc. II, 9.), ac po- stea ceteri quoque Aethaci, permanseruntque in ea etiam post bel- lum. Conf. Xenoph. Hellen. IV, 2, 18. 20. VI, 2, 2. 4, 18. 5, 29. VII, 2, 2. 11. 14. ib. 4, 28. 30 et 5, 1. 18.

6) Vid. Xenoph. Hellen. III, 5, 12. 13. Theopomp. ap. Plu- tarch. Lysand. l. l. cf. Isocr. de pace c. 32 sqq. Diodor. XIV, 10. Polyb. VI, 49, 10.

7) De decarchis et harmostis vid. Plutarch. Lysand. c. 13. Diodor. XIV, 13. Pausan. IX, 32, 6. Morus ad Isocr. Panegy. c. 32. Schneider. ad Aristot. Polit. p. 146. Wesseling. ad Dio- dor. l. l. et XIII, 66. De formis δαρχαρχς (— ος) et δαρχαρχ. cf. Ellendt ad Arrian. II p. 448. Harmostas autem s. praesidorum praefectos cum illis viginti, quos supra P. IV §. 5, 5 in perioe- corum regionibus fuisse coniecimus, nihil praeter nomen com-

sarum quoque hostes facti et a Conone, classis regiae praefecto, magno ad Cnidum proelio navali superati sunt, omnes celeriter socii defece-
runt⁸⁾, Athenienses autem, occasione prudenter
usi, alios ac dein alios sibi conciliarunt, brevique
tempore non contemnendae societatis rursus prin-
cipes extiterunt⁹⁾: neque pax Antalcidae, quae in
libertatem omnes maximas minimas Graecorum ci-
vitates adserebat¹⁰⁾, crescentem Atheniensium po-
tentiam diu remorata est, quo minus eosdem omnes,
quos olim socios habuerant, rursus sibi adiunger-
rent, principatumque veterem recuperarent¹¹⁾. Ce-
terum novae huius societatis eadem plane quae
prioris illius ex bono in deterius mutatio fuit.
Nam initio quidem libertas sociorum et iuris ae-
quabilitas conservata, communibus consiliis, per
legatos in Atheniensium urbe habitis, pariter omnes
adhibiti, collationes, *συστάσεις* nomine, modicae et
aequa ratione exactae¹²⁾. Paullatim autem cum
opibus simul et superbia Atheniensium et domi-
nandi lubido crevit, omniaque illa rursus usur-
pata, quibus olim nomen suum atque prin-
cipatum invisum ac gravem sociis reddide-
rant¹³⁾. Itaque hunc quoque retinere non diu
potuerunt. Primum bello sociali ab Ol. CV, 3
ad CVI, 2 Byzantii, Chii, Coi, Rhodii in liberta-

mune habere, vix opus est monere. Lachmanni opinionationes (de
Spart. re publ. p. 181 sqq.) excutere nolo.

8) Cf. Xenoph. Hellen. IV, 8, 1. Diodor. XIV, 84. Corn.
Nep. Conon. 4, 4. Iustin. VI, 3.

9) Xenoph. Hellen. IV, 8, 12. Cf. Dinarch. in Demosth.
p. 11.

10) Praeter Asianas: hae enim Persis additae. Xenoph. Hel-
len. V, 1, 31. Cf. Wachsmuth. I, 2 p. 189, et de Asiae urbium
condicione ante pacem, dum Lacedaemonii valebant, id. ib. p.
229. 231.

11) Vid. Boeckh. oec. r. p. A. I p. 447 sqq.

12) Id. ibid. p. 449. 450.

13) Ibid. p. 450 — 453.

tem se vindicarunt ¹⁴⁾, dein alii passim alienati ¹⁵⁾, donec tandem Philippi victoria Atheniensium potentiam in perpetuum fregit ¹⁶⁾.

§. XXXIII.

Interim Spartani, Peloponnesiae societatis principatu etiam absque maris imperio satis validi, post pacem Antalcideam multis modis potentiam suam augere ceterasque Graeciae civitates sibi subiungere conati erant; quae conamina, quoniam effectu caruerunt, hoc loco referre nihil opus est ¹⁾. Nam post iniustam Cadmeae occupationem Thebano bello conflato gravissimisque cladibus acceptis pristino dignitatis et potentiae statu ita deiecti sunt, ut resurgere posthac nunquam potuerint ²⁾. Minus etiam de Thebanorum usurpandi principatus consiliis per aliquod tempus agitatis sed cito elusis exponere attinet ³⁾. Neque ullus post haec tempora populus tantum, terrestribus quidem copiis, valuit, ut ceterorum libertati officere posset, ac mox devictis ad Chaeroneam Atheniensibus et Thebanis principatus totius Graeciae ad Macedones translatus est. Philippus enim, consternatis Chaeronensi clade Graecorum animis, omnium civitatum legatos ad formandum rerum praesentium statum convenire Corinthum iussit, ibique consilia et de componendis Graeciae rebus et de bello contra Persas gerendo ex ipsius arbitrio habebantur, principatusque ei omnium qui aderant suffragiis decretus ⁴⁾. Eodem modo post

14) Diodor. XVI, 7 et 22.

15) Boeckh. l. l. p. 453 — 455.

16) Pausan. I, 25, 3.

1) Cf. de his Wachsmuth. I, 2 p. 228 sqq. Hermann. Ant. Gr. §. 40. 41.

2) Vid. supr. P. IV §. 22, p. 146.

3) Cf. cap. 5 §. 20, 32. 33.

4) Iustin. IX, 5: „Compositis in Graecia rebus Philippus omnium Graecorum legatos ad formandum rerum praesentium

Philippi mortem oppressamque Thebanorum rebellionem Alexander in concilio Graecorum Corinthi congregato principatum sibi ac belli imperium decerni curavit⁵⁾, permansitque Graecia Macedonum potestati obnoxia usque ad mortem Alexandri⁶⁾. Uno deinde recuperandae libertatis conatu frustra suscepto⁷⁾, successorum bellis varie vexabatur, donec Aetolorum et Achaeorum foederibus alii complures adiuncti aliquam veteris Graeciae speciem aliquamdiu retulerunt.

8. De foedere Aetolico.

§. XXXIV.

Aetolorum foedus, licet antiquissimum haud dubie fuerit¹⁾, non tamen diserte a scriptoribus commemoratur ante illud tempus, quo post mortem magni Alexandri varia cum eius successoribus certamina Graecis subeunda fuerunt, extinctisque clarioribus Graeciae luminibus etiam illis, qui ignobiles antea et obscuri fuerant, crescendi et inclarescendi locus datus est. Hac igitur tempestate Aetoli, gens bellicosa et libertatis amantissima neque unquam antea ab hostibus subacta²⁾, quippe quum etiam ipsius terrae suae natura et situ facilius quam ceteri se defenderent,

statum evocari Corinthum iubet. Ibi pacis leges universae Graeciae pro meritis singularum civitatum statuit, consiliumque omnium veluti unum senatum ex omnibus legit.“ Cf. Diodor. XVI, 89.

5) Diodor. XVII, 3 sqq. Arrian. I, 1, 2. Plutarch. Alexand. c. 14.

6) De Agidis bello contra Antipatrum cf. Diodor. XVII, 62. 65. 73. Iustin. XII, 1. Curtius VI, 1.

7) Vid. supr. P. V c. 9 §. 93, 11, 12.

1) Vid. supr. cap. 5 §. 18, 3—6.

2) Cf. Ephor. ap. Strab. X, 3 p. 463. Meier-Marx. p. 126 sqq. Add. Lucas, über Polybius Darstellung des Aetolischen Bundes (Koenigsberg. 1827, 4.) p. 63.

uni omnium maxime Macedonum viribus fortiter resistebant, multisque strenue ac feliciter gestis nobilitati tanquam propugnatores Graecorum libertatis alios populos complures societati suae adiungebant, adeo ut non modo propinquae Locrorum et Phocensium civitates ³⁾ magnaue Thes-saliae pars ⁴⁾ et Acarnanes, quamquam inviti ⁵⁾, Cephallenia denique ceteraeque illius maris insulae usque ad Maleam promontorium ⁶⁾, sed etiam in media Peloponneso Arcades plerique ⁷⁾, ad hoc aliquot Aegaei maris insulae, velut Ceos ⁸⁾, quin Asianae quoque civitates, Cios, Chalcedon, atque in Thraciae littore Lysimachia ⁹⁾ aliquo tempore foederis Aetolici essent. Sed cum plerisque horum brevis tantummodo et admodum incerta coniunctio fuit, prout belli fortuna Aetolis aut prospera aut adversa erat. Florebant autem res Aetolorum maxime a Cassandri temporibus usque ad Philippum Demetrii f., contra quem societatem Aetoli cum Romanis inierunt. Sed ab his non pro merito tractati ¹⁰⁾, moxque perspecta Romanorum perfidia et dominandi cupiditate ex amicis

3) Vid. Polyb. XVIII, 30, 9. Diodor. XVIII, 38. De Nau-pacto, quae Locrorum fuit, cf. impr. Boeckh. Corp. Inscr. II p. 281. Nonnunquam ibi concilium Aetolorum habitum. Polyb. V, 103, 2. Liv. XXXI, 29, 8. XXXV, 12, 3. De occupata ab Aetolis Delphorum urbe temploque Apollinis cf. Plutarch. Demetr. c. 40 extr. Iustin. XXIV, 1. Polyb. IV, 25, 8. Boeckh. ad Corp. Inscr. I p. 824.

4) Diodor. XVIII, 38. De Heraclea, Lamia, Hypata, Thebis Philhotticis, Xynia cf. Liv. XXXV, 43 et 49. XXXVI, 26. XXXIX, 26. Pausan. X, 21, 1. Polyb. V, 99, 2. X, 42, 4. XVII, 3, 12 8, 9. XVIII, 21, 3.

5) Pausan. I, 25, 4. Polyb. IX, 32, 2. V, 14, 1. Cf. Liv. XXVI, 24, 6.

6) Polyb. IV, 6, 2. Florus II, 9.

7) Orchomenus, Tegea, Mantinea, Phigalia. Polyb. II, 46, 2 IV, 3, 6.

8) Boeckh. Corp. Inscr. I p. 824. II p. 281.

9) Polyb. XV, 23, 8. XVII, 3, 11. 12.

10) Liv. XXXIII, 11, 10. ib. 13, 7 sqq. c. 31. c. 34, 7. et 35, 10.

hostes facti, Antiocho Magno se adiunxerunt ¹¹⁾, quo superato et ipsi durissimas pacis condiciones accipere coacti sunt ¹²⁾. Post hoc tempus, internis insuper discordiis vexati ¹³⁾, resumere vires non potuerunt, paucisque post annis, Perseo Macedoniae rege devicto, Aetoliae principes plerique, qui favisse Macedonum partibus insimulabantur, Romam abstracti, alii supplicio affecti, pauci tantum post longum tempus remissi sunt ¹⁴⁾. Populus autem Aetolorum inde ab hoc tempore sub Romanorum imperio delituit; et terra quoque Aetolia maximam partem desolata, traductis plerisque Nicopolin coloniam ab Augusto conditam ¹⁵⁾.

§. XXXV.

Formula autem foederis Aetolici haec fere fuit. Primum ut plane aequis condicionibus quum ipsi Aetoli, tum exteri qui in societatem recepti essent, inter se uterentur, nullo unius alicuius civitatis praeter ceteros iure praecipuo ac principatu ¹⁾; deinde ut belli, pacis foederumque cum aliis faciendorum consilia communiter ab omnibus inirentur, neque cuiquam separatim a ceteris de huiusmodi negotiis statuere liceret ²⁾; denique ut

11) Id. XXXIV, 23, 8 sq. XXXV, 12, 4 sq. et c. 33.

12) Id. XXXVIII, 11.

13) Id. XLI, 25 (30). XLII, 4, 5. 5, 10. 11.

14) Id. XLV, 31, 9. Iustin. XXXIII, 2.

15) Pausan. VII, 18, 6. X, 38, 2.

1) Quod apud Pausan. X, 21, 1 legitur, *οἱ Αἰτωλοὶ συντελεῖν τοὺς Ἑρακλεώτας ἡγάγκασαν ἐς τὸ Αἰτωλικόν*, ex eo non arbitror colligi posse, Heracleotas, et si qui alii vi coacti in foedus Aetolorum essent, propterea pro subditis fuisse et communium consilio minus ceteris participes. Et Polybius de huiusmodi civitatibus idem quod de ceteris verbum *συμπολιτείας* usurpat, velut IV, 25, 7: *τοὺς ὑπὸ τῶν κακῶν ἡγαγκασμένους ἀπονομίας μετέχων τῆς Αἰτωλῶν συμπολιτείας*. Cf. IV, 3, 6. XVII, 3, 12. XVIII, 30, 9. Principatus autem nullum usquam indicium comparet.

2) Cf. Liv. XXXI, 32, 3. Tittmann. p. 723 sq. Inscriptio Teia, cuius hic mentionem facit, extat in Corp. Inscr. no. 3046.

etiam interna rerum publicarum administratio, quamvis in universum libera singulis civitatibus, posset tamen, si opus esset, communibus omnium consiliis regi et ordinari³⁾. Conciliorum duo genera erant, alterum, quum magna ex omnibus civitatibus multitudo conveniebat⁴⁾, alterum, in quo pauciores considebant a civitatibus suis delegati. Atque hi quidem Apocleti vocabantur⁵⁾, perpetuoque congregati de rebus minoribus aut subitis ipsi decernebant, de maioribus ad multitudinem referebant⁶⁾. Maiora concilia aut ordinaria erant statisque temporibus habenda⁷⁾, aut extra ordinem quum res posceret convocata. Ex ordinariis unum quotannis sub auctumnalis aequinoctii tempus apud Thermum habebatur⁸⁾, Panaetolicum dictum, ad Apollinis templum, cum sacris quoque communibus et ludis Apollini consecratis⁹⁾. In hoc imperatores aliique annui magistratus creabantur¹⁰⁾. Extraordinarii conventus quo commodum erat convocari solebant¹¹⁾. Summus totius

3) Id probatur Dorimachi et Scopae exemplo, quos Polybius fragm. lib. XIII, 1 *νομοφύλακας* ab Aetolis creatos esse scribit, quo res civitatum aeris alieni magnitudine perturbatas ordinarent. Pertinet hoc ad ol. 143.

4) Cf. Polyb. V, 103, 2. 6. XVIII, 31, 6. XXVIII, 4, 1. Diodor. XIX, 66. Liv. XXXV, 34, 2. 46, 1. Tittmann. p. 725, 52.

5) Liv. XXXVI, 28, 8: „in consilio delectorum, quos apocletos vocant.“ Cf. id. XXXV, 34, 2. 46, 1. Polyb. IV, 5, 9. XX, 1 et 10, 11. XXI, 3, 2.

6) Vid. locc. laudd. et Tittmann. p. 726. 727, qui tamen Livii locum XXXV, 45 extr. non recte accepisse videtur. Extraordinarium concilium apocletorum decreto indictum Polybius memorat XX, 10, 14.

7) Polyb. IV, 15, 8. Tittmann. p. 726.

8) Polyb. IV, 37, 2. Strab. X, 3 p. 463. Cf. Boeckh. ad Corp. Inscr. II p. 632. 633.

9) Polyb. IV, 8, 5. cf. XI, 4, 1.

10) Id. IV, 37, 2.

11) V. c. Thermum, Polyb. XXVIII, 4, 1, ubi Romanorum egatio introducitur de bello adversus Persen dandisque ab Ae-

foederis magistratus Strategus erat, qui non solum exercitus imperium habebat, sed etiam conciliis vel minoribus vel maioribus praeerat, res consultandas proponebat, in suffragium mittebat¹²⁾. Huius nomen etiam tabulis publicis ad anni designationem praescribebatur¹³⁾. Additus Stratego Hipparchus erat, qui equitatu praeeset aliisque in negotiis illum adiuuaret. Praeterea *γραμματεὺς*, quasi cancellarium dicas¹⁴⁾. Qui autem apud Polybium et in quadam inscriptione commemorantur *νομογράφοι*, extra ordinem nonnumquam creati esse videntur¹⁵⁾.

tolis obsidibus. Hypatam, id. XXXVI, 26, 1, de legatis ad Antiochum mittendis. Heracleam, Liv. XXVIII, 5, 13, de bello adversus Philippum. Naupactum, Polyb. V, 103, 2, de pace cum Achaeis facienda. Naupactum, Liv. XXXI, 29, 8, de bello ac pace. Naupactum, Liv. XXXV, 12, 2, de bello adversus Romanos. Lamiam, Liv. XXXV, 9, de eadem re.

12) Ipsi, quum de bello consulisset, sententiam dicere non licuisse Philopoemen ait apud Liv. XXXV, 25, 7, neque adversatur alter locus, XXXI, 32, ubi strategus nihil nisi differendam consultationem de bello suadet. Non erat igitur, quod nonnulli corrigendum illum locum et pro Aetolis Achaeos reponendos esse censerent.

13) Vid. Corp. Inscr. no. 3046 et Boeckh. ib. tom. I p. 823.

14) Tres hos magistratus, praetorem, praefectum equitum, scribam publicum, coniungit Liv. XXXVIII, 10, 7 et Polyb. XII, 15, 10. Cf. Tittmann. p. 727.

15) Polyb. XIII, 1. Corp. Inscr. no. 3046 cum Boeckh. adnot. tom. II p. 633 extr. — Commemorantur praeterea *πρόεδρος τῶν Αἰτωλῶν* ap. Appian. Maced. tom. I p. 513 Schweigh. et *σύνεδροι* in inscriptt. no. 2350. 2352. 3046. Sed *πρόεδρος* ille, (Alexander Isius de quo vid. Polyb. XVII, 3, 1. XVIII, 19, 5.) fortasse nihil aliud nisi princeps legationis est; *σύνεδροι* autem, qui foedus cum Cetiis et Teiis confirmant, ac de iniuriis contra foedus commissis iudicant, an et qua ratione ab apocletis diversi fuerint, discerni non potest. — De polemarchis singularum civitatum vid. quae Boeckh. monet Corp. Inscr. I p. 823.

9. De foedere Achaico.

§. XXXVI.

Achaeorum duodecim civitates ¹⁾ inde ab antiquissimis temporibus aequo inter se foedere iunctae ²⁾, formaeque rei publicae eadem omnes usae, inter plebis potestatem optimorumque auctoritatem prudenter temperata ³⁾, per multa saecula quietae pacataeque et aliorum certaminibus nunquam aut raro immixtae, si non cum gloria et splendore, at prospere tamen ac secure vixerant usque ad Macedonica tempora ⁴⁾. Tunc enim, sicut reliquae Graeciae status multis modis concussus et perturbatus, ita etiam Achaeorum vetustissima coniunctio dissoluta est, civitatesque aliae Macedonum praesidiis occupatae, aliae tyrannorum dominationi subiectae, donec circ. ol. CXXIV, dum Macedoniae vires domesticis certaminibus distinentur, quattuor Achaeorum urbes, Dyme, Patrae, Tritaea, Pharae, occasione prudenter arrepta, foedus inter se renovarunt, cui quinque post annis etiam Aegienses, eiecto Macedonum praesidio, Burii, expulso tyranno, Cerynenses, deposita ab Isea tyrannide, itemque ceterae quae tunc erant in Achaia civitates se adiunxerunt ⁵⁾.

1) Harum nomina apud Herodot. I, 145 leguntur haecce: *Πελλήνη, Αλγείρα, Αλγυλ, Βούρα, Ἑλλάκη, Ἀργύριον, Πόνες, Πατρέες, Φαρίες, Ὠλενος, Δύμη, Τριταίεες*. Eadem Strabo habet VIII, 7 p. 385, 386, et unam quamque harum civitatum septem vel octo pagos habuisse addit. De Polyb. II, 41, 8 vid. infr. not. 6.

2) Polyb. II, 41, 5. 6.

3) Id. II, 38, 6. Strab. l. l. p. 384. Xenoph. Hellen. VII, 1, 43. 44. 45. Add. Heyn. opuscul. II p. 181 sq.

4) De omni Achaeorum historia vid. imprim. E. Helwing, Geschichte des Achaäischen Bundes. Lemgow. 1829. 8. A. Matthiae in Ersch. et Grub. Encyclop. s. v. Achaëischer Bund, et in eius opuscul. (Vermischte Schriften, lat. u. deutsch. Altenburg. 1833. 8) p. 239 — 258. C. F. Merleker, de Achaicis rebus antiquissimis. Regimont. 1831. 8 et Achaicorum libri tres Darmstad. 1837. 8.

5) Erant tunc undecim: primum septem illae, quarum no-

§. XXXVII.

Formula foederis simillima erat ei qua Aetoli utebantur: eadem iuris inter omnes aequabilitas, nullo unius principatu, eadem consiliorum adversus externos communio, idem denique universorum de singulorum rebus statuendi ius et potestas. Concilia maiora, in quibus de bello, pace ac foederibus ¹⁾, de recipiendis in societatem novis civitatibus ²⁾, de magistratibus creandis ³⁾, de legibus ferendis aut abrogandis, denique de controversiis civitatum dirimendis aut de vindicandis delictis contra foedus commissis ⁴⁾ statueretur, ordinaria bina quotannis verno et auctumnali tempore ⁵⁾,

mina supra posui, ad has Aegira, Pellene, Olenus, Leontium: nam duodecima Helice ol. 101, 4 terrae motu et maris exundatione hausta erat. Strab. VIII, 7 p. 384. Pausan. VII, 7, 1. 24, 5. 6. 25, 2. Aegae autem et Rhypes, quas Herodot. I, 145 nominat, iam tum aut interierant aut cum aliis in unum conflatae erant; et Aegae Aegirae attributas, Rhypensium agrum ab Aegiensibus et Pharensibus possessum esse Strabo p. 386. 387 disertè testatur. Earum loco Cerynea et Leontium excreverant, quas pro iis Polyb. II, 41, 8 nominat. Cf. Niebuhr. H. R. II p. 23. Apud Pausan. VII, 6, 1 pro Aegio corruptum nomen *Ἐάσιον*, pro Cerynia Cecyrina extat. (De Cerynia cf. et Groskurd. ad Strab. tom. II p. 110.) Praeterea in eo Paus. fallitur, quod Ceryniam in veteribus duodecim numerat Patris omissis. Ceterum Olenum renovato foederi non accessisse Strabo refert p. 384, et Polybii aetate aut non superfuisse videtur aut certe attributa Dymaeis. Vid. Strab. p. 386. Merlekerus Achaic. p. 26 eam iam ante pugnam Leutricam mari hauriendam dedit.

1) Exempla vid. ap. Polyb. IV, 7, 1. 14, 1. 15, 1—4. 26, 7. V, 1, 6. 7. XXIV, 12, 12. XXIV, 9, 6. XXXVIII, 4, 2—5. Liv. XXXVIII, 31. 32. Pausan. VII, 9, 1. Cf. Helwing. p. 234.

2) Polyb. XXV, 1, 5.

3) Id. IV, 82, 7. V, 30, 7. Plutarch. Arat. 6. 41.

4) Pausan. VII, 8, 3. 9, 2. 3. 12, 1. 2. Cf. et Merlek. p. 78.

5) Ordinarium concilium, *ἡ καθήκοντα ἐκ τῶν νόμων σύνοδος*, (Polyb. IV, 7, 1. cf. XXXVII, 3, 5. XL, 2, 1) alterum vere habebatur sub ortum Pleiadum (Vergiliarum) h. e. paullo post aequinoctium (cf. Ideler. Handb. der Chronol. I p. 243.), in quo strategi creabantur. Polyb. IV, 37, 2. V, 1, 1. 30, 7; alterum, *ἡ δευτέρα σύνοδος* (id. XXIV, 12. 12.), *ἣν συνάπτει τὸ χειμῶνος*. Id. II, 54, 13.

extraordinaria autem quum res posceret habebantur. Ordinariis locus legitimus erat in Arnario (Aenario, Homario), Iovis Homagryii luco apud Aegium cum propinquo Cereris Panachaeae templo⁶⁾; extra ordinem concilia vel Aegium vel in alium quemlibet locum commodum convocabantur a magistratibus⁷⁾. Ab iisdem etiam proponebatur multitudini de quibus rebus deliberandum esset⁸⁾. Verba ad populum facere rogationesque ferre cuivis licebat⁹⁾, modo ne de aliis rebus, quam quae propositae quarumque causa conventus indictus erat: nam id ne magistratibus quidem concessum erat¹⁰⁾. Interesse concilio omnibus licebat foederatarum urbium civibus, qui quidem trigesimum aetatis annum explessent¹¹⁾; in deli-

6) De Arnarii, vel Aenarii nomine (nam utraque forma ap. Strabonem extat,) cf. Schweighaeus. ad Polyb. tom. V p. 436, qui de utroque dubitat verumque nomen esse statuit Homarium, probantibus Corae ad Strabon. VIII, 7, 3 et Groskurd. tom. II p. 106. Sed Arnarium haud dubie P. Gu. Forchhammero placebit. Vid. hui. Hellenika. Berlin. 1837. p. 53. — De Iove Homagryio et Cerere Panachaea vid. Pausan. VII, 24, 2. Cf. Tittmann. p. 681. Merlek. Ach. p. 47 sq. Erat etiam Minervae Panachaeae templum apud Patrenses. Pausan. VII, 20, 2.

7) Polyb. VI, 1, 6. 7. Cf. XXIV, 5, 16. XXV, 1, 5. Liv. XXXVIII, 30, 4. Solitum tamen etiam extraordinarios conventus Aegium potissimum indici e Polybio V, 1, 6 satis apparet. Cf. Liv. l. l. §. 3. Quamquam iam ante Philopoemenem ab hoc more nonnunquam discessum esse exempla docent ap. Tittmann. p. 682 et Merleker. p. 85. De Philopoemenis lege, ut in omnibus civitatibus invicem conventus agerentur, vid. Tittm. l. l. Hellwing. p. 228. Merlek. l. l. Ceterum convocari extra ordinem concilium non licuit *ἐὰν μὴ περὶ συμμαχίας ἢ πολέμου δὲν γίνεσθαι διαβούλιον*. Polyb. XXIII, 12, 6.

8) Hoc Polybius dicit *διαβούλιον δίδοναι v. προπθέναι*, XXV, 1, 6. XXIX, 9, 11 et al. pass.

9) Id. XXIX, 9, 10. Cf. Liv. XXXII, 20, 1.

10) Liv. XXXI, 25, 9.

11) Id recte colligitur e Polyb. XXIX, 9, 6. Cf. Tittmann. p. 680. Merleker. p. 75. Hellwingio qui p. 229 legitime legatos tantummodo civitatum congregatos esse putat, obstant vel nomina *ἐκκλησίας, ἀγοαῖς, πλήθους, ὄχλου*, quibus Polybius, concionis, quo Livius utitur. Vid. e. c. Polyb. IV, 14, 1. 8. V, 1, 9. XXVIII, 7, 3. 4. 14. XXIX, 9, 5. Liv. XXXI, 25, 2. Cf. Pausan. VII, 14, 2. Accedit locus concilii in theatro, Polyb. XXIX, 9, 6. Συγ-

berando autem ferendoque suffragio utrum pari omnes iure usi sint, quos fors congregasset, an certus quidam numerus legatorum e singulis civitatibus missorum a reliqua multitudine discretus fuerit, non satis liquet¹²⁾. Erat autem lege cautum, ne ultra triduum concilium extraheretur¹³⁾. Minoribus autem conciliis, quibus *βουλῆς* nomen tribui solet, delecti tantum intererant, quales apud Aetolos apocleti. Hi itidem ut illi de minoribus aut subitis negotiis soli cum magistratibus decernebant, de maioribus consulta faciebant, quae ad multitudinem ferrentur¹⁴⁾. E magistratibus Strategus et militiae summum imperium habebat et consiliorum publicorum gubernaculum¹⁵⁾. Huic subiunctus praefectus equitum¹⁶⁾ pluresque, ut vi-

κλήρον nomen ab eodem l. l. et al. usurpatum nequaquam ad-versatur.

12) Quod Matthiaeus ait, opuscc. p. 243, non usitatos Graecis eiusmodi conventus fuisse, in quibus pauciores delegati civitatum suarum quodammodo personam gererent, quamvis alii quoque crediderint, est tamen haud dubie falsum. In Achaeorum conciliis suffragia certe secundum civitates numerata esse etiam e Livio colligas XXXII, 22, 8. 9. cf. XXXVIII, 32, 1.

13) Liv. XXXII, 22, 4. Cf. Helwing. p. 229. Matthiae p. 244. Merlek. p. 77.

14) Polyb. II, 46, 4 et 6: Ἄριστος καὶ πάντες ὁμοῖος οἱ προσετώτες τοῦ πᾶν Ἀχαιῶν πολιτεύματος ἔκριναν μετὰ τῆς βουλῆς κτλ. Quum oī προσετώτες τοῦ πολιτεύματος dubitari non possit quin magistratus sint, hique cum βουλῇ decretum fecisse dicantur, satis manifestum est non solos magistratus βουλὴν fuisse, id quod Drumann. p. 462. Matthiae. p. 244 aliique crediderunt. Alii de βουλῇ loci sunt Polyb. IV, 26, 8. XXVIII, 3, 10. XXIX, 9, 6; et βουλευτήριον XXIII, 9, 6. Semel ἡ γεροντία commemoratur, XXXVIII, 5, 1, quae utrum eadem cum βουλῇ an diversa fuerit non apparet. Drumanno p. 462. Tittmanno p. 683 et Merlekero p. 86 haec magistratibus tantummodo composita fuisse videtur. Qui autem a Plutarcho Philop. c. 21 πρόβουλος dicuntur, non alii haud dubie quam βουλευταὶ sunt.

15) Polyb. XXVIII, 7, 6. XXXIII, 15, 4. Liv. XXXI, 25, 8. XXXVIII, 31, 1. Strategus etiam publicum sigillum, τὴν δημοσίαν σφραγίδα, habebat. Polyb. IV, 7, 10. Ceterum primis quinque et viginti post renovatum foedus annis bini strategi fuerant, pari haud dubie potestate; dein singulos creari placuit. Polyb. II, 43, §1. 2.

16) Polyb. V, 95, 7. XXVIII, 6, 9.

detur, ὑποστρατηγός¹⁷⁾; praeterea scriba publicus¹⁸⁾ decemque demiurgi, qui quasi in consilio erant stratego simulque cum eo concilia moderabantur¹⁹⁾. Omnium dignitas annua²⁰⁾, nec strategiam per plures annos continuare veteribus legibus licitum²¹⁾. Eisdem autem saepius strategos creari nihil impendebat²²⁾. Mortuo in magistratu donec successor creatus esset, decessor munia eius sustinebat²³⁾. Singularum civitatum forma rei publicae popularis, eademque apud omnes legum, magistratum, iudiciorum ordinatio²⁴⁾, quin mensuris quoque et ponderibus Polybii quidem aetate iisdem omnes utebantur, adeo ut quasi unius civitatis instar urbesque singulae pro demis s. pagis essent²⁵⁾. Nihilo tamen minus libera erat suarum cuique rerum domesticarum administratio. Bellorum tantummodo pacisque cum exteris rationes non licebat nisi communibus consi-

17) Id. IV, 59, 2. V, 94, 1. XL, 5, 2.

18) Id. II, 43, 1. Cf. Merlek. p. 71. Helwing. p. 235. 236.

19) Hinc δ στρατηγὸς τὰς ἀρχὰς συνάγει, qui sunt haud dubie potissimum demiurgi, Polyb. XXIII, 10, 2. Cf. XXIV, 12, 6, παραλαβαὶ τοὺς συνάρχοντας. XXXVIII, 5, 4, αἱ συναρχαί. Ceterum cf. Hellwing. p. 236. Merlek. p. 88. Quod autem Schornius, Geschichte Gr. von der Entsteh. des aet. u. ach. Bundes. Bonn. 1833. p. 63. decem demiurgos semper tantummodo e decem veteribus Achaiae civitatibus fuisse statuit, etiam postquam aliae plurimae foederi accessissent, parum probabile videtur.

20) De ἀρχαισταύς post vernum aequinoctium vid. supr. not. 7. Posteris temporibus strategos auctumno creari coepisse Schornius probabile fecit p. 210—214 et 412.

21) Plutarch. Arat. c. 24. 30. Tamen Philopoemeni continuatum magistratum legimus. Liv. XXXVIII, 33.

22) Id. Arati et Philopoemenis notissima exempla satis demonstrant.

23) Polyb. XL, 2, 1.

24) Polyb. II, 37, 10. Cf. Tittm. p. 676. Hellw. p. 230 sq.

25) Polyb. I. I. §. 11. Justin. XXXIV, 1, 2. Cf. Lucas, üb. Polyb. Darstell. des Aet. Bund. p. 13. 14. Ceterum curabatur, ut quae foederi civitates novae accederent, instituta sua civilia reliquis accommodarent. Vid. e. c. Pausan. VII, 8, 3.

liis inire²⁶⁾. Militum certum numerum et pecunias ad bellorum sumptus singulae pro portione contribuebant²⁷⁾. Ad hoc iudicia quoque erant communia, non solum de delictis contra foedus aut de civitatum controversiis, sed de aliis quoque causis, si quis a civitatis iudicibus provocasset²⁸⁾.

§. XXXVIII.

Huic foederi praeter ipsos Achaeos mox etiam aliae civitates plurimae accesserunt. Primum Sicyonii, tyranni dominatione per Aratum liberati, dein Corinthus, eiusdem Arati virtute Macedonico praesidio exempta, post hanc Megarenses, item Megalopolitani, quorum tyrannus Lydiades deposita tyrannide civitatem Achaeis adiunxit, eiusque exemplum sequuti Aristomachus, Xeno, Cleonymus, Argivorum, Hermionensium, Phliasiorum tyranni. Hique omnes pari inter se condicione ac iure erant, nullo veterum civitatum earumque qui recentius receptae erant discrimine¹⁾. Ita brevi tempore res Achaeorum mirum in modum creverunt, novisque subinde sociis partim voluntate partim etiam per vim receptis spes erat fore ut tota ad extremum Peloponnesus in unum corpus coniungeretur²⁾, satis haud dubie valiturum ad tuendam a quovis externo hoste libertatem, nisi fatales cum Aetolis et cum Spartanis discordiae Macedonibus rursus aditum patefecissent³⁾. Mox postquam Graecorum rebus etiam Romani immisceri coeperunt, Achaei horum societatem contra Macedones amplexi aliquamdiu quidem Romanis

26) Pausan. VII, 9, 3. et 12, 2. Polyb. XXIII, 8, 3.

27) Polyb. IV, 60, 4. 9.

28) Cf. Pausan. VII, 8, 3. ib. 9, 3. 12, 1. 2. 13, 3. *νόμους περί τῶν κοινῶν δικαιοδοσίας* a se latos Polybius memorat LX, 10, 5.

1) Polyb. II, 38, 8.

2) Id. IV, 1, 7.

3) Historiam harum rerum vid. apud Schorn. p. 114 sqq.

opibus adiuti magis quam antea florere videbantur, ipsis quoque Spartanis praeterque hos Eleis et Messeniis, quamquam invitis, foederi eorum adiunctis⁴⁾. Verum haec ipsa cum renitentibus coniunctio perpetuorum certaminum eausa fuit, quae quum callide Romani alerent rebusque Achaeorum continuo se tanquam arbitros aut dominos potius interponerent⁵⁾, adeo tandem horum animi exasperati tantoque Romanorum odio incensi sunt, ut bellum quamvis impar adversus eos suscipere non dubitarent. Victi deinde sub Romanorum imperio Achaei cum reliqua Graecia fuerunt, quamquam impari singularum civitatum condicione multisque aliqua societatis ac libertatis specie relicta⁶⁾, etiam posteaquam in provinciae formulam Achaia redacta a Romanis magistratibus administrabatur.

4) Vid. id. p. 240 sqq. 277. 291.

5) Id. p. 309 sqq. Cf. Drumann. p. 477 sqq.

6) Ut Athenis (Strab. IX, 1 p. 398.) Spartae (id. VIII, 6 p. 365 extr.) aliisque. Liberos Achaiae populos Caesar memorat de bell. civ. III, 3. Tanagra, Thespieae, Delphi liberae civitates adhuc Plinii aetate. Vid. hui. H. N. IV, 4. 11. 12 et in univ. cf. Spanhem. Orb. Rom. p. 262 sqq. ed. Heinecc.

Index rerum et verborum.

Prior numerus paginam, alter notam designat.

- Abalienatio** patrimonii interdicta p. 87, 2. 117, 8.
Abantes 51, 28 cf. 39, 4.
Abdicatio liberorum 331, 3.
Academia 336, 10—14.
Acarnanes 49, 11. eorum commune iudicium 399, 7.
Acarnania 21, 14. 15.
Achaei ap. Hom. 36, 3. 4. Ach. migratio 47, 12. 14. δημοι 84, 16. 445, 19 socii Spart. 433, 5. urbes 441, 1. 5. foedus ib. et sqq.
Achaia 30.
Achniadae 166, 9.
Acrisius 387, 3.
Acroceraunii montes 18, 1.
Actionum genera 269 sq.
Ἀδίσποροι 112, 8.
Adoptiones ap. Ath. 193, 8—16.
Adulterium 344, 9—11.
Ἀδύνατοι 309, 3.
Aegialenses, trib. Sicyon. 79, 4.
Aegidae 114, 2.
Aeginetae 94, 5.
Aenianes 387, 5.
Aeolenses 51. 52. **Asiani** 412. coloniae 415, 2.
Aequabilitas iuris democr. 95.
Aeraria sacra Ath. 251, 20. 21.
Aerarium r. publ. 249, 9.
Aes equestre 311, 2.
Aes hordearium 311, 3.
Aeschines 356, 10.
Aestimatio litis 283 sqq.
Aetolia 21. **Aetoli** 49. migratio c. Dor. 105. foedus 436 sq.
Ἀγαμέμνων δίκη 140, 1.
Agathoergi 131, 11.
Ἀγέλαι Spart. 133, 3.
 — Cret. 152, 2. 154, 5. 157, 8.
Ἀγέλαστος 155, 5.
Ἀγέλατης 155, 6.
Ager decumanus 315, 7.
Agidae 124, 2.
Agis III 147.
Ἀγορά ap. Hom. 69, 11. Cret. 154, 17.
Ἀγοραί tribuum 203, 7. demorum 205, 14.
Agoranomi 247.
Ἀγραφα ἀδικήματα 231, 2.
Ἀγραφοὶ νόμοι 366, 6.
Ἀγχιστία 193 sq.
Ἀγών τιμῆτος et ἀτίμητος 274, 7—12. θεμαπκὸς et στεφανίτης 383, 8.
Ἀίδεας, αἰδέσασθαι 298, 11.
Ἀίχλιας actio 267. 278.
Ἀίχλον 139, 7.
Ἀίματια 139, 7.
Ἀισυνήται 88. 89.
Ἄιτας 137, 5.
Ἀκήρυκτος πόλεμος 368, 8.
Ἀκρὴν μαρτυρεῖν 280, 8.
Ἀκρίτων νόμος 290, 8.
Aletes 106.
Aleuadae 77, 1.
Aleuas 401, 3.
Ἄλεια 122, 1.
Ἀλεια Argis 268, 3.
Ambitus apud Athen. 230, 8.
Ἀμνήμονες Cnidiorum 81, 1.
Amor pueror. ap. Spart. 137, 4 sq. ap. Cret. 156, 4 sq.
Amphictyoniae 385 sqq.
Ἀμπίτταρες 110, 15.
Ampliatio 284, 21.
Ἀνάδικος δίκη 287, 19.
Ἀνακρίων, ἀνάκρισις 279, 1.
Ἀναχωγή, ἀνοχή 373, 10.
Ἀνδράποδα μασθοφοροῦντα 187, 15.
Ἀνδραποδισαί 186, 2.

- Ἀνδρεία Cret. 152, 2. 157, 8.
 Androclidae 77, 1.
 Ἀνδρολήνια, ἀνδρολήνιον 368, 9.
 Ἀνθυπαυμοσία 282, 3.
 Annus Atticus 218, 12.
 Antalcidae pax 406, 25. 434, 10.
 Ἀντίδοτος 323, 18. 329, 20.
 Antigonis tribus 359, 16. triremis ib.
 Antigonus Demetrii f. 362, 10.
 Ἀντιγραφὸς demorum 204, 7. senatus 214, 6. 218, 16. 250, 15.
 Ἀντιγραφὴ 276, 11. 277, 14.
 Ἀντικοσμηταί 337, 1.
 Ἀνταλαχεῖν τὴν ἐξήμην, τὴν μὴ οὖσαν. 287, 16.
 Antipatri victoria de Ath. 256, 12—14.
 Ἀντιμήνης 283, 16.
 Ἀντιμοσία 277. 278, 17.
 Ἀπάγελαι 154, 3.
 Ἀπαγωγή 272, 12.
 Apaturia 208.
 Ἀπελλάζειν 122, 1.
 Ἀπειναντισμός 293, 16.
 Apocleti 439, 5.
 Apodectae 349, 7.
 Ἀποδοκίμασθῆναι 239, 11.
 Ἀπογραφή 272, 5—8.
 Ἀπογράφεσθαι in iud. de caede 290, 4.
 Ἀποικία 420, 5.
 Ἀποικοι et ἔποικοι 420, 1.
 Ἀποκλήρυξις 331, 3.
 Apollo πατρῷος 163, 8. 209, 5.
 Doriensium ἀρχαγέτας 394, 5.
 Ἀπόλογοι 85, 17.
 Ἀπόδῃτα mercimonia 353, 19.
 Ἀποστασίον actio 189, 14.
 Ἀποτιμᾶσθαι, ἀποτίμημα 343, 6.
 Ἀπόγανσις τῆς οἰκῆς 284, 20.
 Ἀπογορὰ servorum 187, 15.
 Ἀπογράφει ἡμίρην 216, 2.
 Ἀπορηγισθῆναι 205.
 Ἀποσφύλλει 330, 22.
 Apparitores 261 sq.
 Appellatio 286, 12. 13.
 Ἀποστασίον actio 190, 8.
 Ἀφειδριαιεύοντες 408, 37.
 Ἀγέται 112, 9.
 Ἀγέτος βουλὴ 216, 2.
 Ἀγαμῶται 150, 4.
 Arbitri cf. diaetetae.
 Arbitri compromissarii inter civitates 367, 3—6.
 Arcades Pelasgi 49.
 Arcadia 24.
 Arcadum res publ. 94, 5. foedus 409 sqq.
 Ἀρχαγέται, reges Spart. 124, 1.
 Ἀρχαιρεσται demorum Att. 205, 18. populi 229, 3. ἀρχαιρεσιάζειν 230, 7.
 Ἀρχεῖον 242, 10.
 Ἀρχηγέται, ἀρχηγοὶ heroes ap. Ath. 201, 4.
 Ἀρχῆς definitio 235, 1. 236, 2. 3.
 Ἀρχιδωρία 325, 326, 10.
 Ἀρχικλῶπις, ἀρχιπτεροαταί 368, 8.
 Ἀρχιτέκτων 307, 2.
 Ἀρχοντες αἰρετοί, κληρωτοί, χειροτονητοί 237, 9.
 Archontes Ath. perpetui et decennales 169. 243 sqq.
 Archontis sacrificia 260, 28.
 Ardetus 264, 3.
 Areopagus 172, 5. Solonis 176, 12—14. munia 298 sqq.
 Argivi ap. Hom. 36, 5.
 Argivorum tribus 79, 4. senatus 81, 4. ἄρτυνοι, βασιλεῖς, δημοιογολοί 94, 7, 10, 11. res publ. 94, 5. ἀλιατα 268, 3.
 Argolis 27.
 Ἀργος Ἰασον 46, 5. πελασγικόν 36, 8.
 Aristides 180.
 Ἀριστοί 78, 3 cf. 68.
 Ἀριστοκρατία 55. 60.
 Aristodemus 105. 106.
 Aristophontis lex 198, 9.
 Armamenta navium 312, 10.
 Armamentaria 312, 1.
 Arnarium 443, 6.
 Arrhephoria 326, 12.
 Artes elegantiores Athen. 347.
 Ἄρτυνοι 81, 1. 84, 11.
 Ἀσβεστὰς γραφή 301, 14.
 Asinaeorum δημοιογολοί 84, 10.
 Ἀσπονδος πόλεμος 368, 3.
 Astynomi 246.
 Ἀσπλία 377, 3.
 Asylorum sanctitas 376, 16.
 Atheniensium principatus 429 sq.
 Athlothetae 260, 32.
 Ἀπλία 132, 12. 199, 18 sqq. 344, 10. 355, 18 sqq.

Ἀτμῆτος ἀγών 274, 8. 9.
Attica 24 sq. duodecim civitt.
 164. incolarum multitudo 186,
 1. ingenium et mores 348 sqq.
Augures, auspicia 261, 36.
Ἀυτοκράτωρ βουλή 215, 17.
Ἀυτοπάμων 117, 10.
Ἄζονες 174, 2.

B.

Babyca 122, 1.
Bacchiadae 77, 1.
Βαγολ 124, 1.
Βασανιστά 262, 5. 280, 11.
Βασιλεία 59.
Βασυλεῖς, magistratus 84, 7. no-
 biles 64.
Basilidae 77, 1.
Βατραχιοῦν dicasterium 269.
Βαρά 139, 7.
Bella sacra 389, 5.
Belli iura 369 sqq.
Βέννα tribus Ephes. 80, 4.
Βιαιών actio 267.
Bias 92, 1.
Bibliopolae Athen. 353, 18.
Bidei, Bidiaei, Bidyi 130, 6.
Βλάβης actio 282, 9.
Boeotarchi 405.
Boeotia 23.
Boeotorum migratio 47, 7. foe-
 dus 404 sqq. forma rei publ.
 405.
Βούται, Βουάγορ 133, 3.
Βουλαῖοι θεοί 218, 19.
Βούλενσις 290, 7. eius poena 294,
 19.
Βουλευτήριον 215, 1.
Βουλευτικόν 211, 7. 309, 4. 5.
Βουλευτικός τόπος 212, 16.
Βουλή 81, 4. 97, 2. *γερόντων* 69.
Cretens. 153, 13.
Βουληγόροι 69.
Βωῖναι 257, 8.
Βωρεῖς tribus Cyzic. 79, 4.

C. K. X.

Cadi in iudiciis 283, 12.
Cadmii, Cadmiones 38.
Cadmus 54.
Caduceatores 368, 2.

Caedis ultio aet. heroic. 73, 1.
 2. *persequendae officium* 288,
 4. 5. *poena* 293, 12. *remis-*
sio 296 sq.
Κακογαμίου δίκη 140, 1.
Κακοτεγνῶν actio 277, 12. 287,
 17. 18.
Κακούργοι 246, 5.
Κάκωσις ἐπιλήρων 195, 24. 343,
 8. *γονέων* 238, 3.
Calauria amphictyonia 386, 5.
Calculi in iudic. 283, 12.
Κάλλειον dicasterium 269.
Καλοὶ κάγαθοί 78, 3.
Cambunii montes 18.
Capitis deminutio cf. ἀπῆμα, ap.
Spart. 132.
Captivorum redemptio et per-
mutatio 369.
Carcer 246, 3.
Cares 40.
Καρπού δίκη 285, 3.
Cassander 357, 1. 2.
Κατακλήσια 219, 3.
Κατάκλητος ἄλλα ib.
Καταλογεῖς 182, 3.
Κατάρχεσθαι 421, 12.
Κατάστασις equitt. 311, 2.
Καπιναχογόροι 107, 5.
Caucones 41, 1. 50.
Ceadas 132, 14.
Cecrops 162, 1. 2.
Census Ath. arch. Nausinico
 323, 11—13. *Demetr. Phal.*
 358, 5.
Centauri Leleges 41, 1.
Cephalles 51.
Ceraunii montes 18.
Certamina singularia 368, 4.
Κημός 283, 12.
Chalcedonis βασιλεῖς 84, 7.
Chalcidensis coloniae 416, 8.
 12. 418, 8. 9.
Χαρλῆντες 78, 3.
Charondas 89. *lex de discipl.*
publ. 87, 6.
Χειροτονία 225, 21.
Χηρωσταί 75.
Chilo 92, 1.
Χορηροί 324.
Χορολέκτης 325, 4.
Χορηματίζειν 221, 3. 4.
Χρησμολόγοι 261, 36.
Cillieyrii 81, 7.

Citharistae 333, 1 sqq.
 Cives optimo iure 60 sq. ἀμφο-
 τέροθεν 80, 5. Attici 191—200.
 adscripticii 191. 207, 3—5.
 Civitas peregrinis data a Spart.
 115, 4—6. ab Athen. 191,
 1—4.
 Κλαῖπας 150, 4.
 Classes Solonis 174. 331, 8. 9.
 sub Nausinico 322, 11.
 Κλωνός ap. Cret. 156.
 Cleobulus 92, 1.
 Cleomenes III. 148.
 Clepsydra 282, 8.
 Κλήρος, heredia Spart. 116 sq.
 Κληροῦν τὰ δικαστήρια 265, 7.
 Κλήσις 275, 3.
 Κλητεύσις 282, 9.
 Κληῖτες 276, 7.
 Κληροχίλις 423.
 Clisthenes 178.
 Κλοναί 368, 8.
 Κλονῆς actio 286, 7.
 Κλώπις 368, 8.
 Cnacion 122, 1.
 Cnidiorum senatus 81, 1. πρό-
 βουλος 82, 6.
 Codrus 168.
 Coelibatus poena ap. Spart.
 132, 13.
 Κωνὰ νόμμα, δίκαια 366, 5.
 Κωνοδικιον Cretum 412, 5.
 Κωνὸν γραμματεῖον 205, 17. 208, 8.
 Colacretae 250, 12.
 Coloniae 414 sqq. deducendarum
 causae 416, 1 sqq. necessitudo
 c. originibus 418 sqq. quo-
 modo deductae 420, 2 sqq.
 Comitia 97. 99. cf. ἐγγραφή et
 ἐκκλησία.
 commercium Athen. 331 sqq.
 Comoedia vetus 346, 11. 12.
 Concilia aristocratica 81.
 Coorum prytanes 84, 8.
 Corcyraeorum prytanes 84, 8.
 Corinthus a Dor. occup. 106.
 tribus 107, 3. senatus 81, 1.
 prytanes 84, 8. coloniae 416,
 9, 13.
 Corona myrtea senatorum 213,
 17. magistratuum 242, 9. ora-
 torum 223, 12.
 Κορωνηφόροι 107, 5.
 Κοσμηταί 337, 1.

Κοσμήτορες 84, 9.
 Κόσμος, κόσμος Cret. 153, 9.
 Κουρεῖναι ἡμέρα 208.
 Cresphontes 105 sq.
 Creta 31 sq. regnum abolitum
 76. 150. foedera 412.
 Κρηταὶ vid. Indices.
 Crotoniatarum οἱ χίλιοι 82, 6.
 prytanes 84, 8.
 Κρυπταί 111, 5. 139, 1.
 Κρυπτοί 432, 18.
 Cumaeorum βασιλεῖς 84, 7.
 Κάσμοι, καμμένοι 237, 9.
 Cyclopus aedificia 54, 7. 55, 8.
 Cylicranes 80, 7.
 Cylon 171.
 Cynosarges 336, 19 sq.
 Κυνόστωρα 115, 8.
 Cynurii 50.
 Cypselus 90, 3.
 Κύρβης 174, 2.
 Κυρία, ἡ, in iudic. 281, 1.
 Κυρία ἐκκλησία 219, 1.
 Κυθηροδίκης 113, 5.
 Cyzicenorum tribus 79, 4. βα-
 σιλεῖς 84, 7.
 Κωλωνίται 187, 17.

D. A.

Daedala 405, 11.
 Δαμώδεις 119, 20.
 Danaï 36, 5.
 Danaus 54.
 Decemviri Athen. 184, 16.
 Δεκάδρομοι 155, 7. 156, 1.
 Δεκάρχαι, δεκαδάρχαι 433, 7.
 Δεκατεῖον 418, 9.
 Δεκατηλόγοι 317, 12.
 Decima iuventutis dis vota 417.
 418, 9.
 Delia triremis 311, 5. Delium
 festum 386, 6. 7.
 Delphicum oraculum 367. 393
 sqq.
 Delphinium iudic. 290, 8.
 Delphorum βασιλεῖς 84, 7. res
 publ. 394, 4.
 Demades 356, 10.
 Demagogi 97, 9. 185, 9.
 Demarchi 204, 8.
 Demetrias tribus 359, 16. trire-
 mis ibid.
 Demetrius Phaler. 358 sq.

Demetrius Poliorcet. 359 sq.
 Demochares 361, 8.
 Democratia 55. 60. 97 sqq.
 Demophili lex 205, 24.
 Demosthenis lex trierarch. 328, 12.
 Δεσποτία 59.
 Δεσποσιοναῦται 110.
 Deucalion 44.
 Δευτερολογία 282, 7.
 Δημοεργοί ap. Hom. 71.
 Δημοουργοί magistratus 84, 10.
 ordo Athen. 167.
 Δήμοι, pagi Athen. 200, 2—202, 9. eorum sacra 204, 1. 2. res communes 204. recognitio demotarium 206. inscriptio iuvenum 198, 13.
 Δημοποιητοί 192, 7.
 Δήμοιοι 262, 5.
 Diaeria 24. Diacrii 173, 1. 178.
 Διαδικασία 274, 4. in iudic. de caede 291, 10.
 Diaetetae 263. 284 sq.
 Διαγραφείς, διάγραμμα 323, 17.
 Διαμαρτυρία 277, 14.
 Διαχειριστοὶ 224, 17. 225, 21.
 Δικασταὶ κατὰ δήμους 264.
 Dicasteria, loca iudiciorum 266, 10. 268 sq.
 Δικαστήριον 310, 6. 7.
 Δικαστήριον, iudicium decuria 264, 2.
 Δίκη 273, 1. κατὰ νότος et πρὸς νότον 274, 2. 3. ἀνάδικος 287, 19. δίκαι ἐμμενῶν 281, 17. ἀμειψιτονικά 390, 8.
 Diogenium gymnasium 337, 22.
 Διοικισμός 93, 2.
 Διοικιστάριος 305, 4.
 Diophanti psephisma 183, 7.
 Διοσιμίας 226, 27.
 Disciplina publica 87. Spart. 133 sqq.
 Divortium Spart. 141, 9. Ath. 343, 7.
 Δωβείλα 308, 5.
 Δωμοσία 278, 17.
 Δοκιμασία magistratum 87. ap. Athen. 215, 13. 237 sqq. puerorum 198, 13. 208. 10. senatorum 212, 10. 11. equitum 214, 11. δοκιμασίαν τοῦ βίου ἐπαγγέλλειν 223, 11.
 Δόρατος ἐπιστορά 289, 2.

Dorienses ad Parnasum 22. 400, 12. Doriens. migratio 47, 8—11. 104. tribus ib. in Creta et Asia 51. 149, 3—5. Asianorum foedus 414. coloniae 415, 4. 5. 10. 14.
 Dos ap. Spart. 141, 7. ap. Cret. 157, 4. ap. Athen. 343, 5. 6.
 Dracon 170.
 Δρόμοι ap. Cret. 155, 7.
 Dryopes 50. 162, 4.
 Δυναστεία 59. 85, 15.
 Δύμα tribus Spart. 115, 8.
 Δωροδόχοι 80, 7.

E.

Ecclesiasticae tabulae 199, 16. 205, 20.
 Ἐχίρος 281, 15.
 Ἐχθρός 366, 1.
 Ἐδνα 74.
 Ἐγγράφειν τοῖς πράκτορας 248, 2.
 Ἐγκλημα 276, 11.
 Ἐγκλησις 190, 5.
 Εἰκαδιστοί 305, 4.
 Εἰκοσολόγοι 317, 12.
 Εἰρένες 133, 4.
 Εἰσαγγέλλειν 231, 1. diaetetarum 267, 9. tria genera 272. 273, 13—18.
 Εἰσαγωγείς 284, 1.
 Εἰς ἑμφανῶν κατάστασιν 279, 5.
 Εἰσπῆρα 218, 17. 243, 10.
 Εἰσπνήλας 137, 5.
 Εἰσφορά 321, 7.
 Eioratio munus 230, 10.
 Ἐκχειροῦν ἐπαγγέλλειν 372, 5.
 Ἐκκλησία μικρά ap. Spart. 124, 13. κυρία, νόμιμος ap. Ath. 219, 1.
 Ἐκκλησιαστικόν 180, 4. 309, 2.
 Ἐκκλησιῶν ἀρχιεπισκοπῶν 124, 13.
 Ἐκκλητος πόλις 367, 5.
 Ἐκλογείς 249, 6.
 Ἐκμαρτυρία 280, 7.
 Ἐκφυλλοφορία 212, 13.
 Ἐκτημόριοι 169, 13.
 Eleorum senatus 81, 1. δημοεργοί 84, 10. res publ. 94, 5.
 Pisaei et Triphylia Eleis subiuncti 105.
 Eleusinium 216, 1.
 Eleusis 165, 2.
 Eleutherii ludi Plataeae 384 sq.

- Eleutherolacones 148, 20.
 Elis 29. 379 sq.
 Ἑλλανοδίκα 378, 3. 382, 1. 426, 16.
 Ἑλλημένιον 317, 7. Ἑλλημενισαί 317, 12.
 Ἑμβασία, ἐμβάσεις 285, 2.
 Ἑμπάμων 117, 10.
 Empelori 180, 7.
 Emporii curatores 248, 6.
 Ἑμπορικῶν ὁδοὶ 268, 12. 15.
 Ἐνδεΐς 272, 9—10.
 Ἑνεχρασία, ἐνεχρασμός 285, 2.
 Ἑνοκίου δίκη 285, 3.
 Ἑντυμᾶσθαι προκί 343, 6.
 Ἑνωμοτάρχαι 131, 10.
 Ἑπαγγέλλειν δοκιμασάν 223, 11.
 Ἑπάγειν ψῆφον 224, 17.
 Ἑπακλα 139, 7.
 Ἑπάρτοι 410, 15.
 Epei 50. 105.
 Ἑπέννακτος 112, 8.
 Ephoborum ius iur. 198, 14.
 Ephesiorum tribus 79, 4. ἐπι-
 κλητος 82, 6.
 Ἐφεως 286, 12.
 Ephetae 171. 288, 3. 290. 296.
 Ἐφήγητος 272, 12.
 Ephialtes 301, 13.
 Ephori Spart. 127 sqq. Athen.
 183, 9.
 Ἐφορία 289, 1.
 Ἐφύδωρ 262, 6.
 Ἐπιβάλλειν κατὰ τὸ τέλος 242, 5.
 Ἐπιβολή propter desertam actionem ab Areopago imposita 293, 11.
 Ἐπιχειροτονία 224, 17. νόμων 229.
 ἀρχόντων 230, 11.
 Epidamiurgi 84, 10.
 Epidauriorum senatus 81, 1. ἀρ-
 τνης 84, 11. res publ. 94, 5.
 Ἐπίδοχοι 195, 19.
 Ἐπίδοσις 321, 5.
 Ἐπιεικὲς 78, 3.
 Ἐπιγαμία 190, 6.
 Ἐπιγράφειν τοὺς πράκτορας 248, 3.
 Ἐπιγραφεῖς 249, 6. 323, 17.
 Ἐπίκληρος 194, 17. 195, 21—24.
 Ἐπικληροῦν τὰ δικαστήρια 265, 7.
 Ἐπιλαχόντες senatores 212, 11.
 Ἐπὶ λείαν οἰχόμενοι 368, 8.
 Ἐπιμαχία et συμμαχία 398, 1.
 Epimenides 92, 2. 172, 2.
 Ἐπιμεληταί 235, 1. 236, 4. tri-
 buum 203, 4. τοῦ ἑμπορίου 248,
 6. symmoriarum 323, 17. 328,
 10.
 Ἐπιμελήτης Athenarum 358, 3.
 Ἐπίμορτος 169, 13.
 Ἐπισπασαί, ἐπισπάμων 117, 10.
 Ἐπίπρωκος 195, 18.
 Epirus 19.
 Ἐπισημαίνεσθαι 240, 6.
 Ἐπισκήπτειν, ἐπεξέναι 297, 7.
 Ἐπισκήπτορας 289, 3.
 Ἐπίσκοποι sociorum Ath. 432, 18.
 Ἐπιστάτης senat. Ath. 217, 8.
 τῶν ὁδῶν 247, 15.
 Ἐπιστολεῖς 131, 10.
 Epitadei lex 118, 15.
 Ἐπίδοτος φορταί 306, 6.
 Ἐπιστήμια ἐκ συγγραφῆς 275, 9.
 Ἐπίτημοι 199.
 Ἐπιτηροδόχημα 358, 12.
 Ἐπιτροπή εἰς πόλιν, εἰς ἰδιώτην in
 controversiis civitatum 367,
 4. 5.
 Ἐπιτροπῆς actio 275, 11.
 Ἐπίτροποι servorum 187.
 Ἐπιψηφίζειν 217, 9. 224, 17.
 Ἐπίοικοι et ἀπίοικοι 420, 1.
 Epulae communes magistratuum
 243, 10.
 Epuli funebres curatores 235, 3.
 Ἐπωβεία 283, 14.
 Ἐπώνα 317, 6.
 Ἐπώνυμοι ἥρωες 201, 4. eorum
 sacra 202, 1. πέμνη 203, 2.
 Ἐπώνυμοι ἀρχῶν 243, 1.
 Equites Cretensium 153, 5. Athen.
 214, 11. 311, 1—4. cf. ἱππεῖς.
 Eresiorum prytanes 84, 8.
 Ἐργαστήρια servorum 187.
 Ἐρικτήρες 110, 15.
 Ἐστίασις, ἐστιάτωρ 326, 13.
 Ἐστωπάμων 117, 9.
 Ἐταιρεῖαι, ἐταιρίαι 101, 8. 350, 3.
 Euboea 32. incolae 51.
 Euclides archon 184, 2.
 Ἐὑπαρίδαι 77. 79, 1. Athen. 167.
 Ἐὑποροι 78, 3.
 Eurypontidae 124.
 Ἐὐδνόκεια. τὴν εὐδμίαν εἰσέναι 277,
 14.
 Ἐὐδνόνας ἐγγράφειν 240, 3.
 Ἐὐδνους 85, 17. demorum Att.
 204, 9. rei publ. 240, 5.
 Exceptiones in iure 277.

Exegetae 261, 34. 396, 2.
 Ἐξεγασταὶ 85, 17.
 Ἐξήγηρια 218, 18.
 Ἐξουλῆς actio 285, 4.
 Ἐξωμοσά 277, 14.
 Ἐξω τοῦ πράγματος λέγειν 282, 6.
 Exulum restitutio 234, 10.

F. Φ.

Φάσις 271, 2.
 Festa Ath. 305, 1—4. ἐθίπειν
 ἑορταί 208, 12.
 Φιδίτια 139.
 Φιλήτωρ 156, 1.
 Φωνικισθὲν dicasterium 269.
 Φορά servorum 187, 15.
 Φόροι 319.
 Φρατρίαι ap. Hom. 79. post Hom.
 79. Cretens. 152, 1. Neap.
 166, 10. Athen. 166. 206 sqq.
 inscriptio liberorum 193, 6.
 7. φρατρίων 208, 12.
 Frumentum peregre Athenas ad-
 vectum 351, 2 sqq.
 Furti actio 275, 12. 270, 4.
 Φύλακες sociorum Ath. 432, 18.
 Φύλαρχοι 203, 4. 256, 39.
 Φυλοβασιλεῖς 173, 10. 295, 25.

G. Γ.

Γαμήλια 343, 4.
 Gentes Athen. 166. 209.
 Γέροντες 68.
 Γερονσία 81, 2.
 Γεωμόροι 77, 2. Athen. 167.
 Γνήσιοι 197, 1.
 Γνώμας προσθέναι 223, 8.
 Γνώμη βουλῆς, πρυτάνειων 222, 6.
 Γνώριμοι 78, 3.
 Γραικοί 41, 1. 42, 2.
 Γράμμα. καθέζεσθαι ἐν τῷ γρ. 216,
 1. γράμματα iudicium 265, 4.
 Γραμματεὺς Aetol. 440, 14. Achaeor.
 445, 18.
 Γραμματιστής 332, 11.
 Γραφή 270, 2. 271, 1.
 Gymnasia Athen. 336, 9 sqq.
 Gymnasiarchia 325, 6.
 Gymnastae 334, 1.
 Γυμνήσιοι 81, 7. 107, 5.
 Γυναικοκρατία Spart. 141, 12.
 Γυναικονόμοι 358, 7.
 Γυναικωνίτις 340, 1.

H.

Harmostae 113, 5. 433, 7.
 Ἡρᾶν ἐπὶ διαιτίς 198, 12. 339, 1.
 Harmosyni 130, 4.
 Hellen 44, 10. 45, 13 sq.
 Hellenes 36, 1. 42 sq. migratio
 46.
 Hellenotamiae 320, 5. 430, 6.
 432, 18.
 Heliaeae 234, 9.
 Heliastae 264, 3.
 Helotae 108 sq.
 Heredia Spart. 116. 117.
 Hereditatis ius Att. 195. 196.
 Ἡγεμόνες servorum 187.
 Ἡγεμόνος symmoriarum 323, 17.
 328, 10.
 Hieromnemes 391 sq.
 Hippagretae 131, 10.
 Hipparchi 265, 39. Aetol. 440.
 Achaeor. 444, 16.
 Hipparmostae 131, 10.
 Hippomenes 169.
 Homerus 6, 1.
 Homicidii persequentio aet. he-
 roic. 73. ap. Athen. 287 sqq.
 Hospitales dei 374, 1.
 Hospitia Spart. 143, 9. Cret.
 159, 2.
 Hospitii iura 374.
 Hyllenses 79, 4.
 Hyrnethia trib. Arg. 79, 4.

I.

Ἰδιώται 216, 3.
 Ἰερά δημοτελῆ et δημοτικά 204, 1.
 305, 2. 3. πατρίδα 238, 3. cf.
 209.
 Ἰερόδουλοι 81, 8.
 Ἰερώσωνα 259, 24.
 Ἰλαί puer. Spart. 133, 3.
 Immunitas militiae 318, 15. tri-
 butorum 321, 7. liturgiarum
 329. 16—19.
 Induciae 373, 4. sacrorum causa
 372. 379 sqq. ad mortuos se-
 peliendos 370, 4.
 Inertiae crimen 300, 7.
 Infantes exponere licitum 331, 1.
 Iniuriarum realium actio 271. 4.
 Inquilini Athen. 189 sq. 253,

15. eorum tributa 323, 19. ap. alios 376.
 Iones 44, 12. 46, 5. Ionum βασιλείς 84, 7. amphictyonia 386, 6. foedus 413. coloniae 415, 3. 15.
 Ionium mare 30, 1.
 Ἰππείς, ἵπποβοται 77, 2. Spart. 131, 10. Cret. 153, 5.
 Ἰπποπόταμος Ath. 187.
 Ἰππες 133, 4.
 Isagoras 178.
 Ἰσηγορία 95, 1.
 Ἰσὸν ἀρεθμῶν et κατ' ἀξίαν 95, 3.
 Ἰσωνομία, ἰσωνομία 95, 1.
 Ἰσσοπολιτεία 377, 5.
 Ἰσσιέλεια 191, 16.
 Isthmii ludi 381 sq.
 Iudicia aet. heroic. 71 sq. aristocr. 86. democrat. 98. 100. genera iudicior. 85. ap. Spart. 131 sq. auctoritas ap. Ath. 261, 1 sq. iudices instar populi 263, 1. eor. ius iurand. 263, 2. merces 180, 4. 310, 6. 7.
 Iudices Dionysiacy, χρηταί 260, 33.
 Iudicia inter civitates 367, 3 sq. 390, 8. 427, 21.
 Iupiter Penetralis 209, 5.
 Ius gentium 364, 1.
 Ius iurandum in iudicio datum 280, 13. in causis caedis 291, 3.
 Ius iurandum ephoborum 198, 14. senatorum 212, 12. magistratum 245, 18. iudicium 263, 2 sqq.

L. A.

Lacedaemon urbs 114, 1.
 Lachares 361, 5.
 Lacmon 18, 2.
 Laconia ad Dorien. occupata 106, 1.
 Λάκωνον ἐπικηρύττων 367, 8.
 Lapithae 41.
 Largitiones frumentariae 309, 7.
 Lariassaeorum πολιτοφύλακες 94, 5.
 Legati 234.
 Legum ferendarum et abrogandarum ratio 227 sq.
 Λειτουργία actio 282. 9.
 Λειτουργίας 324 sq.
 Leleges 40. in Phocide 48.

Lenaea 324, 3.
 Lenocinium 344, 15.
 Lesciae Athen. 209, 6.
 Leucas 31.
 Lexiarchi 220, 12.
 Ληξιαρχικὸν γραμματικὸν 205, 17.
 Λῆξις 276, 11.
 Λησταί, ληστέων 368, 8.
 Liberos necare num licuerit Ath. 331, 2.
 Libertini Ath. 189, 12.
 Λίμναι tribus Spart. 115, 8.
 Λοχαγοί 131, 10.
 Locri Ozolae 20. 400, 9. 10. Opunt. et Epimenem. 22. 400, 11. Leleges 45, 15. 48.
 Locrorum Epizephyr. αἱ χῆμαι 82, 6. κομποπολις 84, 8.
 Λογισταί 85, 17. 240, 4.
 Λόγος πρότερος, ὅστερος 262, 7.
 Λόγον προοιδίνας 223, 8. ἐγγράφειν 240, 3. λόγ. et ᾠδὴν ib.
 Ludi musici et gymnici in pagis Att. 306, 5. Olympii 378.
 Pythii 380. Nemei. 381. Isthmii ib. alii plures 384.
 Lyceum 336, 15—18.
 Lycomedes Mantinensis 410, 10.
 Λυκωνή 34.
 Lycurgus Spart. 120. Lycurgi Ath. administratio r. p. 355, 4. lex de captivis 370.
 Lycus. ad Lycum. 269, 4.
 Lysander 102, 2.
 Λύτρα 369, 11.

M.

Macedonum principatus 435 sq.
 Magistratus aristocr. 82 sq. δεκμασταί 87. in democrat. 98. 100. Ath. Solonis 175, 10. sortiti 179. 229, 1. sine censu 180. potestas modica 241. probatio 237 sq. rationes redd. 239 sq.
 Maliensium senatus 81, 1. res publ. 82, 6. magistratus 85, 14.
 Mantinensium δημορχοί 84, 10.
 Mariandyni 80, 7.
 Massiliensium senatus 81, 1.
 Matrimonia Spart. 140 sq. Cret. 156 sq. Athen. 341 sqq.
 Matronae aet. heroic. 75.

Medici publici 312, 13.
 Medon, Medontidae 168 sq.
 Megalopolis 411, 19.
 Megaris 25. a Doriens. occup.
 106. Megarensium βασιλεις 84,
 7. magistratus 85, 14. res publ.
 94, 5. coloniae 416, 7.
 Μεῖζον dicasterium 269.
 Melanthus 168.
 Menelaus mons 27.
 Mercatura ap. Hom. 71.
 Merces committ. et iudica. 99, 2.
 100, 11. ap. Athen. 130, 4—
 6. 220, 15. senatorum 211, 7.
 magistratuum 311, 8—12. ap-
 paritorum 312, 15.
 Mercimonia Attica 352 sq. im-
 portari aut exportari vetita
 375, 11.
 Meretrices Athen. 344.
 Μερόα 115, 8.
 Μερόν dicasterium 269.
 Messenia 29. Messenii helotae
 109, 5. 7. Mens. Rhegium
 conduit 447, 2. 418, 9.
 Metalla Pentelica 315, 8. Lau-
 riotica 316, 9.
 Methonensium παράστοι 83, 4.
 Metichi dicasterium 269.
 Μήτιχοι vid. Inquilini.
 Metonis periodus 218, 12.
 Metronomi 248, 5.
 Μήνορας et εἰσαγγελία 231, 1.
 Milesiorum tribus 79, 4. pryta-
 nes 84, 8. coloniae 416, 6.
 Militaris aetas ap. Spart. 139, 1.
 Milites mercenarii 90, 6. 102.
 Cretenses 159, 7. Arcades
 409, 9. volones 188, 6. ἐκ τῶ
 καταλόγου 153, 11.
 Militia Athen. 253 sq. militum
 stipendia 313, 10 sqq.
 Minervae calculus 293, 11.
 Minos 150.
 Minyae 42. 50. in Attica 162, 4.
 Μισδοῦν, μισδοῦσθαι, μισθωμα
 315, 6.
 Μισθωτοί 187, 17.
 Μισῆλοι 133, 2.
 Mitylenaeorum βασιλεις 84, 7.
 prytaes ib. 8. αἰσωνήτης 89.
 συμμαχία 412, 7.
 Mnoitae 150, 3.
 Μοῦσα συνέδος 152, 7.

Monarchia 59.
 Μονοκρατίας διαχ. 140.
 Μόδαξαι, μύδωνις 112, 7.
 Mulctae a magistratibus impo-
 sitae 242. 5—7. 243, 5.
 Mulierum disciplina ap. Spart.
 138. mores 147, 13. Cret. 157.
 Athen. 340 sqq.
 Musicae studium ap. Spart. 135
 ap. Cret. 155 sq. ap. Ath.
 332—334.
 Mutua pecunia ab exteris ci-
 viti. sumpta 321, d.
 Μυρτοί Arcadum 410, 13.
 Myrmidones 41, 5. 43, 6.
 Mystera 378, 1.

N.

Navalia Ath. 312, 1.
 Navalium praefecti 255, 31.
 Navarchi 131, 10.
 Naucrari, naucrariae 172 sq.
 Nausinicus archon 322, 11.
 Nautodicae 268, 12—15. 284.
 Nemei ludj 381.
 Nelidae Athen. 168.
 Νεοδαμώδεις 112, 9. 119, 21.
 Νεώρια 312, 1.
 Nobilitas 59. 68. aet. heroica. 64.
 post aet. her. 77.
 Νομίμων (τῶν) εἰσγεσθαι 289, 1.
 Νομιζόμενα (τὰ) sacerdotum 259,
 24.
 Νόμοι et ψηφίσματα 227, 4. ἄγρα-
 γοι 366, 6.
 Νομογράφοι Aetolor. 440, 15.
 Νόμοι ἀμειψιωνικοί 389, 7.
 Nomophylaces Spart. 130, 3.
 Athen. 299, 3. Olympiae 379, 9.
 Nomothetae 228.
 Νοθεῖα 198, 11.
 Nothorum iura ap. Athen. 197,
 cf. 258, 12. 337, 21.
 Νομηνιασταί 305, 4.
 Nummi Spart. 142, 4. Athen.
 303 sq.
 Nuptiae aet. her. 74. quatenam
 Athenis vetitae 193, 3.

O.

Obae 115, 7.
 Ochlocratia 56, 2. 60. 97.

Odeum 269.
Ὀδοποιοί 247, 14.
Oetaei 387, 5.
Ὀικιστής 420, 4. *sacra in οἰκιστῶν*
honorem instituta 421, 10. 11.
Ὀικογενής, οἰκότριψ 186, 4.
Ὀῖκοι Spartanorum 115, 7. 117,
 5. 6.
Ὀῖνωπες tribus Cyzicen 79, 4.
Oleae sacrae Athen. 301, 17.
Oligarchia 55. 60. 102, 4.
Olympii ludi 378 sqq.
Olympus mons 18.
Ὅμοιοι ap. Spart. 119, 17.
Ὅμολογια pactio in bello 322, 3.
Onchestica amphictyonia 385, 4.
Ὀπισθόδομος Parthenonis 219, 9.
Orborum alimenta publica 309, 6.
Orchomenii equites 94, 5.
Ordines Spart. 116 sq. Cret.
 152, 3. Athen. 167.
Orgeones 210, 9.
Ὀρχωτής 291, 4. 373, 5.
Orneatae 107, 4.
Oropus 355, 2.
Ὅσα χρήματα 249, 2.
Ὅσοι Delphorum 394, 4.
Ostracismus 98, 11. Athen. 232sq.
Oxylylus 105.

P. II. Ψ.

Παχίης 78, 3.
Paedagogi 338, 2.
Paedonomi 130, 5.
Paedotribae 334, 1. 2.
Pagorum Attic. mores et inge-
nia varia 164, 5. *ludi musici*
et gymn. 306, 5. cf. *ἄγμοι*.
Palaestrae 337, 24 — 26.
Palladium 290, 7.
Παμβασιλία 59.
Pamhoecotia 405.
Pamphyli tribus Dor. 104, 3.
Παμῶχος 117, 10.
Panaetolica 439, 8. 9.
Panathenaeorum sumptus 306.
 307, 10
Panionia 413, 9.
Παῶται 117, 9.
Παραβόλον, παράβολον 237, 15.
Parabystum 269.
Παρακαταβολή 271, 21 — 23.
Παρόκλητοι 282, 6.

Παραγραφή 277, 14.
Paralia, Paralii 24. 173, 1. 178.
triremis 311, 5.
Παρανόμων γραφή 192, 6. 228,
 10. 244, 11.
Parasiti Herculis 258, 12. 13.
Παράστας 267, 7. 378. 285, 4.
Παραστάται 262, 4.
Παραστήξαι in delectu 254, 24.
Πάρεδρος archontum 245, 15.
Παρέγγραπτος 206, 21.
Parentalia publica 235, 3.
Patrimoniorum abalienatio in-
terdicta 87.
Patrium ius et offic. Athen. 331,
 1 — 7.
Patronomi 148.
Pax in certos annos facta 373,
 1. *eius sanctio ib.* 4 sqq.
Πεδίον Att. 24. *Pediaei* 173, 1.
 178.
Πειραταί 368, 8.
Pelagi 36 sq. 41, 1. *servi Ita-*
liot, 81, 7.
Πελάται 423, 2.
Peloponnesiorum societas sub
Spart. 425 sqq.
Penestae 401, 1.
Peneus 19.
Penthilidae 77, 1.
Πεντηκοντήρες 131, 9.
Πεντηκοστόλογοι 317, 12.
Peregrinorum condicio 375 sq.
expulsio Spart. 142, 6.
Pergamenorum prytanes 84, 8.
Περίοικοι 80, 6. 107, 4. Spart.
 112 sqq. Cret. 151, 2.
Περίπολοι 199, 15.
Περίσση, περιστάρχος 221, 1. 260,
 31.
Πεταλισμός 99, 11.
Φερνή 343, 5.
Phlegyae 41.
Phocion 356, 9.
Phocis 23. *Phocensium commune*
 400, 13 sqq.
Phreatto 294, 20.
Phylarchi 256, 39.
Πινάχιον τημηχόν 284, 17.
Pindus 18.
Piraeus 180, 8.
Piratae Cretes 159, 8.
Pisistratus 178.
Πίστις ἀτεχνος et ἐτεχνος 279, 2.

Πάντα tribus Spart. 115, 8.
 Pittacus 89.
 Plagiarii 186, 2.
 Plataeensium res publ. 94, 5.
 sacra Iovis Liberatoris 384 sq.
Πλούσιος 78, 3.
Πλευτοκρατία 60.
Pnyx 219, 6.
 Poenarum irrogatio 285, 18. 20.
 remissio 234, 11. exequutio
 286.
Ποιητοί 192, 7.
Πόνη homicidii 73, 1.
Πόδες 130, 1.
 Polemarchi Spart. 131, 9. Ath.
 244, 7. 260, 29.
Πόλεμος καταγγέλλων 368, 1.
Πόλεμος ἀσπονδός καὶ ἀχίροκτος
 368, 3.
 Poetae 249, 3. 4.
Πολιτεία i. q. *δημοκρατία* 56, 2
 96, 5.
Πολισφάλας Larissaeorum 94, 5.
 Polysperchon 357.
 Portoria 317, 6 — 10. 319, 3.
 376, 11.
 Posidonia ap. Onchestum 405,
 11.
 Possessionum modus finitus 98.
 Potidaecatarum epidamiurgi 84,
 10. 422, 14.
 Praetores 248, 1. 2.
 Praecones 261, 2 sq.
 Praeda bellica 372.
 Praedes iudicatum solvi 288, 5.
Πρόλογος ἐπ' εὐνομίας 153, 12.
 Pretia rerum ap. Athen. 304 sq.
Προβάλλεσθαι in liturg. 325, 7.
 Probationum genera 279.
Προβολή 230, 12. 232, 8.
Προβουλεύειν 213.
Πρόβουλος 82, 7. Athen. 181, 1.
 Ionum 413, 11. Graecorum
 in Isthmo 428, 6. Plataeis ib. 9.
Προχωροῦν 222, 6.
Πρόδικος 125, 7.
Προδικασία 291, 10.
Πρόεδροι 217, 7. 221, 4. Aetol.
 440, 15.
Προσπῆν in caed. persequ. 289, 2.
Προσπέρειν, προσσφορά 323, 15.
 Programma 220, 9.
Προκατάρχεσθαι πρὸ τῶν ἱερῶν 421,
 12.

Πρόκλητος 280, 9. 3. *ἐκ ἐμπαρῶν*
καταστάσεων 379, 5.
 Prometretas 248, 5.
Προναία, Προναία, Πρόνοια Mi-
 nerva 389, 3.
Πρόξενος 269, 1.
Πρόσολος 275, 3.
Προστάτης 190, 8.
Προσπῆν 283.
Προσπένειν γνώμας, λόγον 223, 8.
Προδεδμα 285, 1.
Πρωτόκασμος 153, 11.
 Proxeni Spart. 130, 2. aliorum
 375.
Πρωτανεία vid. Sacramenta.
Πρωτάνεις 84, 8. τῶν ναυκραῶν
 173, 7 — 9. senat. Att. 216, 5.
 Prytaneum 216, 5. iudicium 294.
 295, 23 — 27.
 Prytaniae tempus 217.
Ψευδοκλητίας γραφή 277, 12.
Ψήφισμα et νόμος 227, 4.
 Psephismatum formae 225, 25.
Ψήφον ἐπάγειν 224, 17.
 Ptolemaei gymnasium 337, 23.
 Publicani Athen. 317, 11 sqq.
 Puerorum amor 335, 6 sqq. cf.
 Amor. *δοκιμασία* 339, 2.
 Pylagorae 331 sq.
Πυλαία 392, 9.
 Pyrrha 44, 10.
 Pyrrhus 361, 7.
 Pythagoras 92.
 Pytheas 356, 20.
 Pythii ludi 380 sq.

Q.

Quadraginta viri 267, 11. 284.
 Quadringenti Ath. bello Pelop.
 182.
 Quaestio per tormenta 280, 9-12.

R.

Rationis reddendae necessitas
 85, 17 — 19. senat. Ath. 212,
 14. magistr. 239 sqq. cf. 242, 3.
 Reditus annui Ath. 314, 1. sub
 Demetrio Phalereo 358, 10.
 Reges aet. heroic. 63 sq. Spart.
 124 sqq. cf. 145. Cret. 150, 3.
 Regiorum puerorum discipl. ap.
 Spart. 145, 2.

Regnum 59. vetustissimum quale
62. sublatum 76.
Religio Graec. 347, 3.
Relig. onis cura Areopago man-
data 00, 13—17.
Res publica quid. 56. eius tres
paries 57 sq.
Rescissio sententiae 287, 17.
Restitutio in integrum 287, 16.
18.
Rex, archon Ath. 244, 8. 260, 27
Rhadamanthus 150.
Ρήτρα 120, 6.
Rhodiorum prytanes 84, 8.
Ρύσια καταγγέλλειν 367, 8.

S. S.

Sacerdotes aet. heroic. 66 sq.
Athen. 209. 258. Eumenidum
301, 16. Antigoni et Demetrii
359, 15. 360, 4. coloniarum
422. 14.
Sacra coloniarum 421, 8—13.
Sacra in bello violare nefas 372.
Sacramenta in iudiciis 278.
Sacrilégi sepultura privati 370, 3.
Sacrorum cura in comitiis 235.
Salaminia triremis 311, 5.
Saltationes Spart. 134, 9. Cret.
155, 9.
Samothracum βασιλεῖς 84, 7.
Sapientes septem 91. 92, 1.
Sceptrum 64.
Scipiones iudicum 265, 10.
Sciritae 113, 1.
Scopadae 77, 1 Scopas 402, 5.
Scribae 218, 13—17. 261, 1.
Scythae Athen. 187.
Σεισάγγεια 174, 3.
Senatus (cf. βουλή et γερονται.)
Athen. vetus 167. Solonis 175.
Clisthenis 179. Sortitio 203,
11. 211, 3. merces 211, 7. mu-
nia 213 sqq. numerus post
Demetr. Poliorc. 360, 17.
Servitus 61. aet. heroic. 70.
Servi venales Cret. 152. 9 Athen.
186. publici 187. poenae 186,
5. 206.
Σηκίς 186, 4.
Σημείον iudic. 281, 2. comitt.
220, 11.
Sibyrtili palaestra 337, 24.

Sicyoniorum tribus 79, 4.
Siphniorum βασιλεῖς 84, 7.
Σπάρχεια, ἀθηναίων 313.
Sitonae 257, 8.
Sitophylaces 248, 4.
Σπαργόχοροι 190, 11.
Σπυροθήκη 312, 1.
Στήνη, coenaculum ap. Spart.
127, 26.
Σπυρογόροι 190, 11.
Σπίας Spart. 122, 1. Athen. 216, 5.
Σχόλοι 154, 3.
Σχυραλισμός 102, 4.
Solon 173 sq.
Sophistae 310, 8. 9.
Sophronistae 337, 1.
Sortitio magistr. 100, 10. Athen.
237, 9. senatus 211, 3. iudi-
cum 264 sq.
Sparta urbs 114, 1.
Spartanorum civitas peregrinis
data 115. tribus 115, 7. 8. se-
natus 121. comitia 122. ci-
vium numerus 115. 147. prin-
cipatus 424 sqq.
Speusini 187.
Spolia hostibus detracta 371,
10. 12.
Σπονδαὶ εἰς νεκρῶν ἀναλίσκων 370,
4. μυστηριαὶ 372, 5. σπονδαὶ
et εἰρήνη 373, 4.
Σπονδάχαί, σπονδαρχίαν 230, 7.
Στήλαι de pactionibus 373, 12.
Stipendia militum 313, 10 sqq.
triemium sacr. 311, 6.
Stipes pauperibus de publ. da-
tae 309, 1—5.
Στρατεία ἐν τοῖς ἐπινόμοις, ἐν τοῖς
μύθοις 254, 21. 23.
Strategi Athen. 251, 1 sqq. 30.
iurisdictio in antidosi 330, 22.
extraordinarii 352, 5. Actolo-
rum 440. Achaeor. 444, 15.
Sumptus annui rei publ. Ath. 313.
Supplices 374, 6. 376, 14.
Συγγραφαίς 181, 2.
Συγκλητοὶ 82, 2.
Συγκλητος ἐκκλησία 119, 3.
Συγκρητισμός 412, 6.
Συκοφάνται 104, 4. 185, 7. 8.
Συκοφαντίας γράφή 277, 12. 287,
17.
Σύλλα διδόναι 367, 8.
Συλλογαίς 249, 5.

Συμβάλλεσθαι γνώμην 222, 6.
Σύμβολα, pacta conventa civitatum 3 6.
Σύμβολον iudicum 266, 11.
Συμμαχία et ἐπιμαχία 398, 1.
Symmariae 322, 14 sqq. 327, 8.
Συμπολισμός 93, 2.
Σύνδικος legum 228. ad persequ. delicta publ. 232. debitor. p. bl. 249, 5. ap. externa iudicia 257, 3.
Σύνεδροι 181, 2. Aetol. 440, 15.
Συνήγορος 85, 17. in iudic. 282, 5. legum 228. publ. delict. 232. euthynis adi. 241, 7. ap. ext. iud. 257, 3.
Συνορισμός 93, 2.
Συνώμοσις 101, 8. 250, 3.
Σύνταξις 431, 12.
Συνταλεις in trierarchia 328, 9.
Συντηρησαρχία 327, 5.
Συνσχεῖν 127, 26.
Sysistia Spart. 139 sq. Cret. 157 sq.

T. Θ.

Tabellae iudicum 165, 4.
Ταγοὶ Thessalorum 401, 4.
Talthybiadae 114, 2.
Ταμίαι tribuum 203, 3. demorum 204, 6. τῆς θεοῦ 249, 10. 251, 20. τῶν θεῶν 251, 21. τῶν ἱερῶν χρημάτων 259, 23. τῆς διακρίσεως 250, 11—17. τῶν στρατιωτικῶν 253, 7. trierarch. 329, 15. sacrarum trirem. 312, 6. varii 250, 13.
Tarentinorum βασιλεῖς 84, 7.
Taurene palaestra 337, 24.
Taxiarchi 253, 8 sqq.
Τάξις 254, 25.
Teleboae 40, 15. 51, 26.
Τελος τῶν ἀνδραπόδων 316, 1.
Τελῶναι 317.
Τεμενη regum 64.
Temenus 105 sq.
Templa peregrinis aperta 375, 13.
Tenediorum prytanes 84, 8.
Terpander 136, 8.
Tesserae hospitales 374, 4.
Testimonia 280, 7. 8. 282, 9, 10. servorum 292, 6.
Thales 92, 1.

Thaletas 156, 3.
Theatrum magnum Ath. 220, 7. 307, 107, 1.
Θεατρονίης, Θεατροπώλης 307, 2.
Thebis regnum sublat. 76. lex de magistrat. 87. forma rei publ. 94, 5. 405 sq. principatus 407.
Θέμιστες 68, 4. 72, 2.
Θεωρικά 307, 4. 308, 5—10. Θεωρικῶν praefecti 251, 19. 320, 7. 8.
Θεωροί 257, 5. 395, 1.
Theraeorum βασιλεῖς 84, 7.
Θεράποντες 110, 15.
Thersilium 410, 13.
Thesei templum asylum servor. 148, 3.
Theseus 164.
Θεσμοί 170, 2.
Thesmophoriorum opera 378, 1.
Thesmothetae 243, 2. 244, 9.
Thespiadae 77, 1.
Thespiensium res publ. 94, 5.
Thessalia 19.
Thessalorum migratio 46. 48. demiurgi 84, 10. forma r. publ. 94, 5. 402, 9. 10. foedus 401 sqq. reges 462, 6. tyranni 403, 11.
Θῆτες ap. Hom. 70, 5. Athen. 170, 13. eor. militia 253, 15.
Θίασος 305, 4.
Θόλος 216, 5.
Thracas 38.
Thracidae 39, 11.
Thrasylbulus 183 sq.
Thymaetes 167.
Θυρωροί 262, 4.
Τιμᾶσθαι ἐν προίῳ 343, 6.
Τίμημα 322, 10.
Τιμητικὸν πινάκιον 284, 17.
Τιμητὸς ἀγών 275, 10—12.
Timocratia 60.
Τιμοῦχος Massiliens. 81, 1.
Τοξόται Athen. 187.
Tragoedia 347, 4 sq.
Τροίαντες 112, 12.
Τροιακᾶδες Spart. 115, 7. Athen. 209, 1.
Trihus ap. Hom. 70. post. Hom. 79. Doriens. 79, 4. 107. Sicyon. Argiv. Cyzic. Miles. Ephes. ib. Corinth. 107, 3.

Spart. 115, 7. 8. Cret. 152,
1. Athen. vett. 165. Clisthe-
nis 178 sq. 201 sqq. Antigon.
et Demetr. 359, 16. Attal. et
Ptolem. 360, 4.
Tributa Athen. 316, 1 — 3. so-
ciorum 319 sq. 431.
Trierarchi Spart. 121, 10. Trier-
archia Athen. 426 sq.
Τριηρονιστοί 214, 9.
Triginta tyranni 183.
Τριγυρων dicasterium 269.
Triopia 414, 18.
Triphylia 50, 21.
Triremes quotannis aedificatae
312, 9.
Τριπολογία 282, 7.
Tropaea 370 sq.
Τρόπαιον ἱερῶν improprie di-
ctum 371, 4.
Τρόποι 115, 4.
Tyrannis 59. tyranni 89 sq. 103.
103.
Tyrrheni 37 sq. 51. 162, 4.

U. V.

Vacatio militiae senat. Ath. 212,
15, magistratuum 253, 17. pu-
blicanor., ἐμπόρων, choreuta-
rum 254, 18. 10.
Vadimonium 276, 8.

Vestigalia Athen. 315, 6 sqq.
316, 4.
Viginti viri Ath. 184, 2.
Undecim viri 254 sq.
Uxor una plurib. fratr. commu-
nis 118, 12.

Y.

Υβρις actio 188, 4.
Υδριαγός 190, 11.
Υπερέμπος 284, 1.
Υψηλός 235, 1. 236, 5.
Υποκομμηταί 337, 1.
Υπομεινέτες 119, 17.
Υποστρατηγοί Achaeor. 445, 17.
Υποδόνα 298, 11.
Υπομολία 224, 19. 281, 16. 282, 3.

Ξ.

Ξαναγοί 436, 16.
Ξένα legatis data 313, 8.
Ξενία Ἀθηνᾶ 143, 9.
Ξένος Ζεύς 143, 9. 157, 9. 374, 1.
Ξένος, hostes 366, 1.
Xuthus 162.

Ζ.

Zaleucus 89.
Zea 294.
Ζητήται 231, 3. 249, 6. 257, 7.

Addenda et corrigenda.

- Pag. 9 not. 13 lin. 3 pro A. Stahrrio scrib. C. Stahrrio.
- 13 — 6 extr. Schaaffii liber tertium editus est ab E. Hermannno et J. Ch. Schinckio, Magdeburg. 1837.
- 24 lin. 19 post praecipue add. et ovibus et in not. ad h. l. add. lanae Atticae praestantiam testatur Athenaeus XII, 57 p. 540. cf. VI, 60 p. 219.
- 38 not. 19 Scriptoribus citatis add. Clinton. Fast. Hellen, I p. 96. 97.
- 40 — 13, 4 leg. *συνοίκους*.
- 42 — 1, 2 post Herodoti nomen adde I, 57 et lin. 4 pro Tyrrenorum scrib. Tyrrenis vicinorum. Scriptoribus in hac nota laudatis add. Clinton. F. H. I p. 93 sq.
- 43 — 3 extr. Quum alibi semper Strabonem ex editione Casauboni citaverim, debebam etiam hic pro p. 659, quae est Almeloveenii, p. 431 sq. citare.
- 44 — 12 extr. pro 228 sc. ib. 225.
- 54 lin. 7 post Phoenicibus add. signum notae 5, quod del. infr. lin. 8.
- — not. 7 penult. pro corresp. scrib. corrisp.
- 67 — 9, 1 scrib. *Eclaircissemens*.
- 71 lin. 11 scr. *δημοεργῶν* et not. 10 *δημοεργῶν*.
- 76 — 12 — separatim.
- 87 not. 2, 5 pro III scrib. IV.
- 92 lin. 22 pro fugam scr. exilium.
- 101 — 6 pro neque scr. et. — Ibid. not. 8 de formis *ἑταιρία* et *ἑταιρία* debebat etiam Lobeckius laudari ad S. Aiac. p. 305.
- 115 not. 4 de *ποσειδῶν* add. Olear. ad Philostr. p. 558. — Ibid. not. 7 de loco Plutarchi Lycurg. c. 6 cf. Krebsii Lectt. Diodor. p. 145.
- 116 lin. 9 scrib. prolatis. Ibid. not. lin. 3 scr. Philological Museum,
- 119 — 15 scrib. *ὑπομνήσεων*.
- 121 not. 3 Cf. etiam C. F. Herrmaun. in egregia censura libri Lachmanniani, Annal. critt. Berol. 1837 no. 29 p. 232.
- 126 — 19 add. Herodot. VI, 72. 85.

- Pag. 129 not. 14** De ephorum creatione cf. nunc etiam Hermann. in censura modo laudata p. 263. Loci Plutarchei, Apophth. Lac. tom. II p. 121 Tauchn. mihi perlevis auctoritas esse videtur, et creatos certe a regibus ephoros non esse vel e Plutarch. Agid. c. 8 et 12 probari posse censeo, ne de aliis rationibus dicam. Sed ne a populo quidem creatos esse collegerit aliquis ex Arist. Polit IV, 7, 5; quamquam de hoc loco anceps est iudicium.
- 148 — 20 Strabonis locus est p. 365 extr. ed. Cas.
 - 159 — 10 Add Lobeck ad S. Aiacc. p. 467.
 - 163 — 7 Cf. et Clinton. F. H. I p. 57. 58.
 - 174 lin. 20 scrib. Zeugitas.
 - 190 — 8 — pendebant, et lin. 10 quaestum.
 - 197 §. XXI lin. 3. ser. γνήσων.
 - 198 not. 14 add. Forchhammer, die Athener und Sokrates, Berlin 1837 p. 76.
 - 201 not. lin. 2 ser. audiendi. — P. 207 not. 4, 3 ser. 1834.
 - 224 lin. 12 ser. e proedris et lin. 25 impediissent. Ib. not. 17 extr. pro 59 ser. 66.
 - 233, 18 ser. e patria. — P. 237 not. 9 extr. ser. 26, itemque p. 238 not. 3, 7.
 - 240 not. 2, 7 ser. iudicio et p. 542 not. 3, 6 quaestio.
 - 242 — 7, 9 add. Boeckh. de oec. r. p. A. I p. 195.
 - 299 — 3, 12 ser. alium. — P. 305 not. 2 ser. δημοσιῇ et 306 not. 6, 1 ἐπιθέτους.
 - 309 — 3 ad §. LXX pro 8 scrib. 7.
 - 314 §. LXXIV lin. 2 del. comma post Nec.
 - 328 not. 9 non dubitanter de fide catalogi loqui debebam.
 - 358 lin. 16 pro 10 ser. 11. — P. 365 lin. 26 dubitarent.
 - 368 not. lin. 4 ἀρχιπειραται. — P. 369 not. 11, 9 λίτρων. — P. 379, 9 ser. dimissis ib. 14 qui pro et ib. not. 7, 2 ἀνολυμπίδες. — P. 388, 14 excepti corrector de suo posuit pro eo quod ego scripseram recepti. P. 396, 1 ser. πυνόχοισι. — P. 412 not. 9. 3 Aleuadas. — P. 415 lin. 12 pone comma post Minyis. — P. 419 not. lin. 1 ser. Timaeus. P. 421 not. 12, 3 accepit. — P. 425 not. 5 penult. post. II add. §. 6, 18.

RETURN TO → CIRCULATION DEPARTMENT
202 Main Library

LOAN PERIOD 1

HOME USE

4

5

6

ALL BOOKS MAY BE RECALLED AFTER 7 DAYS

Renewals and Recharges may be made 4 days prior to the due date.

Books may be Renewed by calling 642-3405.

DUE AS STAMPED BELOW

DEC 18 1988

REC'D JAN 13 1988

FORM NO. DD6.

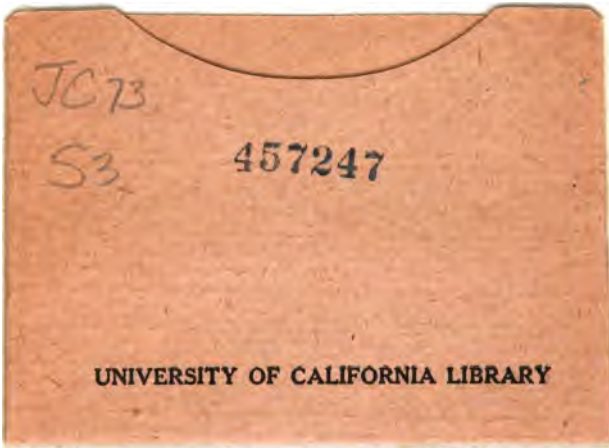
UNIVERSITY OF CALIFORNIA, BERKELEY
BERKELEY, CA 94720

YB 06216

U.C. BERKELEY LIBRARIES

C004140047

JC73

S3

457247

UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

